નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

દીઘનિકાયે

સીલક્ખન્ધવગ્ગટીકા

ગન્થારમ્ભકથાવણ્ણના

સંવણ્ણનારમ્ભે રતનત્તયવન્દના સંવણ્ણેતબ્બસ્સ ધમ્મસ્સ પભવનિસ્સયવિસુદ્ધિપટિવેદનત્થં, તં પન ધમ્મસંવણ્ણનાસુ વિઞ્ઞૂનં બહુમાનુપ્પાદનત્થં, તં સમ્મદેવ તેસં ઉગ્ગહધારણાદિક્કમલદ્ધબ્બાય સમ્માપટિપત્તિયા સબ્બહિતસુખનિપ્ફાદનત્થં. અથ વા મઙ્ગલભાવતો, સબ્બકિરિયાસુ પુબ્બકિચ્ચભાવતો, પણ્ડિતેહિ સમ્માચરિતભાવતો, આયતિં પરેસં દિટ્ઠાનુગતિઆપજ્જનતો ચ સંવણ્ણનાયં રતનત્તયપણામકિરિયા. અથ વા રતનત્તયપણામકરણં પૂજનીયપૂજાપુઞ્ઞવિસેસનિબ્બત્તનત્થં, તં અત્તનો યથાલદ્ધસમ્પત્તિનિમિત્તકસ્સ કમ્મસ્સ બલાનુપ્પાદનત્થં, અન્તરા ચ તસ્સ અસઙ્કોચનત્થં, તદુભયં અનન્તરાયેન અટ્ઠકથાય પરિસમાપનત્થં. ઇદમેવ ચ પયોજનં આચરિયેન ઇધાધિપ્પેતં. તથા હિ વક્ખતિ – ‘‘ઇતિ મે પસન્નમતિનો...પે॰... તસ્સાનુભાવેના’’તિ. વત્થુત્તયપૂજા હિ નિરતિસયપુઞ્ઞક્ખેત્તસમ્બુદ્ધિયા અપરિમેય્યપ્પભાવો પુઞ્ઞાતિસયોતિ બહુવિધન્તરાયેપિ લોકસન્નિવાસે અન્તરાયનિબન્ધનસકલસંકિલેસવિદ્ધંસનાય પહોતિ, ભયાદિઉપદ્દવઞ્ચ નિવારેતિ. યથાહ –

‘‘પૂજારહે પૂજયતો, બુદ્ધે યદિ વ સાવકે’’તિઆદિ (ધ॰ પ॰ ૧.૧૯૫; અપ॰ ૧.૧૦.૧), તથા –

‘‘યે ભિક્ખવે બુદ્ધે પસન્ના, અગ્ગે તે પસન્ના. અગ્ગે ખો પન પસન્નાનં અગ્ગો વિપાકો હોતી’’તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ઇતિવુ॰ ૯૦).

‘‘બુદ્ધોતિ કિત્તયન્તસ્સ, કાયે ભવતિ યા પીતિ;
વરમેવ હિ સા પીતિ, કસિણેનપિ જમ્બુદીપસ્સ.
ધમ્મોતિ...પે॰... સઙ્ઘોતિ...પે॰... દીપસ્સા’’તિ. (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૬);

તથા –

‘‘યસ્મિં, મહાનામ, સમયે અરિયસાવકો તથાગતં અનુસ્સરતિ, નેવસ્સ તસ્મિં સમયે રાગપરિયુટ્ઠિતં ચિત્તં હોતિ, ન દોસ...પે॰... ન મોહપરિયુટ્ઠિતં ચિત્તં હોતી’’તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૬.૧૦; ૧૧.૧૧),

‘‘અરઞ્ઞે રુક્ખમૂલે વા...પે॰...
ભયં વા છમ્ભિતત્તં વા,
લોમહંસો ન હેસ્સતી’’તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૯) ચ

તત્થ યસ્સ વત્થુત્તયસ્સ વન્દનં કત્તુકામો, તસ્સ ગુણાતિસયયોગસન્દસ્સનત્થં "**કરુણાસીતલહદય**"ન્તિઆદિના ગાથત્તયમાહ. ગુણાતિસયયોગેન હિ વન્દનારહભાવો, વન્દનારહે ચ કતા વન્દના યથાધિપ્પેતપ્પયોજનં સાધેતીતિ. તત્થ યસ્સા દેસનાય સંવણ્ણનં કત્તુકામો, સા ન વિનયદેસના વિય કરુણાપ્પધાના, નાપિ અભિધમ્મદેસના વિય પઞ્ઞાપ્પધાના, અથ ખો કરુણાપઞ્ઞાપ્પધાનાતિ તદુભયપ્પધાનમેવ તાવ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ થોમનં કાતું તંમૂલકત્તા સેસરતનાનં "કરુણાસીતલહદય"ન્તિઆદિ વુત્તં.

તત્થ કિરતીતિ કરુણા, પરદુક્ખં વિક્ખિપતિ, અપનેતીતિ અત્થો. અથ વા કિણાતીતિ કરુણા, પરદુક્ખે સતિ કારુણિકં હિંસતિ, વિબાધતીતિ અત્થો, પરદુક્ખે સતિ સાધૂનં કમ્પનં હદયખેદં કરોતીતિ વા કરુણા. અથ વા કમિતિ સુખં, તં રુન્ધતીતિ કરુણા. એસા હિ પરદુક્ખાપનયનકામતાલક્ખણા, અત્તસુખનિરપેક્ખતાય કારુણિકાનં સુખં રુન્ધતિ વિબન્ધતીતિ. કરુણાય સીતલં કરુણાસીતલં, કરુણાસીતલં હદયં અસ્સાતિ કરુણાસીતલહદયો, તં **કરુણાસીતલહદયં**. તત્થ કિઞ્ચાપિ પરેસં હિતોપસંહારસુખાદિઅપરિહાનિચ્છનસભાવતાય, બ્યાપાદારતીનં ઉજુવિપચ્ચનીકતાય ચ સત્તસન્તાનગતસન્તાપવિચ્છેદનાકારપ્પવત્તિયા મેત્તામુદિતાનમ્પિ ચિત્તસીતલભાવકારણતા ઉપલબ્ભતિ, તથાપિ દુક્ખાપનયનાકારપ્પવત્તિયા પરૂપતાપાસહનરસા અવિહિંસાભૂતા કરુણા વિસેસેન ભગવતો ચિત્તસ્સ ચિત્તપસ્સદ્ધિ વિય સીતીભાવનિમિત્તન્તિ વુત્તં "**કરુણાસીતલહદય**"ન્તિ. કરુણામુખેન વા મેત્તામુદિતાનમ્પિ હદયસીતલભાવકારણતા વુત્તાતિ દટ્ઠબ્બં.

અથ વા અસાધારણઞાણવિસેસનિબન્ધનભૂતા સાતિસયં નિરવસેસઞ્ચ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં વિય સવિસયબ્યાપિતાય મહાકરુણાભાવં ઉપગતા કરુણાવ ભગવતો અતિસયેન હદયસીતલભાવહેતૂતિ આહ "**કરુણાસીતલહદય**"ન્તિ. અથ વા સતિપિ મેત્તામુદિતાનં સાતિસયે હદયસીતીભાવનિબન્ધનત્તે સકલબુદ્ધગુણવિસેસકારણતાય તાસમ્પિ કારણન્તિ કરુણાવ ભગવતો હદયસીતલભાવકારણં વુત્તા. કરુણાનિદાના હિ સબ્બેપિ બુદ્ધગુણા. કરુણાનુભાવનિબ્બાપિયમાનસંસારદુક્ખસન્તાપસ્સ હિ ભગવતો પરદુક્ખાપનયનકામતાય અનેકાનિપિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પાનં અકિલન્તરૂપસ્સેવ નિરવસેસબુદ્ધકરધમ્મસમ્ભરણનિયતસ્સ સમધિગતધમ્માધિપતેય્યસ્સ ચ સન્નિહિતેસુપિ સત્તસઙ્ખારસમુપનીતહદયૂપતાપનિમિત્તેસુ ન ઈસકમ્પિ ચિત્તસીતીભાવસ્સઞ્ઞથત્તમહોસીતિ. એતસ્મિઞ્ચ અત્થવિકપ્પે તીસુપિ અવત્થાસુ ભગવતો કરુણા સઙ્ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બં.

પજાનાતીતિ પઞ્ઞા, યથાસભાવં પકારેહિ પટિવિજ્ઝતીતિ અત્થો. પઞ્ઞાવ ઞેય્યાવરણપ્પહાનતો પકારેહિ ધમ્મસભાવાવજોતનટ્ઠેન પજ્જોતોતિ પઞ્ઞાપજ્જોતો, સવાસનપ્પહાનતો વિસેસેન હતં સમુગ્ઘાટિતં વિહતં, પઞ્ઞાપજ્જોતેન વિહતં પઞ્ઞાપજ્જોતવિહતં. મુય્હન્તિ તેન, સયં વા મુય્હતિ, મોહનમત્તમેવ વા તન્તિ મોહો, અવિજ્જા, સ્વેવ વિસયસભાવપટિચ્છાદનતો અન્ધકારસરિક્ખતાય તમો વિયાતિ તમો, પઞ્ઞાપજ્જોતવિહતો મોહતમો એતસ્સાતિ પઞ્ઞાપજ્જોતવિહતમોહતમો, તં **પઞ્ઞાપજ્જોતવિહતમોહતમં** . સબ્બેસમ્પિ હિ ખીણાસવાનં સતિપિ પઞ્ઞાપજ્જોતેન અવિજ્જાન્ધકારસ્સ વિહતભાવે સદ્ધાધિમુત્તેહિ વિય દિટ્ઠિપ્પત્તાનં સાવકેહિ, પચ્ચેકસમ્બુદ્ધેહિ ચ સવાસનપ્પહાનેન સમ્માસમ્બુદ્ધાનં કિલેસપ્પહાનસ્સ વિસેસો વિજ્જતીતિ સાતિસયેન અવિજ્જાપ્પહાનેન ભગવન્તં થોમેન્તો આહ "**પઞ્ઞાપજ્જોતવિહતમોહતમ**"ન્તિ.

અથ વા અન્તરેન પરોપદેસં અત્તનો સન્તાને અચ્ચન્તં અવિજ્જાન્ધકારવિગમસ્સ નિબ્બત્તિતત્તા, તત્થ ચ સબ્બઞ્ઞુતાય, બલેસુ ચ વસીભાવસ્સ સમધિગતત્તા, પરસન્તતિયઞ્ચ ધમ્મદેસનાતિસયાનુભાવેન સમ્મદેવ તસ્સ

પવત્તિતત્તા ભગવાવ વિસેસતો મોહતમવિગમેન થોમેતબ્બોતિ આહ "**પઞ્ઞાપજ્જોતવિહતમોહતમ**"ન્તિ. ઇમસ્મિઞ્ચ અત્થવિકપ્પે "**પઞ્ઞાપજ્જોતો**"તિ પદેન ભગવતો પટિવેધપઞ્ઞા વિય દેસનાપઞ્ઞાપિ સામઞ્ઞનિદ્દેસેન એકસેસનયેન વા સઙ્ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બં.

અથ વા ભગવતો ઞાણસ્સ ઞેય્યપરિયન્તિકત્તા સકલઞેય્યધમ્મસભાવાબોધનસમત્થેન અનાવરણઞાણસઙ્ખાતેન પઞ્ઞાપજ્જોતેન સબ્બઞેય્યધમ્મસભાવચ્છાદકસ્સ મોહન્ધકારસ્સ વિધમિતત્તા અનઞ્ઞસાધારણો ભગવતો મોહતમવિનાસોતિ કત્વા વુત્તં "**પઞ્ઞાપજ્જોતવિહતમોહતમ**"ન્તિ. એત્થ ચ મોહતમવિધમનન્તે અધિગતત્તા અનાવરણઞાણં કારણૂપચારેન સકસન્તાને મોહતમવિધમનં દટ્ઠબ્બં. અભિનીહારસમ્પત્તિયા સવાસનપ્પહાનમેવ હિ કિલેસાનં ''ઞેય્યાવરણપ્પહાન''ન્તિ, પરસન્તાને પન મોહતમવિધમનસ્સ કારણભાવતો અનાવરણઞાણં ''મોહતમવિધમન''ન્તિ વુચ્ચતીતિ.

કિં પન કારણં અવિજ્જાવિઘાતો યેવેકો પહાનસમ્પત્તિવસેન ભગવતો થોમનાનિમિત્તં ગય્હતિ, ન પન સાતિસયનિરવસેસકિલેસપ્પહાનન્તિ? તપ્પહાનવચનેનેવ તદેકટ્ઠતાય સકલસંકિલેસગણસમુગ્ઘાતજોતિતભાવતો. ન હિ સો તાદિસો કિલેસો અત્થિ, યો નિરવસેસઅવિજ્જાપ્પહાનેન ન પહીયતીતિ. અથ વા વિજ્જા વિય સકલકુસલધમ્મસમુપ્પત્તિયા નિરવસેસાકુસલધમ્મનિબ્બત્તિયા, સંસારપ્પવત્તિયા ચ અવિજ્જા પધાનકારણન્તિ તબ્બિઘાતવચનેન સકલસંકિલેસગણસમુગ્ઘાતો વુત્તોયેવ હોતીતિ વુત્તં "**પઞ્ઞાપજ્જોતવિહતમોહતમ**"ન્તિ.

નરા ચ અમરા ચ નરામરા, સહ નરામરેહીતિ સનરામરો, સનરામરો ચ સો લોકો ચાતિ સનરામરલોકો, તસ્સ ગરુતિ સનરામરલોકગરુ, તં **સનરામરલોકગરું**. એતેન દેવમનુસ્સાનં વિય તદવસિટ્ઠસત્તાનમ્પિ યથારહં ગુણવિસેસાવહતો ભગવતો ઉપકારિતં દસ્સેતિ. ન ચેત્થ પધાનાપધાનભાવો ચોદેતબ્બો. અઞ્ઞો હિ સદ્દક્કમો, અઞ્ઞો અત્થક્કમો. એદિસેસુ હિ સમાસપદેસુ પધાનમ્પિ અપ્પધાનં વિય નિદ્દિસીયતિ યથા – ''સરાજિકાય પરિસાયા''તિ (અપ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૮૨). કામઞ્ચેત્થ સત્તસઙ્ખારભાજનવસેન તિવિધો લોકો, ગરુભાવસ્સ પન અધિપ્પેતત્તા ગરુકરણસમત્થસ્સેવ યુજ્જનતો સત્તલોકસ્સવસેન અત્થો ગહેતબ્બો. સો હિ લોકિયન્તિ એત્થ પુઞ્ઞપાપાનિ તબ્બિપાકો ચાતિ ''લોકો''તિ વુચ્ચતિ. અમરગ્ગહણેન ચેત્થ ઉપપત્તિદેવા અધિપ્પેતા.

અથ વા સમૂહત્થો લોક-સદ્દો સમુદાયવસેન લોકીયતિ પઞ્ઞાપીયતીતિ. સહ નરેહીતિ સનરા, સનરા ચ તે અમરા ચેતિ સનરામરા, તેસં લોકોતિ સનરામરલોકોતિ પુરિમનયેનેવ યોજેતબ્બં. અમર-સદ્દેન ચેત્થ વિસુદ્ધિદેવાપિ સઙ્ગય્હન્તિ. તે હિ મરણાભાવતો પરમત્થતો અમરા. નરામરાનંયેવ ચ ગહણં ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસવસેન, યથા – ''સત્થા દેવમનુસ્સાન''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૫૭). તથા હિ સબ્બાનત્થપરિહરણપુબ્બઙ્ગમાય નિરવસેસહિતસુખવિધાનતપ્પરાય નિરતિસયાય પયોગસમ્પત્તિયા સદેવમનુસ્સાય પજાય અચ્ચન્તુપકારિતાય, અપરિમિતનિરુપમપ્પભાવગુણવિસેસસમઙ્ગિતાય ચ સબ્બસત્તુત્તમો ભગવા અપરિમાણાસુ લોકધાતૂસુ અપરિમાણાનં સત્તાનં ઉત્તમં ગારવટ્ઠાનં, તેન વુત્તં – "**સનરામરલોકગરુ**"ન્તિ.

સોભનં ગતં ગમનં એતસ્સાતિ **સુગતો**. ભગવતો હિ વેનેય્યજનુપસઙ્કમનં એકન્તેન તેસં હિતસુખનિપ્ફાદનતો સોભનં, તથા લક્ખણાનુબ્યઞ્જન (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩; ૩.૧૯૮-૨૦૦; મ॰ નિ॰ ૨.૩૮૫, ૩૮૬) પટિમણ્ડિતરૂપકાયતાયદુતવિલમ્બિત- ખલિતાનુકડ્ઢનનિપ્પીળનુક્કુટિકકુટિલાકુલતાદિદોસરહિતં

વિલાસિતરાજહંસવસભવારણમિગરાજગમનં કાયગમનં ઞાણગમનઞ્ચ વિપુલનિમ્મલકરુણાસતિવીરિયાદિગુણવિસેસસહિતમભિનીહારતો યાવ મહાબોધિ અનવજ્જતાય સોભનમેવાતિ.

અથ વા સયમ્ભુઞાણેન સકલમ્પિ લોકં પરિઞ્ઞાભિસમયવસેન પરિજાનન્તો ઞાણેન સમ્મા ગતો અવગતોતિ **સુગતો**. તથા લોકસમુદયં પહાનાભિસમયવસેન પજહન્તો અનુપ્પત્તિધમ્મતં આપાદેન્તો સમ્મા ગતો અતીતોતિ **સુગતો**. લોકનિરોધં નિબ્બાનં સચ્છિકિરિયાભિસમયવસેન સમ્મા ગતો અધિગતોતિ **સુગતો**. લોકનિરોધગામિનિપટિપદં ભાવનાભિસમયવસેન સમ્મા ગતો પટિપન્નોતિ **સુગતો**. સોતાપત્તિમગ્ગેન યે કિલેસા પહીના, તે કિલેસે ન પુનેતિ, ન પચ્ચેતિ, ન પચ્ચાગચ્છતીતિ **સુગતો**તિઆદિના નયેન અયમત્થો વિભાવેતબ્બો . અથ વા સુન્દરં ઠાનં સમ્માસમ્બોધિં નિબ્બાનમેવ વા ગતો અધિગતોતિ **સુગતો**. યસ્મા વા ભૂતં તચ્છં અત્થસઞ્હિતં વિનેય્યાનં યથારહં કાલયુત્તમેવ ચ ધમ્મં ભાસતિ, તસ્મા સમ્મા ગદતીતિ **સુગતો**, દ-કારસ્સ ત-કારં કત્વા. ઇતિ સોભનગમનતાદીહિ સુગતો, તં **સુગતં**.

પુઞ્ઞાપાપકમ્મેહિ ઉપપજ્જનવસેન ગન્તબ્બતો ગતિયો, ઉપપત્તિભવવિસેસા. તા પન નિરયાદિવસેન પઞ્ચવિધા, તાહિ સકલસ્સાપિ ભવગામિકમ્મસ્સ અરિયમગ્ગાધિગમેન અવિપાકારહભાવકરણેન નિવત્તિતત્તા ભગવા પઞ્ચહિપિ ગતીહિ સુટ્ઠુ મુત્તો વિસંયુત્તોતિ આહ – ''**ગતિવિમુત્ત**''ન્તિ. એતેન ભગવતો કત્થચિપિ ગતિયા અપરિયાપન્નતં દસ્સેતિ, યતો ભગવા ''દેવાતિદેવો''તિ વુચ્ચતિ, તેનેવાહ –

''યેન દેવૂપપત્યસ્સ, ગન્ધબ્બો વા વિહઙ્ગમો;
યક્ખત્તં યેન ગચ્છેય્યં, મનુસ્સત્તઞ્ચ અબ્બજે;
તે મય્હં આસવા ખીણા, વિદ્ધસ્તા વિનળીકતા''તિ. (અ॰ નિ॰ ૪.૩૬);

તંતંગતિસંવત્તનકાનઞ્હિ કમ્મકિલેસાનં અગ્ગમગ્ગેન બોધિમૂલેયેવ સુપ્પહીનત્તા નત્થિ ભગવતો ગતિપરિયાપન્નતાતિ અચ્ચન્તમેવ ભગવા સબ્બભવયોનિગતિવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિસત્તાવાસસત્તનિકાયેહિ સુપરિમુત્તો, તં **ગતિવિમુત્તં**. **વન્દે**તિ નમામિ, થોમેમીતિ વા અત્થો.

અથ વા **ગતિવિમુત્ત**ન્તિ અનુપાદિસેસનિબ્બાનધાતુપ્પત્તિયા ભગવન્તં થોમેતિ. એત્થ હિ દ્વીહાકારેહિ ભગવતો થોમના વેદિતબ્બા – અત્તહિતસમ્પત્તિતો, પરહિતપટિપત્તિતો ચ. તેસુ અત્તહિતસમ્પત્તિ અનાવરણઞાણાધિગમતો, સવાસનાનં સબ્બેસં કિલેસાનં અચ્ચન્તપ્પહાનતો, અનુપાદિસેસનિબ્બાનપ્પત્તિતો ચ વેદિતબ્બા. પરહિતપટિપત્તિ લાભસક્કારાદિનિરપેક્ખચિત્તસ્સ સબ્બદુક્ખનિય્યાનિકધમ્મદેસનાતો, વિરુદ્ધેસુપિ નિચ્ચં હિતજ્ઝાસયતો, ઞાણપરિપાકકાલાગમનતો ચ. સા પનેત્થ આસયતો પયોગતો ચ દુવિધા પરહિતપટિપત્તિ, તિવિધા ચ અત્તહિતસમ્પત્તિ પકાસિતા હોતિ. કથં? ''કરુણાસીતલહદય''ન્તિ એતેન આસયતો પરહિતપટિપત્તિ, સમ્મા ગદનત્થેન સુગત-સદ્દેન પયોગતો પરહિતપટિપત્તિ, ''પઞ્ઞાપજ્જોતવિહતમોહતમં ગતિવિમુત્ત''ન્તિ એતેહિ ચતુસચ્ચપટિવેધત્થેન ચ સુગત-સદ્દેન તિવિધાપિ અત્તહિતસમ્પત્તિ, અવસિટ્ઠેન, ''પઞ્ઞાપજ્જોતવિહતમોહતમ''ન્તિ એતેન ચ સબ્બાપિ અત્તહિતસમ્પત્તિપરહિતપટિપત્તિ પકાસિતા હોતીતિ.

અથ વા તીહાકારેહિ ભગવતો થોમના વેદિતબ્બા – હેતુતો, ફલતો, ઉપકારતો ચ. તત્થ **હેતુ** મહાકરુણા, સા પઠમપદેન નિદસ્સિતા. **ફલં** ચતુબ્બિધં – ઞાણસમ્પદા, પહાનસમ્પદા, આનુભાવસમ્પદા, રૂપકાયસમ્પદા ચાતિ. તાસુ ઞાણપ્પહાનસમ્પદા દુતિયપદેન સચ્ચપ્પટિવેધત્થેન ચ સુગત-સદ્દેન પકાસિતા હોન્તિ. આનુભાવસમ્પદા

તતિયપદેન, રૂપકાયસમ્પદા યથાવુત્તકાયગમનસોભનત્થેન સુગત-સદ્દેન, લક્ખણાનુબ્યઞ્જનપારિપૂરિયા (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩; ૩.૧૯૮-૨૦૦; મ॰ નિ॰ ૨.૩૮૫-૩૮૬) વિના તદભાવતો. **ઉપકારો** અન્તરં અબાહિરં કરિત્વા તિવિધયાનમુખેન વિમુત્તિધમ્મદેસના, સો સમ્મા ગદનત્થેન સુગત-સદ્દેન પકાસિતો હોતીતિ વેદિતબ્બં.

તત્થ ''કરુણાસીતલહદય''ન્તિ એતેન સમ્માસમ્બોધિયા મૂલં દસ્સેતિ. મહાકરુણાસઞ્ચોદિતમાનસો હિ ભગવા સંસારપઙ્કતો સત્તાનં સમુદ્ધરણત્થં કતાભિનીહારો અનુપુબ્બેન પારમિયો પૂરેત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અધિગતોતિ કરુણા સમ્માસમ્બોધિયા મૂલં. ''પઞ્ઞાપજ્જોતવિહતમોહતમ''ન્તિ એતેન સમ્માસમ્બોધિં દસ્સેતિ. અનાવરણઞાણપદટ્ઠાનઞ્હિ મગ્ગઞાણં, મગ્ગઞાણપદટ્ઠાનઞ્ચ અનાવરણઞાણં ''સમ્માસમ્બોધી''તિ વુચ્ચતીતિ. સમ્મા ગદનત્થેન સુગત-સદ્દેન સમ્માસમ્બોધિયા પટિપત્તિં દસ્સેતિ, લીનુદ્ધચ્ચપતિટ્ઠાનાયૂહનકામસુખલ્લિકત્તકિલમથાનુયોગ- સસ્સતુચ્છેદાભિનિવેસાદિઅન્તદ્વયરહિતાય કરુણાપઞ્ઞાપરિગ્ગહિતાય મજ્ઝિમાય પટિપત્તિયા પકાસનતો સુગત-સદ્દસ્સ. ઇતરેહિ સમ્માસમ્બોધિયા પધાનાપ્પધાનભેદં પયોજનં દસ્સેતિ. સંસારમહોઘતો સત્તસન્તારણઞ્ચેત્થ પધાનં પયોજનં, તદઞ્ઞમપ્પધાનં. તેસુ પધાનેન પરહિતપ્પટિપત્તિં દસ્સેતિ, ઇતરેન અત્તહિતસમ્પત્તિં, તદુભયેન અત્તહિતાય પટિપન્નાદીસુ (પુ॰ પ॰ ૨૪, ૧૭૩) ચતૂસુ પુગ્ગલેસુ ભગવતો ચતુત્થપુગ્ગલભાવં દસ્સેતિ. તેન ચ અનુત્તરદક્ખિણેય્યભાવં ઉત્તમવન્દનીયભાવં, અત્તનો ચ વન્દનકિરિયાય ખેત્તઙ્ગતભાવં દસ્સેતિ.

એત્થ ચ કરુણાગ્ગહણેન લોકિયેસુ મહગ્ગતભાવપ્પત્તાસાધારણગુણદીપનતો ભગવતો સબ્બલોકિયગુણસમ્પત્તિ દસ્સિતા હોતિ, પઞ્ઞાગ્ગહણેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપદટ્ઠાનમગ્ગઞાણદીપનતો સબ્બલોકુત્તરગુણસમ્પત્તિ. તદુભયગ્ગહણસિદ્ધો હિ અત્થો ''સનરામરલોકગરુ''ન્તિઆદિના વિપઞ્ચીયતીતિ. કરુણાગ્ગહણેન ચ ઉપગમનં નિરુપક્કિલેસં દસ્સેતિ, પઞ્ઞાગ્ગહણેન અપગમનં. તથા કરુણાગ્ગહણેન લોકસમઞ્ઞાનુરૂપં ભગવતો પવત્તિં દસ્સેતિ, લોકવોહારવિસયત્તા કરુણાય, પઞ્ઞાગ્ગહણેન સમઞ્ઞાયાનવિધાવનં. સભાવાનવબોધેન હિ ધમ્માનં સમઞ્ઞં અતિધાવિત્વા સત્તાદિપરામસનં હોતીતિ. તથા કરુણાગ્ગહણેન મહાકરુણાસમાપત્તિવિહારં દસ્સેતિ, પઞ્ઞાગ્ગહણેન તીસુ કાલેસુ અપ્પટિહતઞાણં, ચતુસચ્ચઞાણં, ચતુપ્પટિસમ્ભિદાઞાણં, ચતુવેસ્સારજ્જઞાણં. કરુણાગ્ગહણેન મહાકરુણાસમાપત્તિઞાણસ્સ ગહિતત્તા સેસાસાધારણઞાણાનિ, છ અભિઞ્ઞા, અટ્ઠસુ પરિસાસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૧) અકમ્પનઞાણાનિ, દસ બલાનિ, ચુદ્દસ બુદ્ધઞાણાનિ, સોળસ ઞાણચરિયા, અટ્ઠારસ બુદ્ધધમ્મા, (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૩૦૫; વિભ॰ મૂલ॰ ટી॰ ગન્થારમ્ભવણ્ણનાય) ચતુચત્તારીસ ઞાણવત્થૂનિ, (સં॰ નિ॰ ૨.૩૪) સત્તસત્તતિ ઞાણવત્થૂનીતિ (સં॰ નિ॰ ૨.૩૪) એવમાદીનં અનેકેસં પઞ્ઞાપ્પભેદાનં વસેન ઞાણચારં દસ્સેતિ.

તથા કરુણાગ્ગહણેન ચરણસમ્પત્તિં, પઞ્ઞાગ્ગહણેન વિજ્જાસમ્પત્તિં. કરુણાગ્ગહણેન સત્તાધિપતિતા, પઞ્ઞાગ્ગહણેન ધમ્માધિપતિતા. કરુણાગ્ગહણેન લોકનાથભાવો, પઞ્ઞાગ્ગહણેન અત્તનાથભાવો. તથા કરુણાગ્ગહણેન પુબ્બકારિભાવો, પઞ્ઞાગ્ગહણેન કતઞ્ઞુતા . તથા કરુણાગ્ગહણેન અપરન્તપતા, પઞ્ઞાગ્ગહણેન અનત્તન્તપતા. કરુણાગ્ગહણેન વા બુદ્ધકરધમ્મસિદ્ધિ, પઞ્ઞાગ્ગહણેન બુદ્ધભાવસિદ્ધિ. તથા કરુણાગ્ગહણેન પરેસં તારણં, પઞ્ઞાગ્ગહણેન સયં તારણં. તથા કરુણાગ્ગહણેન સબ્બસત્તેસુ અનુગ્ગહચિત્તતા, પઞ્ઞાગ્ગહણેન સબ્બધમ્મેસુ વિરત્તચિત્તતા દસ્સિતા હોતિ. સબ્બેસઞ્ચ બુદ્ધગુણાનં કરુણા આદિ, તન્નિદાનભાવતો. પઞ્ઞા પરિયોસાનં, તતો ઉત્તરિકરણીયાભાવતો. ઇતિ આદિપરિયોસાનદસ્સનેન સબ્બે બુદ્ધગુણા દસ્સિતા હોન્તિ. તથા કરુણાગ્ગહણેન સીલક્ખન્ધપુબ્બઙ્ગમો સમાધિક્ખન્ધો દસ્સિતો હોતિ. કરુણાનિદાનઞ્હિ સીલં, તતો

પાણાતિપાતાદિવિરતિપ્પવત્તિતો, સા ચ ઝાનત્તયસમ્પયોગિનીતિ. પઞ્ઞાવચનેન પઞ્ઞાક્ખન્ધો. સીલઞ્ચ સબ્બબુદ્ધગુણાનમાદિ, સમાધિ મજ્ઝે, પઞ્ઞા પરિયોસાનન્તિ. એવમ્પિ આદિમજ્ઝપરિયોસાનકલ્યાણા સબ્બે બુદ્ધગુણા દસ્સિતા હોન્તિ, નયતો દસ્સિતત્તા. એસો એવ હિ નિરવસેસતો બુદ્ધગુણાનં દસ્સનુપાયો, યદિદં નયગ્ગાહણં. અઞ્ઞથા કો નામ સમત્થો ભગવતો ગુણે અનુપદં નિરવસેસતો દસ્સેતું. તેનેવાહ –

> ''બુદ્ધોપિ બુદ્ધસ્સ ભણેય્ય વણ્ણં,
> કપ્પમ્પિ ચે અઞ્ઞમભાસમાનો;
> ખીયેથ કપ્પો ચિરદીઘમન્તરે,
> વણ્ણો ન ખીયેથ તથાગતસ્સા''તિ. (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩૦૪; દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૧૪૧; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૪૨૫, ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૫૩; બુ॰ વં॰ અટ્ઠ॰ ૪.૪; ચરિયા॰ અટ્ઠ॰ નિદાનકથાયં, પકિણ્ણકકથાયં; અપ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૬.૨૦);

તેનેવ ચ આયસ્મતા સારિપુત્તત્થેરેનાપિ બુદ્ધગુણપરિચ્છેદનં પતિ અનુયુત્તેન ''નો હેતં ભન્તે''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૪૫) પટિક્ખિપિત્વા, ''અપિ ચ મે ભન્તે ધમ્મન્વયો વિદિતો''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૪૬) વુત્તં.

એવં સઙ્ખેપેન સકલસબ્બઞ્ઞુગુણેહિ ભગવન્તં અભિત્થવિત્વા ઇદાનિ સદ્ધમ્મં થોમેતું ''**બુદ્ધોપી**''તિઆદિમાહ. તત્થ **બુદ્ધો**તિ કત્તુનિદ્દેસો. **બુદ્ધભાવ**ન્તિ કમ્મનિદ્દેસો. **ભાવેત્વા, સચ્છિકત્વા**તિ ચ પુબ્બકાલકિરિયાનિદ્દેસો. **ય**ન્તિ અનિયમતો કમ્મનિદ્દેસો. **ઉપગતો**તિ અપરકાલકિરિયાનિદ્દેસો. **વન્દે**તિ કિરિયાનિદ્દેસો, **ત**ન્તિ નિયમનં. **ધમ્મ**ન્તિ વન્દનકિરિયાય કમ્મનિદ્દેસો. **ગતમલં, અનુત્તર**ન્તિ ચ તબ્બિસેસનં.

તત્થ બુદ્ધ-સદ્દસ્સ તાવ ''બુજ્ઝિતા સચ્ચાનીતિ બુદ્ધો, બોધેતા પજાયાતિ બુદ્ધો''તિઆદિના (મહાનિ॰ ૧૯૨; ચૂળનિ॰ ૯૫-૯૭; પટિ॰ મ॰ ૧.૧૬૨) નિદ્દેસનયેન અત્થો વેદિતબ્બો. અથ વા સવાસનાય અઞ્ઞાણનિદ્દાય અચ્ચન્તવિગમતો, બુદ્ધિયા વા વિકસિતભાવતો બુદ્ધવાતિ **બુદ્ધો**, જાગરણવિકસનત્થવસેન. અથ વા કસ્સચિપિ ઞેય્યધમ્મસ્સ અનવબુદ્ધસ્સ અભાવેન ઞેય્યવિસેસસ્સ કમ્મભાવેન અગ્ગહણતો કમ્મવચનિચ્છાય અભાવેન અવગમનત્થવસેનેવ કત્તુનિદ્દેસો લબ્ભતીતિ બુદ્ધવાતિ બુદ્ધો, યથા ''દિક્ખિતો ન દદાતી''તિ, અત્થતો પન પારમિતાપરિભાવિતો સયમ્ભૂઞાણેન સહ વાસનાય વિહતવિદ્ધસ્તનિરવસેસકિલેસો મહાકરુણાસબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણાદિઅપરિમેય્ય ગુણગણાધારો ખન્ધસન્તાનો બુદ્ધો. યથાહ –

> ''બુદ્ધોતિ યો સો ભગવા સયમ્ભૂ અનાચરિયકો પુબ્બે અનનુસ્સુતેસુ ધમ્મેસુ સામં સચ્ચાનિ અભિસમ્બુજ્ઝિ, તત્થ ચ સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો, બલેસુ ચ વસીભાવ''ન્તિ (મહાનિ॰ ૧૯૨; ચૂળનિ॰ ૯૫-૯૭; પટિ॰ મ॰ ૧.૧૬૨).

અપિ-સદ્દો સમ્ભાવને, તેન ''એવં ગુણવિસેસયુત્તો સોપિ નામ ભગવા''તિ વક્ખમાનગુણે ધમ્મે સમ્ભાવનં દીપેતિ. **બુદ્ધભાવ**ન્તિ સમ્માસમ્બોધિં. **ભાવેત્વા**તિ ઉપ્પાદેત્વા, વડ્ઢેત્વા ચ. **સચ્છિકત્વા**તિ પચ્ચક્ખં કત્વા. **ઉપગતો**તિ પત્તો, અધિગતોતિ અત્થો, એતસ્સ ''બુદ્ધભાવ''ન્તિ એતેન સમ્બન્ધો. **ગતમલ**ન્તિ વિગતમલં, નિદ્દોસન્તિ અત્થો. **વન્દે**તિ પણમામિ, થોમેમિ વા. **અનુત્તર**ન્તિ ઉત્તરરહિતં, લોકુત્તરન્તિ અત્થો. **ધમ્મ**ન્તિ યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાને અપાયતો ચ, સંસારતો ચ અપતમાને કત્વા ધારયતીતિ ધમ્મો.

અયઞ્હેત્થ સઙ્ખેપત્થો – એવં વિવિધગુણસમન્નાગતો બુદ્ધોપિ ભગવા યં અરિયસઙ્ઘાતં ધમ્મં ભાવેત્વા, ફલનિબ્બાનસઙ્ખાતં પન સચ્છિકત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અધિગતો, તમેતં બુદ્ધાનમ્પિ બુદ્ધભાવહેતુભૂતં સબ્બદોસમલરહિતં અત્તનો ઉત્તરિતરાભાવેન અનુત્તરં પટિવેધસદ્ધમ્મં નમામીતિ. પરિયત્તિસદ્ધમ્મસ્સાપિ તપ્પકાસનત્તા ઇધ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. અથ વા ‘‘અભિધમ્મનયસમુદ્દં ભાવેત્વા અધિગચ્છિ, તીણિ પિટકાનિ સમ્મસી’’તિ ચ અટ્ઠકથાયં વુત્તત્તા પરિયત્તિધમ્મસ્સાપિ સચ્છિકિરિયાસમ્મસનપરિયાયો લબ્ભતીતિ સોપિ ઇધ વુત્તો યેવાતિ દટ્ઠબ્બો. તથા ‘‘યં ધમ્મં ભાવેત્વા, સચ્છિકત્વા’’તિ ચ વુત્તત્તા બુદ્ધકરધમ્મભૂતાહિ પારમિતાહિ સહ પુબ્બભાગે અધિસીલસિક્ખાદયોપિ ઇધ ધમ્મ-સદ્દેન સઙ્ગહિતાતિ વેદિતબ્બા. તાપિ હિ વિગતપટિપક્ખતાય વિગતમલા, અનઞ્ઞસાધારણતાય અનુત્તરા ચાતિ. તથા હિ સત્તાનં સકલવટ્ટદુક્ખનિસ્સરણાય કતમહાભિનીહારો મહાકરુણાધિવાસપેસલજ્ઝાસયો પઞ્ઞાવિસેસપરિયોદાતનિમ્મલાનં દાનદમસઞ્ઞમાદીનં ઉત્તમધમ્માનં સતસહસ્સાધિકાનિ કપ્પાનં ચત્તારિ અસઙ્ખેય્યાનિ સક્કચ્ચં નિરન્તરં નિરવસેસં ભાવનાપચ્ચક્ખકરણેહિ કમ્માદીસુ અધિગતવસીભાવો, અચ્છરિયાચિન્તેય્યમહાનુભાવો, અધિસીલઅધિચિત્તાનં પરમુક્કંસપારમિપ્પત્તો ભગવા પચ્ચયાકારે ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સમુખેન મહાવજિરઞાણં પેસેત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધોતિ.

એત્થ ચ ‘‘ભાવેત્વા’’તિ એતેન વિજ્જાસમ્પદાય ધમ્મં થોમેતિ, ‘સચ્છિકત્વા’તિ એતેન વિમુત્તિસમ્પદાય. તથા પઠમેન ઝાનસમ્પદાય, દુતિયેન વિમોક્ખસમ્પદાય. પઠમેન વા સમાધિસમ્પદાય, દુતિયેન સમાપત્તિસમ્પદાય. અથ વા પઠમેન ખયઞાણભાવેન, દુતિયેન અનુપ્પાદઞાણભાવેન. પુરિમેન વા વિજ્જૂપમતાય, દુતિયેન વજિરૂપમતાય. પુરિમેન વા વિરાગસમ્પત્તિયા, દુતિયેન નિરોધસમ્પત્તિયા. તથા પઠમેન નિય્યાનભાવેન, દુતિયેન નિસ્સરણભાવેન. પઠમેન વા હેતુભાવેન, દુતિયેન અસઙ્ખતભાવેન. પઠમેન વા દસ્સનભાવેન, દુતિયેન વિવેકભાવેન. પઠમેન વા અધિપતિભાવેન, દુતિયેન અમતભાવેન ધમ્મં થોમેતિ. અથ વા ‘‘યં ધમ્મં ભાવેત્વા બુદ્ધભાવં ઉપગતો’’તિ એતેન સ્વાક્ખાતતાય ધમ્મં થોમેતિ, ‘‘સચ્છિકત્વા’’તિ એતેન સન્દિટ્ઠિકતાય. તથા પુરિમેન અકાલિકતાય, પચ્છિમેન એહિપસ્સિકતાય. પુરિમેન વા ઓપનેય્યિકતાય, પચ્છિમેન પચ્ચત્તં વેદિતબ્બતાય ધમ્મં થોમેતિ.

‘‘ગતમલ’’ન્તિ ઇમિના સંકિલેસાભાવદીપનેન ધમ્મસ્સ પરિસુદ્ધતં દસ્સેતિ, ‘‘અનુત્તર’’ન્તિ એતેન અઞ્ઞસ્સ વિસિટ્ઠસ્સ અભાવદીપનેન વિપુલપરિપુણ્ણતં. પઠમેન વા પહાનસમ્પદં ધમ્મસ્સ દસ્સેતિ, દુતિયેન પભાવસમ્પદં. ભાવેતબ્બતાય વા ધમ્મસ્સ ગતમલભાવો યોજેતબ્બો . ભાવનાગુણેન હિ સો દોસાનં સમુગ્ઘાતકો હોતીતિ. સચ્છિકાતબ્બભાવેન અનુત્તરભાવો યોજેતબ્બો. સચ્છિકિરિયાનિબ્બત્તિતો હિ તદુત્તરિકરણીયાભાવતો અનઞ્ઞસાધારણતાય અનુત્તરોતિ. તથા ‘‘ભાવેત્વા’’તિ એતેન સહ પુબ્બભાગસીલાદીહિ સેક્ખા સીલસમાધિપઞ્ઞાક્ખન્ધા દસ્સિતા હોન્તિ, ‘‘સચ્છિકત્વા’’તિ એતેન સહ અસઙ્ખતાય ધાતુયા અસેક્ખા સીલસમાધિપઞ્ઞાક્ખન્ધા દસ્સિતા હોન્તીતિ.

એવં સઙ્ખેપેનેવ સબ્બધમ્મગુણેહિ સદ્ધમ્મં અભિત્થવિત્વા, ઇદાનિ અરિયસઙ્ઘં થોમેતું ‘‘**સુગતસ્સા**’’તિઆદિમાહ. તત્થ **સુગતસ્સા**તિ સમ્બન્ધનિદ્દેસો, તસ્સ ‘‘પુત્તાન’’ન્તિ એતેન સમ્બન્ધો. **ઓરસાન**ન્તિ પુત્તવિસેસનં. **મારસેનમથનાન**ન્તિ ઓરસપુત્તભાવે કારણનિદ્દેસો, તેન કિલેસપ્પહાનમેવ ભગવતો ઓરસપુત્તભાવકારણં અનુજાનાતીતિ દસ્સેતિ. **અટ્ઠન્ન**ન્તિ ગણનપરિચ્છેદનિદ્દેસો, તેન ચ સતિપિ તેસં સત્તવિસેસભાવેન અનેકસતસહસ્સસઙ્ખ્યભાવે ઇમં ગણનપરિચ્છેદં નાતિવત્તન્તીતિ દસ્સેતિ, મગ્ગટ્ઠફલટ્ઠભાવાનતિવત્તનતો. **સમૂહ**ન્તિ સમુદાયનિદ્દેસો. **અરિયસઙ્ઘ**ન્તિ ગુણવિસિટ્ઠસઙ્ઘાતભાવનિદ્દેસો, તેન અસતિપિ અરિયપુગ્ગલાનં

કાયસામગ્ગિયં અરિયસઙ્ઘભાવં દસ્સેતિ, દિટ્ઠિસીલસામઞ્ઞેન સંહતભાવતો. તત્થ ઉરસિ ભવા જાતા, સંવદ્ધા ચ ઓરસા. યથા હિ સત્તાનં ઓરસપુત્તા અત્તજાતતાય પિતુસન્તકસ્સ દાયજ્જસ્સ વિસેસેન ભાગિનો હોન્તિ, એવમેતેપિ અરિયપુગ્ગલા સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સવનન્તે અરિયાય જાતિયા જાતતાય ભગવતો સન્તકસ્સ વિમુત્તિસુખસ્સ, અરિયધમ્મરતનસ્સ ચ એકન્તભાગિનોતિ ઓરસા વિય **ઓરસા**. અથ વા ભગવતો ધમ્મદેસનાનુભાવેન અરિયભૂમિં ઓક્કમમાના, ઓક્કન્તા ચ અરિયસાવકા ભગવતો ઉરોવાયામજનિતાભિજાતતાય નિપ્પરિયાયેન ''ઓરસપુત્તા''તિ વત્તબ્બતં અરહન્તિ. સાવકેહિ પવત્તિયમાનાપિ હિ ધમ્મદેસના ભગવતો ''ધમ્મદેસના'' ઇચ્ચેવ વુચ્ચતિ, તંમૂલકત્તા, લક્ખણાદિવિસેસાભાવતો ચ.

યદિપિ અરિયસાવકાનં અરિયમગ્ગાધિગમસમયે ભગવતો વિય તદન્તરાયકરણત્થં દેવપુત્તમારો , મારવાહિની વા ન એકન્તેન અપસાદેતિ, તેહિ પન અપસાદેતબ્બતાય કારણે વિમથિતે તેપિ વિમથિતા એવ નામ હોન્તીતિ આહ – ''**મારસેનમથનાન**''ન્તિ. ઇમસ્મિં પનત્થે 'મારમારસેનમથનાન'ન્તિ વત્તબ્બે ''મારસેનમથનાન''ન્તિ એકદેસસરૂપેકસેસો કતોતિ દટ્ઠબ્બં. અથ વા ખન્ધાભિસઙ્ખારમારાનં વિય દેવપુત્તમારસ્સાપિ ગુણમારણે સહાયભાવૂપગમનતો કિલેસબલકાયો ''સેના''તિ વુચ્ચતિ. યથાહ – ''કામા તે પઠમા સેના''તિઆદિ (સુ॰ નિ॰ ૪૩૮; મહાનિ॰ ૨૮, ૬૮; ચૂળનિ॰ ૪૭). સા ચ તેહિ દિયડ્ઢસહસ્સભેદા, અનન્તભેદા વા કિલેસવાહિની સતિધમ્મવિચયવીરિયસમથાદિગુણપહરણેહિ ઓધિસો વિમથિતા, વિહતા, વિદ્ધસ્તા ચાતિ **મારસેનમથના**, અરિયસાવકા. એતેન તેસં ભગવતો અનુજાતપુત્તતં દસ્સેતિ.

આરકત્તા કિલેસેહિ, અનયે ન ઇરિયનતો, અયે ચ ઇરિયનતો અરિયા, નિરુત્તિનયેન. અથ વા સદેવકેન લોકેન ''સરણ''ન્તિ અરણીયતો ઉપગન્તબ્બતો, ઉપગતાનઞ્ચ તદત્થસિદ્ધિતો અરિયા, અરિયાનં સઙ્ઘોતિ અરિયસઙ્ઘો, અરિયો ચ સો, સઙ્ઘો ચાતિ વા અરિયસઙ્ઘો, તં **અરિયસઙ્ઘં**. ભગવતો અપરભાગે બુદ્ધધમ્મરતનાનમ્પિ સમધિગમો સઙ્ઘરતનાધીનોતિ અસ્સ અરિયસઙ્ઘસ્સ બહૂપકારતં દસ્સેતું ઇધેવ ''**સિરસા વન્દે**''તિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

એત્થ ચ ''સુગતસ્સ ઓરસાનં પુત્તાન''ન્તિ એતેન અરિયસઙ્ઘસ્સ પભવસમ્પદં દસ્સેતિ, ''મારસેનમથનાન''ન્તિ એતેન પહાનસમ્પદં, સકલસંકિલેસપ્પહાનદીપનતો. ''અટ્ઠન્નમ્પિ સમૂહ''ન્તિ એતેન ઞાણસમ્પદં, મગ્ગટ્ઠફલટ્ઠભાવદીપનતો. ''અરિયસઙ્ઘ''ન્તિ એતેન પભવસમ્પદં દસ્સેતિ, સબ્બસઙ્ઘાનં અગ્ગભાવદીપનતો. અથ વા ''સુગતસ્સ ઓરસાનં પુત્તાન''ન્તિ અરિયસઙ્ઘસ્સ વિસુદ્ધનિસ્સયભાવદીપનં, ''મારસેનમથનાન''ન્તિ સમ્માઉજુઞાયસામીચિપ્પટિપન્નભાવદીપનં, ''અટ્ઠન્નમ્પિ સમૂહ''ન્તિ આહુનેય્યાદિભાવદીપનં, ''અરિયસઙ્ઘ''ન્તિ અનુત્તરપુઞ્ઞક્ખેત્તભાવદીપનં. તથા ''સુગતસ્સ ઓરસાનં પુત્તાન''ન્તિ એતેન અરિયસઙ્ઘસ્સ લોકુત્તરસરણગમનસબ્ભાવં દીપેતિ. લોકુત્તરસરણગમનેન હિ તે ભગવતો ઓરસપુત્તા જાતા. ''મારસેનમથનાન''ન્તિ એતેન અભિનીહારસમ્પદાસિદ્ધં પુબ્બભાગે સમ્માપટિપત્તિં દસ્સેતિ. કતાભિનીહારા હિ સમ્મા પટિપન્ના મારં, મારપરિસં વા અભિવિજિનન્તિ. ''અટ્ઠન્નમ્પિ સમૂહ''ન્તિ એતેન વિદ્ધસ્તવિપક્ખે સેક્ખાસેક્ખધમ્મે દસ્સેતિ, પુગ્ગલાધિટ્ઠાનેન મગ્ગફલધમ્માનં પકાસિતત્તા. ''અરિયસઙ્ઘ''ન્તિ અગ્ગદક્ખિણેય્યભાવં દસ્સેતિ. સરણગમનઞ્ચ સાવકાનં સબ્બગુણાનમાદિ, સપુબ્બભાગપ્પટિપદા સેક્ખા સીલક્ખન્ધાદયો મજ્ઝે, અસેક્ખા સીલક્ખન્ધાદયો પરિયોસાનન્તિ આદિમજ્ઝપરિયોસાનકલ્યાણા સઙ્ખેપતો સબ્બે અરિયસઙ્ઘગુણા પકાસિતા હોન્તિ.

એવં ગાથાત્તયેન સઙ્ખેપતો સકલગુણસઙ્કિત્તનમુખેન રતનત્તયસ્સ પણામં કત્વા, ઇદાનિ તં નિપચ્ચકારં યથાધિપ્પેતે પયોજને પરિણામેન્તો "**ઇતિ મે**"તિઆદિમાહ. તત્થ રતિજનનટ્ઠેન **રતનં**, બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘા. તેસઞ્હિ "ઇતિપિ સો ભગવા"તિઆદિના યથાભૂતગુણે આવજ્જન્તસ્સ અમતાધિગમહેતુભૂતં અનપ્પકં પીતિપામોજ્જં ઉપ્પજ્જતિ. યથાહ –

> "યસ્મિં, મહાનામ, સમયે અરિયસાવકો તથાગતં અનુસ્સરતિ, નેવસ્સ તસ્મિં સમયે રાગપરિયુટ્ઠિતં ચિત્તં હોતિ, ન દોસપરિયુટ્ઠિતં ચિત્તં હોતિ, ન મોહપરિયુટ્ઠિતં ચિત્તં હોતિ, ઉજુગતમેવસ્સ તસ્મિં સમયે ચિત્તં હોતિ તથાગતં આરબ્ભ. ઉજુગતચિત્તો ખો પન, મહાનામ, અરિયસાવકો લભતિ અત્થવેદં, લભતિ ધમ્મવેદં, લભતિ ધમ્મૂપસંહિતં પામોજ્જં, પમુદિતસ્સ પીતિ જાયતી"તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૬.૧૦; અ॰ નિ॰ ૧૧.૧૧).

ચિત્તીકતાદિભાવો વા રતનટ્ઠો. વુત્તઞ્હેતં –

> "ચિત્તીકતં મહગ્ઘઞ્ચ, અતુલં દુલ્લભદસ્સનં;
> અનોમસત્તપરિભોગં, રતનં તેન વુચ્ચતી"તિ. (ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ ૬.૩; દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૩; સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૨૬; મહાનિ॰ અટ્ઠ॰ ૫૦);

ચિત્તીકતભાવાદયો ચ અનઞ્ઞસાધારણા બુદ્ધાદીસુ એવ લબ્ભન્તીતિ. વન્દનાવ **વન્દનામયં**, યથા "દાનમયં, સીલમય"ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૫; ઇતિવુ॰ ૬૦; નેત્તિ॰ ૩૪). વન્દના ચેત્થ કાયવાચાચિત્તેહિ તિણ્ણં રતનાનં ગુણનિન્નતા, થોમના વા. પુજ્જભવફલનિબ્બત્તનતો **પુઞ્ઞં**, અત્તનો સન્તાનં પુણાતીતિ વા. **સુવિહતન્તરાયો**તિ સુટ્ઠુ વિહતન્તરાયો, એતેન અત્તનો પસાદસમ્પત્તિયા, રત્તનત્તયસ્સ ચ ખેત્તભાવસમ્પત્તિયા તં પુઞ્ઞં અત્થપ્પકાસનસ્સ ઉપઘાતકઉપદ્દવાનં વિહનને સમત્થન્તિ દસ્સેતિ. **હુત્વા**તિ પુબ્બકાલકિરિયા, તસ્સ "અત્થં પકાસયિસ્સામી"તિ એતેન સમ્બન્ધો. **તસ્સા**તિ યં રતનત્તયવન્દનામયં પુઞ્ઞં, તસ્સ. **આનુભાવેના**તિ બલેન.

એવં રતનત્તયસ્સ નિપચ્ચકારકરણે પયોજનં દસ્સેત્વા, ઇદાનિ યસ્સા ધમ્મદેસનાય અત્થં સંવણ્ણેતુકામો, તસ્સા તાવ ગુણાભિત્થવનવસેન ઉપઞ્ઞાપનત્થં "**દીઘસ્સા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **દીઘસુત્તઙ્કિતસ્સા**તિ દીઘપ્પમાણસુત્તલક્ખિતસ્સ, એતેન "દીઘો"તિ અયં ઇમસ્સ આગમસ્સ અત્થાનુગતા સમઞ્ઞાતિ દસ્સેતિ. નનુ ચ સુત્તાનિયેવ આગમો, કસ્સ પન સુત્તેહિ અઙ્કનન્તિ? સચ્ચમેતં પરમત્થતો, સુત્તાનિ પન ઉપાદાયપઞ્ઞત્તો આગમો. યથા હિ અત્થબ્યઞ્જનસમુદાયે "સુત્ત"ન્તિ વોહારો, એવં સુત્તસમુદાયે "આગમો"તિ વોહારો. પટિચ્ચસમુપ્પાદાદિનિપુણત્થસબ્ભાવતો **નિપુણસ્સ**. આગમિસ્સન્તિ એત્થ, એતેન, એતસ્મા વા અત્તત્થપરત્થાદયોતિ આગમો, આગમો ચ સો વરો ચાતિ **આગમવરો**, આગમસમ્મતેહિ વા વરોતિ **આગમવરો**, તસ્સ. બુદ્ધાનં અનુબુદ્ધા **બુદ્ધાનુબુદ્ધા**, બુદ્ધાનં સચ્ચપટિવેધં અનુગમ્મ પટિવિદ્ધસચ્ચા અગ્ગસાવકાદયો અરિયા. તેહિ અત્થસંવણ્ણનાવસેન, ગુણસંવણ્ણનાવસેન ચ સંવણ્ણિતસ્સ. અથ વા બુદ્ધા ચ અનુબુદ્ધા ચ **બુદ્ધાનુબુદ્ધા**તિ યોજેતબ્બં. સમ્માસમ્બુદ્ધેનેવ હિ તિણ્ણમ્પિ પિટકાનં અત્થવણ્ણનાક્કમો ભાસિતો, યા "પકિણ્ણકદેસના"તિ વુચ્ચતિ, તતો સઙ્ગાયનાદિવસેન સાવકેહીતિ આચરિયા વદન્તિ.

સદ્ધાવહગુણસ્સાતિ બુદ્ધાદીસુ પસાદાવહસમ્પત્તિકસ્સ. અયઞ્હિ આગમો બ્રહ્મજાલાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૫-૭, ૨૬-૨૮) સીલદિટ્ઠાદીનં અનવસેસનિદ્દેસાદિવસેન, મહાપદાનાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૩-૫) પુરિમબુદ્ધાનમ્પિ

ગુણનિદ્દેસાદિવસેન, પાથિકસુત્તાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૩,૪) તિત્થિયે નિમદ્દિત્વા અપ્પટિવત્તિયસીહનાદ નદનાદિવસેન, અનુત્તરિયસુત્તાદીસુ (અ॰ નિ॰ ૬.૮) ચ વિસેસતો બુદ્ધગુણવિભાવનેન રતનત્તયે સાતિસયપ્પસાદં આવહતિ. સંવણ્ણનાસુ ચાયં આચરિયસ્સ પકતિ, યા તંતંસંવણ્ણનાસુ આદિતો તસ્સ તસ્સ સંવણ્ણેતબ્બસ્સ ધમ્મસ્સ વિસેસગુણકિત્તનેન થોમના. તથા હિ **પપઞ્ચસૂદનીસારત્થપ્પકાસિનીમનોરથપૂરણીસુ અટ્ઠસાલિની**આદીસુ ચ યથાક્કમં ''પરવાદમથનસ્સ ઞાણપ્પભેદજનનસ્સ ધમ્મકથિકપુઙ્ગવાનં વિચિત્તપ્પટિભાનજનનસ્સ તસ્સ ગમ્ભીરઞાણેહિ ઓગાળ્હસ્સ અભિણ્હસો નાનાનયવિચિત્તસ્સ અભિધમ્મસ્સા''તિઆદિના થોમના કતા.

અત્થો કથીયતિ એતાયાતિ અત્થકથા, સા એવ **અટ્ઠકથા**, ત્થ-કારસ્સ **ટ્ઠ**-કારં કત્વા, યથા ''દુક્ખસ્સ પીળનટ્ઠો''તિ (પટિ॰ મ॰ ૨.૮). **આદિતો** તિઆદિમ્હિ પઠમસઙ્ગીતિયં. છળભિઞ્ઞતાય પરમેન ચિત્તવસીભાવેન સમન્નાગતત્તા, ઝાનાદીસુ પઞ્ચવિધવસિતાસબ્ભાવતો **ચ વસિનો**, થેરા મહાકસ્સપાદયો. તેસં **સતેહિ પઞ્ચહિ**. **યા**તિ યા અટ્ઠકથા. **સઙ્ગીતા**તિ અત્થં પકાસેતું યુત્તટ્ઠાને ''અયં એતસ્સ અત્થો, અયં એતસ્સ અત્થો''તિ સઙ્ગહેત્વા વુત્તા. **અનુસઙ્ગીતા** ચ યસત્થેરાદીહિ **પચ્છાપિ** દુતિયતતિયસઙ્ગીતીસુ, ઇમિના અત્તનો સંવણ્ણનાય આગમનસુદ્ધિં દસ્સેતિ.

સીહસ્સ લાનતો ગહણતો **સીહળો**, સીહકુમારો. તંવંસજાતતાય તમ્બપણ્ણિદીપે ખત્તિયાનં, તેસં નિવાસતાય તમ્બપણ્ણિદીપસ્સ ચ સીહળભાવો વેદિતબ્બો. **આભતા**તિ જમ્બુદીપતો આનીતા. **અથા**તિ પચ્છા. અપરભાગે હિ અસઙ્કરત્થં સીહળભાસાય અટ્ઠકથા ઠપિતાતિ. તેનસ્સ મૂલટ્ઠકથા સબ્બસાધારણા ન હોતીતિ ઇદં અત્થપ્પકાસનં એકન્તેન કરણીયન્તિ દસ્સેતિ. તેનેવાહ – ''**દીપવાસીનમત્થાયા**''તિ. તત્થ **દીપવાસીન**ન્તિ જમ્બુદીપવાસીનં. **દીપવાસીન**ન્તિ વા સીહળદીપવાસીનં અત્થાય સીહળભાસાય ઠપિતાતિ યોજના.

અપનેત્વાનાતિ કઞ્ચુકસદિસં સીહળભાસં અપનેત્વા. **તતો**તિ અટ્ઠકથાતો. **અહ**ન્તિ અત્તાનં નિદ્દિસતિ. **મનોરમં ભાસ**ન્તિ માગધભાસં. સા હિ સભાવનિરુત્તિભૂતા પણ્ડિતાનં મનં રમયતીતિ. તેનેવાહ – ''**તન્તિનયાનુચ્છવિક**''ન્તિ, પાળિગતિયા અનુલોમિકં પાળિભાસાયાનુવિધાયિનિન્તિ અત્થો. **વિગતદોસ**ન્તિ અસભાવનિરુત્તિભાસન્તરરહિતં.

સમયં અવિલોમેન્તોતિ સિદ્ધન્તં અવિરોધેન્તો, એતેન અત્થદોસાભાવમાહ. અવિરુદ્ધત્તા એવ હિ થેરવાદાપિ ઇધ પકાસિયિસ્સન્તિ. **થેરવંસપદીપાન**ન્તિ થિરેહિ સીલક્ખન્ધાદીહિ સમન્નાગતત્તા થેરા, મહાકસ્સપાદયો. તેહિ આગતા આચરિયપરમ્પરા થેરવંસો, તપ્પરિયાપન્ના હુત્વા આગમાધિગમસમ્પન્નત્તા પઞ્ઞાપજ્જોતેન તસ્સ સમુજ્જલનતો **થેરવંસપદીપા**, મહાવિહારવાસિનો થેરા, તેસં. વિવિધેહિ આકારેહિ નિચ્છીયતીતિ વિનિચ્છયો, ગણ્ઠિટ્ઠાનેસુ ખીલમદ્દનાકારેન પવત્તા વિમતિચ્છેદકથા. સુટ્ઠુ નિપુણો સણ્હો વિનિચ્છયો એતેસન્તિ **સુનિપુણવિનિચ્છયા**. અથ વા વિનિચ્છિનોતીતિ વિનિચ્છયો, યથાવુત્તવિસયં ઞાણં. સુટ્ઠુ નિપુણો છેકો વિનિચ્છયો એતેસન્તિ **સુનિપુણવિનિચ્છયા**, એતેન મહાકસ્સપાદિથેરપરમ્પરાભતો, તતોયેવ ચ અવિપરીતો સણ્હસુખુમો મહાવિહારવાસીનં વિનિચ્છયોતિ તસ્સ પમાણભૂતતં દસ્સેતિ.

સુજનસ્સ ચાતિ **ચ**-સદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો, તેન ન કેવલં જમ્બુદીપવાસીનમેવ અત્થાય, અથ ખો સાધુજનતોસનત્થઞ્ચાતિ દસ્સેતિ, તેન ચ તમ્બપણ્ણિદીપવાસીનમ્પિ અત્થાયાતિ અયમત્થો સિદ્ધો હોતિ, ઉગ્ગહણાદિસુકરતાય તેસમ્પિ બહુપકારત્તા. **ચિરટ્ઠિતત્થ**ન્તિ ચિરટ્ઠિતિઅત્થં , ચિરકાલટ્ઠિતિયાતિ અત્થો. ઇદઞ્હિ અત્થપ્પકાસનં અવિપરીતબ્યઞ્જનસુનિક્ખેપસ્સ અત્થસુનયસ્સ ચ ઉપાયભાવતો સદ્ધમ્મસ્સ ચિરટ્ઠિતિયા સંવત્તતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

‘‘દ્વેમે, ભિક્ખવે, ધમ્મા સદ્ધમ્મસ્સ ઠિતિયા અસમ્મોસાય અનન્તરધાનાય સંવત્તન્તિ. કતમે દ્વે? સુનિક્ખત્તઞ્ચ પદબ્યઞ્જનં, અત્થો ચ સુનીતો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૨.૨૧).

યં અત્થવણ્ણનં કત્તુકામો, તસ્સા મહત્તં પરિહરિતું “**સીલકથા**”તિઆદિ વુત્તં. તેનેવાહ – “**ન તં ઇધ વિચારયિસ્સામી**”તિ. અથ વા યં અટ્ઠકથં કત્તુકામો, તદેકદેસભાવેન વિસુદ્ધિમગ્ગો ચ ગહેતબ્બોતિ કથિકાનં ઉપદેસં કરોન્તો તત્થ વિચારિતધમ્મે ઉદ્દેસવસેન દસ્સેતિ “**સીલકથા**” તિઆદિના. તત્થ **સીલકથા**તિ ચારિત્તવારિત્તાદિવસેન સીલવિત્થારકથા. **ધુતધમ્મા**તિ પિણ્ડપાતિકઙ્ગાદયો (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૨; થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૮૪૫, ૮૪૯) તેરસ કિલેસધુનનકધમ્મા. **કમ્મટ્ઠાનાનિ સબ્બાની**તિ પાળિયં આગતાનિ અટ્ઠતિંસ, અટ્ઠકથાયં દ્વેતિ નિરવસેસાનિ યોગકમ્મસ્સ ભાવનાય પવત્તિટ્ઠાનાનિ. **ચરિયાવિધાનસહિતો**તિ રાગચરિતાદીનં સભાવાદિવિધાનેન સહિતો. **ઝાનાનિ** ચત્તારિ રૂપાવચરજ્ઝાનાનિ, **સમાપત્તિયો** ચતસ્સો અરૂપસમાપત્તિયો. અટ્ઠપિ વા પટિલદ્ધમત્તાનિ **ઝાનાનિ**, સમાપજ્જનવસીભાવપ્પત્તિયા **સમાપત્તિયો**. **ઝાનાનિ** વા રૂપારૂપાવચરજ્ઝાનાનિ , **સમાપત્તિયો** ફલસમાપત્તિનિરોધસમાપત્તિયો.

લોકિયલોકુત્તરભેદા છ અભિઞ્ઞાયો **સબ્બા અભિઞ્ઞાયો**. ઞાણવિભઙ્ગાદીસુ આગતનયેન એકવિધાદિના પઞ્ઞાય સઙ્કલેત્વા સમ્પિણ્ડેત્વા નિચ્છયો **પઞ્ઞાસઙ્કલનનિચ્છયો**.

પચ્ચયધમ્માનં હેતાદીનં પચ્ચયુપ્પન્નધમ્માનં હેતુપચ્ચયાદિભાવો પચ્ચયાકારો, તસ્સ દેસના **પચ્ચયાકારદેસના**, પટિચ્ચસમુપ્પાદકથાતિ અત્થો. સા પન ઘનવિનિબ્ભોગસ્સ સુદુક્કરતાય સણ્હસુખુમા, નિકાયન્તરલદ્ધિસઙ્કરરહિતા, એકત્તનયાદિસહિતા ચ તત્થ વિચારિતાતિ આહ – “**સુપરિસુદ્ધનિપુણનયા**”તિ. પટિસમ્ભિદાદીસુ આગતનયં અવિસ્સજ્જેત્વાવ વિચારિતત્તા **અવિમુત્તતન્તિ મગ્ગા**.

ઇતિ પન સબ્બન્તિ ઇતિ-સદ્દો પરિસમાપને, **પન**-સદ્દો વચનાલઙ્કારે, એતં સબ્બન્તિ અત્થો. **ઇધા**તિ ઇમિસ્સા અટ્ઠકથાયં. **ન વિચારયિસ્સામિ**, પુનરુત્તિભાવતોતિ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ તસ્સેવ અવિચારણસ્સ એકન્તકારણં નિદ્ધારેન્તો “**મજ્ઝે વિસુદ્ધિમગ્ગો**”તિઆદિમાહ. તત્થ “**મજ્ઝે ઠત્વા**”તિ એતેન મજ્ઝેભાવદીપનેન વિસેસતો ચતુન્નં આગમાનં સાધારણટ્ઠકથા વિસુદ્ધિમગ્ગો, ન સુમઙ્ગલવિલાસિનીઆદયો વિય અસાધારણટ્ઠકથાતિ દસ્સેતિ. ‘‘વિસેસતો’’તિ ઇદં વિનયાભિધમ્માનમ્પિ વિસુદ્ધિમગ્ગો યથારહં અત્થવણ્ણના હોતિ યેવાતિ કત્વા વુત્તં.

ઇચ્ચેવાતિ ઇતિ એવ. **તમ્પી**તિ વિસુદ્ધિમગ્ગમ્પિ. **એતાયા**તિ સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા. એત્થ ચ ‘‘સીહળદીપં આભતા’’તિઆદિના અત્થપ્પકાસનસ્સ નિમિત્તં દસ્સેતિ, ‘‘દીપવાસીનમત્થાય, સુજનસ્સ ચ તુટ્ઠત્થં, ચિરટ્ઠિતત્થઞ્ચ ધમ્મસ્સા’’તિ એતેન પયોજનં, અવસિટ્ઠેન કરણપ્પકારં. સીલકથાદીનં અવિચારણમ્પિ હિ ઇધ કરણપ્પકારો એવાતિ.

ગન્થારમ્ભકથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિદાનકથાવણ્ણના

વિભાગવન્તાનં સભાવવિભાવનં વિભાગદસ્સનવસેનેવ હોતીતિ પઠમં તાવ વગ્ગસુત્તવસેન વિભાગં દસ્સેતું "**તત્થ દીઘાગમો નામા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **તત્થા**તિ "દીઘસ્સ આગમવરસ્સ અત્થં પકાસયિસ્સામી"તિ યદિદં વુત્તં, તસ્મિં વચને. યસ્સ અત્થં પકાસયિસ્સામીતિ પટિઞ્ઞાતં, સો **દીઘાગમો નામ** વગ્ગસુત્તવસેન એવં વિભાગોતિ અત્થો. અથ વા **તત્થા**તિ "દીઘાગમનિસ્સિતમત્થ"ન્તિ એતસ્મિં વચને. યો દીઘાગમો વુત્તો, સો વગ્ગાદિવસેન એદિસોતિ અત્થો. અત્તનો સંવણ્ણનાય પઠમમહાસઙ્ગીતિયં નિક્ખિત્તાનુક્કમેનેવ પવત્તભાવદસ્સનત્થં "**તસ્સ વગ્ગેસુ...પે॰... વુત્તં નિદાનમાદી**"તિ આહ. કસ્મા પન ચતૂસુ આગમેસુ દીઘાગમો પઠમં સઙ્ગીતો, તત્થ ચ સીલક્ખન્ધવગ્ગો આદિતો નિક્ખિત્તો, તસ્મિઞ્ચ બ્રહ્મજાલન્તિ? નાયમનુયોગો કત્થચિપિ ન પવત્તતિ, અપિ ચ સદ્ધાવહગુણતો દીઘનિકાયો પઠમં સઙ્ગીતો. સદ્ધા હિ કુસલધમ્માનં બીજં. યથાહ – "સદ્ધા બીજં તપો વુટ્ઠી"તિ, (સં॰ નિ॰ ૧.૧૯૭; સુ॰ નિ॰ ૭૭) સદ્ધાવહગુણતા ચસ્સ દસ્સિતાયેવ. કિઞ્ચ કતિપયસુત્તસઙ્ગહતો, અપ્પપરિમાણતો ચ ગહણધારણાદિસુખતો. તથાહેસ ચતુત્તિંસસુત્તસઙ્ગહો ચતુસટ્ઠિભાણવારપરિમાણો ચ. સીલકથાબાહુલ્લતો પન સીલક્ખન્ધવગ્ગો પઠમં નિક્ખિત્તો. સીલઞ્હિ સાસનસ્સ આદિ, સીલપતિટ્ઠાનત્તા સબ્બગુણાનં. તેનેવાહ – "તસ્મા તિહ, ત્વં ભિક્ખુ, આદિમેવ વિસોધેહિ કુસલેસુ ધમ્મેસુ. કો ચાદિ કુસલાનં ધમ્માનં? સીલઞ્ચ સુવિસુદ્ધ"ન્તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૫.૩૯૫). એતેન ચસ્સ વગ્ગસ્સ અન્વત્થસઞ્ઞતા વુત્તા હોતિ. દિટ્ઠિવિનિવેઠનકથાભાવતો પન સુત્તન્તપિટકસ્સ નિરવસેસદિટ્ઠિવિભજનં બ્રહ્મજાલં પઠમં નિક્ખિત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. તેપિટકે હિ બુદ્ધવચને બ્રહ્મજાલસદિસં દિટ્ઠિગતાનિ નિગ્ગુમ્બં નિજ્જટં કત્વા વિભત્તસુત્તં નત્થીતિ.

પઠમમહાસઙ્ગીતિકથાવણ્ણના

યસ્સા પઠમમહાસઙ્ગીતિયં નિક્ખિત્તાનુક્કમેન સંવણ્ણનં કત્તુકામો, તં, તસ્સા ચ તન્તિઆરુળ્હાય ઇધ વચને કારણં દસ્સેન્તો "**પઠમમહાસઙ્ગીતિ...પે॰... વેદિતબ્બા**"તિ આહ. તત્થ યથાપચ્ચયં તત્થ તત્થ દેસિતત્તા , પઞ્ઞત્તત્તા ચ વિપ્પકિણ્ણાનં ધમ્મવિનયાનં સઙ્ગહેત્વા ગાયનં કથનં સઙ્ગીતિ, એતેન તંતંસિક્ખાપદાનં સુત્તાનઞ્ચ આદિપરિયોસાનેસુ, અન્તરન્તરા ચ સમ્બન્ધવસેન ઠપિતં સઙ્ગીતિકારવચનં સઙ્ગહિતં હોતિ. મહાવિસયત્તા, પૂજનીયત્તા ચ મહતી સઙ્ગીતિ મહાસઙ્ગીતિ, પઠમા મહાસઙ્ગીતિ પઠમમહાસઙ્ગીતિ, તસ્સા પવત્તિકાલો પઠમમહાસઙ્ગીતિકાલો, તસ્મિં **પઠમમહાસઙ્ગીતિકાલે**. **નિદાન**ન્તિ ચ દેસનં દેસકાલાદિવસેન અવિદિતં વિદિતં કત્વા નિદસ્સેતીતિ નિદાનં. સત્તાનં દસ્સનાનુત્તરિયસરણાદિપટિલાભહેતુભૂતાસુ વિજ્જમાનાસુપિ અઞ્ઞાસુ ભગવતો કિરિયાસુ "બુદ્ધો બોધેય્ય"ન્તિ (બુ॰ વં॰ અટ્ઠ॰ રતનચઙ્કમનકણ્ડવણ્ણના; ચરિયા॰ ઉદ્દાનગાથાવણ્ણના) પટિઞ્ઞાય અનુલોમતો વેનેય્યાનં મગ્ગફલપ્પત્તીનં હેતુભૂતા કિરિયા નિપ્પરિયાયેન બુદ્ધકિચ્ચન્તિ આહ – "**ધમ્મચક્કપ્પવત્તનઞ્હિ આદિં કત્વા**"તિ. તત્થ સદ્ધિન્દ્રિયાદિધમ્મોયેવ પવત્તનટ્ઠેન ચક્કન્તિ **ધમ્મચક્કં**. અથ વા ચક્કન્તિ આણા, ધમ્મતો અનપેતત્તા ધમ્મઞ્ચ તં ચક્કઞ્ચાતિ **ધમ્મચક્કં**, ધમ્મેન ઞાયેન ચક્કન્તિપિ **ધમ્મચક્કં**. યથાહ –

> "ધમ્મઞ્ચ પવત્તેતિ ચક્કઞ્ચાતિ ધમ્મચક્કં, ચક્કઞ્ચ પવત્તેતિ ધમ્મઞ્ચાતિ ધમ્મચક્કં, ધમ્મેન પવત્તેતીતિ ધમ્મચક્કં, ધમ્મચરિયાય પવત્તેતીતિ ધમ્મચક્ક"ન્તિઆદિ (પટિ॰ મ॰ ૨, ૩૯, ૪૧).

"**કતબુદ્ધકિચ્ચે**"તિ એતેન બુદ્ધકત્તબ્બસ્સ કસ્સચિપિ અસેસિતભાવં દસ્સેતિ. નનુ ચ સાવકેહિ વિનીતાપિ વિનેય્યા ભગવતાયેવ વિનીતા હોન્તિ, યતો સાવકભાસિતં સુત્તં "બુદ્ધવચન"ન્તિ વુચ્ચતિ, સાવકવિનેય્યા ચ ન તાવ વિનીતાતિ? નાયં દોસો તેસં વિનયનુપાયસ્સ સાવકેસુ ઠપિતત્તા. તેનેવાહ –

“ન તાવાહં, પાપિમ, પરિનિબ્બાયિસ્સામિ, યાવ મે ભિક્ખૂ ન સાવકા ભવિસ્સન્તિ વિયત્તા વિનીતા વિસારદા બહુસ્સુતા ધમ્મધરા...પે०... ઉપ્પન્નં પરપ્પવાદં સહ ધમ્મેન સુનિગ્ગહિતં નિગ્ગહેત્વા સપ્પાટિહારિયં ધમ્મં દેસેસ્સ”ન્તિઆદિ (દી० નિ० ૨.૧૬૮; સં० નિ० ૫.૮૨૨; ઉદા० ૫૧).

“**કુસિનારાય**”ન્તિઆદિ ભગવતો પરિનિબ્બુતદેસકાલવિસેસદસ્સનં “અપરિનિબ્બુતો ભગવા”તિ ગાહસ્સ મિચ્છાભાવદસ્સનત્થં, લોકે જાતસંવદ્ધભાવદસ્સનત્થઞ્ચ . તથા હિ મનુસ્સભાવસ્સ સુપાકટકરણત્થં મહાબોધિસત્તા ચરિમભવે દારપરિગ્ગહાદીનિપિ કરોન્તીતિ. ઉપાદીયતે કમ્મકિલેસેહીતિ ઉપાદિ, વિપાકક્ખન્ધા કટત્તા ચ રૂપં. સો પન ઉપાદિ કિલેસાભિસઙ્ખારમારનિમ્મથનેન નિબ્બાનપ્પત્તિયં અનોસ્સટ્ઠો, ઇધ ખન્ધમચ્ચુમારનિમ્મથનેન ઓસ્સટ્ઠો નિસ્સેસિતોતિ અયં **અનુપાદિસેસા**, નિબ્બાનધાતુ. **નિબ્બાનધાતૂ**તિ ચેત્થ નિબ્બુતિમત્તં અધિપ્પેતં, ઇત્થમ્ભૂતલક્ખણે ચાયં કરણનિદ્દેસો. “**ધાતુભાજનદિવસે**”તિ ઇદં ન “સન્નિપતિતાન”ન્તિ એતસ્સ વિસેસનં, ઉસ્સાહજનનસ્સ પન વિસેસનં, “ધાતુભાજનદિવસે ભિક્ખૂનં ઉસ્સાહં જનેસી”તિ. ધાતુભાજનદિવસતો હિ પુરિમપુરિમતરદિવસેસુ ભિક્ખૂ સમાગતાતિ. અથ વા ધાતુભાજનદિવસે **સન્નિપતિતાનં** કાયસામગ્ગીવસેન સહિતાનન્તિ અત્થો. સઙ્ઘસ્સ થેરો **સઙ્ઘત્થેરો**, સો પન સઙ્ઘો કિં પરિમાણાનન્તિ આહ – “**સત્તન્નં ભિક્ખુસતસહસ્સાન**”ન્તિ. નિચ્ચસાપેક્ખતાય હિ એદિસેસુ સમાસો હોતિયેવ, યથા – “દેવદત્તસ્સ ગરુકુલ”ન્તિ.

આયસ્મા મહાકસ્સપો પુન દુલ્લભભાવં મઞ્ઞમાનો ભિક્ખૂનં ઉસ્સાહં જનેસીતિ સમ્બન્ધો. “ધાતુભાજનદિવસે સન્નિપતિતાન”ન્તિ ઇદં “ભિક્ખૂનં ઉસ્સાહં જનેસી”તિ એત્થ “ભિક્ખૂન”ન્તિ ઇમિનાપિ પદેન સમ્બન્ધનીયં. સુભદ્દેન વુડ્ઢપબ્બજિતેન વુત્તવચનમનુસ્સરન્તોતિ સમ્બન્ધો. તત્થ **અનુસ્સરન્તો** ધમ્મસંવેગવસેનાતિ અધિપ્પાયો. “સદ્ધમ્મં અન્તરધાપેય્યું સઙ્ગાયેય્યં...પે०... ચિરટ્ઠિતિકં તસ્સ કિમઞ્ઞં આણણ્યં ભવિસ્સતી”તિ એતેસં પદાનં “ઇતિ ચિન્તયન્તો”તિ એતેન સમ્બન્ધો. તથા “યઞ્ચાહ”ન્તિ એતસ્સ “અનુગ્ગહિતો પસંસિતો”તિ એતેન સમ્બન્ધો. **યં પાપભિક્ખૂ**તિ એત્થ **ય**ન્તિ નિપાતમત્તં, કારણનિદ્દેસો વા, યેન કારણેન અન્તરધાપેય્યું, તદેતં કારણં વિજ્જતીતિ અત્થો, **અદ્ધનિય**ન્તિ અદ્ધાનમગ્ગગામિ, અદ્ધાનક્ખમન્તિ અત્થો.

યઞ્ચાહન્તિ એત્થ **ય**ન્તિ યસ્મા, યેન કારણેનાતિ વુત્તં હોતિ, કિરિયાપરામસનં વા એતં, તેન “અનુગ્ગહિતો પસંસિતો”તિ એત્થ અનુગ્ગણ્હનં પસંસનઞ્ચ પરામસતિ. “**ચીવરે સાધારણપરિભોગેના**”તિ એત્થ “અત્તના સમસમટ્ઠપનેના”તિ ઇધ અત્તના-સદ્દં આનેત્વા ચીવરે અત્તના સાધારણપરિભોગેનાતિ યોજેતબ્બં. યસ્સ યેન હિ સમ્બન્ધો દૂરટ્ઠમ્પિ ચ તસ્સ તન્તિ અથ વા ભગવતા ચીવરે સાધારણપરિભોગેન ભગવતા અનુગ્ગહિતોતિ યોજનીયં, એતસ્સાપિ હિ કરણનિદ્દેસસ્સ સહયોગકત્તુત્થજોતકત્તસમ્ભવતો. **યાવદે**તિ યાવદેવ, યત્તકં કાલં, યત્તકે વા સમાપત્તિવિહારે, અભિઞ્ઞાવિહારે વા આકઙ્ખન્તો વિહરામિ ચેવ વોહરામિ ચ, તથા કસ્સપોપીતિ અત્થો. ઇદઞ્ચ નવાનુપુબ્બવિહારછળભિઞ્ઞભાવસામઞ્ઞેન થુતિમત્તં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. ન હિ આયસ્મા મહાકસ્સપો ભગવા વિય દેવસિકં ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસઙ્ખ્યા સમાપત્તિયો સમાપજ્જતિ, યમકપાટિહારિયાદિવસેન વા અભિઞ્ઞાયો વળઞ્જેતીતિ. તેનેવાહ – “નવાનુપુબ્બવિહારછળભિઞ્ઞાપ્પભેદે”તિ . **તસ્સ કિમઞ્ઞં આણણ્યં ભવિસ્સતિ**, અઞ્ઞત્ર ધમ્મવિનયસઙ્ગાયનાતિ અધિપ્પાયો. “**નનુ મં ભગવા**”તિઆદિના વુત્તમેવત્થં ઉપમાવસેન વિભાવેતિ.

તતો પરન્તિ તતો ભિક્ખૂનં ઉસ્સાહજનનતો પરતો. **પુરે અધમ્મો દિપ્પતી**તિ અપિનામ દિબ્બતિ, યાવ અધમ્મો ધમ્મં પટિબાહિતું સમત્થો હોતિ, તતો પુરેતરમેવાતિ અત્થો. આસન્ને અનિચ્છિતે હિ અયં પુરે-સદ્દો.

દિપ્પતીતિ ચ દિપ્પિસ્સતિ. પુરેસદ્દસન્નિયોગેન હિ અનાગતત્થે અયં વત્તમાનપ્પયોગો, યથા – ‘‘પુરા વસ્સતિ દેવો’’તિ.

‘‘**સકલનવઙ્ગસત્થુસાસનપરિયત્તિધરે…પે॰… એકૂનપઞ્ચસતે પરિગ્ગહેસી**’’તિ એતેન સુક્ખવિપસ્સકખીણાસવપરિયન્તાનં યથાવુત્તપુગ્ગલાનં સતિપિ આગમાધિગમસબ્ભાવે સહ પટિસમ્ભિદાહિ પન તેવિજ્જાદિગુણયુત્તાનં આગમાધિગમસમ્પત્તિયા ઉક્કંસગતત્તા સઙ્ગીતિયા બહુપકારતં દસ્સેતિ. **ઇદં વુત્તં** સઙ્ગીતિક્ખન્ધકે, (પારા॰ ૪૩૭) **અપચ્ચક્ખં નામ નત્થિ** પગુણપ્પવત્તિભાવતો, સમન્તપાસાદિકાયં પન ‘‘અસમ્મુખા પટિગ્ગહિતં નામ નત્થી’’તિ (પારા॰ અટ્ઠ॰ પઠમમહાસઙ્ગીતિકથા) વુત્તં, તં ‘‘દ્વે સહસ્સાનિ ભિક્ખુતો’’તિ વુત્તમ્પિ ભગવતો સન્તિકે પટિગ્ગહિતમેવાતિ કત્વા વુત્તં. **ચતુરાસીતિસહસ્સાની**તિ ધમ્મક્ખન્ધે સન્ધાયાહ. **પવત્તિનો**તિ પગુણાનિ. આનન્દત્થેરસ્સ નવપ્પાયાય પરિસાય વિબ્ભમનેન મહાકસ્સપત્થેરો એવમાહ – ‘‘**ન વાયં કુમારકો મત્તમઞ્ઞાસી**’’તિ. તત્થ **મત્ત**ન્તિ પમાણં. છન્દા આગમનં વિયાતિ પદવિભાગો. ‘‘**કિઞ્ચાપિ સેક્ખો**’’તિ ઇદં ન સેક્ખાનં અગતિગમનસબ્ભાવેન વુત્તં, અસેક્ખાનમેવ પન ઉચ્ચિનિતત્તાતિ દટ્ઠબ્બં . પઠમમગ્ગેનેવ હિ ચત્તારિ અગતિગમનાનિ પહીયન્તીતિ. ‘‘**અભબ્બો છન્દા…પે॰… અગતિં ગન્તુ**’’ન્તિ ચ ધમ્મસઙ્ગીતિયા તસ્સ યોગ્યભાવદસ્સનેન વિજ્જમાનગુણકથનં. **પરિયત્તો**તિ અધીતો.

ગાવો ચરન્તિ એત્થાતિ ગોચરો, ગોચરો વિય **ગોચરો**, ભિક્ખાચરણટ્ઠાનં. **વિસભાગપુગ્ગલો** સુભદ્દસદિસો. **સત્તિપઞ્જર**ન્તિ સત્તિખગ્ગાદિહત્થેહિ પુરિસેહિ મલ્લરાજૂનં ભગવતો ધાતુઆરક્ખકરણં સન્ધાયાહ. **તં પલિબોધં છિન્દિત્વા તં કરણીયં કરોતૂ**તિ સઙ્ગાહકેન છિન્દિતબ્બં છિન્દિત્વા એકન્તકરણીયં કરોતૂતિ અત્થો. **મહાજન**ન્તિ બહુજનં. **ગન્ધકુટિં વન્દિત્વા** પરિભોગચેતિયભાવતોતિ અધિપ્પાયો. **યથા ત**ન્તિ યથા અઞ્ઞોપિ યથાવુત્તસભાવો, એવન્તિ અત્થો. **સંવેજેસી**તિ ‘‘નનુ ભગવતા પટિકચ્ચેવ અક્ખાતં – ‘સબ્બેહેવ પિયેહિ મનાપેહિ નાનાભાવો વિનાભાવો’’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૧૮૩; સં॰ નિ॰ ૫.૩૭૯; અ॰ નિ॰ ૧૦.૪૮; ચૂળવ॰ ૪૩૭) સંવેગં જનેસિ. **ઉસ્સન્નધાતુક**ન્તિ ઉપચિતદોસં. **ભેસજ્જમત્તા**તિ અપ્પકં ભેસજ્જં. અપ્પત્થો હિ અયં મત્તા-સદ્દો, ‘‘મત્તાસુખપરિચ્ચાગો’’તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૨૯૦) વિય. **દુતિયદિવસે**તિ દેવતાય સંવેજિતદિવસતો, જેતવનવિહારં પવિટ્ઠદિવસતો વા દુતિયદિવસે. આણાવ ચક્કં **આણાચક્કં**.

એતદગ્ગન્તિ એસો અગ્ગો. લિઙ્ગવિપલ્લાસેન હિ અયં નિદ્દેસો. **યદિદ**ન્તિ ચ યો અયં, યદિદં ખન્ધપઞ્ચકન્તિ વા યોજેતબ્બં. ‘‘પઠમં આવુસો ઉપાલિ પારાજિકં કત્થ પઞ્ઞત્ત’’ન્તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ તસ્સ સઙ્ગીતિયા પુરિમકાલે પઠમભાવો ન યુત્તોતિ? નો ન યુત્તો, ભગવતા પઞ્ઞત્તાનુક્કમેન પાતિમોક્ખુદ્દેસાનુક્કમેન ચ પઠમભાવસ્સ સિદ્ધત્તા. યેભુય્યેન હિ તીણિ પિટકાનિ ભગવતો ધરમાનકાલે ઠિતાનુક્કમેનેવ સઙ્ગીતાનિ, વિસેસતો વિનયાભિધમ્મપિટકાનીતિ દટ્ઠબ્બં. ‘‘**વત્થુમ્પિ પુચ્છી**’’તિઆદિ ‘કત્થ પઞ્ઞત્ત’ન્તિઆદિના દસ્સિતેન સહ તદવસિટ્ઠમ્પિ સઙ્ગહેત્વા દસ્સનવસેન વુત્તં. **પઠમપારાજિકે**તિ પઠમપારાજિકપાળિયં (પારા॰ ૨૪), તેનેવાહ – ‘‘**ન હિ તથાગતા એકબ્યઞ્જનમ્પિ નિરત્થકં વદન્તી**’’તિ.

જાતકાદિકે ખુદ્દકનિકાયપરિયાપન્ને, યેભુય્યેન ચ ધમ્મનિદ્દેસભૂતે તાદિસે અભિધમ્મપિટકે સઙ્ગય્હિતું યુત્તં, ન પન દીઘનિકાયાદિપ્પકારે સુત્તન્તપિટકે, નાપિ પઞ્ઞત્તિનિદ્દેસભૂતે વિનયપિટકેતિ દીઘભાણકા ‘‘જાતકાદીનં અભિધમ્મપિટકે સઙ્ગહો’’તિ વદન્તિ. ચરિયાપિટકબુદ્ધવંસાનઞ્ચેત્થ અગ્ગહણં, જાતકગતિકત્તા. મજ્ઝિમભાણકા પન ‘‘અટ્ઠુપ્પત્તિવસેન દેસિતાનં જાતકાદીનં યથાનુલોમદેસનાભાવતો તાદિસે સુત્તન્તપિટકે સઙ્ગહો યુત્તો, ન પન

સભાવધમ્મનિદ્દેસભૂતે યથાધમ્મસાસને અભિધમ્મપિટકે''તિ જાતકાદીનં સુત્તન્તપિટકપરિયાપન્નતં કથયન્તિ. તત્થ ચ યુત્તં વિચારેત્વા ગહેતબ્બં.

એવં નિમિત્તપયોજનકાલદેસકારકકરણપ્પકારેહિ પઠમં સઙ્ગીતિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તત્થ વવત્થાપિતસિદ્ધેસુ ધમ્મવિનયેસુ નાનપ્પકારકોસલ્લત્થં એકવિધાદિભેદે દસ્સેતું "**એવમેત**"ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **વિમુત્તિરસ**ન્તિ વિમુત્તિગુણં, વિમુત્તિસમ્પત્તિકં વા, અગ્ગફલનિપ્ફાદનતો, વિમુત્તિકિચ્ચં વા, કિલેસાનં અચ્ચન્તં વિમુત્તિસમ્પાદનતો. કેચિ પન ''વિમુત્તિઅસ્સાદ''ન્તિ વદન્તિ.

કિઞ્ચાપિ અવિસેસેન સબ્બમ્પિ બુદ્ધવચનં કિલેસવિનયનેન વિનયો, યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાને અપાયપતનાદિતો ધારણેન ધમ્મો, ઇધાધિપ્પેતે પન ધમ્મવિનયે નિદ્ધારેતું "**તત્થ વિનયપિટક**"ન્તિઆદિમાહ. **અવસેસં બુદ્ધવચનં ધમ્મો**, ખન્ધાદિવસેન સભાવધમ્મદેસનાબાહુલ્લતો. અથ વા યદિપિ ધમ્મોયેવ વિનયોપિ, પરિયત્તિયાદિભાવતો, વિનયસદ્દસન્નિધાને પન ભિન્નાધિકરણભાવેન પયુત્તો ધમ્મ-સદ્દો વિનયતન્તિવિધુરં તન્તિં દીપેતિ યથા ''પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારા, ગોબલિબદ્ધ''ન્તિ ચ.

"**અનેકજાતિસંસાર**"ન્તિ અયં ગાથા ભગવતા અત્તનો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપદટ્ઠાનં અરહત્તપ્પત્તિં પચ્ચવેક્ખન્તેન એકૂનવીસતિમસ્સ પચ્ચવેક્ખણઞાણસ્સ અનન્તરં ભાસિતા. તેનાહ "**ઇદં પઠમબુદ્ધવચન**"ન્તિ. ઇદં કિર સબ્બબુદ્ધેહિ અવિજહિતં ઉદાનં. અયમસ્સ સઙ્ખેપત્થો – અહં ઇમસ્સ અત્તભાવગેહસ્સ કારકં તણ્હાવડ્ઢકિં **ગવેસન્તો** યેન ઞાણેન તં દટ્ઠું સક્કા, તસ્સ બોધિઞાણસ્સત્થાય દીપઙ્કરપાદમૂલે કતાભિનીહારો એત્તકં કાલં **અનેકજાતિસંસારં** અનેકજાતિસતસહસ્સસઙ્ખ્યં સંસારવટ્ટં **અનિબ્બિસં** તં ઞાણં અવિન્દન્તો અલભન્તોયેવ **સન્ધાવિસ્સં** સંસરિં. યસ્મા જરાવ્યાધિમરણમિસ્સતાય **જાતિ** નામેસા પુનપ્પુનં ઉપગન્તું **દુક્ખા**, ન ચ સા તસ્મિં અદિટ્ઠે નિવત્તતિ, તસ્મા તં ગવેસન્તો સન્ધાવિસ્સન્તિ અત્થો. **દિટ્ઠોસી**તિ ઇદાનિ મયા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પટિવિજ્ઝન્તેન દિટ્ઠો અસિ. **પુન ગેહ**ન્તિ પુન ઇમં અત્તભાવસઙ્ખાતં મમ ગેહં. **ન કાહસિ** ન કરિસ્સસિ. તવ **સબ્બા** અવસેસાકિલેસ**ફાસુકા** મયા **ભગ્ગા**. ઇમસ્સ તયા કતસ્સ અત્તભાવગેહસ્સ **કૂટં** અવિજ્જાસઙ્ખાતં કણ્ણિકમણ્ડલં **વિસઙ્ખતં** વિદ્ધંસિતં. **વિસઙ્ખારં** નિબ્બાનં આરમ્મણકરણવસેન **ગતં** અનુપવિટ્ઠં ઇદાનિ મમ ચિત્તં, અહઞ્ચ તણ્હાનં ખયસઙ્ખાતં અરહત્તમગ્ગં **અજ્ઝગા** અધિગતો પત્તોસ્મીતિ. અયં મનસા પવત્તિતધમ્માનમાદિ. "**યદા હવે પાતુભવન્તિ ધમ્મા**"તિ (ઉદા॰ ૧, ૨, ૩) અયં પન વાચાય પવત્તિતધમ્માનં આદીતિ વદન્તિ. અન્તોજપ્પનવસેન કિર ભગવા ''અનેકજાતિસંસાર''ન્તિઆદિમાહ (ધ॰ પ॰ ૧૫૩). "**પાટિપદદિવસે**"તિ ઇદં ''સબ્બઞ્ઞુભાવપ્પત્તસ્સા''તિ ન એતેન સમ્બન્ધિતબ્બં, ''પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ ઉપ્પન્ના''તિ એતેન પન સમ્બન્ધિતબ્બં. વિસાખપુણ્ણમાયમેવ હિ ભગવા પચ્ચૂસસમયે સબ્બઞ્ઞુતં પત્તોતિ.

વયધમ્માતિ અનિચ્ચલક્ખણમુખેન દુક્ખાનત્તલક્ખણમ્પિ સઙ્ખારાનં વિભાવેતિ ''યદનિચ્ચં તં દુક્ખં, યં દુક્ખં તદનત્તા''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૧૫; પટિ॰ મ॰ ૨.૧૦) વચનતો. લક્ખણત્તયવિભાવનનયેનેવ ચ તદારમ્મણં વિપસ્સનં દસ્સેન્તો સબ્બતિત્થિયાનં અવિસયભૂતં બુદ્ધાવેણિકં ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનાધિટ્ઠાનં અવિપરીતં નિબ્બાનગામિનિપ્પટિપદં પકાસેતીતિ દટ્ઠબ્બં. ઇદાનિ તત્થ સમ્માપટિપત્તિયં નિયોજેતિ "**અપ્પમાદેન સમ્પાદેથા**"તિ. અથ વા "**વયધમ્મા સઙ્ખારા**"તિ એતેન સઙ્ખેપેન સંવેજેત્વા "**અપ્પમાદેન સમ્પાદેથા**"તિ સઙ્ખેપેનેવ નિરવસેસં સમ્માપટિપત્તિં દસ્સેતિ. અપ્પમાદપદઞ્હિ સિક્ખાત્તયસઙ્ગહિતં કેવલપરિપુણ્ણં સાસનં પરિયાદિયિત્વા તિટ્ઠતીતિ.

પઠમસઙ્ગીતિયં અસઙ્ગીતં સઙ્ગીતિક્ખન્ધકકથાવત્થુપ્પકરણાદિ. કેચિ પન ''સુભસુત્તમ્પિ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૪૪) પઠમસઙ્ગીતિયં અસઙ્ગીત''ન્તિ વદન્તિ, તં પન ન યુજ્જતિ. પઠમસઙ્ગીતિતો પુરેતરમેવ હિ આયસ્મતા આનન્દેન જેતવને વિહરન્તેન સુભસ્સ માણવસ્સ ભાસિતન્તિ.

દળ્હિકમ્મસિથિલીકરણપ્પયોજના યથાક્કમં પકતિસાવજ્જપણ્ણત્તિસાવજ્જેસુ સિક્ખાપદેસુ. **તેના**તિ વિવિધનયત્તાદિના. **એતન્તિ** વિવિધવિસેસનયત્તાતિ ગાથાવચનં. **એતસ્સા**તિ વિનયસ્સ.

અત્તત્થપરત્થાદિભેદેતિ યો તં સુત્તં સજ્ઝાયતિ, સુણાતિ, વાચેતિ, ચિન્તેતિ, દેસેતિ ચ, સુત્તેન સઙ્ગહિતો સીલાદિઅત્થો તસ્સાપિ હોતિ, તેન પરસ્સ સાધેતબ્બતો પરસ્સાપિ હોતીતિ, તદુભયં તં સુત્તં **સૂચેતિ** દીપેતિ. તથા દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકં લોકિયલોકુત્તરઞ્ચાતિ એવમાદિભેદે અત્થે **આદિ**-સદ્દેન સઙ્ગણ્હાતિ. **અત્થ**-સદ્દો ચાયં હિતપરિયાયવચનં, ન ભાસિતત્થવચનં, યદિ સિયા, સુત્તં અત્તનોપિ ભાસિતત્થં સૂચેતિ, પરસ્સાપીતિ અયમત્થો વુત્તો સિયા. સુત્તેન ચ યો અત્થો પકાસિતો સો તસ્સેવ હોતીતિ, ન તેન પરત્થો સૂચિતો હોતિ, તેન સૂચેતબ્બસ્સ પરત્થસ્સ નિવત્તેતબ્બસ્સ અભાવા અત્થગહણઞ્ચ ન કત્તબ્બં. અત્તત્થપરત્થવિનિમ્મુત્તસ્સ ભાસિતત્થસ્સ અભાવા આદિગ્ગહણઞ્ચ ન કત્તબ્બં. તસ્મા યથાવુત્તસ્સ હિતપરિયાયસ્સ અત્થસ્સ સુત્તે અસમ્ભવતો સુત્તધારસ્સ પુગ્ગલસ્સ વસેન અત્તત્થપરત્થા વુત્તા.

અથ વા સુત્તં અનપેક્ખિત્વા યે અત્તત્થાદયો અત્થપ્પભેદા વુત્તા ''ન હઞ્ઞદત્થત્થિપસંસલાભા''તિ એતસ્સ પદસ્સ નિદ્દેસે (મહાનિ॰ ૬૩; ચૂળનિ॰ ૮૫) ''અત્તત્થો, પરત્થો, ઉભયત્થો, દિટ્ઠધમ્મિકો અત્થો, સમ્પરાયિકો અત્થો, ઉત્તાનો અત્થો, ગમ્ભીરો અત્થો, ગૂળ્હો અત્થો, પટિચ્છન્નો અત્થો, નેય્યો અત્થો, નીતો અત્થો, અનવજ્જો અત્થો, નિક્કિલેસો અત્થો, વોદાનો અત્થો, પરમત્થો''તિ તે સુત્તં સૂચેતીતિ અત્થો. ઇમસ્મિં અત્થવિકપ્પે **અત્થ**-સદ્દો ભાસિતત્થપરિયાયોપિ હોતિ. એત્થ હિ પુરિમકા પઞ્ચ અત્થપ્પભેદા હિતપરિયાયા, તતો પરે છ ભાસિતત્થભેદા, પચ્છિમકા પન ઉભયસભાવા. તત્થ દુરધિગમતાય વિભાવને અલદ્ધગાધો **ગમ્ભીરો**. ન વિવટો **ગૂળ્હો**. મૂલુદકાદયો વિય પંસુના અક્ખરસન્નિવેસાદિના તિરોહિતો **પટિચ્છન્નો** . નિદ્ધારેત્વા ઞાપેતબ્બો **નેય્યો**. યથારુતવસેન વેદિતબ્બો **નીતો**. **અનવજ્જનિક્કિલેસવોદાના** પરિયાયવસેન વુત્તા, કુસલવિપાકકિરિયાધમ્મવસેન વા. **પરમત્થો** નિબ્બાનં, ધમ્માનં અવિપરીતસભાવો એવ વા. અથ વા ''અત્તના ચ અપ્પિચ્છો હોતી''તિ અત્તત્થં, ''અપ્પિચ્છાકથઞ્ચ પરેસં કત્તા હોતી''તિ પરત્થં સૂચેતિ. એવં ''અત્તના ચ પાણાતિપાતા પટિવિરતો હોતી''તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૪.૯૯, ૨૬૫) સુત્તાનિ યોજેતબ્બાનિ. વિનયાભિધમ્મેહિ ચ વિસેસેત્વા સુત્ત-સદ્દસ્સ અત્થો વત્તબ્બો. તસ્મા વેનેય્યજ્ઝાસયવસપ્પવત્તાય દેસનાય અત્તહિતપરહિતતાદીનિ સાતિસયં પકાસિતાનિ હોતિ તપ્પરભાવતો, ન આણાધમ્મસભાવવસપ્પવત્તાયાતિ ઇદમેવ ચ "**અત્થાનં સૂચનતો સુત્ત**"ન્તિ વુત્તં.

સુત્તે ચ આણાધમ્મસભાવા ચ વેનેય્યજ્ઝાસયં અનુવત્તન્તિ, ન વિનયાભિધમ્મેસુ વિય વેનેય્યજ્ઝાસયો આણાધમ્મસભાવે. તસ્મા વેનેય્યાનં એકન્તહિતપટિલાભસંવત્તનિકા સુત્તન્તદેસના હોતીતિ "**સુવુત્તા ચેત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. **પસવતી**તિ ફલતિ. "**સુત્તાણા**"તિ એતસ્સ અત્થં પકાસેતું "**સુટ્ઠુ ચ ને તાયતી**"તિ વુત્તં. અત્તત્થાદિવિધાનેસુ ચ સુત્તસ્સ પમાણભાવો, અત્તત્થાદીનઞ્ચ સઙ્ગાહકત્તં યોજેતબ્બં તદત્થપ્પકાસનપધાનત્તા સુત્તસ્સ. વિનયાભિધમ્મેહિ વિસેસનઞ્ચ યોજેતબ્બં. **એતન્તિ** ''અત્થાનં સૂચનતો''તિઆદિકં અત્થવચનં. **એતસ્સા**તિ સુત્તસ્સ.

અભિક્કમન્તીતિ એત્થ **અભિ**-સદ્દો કમનકિરિયાય વુદ્ધિભાવં અતિરેકતં દીપેતિ, **અભિઞ્ઞાતા અભિલક્ખિતા**તિ એત્થ ઞાણલક્ખણકિરિયાનં સુપાકટતાવિસેસં, **અભિક્કન્તેના**તિ એત્થ કન્તિયા અધિકત્તં વિસિટ્ઠતન્તિ યુત્તં કિરિયાવિસેસકત્તા ઉપસગ્ગસ્સ. **અભિરાજા અભિવિનયે**તિ પન પૂજિતપરિચ્છિન્નેસુ રાજવિનયેસુ **અભિ**-સદ્દો પવત્તતીતિ કથમેતં યુજ્જેય્યાતિ ? પૂજનપરિચ્છેદનકિરિયાદીપનતો, તાહિ ચ કિરિયાહિ રાજવિનયાનં યુત્તત્તા. એત્થ હિ અતિમાલાદીસુ અતિ-સદ્દો વિય, અભિ-સદ્દો યથા સહ સાધનેન કિરિયં વદતીતિ અભિરાજઅભિવિનય-સદ્દા સિદ્ધા, એવં અભિધમ્મસદ્દે અભિ-સદ્દો સહ સાધનેન વુદ્ધિયાદિકિરિયં દીપેતીતિ અયમત્થો દસ્સિતોતિ દટ્ઠબ્બો.

ભાવનાફરણવુદ્ધીહિ **વુદ્ધિમન્તોપિ ધમ્મા વુત્તા. આરમ્મણાદીહી**તિ આરમ્મણસમ્પયુત્તકમ્મદ્વારપટિપદાદીહિ. **અવિસિટ્ઠ**ન્તિ અઞ્ઞમઞ્ઞવિસિટ્ઠેસુ વિનયસુત્તાભિધમ્મેસુ અવિસિટ્ઠં સમાનં. તં પિટકસદ્દન્તિ અત્થો. **યથાવુત્તેના**તિ ‘‘એવં દુવિધત્થેના’’તિઆદિના વુત્તપ્પકારેન.

કથેતબ્બાનં અત્થાનં દેસકાયત્તેન આણાદિવિધિના અતિસજ્જનં પબોધનં **દેસના**. સાસિતબ્બપુગ્ગલગતેન યથાપરાધાદિસાસિતબ્બભાવેન અનુસાસનં વિનયનં **સાસનં**. કથેતબ્બસ્સ સંવરાસંવરાદિનો અત્થસ્સ કથનં વચનપટિબદ્ધતાકરણં **કથા**. કથીયતિ વા એત્થાતિ **કથા**. સંવરાસંવરસ્સ કથા **સંવરાસંવરકથા**. એસ નયો ઇતરેસુપિ. **ભેદ**-સદ્દો વિસું વિસું યોજેતબ્બો ‘‘દેસનાભેદં સાસનભેદં કથાભેદઞ્ચ યથારહં પરિદીપયે’’તિ. **ભેદ**ન્તિ ચ નાનત્તન્તિ અત્થો. સિક્ખા ચ પહાનાનિ ચ ગમ્ભીરભાવો ચ **સિક્ખાપ્પહાનગમ્ભીરભાવં**, તઞ્ચ પરિદીપયે. એત્થ **યથા**તિ ઉપારમ્ભનિસ્સરણધમ્મકોસરક્ખણહેતુપરિયાપુણનં સુપ્પટિપત્તિ દુપ્પટિપત્તીતિ એતેહિ પકારેહિ. આણં પણેતું અરહતીતિ **આણારહો** સમ્માસમ્બુદ્ધત્તા. વોહારપરમત્થાનમ્પિ સબ્ભાવતો આહ **આણાબાહુલ્લતો**તિ. ઇતો પરેસુપિ એસેવ નયો. **પચુરાપરાધા** સેય્યસકાદયો. **અજ્ઝાસયો** આસયોવ અત્થતો દિટ્ઠિ, ઞાણઞ્ચ. વુત્તઞ્ચેતં –

> ‘‘સસ્સતુચ્છેદદિટ્ઠિ ચ, ખન્તિ ચેવાનુલોમિકે;
> યથાભૂતઞ્ચ યં ઞાણં, એતં આસયસદ્દિત’’ન્તિ. (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૧.૧૩૬);

અનુસયા કામરાગભવરાગદિટ્ઠિપટિઘવિચિકિચ્છામાનાવિજ્જાવસેન સત્ત અનાગતા કિલેસા, અતીતા પચ્ચુપ્પન્ના ચ તથેવ વુચ્ચન્તિ. ન હિ કાલભેદેન ધમ્માનં સભાવભેદો અત્થીતિ. **ચરિયા**તિ છ મૂલચરિયા, અન્તરભેદેન અનેકવિધા, સંસગ્ગવસેન તેસટ્ઠિ હોન્તિ. તે પન અમ્હેહિ **અસમ્મોહન્તરધાનસુત્તટીકાયં** વિભાગતો દસ્સિતા, અત્થિકેહિ તતો ગહેતબ્બા. અથ વા **ચરિયા**તિ ચરિતં, તં સુચરિતદુચ્ચરિતવસેન દુવિધં. **અધિમુત્તિ** નામ સત્તાનં પુબ્બપરિચયવસેન અભિરુચિ, સા દુવિધા હીનપણીતભેદેન. ધનવિનિબ્ભોગાભાવતો દિટ્ઠિમાનતણ્હાવસેન **‘‘અહં મમા’’તિ સઞ્ઞિનો**. મહન્તો સંવરો **અસંવરો**. બુદ્ધિઅત્થો હિ અય’મકારો યથા ‘‘અસેક્ખા ધમ્મા’’તિ (ધ॰ સ॰ ૧૧).

તીસુપિ ચેતેસુ એતે ધમ્મત્થદેસના પટિવેધાતિ એત્થ તન્તિઅત્થો તન્તિદેસના તન્તિઅત્થપટિવેધો ચ તન્તિવિસયા હોન્તીતિ વિનયપિટકાદીનં અત્થદેસનાપટિવેધાધારભાવો યુત્તો, પિટકાનિ પન તન્તિ યેવાતિ તેસં ધમ્માધારભાવો કથં યુજ્જેય્યાતિ? તન્તિસમુદાયસ્સ અવયવતન્તિયા આધારભાવતો. અવયવસ્સ હિ સમુદાયો આધારભાવેન વુચ્ચતિ, યથા – ‘‘રુક્ખે સાખા’’તિ. ધમ્માદીનઞ્ચ દુક્ખોગાહભાવતો તેહિ વિનયાદયો ગમ્ભીરાતિ વિનયાદીનઞ્ચ ચતુબ્બિધો ગમ્ભીરભાવો વુત્તો. તસ્મા ધમ્માદયો એવ દુક્ખોગાહત્તા ગમ્ભીરા, ન વિનયાદયોતિ ન ચોદેતબ્બમેતં સમુખેન, વિસયવિસયીમુખેન ચ વિનયાદીનંયેવ ગમ્ભીરભાવસ્સ વુત્તત્તા. ધમ્મો હિ વિનયાદયો,

તેસં વિસયો અત્થો, ધમ્મત્થવિસયા ચ દેસનાપટિવેધોતિ. તત્થ પટિવેધસ્સ દુક્કરભાવતો ધમ્મત્થાનં, દેસનાઞાણસ્સ દુક્કરભાવતો દેસનાય ચ દુક્ખોગાહભાવો વેદિતબ્બો, પટિવેધસ્સ પન ઉપ્પાદેતું અસક્કુણેય્યત્તા, તબ્બિસયઞાણુપ્પત્તિયા ચ દુક્કરભાવતો દુક્ખોગાહતા વેદિતબ્બા.

“**હેતુમ્હિ ઞાણં ધમ્મપટિસમ્ભિદા**”તિ એતેન વચનેન ધમ્મસ્સ હેતુભાવો કથં ઞાતબ્બોતિ? “**ધમ્મપટિસમ્ભિદા**”તિ એતસ્સ સમાસપદસ્સ અવયવપદત્થં દસ્સેન્તેન “**હેતુમ્હિ ઞાણ**”ન્તિ વુત્તત્તા. ‘‘ધમ્મે પટિસમ્ભિદા’’તિ એત્થ હિ ‘‘ધમ્મે’’તિ એતસ્સ અત્થં દસ્સેન્તેન ‘‘હેતુમ્હી’’તિ વુત્તં, ‘‘પટિસમ્ભિદા’’તિ એતસ્સ ચ અત્થં દસ્સેન્તેન ‘‘ઞાણ’’ન્તિ. તસ્મા હેતુધમ્મ-સદ્દા એકત્થા, ઞાણપટિસમ્ભિદા-સદ્દા ચાતિ ઇમમત્થં વદન્તેન સાધિતો ધમ્મસ્સ હેતુભાવો, અત્થસ્સ હેતુફલભાવો ચ એવમેવ દટ્ઠબ્બો.

યથાધમ્મન્તિ ચેત્થ **ધમ્મ**-સદ્દો હેતું હેતુફલઞ્ચ સબ્બં સઙ્ગણ્હાતિ. સભાવવાચકો હેસ, ન પરિયત્તિહેતુભાવવાચકો, તસ્મા **યથાધમ્મ**ન્તિ યો યો અવિજ્જાસઙ્ખારાદિધમ્મો , તસ્મિં તસ્મિન્તિ અત્થો. ધમ્માનુરૂપં વા **યથાધમ્મં**. દેસનાપિ હિ પટિવેધો વિય અવિપરીતસવિસયવિભાવનતો ધમ્માનુરૂપં પવત્તતિ, યતો ‘અવિપરીતાભિલાપો’તિ વુચ્ચતિ. **ધમ્માભિલાપો**તિ અત્થબ્યઞ્જનકો અવિપરીતાભિલાપો, એતેન ‘‘તત્ર ધમ્મનિરુત્તાભિલાપે ઞાણં નિરુત્તિપટિસમ્ભિદા’’તિ (વિભ॰ ૭૧૮) એત્થ વુત્તં સભાવધમ્મનિરુત્તિં દસ્સેતિ, સદ્દસભાવત્તા દેસનાય. તથા હિ નિરુત્તિપટિસમ્ભિદાય પરિત્તારમ્મણાદિભાવો **પટિસમ્ભિદાવિભઙ્ગપાળિયં** (વિભ॰ ૭૪૯) વુત્તો. અટ્ઠકથાયઞ્ચ ‘‘તં સભાવનિરુત્તિં સદ્દં આરમ્મણં કત્વા’’તિઆદિના (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૬૪૨) સદ્દારમ્મણતા દસ્સિતા. ‘‘ઇમસ્સ અત્થસ્સ અયં સદ્દો વાચકો’’તિ વચનવચનીયે વવત્થપેત્વા તંતંવચનીય વિભાવનવસેન પવત્તિતો હિ સદ્દો દેસનાતિ. “**અનુલોમાદિવસેન વા કથન**”ન્તિ એતેન તસ્સા ધમ્મનિરુત્તિયા અભિલાપં કથનં તસ્સ વચનસ્સ પવત્તનં દસ્સેતિ. “**અધિપ્પાયો**”તિ એતેન ‘‘દેસનાતિ પઞ્ઞત્તી’’તિ એતં વચનં ધમ્મનિરુત્તાભિલાપં સન્ધાય વુત્તં, ન તબ્બિનિમુત્તં પઞ્ઞત્તિં સન્ધાયાતિ દસ્સેતિ.

નનુ ચ ‘‘ધમ્મો તન્તી’’તિ ઇમસ્મિં પક્ખે ધમ્મસ્સ સદ્દસભાવત્તા ધમ્મદેસનાનં વિસેસો ન સિયાતિ? ન, તેસં તેસં અત્થાનં બોધકભાવેન ઞાતો, ઉગ્ગહણાદિવસેન ચ પુબ્બે વવત્થાપિતો સદ્દપ્પબન્ધો ધમ્મો, પચ્છા પરેસં અવબોધનત્થં પવત્તિતો તદત્થપ્પકાસકો સદ્દો દેસનાતિ. અથ વા યથાવુત્તસદ્દસમુટ્ઠાપકો ચિત્તુપ્પાદો દેસના, મુસાવાદાદયો વિય. ‘‘વચનસ્સ પવત્તન’’ન્તિ ચ યથાવુત્તચિત્તુપ્પાદવસેન યુજ્જતિ. સો હિ વચનં પવત્તેતિ, તઞ્ચ તેન પવત્તીયતિ દેસીયતિ. ‘‘સો ચ લોકિયલોકુત્તરો’’તિ એવં વુત્તં અભિસમયં યેન પકારેન અભિસમેતિ, યં અભિસમેતિ, યો ચ તસ્સ સભાવો, તેહિ પાકટં કાતું “**વિસયતો અસમ્મોહતો ચ અત્થાનુરૂપં ધમ્મેસૂ**”તિઆદિમાહ. તત્થ હિ વિસયતો અત્થાદિઅનુરૂપં ધમ્માદીસુ અવબોધો અવિજ્જાદિધમ્મસઙ્ખારાદિઅત્થતદુભયપઞ્ઞાપનારમ્મણો **લોકિયો અભિસમયો**, અસમ્મોહતો અત્થાદિઅનુરૂપં ધમ્માદીસુ અવબોધો નિબ્બાનારમ્મણો મગ્ગસમ્પયુત્તો યથાવુત્તધમ્મત્થપઞ્ઞત્તીસુ સમ્મોહવિદ્ધંસનો **લોકુત્તરો અભિસમયો**તિ. અભિસમયતો અઞ્ઞમ્પિ પટિવેધત્થં દસ્સેતું “**તેસં તેસં વા**”તિઆદિમાહ. ‘પટિવેધનં પટિવેધો’તિ ઇમિના હિ વચનત્થેન અભિસમયો, ‘પટિવિજ્ઝીયતીતિ પટિવેધો’તિ ઇમિના તંતંરૂપાદિધમ્માનં અવિપરીતસભાવો ચ ‘‘પટિવેધો’’તિ વુચ્ચતીતિ.

યથાવુત્તેહિ ધમ્માદીહિ પિટકાનં ગમ્ભીરભાવં દસ્સેતું “**ઇદાનિ યસ્મા એતેસુ પિટકેસૂ**”તિઆદિમાહ. **યો ચેત્થાતિ** એતેસુ તંતંપિટકગતેસુ ધમ્માદીસુ યો પટિવેધો, એતેસુ ચ પિટકેસુ તેસં તેસં ધમ્માનં યો અવિપરીતસભાવોતિ યોજેતબ્બં. દુક્ખોગાહતા ચ અવિજ્જાસઙ્ખારાદીનં ધમ્મત્થાનં દુપ્પટિવિજ્ઝતાય, તેસં

પઞ્ઞાપનસ્સ દુક્કરભાવતો તંદેસનાય, પટિવેધનસઙ્ખાતસ્સ પટિવેધસ્સ ઉપ્પાદનવિસયિકરણાનં અસક્કુણેય્યત્તા, અવિપરીતસભાવસઙ્ખાતસ્સ પટિવેધસ્સ દુવિઞ્ઞેય્યતાય એવ વેદિતબ્બા.

યન્તિ યં પરિયત્તિદુગ્ગહણં સન્ધાય વુત્તં. **અત્થન્તિ** ભાસિતત્થં, પયોજનત્થઞ્ચ. **ન ઉપપરિક્ખન્તીતિ** ન વિચારેન્તિ. **ન નિજ્ઝાનં ખમન્તીતિ** નિજ્ઝાનપઞ્ઞં નક્ખમન્તિ, નિજ્ઝાયિત્વા પઞ્ઞાય દિસ્વા રોચેત્વા ગહેતબ્બા ન હોન્તીતિ અધિપ્પાયો. **ઇતીતિ** એવં એતાય પરિયત્તિયા. **વાદપ્પમોક્ખાનિસંસા** અત્તનો ઉપરિ પરેહિ આરોપિતવાદસ્સ નિગ્ગહસ્સ પમોક્ખપ્પયોજના હુત્વા ધમ્મં પરિયાપુણન્તિ, **વાદપ્પમોક્ખા** વા નિન્દાપમોક્ખા. **યસ્સ ચત્થાયાતિ** યસ્સ ચ સીલાદિપૂરણસ્સ અનુપાદાવિમોક્ખસ્સ વા અત્થાય **ધમ્મં પરિયાપુણન્તિ** ઞાયેન પરિયાપુણન્તીતિ અધિપ્પાયો. **અસ્સાતિ** અસ્સ ધમ્મસ્સ. **નાનુભોન્તીતિ** ન વિન્દન્તિ. તેસં તે ધમ્મા દુગ્ગહિતત્તા ઉપારમ્ભમાનદબ્બમક્ખપલાસાદિહેતુભાવેન **દીઘરત્તં અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તન્તિ**. ભણ્ડાગારે નિયુત્તો ભણ્ડાગારિકો, ભણ્ડાગારિકો વિય ભણ્ડાગારિકો, ધમ્મરતનાનુપાલકો. અઞ્ઞત્થં અનપેક્ખિત્વા ભણ્ડાગારિકસ્સેવ સતો પરિયત્તિ **ભણ્ડાગારિકપરિયત્તિ**.

“**તાસંયેવા**”તિ અવધારણં પાપુણિતબ્બાનં છળભિઞ્ઞાચતુપ્પટિસમ્ભિદાદીનં વિનયે પભેદવચનાભાવં સન્ધાય વુત્તં. **વેરઞ્જકણ્ડે** (પારા॰ ૧૨) હિ તિસ્સો વિજ્જાવ વિભત્તા. દુતિયે પન “**તાસંયેવા**”તિ અવધારણં ચતસ્સો પટિસમ્ભિદા અપેક્ખિત્વા કતં, ન તિસ્સો વિજ્જા. તા હિ છસુ અભિઞ્ઞાસુ અન્તોગધાતિ સુત્તે વિભત્તા યેવાતિ.

દુગ્ગહિતં ગણ્હાતિ, ‘‘તથાહં ભગવતા ધમ્મં દેસિતં આજાનામિ, યથા તદેવિદં વિઞ્ઞાણં સન્ધાવતિ સંસરતિ અનઞ્ઞ’’ન્તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૩૯૬). **ધમ્મચિન્તન્તિ** ધમ્મસભાવવિચારણં, ‘‘ચિત્તુપ્પાદમત્તેનેવ દાનં હોતિ, સયમેવ ચિત્તં અત્તનો આરમ્મણં હોતિ, સબ્બં ચિત્તં અસભાવધમ્મારમ્મણ’’ન્તિ ચ એવમાદિ. **તેસન્તિ** તેસં પિટકાનં.

એતન્તિ એતં બુદ્ધવચનં. અત્થાનુલોમતો **અનુલોમિકો**. અનુલોમિકતંયેવ વિભાવેતું “**કસ્મા પના**”તિઆદિ વુત્તં. **એકનિકાયમ્પીતિ** એકસમૂહમ્પિ . પોણિકા ચિક્ખલ્લિકા ચ ખત્તિયા, તેસં નિવાસો **પોણિકનિકાયો ચિક્ખલ્લિકનિકાયો** ચ.

નવપ્પભેદન્તિ એત્થ કથં નવપ્પભેદં? સગાથકઞ્હિ સુત્તં ગેય્યં, નિગ્ગાથકઞ્ચ સુત્તં વેય્યાકરણં, તદુભયવિનિમુત્તઞ્ચ સુત્તં ઉદાનાદિવિસેસસઞ્ઞારહિતં નત્થિ, યં સુત્તઙ્ગં સિયા, મઙ્ગલસુત્તાદીનઞ્ચ (ખુ॰ પા॰ ૫.૨; સુ॰ નિ॰ ૨૨૫) સુત્તઙ્ગસઙ્ગહો ન સિયા, ગાથાભાવતો, ધમ્મપદાદીનં વિય, ગેય્યઙ્ગસઙ્ગહો વા સિયા, સગાથકત્તા, સગાથવગ્ગસ્સ વિય, તથા ઉભતોવિભઙ્ગાદીસુ સગાથકપ્પદેસાનન્તિ? વુચ્ચતે –

> ‘‘સુત્તન્તિ સામઞ્ઞવિધિ, વિસેસવિધયો પરે;
> સનિમિત્તા નિરુળ્હત્તા સહતાઞ્ઞેન નાઞ્ઞતો’’. (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.પઠમમહાસઙ્ગીતિકથાવણ્ણના);

સબ્બસ્સાપિ હિ બુદ્ધવચનસ્સ **સુત્તન્તિ** અયં **સામઞ્ઞવિધિ**. તેનેવાહ આયસ્મા મહાકચ્ચાનો નેત્તિયં – ‘‘નવવિધસુત્તન્તપરિયેટ્ઠી’’તિ (નેત્તિ॰ સઙ્ગહવાર). ‘‘એત્તકં તસ્સ ભગવતો સુત્તાગતં સુત્તપરિયાપન્નં (પાચિ॰ ૨૫૫, ૧૨૪૨), સકવાદે પઞ્ચસુત્તસતાની’’તિ (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ નિદાનકથા; કથા॰ અટ્ઠ॰ નિદાનકથા) એવમાદિ ચ એતસ્સ અત્થસ્સ સાધકં.

વિસેસવિધયો પરે સનિમિત્તા તદેકદેસેસુ ગેય્યાદયો વિસેસવિધયો તેન તેન નિમિત્તેન પતિટ્ઠિતા. તથા હિ ગેય્યસ્સ સગાથકત્તં તબ્ભાવનિમિત્તં. લોકેપિ હિ સસિલોકં સગાથકં (નેત્તિ॰ અટ્ઠ॰ ૧૩) ચુણ્ણિયગન્થં 'ગેય્ય'ન્તિ વદન્તિ. ગાથાવિરહે પન સતિ પુચ્છં કત્વા વિસ્સજ્જનભાવો વેય્યાકરણસ્સ તબ્ભાવનિમિત્તં. પુચ્છાવિસ્સજ્જનઞ્હિ 'બ્યાકરણ'ન્તિ વુચ્ચતિ, બ્યાકરણમેવ વેય્યાકરણં. એવં સન્તે સગાથકાદીનમ્પિ પુચ્છં કત્વા વિસ્સજ્જનવસેન પવત્તાનં વેય્યાકરણભાવો આપજ્જતીતિ? નાપજ્જતિ, ગેય્યાદિસઞ્ઞાનં અનોકાસભાવતો, 'ગાથાવિરહે સતી'તિ વિસેસિતત્તા ચ. તથા હિ ધમ્મપદાદીસુ કેવલં ગાથાબન્ધેસુ, સગાથકત્તેપિ સોમનસ્સઞાણમયિકગાથાયુત્તેસુ, 'વુત્તઞ્હેત'ન્તિઆદિવચનસમ્બન્ધેસુ, અબ્ભુતધમ્મપટિસંયુત્તેસુ ચ સુત્તવિસેસેસુ યથાક્કમં ગાથાઉદાનઇતિવુત્તકઅબ્ભુતધમ્મસઞ્ઞા પતિટ્ઠિતા, તથા સતિપિ ગાથાબન્ધભાવે ભગવતો અતીતાસુ જાતીસુ ચરિયાનુભાવપ્પકાસકેસુ જાતકસઞ્ઞા, સતિપિ પઞ્હાવિસ્સજ્જનભાવે, સગાથકત્તે ચ કેસુચિ સુત્તન્તેસુ વેદસ્સ લભાપનતો વેદલ્લસઞ્ઞા પતિટ્ઠિતાતિ એવં તેન તેન સગાથકત્તાદિના નિમિત્તેન તેસુ તેસુ સુત્તવિસેસેસુ ગેય્યાદિસઞ્ઞા પતિટ્ઠિતાતિ વિસેસવિધયો સુત્તઙ્ગતો પરે ગેય્યાદયો. યં પનેત્થ ગેય્યઙ્ગાદિનિમિત્તરહિતં, તં સુત્તઙ્ગં વિસેસસઞ્ઞાપરિહારેન સામઞ્ઞસઞ્ઞાય પવત્તનતોતિ. નનુ ચ સગાથકં સુત્તં ગેય્યં, નિગ્ગાથકં સુત્તં વેય્યાકરણન્તિ સુત્તઙ્ગં ન સમ્ભવતીતિ ચોદના તદવત્થા વાતિ? ન તદવત્થા, સોધિતત્તા. સોધિતઞ્હિ પુબ્બે ગાથાવિરહે સતિ પુચ્છાવિસ્સજ્જનભાવો વેય્યાકરણસ્સ તબ્ભાવનિમિત્તન્તિ.

યઞ્ચ વુત્તં – ''ગાથાભાવતો મઙ્ગલસુત્તાદીનં (ખુ॰ પા॰ ૫.૧, ૨, ૩) સુત્તઙ્ગસઙ્ગહો ન સિયા''તિ, તં ન, **નિરુળ્હત્તા.** નિરુળ્હો હિ મઙ્ગલસુત્તાદીનં સુત્તભાવો. ન હિ તાનિ ધમ્મપદબુદ્ધવંસાદયો વિય ગાથાભાવેન પઞ્ઞાતાનિ, અથ ખો સુત્તભાવેન. તેનેવ હિ અટ્ઠકથાયં ''સુત્તનામક''ન્તિ નામગ્ગહણં કતં. યઞ્ચ પન વુત્તં – ''સગાથકત્તા ગેય્યઙ્ગસઙ્ગહો સિયા''તિ, તદપિ નત્થિ, યસ્મા **સહતાઞ્ઞેન**. સહ ગાથાહીતિ હિ સગાથકં. સહભાવો નામ અત્થતો અઞ્ઞેન હોતિ, ન ચ મઙ્ગલસુત્તાદીસુ કથાવિનિમુત્તો કોચિ સુત્તપદેસો અત્થિ, યો 'સહ ગાથાહી'તિ વુચ્ચેય્ય, ન ચ સમુદાયો નામ કોચિ અત્થિ, યદપિ વુત્તં – ''ઉભતોવિભઙ્ગાદીસુ સગાથકપ્પદેસાનં ગેય્યઙ્ગસઙ્ગહો સિયા''તિ તદપિ ન, અઞ્ઞતો. અઞ્ઞા એવ હિ તા ગાથા જાતકાદિપરિયાપન્નત્તા. અતો ન તાહિ ઉભતોવિભઙ્ગાદીનં ગેય્યઙ્ગભાવોતિ. એવં સુત્તાદીનં અઙ્ગાનં અઞ્ઞમઞ્ઞસઙ્કરાભાવો વેદિતબ્બો.

''અયં ધમ્મો...પે॰... અયં વિનયો, ઇમાનિ ચતુરાસીતિ ધમ્મક્ખન્ધસહસ્સાની''તિ બુદ્ધવચનં ધમ્મવિનયાદિભેદેન વવત્થપેત્વા સઙ્ગાયન્તેન મહાકસ્સપપ્પમુખેન વસિગણેન અનેકચ્છરિયપાતુભાવપટિમણ્ડિતાય સઙ્ગીતિયા ઇમસ્સ દીઘાગમસ્સ પઠમમજ્ઝિમબુદ્ધવચનાદિભાવો વવત્થાપિતોતિ દસ્સેતિ, ''**એવમેતં અભેદતો**''તિઆદિના.

નિદાનકથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧. બ્રહ્મજાલસુત્તવણ્ણના

પરિબ્બાજકકથાવણ્ણના

એવં પઠમમહાસઙ્ગીતિં દસ્સેત્વા યદત્થં સા ઇધ દસ્સિતા, ઇદાનિ તં નિગમનવસેન દસ્સેતું “**ઇમિસ્સા**”તિઆદિમાહ.

૧. એત્તાવતા ચ બ્રહ્મજાલસ્સ સાધારણતો બાહિરનિદાનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અબ્ભન્તરનિદાનં સંવણ્ણેતું “**તત્થ એવ**”ન્તિઆદિ વુત્તં. અથ વા છહિ આકારેહિ સંવણ્ણના કાતબ્બા સમ્બન્ધતો પદતો પદવિભાગતો પદત્થતો અનુયોગતો પરિહારતો ચાતિ. તત્થ **સમ્બન્ધો** નામ દેસનાસમ્બન્ધો. યં લોકિયા ‘‘ઉમ્મુગ્ઘાતો’’તિ વદન્તિ. સો પન પાળિયા નિદાનપાળિવસેન, નિદાનપાળિયા પન સઙ્ગીતિવસેન વેદિતબ્બોતિ પઠમમહાસઙ્ગીતિં દસ્સેન્તેન નિદાનપાળિયા સમ્બન્ધસ્સ દસ્સિતત્તા પદાદિવસેન સંવણ્ણનં કરોન્તો “**એવન્તિ નિપાતપદ**”ન્તિઆદિમાહ. “**મેતિઆદીની**”તિ એત્થ અન્તરા-સદ્દ-ચ-સદ્દાનં નિપાતપદભાવો, વત્તબ્બો, ન વા વત્તબ્બો તેસં નયગ્ગહણેન ગહિતત્તા, તદવસિટ્ઠાનં આપટિ-સદ્દાનં આદિ-સદ્દેન સઙ્ગણ્હનતો. “**પદવિભાગો**”તિ પદાનં વિસેસો, ન પન પદવિગ્ગહો. અથ વા પદાનિ ચ પદવિભાગો ચ **પદવિભાગો**, પદવિગ્ગહો ચ પદવિભાગો ચ **પદવિભાગો**તિ વા એકસેસવસેન પદપદવિગ્ગહાપિ પદવિભાગ સદ્દેન વુત્તાતિ વેદિતબ્બં. તત્થ પદવિગ્ગહો ‘‘ભિક્ખૂનં સઙ્ઘો’’તિઆદિભેદેસુ પદેસુ દટ્ઠબ્બો.

અત્થતોતિ પદત્થતો. તં પન પદત્થં અત્થુદ્ધારક્કમેન પઠમં એવં-સદ્દસ્સ દસ્સેન્તો “**એવંસદ્દો તાવા**”તિઆદિમાહ. **અવધારણાદી**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન ઇદમત્થપુચ્છાપરિમાણાદિઅત્થાનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. તથા હિ ‘‘એવંગતાનિ, એવંવિધો, એવમાકારો’’તિઆદીસુ ઇદં-સદ્દસ્સ અત્થે એવં-સદ્દો. ગત-સદ્દો હિ પકારપરિયાયો, તથા વિધાકાર-સદ્દા ચ. તથા હિ વિધયુત્તગત-સદ્દે લોકિયા પકારત્થે વદન્તિ. ‘‘એવં નુ ખો, ન નુ ખો, કિં નુ ખો, કથં નુ ખો’’તિ, ‘‘એવં સુ તે સુન્હાતા સુવિલિત્તા કપ્પિતકેસમસ્સુ, આમુત્તમાલાભરણા ઓદાતવત્થવસના પઞ્ચહિ કામગુણેહિ સમપ્પિતા સમઙ્ગીભૂતા પરિચારેન્તિ, સેય્યથાપિ ત્વં એતરહિ સાચરિયકોતિ? નો હિદં ભો ગોતમા’’તિ ચ આદીસુ પુચ્છાયં. ‘‘એવં લહુપરિવત્તં, એવં આયુપરિયન્તો’’તિ ચ આદીસુ પરિમાણે. નનુ ચ ‘‘એવં નુ ખો, એવં સુ તે, એવં આયુપરિયન્તો’’તિ એત્થ એવં-સદ્દેન પુચ્છનાકારપરિમાણાકારાનં વુત્તત્તા આકારત્થો એવ એવં-સદ્દો તિ? ન, વિસેસસબ્ભાવતો. આકારમત્તવાચકો હેત્થ આકારત્થોતિ અધિપ્પેતો, યથા ‘‘એવં બ્યાખોતિઆદીસુ પન ન આકારવિસેસવાચકો એવઞ્ચ કત્વા ‘‘એવં જાતેન મચ્ચેના’’તિઆદીનિ ઉપમાદીસુ ઉદાહરણાનિ ઉપપન્નાનિ હોન્તિ. તથા હિ ‘‘યથાપિ...પે॰... બહુ’’ન્તિ? એત્થ પુપ્ફરાસિટ્ઠાનિયતો મનુસ્સુપપત્તિસપ્પુરિસૂપનિસ્સયસદ્ધમ્મસવનયોનિસોમનસિકારભોગસમ્પત્તિઆદિદાનાદિપુઞ્ઞકિરિયાહેતુસમુદાયતો સોભાસુગન્ધતાદિગુણયોગતો માલાગુણસદિસિયો પહૂતા પુઞ્ઞકિરિયા મરિતબ્બસભાવતાય મચ્ચેન સત્તેન કત્તબ્બાતિ જોદિતત્તા પુપ્ફરાસિમાલાગુણાવ ઉપમા, તેસં ઉપમાકારો યથા-સદ્દેન અનિયમતો વુત્તોતિ એવં-સદ્દો ઉપમાકારનિગમનત્થોતિ વત્તું યુત્તં. સો પન ઉપમાકારો નિયમિયમાનો અત્થતો ઉપમાવ હોતીતિ આહ “**ઉપમાયં આગતો**”તિ.

તથા **એવં** ઇમિના આકારેન "**અભિક્કમિતબ્બ**"ન્તિઆદિના ઉપદિસિયમાનાય સમણસારુપ્પાય આકપ્પસમ્પત્તિયા યો તત્થ ઉપદિસનાકારો, સો અત્થતો ઉપદેસોયેવાતિ વુત્તં "**એવં તે...પે॰... ઉપદેસે**"તિ. તથા **એવમેતં ભગવા, એવમેતં સુગતા**તિ એત્થ ચ ભગવતા યથાવુત્તમત્થં અવિપરીતતો જાનન્તેહિ કતં તત્થ સંવિજ્જમાનગુણાનં પકારેહિ હંસનં ઉદગ્ગતાકરણં **સમ્પહંસનં**, યો તત્થ સમ્પહંસનાકારોતિ યોજેતબ્બં. **એવમેવં પનાયન્તિ** એત્થ ગરહણાકારોતિ યોજેતબ્બં. સો ચ ગરહણાકારો ''વસલી''તિઆદિ ખુંસનસદ્દસન્નિધાનતો ઇધ એવં-સદ્દેન પકાસિતોતિ વિઞ્ઞાયતિ. યથા ચેત્થ, એવં ઉપમાકારાદયોપિ ઉપમાદિવસેન વુત્તાનં પુપ્ફરાસિઆદિસદ્દાનં સન્નિધાનતોતિ દટ્ઠબ્બં. **એવઞ્ચ વદેહી**તિ ''યથાહં વદામિ, એવં સમણં આનન્દં વદેહી''તિ વદનાકારો ઇદાનિ વત્તબ્બો એવં-સદ્દેન નિદસ્સીયતીતિ નિદસ્સનત્થો વુત્તો. **એવં નો**તિ એત્થાપિ તેસં યથાવુત્તધમ્માનં અહિતદુક્ખાવહભાવે સન્નિટ્ઠાનજનનત્થં અનુમતિગ્ગહણવસેન ''સંવત્તન્તિ, નો વા, કથં વા એત્થ હોતી''તિ પુચ્છાય કતાય ''એવં નો એત્થ હોતી''તિ વુત્તત્તા તદાકારસન્નિટ્ઠાનં એવં-સદ્દેન વિભાવિતન્તિ વિઞ્ઞાયતિ, સો પન તેસં ધમ્માનં અહિતાય દુક્ખાય સંવત્તનાકારો નિયમિયમાનો અવધારણત્થો હોતીતિ આહ "**એવં નો એત્થ હોતીતિ આદીસુ અવધારણે**"તિ. **એવં ભન્તે**તિ પન ધમ્મસ્સ સાધુકં સવનમનસિકારે સન્નિયોજિતેહિ ભિક્ખૂહિ અત્તનો તત્થ ઠિતભાવસ્સ પટિજાનનવસેન વુત્તત્તા એત્થ એવં-સદ્દો વચનસમ્પટિચ્છનત્થો વુત્તો, તેન એવં ભન્તે, સાધુ ભન્તે, સુટ્ઠુ ભન્તેતિ વુત્તં હોતિ.

નાનાનયનિપુણન્તિ એકત્તનાનત્તઅબ્યાપારએવંધમ્મતાસઙ્ખાતા, નન્દિયાવટ્ટતિપુક્ખલસીહવિક્કીળિતઅઙ્કુસદિસાલોચનસઙ્ખાતા વા આધારાદિભેદવસેન નાનાવિધા નયા નાનાનયા, નયા વા પાળિગતિયો, તા ચ પઞ્ઞત્તિઅનુપઞ્ઞત્તિઆદિવસેન સંકિલેભાગિયાદિલોકિયાદિતદુભયવોમિસ્સતાદિવસેન કુસલાદિવસેન ખન્ધાદિવસેન સઙ્ગહાદિવસેન સમયવિમુત્તાદિવસેન ઠપનાદિવસેન કુસલમૂલાદિવસેન તિકપટ્ઠાનાદિવસેન ચ નાનપ્પકારાતિ નાનાનયા, તેહિ નિપુણં સણ્હસુખુમન્તિ નાનાનયનિપુણં. આસયોવ અજ્ઝાસયો, તે ચ સસ્સતાદિભેદેન, તત્થ ચ અપ્પરજક્ખતાદિવસેન અનેકા, અત્તજ્ઝાસયાદયો એવ વા સમુટ્ઠાનં ઉપ્પત્તિહેતુ એતસ્સાતિ **અનેકજ્ઝાસયસમુટ્ઠાનં. અત્થબ્યઞ્જનસમ્પન્ન**ન્તિ અત્થબ્યઞ્જનપરિપુણ્ણં ઉપનેતબ્બાભાવતો, સઙ્કાસનપકાસનવિવરણવિભજનઉત્તાનીકરણપઞ્ઞત્તિવસેન છહિ અત્થપદેહિ, અક્ખરપદબ્યઞ્જનાકારનિરુત્તિનિદ્દેસવસેન છહિ બ્યઞ્જનપદેહિ ચ સમન્નાગતન્તિ વા અત્થો દટ્ઠબ્બો.

વિવિધપાટિહારિયન્તિ એત્થ પાટિહારિયપદસ્સ વચનત્થં ''પટિપક્ખહરણતો રાગાદિકિલેસાપનયનતો પાટિહારિય''ન્તિ વદન્તિ. ભગવતો પન પટિપક્ખા રાગાદયો ન સન્તિ, યે હરિતબ્બા. પુથુજ્જનાનમ્પિ વિગતૂપક્કિલેસે અટ્ઠગુણસમન્નાગતે ચિત્તે હતપટિપક્ખે ઇદ્ધિવિધં પવત્તતિ, તસ્મા તત્થ પવત્તવોહારેન ચ ન સક્કા ઇધ ''પાટિહારિય''ન્તિ વત્તું. સચે પન મહાકારુણિકસ્સ ભગવતો વેનેય્યગતા ચ કિલેસા પટિપક્ખા, તેસં હરણતો ''પાટિહારિય''ન્તિ વુત્તં, એવં સતિ યુત્તમેતં. અથ વા ભગવતો ચ સાસનસ્સ ચ પટિપક્ખા તિત્થિયા, તેસં હરણતો **પાટિહારિયં**. તે હિ દિટ્ઠિહરણવસેન, દિટ્ઠિપ્પકાસને અસમત્થભાવેન ચ ઇદ્ધિઆદેસનાનુસાસનીહિ હરિતા અપનીતા હોન્તીતિ. "**પટી**"તિ વા અયં સદ્દો ''પચ્છા''તિ એતસ્સ અત્થં બોધેતિ ''તસ્મિં પટિપવિટ્ઠમ્હિ, અઞ્ઞો આગચ્છિ બ્રાહ્મણો''તિઆદીસુ વિય, તસ્મા સમાહિતે ચિત્તે, વિગતૂપક્કિલેસે ચ કતકિચ્ચેન પચ્છા હરિતબ્બં પવત્તેતબ્બન્તિ પટિહારિયં, અત્તનો વા ઉપક્કિલેસેસુ ચતુત્થજ્ઝાનમગ્ગેહિ હરિતેસુ પચ્છા હરણં પટિહારિયં. ઇદ્ધિઆદેસનાનુસાસનિયો ચ વિગતૂપક્કિલેસેન, કતકિચ્ચેન ચ સત્તહિતત્થં પુન પવત્તેતબ્બા, હરિતેસુ ચ અત્તનો ઉપક્કિલેસેસુ પરસત્તાનં ઉપક્કિલેસહરણાનિ હોન્તીતિ પટિહારિયાનિ ભવન્તિ. પટિહારિયમેવ **પાટિહારિયં**.

પટિહારિયે વા ઇદ્ધિઆદેસનાનુસાસનીસમુદાયે ભવં એકેકં “**પાટિહારિય**”ન્તિ વુચ્ચતિ. પટિહારિયં વા ચતુત્થજ્ઝાનં મગ્ગો ચ પટિપક્ખહરણતો, તત્થ જાતં, તસ્મિં વા નિમિત્તભૂતે, તતો વા આગતન્તિ **પાટિહારિયં**. તસ્સ પન ઇદ્ધિઆદિભેદેન વિસયભેદેન ચ બહુવિધસ્સ ભગવતો દેસનાય લબ્ભમાનત્તા આહ ‘‘વિવિધપાટિહારિય’’ન્તિ.

ન અઞ્ઞથાતિ ભગવતો સમ્મુખા સુતાકારતો ન અઞ્ઞથાતિ અત્થો, ન પન ભગવતો દેસિતાકારતો. અચિન્તેય્યાનુભાવા હિ ભગવતો દેસના. એવઞ્ચ કત્વા ‘‘સબ્બપ્પકારેન કો સમત્થો વિઞ્ઞાતુ’’ન્તિ ઇદં વચનં સમત્થિતં હોતિ. ધારણબલદસ્સનઞ્ચ ન વિરુજ્ઝતિ સુતાકારાવિરજ્ઝનસ્સ અધિપ્પેતત્તા. ન હેત્થ અત્થન્તરતાપરિહારો દ્વિન્નમ્પિ અત્થાનં એકવિસયત્તા, ઇતરથા થેરો ભગવતો દેસનાય સબ્બથા પટિગ્ગહણે સમત્થો અસમત્થો ચાતિ આપજ્જેય્યાતિ.

‘‘યો પરો ન હોતિ, સો અત્તા’’તિ એવં વુત્તાય નિયકજ્ઝત્તસઙ્ખાતાય સસન્તતિયં વત્તનતો તિવિધોપિ મે-સદ્દો કિઞ્ચાપિ એકસ્મિંયેવ અત્થે દિસ્સતિ, કરણસમ્પદાનસામિનિદ્દેસવસેન પન વિજ્જમાનભેદં સન્ધાયાહ “**મે-સદ્દો તીસુ અત્થેસુ દિસ્સતી**”તિ.

કિઞ્ચાપિ ઉપસગ્ગો કિરિયં વિસેસેતિ, જોતકભાવતો પન સતિપિ તસ્મિં સુત-સદ્દો એવ તં તમત્થં અનુવદતીતિ અનુપસગ્ગસ્સ સુત-સદ્દસ્સ અત્થુદ્ધારે સઉપસગ્ગસ્સ ગહણં ન વિરુજ્ઝતીતિ દસ્સેન્તો “**સઉપસગ્ગો ચ અનુપસગ્ગો ચા**”તિ આહ. **અસ્સા**તિ સુત-સદ્દસ્સ. કમ્મભાવસાધનાનિ ઇધ સુત-સદ્દે સમ્ભવન્તીતિ વુત્તં “**ઉપધારિતન્તિ વા ઉપધારણન્તિ વા અત્થો**”તિ. **મયાતિ અત્થે સતી**તિ યદા મેસદ્દસ્સ કત્તુવસેન કરણનિદ્દેસો, તદાતિ અત્થો. **મમાતિ અત્થે સતી**તિ યદા સમ્બન્ધવસેન સામિનિદ્દેસો, તદા.

સુતસદ્દસન્નિધાને પયુત્તેન એવંસદ્દેન સવનકિરિયાજોતકેન ભવિતબ્બન્તિ વુત્તં “**એવન્તિ સોતવિઞ્ઞાણાદિવિઞ્ઞાણકિચ્ચનિદસ્સન**”ન્તિ. **આદિ**-સદ્દેન સમ્પટિચ્છનાદીનં પઞ્ચદ્વારિકવિઞ્ઞાણાનં તદભિનિહટાનઞ્ચ મનોદ્વારિકવિઞ્ઞાણાનં ગહણં વેદિતબ્બં. સબ્બેસમ્પિ વાક્યાનં એવકારત્થસહિતત્તા “**સુત**”ન્તિ એતસ્સ સુતં એવાતિ અયમત્થો લબ્ભતીતિ આહ “**અસ્સવનભાવપટિક્ખેપતો**”તિ, એતેન અવધારણેન નિરાકતં દસ્સેતિ. યથા ચ સુતં સુતં એવાતિ નિયમેતબ્બં, તં સમ્મા સુતં હોતીતિ આહ “**અનૂનાધિકાવિપરીતગ્ગહણનિદસ્સન**”ન્તિ. અથ વા ‘‘સદ્દન્તરત્થાપોહનવસેન સદ્દો અત્થં વદતી’’તિ **સુત**ન્તિ અસુતં ન હોતીતિ અયમેતસ્સ અત્થોતિ વુત્તં “**અસ્સવનભાવપટિક્ખેપતો**”તિ, ઇમિના દિટ્ઠાદિવિનિવત્તનં કરોતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ. ન ઇદં મયા દિટ્ઠં, ન સયમ્ભુઞાણેન સચ્છિકતં, અથ ખો સુતં, તઞ્ચ ખો સમ્મદેવાતિ. તેનેવાહ ‘‘અનૂનાધિકાવિપરીતગ્ગહણનિદસ્સન’’ન્તિ. અવધારણત્થે વા એવં-સદ્દે અયં અત્થયોજના કરીયતીતિ તદપેક્ખસ્સ સુત-સદ્દસ્સ અયમત્થો વુત્તો “**અસ્સવનભાવપટિક્ખેપતો**”તિ. તેનેવ આહ ‘‘અનૂનાધિકાવિપરીતગ્ગહણનિદસ્સન’’ન્તિ. સવનસદ્દો ચેત્થ કમ્મત્થો વેદિતબ્બો સુય્યતીતિ.

એવં સવનહેતુસુણન્તપુગ્ગલસવનવિસેસવસેન પદત્તયસ્સ એકેન પકારેન અત્થયોજનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પકારન્તરેહિપિ તં દસ્સેતું “**તથા એવ**”ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **તસ્સા**તિ યા સા ભગવતો સમ્મુખા ધમ્મસ્સવનાકારેન પવત્તા મનોદ્વારવિઞ્ઞાણવીથિ, તસ્સા. સા હિ નાનપ્પકારેન આરમ્મણે પવત્તિતું સમત્થા. તથા ચ વુત્તં “**સોતદ્વારાનુસારેના**”તિ. **નાનપ્પકારેના**તિ વક્ખમાનાનં અનેકવિહિતાનં બ્યઞ્જનત્થગ્ગહણાનાનાકારેન, એતેન ઇમિસ્સા યોજનાય આકારત્થો એવં-સદ્દો ગહિતોતિ દીપેતિ. **પવત્તિભાવપ્પકાસન**ન્તિ પવત્તિયા

અત્થિભાવપ્પકાસનં. “**સુતન્તિ ધમ્મપ્પકાસન**”ન્તિ યસ્મિં આરમ્મણે વુત્તપ્પકારા વિઞ્ઞાણવીથિ નાનપ્પકારેન પવત્તા, તસ્સ ધમ્મત્તા વુત્તં, ન સુતસદ્દસ્સ ધમ્મત્થત્તા. વુત્તસ્સેવત્થસ્સ પાકટીકરણં “**અયઞ્હેત્થા**”તિઆદિ. તત્થ **વિઞ્ઞાણવીથિયા**તિ કરણત્થે કરણવચનં. **મયા**તિ કત્તુઅત્થે.

“**એવન્તિ નિદ્દિસિતબ્બપ્પકાસન**”ન્તિ નિદસ્સનત્થં એવં-સદ્દં ગહેત્વા વુત્તં નિદસ્સેતબ્બસ્સ નિદ્દિસિતબ્બત્તાભાવાભાવતો, તેન એવં-સદ્દેન સકલમ્પિ સુત્તં પચ્ચામટ્ઠન્તિ દસ્સેતિ. સુત-સદ્દસ્સ કિરિયાસદ્દત્તા, સવનકિરિયાય ચ સાધારણવિઞ્ઞાણપ્પબન્ધપટિબદ્ધત્તા તત્થ ચ પુગ્ગલવોહારોતિ વુત્તં “**સુતન્તિ પુગ્ગલકિચ્ચપ્પકાસન**”ન્તિ. ન હિ પુગ્ગલવોહારરહિતે ધમ્મપ્પબન્ધે સવનકિરિયા લબ્ભતીતિ.

“**યસ્સ ચિત્તસન્તાનસ્સા**”તિઆદિપિ આકારત્થમેવ એવં-સદ્દં ગહેત્વા પુરિમયોજનાય અઞ્ઞથા અત્થયોજનં દસ્સેતું વુત્તં. તત્થ **આકારપઞ્ઞત્તી**તિ ઉપાદાપઞ્ઞત્તિ એવ, ધમ્માનં પવત્તિઆકારુપાદાનવસેન તથા વુત્તા. “**સુતન્તિ વિસયનિદ્દેસો**”તિ સોતબ્બભૂતો ધમ્મો સવનકિરિયાકત્તુપુગ્ગલસ્સ સવનકિરિયાવસેન પવત્તિટ્ઠાનન્તિ કત્વા વુત્તં. ચિત્તસન્તાનવિનિમુત્તસ્સ પરમત્થતો કસ્સચિ કત્તુ અભાવેપિ સદ્દવોહારેન બુદ્ધિપરિકપ્પિતભેદવચનિચ્છાય ચિત્તસન્તાનતો અઞ્ઞં વિય તંસમઙ્ગિં કત્વા વુત્તં “**ચિત્તસન્તાનેન તંસમઙ્ગિનો**”તિ. સવનકિરિયાવિસયોપિ સોતબ્બધમ્મો સવનકિરિયાવસેન પવત્તચિત્તસન્તાનસ્સ ઇધ પરમત્થતો કત્તુભાવતો, સવનવસેન ચિત્તપ્પવત્તિયા એવ વા સવનકિરિયાભાવતો તંકિરિયાકત્તુ ચ વિસયો હોતીતિ કત્વા વુત્તં “**તંસમઙ્ગિનો કત્તુ વિસયે**”તિ. સુતાકારસ્સ ચ થેરસ્સ સમ્માનિચ્છિતભાવતો આહ “**ગહણસન્નિટ્ઠાન**”ન્તિ, એતેન વા અવધારણત્થં એવં-સદ્દં ગહેત્વા અયં અત્થયોજના કતાતિ દટ્ઠબ્બં.

પુબ્બે સુતાનં નાનાવિહિતાનં સુત્તસઞ્ઞાતાનં અત્થબ્યઞ્જનાનં ઉપધારિતરૂપસ્સ આકારસ્સ નિદસ્સનસ્સ અવધારણસ્સ વા પકાસનસભાવો એવં-સદ્દોતિ તદાકારાદિઉપધારણસ્સ પુગ્ગલપઞ્ઞત્તિયા ઉપાદાનભૂતધમ્મપ્પબન્ધબ્યાપારતાય વુત્તં “**એવન્તિ પુગ્ગલકિચ્ચનિદ્દેસો**”તિ. સવનકિરિયા પન પુગ્ગલવાદિનોપિ વિઞ્ઞાણનિરપેક્ખા નત્થીતિ વિસેસતો વિઞ્ઞાણબ્યાપારોતિ આહ “**સુતન્તિ વિઞ્ઞાણકિચ્ચનિદ્દેસો**”તિ. મેતિ સદ્દપ્પવત્તિયા એકન્તેનેવ સત્તવિસયત્તા, વિઞ્ઞાણકિચ્ચસ્સ ચ તત્થેવ સમોદહિતબ્બતો “**મેતિ ઉભયકિચ્ચયુત્તપુગ્ગલનિદ્દેસો**”તિ વુત્તં. અવિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિવિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિસભાવા યથાક્કમં એવં-સદ્દ સુત-સદ્દાનં અત્થાતિ તે તથારૂપપઞ્ઞત્તિઉપાદાનબ્યાપારભાવેન દસ્સેન્તો આહ “**એવન્તિ પુગ્ગલકિચ્ચનિદ્દેસો. સુતન્તિ વિઞ્ઞાણકિચ્ચનિદ્દેસો**”તિ. એત્થ ચ કરણકિરિયાકત્તુકમ્મવિસેસપ્પકાસનવસેન પુગ્ગલબ્યાપાવિસયપુગ્ગલબ્યાપારનિદસ્સનવસેન ગહણાકારગાહકતબ્બિસયવિસેસનિદ્દેસવસેન કત્તુકરણ બ્યાપારકત્તુનિદ્દેસવસેન ચ દુતિયાદયો ચતસ્સો અત્થયોજના દસ્સિતાતિ દટ્ઠબ્બં.

સબ્બસ્સાપિ સદ્દાધિગમનીયસ્સ અત્થસ્સ પઞ્ઞત્તિમુખેનેવ પટિપજ્જિતબ્બત્તા, સબ્બપઞ્ઞત્તીનઞ્ચ વિજ્જમાનાદિવસેન છસુ પઞ્ઞત્તિભેદેસુ અન્તોગધત્તા તેસુ ‘‘એવ’’ન્તિઆદીનં પઞ્ઞત્તીનં સરૂપં નિદ્ધારેન્તો આહ “**એવન્તિ ચ મેતિ ચા**”તિઆદિ. તત્થ એવન્તિ ચ મેતિ ચ વુચ્ચમાનસ્સ અત્થસ્સ આકારાદિનો, ધમ્માનઞ્ચ અસલ્લક્ખણભાવતો અવિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિભાવોતિ આહ “**સચ્ચિકટ્ઠપરમત્થવસેન અવિજ્જમાનપઞ્ઞત્તી**”તિ. તત્થ **સચ્ચિકટ્ઠપરમત્થવસેના**તિ ભૂતત્થઉત્તમત્થવસેન. ઇદં વુત્તં હોતિયો માયામરીચિઆદયો વિય અભૂતત્થો, અનુસ્સવાદીહિ ગહેતબ્બો વિય અનુત્તમત્થો ચ ન હોતિ, સો રૂપસદ્દાદિસભાવો રુપ્પનાનુભવનાદિસભાવો વા અત્થો ‘‘સચ્ચિકટ્ઠો, પરમત્થ ચા’’તિ વુચ્ચતિ, ન તથા એવં મેતિ પદાનમત્થોતિ, એતમેવત્થં પાકટતરં કાતું

“**કિઞ્હેત્થ ત**”ન્તિઆદિ વુત્તં. **સુતન્તિ** પન સદ્દાયતનં સન્ધાયાહ “**વિજ્જમાનપઞ્ઞત્તી**”તિ. તેનેવ હિ “**યઞ્હિ તમેત્થ સોતેન ઉપલદ્ધ**”ન્તિ વુત્તં , ‘‘સોતદ્વારાનુસારેન ઉપલદ્ધ’’ન્તિ પન વુત્તે અત્થબ્યઞ્જનાદિસબ્બં લબ્ભતિ. **તં તં ઉપાદાય વત્તબ્બતો**તિ સોતપથં આગતે ધમ્મે ઉપાદાય તેસં ઉપધારિતાકારાદિનો પચ્ચામસનવસેન ‘‘એવ’’ન્તિ, સસન્તતિપરિયાપન્ને ખન્ધે ઉપાદાય ‘‘મે’’તિ વત્તબ્બત્તાતિ અત્થો. દિટ્ઠાદિસભાવરહિતે સદ્દાયતને પવત્તમાનોપિ સુતવોહારો ‘‘દુતિયં તતિય’’ન્તિઆદિકો વિય પઠમાદીનિ દિટ્ઠમુતવિઞ્ઞાતે અપેક્ખિત્વા પવત્તોતિ આહ “**દિટ્ઠાદીનિ ઉપનિધાય વત્તબ્બતો**”તિ. અસુતં ન હોતીતિ હિ ‘‘સુત’’ન્તિ પકાસિતો યમત્થોતિ.

અત્તના પટિવિદ્ધા સુત્તસ્સ પકારવિસેસા ‘‘એવ’’ન્તિ થેરેન પચ્ચામટ્ઠાતિ આહ “**અસમ્મોહં દીપેતી**”તિ. “**નાનપ્પકારપટિવેધસમત્થો હોતી**”તિ એતેન વક્ખમાનસ્સ સુત્તસ્સ નાનપ્પકારતં દુપ્પટિવિજ્ઝતઞ્ચ દસ્સેતિ. “**સુતસ્સ અસમ્મોસં દીપેતી**”તિ સુતાકારસ્સ યાથાવતો દસ્સિયમાનત્તા વુત્તં. **અસમ્મોહેના**તિ સમ્મોહાભાવેન, પઞ્ઞાય એવ વા સવનકાલસમ્ભૂતાય તદુત્તરકાલપઞ્ઞાસિદ્ધિ, એવં **અસમ્મોસેના**તિ એત્થાપિ વત્તબ્બં. બ્યઞ્જનાનં પટિવિજ્ઝિતબ્બો આકારો નાતિગમ્ભીરો, યથાસુતધારણમેવ તત્થ કરણીયન્તિ સતિયા બ્યાપારો અધિકો, પઞ્ઞા તત્થ ગુણીભૂતાતિ વુત્તં “**પઞ્ઞાપુબ્બઙ્ગમાયા**”તિઆદિ પઞ્ઞાય પુબ્બઙ્ગમાતિ કત્વા. પુબ્બઙ્ગમતા ચેત્થ પધાનભાવો ‘‘મનોપુબ્બઙ્ગમા’’તિઆદીસુ વિય, પુબ્બઙ્ગમતાય વા ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદીસુ આવજ્જનાદીનં વિય અપ્પધાનત્તે પઞ્ઞા પુબ્બઙ્ગમા એતિસ્સાતિ અયમ્પિ અત્થો યુજ્જતિ, એવં “**સતિપુબ્બઙ્ગમાયા**”તિ એત્થાપિ વુત્તનયાનુસારેન યથાસમ્ભવમત્થો વેદિતબ્બો. **અત્થબ્યઞ્જનસમ્પન્નસ્સા**તિ અત્થબ્યઞ્જનપરિપુણ્ણસ્સ, સઙ્કાસનપકાસનવિવરણવિભજનઉત્તાનીકરણપઞ્ઞત્તિવસેન છહિ અત્થપદેહિ, અક્ખરપદબ્યઞ્જનાકારનિરુત્તિનિદ્દેસવસેન છહિ બ્યઞ્જનપદેહિ ચ સમન્નાગતસ્સાતિ વા અત્થો દટ્ઠબ્બો.

યોનિસોમનસિકારં દીપેતીતિ એવં-સદ્દેન વુચ્ચમાનાનં આકારનિદસ્સનાવધારણત્થાનં અવિપરીતસદ્ધમ્મવિસયત્તાતિ અધિપ્પાયો. “**અવિક્ખેપં દીપેતી**”તિ ‘‘બ્રહ્મજાલં કત્થ ભાસિત’’ન્તિઆદિ પુચ્છાવસેન પકરણપ્પત્તસ્સ વક્ખમાનસ્સ સુત્તસ્સ સવનં સમાધાનમન્તરેન ન સમ્ભવતીતિ કત્વા વુત્તં. “**વિક્ખિત્તચિત્તસ્સા**”તિઆદિ તસ્સેવત્થસ્સ સમત્થનવસેન વુત્તં. **સબ્બસમ્પત્તિયા**તિ અત્થબ્યઞ્જનદેસકપયોજનાદિસમ્પત્તિયા. અવિપરીતસદ્ધમ્મવિસયેહિ વિય આકારનિદસ્સનાવધારણત્થેહિ યોનિસોમનસિકારસ્સ, સદ્ધમ્મસ્સવનેન વિય ચ અવિક્ખેપસ્સ યથા યોનિસોમનસિકારેન ફલભૂતેન અત્તસમ્માપણિધિપુબ્બેકતપુઞ્ઞતાનં સિદ્ધિ વુત્તા તદવિનાભાવતો, એવં અવિક્ખેપેન ફલભૂતેન કારણભૂતાનં સદ્ધમ્મસ્સવનસપ્પુરિસૂપનિસ્સયાનં સિદ્ધિ દસ્સેતબ્બા સિયા અસ્સુતવતો, સપ્પુરિસૂપનિસ્સયરહિતસ્સ ચ તદભાવતો.

“**ન હિ વિક્ખિત્તચિત્તો**”તિઆદિના સમત્થનવચનેન પન અવિક્ખેપેન કારણભૂતેન સપ્પુરિસૂપનિસ્સયેન ચ ફલભૂતસ્સ સદ્ધમ્મસ્સવનસ્સ સિદ્ધિ દસ્સિતા. અયં પનેત્થ અધિપ્પાયો યુત્તો સિયાસદ્ધમ્મસ્સવનસપ્પુરિસૂપનિસ્સયા ન એકન્તેન અવિક્ખેપસ્સ કારણં બાહિરઙ્ગત્તા, અવિક્ખેપો પન સપ્પુરિસૂપનિસ્સયો વિય સદ્ધમ્મસ્સવનસ્સ એકન્તકારણન્તિ. એવમ્પિ અવિક્ખેપેન સપ્પુરિસૂપનિસ્સયસિદ્ધિજોતના ન સમત્થિતાવ, નો ન સમત્થિતા વિક્ખિત્તચિત્તાનં સપ્પુરિસપયિરુપાસનાભાવસ્સ અત્થસિદ્ધત્તા. એત્થ ચ પુરિમં ફલેન કારણસ્સ સિદ્ધિદસ્સનં નદીપૂરેન વિય ઉપરિ વુટ્ઠિસબ્ભાવસ્સ, દુતિયં કારણેન ફલસ્સ સિદ્ધિદસ્સનં દટ્ઠબ્બં એકન્તેન વસ્સિના વિય મેઘવુટ્ઠાનેન વુટ્ઠિપ્પવત્તિયા.

ભગવતો વચનસ્સ અત્થબ્યઞ્જનપભેદપરિચ્છેદવસેન સકલસાસનસમ્પત્તિઓગાહનાકારો નિરવસેસપરહિતપારિપૂરિકારણન્તિ વુત્તં "**એવં ભદ્દકો આકારો**"તિ. યસ્મા ન હોતીતિ સમ્બન્ધો. **પચ્છિમચક્કદ્વયસમ્પત્તિ**ન્તિ અત્તસમ્માપણિધિપુબ્બેકતપુઞ્ઞતાસઙ્ખાતં ગુણદ્વયં. અપરાપરં વુત્તિયા ચેત્થ ચક્કભાવો, ચરન્તિ એતેહિ સત્તા સમ્પત્તિભવેસૂતિ વા. યે સન્ધાય વુત્તં "ચત્તારિમાનિ ભિક્ખવે ચક્કાનિ, યેહિ સમન્નાગતાનં દેવમનુસ્સાનં ચતુચક્કં વત્તતી"તિઆદિ . પુરિમપચ્છિમભાવો ચેત્થ દેસનાક્કમવસેન દટ્ઠબ્બો. **પચ્છિમચક્કદ્વયસિદ્ધિયા**તિ પચ્છિમચક્કદ્વયસ્સ અત્થિતાય. સમ્માપણિહિતત્તો પુબ્બે ચ કતપુઞ્ઞો સુદ્ધાસયો હોતિ તદસુદ્ધિહેતૂનં કિલેસાનં દૂરીભાવતોતિ આહ "**આસયસુદ્ધિ સિદ્ધા હોતી**"તિ. તથા હિ વુત્તં "સમ્માપણિહિતં ચિત્તં, સેય્યસો નં તતો કરે"તિ, "કતપુઞ્ઞોસિ ત્વં આનન્દ, પધાનં અનુયુઞ્જ ખિપ્પં હોહિસિ અનાસવોતિ ચ. તેનેવાહ "**આસયસુદ્ધિયા અધિગમબ્યત્તિસિદ્ધી**"તિ. **પયોગસુદ્ધિયા**તિ યોનિસોમનસિકારપુબ્બઙ્ગમસ્સ ધમ્મસ્સવનપયોગસ્સ વિસદભાવેન. તથા ચાહ "**આગમબ્યત્તિસિદ્ધી**"તિ. સબ્બસ્સ વા કાયવચીપયોગસ્સ નિદ્દોસભાવેન. પરિસુદ્ધકાયવચીપયોગો હિ વિપ્પટિસારાભાવતો અવિક્ખિત્તચિત્તો પરિયત્તિયં વિસારદો હોતીતિ.

"**નાનપ્પકારપટિવેધદીપકેના**"તિઆદિના અત્થબ્યઞ્જનેસુ થેરસ્સ એવં-સદ્દ સુત-સદ્દાનં અસમ્મોહાસમ્મોસદીપનતો ચતુપટિસમ્ભિદાવસેન અત્થયોજનં દસ્સેતિ. તત્થ "**સોતબ્બપ્પભેદપટિવેધદીપકેના**"તિ એતેન અયં સુત-સદ્દો એવં-સદ્દસન્નિધાનતો, વક્ખમાનાપેક્ખાય વા સામઞ્ઞેનેવ સોતબ્બધમ્મવિસેસં આમસતીતિ દસ્સેતિ. મનોદિટ્ઠિકરણાપરિયત્તિધમ્માનં અનુપેક્ખનસુપ્પટિવેધા વિસેસતો મનસિકારપટિબદ્ધાતિ તે વુત્તનયેન યોનિસોમનસિકારદીપકેન એવં-સદ્દેન યોજેત્વા, સવનધારણવચીપરિચયા પરિયત્તિધમ્માનં વિસેસેન સોતાવધાનપટિબદ્ધાતિ તે અવિક્ખેપદીપકેન સુત-સદ્દેન યોજેત્વા દસ્સેન્તો સાસનસમ્પત્તિયા ધમ્મસ્સવને ઉસ્સાહં જનેતિ. તત્થ ધમ્માતિ પરિયત્તિધમ્મા. **મનસાનુપેક્ખિતા**તિ "ઇધ સીલં કથિતં, ઇધ સમાધિ, ઇધ પઞ્ઞા, એત્તકા એત્થ અનુસન્ધિયો"તિઆદિના નયેન મનસા અનુપેક્ખિતા. **દિટ્ઠિયા સુપ્પટિવિદ્ધા**તિ નિજ્ઝાનક્ખન્તિભૂતાય, ઞાતપરિઞ્ઞાસઙ્ખાતાય વા દિટ્ઠિયા તત્થ તત્થ વુત્તરૂપારૂપધમ્મે "ઇતિ રૂપં, એત્તકં રૂપ"ન્તિઆદિના સુટ્ઠુ વવત્થપેત્વા પટિવિદ્ધા.

"**સકલેન વચનેના**"તિ પુબ્બે તીહિ પદેહિ વિસું વિસું યોજિતત્તા વુત્તં. **અસપ્પુરિસભૂમિ**ન્તિ અકતઞ્ઞુતં "ઇધેકચ્ચો પાપભિક્ખુ તથાગતપ્પવેદિતં ધમ્મવિનયં પરિયાપુણિત્વા અત્તનો દહતી"તિ એવં વુત્તં અનરિયવોહારાવત્થં. સા એવ અનરિયવોહારાવત્થા **અસદ્ધમ્મો**. નનુ ચ આનન્દત્થેરસ્સ "મમેદં વચન"ન્તિ અધિમાનસ્સ, મહાકસ્સપત્થેરાદીનઞ્ચ તદાસઙ્કાય અભાવતો અસપ્પુરિસભૂમિસમતિક્કમાદિવચનં નિરત્થકં તિ? નયિદં એવં "એવં મે સુત"ન્તિ વદન્તેન અયમ્પિ અત્થો વિભાવિતોતિ દસ્સનતો. કેચિ પન "દેવતાનં પરિવિતક્કાપેક્ખં તથાવચનન્તિ એદિસી ચોદના અનવકાસા"તિ વદન્તિ. તસ્મિં કિર ખણે એકચ્ચાનં દેવતાનં એવં ચેતસો પરિવિતક્કો ઉદપાદિ "તથાગતો ચ પરિનિબ્બુતો, અયઞ્ચ આયસ્મા દેસનાકુસલો, ઇદાનિ ધમ્મં દેસેતિ, સક્યકુલપ્પસુતો તથાગતસ્સ ભાતા ચૂળપિતુપુત્તો, કિં નુ ખો સયં સચ્છિકત ધમ્મં દેસેતિ, ઉદાહુ ભગવતોયેવ વચનં યથાસુત"ન્તિ. એવં તદાસઙ્કિતપ્પકારતો અસપ્પુરિસભૂમિસમોક્કમાદિતો અતિક્કમાદિ વિભાવિતન્તિ. **અત્તનો અદહન્તો**તિ "મમેત"ન્તિ અત્તનિ અટ્ઠપેન્તો. **અપ્પેતી**તિ નિદસ્સેતિ. દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેસુ યથારહં સત્તે નેતીતિ નેત્તિ, ધમ્મોયેવ નેત્તિ **ધમ્મનેત્તિ**.

દળ્હતરનિવિટ્ઠા વિચિકિચ્છા **કઙ્ખા**. નાતિસંસપ્પનં મતિભેદમત્તં **વિમતિ**. **અસ્સદ્ધિયં વિનાસેતિ** ભગવતો દેસિતત્તા, સમ્મુખા ચસ્સ પટિગ્ગહિતત્તા, ખલિતદુરુત્તાદિગ્ગહણદોસાભાવતો ચ. એત્થ ચ પઠમાદયો તિસ્સો

અત્થયોજના આકારાદિઅત્થેસુ અગ્ગહિતવિસેસમેવ એવં-સદ્દં ગહેત્વા દસ્સિતા, તતો પરા તિસ્સો આકારત્થમેવ એવં-સદ્દં ગહેત્વા વિભાવિતા. પચ્છિમા પન તિસ્સો યથાક્કમં આકારત્થં નિદસ્સનત્થં અવધારણત્થઞ્ચ એવં-સદ્દં ગહેત્વા યોજિતાતિ દટ્ઠબ્બં.

એક-સદ્દો અઞ્ઞસેટ્ઠાસહાયસઙ્ખ્યાદીસુ દિસ્સતિ. તથાહેસ ''સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચ , ઇદમેવ સચ્ચં મોઘમઞ્ઞન્તિ ઇત્થેકે અભિવદન્તી''તિઆદીસુ અઞ્ઞત્થે દિસ્સતિ, ''ચેતસો એકોદિભાવ''ન્તિઆદીસુ સેટ્ઠત્થે, ''એકો વૂપકટ્ઠો''તિઆદીસુ અસહાયે, ''એકોવ ખો ભિક્ખવે ખણો ચ સમયો ચ બ્રહ્મચરિયવાસાયા''તિઆદીસુ સઙ્ખ્યાયં, ઇધાપિ સઙ્ખ્યાયન્તિ દસ્સેન્તો આહ ''**એકન્તિ ગણનપરિચ્છેદનિદ્દેસો**''તિ. **કાલઞ્ચ સમયઞ્ચા**તિ યુત્તકાલઞ્ચ પચ્ચયસામગ્ગિઞ્ચ. **ખણો**તિ ઓકાસો. તથાગતુપ્પાદાદિકો હિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ ઓકાસો તપ્પચ્ચયપટિલાભહેતુત્તા. ખણો એવ ચ **સમયો**. યો ''ખણો''તિ ચ ''સમયો''તિ ચ વુચ્ચતિ, સો એકો વાતિ હિ અત્થો. **મહાસમયો**તિ મહાસમૂહો. **સમયોપિ ખો**તિ સિક્ખાપદપૂરણસ્સ હેતુપિ. **સમયપ્પવાદકે**તિ દિટ્ઠિપ્પવાદકે. તત્થ હિ નિસિન્ના તિત્થિયા અત્તનો અત્તનો સમયં પવદન્તીતિ. **અત્થાભિસમયા**તિ હિતપટિલાભા. અભિસમેતબ્બોતિ અભિસમયો, અભિસમયો અત્થોતિ **અભિસમયટ્ઠો**તિ પીળન આદીનિ અભિસમેતબ્બભાવેન એકીભાવં ઉપનેત્વા વુત્તાનિ. અભિસમયસ્સ વા પટિવેધસ્સ વિસયભૂતભાવો **અભિસમયટ્ઠો**તિ તાનેવ તથા એકત્તેન વુત્તાનિ. તત્થ **પીળનં** દુક્ખસચ્ચસ્સ તં સમઙ્ગીનો હિંસનં અવિપ્ફારિકતાકરણં. **સન્તાપો**દુક્ખદુક્ખતાદિવસેન સન્તાપનં પરિદહણં.

તત્થ સહકારીકારણં સન્નિજ્ઝ સમેતિ સમવેતીતિ **સમયો**, સમવાયો. સમેતિ સમાગચ્છતિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયમેત્થ તદાધારપુગ્ગલેહીતિ **સમયો**, ખણો. સમેતિ એત્થ, એતેનવ સંગચ્છતિ સત્તો, સભાવધમ્મો વા સહજાતાદીહિ, ઉપ્પાદાદીહિ વાતિ **સમયો**, કાલો. ધમ્મપ્પવત્તિમત્તતાય અત્થતો અભૂતોપિ હિ કાલો ધમ્મપ્પવત્તિયા અધિકરણં, કરણં વિય ચ કપ્પનામત્તસિદ્ધેન રૂપેન વોહરીયતીતિ. સમં, સહ વા અવયવાનં અયનં પવત્તિ અવટ્ઠાનન્તિ **સમયો**, સમૂહો, યથા ''સમુદાયો''તિ. અવયવસહાવટ્ઠાનમેવ હિ સમૂહોતિ. અવસેસપચ્ચયાનં સમાગમે એતિ ફલં એતસ્મા ઉપ્પજ્જતિ પવત્તતિ ચાતિ **સમયો**, હેતુ યથા ''સમુદયો''તિ. સમેતિ સંયોજનભાવતો સમ્બન્ધો એતિ અત્તનો વિસયે પવત્તતિ, દળ્હગ્ગહણભાવતો વા સંયુત્તા અયન્તિ પવત્તન્તિ સત્તા યથાભિનિવેસં એતેનાતિ **સમયો**, દિટ્ઠિ. દિટ્ઠિસંયોજનેન હિ સત્તા અતિવિય બજ્ઝન્તીતિ. સમિતિ સઙ્ગતિ સમોધાનન્તિ **સમયો**, પટિલાભો. સમસ્સ યાનં, સમ્મા વા યાનં અપગમોતિ **સમયો**, પહાનં. અભિમુખં ઞાણેન એતબ્બો અભિસમેતબ્બોતિ અભિસમયો, ધમ્માનં અવિપરીતો સભાવો. અભિમુખભાવેન સમ્મા એતિ ગચ્છતિ બુજ્ઝતીતિ અભિસમયો, ધમ્માનં યથાભૂતસભાવાવબોધો. એવં તસ્મિં તસ્મિં અત્થે સમય-સદ્દસ્સ પવત્તિ વેદિતબ્બા. સમય-સદ્દસ્સ અત્થુદ્ધારે અભિસમય-સદ્દસ્સ ઉદાહરણં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. **અસ્સા**તિ સમય-સદ્દસ્સ. **કાલો અત્થો** સમવાયાદીનં અત્થાનં ઇધ અસમ્ભવતો દેસદેસકપરિસાનં વિય સુત્તસ્સ નિદાનભાવેન કાલસ્સ અપદિસિતબ્બતો ચ.

કસ્મા પનેત્થ અનિયામિતવસેનેવ કાલો નિદ્દિટ્ઠો, ન ઉતુસંવચ્છરાદિવસેન નિયમેત્વાતિ આહ ''**તત્થ કિઞ્ચાપી**''તિઆદિ. ઉતુસંવચ્છરાદિવસેન નિયમં અકત્વા સમય-સદ્દસ્સ વચને અયમ્પિ ગુણો લદ્ધો હોતીતિ દસ્સેન્તો ''**યે વા ઇમે**''તિઆદિમાહ. સામઞ્ઞજોતના હિ વિસેસે અવતિટ્ઠતીતિ. તત્થ **દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારસમયો** દેવસિકં ઝાનસમાપત્તીહિ વીતિનામનકાલો, વિસેસતો સત્તસત્તાહાનિ. **પકાસા**તિ દસસહસ્સિલોકધાતુયા પકમ્પનઓભાસપાતુભાવાદીહિ પાકટા. યથાવુત્તપ્પભેદેસુયેવ સમયેસુ એકદેસં પકારન્તરેહિ સઙ્ગહેત્વા દસ્સેતું ''**યો**

ચાય”ન્તિઆદિમાહ. તથા હિ ઞાણકિચ્ચસમયો અત્તહિતપટિપત્તિસમયો ચ **અભિસમ્બોધિસમયો**. અરિયતુણ્હિભાવસમયો **દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારસમયો**. કરુણાકિચ્ચપરહિતપટિપત્તિધમ્મિકથાસમયો **દેસનાસમયેવ**.

કરણવચનેન નિદ્દેસો કતો યથાતિ સમ્બન્ધો. **તત્થા**તિ અભિધમ્મવિનયેસુ. **તથા**તિ ભુમ્મકરણેહિ. **અધિકરણત્થ** આધારત્થો. ભાવો નામ કિરિયા, કિરિયાય કિરિયન્તરલક્ખણં **ભાવેનભાવલક્ખણં**. તત્થ યથા કાલો સભાવધમ્મપરિચ્છિન્નો સયં પરમત્થતો અવિજ્જમાનોપિ આધારભાવેન પઞ્ઞાતો તઙ્ખણપ્પવત્તાનં તતો પુબ્બે પરતો ચ અભાવતો “પુબ્બણ્હે જાતો, સાયન્હે ગચ્છતી”તિ, ચ આદીસુ, સમૂહો ચ અવયવવિનિમુત્તો અવિજ્જમાનોપિ કપ્પનામત્તસિદ્ધો અવયવાનં આધારભાવેન પઞ્ઞાપીયતિ “રુક્ખે સાખા, યવરાસિયં સમ્ભૂતો”તિઆદીસુ, એવં ઇધાપીતિ દસ્સેન્તો આહ “**અધિકરણઞ્હિ**...**પે**૦... **ધમ્માન**”ન્તિ. યસ્મિં કાલે, ધમ્મપુઞ્જે વા કામાવચરં કુસલં ચિત્તં ઉપ્પન્નં હોતિ, તસ્મિંયેવ કાલે, ધમ્મપુઞ્જે ચ ફસ્સાદયોપિ હોન્તીતિ અયઞ્હિ તત્થ અત્થો. યથા ચ ગાવીસુ દુય્હમાનાસુ ગતો, દુદ્ધાસુ આગતોતિ દોહનકિરિયાય ગમનકિરિયા લક્ખીયતિ, એવં ઇધાપિ “યસ્મિં સમયે, તસ્મિં સમયે”તિ ચ વુત્તે સતીતિ અયમત્થો વિઞ્ઞાયમાનો એવ હોતિ પદત્થસ્સ સત્તાવિરહાભવતોતિ સમયસ્સ સત્તાકિરિયાય ચિત્તસ્સ ઉપ્પાદકિરિયા, ફસ્સાદીનં ભવનકિરિયા ચ લક્ખીયતિ. **યસ્મિં સમયે**તિ યસ્મિં નવમે ખણે, યોનિસોમનસિકારાદિહેતુમ્હિ, પચ્ચયસમવાયે વા સતિ કામાવચરં કુસલં ચિત્તં ઉપ્પન્નં હોતિ, તસ્મિંયેવ ખણે, હેતુમ્હિ, પચ્ચયસમવાયે ચ સતિ ફસ્સાદયોપિ હોન્તીતિ ઉભયત્થ સમય-સદ્દે ભુમ્મનિદ્દેસો કતો લક્ખણભૂતભાવયુત્તોતિ દસ્સેન્તો આહ “**ખણ**...**પે**૦... **લક્ખીયતી**”તિ.

હેતુઅત્થો કરણત્થો ચ સમ્ભવતિ “અન્નેન વસતિ, અજ્ઝેનેન વસતિ, ફરસુના છિન્દતિ, કુદાલેન ખણતી”તિઆદીસુ વિય. વીતિક્કમઞ્હિ સુત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘં સન્નિપાતાપેત્વા ઓતિણ્ણવત્થુકં પુગ્ગલં પટિપુચ્છિત્વા, વિગરહિત્વા ચ તં તં વત્થું ઓતિણ્ણકાલં અનતિક્કમિત્વા તેનેવ કાલેન સિક્ખાપદાનિ પઞ્ઞપેન્તો ભગવા વિહરતિ સિક્ખાપદપઞ્ઞત્તિહેતુઞ્ચ અપેક્ખમાનો તતિયપારાજિકાદીસુ વિયાતિ.

અચ્ચન્તમેવ આરમ્ભતો પટ્ઠાય યાવ દેસનાનિટ્ઠાનં પરહિતપટિપત્તિસઙ્ખાતેન **કરુણાવિહારેન**. **તદત્થજોતનત્થન્તિ** અચ્ચન્તસંયોગત્થજોતનત્થં. **ઉપયોગવચનનિદ્દેસો કતો** યથા “માસં અજ્ઝેતી”તિ.

પોરાણાતિ અટ્ઠકથાચરિયા. **અભિલાપમત્તભેદો**તિ વચનમત્તેન વિસેસો. તેન સુત્તવિનયેસુ વિભત્તિબ્યત્તયો કતોતિ દસ્સેતિ.

સેટ્ઠન્તિ સેટ્ઠવાચકં વચનં સેટ્ઠન્તિ વુત્તં સેટ્ઠગુણસહચરણતો. તથા **ઉત્તમ**ન્તિ એત્થાપિ. **ગારવયુત્તો**તિ ગરુભાવયુત્તો ગરુગુણયોગતો, ગરુકરણારહતાય વા **ગારવયુત્તો**.

વુત્તોયેવ ન પન ઇધ વત્તબ્બો વિસુદ્ધિમગ્ગસ્સ ઇમિસ્સા અટ્ઠકથાય એકદેસભાવતોતિ અધિપ્પાયો.

અપિચ ભગે વનિ, વમીતિ વા ભગવા, ભગે સીલાદિગુણે વનિ ભજિ સેવિ, તે વા વિનેય્યસન્તાનેસુ “કથં નુ ખો ઉપ્પજ્જેય્યુ”ન્તિ વનિ યાચિ પત્થયીતિ ભગવા, ભગં વા સિરિં, ઇસ્સરિયં, યસઞ્ચ વમિ ખેલપિણ્ડં વિય છડ્ડયીતિ ભગવા. તથા હિ ભગવા હત્થગતં સિરિં, ચતુદ્દીપિસ્સરિયં, ચક્કવત્તિસમ્પત્તિસન્નિસ્સયઞ્ચ સત્તરતનસમુજ્જલં યસં અનપેક્ખો પરિચ્ચજીતિ. અથ વા ભાનિ નામ નક્ખત્તાનિ, તેહિ સમં ગચ્છન્તિ

પવત્તન્તીતિ ભગા, સિનેરુયુગન્ધરાદિગતા ભાજનલોકસોભા. તે ભગવા વમિ તપ્પટિબદ્ધછન્દરાગપ્પહાનેન પજહતીતિ એવમ્પિ ભગે વમીતિ ભગવા.

‘‘**ધમ્મસરીરં પચ્ચક્ખં કરોતી**’’તિ ‘‘યો વો આનન્દ મયા ધમ્મો ચ વિનયો ચ દેસિતો પઞ્ઞત્તો, સો વો મમચ્ચયેન સત્થા’’તિ વચનતો ધમ્મસ્સ સત્થુભાવપરિયાયો વિજ્જતીતિ કત્વા વુત્તં.

વજિરસઙ્ઘાતસમાનકાયો પરેહિ અભેજ્જસરીરત્તા. ન હિ ભગવતો રૂપકાયે કેનચિ અન્તરાયો સક્કા કાતુન્તિ. **દેસનાસમ્પત્તિં નિદ્દિસતિ** વક્ખમાનસ્સ સકલસુત્તસ્સ ‘‘એવ’’ન્તિ નિદ્દિસનતો. **સાવકસમ્પત્તિં** નિદ્દિસતિ પટિસમ્ભિદાપ્પત્તેન પઞ્ચસુ ઠાનેસુ ભગવતા એતદગ્ગે ઠપિતેન મયા મહાસાવકેન સુતં, તઞ્ચ ખો મયાવ સુતં, ન અનુસ્સવિતં, ન પરમ્પરાભતન્તિ ઇમસ્સત્થસ્સ દીપનતો. **કાલસમ્પત્તિં** નિદ્દિસતિ ‘‘ભગવા’’તિ પદસ્સ સન્નિધાને પયુત્તસ્સ સમય-સદ્દસ્સ કાલસ્સ બુદ્ધુપ્પાદપટિમણ્ડિતભાવદીપનતો. બુદ્ધુપ્પાદપરમા હિ કાલસમ્પદા. તેનેતં વુચ્ચતિ –

‘‘કપ્પકસાયે કલિયુગે, બુદ્ધુપ્પાદો અહો મહચ્છરિયં;
હુતાવહમજ્ઝે જાતં, સમુદિતમકરન્દમરવિન્દ’’ન્તિ.

ભગવાતિ દેસકસમ્પત્તિં નિદ્દિસતિ ગુણવિસિટ્ઠસત્તુત્તમગારવાધિવચનતો.

વિજ્જન્તરિકાયાતિ વિજ્જુનિચ્છરણક્ખણે. **અન્તરતો**તિ હદયે. **અન્તરા**તિ આરબ્ભ નિપ્ફત્તીનં વેમજ્ઝે. **અન્તરિકાયા**તિ અન્તરાળે. એત્થ ચ ‘‘તદન્તરં કો જાનેય્ય, એતેસં અન્તરા કપ્પા, ગણનાતો અસઙ્ખિયા, અન્તરન્તરા કથં ઓપાતેતી’’તિ ચ આદીસુ વિય કારણવેમજ્ઝેસુ વત્તમાના અન્તરા-સદ્દા એવ ઉદાહરિતબ્બા સિયું, ન પન ચિત્તખણવિવરેસુ વત્તમાના અન્તરન્તરિકા-સદ્દા. અન્તરા-સદ્દસ્સ હિ અયં અત્થુદ્ધારોતિ. અયં પનેત્થ અધિપ્પાયો સિયા – યેસુ અત્થેસુ અન્તરા-સદ્દો વત્તતિ, તેસુ અન્તરસદ્દોપિ વત્તતીતિ સમાનત્થત્તા અન્તરા-સદ્દત્થે વત્તમાનો અન્તર-સદ્દો ઉદાહટો, અન્તરા-સદ્દો એવ વા ‘‘યસ્સન્તરતો’’તિ એત્થ ગાથાસુખત્થં રસ્સં કત્વા વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બં. અન્તરા-સદ્દો એવ પન ઇક-સદ્દેન પદં વડ્ઢેત્વા ‘‘અન્તરિકા’’તિ વુત્તોતિ એવમેત્થ ઉદાહરણોદાહરિતબ્બાનં વિરોધાભાવો દટ્ઠબ્બો. **અયોજિયમાને ઉપયોગવચનં ન પાપુણાતિ** સામિવચનસ્સ પસઙ્ગે અન્તરા-સદ્દયોગેન ઉપયોગવચનસ્સ ઇચ્છિતત્તા. તેનેવાહ ‘‘**અન્તરાસદ્દેન યુત્તત્તા ઉપયોગવચનં કત**’’ન્તિ.

‘‘નિયતો સમ્બોધિપરાયણો, અટ્ઠાનમેતં ભિક્ખવે અનવકાસો, યં દિટ્ઠિસમ્પન્નો પુગ્ગલો સઞ્ચિચ્ચ પાણં જીવિતા વોરોપેય્ય, ‘‘નેતં ઠાનં વિજ્જતી’’ તિઆદિવચનતો દિટ્ઠિસીલાનં નિયતસભાવત્તા સોતાપન્નાપિ અઞ્ઞમઞ્ઞં દિટ્ઠિસીલસામઞ્ઞેન સંહતા, પગેવ સકદાગામિઆદયો. ‘‘તથારૂપાય દિટ્ઠિયા દિટ્ઠિસામઞ્ઞગતો વિહરતિ, તથારૂપેસુ સીલેસુ સીલસામઞ્ઞગતો વિહરતી’’તિ વચનતો પુથુજ્જનાનમ્પિ દિટ્ઠિસીલસામઞ્ઞેન સંહતભાવો લબ્ભતિયેવ.

સુપ્પિયોપિ ખોતિ એત્થ **ખો**-સદ્દો અવધારણત્થો ‘‘અસ્સોસિ ખો’’તિઆદીસુ વિય. તેન અદ્ધાનમગ્ગપટિપન્નો અહોસિયેવ, નાસ્સ મગ્ગપટિપત્તિયા કોચિ અન્તરાયો અહોસીતિ અયમત્થો દીપિતો હોતિ. **તત્રા**તિ વા કાલસ્સ પટિનિદ્દેસો. સોપિ હિ ‘‘એકં સમય’’ન્તિ પુબ્બે અધિકતો. યસ્મિં સમયં ભગવા અન્તરા રાજગહઞ્ચ નાળન્દઞ્ચ અદ્ધાનમગ્ગપટિપન્નો, તસ્મિંયેવ સમયે સુપ્પિયોપિ તં મગ્ગં પટિપન્નો અવણ્ણં ભાસતિ, બ્રહ્મદત્તો ચ વણ્ણં ભાસતીતિ. પરિયાયતિ પરિવત્તતીતિ **પરિયાયો**, વારો. પરિયાયેતિ દેસેતબ્બમત્થં પટિપાદેતીતિ **પરિયાયો**,

દેસના. પરિયાયતિ અત્તનો ફલં પરિગ્ગહેત્વા પવત્તતીતિ **પરિયાયો**, કારણન્તિ એવં પરિયાય-સદ્દસ્સ વારાદીસુ પવત્તિ વેદિતબ્બા. **કારણેના**તિ કારણપતિરૂપકેન. તથા હિ વક્ખતિ ''અકારણમેવ કારણન્તિ વત્વા''તિ. કસ્મા પનેત્થ ''અવણ્ણં ભાસતી''તિ, ''વણ્ણં ભાસતી''તિ ચ વત્તમાનકાલનિદ્દેસો કતો, નનુ સઙ્ગીતિકાલતો સો અવણ્ણવણ્ણાનં ભાસિતકાલો અતીતોતિ? સચ્ચમેતં, ''અદ્ધાનમગ્ગપટિપન્નો હોતી''તિ એત્થ હોતિ-સદ્દો વિય અતીતકાલત્થો ભાસતિ-સદ્દો ચ દટ્ઠબ્બો. અથ વા યસ્મિં કાલે તેહિ અવણ્ણો વણ્ણો ચ ભાસીયતિ, તં અપેક્ખિત્વા એવં વુત્તં. એવઞ્ચ કત્વા ''તત્રાતિ કાલસ્સ પટિનિદ્દેસો''તિ ઇદઞ્ચ વચનં સમત્થિતં હોતિ.

અકારણન્તિ અયુત્તિં, અનુપપત્તિન્તિ અત્થો. ન હિ અરસરૂપતાદયો દોસા ભગવતિ સંવિજ્જન્તિ, ધમ્મસઙ્ઘાનઞ્ચ દુરક્ખાતદુપ્પટિપન્નતાદયોતિ. **અકારણ**ન્તિ વા યુત્તકારણરહિતં, પટિઞ્ઞામત્તન્તિ અધિપ્પાયો . ઇમસ્મિઞ્ચ અત્થે **કારણન્તિ વત્વા**તિ કારણં વાતિ વત્વાતિ અત્થો. અરસરૂપાદીનઞ્ચેત્થ જાતિવુડ્ઢેસુ અભિવાદનાદિસામીચિકમ્માકરણં **કારણં**, તથા ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માલમરિયઞાણદસ્સનાભાવસ્સ સુન્દરિકામગુણાદિનવબોધો, સંસારસ્સ આદિકોટિયા અપઞ્ઞાયનપટિઞ્ઞા, અબ્યાકતવત્થુબ્યાકરણન્તિ એવમાદયો, તથા અસબ્બઞ્ઞુતાદીનં કમાવબોધાદયો યથારહં નિદ્ધારેતબ્બા. **તથા તથા**તિ જાતિવુડ્ઢાનં અનભિવાદનાદિઆકારેન.

અવણ્ણં ભાસમાનોતિ અવણ્ણંભાસનહેતુ. હેતુઅત્થો હિ અયં માન-સદ્દો. **અનયબ્યસનં પાપુણિસ્સતિ** એકન્તમહાસાવજ્જત્તા રતનત્તયોપવાદસ્સ. તેનેવાહ –

> ''યો નિન્દિયં પસંસતિ,
> તં વા નિન્દતિ યો પસંસિયો;
> વિચિનાતિ મુખેન સો કલિં,
> કલિના તેન સુખં ન વિન્દતી''તિ.

''અમ્હાકં આચરિયો''તિઆદિના બ્રહ્મદત્તસ્સ સંવેગુપ્પત્તિં, અત્તનો આચરિયે કારુઞ્ઞપ્પવત્તિઞ્ચ દસ્સેત્વા કિઞ્ચાપિ અન્તેવાસિના આચરિયસ્સ અનુકૂલેન ભવિતબ્બં, અયં પન પણ્ડિતજાતિકત્તા ન એદિસેસુ તં અનુવત્તતીતિ, ઇદાનિ તસ્સ કમ્મસ્સકતઞ્ઞાણપ્પવત્તિં દસ્સેન્તો **"આચરિયે ખો પના"**તિઆદિમાહ. **વણ્ણં ભાસિતું આરદ્ધો** ''અપિનામાયં એત્તકેનાપિ રતનત્તયાવણ્ણતો ઓરમેય્યા''તિ. વણ્ણીયતીતિ **વણ્ણો**, ગુણો. વણ્ણનં ગુણસઙ્કિત્તનન્તિ **વણ્ણો**, પસંસા. **સંઞૂળ્હા**તિ ગન્થિતા, નિબન્ધિતાતિ અત્થો. અતિત્થેન પક્ખન્દો ધમ્મકથિકોતિ ન વત્તબ્બો અપરિમાણગુણત્તા બુદ્ધાદીનં , નિરવસેસાનઞ્ચ તેસં ઇધ પકાસનં પાળિસંવણ્ણનાયેવ સમ્પજ્જતીતિ. **અનુસ્સવાદી**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન આકારપરિવિતક્કદિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિયો સઙ્ગણ્હાતિ. **અત્તનો થામેન વણ્ણં અભાસિ**, ન પન બુદ્ધાદીનં ગુણાનુરૂપન્તિ અધિપ્પાયો. અસઙ્ખ્યય્યાપરિમિતપ્પભેદા હિ બુદ્ધાદીનં ગુણા. વુત્તઞ્હેતં –

> ''બુદ્ધોપિ બુદ્ધસ્સ ભણેય્ય વણ્ણં,
> કપ્પમ્પિ ચે અઞ્ઞમભાસમાનો;
> ખીયેથ કપ્પો ચિરદીઘમન્તરે,
> વણ્ણો ન ખીયેથ તથાગતસ્સા''તિ.

ઇધાપિ વક્ખતિ ‘‘અપ્પમત્તકં ખો પનેત’’ન્તિઆદિ.

ઇતિ હ તેતિ એત્થ **ઇતી**તિ વુત્તપ્પકારપરામસનં. **હ**-કારો નિપાતમત્તન્તિ આહ ‘‘**એવં તે**’’તિ.

ઇરિયાપથાનુબન્ધનેન અનુબન્ધા હોન્તિ, ન પન સમ્માપટિપત્તિઅનુબન્ધનેનાતિ અધિપ્પાયો. **તસ્મિં કાલે**તિ યસ્મિં સંવચ્છરે ઉતુમ્હિ માસે પક્ખે વા ભગવા તં અદ્ધાનમગ્ગં પટિપન્નો, તસ્મિં કાલે. તેનેવ હિ કિરિયાવિચ્છેદદસ્સનવસેન ‘‘રાજગહે પિણ્ડાય ચરતી’’તિ વત્તમાનકાલનિદ્દેસો કતો. **સો**તિ એવં રાજગહે વસમાનો ભગવા. **તં દિવસ**ન્તિ યં દિવસં અદ્ધાનમગ્ગપટિપન્નો, તં દિવસં. **તં અદ્ધાનં પટિપન્નો** નાળન્દાયં વેનેય્યાનં વિવિધ હિતસુખનિપ્ફત્તિં આકઙ્ખમાનો ઇમિસ્સા ચ અટ્ઠુપ્પત્તિયા તિવિધસીલાલઙ્કતં નાનાવિધકુહનલપનાદિમિચ્છાજીવવિદ્ધંસનં દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિજાલવિનિવેઠનં દસસહસ્સિલોકધાતુપકમ્પનં બ્રહ્મજાલસુત્તન્તં દેસેસ્સામીતિ. એત્તાવતા ‘‘કસ્મા પન ભગવા તં અદ્ધાનં પટિપન્નો’’તિ ચોદના વિસોધિતા હોતિ. ‘‘કસ્મા ચ સુપ્પિયો અનુબન્ધો’’તિ અયં પન ચોદના ‘‘ભગવતો તં મગ્ગં પટિપન્નભાવં અજાનન્તો’’તિ એતેન વિસોધિતા હોતિ. ન હિ સો ભગવન્તં દટ્ઠુમેવ ઇચ્છતીતિ. તેનેવાહ ‘‘**સચે પન જાનેય્ય, નાનુબન્ધેય્યા**’’તિ.

નીલપીતલોહિતોદાતમઞ્જિટ્ઠપભસ્સરવસેન ‘‘**છબ્બણ્ણરસ્મિયો**. ‘‘**સમન્તા અસીતિહત્થપ્પમાણે**’’તિ તાસં રસ્મીનં પકતિયા પવત્તિટ્ઠાનવસેન વુત્તં. ‘‘**તસ્મિં કિર સમયે**’’તિ ચ તસ્મિં અદ્ધાનગમનસમયે બુદ્ધસિરિયા અનિગૂહિતભાવદસ્સનત્થં વુત્તં. ન હિ તદા તસ્સા નિગૂહને પક્કુસાતિઅભિગમનાદીસુ વિય કિઞ્ચિપિ કારણં અત્થીતિ. **રતનાવેળં** રતનવટંસકં. **ચીનપિટ્ઠચુણ્ણં** સિન્ધનચુણ્ણં.

બ્યામપ્પભાપરિક્ખેપવિલાસિની ચ **અસ્સ** ભગવતો **લક્ખણમાલા**તિ મહાપુરિસલક્ખણાનિ અઞ્ઞમઞ્ઞપટિબદ્ધત્તા એવમાહ. દ્વત્તિંસાય ચન્દમણ્ડલાનં માલા કેનચિ ગન્થેત્વા ઠપિતા યદિ સિયાતિ પરિકપ્પનવસેનાહ ‘‘**ગન્થેત્વા ઠપિતદ્વત્તિંસચન્દમાલાયા**’’તિ. સિરિં અભિભવન્તી ઇવાતિ સમ્બન્ધો. એસ નયો **સૂરિયમાલાયા**તિઆદીસુપિ. **મહાથેરા**તિ મહાસાવકે સન્ધાયાહ. એવં ગચ્છન્તં ભગવન્તં ભિક્ખૂ ચ દિસ્વા અથ અત્તનો પરિસં અવલોકેસીતિ સમ્બન્ધો. ‘‘**યસ્મા પનેસા**’’તિઆદિના ‘‘કસ્મા ચ સો રતનત્તયસ્સ અવણ્ણં ભાસતી’’તિ ચોદનં વિસોધેતિ. **ઇતી**તિ એવં, વુત્તપ્પકારેનાતિ અત્થો. **ઇમેહિ દ્વીહી**તિ લાભપરિવારહાનિં નિગમનવસેન દસ્સેતિ. ભગવતો વિરોધાનુનયાભાવવીમંસનત્થં એતે અવણ્ણં વણ્ણઞ્ચ ભાસન્તીતિ અપરે. ‘‘મારેન અન્વાવિટ્ઠા એવં કરોન્તી’’તિ ચ વદન્તિ.

૨. અમ્બલટ્ઠિકાય અવિદૂરે ભવત્તા ઉય્યાનં **અમ્બલટ્ઠિકા** યથા ‘‘વરુણાનગરં, ગોદાગામો’’તિ. કેચિ પન ‘‘**અમ્બલટ્ઠિકા**તિ યથાવુત્તનયેનેવ એકગામો’’તિ વદન્તિ . તેસં મતે **અમ્બલટ્ઠિકાય**ન્તિ સમીપત્થે ભુમ્મવચનં. **રાજાગારકં** વેસ્સવણમહારાજદેવાયતનન્તિ એકે. **બહુપરિસ્સયો**તિ બહુપદ્દવો. ‘‘**સદ્ધિં અન્તેવાસિના બ્રહ્મદત્તેન માણવેના**’’**તિ વુત્તં** સીહળટ્ઠકથાયં. તઞ્ચ ખો પાળિ આરુળ્હવસેનેવ, ન પન તદા સુપ્પિયસ્સ પરિસાય અભાવતો. કસ્મા પનેત્થ બ્રહ્મદત્તોયેવ પાળિ આરુળ્હો, ન સુપ્પિયસ્સ પરિસાતિ? પયોજનાભાવતો. યથા ચેતં, એવં અઞ્ઞમ્પિ એદિસં પયોજનાભાવતો સઙ્ગીતિકારેહિ ન સઙ્ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. કેચિ પન ‘‘**વુત્ત**ન્તિ પાળિયં વુત્ત’’ન્તિ વદન્તિ, તં ન યુજ્જતિ પાળિઆરુળ્હવસેન પાળિયં વુત્તન્તિ આપજ્જનતો. તસ્મા યથાવુત્તનયેનેવેત્થ અત્થો ગહેતબ્બો. પરિવારેત્વા નિસિન્નો હોતીતિ સમ્બન્ધો.

૩. **કથાધમ્મો**તિ કથાસભાવો, **કથાધમ્મો** ઉપપરિક્ખાવિધીતિ કેચિ. નીયતીતિ નયો, અત્થો. સદ્દસત્થં અનુગતો નયો **સદ્દનયો**. તત્થ હિ અનભિણ્હવુત્તિકે અચ્છરિય-સદ્દો ઇચ્છિતો. તેનેવાહ "**અન્ધસ્સ પબ્બતારોહણં વિયા**"તિ. **અચ્છરાયોગ્ગન્તિ અચ્છરિયન્તિ** નિરુત્તિનયો , સો પન યસ્મા પોરાણટ્ઠકથાયં આગતો, તસ્મા આહ "**અટ્ઠકથાનયો**તિ. યાવઞ્ચિદં સુપ્પટિવિદિતાતિ સમ્બન્ધો, તસ્સ યત્તકં સુટ્ઠુ પટિવિદિતા, તં એત્તકન્તિ ન સક્કા અમ્હેહિ પટિવિજ્ઝિતું, અક્ખાતું વાતિ અત્થો. તેનેવાહ "**તેન સુપ્પટિવિદિતતાય અપ્પમેય્યતં દસ્સેતી**"તિ.

પકતત્થપટિનિદ્દેસો તં-સદ્દોતિ તસ્સ ''ભગવતા''તિઆદીહિ પદેહિ સમાનાધિકરણભાવેન વુત્તસ્સ યેન અભિસમ્બુદ્ધભાવેન ભગવા પકતો સુપાકટો ચ હોતિ, તં અભિસમ્બુદ્ધભાવં સદ્ધિં આગમનપટિપદાય અત્થભાવેન દસ્સેન્તો "**યો સો…પે॰… અભિસમ્બુદ્ધો**"તિ આહ. સતિપિ ઞાણદસ્સન-સદ્દાનં ઇધ પઞ્ઞાવેવચનભાવે તેન તેન વિસેસેન નેસં સવિસયવિસેસપ્પવત્તિદસ્સનત્થં અસાધારણઞાણવિસેસવસેન વિજ્જત્તયવસેન વિજ્જાભિઞ્ઞાનાવરણવસેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમંસચક્ખુવસેન પટિવેધદેસનાઞાણવસેન ચ તદત્થં યોજેત્વા દસ્સેન્તો "**તેસં તેસ**"ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **આસયાનુસયં જાનતા**આસયાનુસયઞાણેન. **સબ્બઞેય્યધમ્મં પસ્સતા** સબ્બઞ્ઞુતાનાવરણઞાણેહિ.

પુબ્બેનિવાસાદીહીતિ પુબ્બેનિવાસાસવક્ખયઞાણેહિ. **પટિવેધપઞ્ઞાયા**તિ અરિયમગ્ગપઞ્ઞાય. **અરીનન્તિ** કિલેસારીનં, પઞ્ચવિધમારાનં વા, સાસનપચ્ચત્થિકાનં વા અઞ્ઞતિત્થિયાનં, તેસં હનનં પાટિહારિયેહિ અભિભવનં, અપ્પટિભાનતાકરણં, અજ્ઝુપેક્ખનઞ્ચ. કેસિવિનયસુત્તઞ્ચેત્થ નિદસ્સનં.

તથા ઠાનાઠાનાદીનિ **જાનતા**, યથાકમ્મૂપગે સત્તે **પસ્સતા**, સવાસનાનં આસવાનં ખીણત્તા **અરહતા**, અભિઞ્ઞેય્યાદિભેદે ધમ્મે અભિઞ્ઞેય્યાદિતો અવિપરીતાવબોધતો **સમ્માસમ્બુદ્ધેન** . અથ વા તીસુ કાલેસુ અપ્પટિહતઞાણતાય **જાનતા**, તિણ્ણમ્પિ કમ્માનં ઞાણાનુપરિવત્તિતો નિસમ્મકારિતાય **પસ્સતા**, દવાદીનમ્પિ અભાવસાધિકાય પહાનસમ્પદાય **અરહતા**, છન્દાદીનં અહાનિહેતુભૂતાય અપરિક્ખયપટિભાનસાધિકાય સબ્બઞ્ઞુતાય **સમ્માસમ્બુદ્ધેના**તિ એવં દસબલટ્ઠારસાવેણિકબુદ્ધધમ્મેહિપિ યોજના વેદિતબ્બા.

યદિપિ હીનકલ્યાણભેદેન દુવિધાવ અધિમુત્તિ પાળિયં વુત્તા, પવત્તિઆકારવસેન પન અનેકભેદભિન્નાતિ આહ "**નાનાધિમુત્તિકતા**"તિ. સા પન અધિમુત્તિ અજ્ઝાસયધાતુ, તદપિ તથા તથા દસ્સનં ખમનં રોચનઞ્ચાતિ આહ "**નાનજ્ઝાસયતા…પે॰… રુચિતા**"તિ. **નાનાધિમુત્તિકતઞાણેના**તિ ચેત્થ સબ્બઞ્ઞુતઞાણં અધિપ્પેતં, ન દસબલઞાણન્તિ આહ "**સબ્બઞ્ઞુતઞાણેના**"તિ. **ઇતિ હ મે**તિ એત્થ એવં-સદ્દત્થો **ઇતિ**-સદ્દો, **હ**-કારો નિપાતમત્તં સરલોપો ચ કતોતિ દસ્સેતું વુત્તં "**એવં ઇમે**"તિ.

૪. **અરહત્તમગ્ગેન સમુગ્ઘાતં કતં**, યતો ''નત્થિ અબ્યાવટમનો''તિ બુદ્ધધમ્મેસુ વુચ્ચતિ. **વીતિનામેત્વા** ફલસમાપત્તીહિ. **નિવાસેત્વા** વિહારનિવાસનપરિવત્તનવસેન. "**કદાચિ એકકો**"તિઆદિ તેસં તેસં વિનેય્યાનં વિનયનાનુકૂલં ભગવતો ઉપસઙ્કમદસ્સનં. પાદનિક્ખેપસમયે ભૂમિયા સમભાવાપત્તિ સુપ્પતિટ્ઠિતપાદતાય નિસ્સન્દફલં, ન ઇદ્ધિનિમ્માનં. "**ઠપિતમત્તે દક્ખિણપાદે**"તિ બુદ્ધાનં સબ્બદક્ખિણતાય વુત્તં. **અરહત્તે** પતિટ્ઠહન્તીતિ સમ્બન્ધો.

દુલ્લભા સમ્પત્તીતિ સતિપિ મનુસ્સત્તપટિલાભે પતિરૂપદેસવાસઇન્દ્રિયાવેકલ્લસદ્ધાપટિલાભાદયો ગુણા દુલ્લભાતિ અત્થો. **ચાતુમહારાજિકભવનન્તિ** ચાતુમહારાજિકદેવલોકે સુઞ્ઞવિમાનાનિ ગચ્છન્તીતિ અત્થો. એસ

નયો **તાવતિંસભવનાદીસુપિ. કાલયુત્તન્તિ** ઇમિસ્સા વેલાય ઇમસ્સ એવં વત્તબ્બન્તિ તંતંકાલાનુરૂપં. **સમયયુત્તન્તિ** તસ્સેવ વેવચનં, અટ્ઠુપ્પત્તિઅનુરૂપં વા. અથ વા **સમયયુત્તન્તિ** હેતૂદાહરણસહિતં. કાલેન સાપદેસઞ્હિ ભગવા ધમ્મં દેસેતિ. **ઉતું ગણ્હાપેતિ**, ન પન મલં પક્ખાલેતીતિ અધિપ્પાયો. ન હિ ભગવતો કાયે રજોજલ્લં ઉપલિમ્પતીતિ.

કિલાસુભાવો કિલમથો. સીહસેય્યં કપ્પેતિ સરીરસ્સ કિલાસુભાવમોચનત્થન્તિ યોજેતબ્બં. "**બુદ્ધચક્ખુના લોકં વોલોકેતી**"તિ ઇદં પચ્છિમયામે ભગવતો બહુલઆચિણ્ણવસેન વુત્તં. અપ્પેકદા અવસિટ્ઠબલઞાણેહિ સબ્બઞ્ઞુતઞાણેન ચ ભગવા તમત્થં સાધેતીતિ. "ઇમે દિટ્ઠિટ્ઠાના"તિઆદિદેસના **સીહનાદો**. તેસં "વેદનાપચ્ચયા તણ્હા" તિઆદિના **પચ્ચયાકારં સમોધાનેત્વા**. "**સિનેરું ઉક્ખિપન્તો વિય નભં પહરન્તો વિય ચા**"તિ ઇદં બ્રહ્મજાલદેસનાય અનઞ્ઞસાધારણત્તા સુદુક્કરતાદસ્સનત્થં વુત્તં. **એતન્તિ** "યેન, તેના"તિ એતં પદદ્વયં. **યેનાતિ** વા હેતુમ્હિ કરણવચનં, **યેન** કારણેન **સો** મણ્ડલમાળો ઉપસઙ્કમિતબ્બો, **તેન** કારણેન ઉપસઙ્કમીતિ અત્થો, કારણં પન "ઇમે ભિક્ખૂ"તિઆદિના અટ્ઠકથાયં વુત્તંએવ. **કટ્ઠન્તિ** નિસીદનયોગ્યં દારુક્ખન્ધં.

પુરિમોતિ "કતમાય નુ ભવથા"તિ એવં વુત્તો અત્થો. **કા ચ પન વો**તિ એત્થ **ચ**-સદ્દો બ્યતિરેકે. તેન યથાપુચ્છિતાય કથાય વક્ખમાનં વિપ્પકતભાવં જોતેતિ. **પન**-સદ્દો વચનાલઙ્કારો. યાય હિ કથાય તે ભિક્ખૂ સન્નિસિન્ના, સા એવ અન્તરાકથાભૂતા વિપ્પકતા વિસેસેન પુન પુચ્છીયતીતિ. **અઞ્ઞાતિ** અન્તરાસદ્દસ્સ અત્થમાહ. અઞ્ઞત્થે હિ અયં અન્તરા-સદ્દો "ભૂમન્તરં સમયન્તર"ન્તિઆદીસુ વિય. **અન્તરાતિ** વા વેમજ્ઝેતિ અત્થો. નનુ ચ તેહિ ભિક્ખૂહિ સા કથા યથાધિપ્પાયં "ઇતિ હ મે"તિઆદિના નિટ્ઠપિતા યેવાતિ? ન નિટ્ઠાપિતા ભગવતો ઉપસઙ્કમનેન ઉપચ્છિન્નત્તા. યદિ હિ ભગવા તસ્મિં ખણે ન ઉપસઙ્કમેય્ય ભિય્યોપિ તપ્પટિબદ્ધાયેવ કથા પવત્તેય્યું, ભગવતો ઉપસઙ્કમનેન પન ન પવત્તેસું. તેનેવાહ **અયં ખો...પે॰... અનુપ્પત્તો**"તિ. કસ્મા પનેત્થ ધમ્મવિનયસઙ્ગહે કરિયમાને નિદાનવચનં, નનુ ભગવતો વચનમેવ સઙ્ગહેતબ્બન્તિ? વુચ્ચતેદેસનાય ઠિતિઅસમ્મોસસદ્ધેય્યભાવસમ્પાદનત્થં. કાલદેસદેસકવત્થુધમ્મપટિગ્ગાહકપટિબદ્ધા હિ દેસના ચિરટ્ઠિતિકા હોતિ, અસમ્મોસધમ્મા સદ્ધેય્યા ચ. દેસકાલકત્તુસોતુનિમિત્તેહિ ઉપનિબન્ધો વિય વોહારવિનિચ્છયો, તેનેવ ચાયસ્મતા મહાકસ્સપેન "બ્રહ્મજાલં આવુસો આનન્દ કત્થ ભાસિત"ન્તિઆદિના દેસાદિપુચ્છાસુ કતાસુ તાસં વિસ્સજ્જનં કરોન્તેન ધમ્મભણ્ડાગારિકેન નિદાનં ભાસિતન્તિ તયિદમાહ "**કાલ...પે॰... નિદાનં ભાસિત**"ન્તિ.

અપિચ સત્થુસિદ્ધિયા નિદાનવચનં. તથાગતસ્સ હિ ભગવતો પુબ્બરચનાનુમાનાગમતક્કાભાવતો સમ્માસમ્બુદ્ધત્તસિદ્ધિ. સમ્માસમ્બુદ્ધભાવેન હિસ્સ પુબ્બરચનાદીનં અભાવો સબ્બત્થ અપ્પટિહતઞાણચારતાય, એકપ્પમાણત્તા ચ ઞેય્યધમ્મેસુ. તથા આચરિયમુટ્ઠિધમ્મમચ્છરિયસત્થુસાવકાનુરોધાભાવતો ખીણાસવત્તસિદ્ધિ. ખીણા સવતાય હિસ્સ આચરિયમુટ્ઠિઆદીનં અભાવો, વિસુદ્ધા ચ પરાનુગ્ગહપ્પવત્તિ. ઇતિ દેસકદોસભૂતાનં દિટ્ઠિચારિત્તસમ્પત્તિદૂસકાનં અવિજ્જાતણ્હાનં અભાવસૂચકેહિ, ઞાણપ્પહાનસમ્પદાભિ બ્યઞ્જનકેહિ ચ સમ્બુદ્ધવિસુદ્ધભાવેહિ પુરિમવેસારજ્જદ્વયસિદ્ધિ, તતો એવ ચ અન્તરાયિકનિય્યાનિકધમ્મેસુ સમ્મોહાભાવસિદ્ધિતો પચ્છિમવેસારજ્જદ્વયસિદ્ધીતિ ભગવતો ચતુવેસારજ્જસમન્નાગમો , અત્તહિતપરહિતપ્પટિપત્તિ ચ પકાસિતા હોતિ નિદાનવચનેન સમ્પત્તપરિસાય અજ્ઝાસયાનુરૂપં ઠાનુપ્પત્તિકપ્પટિભાનેન ધમ્મદેસનાદીપનતો, "જાનતા પસ્સતા"તિઆદિ વચનતો ચ. તેન વુત્તં "સત્થુસિદ્ધિયા નિદાનવચન"ન્તિ.

તથા સત્થુસિદ્ધિયા નિદાનવચનં. ઞાણકરુણાપરિગ્ગહિતસબ્બકિરિયસ્સ હિ ભગવતો નત્થિ નિરત્થિકા પવત્તિ, અત્તહિતત્થા વા, તસ્મા પરેસંયેવ અત્થાય પવત્તસબ્બકિરિયસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સકલમ્પિ કાયવચીમનોકમ્મં સત્થુભૂતં, ન કબ્યરચનાદિસાસનભૂતં. તેન વુત્તં ''સત્થુસિદ્ધિયા નિદાનવચન''ન્તિ. અપિચ સત્થુનો પમાણભૂતતાવિભાવનેન સાસનસ્સ પમાણભાવસિદ્ધિયા નિદાનવચનં. ''ભગવતા''તિ હિ ઇમિના તથાગતસ્સ ગુણવિસિટ્ઠસત્તુત્તમાદિભાવદીપનેન, ''જાનતા''તિઆદિના આસયાનુસયઞાણાદિપયોગદીપનેન ચ અયમત્થો સાધિતો હોતિ. ઇદમેત્થ નિદાનવચનપયોજનસ્સ મુખમત્તદસ્સનં. કો હિ સમત્થો બુદ્ધાનુબુદ્ધેન ધમ્મભણ્ડાગારિકેન ભાસિતસ્સ નિદાનસ્સ પયોજનાનિ નિરવસેસતો વિભાવેતુન્તિ.

નિદાનવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. **નિક્ખિત્તસ્સા**તિ દેસિતસ્સ. દેસનાપિ હિ દેસેતબ્બસ્સ સીલાદિઅત્થસ્સ વિનેય્યસન્તાનેસુ નિક્ખિપનતો ''નિક્ખેપો''તિ વુચ્ચતિ. તત્થ યથા અનેકસતઅનેકસહસ્સભેદાનિપિ સુત્તન્તાનિ સંકિલેસભાગિયાદિસાસનપ્પટ્ઠાનનયેન સોળસવિધતં નાતિવત્તન્તિ, એવં અત્તજ્ઝાસયાદિસુત્તનિક્ખેપવસેન ચતુબ્બિધભાવન્તિ આહ ''**ચત્તારો સુત્તનિક્ખેપા**''તિ. કામઞ્ચેત્થ અત્તજ્ઝાસયસ્સ, અટ્ઠુપ્પત્તિયા ચ પરજ્ઝાસયપુચ્છાહિ સદ્ધિં સંસગ્ગભેદો સમ્ભવતિ અજ્ઝાસયપુચ્છાનુસન્ધિસબ્ભાવતો, અત્તજ્ઝાસયઅટ્ઠુપ્પત્તીનં પન અઞ્ઞમઞ્ઞં સંસગ્ગો નત્થીતિ નયિધ નિરવસેસો વિત્થારનયો સમ્ભવતિ, તસ્મા ''ચત્તારો સુત્તનિક્ખેપા''તિ વુત્તં. અથ વા યદિપિ અટ્ઠુપ્પત્તિયા અજ્ઝાસયેન સિયા સંસગ્ગભેદો, તદન્તોગધત્તા પન સેસનિક્ખેપાનં મૂલનિક્ખેપવસેન ચત્તારોવ દસ્સિતાતિ દટ્ઠબ્બં. સો પનાયં સુત્તનિક્ખેપો સામઞ્ઞભાવતો પઠમં વિચારેતબ્બો, તસ્મિં વિચારિતે યસ્સા અટ્ઠુપ્પત્તિયા ઇદં સુત્તં નિક્ખિત્તં, તસ્સા વિભાગવસેન ''મમં વા ભિક્ખવે''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૫, ૬), ''અપ્પમત્તકં ખો પનેત''ન્તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૭), ''અત્થિ ભિક્ખવે''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૨૮) ચ પવત્તાનં સુત્તાનં સુત્તપદેસાનં વણ્ણના વુચ્ચમાના તંતંઅનુસન્ધિદસ્સનસુખતાય સુવિઞ્ઞેય્યા હોતીતિ આહ ''**સુત્તનિક્ખેપં વિચારેત્વા વુચ્ચમાના પાકટા હોતી**''તિ.

''**સુત્તનિક્ખેપા**''તિઆદીસુ નિક્ખિપનં નિક્ખેપો, સુત્તસ્સ નિક્ખેપો સુત્તસ્સ કથનં **સુત્તનિક્ખેપો**, સુત્તદેસનાતિ અત્થો. નિક્ખિપીયતીતિ વા નિક્ખેપો, સુત્તંયેવ નિક્ખેપો **સુત્તનિક્ખેપો**. અત્તનો અજ્ઝાસયો અત્તજ્ઝાસયો, સો અસ્સ અત્થિ સુત્તદેસનાકારણભૂતોતિ **અત્તજ્ઝાસયો**. અત્તનો અજ્ઝાસયો એતસ્સાતિ વા **અત્તજ્ઝાસયો**. **પરજ્ઝાસયો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. પુચ્છાય વસો પુચ્છાવસો, સો એતસ્સ અત્થીતિ **પુચ્છવસિકો**. અરણીયતો અત્થો, સુત્તદેસનાય વત્થુ. અત્થસ્સ ઉપ્પત્તિ અત્થુપ્પત્તિ, અત્થુપ્પત્તિયેવ અટ્ઠુપ્પત્તિ, સા એતસ્સ અત્થીતિ **અટ્ઠુપ્પત્તિકો**. અથ વા નિક્ખિપીયતિ સુત્તં એતેનાતિ **સુત્તનિક્ખેપો**, અત્તજ્ઝાસયાદિ એવ. એતસ્મિં પન અત્થવિકપ્પે અત્તનો અજ્ઝાસયો **અત્તજ્ઝાસયો**, પરેસં અજ્ઝાસયો **પરજ્ઝાસયો**, પુચ્છીયતીતિ પુચ્છા, પુચ્છિતબ્બો અત્થો. સોતબ્બવસપ્પવત્તં ધમ્મપ્પટિગ્ગાહકાનં વચનં પુચ્છાવસિકા, તદેવ નિક્ખેપસદ્દાપેક્ખાય પુલ્લિઙ્ગવસેન વુત્તં ''**પુચ્છાવસિકો**''તિ. તથા અટ્ઠુપ્પત્તિયેવ ''**અટ્ઠુપ્પત્તિકો**''તિ એવમ્પેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

એત્થ ચ પરેસં ઇન્દ્રિયપરિપાકાદિકારણનિરપેક્ખતા અત્તજ્ઝાસયસ્સ વિસું નિક્ખેપભાવો યુત્તો. તેનેવાહ ''**કેવલં અત્તનો અજ્ઝાસયેનેવ કથેતી**''તિ. પરજ્ઝાસયપુચ્છાવસિકાનં પન પરેસં અજ્ઝાસયપુચ્છાનં દેસનાનિમિત્તભૂતાનં ઉપ્પત્તિયં પવત્તિતાનં કથં અટ્ઠુપ્પત્તિયં અનવરોધો, પુચ્છાવસિકઅટ્ઠુપ્પત્તિકાનં વા પરજ્ઝાસયાનુરોધેન પવત્તિતદેસનત્તા કથં પરજ્ઝાસયે અનવરોધોતિ ન ચોદેતબ્બમેતં. પરેસઞ્હિ

અભિનીહારપરિપુચ્છાદિવિનિમુત્તસ્સેવ સુત્તદેસનાકારણુપ્પાદસ્સ અટ્ઠુપ્પત્તિભાવેન ગહિતત્તા પરજ્ઝાસયપુચ્છાવસિકાનં વિસું ગહણં. તથા હિ ધમ્મદાયાદસુત્તાદીનં (મ॰ નિ॰ ૧.૨૯) આમિસુપ્પાદાદિદેસનાનિમિત્તં ''અટ્ઠુપ્પત્તી''તિ વુચ્ચતિ. પરેસં પુચ્છં વિના અજ્ઝાસયમેવ નિમિત્તં કત્વા દેસિતો પરજ્ઝાસયો, પુચ્છાવસેન દેસિતો પુચ્છાવસિકોતિ પાકટો યમત્થોતિ. **અત્તનો અજ્ઝાસયેનેવ કથેસિ** ધમ્મતન્તિઠપનત્થન્તિ દટ્ઠબ્બં. **સમ્મપ્પધાનસુત્તન્તહારકો**તિ અનુપુબ્બેન નિદ્દિટ્ઠાનં સંયુત્તકે સમ્મપ્પધાનપટિસંયુત્તાનં સુત્તાનં આવળિ, તથા **ઇદ્ધિપાદહારકાદિ. વિમુત્તિપરિપાચનીયા ધમ્મા** સદ્ધિન્દ્રિયાદયો. **અભિનીહાર**ન્તિ પણિધાનં.

વણ્ણાવણ્ણેતિ એત્થ ''અચ્છરિયં આવુસો''તિઆદિના ભિક્ખુસઙ્ઘેન વુત્તો વણ્ણોપિ સઙ્ગહિતો, તં પન અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા ''અત્થિ ભિક્ખવે અઞ્ઞે ચ ધમ્મા''તિઆદિના ઉપરિ દેસનં આરભિસ્સતીતિ. ''મમં વા ભિક્ખવે પરે વણ્ણં ભાસેય્યુ''ન્તિ ઇમિસ્સા દેસનાય બ્રહ્મદત્તેન વુત્તવણ્ણો અટ્ઠુપ્પત્તીતિ કત્વા વુત્તં ''**અન્તેવાસી વણ્ણં. ઇતિ ઇમં વણ્ણાવણ્ણં અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા**''તિ. **વા**-સદ્દો ઉપમાનસમુચ્ચયસંસયવવસ્સગ્ગપદપૂરણવિકપ્પાદીસુ બહૂસુ અત્થેસુ દિસ્સતિ. તથા હેસ ''પણ્ડિતો વાપિ તેન સો''તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૬૩) ઉપમાને દિસ્સતિ, સદિસભાવેતિ અત્થો. ''તં વાપિ ધીરા મુનિ વેદયન્તી''તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૨૦૩) સમુચ્ચયે, ''કે વા ઇમે, કસ્સ વા''તિઆદીસુ (પારા॰ ૨૯૬) સંસયે, ''અયં વા ઇમેસં સમણબ્રાહ્મણાનં સબ્બબાલો સબ્બમૂળ્હો''તિઆદીસુ વવસ્સગ્ગે, ''ન વાયં કુમારકો મત્તમઞ્ઞાસી''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૪) પદપૂરણે, ''યે હિ કેચિ ભિક્ખવે સમણા વા બ્રાહ્મણા વા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૭૦) વિકપ્પે, ઇધાયં વિકપ્પેયેવાતિ દસ્સેન્તો આહ ''**વા-સદ્દો વિકપ્પનત્થો**''તિ. **પર**-સદ્દો અત્થેવ અઞ્ઞત્થે ''અહઞ્ચેવ ખો પન ધમ્મં દેસેય્યં, પરે ચ મે ન આજાનેય્યુ''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૬૪, ૬૫; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૧; મ॰ નિ॰ ૨.૨૨૩; સં॰ નિ॰ ૧.૧૭૨; મહાવ॰ ૪, ૮) અત્થિ અધિકે ''ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તઞાણ''ન્તિઆદીસુ (પટિ॰ મ॰ માતિકા ૬૮, ૧.૧૧૧) અત્થિ પચ્છાભાગે ''પરતો આગમિસ્સતી''તિઆદીસુ. અત્થિ પચ્ચનીકભાવે ''ઉપ્પન્નં પરપ્પવાદં સહ ધમ્મેન સુનિગ્ગહિતં નિગ્ગહેત્વા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૬૮). ઇધાપિ પચ્ચનીકભાવેતિ દસ્સેન્તો આહ ''**પરેતિ પટિવિરુદ્ધા**''તિ.

ઈદિસેસુપીતિ એત્થ **પિ**-સદ્દો સમ્ભાવને, તેન રતનત્તયનિમિત્તમ્પિ અકુસલચિત્તપ્પવત્તિ ન કાતબ્બા, પગેવ વટ્ટામિસલોકામિસનિમિત્તન્તિ દસ્સેતિ. સભાવધમ્મતો અઞ્ઞસ્સ કત્તુઅભાવજોતનત્થં આહનતીતિ કત્તુઅત્થે આઘાતસદ્દં દસ્સેતિ, તત્થ **આહનતી**તિ હિંસતિ વિબાધતિ, ઉપતાપેતિ ચાતિ અત્થો. આહનતિ એતેન, આહનનમત્તં વા **આઘાતો**તિ કરણભાવત્થાપિ સમ્ભવન્તિયેવ. એવં અવયવભેદનેન આઘાત-સદ્દસ્સ અત્થં વત્વા ઇદાનિ તત્થ પરિયાયેનપિ અત્થં દસ્સેન્તો ''**કોપસ્સેતં અધિવચન**''ન્તિ આહ. અયઞ્ચ નયો ''**અપ્પચ્ચયો અનભિરદ્ધી**''તિઆદીસુપિ યથાસમ્ભવં વત્તબ્બો. **અપ્પતીતા હોન્તિ તેના**તિ પાકટપરિયાયેન અપ્પચ્ચય-સદ્દસ્સ અત્થદસ્સનં, તંમુખેન પન ન પચ્ચેતિ તેનાતિ **અપ્પચ્ચયો**તિ દટ્ઠબ્બં. **અભિરાધયતી**તિ સાધયતિ. **દ્વીહી**તિ આઘાતઅનભિરદ્ધિપદેહિ. **એકેના**તિ અપ્પચ્ચયપદેન. **સેસાન**ન્તિ સઞ્ઞાવિઞ્ઞાણક્ખન્ધાનં, સઞ્ઞાવિઞ્ઞાણઅવસિટ્ઠસઙ્ખારક્ખન્ધસઙ્ખાતાનં વા. **કરણ**ન્તિ ઉપ્પાદનં. આઘાતાદીનઞ્હિ પવત્તિયા પચ્ચયસમવાયનં ઇધ ''કરણ''ન્તિ વુત્તં, તં પન અત્થતો ઉપ્પાદનમેવ. અનુપ્પાદનઞ્હિ સન્ધાય ભગવતા ''ન કરણીયા''તિ વુત્તન્તિ. **પટિક્ખિત્તમેવ** એકુપ્પાદેકવત્થુકેકારમ્મણેકનિરોધભાવતો.

તત્થાતિ તસ્મિં મનોપદોસે. **તુમ્હ**ન્તિ ''તુમ્હાક''ન્તિ ઇમિના સમાનત્થો એકો સદ્દો ''યથા અમ્હાક''ન્તિ ઇમિના સમાનત્થો ''અમ્હ''ન્તિ અયં સદ્દો. યથાહ, ''તસ્મા હિ અમ્હં દહરા ન મિય્યરે''તિ (જા॰ ૧.૯.૯૩, ૯૯).

“**અન્તરાયો**”તિ ઇદં મનોપદોસસ્સ અકરણીયતાય કારણવચનં. યસ્મા તુમ્હાકંયેવ ચ ભવેય્ય તેન કોપાદિના પઠમજ્ઝાનાદીનં અન્તરાયો, તસ્મા તે કોપાદિપરિયાયેન વુત્તા આઘાતાદયો ન કરણીયાતિ અત્થો. તેન નાહં ‘‘સબ્બઞ્ઞૂ’’તિ ઇસ્સરભાવેન તુમ્હે તતો નિવારેમિ, અથ ખો ઇમિના નામ કારણેનાતિ દસ્સેતિ. તં પન કારણવચનં યસ્મા આદીનવવિભાવનં હોતિ, તસ્મા આહ “**આદીનવં દસ્સેન્તો**”તિ. “**અપિ નુ તુમ્હે**”તિઆદિના મનોપદોસો ન કાલન્તરભાવિનોયેવ હિતસુખસ્સ અન્તરાયકરો, અથ ખો તઙ્ખણપ્પવત્તિરહસ્સપિ હિતસુખસ્સ અન્તરાયકરોતિ મનોપદોસે આદીનવં દળ્હતરં કત્વા દસ્સેતિ. **યેસં કેસઞ્ચિ** ‘‘પરે’’તિઆદીસુ વિય ન પટિવિરુદ્ધાનંયેવાતિ અત્થો. તેનેવાહ “**કુપિતો**”તિઆદિ.

અન્ધતમન્તિ અન્ધભાવકરતમં. **ય**ન્તિ યત્થ. ભુમ્મત્થે હિ એતં પચ્ચત્તવચનં. યસ્મિં કાલે કોધો સહતે નરં, અન્ધતમં તદા હોતીતિ સમ્બન્ધો. **ય**ન્તિ વા કારણવચનં, યસ્મા કોધો ઉપ્પજ્જમાનો નરં અભિભવતિ, તસ્મા અન્ધતમં તદા હોતિ, યદા કોધોતિ અત્થો યંતંસદ્દાનં એકન્તસમ્બન્ધિભાવતો. અથ વા **ય**ન્તિ કિરિયાય પરામસનં. **કોધો સહતે**તિ યદેતં કોધસ્સ સહનં અભિભવનં, એતં અન્ધકારતમભવનન્તિ અત્થો. અથ વા યં નરં કોધો સહતે અભિભવતિ, તસ્સ અન્ધતમં તદા હોતિ, તતો ચ કુદ્ધો અત્થં ન જાનાતિ, કુદ્ધો ધમ્મં ન પસ્સતીતિ. **અન્તરતો**તિ અબ્ભન્તરતો, ચિત્તતો વા.

“**ઇદઞ્ચિદઞ્ચ કારણ**”ન્તિ ઇમિના સબ્બઞ્ઞૂ એવ અમ્હાકં સત્થા અવિપરીતધમ્મદેસનત્તા, સ્વાક્ખાતો ધમ્મો એકન્તનિય્યાનિકત્તા, સુપ્પટિપન્નો સઙ્ઘો સંકિલેસરહિતત્તાતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ. “**ઇદઞ્ચિદઞ્ચ કારણ**”ન્તિ એતેન ચ ‘‘ન સબ્બઞ્ઞૂ’’તિઆદિવચનં અભૂતં અતચ્છન્તિ નિબ્બેઠિતં હોતિ. **દુતિયં પદ**ન્તિ ‘‘અતચ્છ’’ન્તિ પદં. **પઠમસ્સા**તિ ‘‘અભૂત’’ન્તિ પદસ્સ. **ચતુત્થઞ્ચા**તિ ‘‘ન ચ પનેતં અમ્હેસુ સંવિજ્જતી’’તિ પદં. **તતિયસ્સા**તિ ‘‘નત્થિ ચેતં અમ્હેસૂ’’તિ પદસ્સ. **અવણ્ણેયેવા**તિ કારણપતિરૂપકં વત્વા દોસપતિટ્ઠાપનવસેન નિન્દને એવ. **ન સબ્બત્થા**તિ કેવલં અક્કોસનખુંસનવમ્ભનાદીસુ ન એકન્તેન નિબ્બેઠનં કાતબ્બન્તિ અત્થો. વુત્તમેવત્થં “**યદિ હી**”તિઆદિના પાકટં કત્વા દસ્સેતિ.

૬. **આનન્દન્તિ** પમોદન્તિ **એતેન** ધમ્મેન તંસમઙ્ગિનો સત્તાતિ આનન્દ-સદ્દસ્સ કરણત્થતં દસ્સેતિ . સોભનં મનો અસ્સાતિ સુમનો, સોભનં વા મનો સુમનો, તસ્સ ભાવો સોમનસ્સન્તિ તદઞ્ઞધમ્માનમ્પિ સમ્પયુત્તાનં સોમનસ્સભાવો આપજ્જતીતિ? નાપજ્જતિ રુળ્હીસદ્દત્તા યથા ‘‘પઙ્કજ’’ન્તિ દસ્સેન્તો “**ચેતસિકસુખસ્સેતં અધિવચન**”ન્તિ આહ. ઉબ્બિલયતીતિ ઉબ્બિલં, ભિન્દતિ પુરિમાવત્થાય વિસેસં આપજ્જતીતિ અત્થો. ઉબ્બિલમેવ ઉબ્બિલાવિતં, તસ્સ ભાવો **ઉબ્બિલાવિતત્તં**. યાય ઉપ્પન્નાય કાયચિત્તં વાતપૂરિતભસ્તા વિય ઉદ્ધુમાયનાકારપ્પત્તં હોતિ, તસ્સા ગેહસ્સિતાય ઓદગ્ગિયપીતિયા એતં અધિવચનં. તેનેવાહ “**ઉદ્ધચ્ચાવહાયા**”તિઆદિ. ઇધાપિ ‘‘કિઞ્ચાપિ તેસં ભિક્ખૂનં ઉબ્બિલાવિતમેવ નત્થિ, અથ ખો આયતિં કુલપુત્તાનં એદિસેસુપિ ઠાનેસુ અકુસલુપ્પત્તિં પટિસેધેન્તો ધમ્મનેત્તિં ઠપેતી’’તિ, “**દ્વીહિ પદેહિ સઙ્ખારક્ખન્ધો, એકેન વેદનાક્ખન્ધો વુત્તો**”તિ એત્થ ‘‘તેસં વસેન સેસાનમ્પિ સમ્પયુત્તધમ્માનં કરણં પટિક્ખિત્તમેવા’’તિ ચ અટ્ઠકથાયં, “**પિ-સદ્દો સમ્ભાવને**”તિઆદિના ઇધ ચ વુત્તનયેન અત્થો યથાસમ્ભવં વેદિતબ્બો. “**તુમ્હંયેવસ્સ તેન અન્તરાયો**”તિ એત્થાપિ ‘‘અન્તરાયોતિ ઇદ’’ન્તિઆદિના હેટ્ઠા અવણ્ણપક્ખે વુત્તનયેન અત્થો વેદિતબ્બો.

કસ્મા પનેતન્તિ ચ વક્ખમાનંયેવ અત્થં મનસિ કત્વા ચોદેતિ. આચરિયો “**સચ્ચં વણ્ણિત**”ન્તિ તમત્થં પટિજાનિત્વા “**તં પન નેક્ખમ્મનિસ્સિત**”ન્તિઆદિના પરિહરતિ. તત્થ **એત**ન્તિ આનન્દાદીનં અકરણીયતાવચનં.

નનુ ભગવતા વણ્ણિતન્તિ સમ્બન્ધો. **કસિણેના**તિ કસિણતાય સકલભાવેન. કેચિ પન "**જમ્બુદીપસ્સા**તિ કરણે સામિવચન"ન્તિ વદન્તિ, તેસં મતેન કસિણજમ્બુદીપ-સદ્દાનં સમાનાધિકરણભાવો દટ્ઠબ્બો. **તસ્મા**તિ યસ્મા ગેહસ્સિતપીતિસોમનસ્સં ઝાનાદીનં અન્તરાયકરં, તસ્મા. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા "સોમનસ્સં પાહં દેવાનં ઇન્દ દુવિધેન વદામિ સેવિતબ્બમ્પિ અસેવિતબ્બમ્પી"તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૫૯). "**અયઞ્હી**"તિઆદિ યેન સમ્પયુત્તા પીતિ અન્તરાયકરી, તં દસ્સનત્થં વુત્તં. તત્થ "ઇદઞ્હિ લોભસહગતં પીતિસોમનસ્સ"ન્તિ વત્તબ્બં સિયા, પીતિગ્ગહણેન પન સોમનસ્સમ્પિ ગહિતમેવ હોતિ સોમનસ્સરહિતાય પીતિયા અભાવતોતિ પીતિયેવ ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બં. અથ વા સેવિતબ્બાસેવિતબ્બવિભાગવચનતો સોમનસ્સસ્સ પાકટો અન્તરાયકરભાવો, ન તથા પીતિયાતિ પીતિયેવ લોભસહગતત્તેન વિસેસેત્વા વુત્તા. "**લુદ્ધો અત્થ**"ન્તિઆદિગાથાનં "કુદ્ધો અત્થ"ન્તિઆદિ ગાથાસુ વિય અત્થો દટ્ઠબ્બો.

"મમં વા ભિક્ખવે પરે વણ્ણં ભાસેય્યું, ધમ્મસ્સ વા વણ્ણં ભાસેય્યું, સઙ્ઘસ્સ વા વણ્ણં ભાસેય્યું, તત્ર ચે તુમ્હે અસ્સથ આનન્દિનો સુમના ઉબ્બિલાવિતા, અપિ નુ તુમ્હે પરેસં સુભાસિતદુબ્ભાસિતં આજાનેય્યાથાતિ. નો હેતં ભન્તે"તિ અયં **તતિયવારો**, સો દેસનાકાલે નીહરિત્વા દેસેતબ્બપુગ્ગલાભાવતો દેસનાય અનાગતોપિ તદત્થસમ્ભવતો અત્થતો આગતોયેવાતિ દટ્ઠબ્બો યથા તં કથાવત્થુપકરણં વિત્થારવસેનાતિ અધિપ્પાયો. "**અત્થતો આગતો યેવા**"તિ એતેન સંવણ્ણનાકાલે તથા બુજ્ઝનકસત્તાનં વસેન સો વારો આનેત્વા વત્તબ્બોતિ દસ્સેતિ. "**યથેવ હી**"તિઆદિના તમેવત્થસમ્ભવં વિભાવેતિ. **વુત્તનયેના**તિ "તત્ર તુમ્હેહીતિ તસ્મિં વણ્ણે તુમ્હેહી"તિઆદિના, "દુતિયં પદં પઠમસ્સ પદસ્સ, ચતુત્થઞ્ચ તતિયસ્સ વેવચન"ન્તિઆદિના ચ વુત્તનયેન.

ચૂળસીલવણ્ણના

૭. નિવત્તો અમૂલકત્તા વિસ્સજ્જેતબ્બતાભાવતો. **અનુવત્તતિયેવ** વિસ્સજ્જેતબ્બતાય અધિકતભાવતો. **અનુસન્ધિં દસ્સેસ્સતિ** "અત્થિ ભિક્ખવે"તિઆદિના. ઓરન્તિ વા અપરભાગો "ઓરતો ભોગં, ઓરં પાર"ન્તિઆદીસુ વિય. અથ વા હેટ્ઠાઅત્થો **ઓર**-સદ્દો "ઓરં આગમનાય યે પચ્ચયા, તે ઓરમ્ભાગિયાનિ સંયોજનાની"તિઆદીસુ વિય. સીલઞ્હિ સમાધિપઞ્ઞાયો અપેક્ખિત્વા અપરભાગો, હેટ્ઠાભૂતઞ્ચ હોતીતિ. **સીલમત્તક**ન્તિ એત્થ **મત્ત**-સદ્દો અપ્પકત્થો વા "ભેસજ્જમત્તા"તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૪૭) વિય. વિસેસનિવત્તિઅત્થો વા "અવિતક્કવિચારમત્તા ધમ્મા (ધ॰ સ॰ તિકમાતિકા ૬), મનોમત્તા ધાતુ મનોધાતૂ"તિ ચ આદીસુ વિય. "અપ્પમત્તકં, ઓરમત્તક"ન્તિ પદદ્વયેન સામઞ્ઞતો વુત્તોયેવ હિ અત્થો સીલમત્તકન્તિ વિસેસવસેન વુત્તો. અથ વા સીલેનપિ તદેકદેસસ્સેવ સઙ્ગહણત્થં અપ્પકત્થવાચકો, વિસેસનિવત્તિઅત્થો એવ વા "સીલમત્તક"ન્તિ એત્થ **મત્ત**-સદ્દો વુત્તો. તથા હિ ઇન્દ્રિયસંવરપચ્ચયસન્નિસ્સિતસીલાનિ ઇધ દેસનં અનારુળ્હાનિ. ન હિ તાનિ પાતિમોક્ખઆજીવપારિસુદ્ધિસીલાનિ વિય સબ્બપુથુજ્જનેસુ પાકટાનીતિ. "**ઉસ્સાહં કત્વા**"તિ એતેન "**વદમાનો**"તિ એત્થ સત્તિઅત્થં માન-સદ્દં દસ્સેતિ.

અલઙ્કરણં વિભૂસનં **અલઙ્કારો**, કુણ્ડલાદિપસાધનં વા. ઊનટ્ઠાનપૂરણં **મણ્ડનં. મણ્ડને**તિ મણ્ડનહેતુ. અથ વા મણ્ડતીતિ મણ્ડનો, મણ્ડનજાતિકો પુરિસો. બહુવચનત્થે ચ ઇદં એકવચનં, મણ્ડનસીલેસૂતિ અત્થો. **પરિપૂરકારી**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, પકારત્થો વા, તેન સકલમ્પિ સીલથોમન સુત્તં દસ્સેતિ. **ચન્દન**ન્તિ ચન્દનસહચરણતો ચન્દનગન્ધો, તથા **તગરા**દીસુપિ. **સતઞ્ચ ગન્ધો**તિ એત્થ ગન્ધો વિયાતિ ગન્ધોતિ વુત્તો સીલનિબન્ધનો થુતિઘોસો. સીલઞ્હિ કિત્તિયા નિમિત્તં. યથાહ "સીલવતો સીલસમ્પન્નસ્સ કલ્યાણો કિત્તિસદ્દો

અબ્ભુગ્ગચ્છતી''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૫૦; અ॰ નિ॰ ૫.૨૧૩; મહાવ॰ ૨૮૫). **પવાયતી**તિ પકાસતિ. ગન્ધાવ **ગન્ધજાતા**.

''અપ્પકં બહુક''ન્તિ ઇદં પારાપારં વિય અઞ્ઞમઞ્ઞં ઉપનિધાય વુચ્ચતીતિ આહ **"ઉપરિગુણે ઉપનિધાયા"**તિ. **સીલઞ્હી**તિ એત્થ **હિ**-સદ્દો હેતુઅત્થો, તેન ઇદં દસ્સેતિ ''યસ્મા સીલં કિઞ્ચાપિ પતિટ્ઠાભાવેન સમાધિસ્સ બહુકારં, પભાવાદિગુણવિસેસે પનસ્સ ઉપનિધાય કલમ્પિ ન ઉપેતિ, તથા સમાધિ ચ પઞ્ઞાયા''તિ. તેનેવાહ **"તસ્મા"**તિઆદિ. ઇદાનિ ''કથ''ન્તિ પુચ્છિત્વા સમાધિસ્સ આનુભાવં વિત્થારતો વિભાવેતિ. **"અભિ…પે॰… મૂલે"**તિ ઇદં યમકપાટિહારિયસ્સ સુપાકટભાવદસ્સનત્થં, અઞ્ઞેહિ બોધિમૂલઞાતિસમાગમાદીસુ કતપાટિહારિયેહિ વિસેસનત્થઞ્ચ વુત્તં. યમકપાટિહારિયકરણત્થાય હિ ભગવતો ચિત્તે ઉપ્પન્ને તદનુચ્છવિકં ઠાનં ઇચ્છિતબ્બન્તિ રતનમણ્ડપાદિ સક્કસ્સ દેવરઞ્ઞો આણાય વિસ્સકમ્મુના નિમ્મિતન્તિ વદન્તિ, ભગવતાવ નિમ્મિતન્તિ અપરે. ''યો કોચિ એવરૂપં પાટિહારિયં કાતું સમત્થો અત્થિ ચે, આગચ્છતૂ''તિ ચોદનાસદિસત્તા વુત્તં **"અત્તાદાનપરિદીપન"**ન્તિ. તત્થ **અત્તાદાનં** અનુયોગો, તિત્થિયાનં તથા કાતું અસમત્થત્તા, ''કરિસ્સામા''તિ પુબ્બે ઉટ્ઠિતત્તા **તિત્થિયપરિમદ્દનં**.

ઉપરિમકાયતોતિઆદિ પટિસમ્ભિદામગ્ગે (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૬).

તત્થાયં પાળિસેસો –

> ''હેટ્ઠિમકાયતો અગ્ગિક્ખન્ધો પવત્તતિ, ઉપરિમકાયતો ઉદકધારા પવત્તતિ. પુરત્થિમકાયતો અગ્ગિ, પચ્છિમકાયતો ઉદકં. પચ્છિમકાયતો અગ્ગિ, પુરત્થિમકાયતો ઉદકં. દક્ખિણઅક્ખિતો અગ્ગિ, વામઅક્ખિતો ઉદકં. વામઅક્ખિતો અગ્ગિ, દક્ખિણઅક્ખિતો ઉદકં. દક્ખિણકણ્ણસોતતો અગ્ગિ, વામકણ્ણસોતતો ઉદકં. વામકણ્ણસોતતો અગ્ગિ, દક્ખિણકણ્ણસોતતો ઉદકં. દક્ખિણનાસિકાસોતતો અગ્ગિ, વામનાસિકાસોતતો ઉદકં. વામનાસિકાસોતતો અગ્ગિ, દક્ખિણનાસિકાસોતતો ઉદકં. દક્ખિણઅંસકૂટતો અગ્ગિ, વામઅંસકૂટતો ઉદકં. વામઅંસકૂટતો અગ્ગિ, દક્ખિણઅંસકૂટતો ઉદકં. દક્ખિણહત્થતો અગ્ગિ, વામહત્થતો ઉદકં. વામહત્થતો અગ્ગિ, દક્ખિણહત્થતો ઉદકં. દક્ખિણપસ્સતો અગ્ગિ, વામપસ્સતો ઉદકં. વામપસ્સતો અગ્ગિ, દક્ખિણપસ્સતો ઉદકં. દક્ખિણપાદતો અગ્ગિ , વામપાદતો ઉદકં. વામપાદતો અગ્ગિ, દક્ખિણપાદતો ઉદકં. અઙ્ગુલઙ્ગુલેહિ અગ્ગિ, અઙ્ગુલન્તરિકાહિ ઉદકં . અઙ્ગુલન્તરિકાહિ અગ્ગિ, અઙ્ગુલઙ્ગુલેહિ ઉદકં. એકેકલોમતો અગ્ગિ, એકેકલોમતો ઉદકં. લોમકૂપતો લોમકૂપતો અગ્ગિક્ખન્ધો પવત્તતિ, લોમકૂપતો લોમકૂપતો ઉદકધારા પવત્તતી''તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૧૬).

અટ્ઠકથાયં પન ''એકેકલોમકૂપતો''તિ આગતં.

"છન્નં વણ્ણાનન્તિ આદિનયપ્પવત્ત"ન્તિ એત્થાપિ નીલાનં પીતકાનં લોહિતકાનં ઓદાતાનં મઞ્જિટ્ઠાનં પભસ્સરાનન્તિ અયં પાળિસેસો. **"સુવણ્ણવણ્ણા રસ્મિયો"**તિ ઇદં તાસં યેભુય્યતાય વુત્તં. **વિત્થારેતબ્બન્તિ** એત્થાપિ ''સત્થા તિટ્ઠતિ, નિમ્મિતો ચઙ્કમતિ વા નિસીદતિ વા સેય્યં વા કપ્પેતી''તિઆદિના ચતૂસુ ઇરિયાપથેસુ એકેકમૂલકા સત્થુવસેન ચત્તારો, નિમ્મિતવસેન ચત્તારોતિ સબ્બેવ અટ્ઠ વારે વિત્થારેતબ્બં.

મધુપાયાસન્તિ મધુસિત્તં પાયાસં. અત્તા મિત્તો મજ્ઝત્તો વેરીતિ ચતૂસુ સીમસમ્ભેદવસેન **ચતુરઙ્ગસમન્નાગતં મેત્તાકમ્મટ્ઠાનં**. ''ચતુરઙ્ગસમન્નાગત''ન્તિ ઇદં પન ''વીરિયાધિટ્ઠાન''ન્તિ એતેનાપિ યોજેતબ્બં. તત્થ ''કામં તચો ચ ન્હારુ ચા''તિઆદિપાળિ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૮૪; સં॰ નિ॰ ૨.૨૨; અ॰ નિ॰ ૨.૫; અ॰ નિ॰ ૮.૧૩; મહાનિ॰ ૧૯૬) વસેન ચતુરઙ્ગસમન્નાગતતા વેદિતબ્બા. ''કિચ્છં વતાયં લોકો આપન્નો''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૫૭; સં॰ નિ॰ ૨.૪) જરામરણમુખેન **પચ્ચયાકારે ઞાણં ઓતારેત્વા. આનાપાનચતુત્થજ્ઝાન**ન્તિ એત્થાપિ ''સબ્બબુદ્ધાનં આચિણ્ણ''ન્તિ પદં વિભત્તિવિપરિણામં કત્વા યોજેતબ્બં. તમ્પિ હિ સબ્બબુદ્ધાનં આચિણ્ણમેવાતિ વદન્તિ. છત્તિંસકોટિસતસહસ્સમુખેન મહાવજિરઞાણગબ્ભં ગણ્હાપેન્તો **વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા**. દ્વત્તિંસદોણગણ્હનપ્પમાણં કુણ્ડં **કોલમ્બો**. દરિભાગો **કન્દરો**. ચક્કવાળપાદેસુ મહાસમુદ્દો **ચક્કવાળમહાસમુદ્દો**.

''**દ્વે પુથુજ્જના**''તિઆદિ પુથુજ્જને લબ્ભમાનવિભાગદસ્સનત્થં વુત્તં, ન મૂલપરિયાયવણ્ણનાદીસુ વિય પુથુજ્જનવિસેસનિદ્ધારણત્થં. સબ્બોપિ હિ પુથુજ્જનો ભગવતો ઉપરિ ગુણે વિભાવેતું ન સક્કોતિ, તિટ્ઠતુ પુથુજ્જનો, સાવકપચ્ચેકબુદ્ધાનમ્પિ અવિસયા બુદ્ધગુણા. તથા હિ વક્ખતિ ''સોતાપન્ના''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૮). વાચુગ્ગતકરણં **ઉગ્ગહો**. અત્થપરિપુચ્છનં **પરિપુચ્છા**. અટ્ઠકથાવસેન અત્થસ્સ સવનં **સવનં**. બ્યઞ્જનત્થાનં સુનિક્ખેપસુદસ્સનેન ધમ્મસ્સ પરિહરણં **ધારણં**. એવં સુતધાતપરિચિતાનં મનસાનુપેક્ખનં **પચ્ચવેક્ખણં**. બહૂનં નાનપ્પકારાનં કિલેસાનં સક્કાયદિટ્ઠિયા ચ અવિહતત્તા તા જનેન્તિ, તાહિ વા જનિતાતિ **પુથુજ્જના**. અવિઘાતમેવ વા **જન**-સદ્દો વદતિ. **પુથુ સત્થારાનં મુખુલ્લોકિકા**તિ એત્થ પુથૂ જના સત્થુપટિઞ્ઞા એતેસન્તિ **પુથુજ્જના**તિ વચનત્થો. **પુથુ...પે॰... અવુટ્ઠિતા**તિ એત્થ જનેતબ્બા, જાયન્તિ વા એત્થાતિ જના, ગતિયો. પુથૂ જના એતેસન્તિ **પુથુજ્જના**. ઇતો પરે જાયન્તિ એતેહીતિ જના, અભિસઙ્ખારાદયો. તે એતેસં પુથૂ વિજ્જન્તીતિ **પુથુજ્જના**. અભિસઙ્ખરણાદિ અત્થો એવ વા **જન**-સદ્દો દટ્ઠબ્બો. કામરાગભવરાગદિટ્ઠિઅવિજ્જા **ઓઘા**. રાગગ્ગિઆદયો **સન્તાપા**. તેયેવ, સબ્બેપિ વા કિલેસા **પરિળાહા**. **પુથુ પઞ્ચસુ કામગુણેસુ રત્તા**તિ એત્થ જાયતીતિ જનો, રાગો ગેધોતિ એવં આદિકો. પુથુ જનો એતેસન્તિ **પુથુજ્જના**, પુથૂસુ વા જના જાતા રત્તાતિ એવં રાગાદિઅત્થો એવ વા **જન**-સદ્દો દટ્ઠબ્બો. **પલિબુદ્ધા**તિ સમ્બુદ્ધા, ઉપદ્દુતા વા. ''**પુથૂનં ગણનપથમતીતાન**''ન્તિઆદિના પુથૂ જના **પુથુજ્જના**તિ દસ્સેતિ.

યેહિ ગુણવિસેસેહિ નિમિત્તભૂતેહિ ભગવતિ **તથાગત**-સદ્દો પવત્તો, તંદસ્સનત્થં ''**અટ્ઠહિ કારણેહિ ભગવા તથાગતો**''તિઆદિમાહ. ગુણનેમિત્તકાનેવ હિ ભગવતો સબ્બાનિ નામાનિ. યથાહ –

> ''અસઙ્ખ્યેય્યાનિ નામાનિ, સગુણેન મહેસિનો;
> ગુણેન નામમુદ્ધેય્યં, અપિ નામસહસ્સતો''તિ. (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧૩૧૩; ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૫૩; પટિ॰ મ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૭૬);

તથા આગતોતિ એત્થ આકારનિયમનવસેન ઓપમ્મસમ્પટિપાદનત્થો **તથા**-સદ્દો. સામઞ્ઞજોતનાય વિસેસાવટ્ઠાનતો પટિપદાગમનત્થો **આગત**-સદ્દો, ન ઞાણગમનત્થો ''તથલક્ખણં આગતો''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૭; મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૨; સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૪.૭૮; અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૧૭૦; ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૧૮; પટિ॰ મ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૩૭; થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩; ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૩૮; મહાનિ॰ અટ્ઠ॰ ૧૪) વિય, નાપિ કાયગમનાદિઅત્થો ''આગતો ખો મહાસમણો, માગધાનં ગિરિબ્બજ''ન્તિઆદીસુ (મહાવ॰ ૬૨) વિય. તત્થ યદાકારનિયમનવસેન ઓપમ્મસમ્પટિપાદનત્થો તથા-સદ્દો, તં કરુણાપધાનત્તા મહાકરુણામુખેન પુરિમબુદ્ધાનં આગમનપટિપદં

ઉદાહરણવસેન સામઞ્ઞતો દસ્સેન્તો યંતંસદ્દાનં એકન્તસમ્બન્ધભાવતો ‘‘**યથા સબ્બલોક…પે॰… આગતા**’’તિ આહ. તં પન પટિપદં મહાપદાનસુત્તાદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૪) સમ્બહુલનિદ્દેસેન સુપાકટાનં આસન્નાનઞ્ચ વિપસ્સીઆદીનં છન્નં સમ્માસમ્બુદ્ધાનં વસેન નિદસ્સેન્તો ‘‘**યથા વિપસ્સી ભગવા**’’તિઆદિમાહ. તત્થ **યેન અભિનીહારેના**તિ મનુસ્સત્તલિઙ્ગસમ્પત્તિહેતુસત્થારદસ્સનપબ્બજ્જાઅભિઞ્ઞાદિગુણસમ્પત્તિઅધિકારછન્દાનં વસેન અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતેન કાયપ્પણિધાનમહાપણિધાનેન . સબ્બેસઞ્હિ બુદ્ધાનં કાયપ્પણિધાનં ઇમિનાવ અભિનીહારેન સમિજ્ઝતીતિ. એવં મહાભિનીહારવસેન ‘‘તથાગતો’’તિ પદસ્સ અત્થં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પારમીપૂરણવસેન દસ્સેતું ‘‘**યથા વિપસ્સી ભગવા…પે॰… કસ્સપો ભગવા દાનપારમિં પૂરેત્વા**’’તિઆદિમાહ.

એત્થ ચ સુત્તન્તિકાનં મહાબોધિયાનપટિપદાય કોસલ્લજનનત્થં પારમીસુ અયં વિત્થારકથા – કા પનેતા પારમિયો? કેનટ્ઠેન પારમિયો? કતિવિધા ચેતા? કો તાસં કમો? કાનિ લક્ખણરસપચ્ચુપટ્ઠાનપદટ્ઠાનાનિ? કો પચ્ચયો? કો સંકિલેસો? કિં વોદાનં? કો પટિપક્ખો? કા પટિપત્તિ? કો વિભાગો? કો સઙ્ગહો? કો સમ્પાદનૂપાયો? કિત્તકેન કાલેન સમ્પાદનં? કો આનિસંસો? કિં ચેતાસં ફલન્તિ?

તત્રિદં વિસ્સજ્જનં – **કા પનેતા પારમિયો**તિ. તણ્હામાનાદીહિ અનુપહતા કરુણૂપાયકોસલ્લપરિગ્ગહિતા દાનાદયો ગુણા પારમિયો.

કેનટ્ઠેન પારમિયોતિ દાનસીલાદિગુણવિસેસયોગેન સત્તુત્તમતાય પરમા મહાસત્તા બોધિસત્તા, તેસં ભાવો, કમ્મં વા પારમી, દાનાદિકિરિયા. અથ વા પરતીતિ પરમો, દાનાદિગુણાનં પૂરકો પાલકો ચ બોધિસત્તો. પરમસ્સ અયં, પરમસ્સ વા ભાવો, કમ્મં વા પારમી, દાનાદિકિરિયાવ. અથ વા પરં સત્તં અત્તનિ મવતિ બન્ધતિ ગુણવિસેસયોગેન, પરં વા અધિકતરં મજ્જતિ સુજ્ઝતિ સંકિલેસમલતો, પરં વા સેટ્ઠં નિબ્બાનં વિસેસેન મયતિ ગચ્છતિ, પરં વા લોકં પમાણભૂતેન ઞાણવિસેસેન ઇધલોકં વિય મુનાતિ પરિચ્છિન્દતિ, પરં વા અતિવિય સીલાદિગુણગણં અત્તનો સન્તાને મિનોતિ પક્ખિપતિ, પરં વા અત્તભૂતતો ધમ્મકાયતો અઞ્ઞં, પટિપક્ખં વા તદનત્થકરં કિલેસચોરગણં મિનાતિ હિંસતીતિ પરમો, મહાસત્તો. ‘‘પરમસ્સ અય’’ન્તિઆદિ વુત્તનયેનેવ યોજેતબ્બં. પારે વા નિબ્બાને મજ્જતિ સુજ્ઝતિ સત્તે ચ સોધેતિ, તત્થ વા સત્તે મવતિ બન્ધતિ યોજેતિ, તં વા મયતિ ગચ્છતિ ગમેતિ ચ, મુનાતિ વા તં યાથાવતો, તત્થ વા સત્તે મિનોતિ પક્ખિપતિ, કિલેસારિં વા સત્તાનં તત્થ મિનાતિ હિંસતીતિ પારમી, મહાપુરિસો. તસ્સ ભાવો, કમ્મં વા પારમિતા, દાનાદિકિરિયાવ. ઇમિના નયેન પારમીનં સદ્દત્થો વેદિતબ્બો.

કતિવિધાતિ સઙ્ખેપતો દસવિધા, તા પન **પાળિયં** સરૂપતો આગતાયેવ. યથાહ –

‘‘વિચિનન્તો તદા દક્ખિં, પઠમં દાનપારમિ’’ન્તિઆદિ (બુ॰ વં॰ ૧૧૬).

યથા ચાહ –

‘‘કતિ નુ ખો ભન્તે બુદ્ધકારકા ધમ્મા? દસ ખો સારિપુત્ત બુદ્ધકારકા ધમ્મા. કતમે દસ? દાનં ખો સારિપુત્ત બુદ્ધકારકો ધમ્મો, સીલં નેક્ખમ્મં પઞ્ઞા વીરિયં ખન્તિ સચ્ચમધિટ્ઠાનં મેત્તા ઉપેક્ખા બુદ્ધકારકો ધમ્મો, ઇમે ખો સારિપુત્ત દસ બુદ્ધકારકા ધમ્માતિ. ઇદમવોચ ભગવા, ઇદં વત્વાન સુગતો અથાપરં એતદવોચ સત્થા –

‘દાનં સીલઞ્ચ નેક્ખમ્મં, પઞ્ઞા વીરિયેન પઞ્ચમં;
ખન્તિ સચ્ચં અધિટ્ઠાનં, મેત્તુપેક્ખાતિ તે દસા’તિ’’.

કેચિ પન ‘‘છબ્બિધા’’તિ વદન્તિ, તં એતાસં સઙ્ગહવસેન વુત્તં. સો પન સઙ્ગહો પરતો આવિભવિસ્સતિ.

કો તાસં કમોતિ એત્થ **કમો** નામ દેસનાક્કમો, સો ચ પઠમસમાદાનહેતુકો, સમાદાનં પવિચયહેતુકં, ઇતિ યથા આદિમ્હિ પવિચિતા સમાદિન્ના ચ, તથા દેસિતા. તત્થ ચ દાનં સીલસ્સ બહૂપકારં સુકરઞ્ચાતિ તં આદિમ્હિ વુત્તં. દાનં સીલપરિગ્ગહિતં મહપ્ફલં હોતિ મહાનિસંસન્તિ દાનાનન્તરં સીલં વુત્તં. સીલં નેક્ખમ્મપરિગ્ગહિતં, નેક્ખમ્મં પઞ્ઞાપરિગ્ગહિતં, પઞ્ઞા વીરિયપરિગ્ગહિતા, વીરિયં ખન્તિપરિગ્ગહિતં, ખન્તિ સચ્ચપરિગ્ગહિતા, સચ્ચં અધિટ્ઠાનપરિગ્ગહિતં, અધિટ્ઠાનં મેત્તાપરિગ્ગહિતં, મેત્તા ઉપેક્ખાપરિગ્ગહિતા મહપ્ફલા હોતિ મહાનિસંસાતિ મેત્તાનન્તરં ઉપેક્ખા વુત્તા. ઉપેક્ખા પન કરુણાપરિગ્ગહિતા, કરુણા ચ ઉપેક્ખાપરિગ્ગહિતાતિ વેદિતબ્બા. કથં પન મહાકારુણિકા બોધિસત્તા સત્તેસુ ઉપેક્ખકા હોન્તીતિ? ઉપેક્ખિતબ્બયુત્તેસુ કઞ્ચિ કાલં ઉપેક્ખકા હોન્તિ, ન પન સબ્બત્થ, સબ્બદા ચાતિ કેચિ. અપરે પન ન સત્તેસુ ઉપેક્ખકા, સત્તકતેસુ પન વિપ્પકારેસુ ઉપેક્ખકા હોન્તીતિ.

અપરો નયો – પચુરજનેસુપિ પવત્તિયા સબ્બસત્તસાધારણત્તા, અપ્પફલત્તા, સુકરત્તા ચ આદિમ્હિ **દાનં** વુત્તં. સીલેનદાયકપટિગ્ગાહકસુદ્ધિતો, પરાનુગ્ગહં વત્વા પરપીળાનિવત્તિવચનતો, કિરિયધમ્મં વત્વા અકિરિયધમ્મવચનતો, ભોગસમ્પત્તિહેતું વત્વા ભવસમ્પત્તિહેતુવચનતો ચ દાનસ્સ અનન્તરં **સીલં** વુત્તં. નેક્ખમ્મેન સીલસમ્પત્તિસિદ્ધિતો, કાયવચીસુચરિતં વત્વા મનોસુચરિતવચનતો, વિસુદ્ધસીલસ્સ સુખેનેવ ઝાનસમિજ્ઝનતો, કમ્માપરાધપ્પહાનેન પયોગસુદ્ધિં વત્વા કિલેસાપરાધપ્પહાનેન આસયસુદ્ધિવચનતો, વીતિક્કમપ્પહાનેન ચિત્તસ્સ પરિયુટ્ઠાનપ્પહાનવચનતો ચ સીલસ્સ અનન્તરં **નેક્ખમ્મં** વુત્તં. પઞ્ઞાય નેક્ખમ્મસ્સ સિદ્ધિપરિસુદ્ધિતો, ઝાનાભાવે પઞ્ઞાભાવવચનતો. સમાધિપદટ્ઠાના હિ પઞ્ઞા, પઞ્ઞાપચ્ચુપટ્ઠાનો ચ સમાધિ. સમથનિમિત્તં વત્વા ઉપેક્ખાનિમિત્તવચનતો, પરહિતજ્ઝાનેન પરહિતકરણૂપાયકોસલ્લવચનતો ચ નેક્ખમ્મસ્સ અનન્તરં **પઞ્ઞા** વુત્તા. વીરિયારમ્ભેન પઞ્ઞાકિચ્ચસિદ્ધિતો, સત્તસુઞ્ઞતાધમ્મનિજ્ઝાનક્ખન્તિં વત્વા સત્તહિતાય આરમ્ભસ્સ અચ્છરિયતાવચનતો, ઉપેક્ખાનિમિત્તં વત્વા પગ્ગહનિમિત્તવચનતો, નિસમ્મકારિતં વત્વા ઉટ્ઠાનવચનતો ચ. નિસમ્મકારિનો હિ ઉટ્ઠાનં ફલવિસેસમાવહતીતિ પઞ્ઞાય અનન્તરં **વીરિયં** વુત્તં.

વીરિયેન તિતિક્ખાસિદ્ધિતો. વીરિયવા હિ આરદ્ધવીરિયત્તા સત્તસઙ્ખારેહિ ઉપનીતં દુક્ખં અભિભુય્ય વિહરતિ વીરિયસ્સ તિતિક્ખાલઙ્કારભાવતો. વીરિયવતો હિ તિતિક્ખા સોભતિ. પગ્ગહનિમિત્તં વત્વા સમથનિમિત્તવચનતો, અચ્ચારમ્ભેન ઉદ્ધચ્ચદોસપ્પહાનવચનતો. ધમ્મનિજ્ઝાનક્ખન્તિયા હિ ઉદ્ધચ્ચદોસો પહીયતિ. વીરિયવતો સાતચ્ચકરણવચનતો. ખન્તિબહુલો હિ અનુદ્ધતો સાતચ્ચકારી હોતિ. અપ્પમાદવતો પરહિતકિરિયારમ્ભે પચ્ચુપકારતણ્હાભાવવચનતો. યાથાવતો ધમ્મનિજ્ઝાને હિ સતિ તણ્હા ન હોતિ. પરહિતારમ્ભે પરમેપિ પરકતદુક્ખસહનભાવવચનતો ચ વીરિયસ્સ અનન્તરં **ખન્તિ** વુત્તા . સચ્ચેન ખન્તિયા ચિરાધિટ્ઠાનતો, અપકારિનો અપકારખન્તિં વત્વા તદુપકારકરણે અવિસંવાદવચનતો, ખન્તિયા અપવાદવાચાવિકમ્પનેન ભૂતવાદિતાય અવિજહનવચનતો, સત્તસુઞ્ઞતાધમ્મનિજ્ઝાનક્ખન્તિં વત્વા તદુપબ્રૂહિતઞાણસચ્ચવચનતો ચ ખન્તિયા અનન્તરં **સચ્ચં** વુત્તં. અધિટ્ઠાનેન સચ્ચસિદ્ધિતો. અચલાધિટ્ઠાનસ્સ હિ વિરતિ સિજ્ઝતિ. અવિસંવાદિતં વત્વા તત્થ અચલભાવવચનતો. સચ્ચસન્ધો હિ દાનાદીસુ પટિઞ્ઞાનુરૂપં નિચ્ચલોવ પવત્તતિ. ઞાણસચ્ચં વત્વા સમ્ભારેસુ પવત્તિનિટ્ઠાપનવચનતો. યથાભૂતઞાણવા હિ બોધિસમ્ભારેસુ અધિતિટ્ઠતિ, તે ચ નિટ્ઠાપેતિ પટિપક્ખેહિ

અકમ્પિયભાવતોતિ સચ્ચસ્સ અનન્તરં **અધિટ્ઠાનં** વુત્તં. મેત્તાય પરહિતકરણસમાદાનાધિટ્ઠાનસિદ્ધિતો, અધિટ્ઠાનં વત્વા હિતૂપસંહારવચનતો. બોધિસમ્ભારે હિ અધિતિટ્ઠમાનો મેત્તાવિહારી હોતિ. અચલાધિટ્ઠાનસ્સ સમાદાનાવિકોપનતો, સમાદાનસમ્ભવતો ચ અધિટ્ઠાનસ્સ અનન્તરં **મેત્તા** વુત્તા. ઉપેક્ખાય મેત્તાવિસુદ્ધિતો, સત્તેસુ હિતૂપસંહારં વત્વા તદપરાધેસુ ઉદાસીનતાવચનતો, મેત્તાભાવનં વત્વા તન્નિસ્સન્દભાવનાવચનતો, ''હિતકામસત્તેપિ ઉપેક્ખકો''તિ અચ્છરિયગુણભાવવચનતો ચ મેત્તાય અનન્તરં **ઉપેક્ખા** વુત્તાતિ એવમેતાસં કમો વેદિતબ્બો.

કાનિ લક્ખણરસપચ્ચુપટ્ઠાનપદટ્ઠાનાનીતિ? એત્થ અવિસેસેન તાવ સબ્બાપિ પારમિયો પરાનુગ્ગહલક્ખણા, પરેસં ઉપકારકરણરસા, અવિકમ્પનરસા વા, હિતેસિતાપચ્ચુપટ્ઠાના, બુદ્ધત્તપચ્ચુપટ્ઠાના વા, મહાકરુણાપદટ્ઠાના, કરુણૂપાયકોસલ્લપદટ્ઠાના વા.

વિસેસેન પન યસ્મા કરુણૂપાયકોસલ્લપરિગ્ગહિતા અત્તુપકરણપરિચ્ચાગચેતના **દાનપારમિતા**. કરુણૂપાયકોસલ્લપરિગ્ગહિતં કાયવચીસુચરિતં અત્થતો અકત્તબ્બવિરતિ, કત્તબ્બકરણચેતનાદયો ચ **સીલપારમિતા**. કરુણૂપાયકોસલ્લપરિગ્ગહિતો આદીનવદસ્સનપુબ્બઙ્ગમો કામભવેહિ નિક્ખમનચિત્તુપ્પાદો **નેક્ખમ્મપારમિતા**. કરુણૂપાયકોસલ્લપરિગ્ગહિતો ધમ્માનં સામઞ્ઞવિસેસલક્ખણાવબોધો **પઞ્ઞાપારમિતા**. કરુણૂપાયકોસલ્લપરિગ્ગહિતો કાયચિત્તેહિ પરહિતારમ્ભો **વીરિયપારમિતા**. કરુણૂપાયકોસલ્લપરિગ્ગહિતં સત્તસઙ્ખારાપરાધસહનં અદોસપ્પધાનો તદાકારપ્પવત્તો ચિત્તુપ્પાદો **ખન્તિપારમિતા** . કરુણૂપાયકોસલ્લપરિગ્ગહિતં વિરતિચેતનાદિભેદં અવિસંવાદનં **સચ્ચપારમિતા**. કરુણૂપાયકોસલ્લપરિગ્ગહિતં અચલસમાદાનાધિટ્ઠાનં તદાકારપ્પવત્તો ચિત્તુપ્પાદો **અધિટ્ઠાનપારમિતા**. કરુણૂપાયકોસલ્લપરિગ્ગહિતો લોકસ્સ હિતૂપસંહારો અત્થતો અબ્યાપાદો **મેત્તાપારમિતા**. કરુણૂપાયકોસલ્લપરિગ્ગહિતા અનુનયપટિઘવિદ્ધંસિની ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ સત્તસઙ્ખારેસુ સમપ્પવત્તિ **ઉપેક્ખાપારમિતા**.

તસ્મા પરિચ્ચાગલક્ખણં **દાનં**, દેય્યધમ્મે લોભવિદ્ધંસનરસં, અનાસત્તિપચ્ચુપટ્ઠાનં, ભવવિભવસમ્પત્તિપચ્ચુપટ્ઠાનં વા, પરિચ્ચજિતબ્બવત્થુપદટ્ઠાનં. સીલનલક્ખણં **સીલં**, સમાધાનલક્ખણં, પતિટ્ઠાનલક્ખણઞ્ચાતિ વુત્તં હોતિ. દુસ્સીલ્યવિદ્ધંસનરસં, અનવજ્જરસં વા, સોચેય્યપચ્ચુપટ્ઠાનં, હિરોત્તપ્પપદટ્ઠાનં. કામતો ભવતો ચ નિક્ખમનલક્ખણં **નેક્ખમ્મં**, તદાદીનવવિભાવનરસં , તતો એવ વિમુખભાવપચ્ચુપટ્ઠાનં, સંવેગપદટ્ઠાનં . યથાસભાવપટિવેધલક્ખણા **પઞ્ઞા**, અક્ખલિતપટિવેધલક્ખણા વા કુસલિસ્સાસખિત્તઉસુપટિવેધો વિય, વિસયોભાસનરસા પદીપો વિય, અસમ્મોહપચ્ચુપટ્ઠાના અરઞ્ઞગતસુદેસકો વિય, સમાધિપદટ્ઠાના, ચતુસચ્ચપદટ્ઠાના વા. ઉસ્સાહલક્ખણં **વીરિયં**, ઉપત્થમ્ભનરસં, અસંસીદનપચ્ચુપટ્ઠાનં, વીરિયારમ્ભવત્થુ (અ॰ નિ॰ ૮.૮૦) પદટ્ઠાનં, સંવેગપદટ્ઠાનં વા. ખમનલક્ખણા **ખન્તિ**, ઇટ્ઠાનિટ્ઠસહનરસા, અધિવાસનપચ્ચુપટ્ઠાના, અવિરોધપચ્ચુપટ્ઠાના વા, યથાભૂતદસ્સનપદટ્ઠાના. અવિસંવાદનલક્ખણં **સચ્ચં**, યાથાવવિભાવનરસં [યથાસભાવવિભાવનરસં (ચરિયા॰ અટ્ઠ॰ પકિણ્ણકકથાય)], સાધુતાપચ્ચુપટ્ઠાનં, સોરચ્ચપદટ્ઠાનં. બોધિસમ્ભારેસુ અધિટ્ઠાનલક્ખણં **અધિટ્ઠાનં**, તેસં પટિપક્ખાભિભવનરસં, તત્થ અચલતાપચ્ચુપટ્ઠાનં, બોધિસમ્ભારપદટ્ઠાનં. હિતાકારપ્પવત્તિલક્ખણા **મેત્તા**, હિતૂપસંહારરસા, આઘાતવિનયનરસા વા, સોમ્મભાવપચ્ચુપટ્ઠાના, સત્તાનં મનાપભાવદસ્સનપદટ્ઠાના. મજ્ઝત્તાકારપ્પવત્તિલક્ખણા **ઉપેક્ખા**, સમભાવદસ્સનરસા, પટિઘાનુનયવૂપસમપચ્ચુપટ્ઠાના, કમ્મસ્સકતાપચ્ચવેક્ખણપદટ્ઠાના. એત્થ ચ કરુણૂપાયકોસલ્લપરિગ્ગહિતતા દાનાદીનં પરિચ્ચાગાદિલક્ખણસ્સ વિસેસનભાવેન વત્તબ્બા, યતો તાનિ પારમીસઙ્ખ્યં લભન્તીતિ.

કો પચ્ચયોતિ અભિનીહારો પચ્ચયો. યો હિ અયં ''મનુસ્સત્તં લિઙ્ગસમ્પત્તી''તિઆદિ (બુ॰ વં॰ ૨.૫૯) અટ્ઠધમ્મસમોધાનસમ્પાદિતો ''તિણ્ણો તારેય્યં, મુત્તો મોચેય્યં, બુદ્ધો બોધેય્યં, સુદ્ધો સોધેય્યં, દન્તો દમેય્યં, સન્તો સમેય્યં, અસ્સત્થો અસ્સાસેય્યં, પરિનિબ્બુતો પરિનિબ્બાપેય્ય''ન્તિઆદિના (ચરિયા॰ અટ્ઠ॰ પકિણ્ણકકથાય) પવત્તો અભિનીહારો, સો અવિસેસેન સબ્બપારમીનં પચ્ચયો. તપ્પવત્તિયા હિ ઉદ્ધં પારમીનં પવિચયુપટ્ઠાનસમાદાનાધિટ્ઠાનનિપ્ફત્તિયો મહાપુરિસાનં સમ્ભવન્તિ.

યથા ચ અભિનીહારો, એવં મહાકરુણા, ઉપાયકોસલ્લઞ્ચ. તત્થ **ઉપાયકોસલ્લં** નામ દાનાદીનં બોધિસમ્ભારભાવસ્સ નિમિત્તભૂતા પઞ્ઞા, યાહિ કરુણૂપાયકોસલ્લતાહિ મહાપુરિસાનં અત્તસુખનિરપેક્ખતા, નિરન્તરં પરહિતકરણપસુતતા, સુદુક્કરેહિપિ મહાબોધિસત્તચરિતેહિ વિસાદાભાવો, પસાદસમ્બુદ્ધિદસ્સનસવનાનુસ્સરણાવત્થાસુપિ સત્તાનં હિતસુખપટિલાભહેતુભાવો ચ સમ્પજ્જતિ. તથા હિ પઞ્ઞાય બુદ્ધભાવસિદ્ધિ, કરુણાય બુદ્ધકમ્મસિદ્ધિ. પઞ્ઞાય સયં તરતિ, કરુણાય પરે તારેતિ. પઞ્ઞાય પરદુક્ખં પરિજાનાતિ, કરુણાય પરદુક્ખપટિકારં આરભતિ. પઞ્ઞાય ચ દુક્ખે નિબ્બિન્દતિ, કરુણાય દુક્ખં સમ્પટિચ્છતિ. તથા પઞ્ઞાય પરિનિબ્બાનાભિમુખો હોતિ, કરુણાય તં ન પાપુણાતિ. તથા કરુણાય સંસારાભિમુખો હોતિ , પઞ્ઞાય તત્ર નાભિરમતિ. પઞ્ઞાય ચ સબ્બત્થ વિરજ્જતિ, કરુણાનુગતત્તા ન ચ ન સબ્બેસં અનુગ્ગહાય પવત્તો, કરુણાય સબ્બેપિ અનુકમ્પતિ, પઞ્ઞાનુગતત્તા ન ચ ન સબ્બત્થ વિરત્તચિત્તો. પઞ્ઞાય ચ અહંકારમમંકારાભાવો, કરુણાય આલસિયદીનતાભાવો. તથા પઞ્ઞાકરુણાહિ યથાક્કમં અત્તપરનાથતા, ધીરવીરભાવો, અનત્તન્તપઅપરન્તપતા, અત્તહિતપરહિતનિપ્ફત્તિ, નિબ્ભયાભિંસનકભાવો, ધમ્માધિપતિલોકાધિપતિતા, કતઞ્ઞુપુબ્બકારિભાવો, મોહતણ્હાવિગમો, વિજ્જાચરણસિદ્ધિ, બલવેસારજ્જનિપ્ફત્તીતિ સબ્બસ્સાપિ પારમિતાફલસ્સ વિસેસેન ઉપાયભાવતો પઞ્ઞાકરુણા પારમીનં પચ્ચયો. ઇદઞ્ચ દ્વયં પારમીનં વિય પણિધાનસ્સાપિ પચ્ચયો.

તથા ઉસ્સાહઉમ્મઙ્ગઅવત્થાનહિતચરિયા ચ પારમીનં પચ્ચયોતિ વેદિતબ્બા, યા બુદ્ધભાવસ્સ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનતાય ''**બુદ્ધભૂમિયો**''તિ પવુચ્ચન્તિ. યથાહ –

> ''કતિ પન ભન્તે બુદ્ધભૂમિયો? ચતસ્સો ખો સારિપુત્ત બુદ્ધભૂમિયો. કતમા ચતસ્સો? ઉસ્સાહો ચ હોતિ વીરિયં, ઉમઙ્ગો ચ હોતિ પઞ્ઞાભાવના, અવત્થાનઞ્ચ હોતિ અધિટ્ઠાનં, મેત્તાભાવના ચ હોતિ હિતચરિયા. ઇમા ખો સારિપુત્ત ચતસ્સો બુદ્ધભૂમિયો''તિ (સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.ખગ્ગવિસાણસુત્તવણ્ણનાયમ્પિ).

તથા નેક્ખમ્મપવિવેકઅલોભાદોસામોહનિસ્સરણપ્પભેદા છ અજ્ઝાસયા. વુત્તઞ્હેતં –

> ''નેક્ખમ્મજ્ઝાસયા ચ બોધિસત્તા કામે દોસદસ્સાવિનો, પવિવેક...પે॰... સઙ્ગણિકાય, અલોભ...પે॰... લોભે, અદોસ...પે॰... દોસે, અમોહ...પે॰... મોહે, નિસ્સરણજ્ઝાસયા ચ બોધિસત્તા સબ્બભવેસુ દોસદસ્સાવિનો''તિ (વિસુદ્ધિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૪૯ વાક્યખન્ધેપિ).

તસ્મા એતે બોધિસત્તાનં છ અજ્ઝાસયા દાનાદીનં પચ્ચયાતિ વેદિતબ્બા. ન હિ લોભાદીસુ આદીનવદસ્સનેન, અલોભાદિઅધિકભાવેન ચ વિના દાનાદિપારમિયો સમ્ભવન્તિ. અલોભાદીનઞ્હિ અધિકભાવેન પરિચ્ચાગાદિનિન્નચિત્તતા અલોભજ્ઝાસયાદિતાતિ. યથા ચેતે, એવં દાનજ્ઝાસયતાદયોપિ. યથાહ –

‘‘કતિ પન ભન્તે બોધાય ચરન્તાનં બોધિસત્તાનં અજ્ઝાસયા? દસ ખો સારિપુત્ત બોધાય ચરન્તાનં બોધિસત્તાનં અજ્ઝાસયા. કતમે દસ? દાનજ્ઝાસયા સારિપુત્ત બોધિસત્તા મચ્છેરે દોસદસ્સાવિનો, સીલ... પે॰... ઉપેક્ખજ્ઝાસયા સારિપુત્ત બોધિસત્તા સુખદુક્ખેસુ દોસદસ્સાવિનો’’તિ.

એતેસુ હિ મચ્છેરઅસંવરકામવિચિકિચ્છાકોસજ્જઅક્ખન્તિવિસંવાદઅનધિટ્ઠાનબ્યાપાદ- સુખદુક્ખસઙ્ખાતેસુ આદીનવદસ્સનપુબ્બઙ્ગમા દાનાદિનિન્નચિત્તતાસઙ્ખાતા દાનજ્ઝાસયતાદયો દાનાદિપારમીનં નિબ્બત્તિયા કારણન્તિ . તથા અપરિચ્ચાગપરિચ્ચાગાદીસુ યથાક્કમં આદીનવાનિસંસપચ્ચવેક્ખણા દાનાદિપારમીનં પચ્ચયો.

તત્થાયં પચ્ચવેક્ખણાવિધિ – ખેત્તવત્થુહિરઞ્ઞસુવણ્ણગોમહિંસદાસિદાસપુત્તદારાદિપરિગ્ગહબ્યાસત્તચિત્તાનં સત્તાનં ખેત્તાદીનં વત્થુકામભાવેન બહુપત્થનીયભાવતો, રાજચોરાદિસાધારણભાવતો, વિવાદાધિટ્ઠાનતો, સપત્તકરણતો, નિસ્સારતો, પટિલાભપરિપાલનેસુ પરવિહેઠનહેતુતો, વિનાસનિમિત્તઞ્ચ સોકાદિઅનેકવિહિતબ્યસનાવહતો, તદાસત્તિનિદાનઞ્ચ મચ્છેરમલપરિયુટ્ઠિતચિત્તાનં અપાયૂપપત્તિસમ્ભવતોતિ એવં વિવિધવિપુલાનત્થાવહા એતે અત્થા નામ, તેસં પરિચ્ચાગોયેવેકો સોત્થિભાવોતિ પરિચ્ચાગે અપ્પમાદો કરણીયો.

અપિચ ‘‘યાચકો યાચમાનો અત્તનો ગુય્હસ્સ આચિક્ખનતો મય્હં વિસ્સાસિકો’’તિ ચ ‘‘પહાય ગમનીયં અત્તનો સન્તકં ગહેત્વા પરલોકં યાહીતિ મય્હં ઉપદેસકો’’તિ ચ ‘‘આદિત્તે વિય અગારે મરણગ્ગિના આદિત્તે લોકે તતો મય્હં સન્તકસ્સ અપવાહકસહાયો’’તિ ચ ‘‘અપવાહિતસ્સ ચસ્સ નિજ્ઝાયનિક્ખેપટ્ઠાનભૂતો’’તિ ચ ‘‘દાનસઙ્ખાતે કલ્યાણકમ્મસ્મિં સહાયભાવતો, સબ્બસમ્પત્તીનં અગ્ગભૂતાય પરમદુલ્લભાય બુદ્ધભૂમિયા સમ્પત્તિહેતુભાવતો ચ પરમો કલ્યાણમિત્તો’’તિ ચ પચ્ચવેક્ખિતબ્બં.

તથા ‘‘ઉળારે કમ્મનિ અનેનાહં સમ્ભાવિતો, તસ્મા સા સમ્ભાવના અવિતથા કાતબ્બા’’તિ ચ ‘‘એકન્તભેદિતાય જીવિતસ્સ અયાચિતેનપિ મયા દાતબ્બં, પગેવ યાચિતેના’’તિ ચ ‘‘ઉળારજ્ઝાસયેહિ ગવેસિત્વાપિ દાતબ્બો, સયમેવાગતો મમ પુઞ્ઞેના’’તિ ચ ‘‘યાચકસ્સ દાનાપદેસેન મય્હમેવાયમનુગ્ગહો’’તિ ચ ‘‘અહં વિય અયં સબ્બોપિ લોકો મયા અનુગ્ગહેતબ્બો’’તિ ચ ‘‘અસતિ યાચકે કથં મય્હં દાનપારમી પૂરેય્યા’’તિ ચ ‘‘યાચકાનમેવત્થાય મયા સબ્બો પરિગ્ગહેતબ્બો’’તિ ચ ‘‘અયાચિત્વા મમ સન્તકં યાચકા સયમેવ કદા ગણ્હેય્યુ’’ન્તિ ચ ‘‘કથમહં યાચકાનં પિયો ચસ્સં મનાપો’’તિ ચ ‘‘કથં વા તે મય્હં પિયા ચસ્સુ મનાપા’’તિ ચ ‘‘કથં વાહં દદમાનો, દત્વાપિ ચ અત્તમનો અસ્સં પમુદિતો પીતિસોમનસ્સજાતો’’તિ ચ ‘‘કથં વા મે યાચકા ભવેય્યું, ઉળારો ચ દાનજ્ઝાસયો’’તિ ચ ‘‘કથં વાહમયાચિતોયેવ યાચકાનં હદયમઞ્ઞાય દદેય્ય’’ન્તિ ચ ‘‘સતિ ધને યાચકે ચ અપરિચ્ચાગો મહતી મય્હં વઞ્ચના’’તિ ચ ‘‘કથં વાહં અત્તનો અઙ્ગાનિ જીવિતં વાપિ યાચકાનં પરિચ્ચજેય્ય’’ન્તિ ચ પચ્ચવેક્ખિતબ્બં.

અપિચ ‘‘અત્થો નામાયં નિરપેક્ખં દાયકં અનુગચ્છતિ યથા તં નિરપેક્ખં ખેપકં કિટકો’’તિ અત્થે નિરપેક્ખતાય ચિત્તં ઉપ્પાદેતબ્બં. યાચમાનો પન યદિ પિયપુગ્ગલો હોતિ, ‘‘પિયો મં યાચતી’’તિ સોમનસ્સં ઉપ્પાદેતબ્બં. અથ ઉદાસીનપુગ્ગલો હોતિ, ‘‘અયં મં યાચમાનો અદ્ધા ઇમિના પરિચ્ચાગેન મિત્તો હોતી’’તિ સોમનસ્સં ઉપ્પાદેતબ્બં. દદન્તોપિ હિ યાચકાનં પિયો હોતીતિ. અથ પન વેરીપુગ્ગલો યાચતિ, ‘‘પચ્ચત્થિકો મં યાચતિ, અયં મં યાચમાનો અદ્ધા ઇમિના પરિચ્ચાગેન વેરીપિ પિયો મિત્તો હોતી’’તિ વિસેસતો સોમનસ્સં ઉપ્પાદેતબ્બં. એવં પિયપુગ્ગલે વિય મજ્ઝત્તવેરીપુગ્ગલેસુપિ મેત્તાપુબ્બઙ્ગમં કરુણં ઉપટ્ઠપેત્વાવ દાતબ્બં.

સચે પનસ્સ ચિરકાલપરિભાવિતત્તા લોભસ્સ દેય્યધમ્મવિસયા લોભધમ્મા ઉપ્પજ્જેય્યું, તેન બોધિસત્તપટિઞ્ઞેન ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખિતબ્બં ''નનુ તયા સપ્પુરિસ સમ્બોધાય અભિનીહારં કરોન્તેન સબ્બસત્તાનં ઉપકારત્થાય અયં કાયો નિસ્સટ્ઠો, તપ્પરિચ્ચાગમયઞ્ચ પુઞ્ઞં, તત્થ નામ તે બાહિરેપિ વત્થુસ્મિં અતિસઙ્ગપ્પવત્તિ હત્થિસિનાનસદિસી હોતિ, તસ્મા તયા ન કત્થચિ સઙ્ગો ઉપ્પાદેતબ્બો. સેય્યથાપિ નામ મહતો ભેસજ્જરુક્ખસ્સ તિટ્ઠતો મૂલં મૂલત્થિકા હરન્તિ, પપટિકં, તચં, ખન્ધં, વિટપં, સારં, સાખં, પલાસં, પુપ્ફં, ફલં ફલત્થિકા હરન્તિ, ન તસ્સ રુક્ખસ્સ 'મય્હં સન્તકં એતે હરન્તી''તિ વિતક્કસમુદાચારો હોતિ, એવમેવ સબ્બલોકહિતાય ઉસ્સુક્કમાપજ્જન્તેન મયા મહાદુક્ખે અકતઞ્ઞુકે નિચ્ચાસુચિમ્હિ કાયે પરેસં ઉપકારાય વિનિયુજ્જમાને અણુમત્તોપિ મિચ્છાવિતક્કો ન ઉપ્પાદેતબ્બો, કો વા એત્થ વિસેસો અજ્ઝત્તિકબાહિરેસુ મહાભૂતેસુ એકન્તભેદનવિકિરણવિદ્ધંસનધમ્મેસુ, કેવલં પન સમ્મોહવિજમ્ભિતમેતં, યદિદં 'એતં મમ, એસોહમસ્મિ, એસો મે અત્તા'તિ અભિનિવેસો. તસ્મા બાહિરેસુ વિય અજ્ઝત્તિકેસુપિ કરચરણનયનાદીસુ , મંસાદીસુ ચ અનપેક્ખેન હુત્વા 'તંતદત્થિકા હરન્તૂ'તિ નિસ્સટ્ઠચિત્તેન ભવિતબ્બ''ન્તિ. એવં પટિસઞ્ચિક્ખતો ચસ્સ બોધાય પહિતત્તસ્સ કાયજીવિતેસુ નિરપેક્ખસ્સ અપ્પકસિરેનેવ કાયવચીમનોકમ્માનિ સુવિસુદ્ધાનિ હોન્તિ. સો વિસુદ્ધકાયવચીમનોકમ્મન્તો વિસુદ્ધાજીવો ઞાયપટિપત્તિયં ઠિતો, આયાપાયુપાયકોસલ્લસમન્નાગમેન ભિય્યોસો મત્તાય દેય્યધમ્મપરિચ્ચાગેન, અભયદાનસદ્ધમ્મદાનેહિ ચ સબ્બસત્તે અનુગ્ગણ્હિતું સમત્થો હોતીતિ. અયં તાવ **દાનપારમિયં** પચ્ચવેક્ખણાનયો.

સીલપારમિયં પન એવં પચ્ચવેક્ખિતબ્બં – ઇદઞ્હિ સીલં નામ ગઙ્ગોદકાદીહિ વિસોધેતું અસક્કુણેય્યસ્સ દોસમલસ્સ વિક્ખાલનજલં, હરિચન્દનાદીહિ વિનેતું અસક્કુણેય્યરાગાદિપરિળાહવિનયનં, હારમકુટકુણ્ડલાદીહિ પચુરજનાલઙ્કારેહિ અસાધારણો સાધૂનં અલઙ્કારવિસેસો, સબ્બદિસાવાયનતો અકિત્તિમો, સબ્બકાલાનુરૂપો ચ સુરભિગન્ધો, ખત્તિયમહાસાલાદીહિ દેવતાહિ ચ વન્દનીયાદિભાવાવહનતો પરમો વસીકરણમન્તો, ચાતુમહારાજિકાદિ દેવલોકારોહનસોપાનપન્તિ, ઝાનાભિઞ્ઞાનં અધિગમુપાયો, નિબ્બાનમહાનગરસ્સ સમ્પાપકમગ્ગો, સાવકબોધિપચ્ચેકબોધિસમ્માસમ્બોધીનં પતિટ્ઠાનભૂમિ, યં યં વા પનિચ્છિતં પત્થિતં, તસ્સ તસ્સ સમિજ્ઝનૂપાયભાવતો ચિન્તામણિકપ્પરુક્ખાદિકે ચ અતિસેતિ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા ''ઇજ્ઝતિ ભિક્ખવે સીલવતો ચેતોપણિધિ વિસુદ્ધત્તા''તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૩૫). અપરમ્પિ વુત્તં ''આકઙ્ખેય્ય ચે ભિક્ખવે ભિક્ખુ સબ્રહ્મચારીનં પિયો ચ અસ્સં મનાપો ચ ગરુ ચ ભાવનીયો ચાતિ, સીલેસ્વેવસ્સ પરિપૂરકારી''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૧.૬૧), તથા ''અવિપ્પટિસારત્થાનિ ખો આનન્દ કુસલાનિ સીલાની''તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૧; ૧૧.૧), ''પઞ્ચિમે ગહપતયો આનિસંસા સીલવતો સીલસમ્પદાયા''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૫૦; ઉદા॰ ૭૬; મહાવ॰ ૧૮૫) સુત્તાનઞ્ચ વસેન સીલસ્સ ગુણા પચ્ચવેક્ખિતબ્બા, તથા અગ્ગિક્ખન્ધોપમસુત્તાદીનં (અ॰ નિ॰ ૭.૭૨) વસેન સીલવિરહે આદીનવા.

પીતિસોમનસ્સનિમિત્તતો, અત્તાનુવાદપરાનુવાદદણ્ડદુગ્ગતિભયાભાવતો, વિઞ્ઞૂહિ પાસંસભાવતો, અવિપ્પટિસારહેતુતો, સોત્થિટ્ઠાનતો , અભિજનસાપતેય્યાધિપતેય્યાયુરૂપટ્ઠાનબન્ધુમિત્તસમ્પત્તીનં અતિસયનતો ચ સીલં પચ્ચવેક્ખિતબ્બં. સીલવતો હિ અત્તનો સીલસમ્પદાહેતુ મહન્તં પીતિસોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ ''કતં વત મયા કુસલં, કતં કલ્યાણં, કતં ભીરુત્તાણ''ન્તિ. તથા સીલવતો અત્તા ન ઉપવદતિ, ન પરે વિઞ્ઞૂ, દણ્ડદુગ્ગતિભયાનં સમ્ભવોયેવ નત્થિ, ''સીલવા પુરિસપુગ્ગલો કલ્યાણધમ્મો''તિ વિઞ્ઞૂનં પાસંસો હોતિ. તથા સીલવતો ય્વાયં ''કતં વત મયા પાપં, કતં લુદ્દં, કતં કિબ્બિસ''ન્તિ દુસ્સીલસ્સ વિપ્પટિસારો ઉપ્પજ્જતિ, સો ન હોતિ. સીલઞ્ચ નામેતં અપ્પમાદાધિટ્ઠાનતો, ભોગબ્યસનાદિપરિહારમુખેન મહતો અત્થસ્સ સાધનતો, મઙ્ગલભાવતો ચ પરમં સોત્થિટ્ઠાનં,

નિહીનજચ્ચોપિ સીલવા ખત્તિયમહાસાલાદીનં પૂજનીયો હોતીતિ કુલસમ્પત્તિં અતિસેતિ સીલસમ્પદા, ‘‘તં કિં મઞ્ઞસિ મહારાજ, ઇધ તે અસ્સ પુરિસો દાસો કમ્મકરો’’તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૮૩) વચનઞ્ચેત્થ સાધકં. ચોરાદીહિ અસાધારણતો, પરલોકાનુગમનતો, મહપ્ફલભાવતો, સમથાદિગુણાધિટ્ઠાનતો ચ બાહિરધનં અતિસેતિ સીલં, પરમસ્સ ચિત્તિસ્સરિયસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો ખત્તિયાદીનં ઇસ્સરિયં અતિસેતિ સીલં. સીલનિમિત્તઞ્હિ તંતંસત્તનિકાયેસુ સત્તાનં ઇસ્સરિયં વસ્સસતદીઘપ્પમાણતો જીવિતતો એકાહમ્પિ સીલવતો જીવિતસ્સ વિસિટ્ઠતાવચનતો, સતિ ચ જીવિતે સિક્ખાનિક્ખેપસ્સ મરણતાવચનતો સીલં જીવિતતો વિસિટ્ઠતરં. વેરીનમ્પિ મનુઞ્ઞભાવાવહનતો, જરારોગવિપત્તીહિ અનભિભવનીયતો ચ રૂપસમ્પત્તિં અતિસેતિ સીલં. પાસાદહમ્મિયાદિટ્ઠાનવિસેસે, રાજયુવરાજસેનાપતિઆદિટ્ઠાનવિસેસે ચ અતિસેતિ સીલં સુખવિસેસાધિટ્ઠાનભાવતો . સભાવસિનિદ્ધે સન્તિકાવચરેપિ બન્ધુજને મિત્તજને ચ અતિસેતિ એકન્તહિતસમ્પાદનતો, પરલોકાનુગમનતો ચ. ‘‘ન તં માતા પિતા કયિરા’’તિઆદિ (ધ॰ પ॰ ૪૩) વચનઞ્ચેત્થ સાધકં. તથા હત્થિઅસ્સરથાદિભેદેહિ, મન્તાગદસોત્થાનપ્પયોગેહિ ચ દુરારક્ખં અત્તાનં આરક્ખભાવેન સીલમેવ વિસિટ્ઠતરં અત્તાધીનતો, અપરાધીનતો, મહાવિસયતો ચ. તેનેવાહ ‘‘ધમ્મો હવે રક્ખતિ ધમ્મચારિ’’ન્તિઆદિ (જા॰ ૧.૯.૧૦૨). એવમનેકગુણસમન્નાગતં સીલન્તિ પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ અપરિપુણ્ણા ચેવ સીલસમ્પદા પારિપૂરિં ગચ્છતિ અપરિસુદ્ધા ચ પારિસુદ્ધિં.

સચે પનસ્સ દીઘરત્તં પરિચયેન સીલપટિપક્ખા ધમ્મા દોસાદયો અન્તરન્તરા ઉપ્પજ્જેય્યું, તેન બોધિસત્તપટિઞ્ઞેન એવં પટિસઞ્ચિક્ખિતબ્બં ‘‘નનુ તયા સમ્બોધાય પણિધાનં કતં, સીલવિકલેન ચ ન સક્કા લોકિયાપિ સમ્પત્તિયો પાપુણિતું, પગેવ લોકુત્તરા, સબ્બસમ્પત્તીનં પન અગ્ગભૂતાય સમ્માસમ્બોધિયા અધિટ્ઠાનભૂતેન સીલેન પરમુક્કંસગતેન ભવિતબ્બં. તસ્મા ‘કિકીવ અણ્ડ’ન્તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૯; દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૭) વુત્તનયેન સમ્મા સીલં પરિરક્ખન્તેન સુટ્ઠુ તયા પેસલેન ભવિતબ્બં. અપિ ચ તયા ધમ્મદેસનાય યાનત્તયે સત્તાનં અવતારણપરિપાચનાનિ કાતબ્બાનિ, સીલવિકલસ્સ ચ વચનં ન પચ્ચેતબ્બં હોતિ અસપ્પાયાહારવિચારસ્સ વિય વેજ્જસ્સ તિકિચ્છનં, તસ્મા કથાહં સદ્ધેય્યો હુત્વા સત્તાનં અવતારણપરિપાચનાનિ કરેય્ય’’ન્તિ સભાવપરિસુદ્ધસીલેન ભવિતબ્બં. કિઞ્ચ ‘‘ઝાનાદિગુણવિસેસયોગેન મે સત્તાનં ઉપકારકરણસમત્થતા , પઞ્ઞાપારમીઆદિપરિપૂરણઞ્ચ, ઝાનાદયો ચ ગુણા સીલપારિસુદ્ધિં વિના ન સમ્ભવન્તી’’તિ સમ્મદેવ સીલં પરિસોધેતબ્બં.

તથા ‘‘સમ્બાધો ઘરાવાસો રજોપથો’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૧૯૧; મ॰ નિ॰ ૧.૨૯૧; સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૪; મ॰ નિ॰ ૨.૧૦) ઘરાવાસે ‘‘અટ્ઠિકઙ્કલૂપમા કામા’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩૪; પાચિ॰ ૪૧૭; મહાનિ॰ ૩, ૬;), ‘‘માતાપિ પુત્તેન વિવદતી’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૮, ૧૭૮) ચ કામેસુ ‘‘સેય્યથાપિ પુરિસો ઇણં આદાય કમ્મન્તે પયોજેય્યા’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૨૧૮) કામચ્છન્દાદીસુ આદીનવદસ્સનપુબ્બઙ્ગમા વુત્તવિપરિયાયેન ‘‘અબ્ભોકાસો પબ્બજ્જા’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૧.૯૧; સં॰ નિ॰ ૧.૧૫૪) પબ્બજ્જાદીસુ આનિસંસપટિસઞ્ઞાવસેન **નેક્ખમ્મપારમિયં** પચ્ચવેક્ખણા વેદિતબ્બા. અયમેત્થ સઙ્ખેપત્થો, વિત્થારો પન દુક્ખક્ખન્ધ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૬૩) વીમંસસુત્તાદિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૮૭) વસેન દુક્ખક્ખન્ધઆસિવિસોપમસુત્તાદિવસેન (ચરિયા॰ અટ્ઠ॰ પકિણ્ણકકથાયં) વેદિતબ્બો.

તથા ‘‘પઞ્ઞાય વિના દાનાદયો ધમ્મા ન વિસુજ્ઝન્તિ, યથાસકં બ્યાપારસમત્થા ચ ન હોન્તી’’તિ પઞ્ઞાગુણા મનસિ કાતબ્બા. યથેવ હિ જીવિતેન વિના સરીરયન્તં ન સોભતિ, ન ચ અત્તનો કિરિયાસુ

પટિપત્તિસમત્થં હોતિ, યથા ચ ચક્ખાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ વિઞ્ઞાણેન વિના યથાસકં વિસયેસુ કિચ્ચં કાતું નપ્પહોન્તિ, એવં સદ્ધાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ પઞ્ઞાય વિના સકિચ્ચપટિપત્તિયં અસમત્થાનીતિ પરિચ્ચાગાદિપટિપત્તિયં પઞ્ઞા પધાનકારણં. ઉમ્મીલિતપઞ્ઞાચક્ખુકા હિ મહાસત્તા અત્તનો અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનિપિ દત્વા અનત્તુક્કંસકા, અપરવમ્ભકા ચ હોન્તિ, ભેસજ્જરુક્ખા વિય વિકપ્પરહિતા કાલત્તયેપિ સોમનસ્સજાતા. પઞ્ઞાવસેન ઉપાયકોસલ્લયોગતો પરિચ્ચાગો પરહિતપ્પવત્તિયા દાનપારમિભાવં ઉપેતિ. અત્તત્થઞ્હિ દાનં વુદ્ધિસદિસં હોતિ.

તથા પઞ્ઞાય અભાવેન તણ્હાદિસંકિલેસાવિયોગતો સીલસ્સ વિસુદ્ધિયેવ ન સમ્ભવતિ, કુતો સબ્બઞ્ઞુગુણાધિટ્ઠાનભાવો. પઞ્ઞવા એવ ચ ઘરાવાસે કામગુણેસુ સંસારે ચ આદીનવં, પબ્બજ્જાય ઝાનસમાપત્તિયં નિબ્બાને ચ આનિસંસં સુટ્ઠુ સલ્લક્ખેન્તો પબ્બજિત્વા ઝાનસમાપત્તિયો નિબ્બત્તેત્વા નિબ્બાનનિન્નો, પરે ચ તત્થ પતિટ્ઠપેતીતિ.

વીરિયઞ્ચ પઞ્ઞારહિતં યદિચ્છિતમત્થં ન સાધેતિ દુરારમ્ભભાવતો. વરમેવ હિ અનારમ્ભો દુરારમ્ભતો, પઞ્ઞાસહિતેન પન વીરિયેન ન કિઞ્ચિ દુરધિગમં ઉપાયપટિપત્તિતો. તથા પઞ્ઞવા એવ પરાપકારાદિઅધિવાસકજાતિયો હોતિ, ન દુપ્પઞ્ઞો. પઞ્ઞાવિરહિતસ્સ ચ પરેહિ ઉપનીતા અપકારા ખન્તિયા પટિપક્ખમેવ અનુબ્રૂહેન્તિ, પઞ્ઞવતો પન તે ખન્તિસમ્પત્તિયા પરિબ્રૂહનવસેન અસ્સા થિરભાવાય સંવત્તન્તિ. પઞ્ઞવા એવ તીણિ સચ્ચાનિ તેસં કારણાનિ પટિપક્ખે ચ યથાભૂતં જાનિત્વા પરેસં અવિસંવાદકો હોતિ. તથા પઞ્ઞાબલેન અત્તાનં ઉપત્થમ્ભેત્વા ધિતિસમ્પદાય સબ્બપારમીસુ અચલસમાદાનાધિટ્ઠાનો હોતિ, પઞ્ઞવા એવ ચ પિયમજ્ઝત્તવેરીવિભાગં અકત્વા સબ્બત્થ હિતૂપસંહારકુસલો હોતિ. તથા પઞ્ઞાવસેન લાભાદિલોકધમ્મસન્નિપાતે નિબ્બિકારતાય મજ્ઝત્તો હોતિ. એવં સબ્બાસં પારમીનં પઞ્ઞાવ પારિસુદ્ધિહેતૂતિ પઞ્ઞાગુણા પચ્ચવેક્ખિતબ્બા.

અપિચ પઞ્ઞાય વિના ન દસ્સનસમ્પત્તિ, અન્તરેન ચ દિટ્ઠિસમ્પદં ન સીલસમ્પદા, સીલદિટ્ઠિસમ્પદારહિતસ્સ ન સમાધિસમ્પદા, અસમાહિતેન ચ ન સક્કા અત્તહિતમત્તમ્પિ સાધેતું, પગેવ ઉક્કંસગતં પરહિતન્તિ પરહિતાય પટિપન્નેન ''નનુ તયા સક્કચ્ચં પઞ્ઞાપારિસુદ્ધિયં આયોગો કરણીયો''તિ બોધિસત્તેન અત્તા ઓવદિતબ્બો. પઞ્ઞાનુભાવેન હિ મહાસત્તો ચતુરધિટ્ઠાનાધિટ્ઠિતો ચતૂહિ સઙ્ગહવત્થૂહિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૧૦, ૩૧૩; અ॰ નિ॰ ૧૦.૩૨) લોકં અનુગ્ગણ્હન્તો સત્તે નિય્યાનિકમગ્ગે અવતારેતિ, ઇન્દ્રિયાનિ ચ નેસં પરિપાચેતિ. તથા પઞ્ઞાબલેન ખન્ધાયતનાદીસુ પવિચયબહુલો પવત્તિનિવત્તિયો યાથાવતો પરિજાનન્તો દાનાદયો ગુણે વિસેસનિબ્બેધભાગિયભાવં નયન્તો બોધિસત્તસિક્ખાય પરિપૂરકારી હોતીતિ એવમાદિના અનેકાકારવોકારે પઞ્ઞાગુણે વવત્થપેત્વા પઞ્ઞાપારમી અનુબ્રૂહેતબ્બા.

તથા દિસ્સમાનપારાનિપિ લોકિયાનિ કમ્માનિ નિહીનવીરિયેન પાપુણિતું અસક્કુણેય્યાનિ, અગણિતખેદેન પન આરદ્ધવીરિયેન દુરધિગમં નામ નત્થિ. નિહીનવીરિયો હિ ''સંસારમહોઘતો સબ્બસત્તે સન્તારેસ્સામી''તિ આરભિતુમેવ ન સક્કુણોતિ. મજ્ઝિમો આરભિત્વા અન્તરાવોસાનમાપજ્જતિ. ઉક્કટ્ઠવીરિયો પન અત્તસુખનિરપેક્ખો આરમ્ભપારં અધિગચ્છતીતિ વીરિયસમ્પત્તિ પચ્ચવેક્ખિતબ્બા. અપિચ ''યસ્સ અત્તનોયેવ સંસારપઙ્કતો સમુદ્ધરણત્થમારમ્ભો, તસ્સાપિ વીરિયસ્સ સિથિલભાવેન મનોરથાનં મત્થકપ્પત્તિ ન સક્કા સમ્ભાવેતું, પગેવ સદેવકસ્સ લોકસ્સ સમુદ્ધરણત્થં કતાભિનીહારેના''તિ ચ ''રાગાદીનં દોસગણાનં મત્તમહાગજાનં વિય દુન્નિવારયભાવતો, તન્નિદાનાનઞ્ચ કમ્મસમાદાનાનં ઉક્ખિત્તાસિકવધકસદિસભાવતો, તન્નિમિત્તાનઞ્ચ દુગ્ગતીનં સબ્બદા વિવટમુખભાવતો, તત્થ નિયોજકાનઞ્ચ પાપમિત્તાનં સદા સન્નિહિતભાવતો, તદોવાદકારિતાય ચ બાલસ્સ

પુથુજ્જનભાવસ્સ સતિ સમ્ભવે યુત્તં સયમેવ સંસારદુક્ખતો નિસ્સરિતુ''ન્તિ ચ ''મિચ્છાવિતક્કા વીરિયાનુભાવેન દૂરી ભવન્તી''તિ ચ ''યદિ પન સમ્બોધિ અત્તાધીનેન વીરિયેન સક્કા સમધિગન્તું , કિમેત્થ દુક્કર''ન્તિ ચ એવમાદિના નયેન વીરિયસ્સ ગુણાપચ્ચવેક્ખિતબ્બા.

તથા ''ખન્તિ નામાયં નિરવસેસગુણપટિપક્ખસ્સ કોધસ્સ વિધમનતો ગુણસમ્પાદને સાધૂનમપ્પટિહતમાયુધં, પરાભિભવને સમત્થાનં અલઙ્કારો, સમણબ્રાહ્મણાનં બલસમ્પદા, કોધગ્ગિવિનયની ઉદકધારા, કલ્યાણસ્સ કિત્તિસદ્દસ્સ સઞ્જાતિદેસો, પાપપુગ્ગલાનં વચીવિસવૂપસમકરો મન્તાગદો, સંવરે ઠિતાનં પરમા ધીરપકતિ, ગમ્ભીરાસયતાય સાગરો, દોસમહાસાગરસ્સ વેલા, અપાયદ્વારસ્સ પિધાનકવાટં, દેવબ્રહ્મલોકાનં આરોહણસોપાનં, સબ્બગુણાનં અધિવાસનભૂમિ, ઉત્તમા કાયવચીમનોવિસુદ્ધી''તિ મનસિ કાતબ્બં. અપિ ચ ''એતે સત્તા ખન્તિસમ્પત્તિયા અભાવતો ઇધ ચેવ તપન્તિ, પરલોકે ચ તપનીયધમ્માનુયોગતો''તિ ચ ''યદિપિ પરાપકારનિમિત્તં દુક્ખં ઉપ્પજ્જતિ, તસ્સ પન દુક્ખસ્સ ખેત્તભૂતો અત્તભાવો, બીજભૂતઞ્ચ કમ્મં મયાવ અભિસઙ્ખત''ન્તિ ચ ''તસ્સ દુક્ખસ્સ આણણ્યકારણમેત''ન્તિ ચ ''અપકારકે અસતિ કથં મય્હં ખન્તિસમ્પદા સમ્ભવતી''તિ ચ ''યદિપાયં એતરહિ અપકારકો, અયં નામ પુબ્બે અનેન મય્હં ઉપકારો કતો''તિ ચ ''અપકારો એવ વા ખન્તિનિમિત્તતાય ઉપકારો''તિ ચ ''સબ્બેપિમે સત્તા મય્હં પુત્તસદિસા, પુત્તકતાપરાધેસુ ચ કો કુજ્ઝિસ્સતી''તિ ચ ''યેન કોધભૂતાવેસેન અયં મય્હં અપરજ્ઝતિ, સો કોધભૂતાવેસો મયા વિનેતબ્બો''તિ ચ ''યેન અપકારેન ઇદં મય્હં દુક્ખં ઉપ્પન્નં, તસ્સ અહમ્પિ નિમિત્ત''ન્તિ ચ ''યેહિ ધમ્મેહિ અપરાધો કતો, યત્થ ચ કતો, સબ્બેપિ તે તસ્મિંયેવ ખણે નિરુદ્ધા, કસ્સિદાનિ કેન કોધો કાતબ્બો''તિ ચ ''અનત્તતાય સબ્બધમ્માનં કો કસ્સ અપરજ્ઝતી''તિ ચ પચ્ચવેક્ખન્તેન ખન્તિસમ્પદા બ્રૂહેતબ્બા.

યદિ પનસ્સ દીઘરત્તં પરિચયેન પરાપકારનિમિત્તકો કોધો ચિત્તં પરિયાદાય તિટ્ઠેય્ય, ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખિતબ્બં ''ખન્તિ નામેસા પરાપકારસ્સ પટિપક્ખપટિપત્તીનં પચ્ચુપકારકારણ''ન્તિ ચ ''અપકારો ચ મય્હં દુક્ખુપ્પાદનેન દુક્ખુપનિસાય સદ્ધાય, સબ્બલોકે અનભિરતિસઞ્ઞાય ચ પચ્ચયો''તિ ચ ''ઇન્દ્રિયપકતિરેસા, યદિદં ઇટ્ઠાનિટ્ઠવિસયસમાયોગો, તત્થ અનિટ્ઠવિસયસમાયોગો મય્હં ન સિયાતિ તં કુતેત્થ લબ્ભા''તિ ચ ''કોધવસિકો સત્તો કોધેન ઉમ્મત્તો વિક્ખિત્તચિત્તો, તત્થ કિં પચ્ચપકારેના''તિ ચ ''સબ્બે પિમે સત્તા સમ્માસમ્બુદ્ધેન ઓરસપુત્તા વિય પરિપાલિતા, તસ્મા ન તત્થ મયા ચિત્તકોપોપિ કાતબ્બો''તિ ચ ''અપરાધકે ચ સતિ ગુણે ગુણવતિ મયા ન કોપો કાતબ્બો''તિ ચ ''અસતિ ગુણે વિસેસેન કરુણાયિતબ્બો''તિ ચ ''કોપેન ચ મય્હં ગુણયસા નિહીયન્તી''તિ ચ ''કુજ્ઝનેન મય્હં દુબ્બણ્ણદુક્ખસેય્યાદયો સપત્તકન્તા આગચ્છન્તી''તિ ચ ''કોધો ચ નામાયં સબ્બાહિતકારકો સબ્બહિતવિનાસકો બલવા પચ્ચત્થિકો''તિ ચ ''સતિ ચ ખન્તિયા ન કોચિ પચ્ચત્થિકો''તિ ચ ''અપરાધકેન અપરાધનિમિત્તં યં આયતિં લદ્ધબ્બં દુક્ખં, સતિ ચ ખન્તિયા મય્હં તદભાવો''તિ ચ ''ચિન્તનેન કુજ્ઝન્તેન ચ મયા પચ્ચત્થિકોયેવ અનુવત્તિતો હોતી''તિ ચ ''કોધે ચ મયા ખન્તિયા અભિભૂતે તસ્સ દાસભૂતો પચ્ચત્થિકો સમ્મદેવ અભિભૂતો હોતી''તિ ચ ''કોધનિમિત્તં ખન્તિગુણપરિચ્ચાગો મય્હં ન યુત્તો''તિ ચ ''સતિ ચ કોધે ગુણવિરોધિનિ (ગુણવિરોધપચ્ચનીધમ્મે ચરિયા॰ અટ્ઠ॰ પકિણ્ણકકથાયં) કિં મે સીલાદિધમ્મા પારિપૂરિં ગચ્છેય્યું, અસતિ ચ તેસુ કથાહં સત્તાનં ઉપકારબહુલો પટિઞ્ઞાનુરૂપં ઉત્તમં સમ્પત્તિં પાપુણિસ્સામી''તિ ચ ''ખન્તિયા ચ સતિ બહિદ્ધા વિક્ખેપાભાવતો સમાહિતસ્સ સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચતો દુક્ખતો સબ્બે ધમ્મા અનત્તતો નિબ્બાનઞ્ચ અસઙ્ખતામતસન્તપણીતાદિભાવતો નિજ્ઝાનં ખમન્તિ 'બુદ્ધધમ્મા ચ અચિન્તેય્યાપરિમેય્યપભાવા'તિ'', તતો ચ ''અનુલોમિયં ખન્તિયં ઠિતો 'કેવલા ઇમે ચ અત્તત્તનિયભાવરહિતા ધમ્મમત્તા યથાસકં પચ્ચયેહિ ઉપ્પજ્જન્તિ

વયન્તિ, ન કુતોચિ આગચ્છન્તિ, ન કુહિઞ્ચિ ગચ્છન્તિ, ન ચ કત્થચિ પતિટ્ઠિતા, ન ચેત્થ કોચિ કસ્સચિ બ્યાપારો’તિ અહંકારમમંકારાનધિટ્ઠાનતા નિજ્ઝાનં ખમતિ, યેન બોધિસત્તો બોધિયા નિયતો અનાવત્તિધમ્મો હોતી’’તિ એવમાદિના ખન્તિપારમિયં પચ્ચવેક્ખણા વેદિતબ્બા.

તથા ‘‘સચ્ચેન વિના સીલાદીનં અસમ્ભવતો, પટિઞ્ઞાનુરૂપં પટિપત્તિયા અભાવતો ચ સચ્ચધમ્માતિક્કમે ચ સબ્બપાપધમ્માનં સમોસરણતો, અસચ્ચસન્ધસ્સ અપ્પચ્ચયિકભાવતો, આયતિઞ્ચ અનાદેય્યવચનતાવહનતો, સમ્પન્નસચ્ચસ્સ ચ સબ્બગુણાધિટ્ઠાનભાવતો, સચ્ચાધિટ્ઠાનેન સબ્બબોધિસમ્ભારાનં પારિસુદ્ધિપારિપૂરિસમન્વાયતો, સભાવધમ્માવિસંવાદનેન સબ્બબોધિસમ્ભારકિચ્ચકરણતો, બોધિસત્તપટિપત્તિયા ચ પરિનિપ્ફત્તિતો’’તિઆદિના **સચ્ચપારમિયા** સમ્પત્તિયો પચ્ચવેક્ખિતબ્બા.

તથા ‘‘દાનાદીસુ દળ્હસમાદાનં, તમ્પટિપક્ખસન્નિપાતે ચ નેસં અચલાવત્થાનં, તત્થ ચ થિરભાવં વિના ન દાનાદિસમ્ભારા સમ્બોધિનિમિત્તા સમ્ભવન્તી’’તિઆદિના **અધિટ્ઠાને** ગુણા પચ્ચવેક્ખિતબ્બા.

તથા ‘‘અત્તહિતમત્તે અવતિટ્ઠન્તેનાપિ સત્તેસુ હિતચિત્તતં વિના ન સક્કા ઇધલોકપરલોકસમ્પત્તિયો પાપુણિતું, પગેવ સબ્બસત્તે નિબ્બાનસમ્પત્તિયં પતિટ્ઠાપેતુકામેના’’તિ ચ ‘‘પચ્છા સબ્બસત્તાનં લોકુત્તરસમ્પત્તિં આકઙ્ખન્તેન ઇદાનિ લોકિયસમ્પત્તિં આકઙ્ખા યુત્તરૂપા’’તિ ચ ‘‘ઇદાનિ આસયમત્તેન પરેસં હિતસુખૂપસંહારં કાતું અસક્કોન્તો કદા પયોગેન તં સાધેસ્સામી’’તિ ચ ‘‘ઇદાનિ મયા હિતસુખૂપસંહારેન સંવદ્ધિતા પચ્છા ધમ્મસંવિભાગસહાયા મય્હં ભવિસ્સન્તી’’તિ ચ ‘‘એતેહિ વિના ન મય્હં બોધિસમ્ભારા સમ્ભવન્તિ, તસ્મા સબ્બબુદ્ધગુણવિભૂતિનિપ્ફત્તિકારણત્તા મય્હં એતે પરમં પુઞ્ઞક્ખેત્તં અનુત્તરં કુસલાયતનં ઉત્તમં ગારવટ્ઠાન’’ન્તિ ચ ‘‘સવિસેસં સત્તેસુ સબ્બેસુ હિતજ્ઝાસયતા પચ્ચુપટ્ઠપેતબ્બા, કિઞ્ચ કરુણાધિટ્ઠાનતોપિ સબ્બસત્તેસુ મેત્તા અનુબ્રૂહેતબ્બા. વિમરિયાદીકતેન હિ ચેતસા સત્તેસુ હિતસુખૂપસંહારનિરતસ્સ તેસં અહિતદુક્ખાપનયનકામતા બલવતી ઉપ્પજ્જતિ દળ્હમૂલા, કરુણા ચ સબ્બેસં બુદ્ધકારકધમ્માનમાદિ ચરણં પતિટ્ઠા મૂલં મુખં પમુખ’’ન્તિ એવમાદિના **મેત્તાય** ગુણા પચ્ચવેક્ખિતબ્બા.

તથા ‘‘ઉપેક્ખાય અભાવે સત્તેહિ કતા વિપ્પકારા ચિત્તસ્સ વિકારં ઉપ્પાદેય્યું, સતિ ચ ચિત્તવિકારે દાનાદિસમ્ભારાનં સમ્ભવોયેવ નત્થી’’તિ ચ ‘‘મેત્તાસિનેહેન સિનેહિતે ચિત્તે ઉપેક્ખાય વિના સમ્ભારાનં પારિસુદ્ધિ ન હોતી’’તિ ચ ‘‘અનુપેક્ખકો સમ્ભારેસુ પુઞ્ઞસમ્ભારં તબ્બિપાકઞ્ચ સત્તહિતત્થં પરિણામેતું ન સક્કોતી’’તિ ચ ‘‘ઉપેક્ખાય અભાવે દેય્યપટિગ્ગાહકેસુ વિભાગં અકત્વા પરિચ્ચજિતું ન સક્કોતી’’તિ ચ ‘‘ઉપેક્ખારહિતેન જીવિતપરિક્ખારાનં જીવિતસ્સ ચ અન્તરાયં અમનસિકરિત્વા સંવરવિસોધનં કાતું ન સક્કા’’તિ ચ ‘‘ઉપેક્ખાવસેન અરતિરતિસહસ્સેવ નેક્ખમ્મબલસિદ્ધિતો, ઉપપત્તિતો ઇક્ખનવસેનેવ સબ્બસમ્ભારકિચ્ચનિપ્ફત્તિતો, અચ્ચારદ્ધસ્સ વીરિયસ્સ અનુપેક્ખને પધાનકિચ્ચાકરણતો, ઉપેક્ખતોયેવ તિતિક્ખાનિજ્ઝાનસમ્ભવતો, ઉપેક્ખાવસેન સત્તસઙ્ખારાનં અવિસંવાદનતો, લોકધમ્માનં અજ્ઝુપેક્ખનેન સમાદિન્નધમ્મેસુ અચલાધિટ્ઠાનસિદ્ધિતો, પરાપકારાદીસુ અનાભોગવસેનેવ મેત્તાવિહારનિપ્ફત્તિતોતિ સબ્બબોધિસમ્ભારાનં સમાદાનાધિટ્ઠાનપારિપૂરિનિપ્ફત્તિયો ઉપેક્ખાનુભાવેન સમ્પજ્જન્તી’’તિ એવં આદિના નયેન **ઉપેક્ખાપારમી** પચ્ચવેક્ખિતબ્બા. એવં અપરિચ્ચાગપરિચ્ચાગાદીસુ યથાક્કમં આદીનવાનિસંસપચ્ચવેક્ખણા દાનાદિપારમીનં પચ્ચયોતિ વેદિતબ્બા.

તથા સપરિક્ખારા પઞ્ચદસ ચરણધમ્મા પઞ્ચ ચ અભિઞ્ઞાયો. તત્થ **ચરણધમ્મા** નામ સીલસંવરો, ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતા, ભોજને મત્તઞ્ઞુતા, જાગરિયાનુયોગો, સત્ત સદ્ધમ્મા, ચત્તારિ ઝાનાનિ ચ. તેસુ સીલાદીનં ચતુન્નં તેરસપિ ધુતધમ્મા, અપ્પિચ્છતાદયો ચ **પરિક્ખારો** . સદ્ધમ્મેસુ **સદ્ધાય** બુદ્ધધમ્મસઙ્ઘસીલચાગદેવતૂપસમાનુસ્સતિ- લૂખપુગ્ગલપરિવજ્જનસિનિદ્ધપુગ્ગલસેવનપસાદનીય- ધમ્મપચ્ચવેક્ખણતદધિમુત્તતા **પરિક્ખારો**, **હિરોત્તપ્પાનં** અકુસલાદીનવપચ્ચવેક્ખણઅપાયાદીનવપચ્ચવેક્ખણકુસલધમ્મુપત્થમ્ભન- ભાવપચ્ચવેક્ખણહિરોત્તપ્પ રહિતપુગ્ગલપરિવજ્જનહિરોત્તપ્પસમ્પન્નપુગ્ગલસેવનતદધિમુત્તતા, **બાહુસચ્ચસ્સ** પુબ્બયોગપરિપુચ્છકભાવસદ્ધમ્માભિયોગઅનવજ્જવિજ્જાટ્ઠાનાદિ- પરિચયપરિપક્કિન્દ્રિયતાકિલેસદૂરીભાવઅપ્પસ્સુતપરિવજ્જનબહુસ્સુતસેવનતદધિમુત્તતા, **વીરિયસ્સ** અપાયભયપચ્ચવેક્ખણગમનવીથિપચ્ચવેક્ખણધમ્મમહત્તપચ્ચવેક્ખણ- થિનમિદ્ધવિનોદનકુસીતપુગ્ગલપરિવજ્જનઆરદ્ધવીરિયપુગ્ગલ- સેવનસમ્મપ્પધાનપચ્ચવેક્ખણતદધિમુત્તતા, **સતિયા** સતિસમ્પજઞ્ઞમુટ્ઠસ્સતિપુગ્ગલપરિવજ્જનઉપટ્ઠિતસ્સતિપુગ્ગલસેવનતદધિમુત્તતા, **પઞ્ઞાય** પરિપુચ્છકભાવવત્થુવિસદકિરિયાઇન્દ્રિયસમત્તપટિપાદનદુપ્પઞ્ઞ- પુગ્ગલપરિવજ્જનપઞ્ઞવન્તપુગ્ગલસેવનગમ્ભીરઞાણચરિયપચ્ચ- વેક્ખણતદધિમુત્તતા, ચતુન્નં ઝાનાનં સીલાદિચતુક્કં અટ્ઠતિંસાય આરમ્મણેસુ પુબ્બભાગભાવના, આવજ્જનાદિવસીભાવકરણઞ્ચ **પરિક્ખારો**. તત્થ સીલાદીહિ પયોગસુદ્ધિયા સત્તાનં અભયદાને, આસયસુદ્ધિયા આમિસદાને, ઉભયસુદ્ધિયા ચ ધમ્મદાને સમત્થો હોતીતિઆદિના ચરણાદીનં દાનાદિસમ્ભારાનં પચ્ચયભાવો યથારહં નિદ્ધારેતબ્બો, અતિવિત્થારભયેન ન નિદ્ધારયિમ્હ. એવં સમ્પત્તિચક્કાદયોપિ દાનાદીનં પચ્ચયોતિ વેદિતબ્બા.

કો સંકિલેસોતિ અવિસેસેન તણ્હાદીહિ પરામટ્ઠભાવો પારમીનં સંકિલેસો, વિસેસેન દેય્યપટિગ્ગાહકવિકપ્પા દાનપારમિયા સંકિલેસો, સત્તકાલવિકપ્પા સીલપારમિયા, કામભવતદુપસમેસુ અભિરતિઅનભિરતિવિકપ્પા નેક્ખમ્મપારમિયા, ''અહં મમા''તિ વિકપ્પા પઞ્ઞાપારમિયા, લીનુદ્ધચ્ચવિકપ્પા વીરિયપારમિયા, અત્તપરવિકપ્પા ખન્તિપારમિયા, અદિટ્ઠાદીસુ દિટ્ઠાદિવિકપ્પા સચ્ચપારમિયા, બોધિસમ્ભારતબ્બિપક્ખેસુ દોસગુણવિકપ્પા અધિટ્ઠાનપારમિયા, હિતાહિતવિકપ્પા મેત્તાપારમિયા, ઇટ્ઠાનિટ્ઠવિકપ્પા ઉપેક્ખાપારમિયા સંકિલેસોતિ વેદિતબ્બો.

કિં વોદાનન્તિ તણ્હાદીહિ અનુપઘાતો, યથાવુત્તવિકપ્પવિરહો ચ એતાસં વોદાનન્તિ વેદિતબ્બં. અનુપહતા હિ તણ્હામાનદિટ્ઠિકોધૂપનાહમક્ખપલાસઇસ્સામચ્છરિયમાયાસાઠેય્યથમ્ભસારમ્ભ- મદપમાદાદીહિ કિલેસેહિ દેય્યપટિગ્ગાહકવિકપ્પાદિરહિતા ચ દાનાદિપારમિયો પરિસુદ્ધા પભસ્સરા ભવન્તીતિ.

કો પટિપક્ખોતિ અવિસેસેન સબ્બેપિ કિલેસા સબ્બેપિ અકુસલા ધમ્મા એતાસં પટિપક્ખો, વિસેસેન પન પુબ્બે વુત્તા મચ્છેરાદયોતિ વેદિતબ્બા. અપિચ દેય્યપટિગ્ગાહકદાનફલેસુ અલોભાદોસામોહગુણયોગતો લોભદોસમોહપટિપક્ખં દાનં, કાયાદિદોસવટ્ઠાપગમનતો લોભાદિપટિપક્ખં સીલં , કામસુખપરૂપઘાતઅત્તકિલમથપરિવજ્જનતો દોસત્તયપટિપક્ખં નેક્ખમ્મં, લોભાદીનં અન્ધીકરણતો, ઞાણસ્સ ચ અનન્ધીકરણતો લોભાદિપટિપક્ખા પઞ્ઞા, અલીનાનુદ્ધતઞાયારમ્ભવસેન લોભાદિપટિપક્ખં વીરિયં, ઇટ્ઠાનિટ્ઠસુઞ્ઞતાનં ખમનતો લોભાદિપટિપક્ખા ખન્તિ, સતિપિ પરેસં ઉપકારે અપકારે ચ યથાભૂતપ્પવત્તિયા લોભાદિપટિપક્ખં સચ્ચં, લોકધમ્મે અભિભુય્ય યથાસમાદિન્નેસુ સમ્ભારેસુ અચલનતો લોભાદિપટિપક્ખં અધિટ્ઠાનં, નીવરણવિવેકતો લોભાદિપટિપક્ખા મેત્તા, ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ અનુનયપટિઘવિદ્ધંસનતો, સમપ્પવત્તિતો ચ લોભાદિપટિપક્ખા ઉપેક્ખાતિ દટ્ઠબ્બં.

કા પટિપત્તીતિ સુખૂપકરણસરીરજીવિતપરિચ્ચાગેન ભયાપનૂદનેન ધમ્મોપદેસેન ચ બહુધા સત્તાનં અનુગ્ગહકરણં દાને પટિપત્તિ. તત્થાયં વિત્થારનયો – ''ઇમિનાહં દાનેન સત્તાનં આયુવણ્ણસુખબલપટિભાનાદિસમ્પત્તિં રમણીયં અગ્ગફલસમ્પત્તિં નિપ્ફાદેય્ય''ન્તિ અન્નદાનં દેતિ, તથા સત્તાનં કમ્મકિલેસપિપાસવૂપસમાય પાનં દેતિ, તથા સુવણ્ણવણ્ણતાય, હિરોત્તપ્પાલઙ્કારસ્સ ચ નિપ્ફત્તિયા વત્થાનિ દેતિ, તથા ઇદ્ધિવિધસ્સ ચેવ નિબ્બાનસુખસ્સ ચ નિપ્ફત્તિયા યાનં દેતિ, તથા સીલગન્ધનિપ્ફત્તિયા ગન્ધં, બુદ્ધગુણસોભાનિપ્ફત્તિયા માલાવિલેપનં, બોધિમણ્ડાસનનિપ્ફત્તિયા આસનં , તથાગતસેય્યાનિપ્ફત્તિયા સેય્યં, સરણભાવનિપ્ફત્તિયા આવસથં, પઞ્ચચક્ખુપટિલાભાય પદીપેય્યં દેતિ. બ્યામપ્પભાનિપ્ફત્તિયા રૂપદાનં, બ્રહ્મસ્સરનિપ્ફત્તિયા સદ્દદાનં, સબ્બલોકસ્સ પિયભાવાય રસદાનં, બુદ્ધસુખુમાલભાવાય ફોટ્ઠબ્બદાનં, અજરામરણભાવાય ભેસજ્જદાનં, કિલેસદાસબ્યવિમોચનત્થં દાસાનં ભુજિસ્સતાદાનં, સદ્ધમ્માભિરતિયા અનવજ્જખિડ્ડારતિહેતુદાનં, સબ્બેપિ સત્તે અરિયાય જાતિયા અત્તનો પુત્તભાવૂપનયનાય પુત્તદાનં, સકલસ્સ લોકસ્સ પતિભાવૂપગમનાય દારદાનં, સુભલક્ખણસમ્પત્તિયા સુવણ્ણમણિમુત્તાપવાળાદિદાનં, અનુબ્યઞ્જનસમ્પત્તિયા નાનાવિધવિભૂસનદાનં, સદ્ધમ્મકોસાધિગમાય વિત્તકોસદાનં, ધમ્મરાજભાવાય રજ્જદાનં, ઝાનાદિસમ્પત્તિયા આરામુય્યાનાદિવનદાનં, ચક્કઙ્કિતેહિ પાદેહિ બોધિમણ્ડૂપસઙ્કમનાય ચરણદાનં, ચતુરોઘનિત્થરણાય સત્તાનં સદ્ધમ્મહત્થદાનત્થં હત્થદાનં, સદ્ધિન્દ્રિયાદિપટિલાભાય કણ્ણનાસાદિદાનં, સમન્તચક્ખુપટિલાભાય ચક્ખુદાનં, ''દસ્સનસવનાનુસ્સરણપારિચરિયાદીસુ સબ્બકાલં સબ્બસત્તાનં હિતસુખાવહો, સબ્બલોકેન ચ ઉપજીવિતબ્બો મે કાયો ભવેય્યા''તિ મંસલોહિતાદિદાનં, ''સબ્બલોકુત્તમો ભવેય્ય''ન્તિ ઉત્તમઙ્ગદાનં દેતિ.

એવં દદન્તો ચ ન અનેસનાય દેતિ, ન પરોપઘાતેન, ન ભયેન, ન લજ્જાય, ન દક્ખિણેય્યરોસનેન, ન પણીતે સતિ લૂખં, ન અત્તુક્કંસનેન, ન પરવમ્ભનેન, ન ફલાભિકઙ્ખાય, ન યાચકજિગુચ્છાય, ન અચિત્તીકારેન દેતિ, અથ ખો સક્કચ્ચં દેતિ, સહત્થેન દેતિ, કાલેન દેતિ, ચિત્તિં કત્વા દેતિ, અવિભાગેન દેતિ, તીસુ કાલેસુ સોમનસ્સિતો દેતિ. તતોયેવ દત્વા ન પચ્છાનુતાપી હોતિ, ન પટિગ્ગાહકવસેન માનાવમાનં કરોતિ, પટિગ્ગાહકાનં પિયસમુદાચારો હોતિ વદઞ્ઞૂ યાચયોગો સપરિવારદાયી. તઞ્ચ દાનસમ્પત્તિં સકલલોકહિતસુખાય પરિણામેતિ, અત્તનો ચ અકુપ્પાય વિમુત્તિયા, અપરિક્ખયસ્સ છન્દસ્સ, અપરિક્ખયસ્સ વીરિયસ્સ, અપરિક્ખયસ્સ સમાધાનસ્સ, અપરિક્ખયસ્સ ઞાણસ્સ, અપરિક્ખયાય સમ્માસમ્બોધિયા પરિણામેતિ. ઇમઞ્ચ દાનપારમિં પટિપજ્જન્તેન મહાસત્તેન જીવિતે, ભોગેસુ ચ અનિચ્ચસઞ્ઞા પચ્ચુપટ્ઠપેતબ્બા, સત્તેસુ ચ મહાકરુણા. એવઞ્હિ ભોગે ગહેતબ્બસારં ગણ્હન્તો આદિત્તસ્મા વિય અગારસ્મા સબ્બં સાપતેય્યં, અત્તાનઞ્ચ બહિ નીહરન્તો ન કિઞ્ચિ સેસેતિ, નિરવસેસતો નિસ્સજ્જતિયેવ. અયં તાવ **દાનપારમિયા** પટિપત્તિક્કમો.

સીલપારમિયા પન યસ્મા સબ્બઞ્ઞુસીલાલઙ્કારેહિ સત્તે અલઙ્કરિતુકામેન અત્તનોયેવ તાવ સીલં વિસોધેતબ્બં, તસ્મા સત્તેસુ તથા દયાપન્નચિત્તેન ભવિતબ્બં, યથા સુપિનન્તેનપિ ન આઘાતો ઉપ્પજ્જેય્ય. પરૂપકારનિરતતાય પરસન્તકો અલગદ્દો વિય ન પરામસિતબ્બો. અબ્રહ્મચરિયતોપિ આરાચારી, સત્તવિધમેથુન સંયોગવિરતો, પગેવ પરદારગમનતો. સચ્ચં હિતં પિયં પરિમિતમેવ ચ કાલેન ધમ્મિં કથં ભાસિતા હોતિ, અનભિજ્ઝાલુ અબ્યાપન્નો અવિપરીતદસ્સનો સમ્માસમ્બુદ્ધે નિવિટ્ઠસદ્ધો નિવિટ્ઠપેમો. ઇતિ ચતુરાપાયવટ્ટદુક્ખપથેહિ અકુસલકમ્મપથેહિ, અકુસલધમ્મેહિ ચ ઓરમિત્વા સગ્ગમોક્ખપથેસુ કુસલકમ્મપથેસુ પતિટ્ઠિતસ્સ સુદ્ધાસયપયોગતાય યથાભિપત્થિતા સત્તાનં હિતસુખૂપસઞ્હિતા મનોરથા સીઘં અભિનિપ્ફજ્જન્તિ.

તત્થ હિંસાનિવત્તિયા સબ્બસત્તાનં અભયદાનં દેતિ, અપ્પકસિરેનેવ મેત્તાભાવનં સમ્પાદેતિ, એકાદસ મેત્તાનિસંસે અધિગચ્છતિ, અપ્પાબાધો હોતિ અપ્પાતઙ્કો દીઘાયુકો સુખબહુલો, લક્ખણવિસેસે પાપુણાતિ, દોસવાસનઞ્ચ સમુચ્છિન્દતિ. તથા અદિન્નાદાનનિવત્તિયા ચોરાદિઅસાધારણે ઉળારે ભોગે અધિગચ્છતિ, અનાસઙ્કનીયો પિયો મનાપો વિસ્સસનીયો, વિભવસમ્પત્તીસુ અલગ્ગચિત્તો પરિચ્ચાગસીલો , લોભવાસનઞ્ચ સમુચ્છિન્દતિ. અબ્રહ્મચરિયનિવત્તિયા અલોભો હોતિ સન્તકાયચિત્તો, સત્તાનં પિયો હોતિ મનાપો અપરિસઙ્કનીયો, કલ્યાણો ચસ્સ કિત્તિસદ્દો અબ્ભુગ્ગચ્છતિ, અલગ્ગચિત્તો હોતિ માતુગામેસુ અલુદ્ધાસયો, નેક્ખમ્મબહુલો, લક્ખણવિસેસે અધિગચ્છતિ, લોભવાસનઞ્ચ સમુચ્છિન્દતિ.

મુસાવાદનિવત્તિયા સત્તાનં પમાણભૂતો હોતિ પચ્ચયિકો થેતો આદેય્યવચનો દેવતાનં પિયો મનાપો સુરભિગન્ધમુખો આરક્ખિયકાયવચીસમાચારો , લક્ખણવિસેસે ચ અધિગચ્છતિ, કિલેસવાસનઞ્ચ સમુચ્છિન્દતિ. પેસુઞ્ઞનિવત્તિયા પરૂપક્કમેહિ અભેજ્જકાયો હોતિ અભેજ્જપરિવારો, સદ્ધમ્મે ચ અભિજ્જનકસદ્ધો, દળ્હમિત્તો ભવન્તરપરિચિતાનમ્પિ સત્તાનં એકન્તપિયો, અસંકિલેસબહુલો. ફરુસવાચાનિવત્તિયા સત્તાનં પિયો હોતિ મનાપો સુખસીલો મધુરવચનો સમ્ભાવનીયો, અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતો ચસ્સ સરો (મ॰ નિ॰ ૨.૩૮૭) નિબ્બત્તતિ. સમ્ફપ્પલાપનિવત્તિયા ચ સત્તાનં પિયો હોતિ મનાપો ગરુભાવનીયો ચ આદેય્યવચનો ચ પરિમિતાલાપો, મહેસક્ખો ચ હોતિ મહાનુભાવો, ઠાનુપ્પત્તિકેન પટિભાનેન પઞ્હાનં બ્યાકરણકુસલો, બુદ્ધભૂમિયઞ્ચ એકાય એવ વાચાય અનેકભાસાનં સત્તાનં અનેકેસં પઞ્હાનં બ્યાકરણસમત્થો હોતિ.

અનભિજ્ઝાલુતાય ઇચ્છિતલાભી હોતિ, ઉળારેસુ ચ ભોગેસુ રુચિં પટિલભતિ, ખત્તિયમહાસાલાદીનં સમ્મતો હોતિ, પચ્ચત્થિકેહિ અનભિભવનીયો, ઇન્દ્રિયવેકલ્લં ન પાપુણાતિ, અપ્પટિપુગ્ગલો ચ હોતિ. અબ્યાપાદેન પિયદસ્સનો હોતિ સત્તાનં સમ્ભાવનીયો, પરહિતાભિનન્દિતાય ચ સત્તે અપ્પકસિરેનેવ પસાદેતિ, અલૂખસભાવો ચ હોતિ મેત્તાવિહારી, મહેસક્ખો ચ હોતિ મહાનુભાવો. મિચ્છાદસ્સનાભાવેન કલ્યાણે સહાયે પટિલભતિ, સીસચ્છેદમ્પિ પાપુણન્તો પાપકમ્મં ન કરોતિ, કમ્મસ્સકતાદસ્સનતો અકોતૂહલમઙ્ગલિકો ચ હોતિ, સદ્ધમ્મે ચસ્સ સદ્ધા પતિટ્ઠિતા હોતિ મૂલજાતા, સદ્દહતિ ચ તથાગતાનં બોધિં , સમયન્તરેસુ નાભિરમતિ ઉક્કારટ્ઠાને વિય રાજહંસો, લક્ખણત્તયપરિજાનનકુસલો હોતિ, અન્તે ચ અનાવરણઞાણલાભી, યાવ બોધિં ન પાપુણાતિ, તાવ તસ્મિં તસ્મિં સત્તનિકાયે ઉક્કટ્ઠુક્કટ્ઠો ચ હોતિ, ઉળારુળારસમ્પત્તિયો પાપુણાતિ.

''ઇતિ હિદં સીલં નામ સબ્બસમ્પત્તીનં અધિટ્ઠાનં, સબ્બબુદ્ધગુણાનં પભવભૂમિ, સબ્બબુદ્ધકરધમ્માનમાદિ ચરણં મુખં પમુખ''ન્તિ બહુમાનં ઉપ્પાદેત્વા કાયવચીસંયમે, ઇન્દ્રિયદમને, આજીવસમ્પદાય, પચ્ચયપરિભોગે ચ સતિસમ્પજઞ્ઞબલેન અપ્પમત્તેન લાભસક્કારસિલોકં મિત્તમુખપચ્ચત્થિકં વિય સલ્લક્ખેત્વા ''કિકીવ અણ્ડ''ન્તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૯; દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૭) વુત્તનયેન સક્કચ્ચં સીલં સમ્પાદેતબ્બં . અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૬) વુત્તનયેન વેદિતબ્બો. તઞ્ચ પનેતં સીલં ન અત્તનો દુગ્ગતિપરિકિલેસવિમુત્તિયા, સુગતિયમ્પિ, ન રજ્જસમ્પત્તિયા, નચક્કવત્તિ-નદેવ-નસક્ક-નમાર-નબ્રહ્મસમ્પત્તિયા, નાપિ અત્તનો તેવિજ્જતાદિહેતુ, ન પચ્ચેકબોધિયા, અથ ખો સબ્બઞ્ઞુભાવેન સબ્બસત્તાનં અનુત્તરસીલાલઙ્કારસમ્પાદનત્થમેવાતિ પરિણામેતબ્બં.

તથા સકલસંકિલેસનિવાસટ્ઠાનતાય, પુત્તદારાદીહિ મહાસમ્બાધતાય, કસિવણિજ્જાદિનાનાવિધકમ્મન્તાધિટ્ઠાનબ્યાકુલતાય ચ ઘરાવાસસ્સ નેક્ખમ્મસુખાદીનં અનોકાસતં, કામાનઞ્ચ

‘‘સત્થધારાલગ્ગમધુબિન્દુ વિય ચ અવલેય્હમાના પરિત્તસ્સાદા વિપુલાનત્થાનુબન્ધા’’તિ ચ ‘‘વિજ્જુલતોભાસેન ગહેતબ્બં નચ્ચં વિય પરિત્તકાલોપલબ્ભા, ઉમ્મત્તકાલઙ્કારો વિય વિપરીતસઞ્ઞાય અનુભવિતબ્બા , કરીસાવચ્છાદનસુખં વિય પટિકારભૂતા, ઉદકતેમિતઙ્ગુલિયા ઉસ્સાવકોદકપાનં વિય અતિત્તિકરા, છાતજ્ઝત્તભોજનં વિય સાબાધા, બલિસામિસં વિય બ્યસનસન્નિપાતકારણા, અગ્ગિસન્તાપો વિય કાલત્તયેપિ દુક્ખુપ્પત્તિહેતુભૂતા, મક્કટાલેપો વિય બન્ધનિમિત્તા ઘાતકાવચ્છાદનકિમિલયો વિય અનત્થચ્છાદના, સપત્તગામવાસો વિય ભયટ્ઠાનભૂતા, પચ્ચત્થિકપોસકો વિય કિલેસમારાદીનં આમિસભૂતા, છણસમ્પત્તિયો વિય વિપરિણામદુક્ખા, કોટરગ્ગિ વિય અન્તોદાહકા, પુરાણકૂપાવલમ્બબીરણમધુપિણ્ડં વિય અનેકાદીનવા, લોણૂદકપાનં વિય પિપાસહેતુભૂતા, સુરામેરયં વિય નીચજનસેવિતા, અપ્પસ્સાદતાય અટ્ઠિકઙ્કલૂપમા’’તિઆદિના ચ નયેન આદીનવં સલ્લક્ખેત્વા તબ્બિપરિયાયેન નેક્ખમ્મે આનિસંસં પસ્સન્તેન નેક્ખમ્મપવિવેકઉપસમસુખાદીસુ નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તેન નેક્ખમ્મપારમી પૂરેતબ્બા.

તથા યસ્મા પઞ્ઞા આલોકો વિય અન્ધકારેન, મોહેન સહ ન વત્તતિ, તસ્મા મોહકારણાનિ તાવ બોધિસત્તેન પરિવજ્જિતબ્બાનિ. તત્થિમાનિ મોહકારણાનિ – અરતિ તન્દી વિજમ્ભિતા આલસિયં ગણસઙ્ગણિકારામતા નિદ્દાસીલતા અનિચ્છયસીલતા ઞાણસ્મિં અકુતૂહલતા મિચ્છાધિમાનો અપરિપુચ્છકતા કાયસ્સ ન સમ્માપરિહારો અસમાહિતચિત્તતા દુપ્પઞ્ઞાનં પુગ્ગલાનં સેવના પઞ્ઞવન્તાનં અપયિરુપાસના અત્તપરિભવો મિચ્છાવિકપ્પો વિપરીતાભિનિવેસો કાયદળ્હીબહુલતા અસંવેગસીલતા પઞ્ચ નીવરણાનિ. સઙ્ખેપતો યે વા પન ધમ્મે આસેવતો અનુપ્પન્ના પઞ્ઞા ન ઉપ્પજ્જતિ, ઉપ્પન્ના પરિહાયતિ, ઇતિ ઇમાનિ સમ્મોહકારણાનિ પરિવજ્જન્તેન બાહુસચ્ચે ઝાનાદીસુ ચ યોગો કરણીયો.

તત્થાયં બાહુસચ્ચસ્સ વિસયવિભાગો – પઞ્ચ ખન્ધા દ્વાદસાયતનાનિ, અટ્ઠારસ ધાતુયો ચત્તારિ સચ્ચાનિ બાવીસતિન્દ્રિયાનિ દ્વાદસપદિકો પટિચ્ચસમુપ્પાદો, તથા સતિપટ્ઠાનાદયો કુસલાદિધમ્મપ્પકારભેદા ચ. યાનિ ચ લોકે અનવજ્જાનિ વિજ્જટ્ઠાનાનિ, યે ચ સત્તાનં હિતસુખવિધાનયોગ્યા બ્યાકરણવિસેસા. ઇતિ એવં પકારં સકલમેવ સુતવિસયં ઉપાયકોસલ્લપુબ્બઙ્ગમાય પઞ્ઞાય સતિવીરિયુપત્થમ્ભકારણાય સાધુકં ઉગ્ગહણસવનધારણપરિચયપરિપુચ્છાહિ ઓગાહેત્વા તત્થ ચ પરેસં પતિટ્ઠપનેન સુતમયા પઞ્ઞા નિબ્બત્તેતબ્બા, તથા ખન્ધાદીનં સભાવધમ્માનં આકારપરિવિતક્કનમુખેન તે નિજ્ઝાનં ખમાપેન્તેન ચિન્તામયા, ખન્ધાદીનંયેવ પન સલક્ખણસામઞ્ઞલક્ખણપરિગ્ગહવસેન લોકિયં પરિઞ્ઞં નિબ્બત્તેન્તેન પુબ્બભાગભાવનાપઞ્ઞા સમ્પાદેતબ્બા. એવઞ્હિ ‘‘નામરૂપમત્તમિદં યથારહં પચ્ચયેહિ ઉપ્પજ્જતિ ચેવ નિરુજ્ઝતિ ચ, ન એત્થ કોચિ કત્તા વા કારેતા વા, હુત્વા અભાવટ્ઠેન અનિચ્ચં, ઉદયબ્બયપટિપીળનટ્ઠેન દુક્ખં, અવસવત્તનટ્ઠેન અનત્તા’’તિ અજ્ઝત્તિકબાહિરે ધમ્મે નિબ્બિસેસં પરિજાનન્તો તત્થ આસઙ્ગં પજહિત્વા, પરે ચ તત્થ તં જહાપેત્વા કેવલં કરુણાવસેનેવ યાવ ન બુદ્ધગુણા હત્થતલં આગચ્છન્તિ, તાવ યાનત્તયે સત્તે અવતારણપરિપાચનેહિ પતિટ્ઠાપેન્તો, ઝાનવિમોક્ખસમાધિસમાપત્તિયો ચ વસીભાવં પાપેન્તો પઞ્ઞાય અતિવિય મત્થકં પાપુણાતીતિ.

તથા સમ્માસમ્બોધિયા કતાભિનીહારેન મહાસત્તેન ‘‘કો નુ અજ્જ પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારો ઉપચિતો, કિઞ્ચ મયા કતં પરહિત’’ન્તિ દિવસે દિવસે પચ્ચવેક્ખન્તેન સત્તહિતત્થં ઉસ્સાહો કરણીયો, સબ્બેસમ્પિ સત્તાનં ઉપકારાય અત્તનો કાયં જીવિતઞ્ચ ઓસ્સજ્જિતબ્બં, સબ્બેપિ સત્તા અનોધિસો મેત્તાય કરુણાય ચ ફરિતબ્બા, યા કાચિ સત્તાનં દુક્ખુપ્પત્તિ, સબ્બા સા અત્તનિ પાટિકઙ્ખિતબ્બા, સબ્બેસઞ્ચ સત્તાનં પુઞ્ઞં અબ્ભનુમોદિતબ્બં, બુદ્ધમહન્તતા અભિણ્હં પચ્ચવેક્ખિતબ્બા, યઞ્ચ કિઞ્ચિ કમ્મં કરોતિ કાયેન વાચાય વા, તં સબ્બં બોધિનિન્નચિત્તપુબ્બઙ્ગમં કાતબ્બં. ઇમિના

હિ ઉપાયેન બોધિસત્તાનં અપરિમેય્યો પુઞ્ઞભાગો ઉપચીયતિ. અપિચ સત્તાનં પરિભોગત્થં પરિપાલનત્થઞ્ચ અત્તનો સરીરં જીવિતઞ્ચ પરિચ્ચજિત્વા ખુપ્પિપાસાસીતુણ્હવાતાતપાદિદુક્ખપટિકારો પરિયેસિતબ્બો. યઞ્ચ યથાવુત્તદુક્ખપટિકારજં સુખં અત્તના પટિલભતિ, તથા રમણીયેસુ આરામુય્યાનપાસાદતલાદીસુ, અરઞ્ઞાયતનેસુ ચ કાયચિત્તસન્તાપાભાવેન અભિનિબ્બુતત્તા સુખં વિન્દતિ, યઞ્ચ સુણાતિ બુદ્ધાનુબુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધબોધિસત્તાનં દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારભૂતં ઝાનસમાપત્તિસુખં, તં સબ્બં સત્તેસુ અનોધિસો ઉપસંહરતિ. અયં તાવ અસમાહિતભૂમિયં નયો.

સમાહિતો પન અત્તના યથાનુભૂતં વિસેસાધિગમનિબ્બત્તં પીતિપસ્સદ્ધિસુખં સબ્બસત્તેસુ અધિમુચ્ચતિ, તથા મહતિ સંસારદુક્ખે, તન્નિમિત્તભૂતે ચ કિલેસાભિસઙ્ખારદુક્ખે નિમુગ્ગં સત્તનિકાયં દિસ્વા તત્થપિ છેદનભેદનફાલનપિસનગ્ગિસન્તાપાદિજનિતા દુક્ખા તિબ્બા ખરા કટુકા વેદના નિરન્તરં ચિરકાલં વેદિયન્તે નારકે, અઞ્ઞમઞ્ઞં કુજ્ઝનસન્તાપનવિહેઠનહિંસનપરાધીનતાદીહિ દુક્ખં અનુભવન્તે તિરચ્છાને, જોતિમાલા’કુલસરીરે ઉદ્ધબાહુવિરવન્તે ઉક્કામુખે ખુપ્પિપાસાદીહિ ડય્હમાને ચ વન્તખેળાદિઆહારે ચ મહાદુક્ખં વેદયમાને પેતે ચ પરિયેટ્ઠિમૂલકં મહન્તં અનયબ્યસનં પાપુણન્તે હત્થચ્છેદાદિકારણયોગેન દુબ્બણ્ણદુદ્દસિકદલિદ્દતાદિભાવેન ખુપ્પિપાસાદિયોગેન બલવન્તેહિ અભિભવનીયતો, પરેસં વહનતો, પરાધીનતો ચ નારકે પેતે તિરચ્છાને ચ અતિસયન્તે અપાયદુક્ખનિબ્બિસેસં દુક્ખં અનુભવન્તે મનુસ્સે ચ તથા વિસયવિસપરિભોગવિક્ખિત્તચિત્તતાય રાગાદિપરિયુટ્ઠાનેન ડય્હમાને વાયુવેગસમુટ્ઠિતજાલાસમિદ્ધસુક્ખકટ્ઠસન્નિપાતે અગ્ગિક્ખન્ધે વિય અનુપસન્તપરિળાહવુત્તિકે અનિહતપરાધીને કામાવચરદેવે ચ મહતા વાયામેન વિદૂરમાકાસં વિગાહિતસકુન્તા વિય, બલવન્તેહિ ખિત્તસરા વિય ચ ‘‘સતિપિ ચિરપ્પવત્તિયં અનચ્ચન્તિકતાય પાતપરિયોસાના અનતિક્કન્તજાતિજરામરણા એવા’’તિ રૂપાવચરારૂપાવચરદેવે ચ પસ્સન્તેન મેત્તાય કરુણાય ચ અનોધિસો સત્તા ફરિતબ્બા. એવં કાયેન વાચાય મનસા ચ બોધિસમ્ભારે નિરન્તરં ઉપચિનન્તેન ઉસ્સાહો પવત્તેતબ્બો.

અપિચ ‘‘અચિન્તેય્યાપરિમિતવિપુલોળારવિમલનિરુપમનિરુપક્કિલેસગુણનિચયનિદાનભૂતસ્સ બુદ્ધભાવસ્સ ઉસ્સક્કિત્વા સમ્પહંસનયોગ્યં વીરિયં નામ અચિન્તેય્યાનુભાવમેવ. યં ન પચુરજના સોતુમ્પિ સક્કુણન્તિ, પગેવ પટિપજ્જિતું. તથા હિ તિવિધા અભિનીહારચિત્તુપ્પત્તિ, ચતસ્સો બુદ્ધભૂમિયો, ચત્તારિ સઙ્ગહવત્થૂનિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૧૦, ૩૧૩; અ॰ નિ॰ ૪.૩૨), કરુણેકાસતા, બુદ્ધધમ્મેસુ નિજ્ઝાનક્ખન્તિ, સબ્બધમ્મેસુ નિરુપલેપો, સબ્બસત્તેસુ પુત્તસઞ્ઞા, સંસારદુક્ખેહિ અપરિખેદો, સબ્બદેય્યધમ્મપરિચ્ચાગો, તેન ચ નિરતિમાનતા, અધિસીલસિક્ખાદિઅધિટ્ઠાનં, તત્થ ચ અચલતા, કુસલકિરિયાસુ પીતિપામોજ્જં, વિવેકનિન્નચિત્તતા, ઝાનાનુયોગો, અનવજ્જસુતેન અતિત્તિ, યથાસુતસ્સ ધમ્મસ્સ પરેસં હિતજ્ઝાસયેન દેસના, સત્તાનં ઞાયે નિવેસનં, આરમ્ભદળ્હતા, ધીરવીરભાવો, પરાપવાદપરાપકારેસુ વિકારાભાવો, સચ્ચાધિટ્ઠાનં, સમાપત્તીસુ વસીભાવો, અભિઞ્ઞાસુ બલપ્પત્તિ, લક્ખણત્તયાવબોધો, સતિપટ્ઠાનાદીસુ અભિયોગેન લોકુત્તરમગ્ગસમ્ભારસમ્ભરણં, નવલોકુત્તરાવક્કન્તી’’તિ એવમાદિકા સબ્બા બોધિસમ્ભારપટિપત્તિ વીરિયાનુભાવેનેવ સમિજ્ઝતીતિ અભિનીહારતો યાવ મહાબોધિ અનોસ્સજ્જન્તેન સક્કચ્ચં નિરન્તરં વીરિયં સમ્પાદેતબ્બં. સમ્પજ્જમાને ચ વીરિયે ખન્તિઆદયો દાનાદયો ચ સબ્બેપિ બોધિસમ્ભારા તદધીનવુત્તિતાય સમ્પન્ના એવ હોન્તીતિ. ખન્તિઆદીસુપિ ઇમિના નયેન પટિપત્તિ વેદિતબ્બા.

ઇતિ સત્તાનં સુખૂપકરણપરિચ્ચાગેન બહુધા અનુગ્ગહકરણં દાનેન પટિપત્તિ, સીલેન તેસં જીવિતસાપતેય્યદારરક્ખઅભેદપિયહિતવચનાવિહિંસાદિકરણાનિ, નેક્ખમ્મેન નેસં

આમિસપટિગ્ગહણધમ્મદાનાદિના અનેકધા હિતચરિયા, પઞ્ઞાય તેસં હિતકરણૂપાયકોસલ્લં, વીરિયેન તત્થ ઉસ્સાહારમ્ભઅસંહીરાનિ, ખન્તિયા તદપરાધસહનં, સચ્ચેન તેસં અવઞ્ચનતદુપકારકિરિયાસમાદાનાવિસંવાદનાદિ, અધિટ્ઠાનેન તદુપકારકરણે અનત્થસમ્પાતેપિ અચલનં, મેત્તાય તેસં હિતસુખાનુચિન્તનં, ઉપેક્ખાય તેસં ઉપકારાપકારેસુ વિકારાનાપત્તીતિ એવં અપરિમાણે સત્તે આરબ્ભ અનુકમ્પિતસબ્બસત્તસ્સ બોધિસત્તસ્સ પુથુજ્જનેહિ અસાધારણો અપરિમાણો પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારૂપચયો એત્થ પટિપત્તીતિ વેદિતબ્બં. યો ચેતાસં પચ્ચયો વુત્તો, તસ્સ ચ સક્કચ્ચં સમ્પાદનં.

કો વિભાગોતિ દસ પારમિયો, દસ ઉપપારમિયો, દસ પરમત્થપારમિયોતિ સમત્તિંસ પારમિયો. તત્થ કતાભિનીહારસ્સ બોધિસત્તસ્સ પરહિતકરણાભિનિન્નઆસયપ્પયોગસ્સ કણ્હધમ્મવોકિણ્ણા સુક્કધમ્મા પારમિયો, તેહિ અવોકિણ્ણા સુક્કા ધમ્મા ઉપપારમિયો, અકણ્હા અસુક્કા પરમત્થપારમિયોતિ કેચિ. સમુદાગમનકાલેસુ પૂરિયમાના પારમિયો, બોધિસત્તભૂમિયં પુણ્ણા ઉપપારમિયો, બુદ્ધભૂમિયં સબ્બાકારપરિપુણ્ણા પરમત્થપારમિયો. બોધિસત્તભૂમિયં વા પરહિતકરણતો પારમિયો, અત્તહિતકરણતો ઉપપારમિયો, બુદ્ધભૂમિયં બલવેસારજ્જસમધિગમેન ઉભયહિતપરિપૂરણતો પરમત્થપારમિયોતિ એવં આદિમજ્ઝપરિયોસાનેસુ પણિધાનારમ્ભપરિનિટ્ઠાનેસુ તેસં વિભાગોતિ અપરે. દોસુપસમકરુણાપકતિકાનં ભવસુખવિમુત્તિસુખપરમસુખપ્પત્તાનં પુઞ્ઞૂપચયભેદતો તબ્બિભાગોતિ અઞ્ઞે.

લજ્જાસતિમાનાપસ્સયાનં લોકુત્તરધમ્માધિપતીનં સીલસમાધિપઞ્ઞાગરુકાનં તારિતતરિતતારયિતૂનં અનુબુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસમ્માસમ્બુદ્ધાનં પારમી, ઉપપારમી, પરમત્થપારમીતિ બોધિત્તયપ્પત્તિતો યથાવુત્તવિભાગોતિ કેચિ. ચિત્તપણિધિતો યાવ વચીપણિધિ, તાવ પવત્તા સમ્ભારા પારમિયો, વચીપણિધિતો યાવ કાયપણિધિ, તાવ પવત્તા ઉપપારમિયો, કાયપણિધિતો પભુતિ પરમત્થપારમિયોતિ અપરે. અઞ્ઞે પન ''પરપુઞ્ઞાનુમોદનવસેન પવત્તા સમ્ભારા પારમિયો, પરેસં કારાપનવસેન પવત્તા ઉપપારમિયો, સયં કરણવસેન પવત્તા પરમત્થપારમિયો''તિ વદન્તિ. તથા ભવસુખાવહો પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારો પારમી, અત્તનો નિબ્બાનસુખાવહો ઉપપારમી, પરેસં તદુભયસુખાવહો પરમત્થપારમીતિ એકે.

પુત્તદારધનાદિઉપકરણપરિચ્ચાગો પન દાનપારમી, અત્તનો અઙ્ગપરિચ્ચાગો દાનઉપપારમી, અત્તનો જીવિતપરિચ્ચાગો દાનપરમત્થપારમી. તથા પુત્તદારાદિકસ્સ તિવિધસ્સપિ હેતુ અવીતિક્કમનવસેન તિસ્સો સીલપારમિયો, તેસુ એવ તિવિધેસુ વત્થૂસુ આલયં ઉપચ્છિન્દિત્વા નિક્ખમનવસેન તિસ્સો નેક્ખમ્મપારમિયો, ઉપકરણઙ્ગજીવિતતણ્હં સમૂહનિત્વા સત્તાનં હિતાહિતવિનિચ્છયકરણવસેન તિસ્સો પઞ્ઞાપારમિયો, યથાવુત્તભેદાનં પરિચ્ચાગાદીનં વાયમનવસેન તિસ્સો વીરિયપારમિયો, ઉપકરણઙ્ગજીવિતન્તરાયકરાનં ખમનવસેન તિસ્સો ખન્તિપારમિયો, ઉપકરણઙ્ગજીવિતહેતુ સચ્ચાપરિચ્ચાગવસેન તિસ્સો સચ્ચપારમિયો, દાનાદિપારમિયો અકુપ્પાધિટ્ઠાનવસેનેવ સમિજ્ઝન્તીતિ ઉપકરણાદિવિનાસેપિ અચલાધિટ્ઠાનવસેન તિસ્સો અધિટ્ઠાનપારમિયો, ઉપકરણાદિઉપઘાતકેસુપિ સત્તેસુ મેત્તાય અવિજહનવસેન તિસ્સો મેત્તાપારમિયો, યથાવુત્તવત્થુત્તયસ્સ ઉપકારાપકારેસુ સત્તસઙ્ખારેસુ મજ્ઝત્તતાપટિલાભવસેન તિસ્સો ઉપેક્ખાપારમિયોતિ એવમાદિના એતાસં વિભાગો વેદિતબ્બો.

કો સઙ્ગહોતિ એત્થ પન યથા એતા વિભાગતો તિંસવિધાપિ દાનપારમીઆદિભાવતો દસવિધા, એવં દાનસીલખન્તિવીરિયઝાનપઞ્ઞાસભાવેન છબ્બિધા. એતાસુ હિ નેક્ખમ્મપારમી સીલપારમિયા સઙ્ગહિતા તસ્સા

પબ્બજ્જાભાવે, નીવરણવિવેકભાવે પન ઝાનપારમિયા, કુસલધમ્મભાવે છહિપિ સઙ્ગહિતા. સચ્ચપારમી સીલપારમિયા એકદેસોયેવ વચીસચ્ચવિરતિસચ્ચપક્ખે, ઞાણસચ્ચપક્ખે પન પઞ્ઞાપારમિયા સઙ્ગહિતા. મેત્તાપારમી ઝાનપારમિયા એવ, ઉપેક્ખાપારમી ઝાનપઞ્ઞાપારમીહિ, અધિટ્ઠાનપારમી સબ્બાહિપિ સઙ્ગહિતાતિ.

એતેસઞ્ચ દાનાદીનં છન્નં ગુણાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં સમ્બન્ધાનં પઞ્ચદસયુગળાદીનિ પઞ્ચદસયુગળાદિસાધકાનિ હોન્તિ – સેય્યથિદં? દાનસીલયુગળેન પરહિતાહિતાનં કરણાકરણયુગળસિદ્ધિ, દાનખન્તિયુગળેન અલોભાદોસયુગળસિદ્ધિ, દાનવીરિયયુગળેન ચાગસુતયુગળસિદ્ધિ, દાનઝાનયુગળેન કામદોસપ્પહાનયુગળસિદ્ધિ, દાનપઞ્ઞાયુગળેન અરિયયાનધુરયુગળસિદ્ધિ, સીલખન્તિદ્વયેન પયોગાસયસુદ્ધિદ્વયસિદ્ધિ, સીલવીરિયદ્વયેન ભાવનાદ્વયસિદ્ધિ, સીલઝાનદ્વયેન દુસ્સીલ્યપરિયુટ્ઠાનપ્પહાનદ્વયસિદ્ધિ, સીલપઞ્ઞાદ્વયેન દાનદ્વયસિદ્ધિ, ખન્તિવીરિયયુગળેન ખમાતેજદ્વયસિદ્ધિ, ખન્તિઝાનયુગળેન વિરોધાનુરોધપ્પહાનયુગળસિદ્ધિ , ખન્તિપઞ્ઞાયુગળેન સુઞ્ઞતાખન્તિપટિવેધદુકસિદ્ધિ, વીરિયઝાનદુકેન પગ્ગાહાવિક્ખેપદુકસિદ્ધિ, વીરિયપઞ્ઞાદુકેન સરણદુકસિદ્ધિ, ઝાનપઞ્ઞાદુકેન યાનદુકસિદ્ધિ. દાનસીલખન્તિત્તિકેન લોભદોસમોહપ્પહાનત્તિકસિદ્ધિ, દાનસીલવીરિયત્તિકેન ભોગજીવિતકાયસારાદાનત્તિકસિદ્ધિ, દાનસીલઝાનત્તિકેન પુઞ્ઞકિરિયવત્થુત્તિકસિદ્ધિ, દાનસીલપઞ્ઞાતિકેન આમિસાભયધમ્મદાનત્તિકસિદ્ધીતિ એવં ઇતરેહિપિ તિકેહિ ચતુક્કાદીહિ ચ યથાસમ્ભવં તિકાનિ ચતુક્કાદીનિ ચ યોજેતબ્બાનિ.

એવં છબ્બિધાનમ્પિ પન ઇમાસં પારમીનં ચતૂહિ અધિટ્ઠાનેહિ સઙ્ગહો વેદિતબ્બો. સબ્બપારમીનં સમૂહસઙ્ગહતો હિ ચત્તારિ અધિટ્ઠાનાનિ. સેય્યથિદં – સચ્ચાધિટ્ઠાનં, ચાગાધિટ્ઠાનં, ઉપસમાધિટ્ઠાનં, પઞ્ઞાધિટ્ઠાનન્તિ. તત્થ અધિતિટ્ઠતિ એતેન, એત્થ વા અધિતિટ્ઠતિ, અધિટ્ઠાનમત્તમેવ વા તન્તિ અધિટ્ઠાનં. સચ્ચઞ્ચ તં અધિટ્ઠાનઞ્ચ, સચ્ચસ્સ વા અધિટ્ઠાનં, સચ્ચં અધિટ્ઠાનં એતસ્સાતિ વા સચ્ચાધિટ્ઠાનં. એવં સેસેસુપિ. તત્થ અવિસેસતો તાવ લોકુત્તરગુણે કતાભિનીહારસ્સ અનુકમ્પિતસબ્બસત્તસ્સ મહાસત્તસ્સ પરિઞ્ઞાનુરૂપં સબ્બપારમિપરિગ્ગહતો સચ્ચાધિટ્ઠાનં, તેસં પટિપક્ખપરિચ્ચાગતો ચાગાધિટ્ઠાનં, સબ્બપારમિતાગુણેહિ ઉપસમતો ઉપસમાધિટ્ઠાનં , તેહિયેવ પરહિતોપાયકોસલ્લતો પઞ્ઞાધિટ્ઠાનં. વિસેસતો પન ''અત્થિકજનં અવિસંવાદેત્વા દસ્સામી''તિ પટિજાનતો, પટિઞ્ઞં અવિસંવાદેત્વા દાનતો, દાનં અવિસંવાદેત્વા અનુમોદનતો, મચ્છરિયાદિપટિપક્ખપરિચ્ચાગતો, દેય્યપટિગ્ગાહકદાનદેય્યધમ્મક્ખયેસુ લોભદોસમોહભયવૂપસમતો, યથારહં યથાકાલં યથાવિધાનઞ્ચ દાનતો, પઞ્ઞુત્તરતો ચ કુસલધમ્માનં ચતુરધિટ્ઠાનપદટ્ઠાનં દાનં. તથા સંવરસમાદાનસ્સ અવીતિક્કમતો, દુસ્સીલ્યપરિચ્ચાગતો, દુચ્ચરિતવૂપસમતો, પઞ્ઞુત્તરતો ચ ચતુરધિટ્ઠાનપદટ્ઠાનં સીલં. યથાપટિઞ્ઞં ખમનતો, પરાપરાધવિકપ્પપરિચ્ચાગતો, કોધપરિયુટ્ઠાનવૂપસમતો, પઞ્ઞુત્તરતો ચ ચતુરધિટ્ઠાનપદટ્ઠાના ખન્તિ. પટિઞ્ઞાનુરૂપં પરહિતકરણતો, વિસાદપરિચ્ચાગતો, અકુસલધમ્માનં વૂપસમતો, પઞ્ઞુત્તરતો ચ ચતુરધિટ્ઠાનપદટ્ઠાનં વીરિયં. પટિઞ્ઞાનુરૂપં લોકહિતાનુચિન્તનતો, નીવરણપરિચ્ચાગતો, ચિત્તવૂપસમતો, પઞ્ઞુત્તરતો ચ ચતુરધિટ્ઠાનપદટ્ઠાનં ઝાનં. યથાપટિઞ્ઞં પરહિતૂપાયકોસલ્લતો, અનુપાયકિરિયાપરિચ્ચાગતો , મોહજપરિળાહવૂપસમતો, સબ્બઞ્ઞુતાપટિલાભતો ચ ચતુરધિટ્ઠાનપદટ્ઠાના પઞ્ઞા.

તત્થ ઞેય્યપટિઞ્ઞાનુવિધાનેહિ સચ્ચાધિટ્ઠાનં, વત્થુકામકિલેસકામપરિચ્ચાગેહિ ચાગાધિટ્ઠાનં, દોસદુક્ખવૂપસમેહિ ઉપસમાધિટ્ઠાનં, અનુબોધપટિવેધેહિ પઞ્ઞાધિટ્ઠાનં. તિવિધસચ્ચપરિગ્ગહિતં દોસત્તયવિરોધિ સચ્ચાધિટ્ઠાનં, તિવિધચાગપરિગ્ગહિતં દોસત્તયવિરોધિ ચાગાધિટ્ઠાનં, તિવિધવૂપસમપરિગ્ગહિતં દોસત્તયવિરોધિ ઉપસમાધિટ્ઠાનં, તિવિધઞાણપરિગ્ગહિતં દોસત્તયવિરોધિ પઞ્ઞાધિટ્ઠાનં. સચ્ચાધિટ્ઠાનપરિગ્ગહિતાનિ

ચાગૂપસમપઞ્ઞાધિટ્ઠાનાનિ અવિસંવાદનતો , પટિઞ્ઞાનુવિધાનતો ચ. ચાગાધિટ્ઠાનપરિગ્ગહિતાનિ સચ્ચૂપસમપઞ્ઞાધિટ્ઠાનાનિ પટિપક્ખપરિચ્ચાગતો, સબ્બપરિચ્ચાગફલત્તા ચ. ઉપસમાધિટ્ઠાનપરિગ્ગહિતાનિ સચ્ચચાગપઞ્ઞાધિટ્ઠાનાનિ કિલેસપરિળાહૂપસમતો, કામૂપસમતો, કામપરિળાહૂપસમતો ચ. પઞ્ઞાધિટ્ઠાનપરિગ્ગહિતાનિ સચ્ચચાગૂપસમાધિટ્ઠાનાનિ ઞાણપુબ્બઙ્ગમતો, ઞાણાનુપરિવત્તનતો ચાતિ એવં સબ્બાપિ પારમિયો સચ્ચપ્પભાવિતા ચાગપરિબ્યઞ્જિતા ઉપસમોપબ્રૂહિતા પઞ્ઞાપરિસુદ્ધા. સચ્ચઞ્હિ એતાસં જનકહેતુ, ચાગો પરિગ્ગાહકહેતુ, ઉપસમો પરિવુડ્ઢિહેતુ, પઞ્ઞા પારિસુદ્ધિહેતુ. તથા આદિમ્હિ સચ્ચાધિટ્ઠાનં સચ્ચપટિઞ્ઞત્તા, મજ્ઝે ચાગાધિટ્ઠાનં કતપણિધાનસ્સ પરહિતાય અત્તપરિચ્ચાગતો, અન્તે ઉપસમાધિટ્ઠાનં સબ્બૂપસમપરિયોસાનત્તા, આદિમજ્ઝપરિયોસાનેસુ પઞ્ઞાધિટ્ઠાનં તસ્મિં સતિ સમ્ભવતો, અસતિ અભાવતો, યથાપટિઞ્ઞઞ્ચ ભાવતો.

તત્થ મહાપુરિસા અત્તહિતપરહિતકરેહિ ગરુપિયભાવકરેહિ સચ્ચચાગાધિટ્ઠાનેહિ ગિહિભૂતા આમિસદાનેન પરે અનુગ્ગણ્હન્તિ. તથા અત્તહિતપરહિતકરેહિ ગરુપિયભાવકરેહિ ઉપસમપઞ્ઞાધિટ્ઠાનેહિ ચ પબ્બજિતભૂતા ધમ્મદાનેન પરે અનુગ્ગણ્હન્તિ.

તત્થ અન્તિમભવે બોધિસત્તસ્સ ચતુરધિટ્ઠાનપરિપૂરણં. પરિપુણ્ણચતુરધિટ્ઠાનસ્સ હિ ચરિમકભવૂપપત્તીતિ એકે. તત્ર હિ ગબ્ભોક્કન્તિઠિતિઅભિનિક્ખમનેસુ પઞ્ઞાધિટ્ઠાનસમુદાગમેન સતો સમ્પજાનો સચ્ચાધિટ્ઠાનપારિપૂરિયા સમ્પતિજાતો ઉત્તરાભિમુખો સત્તપદવીતિહારેન ગન્ત્વા સબ્બા દિસા ઓલોકેત્વા સચ્ચાનુપરિવત્તિના વચસા ''અગ્ગોહમસ્મિ લોકસ્સ, જેટ્ઠો...પે॰... સેટ્ઠોહમસ્મિ લોકસ્સા''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૧; મ॰ નિ॰ ૩.૨૦૭) તિક્ખત્તું સીહનાદં નદિ, ઉપસમાધિટ્ઠાનસમુદાગમેન જિણ્ણાતુરમતપબ્બજિતદસ્સાવિનો ચતુધમ્મપદેસકોવિદસ્સ યોબ્બનારોગ્યજીવિતસમ્પત્તિમદાનં ઉપસમો, ચાગાધિટ્ઠાનસમુદાગમેન મહતો ઞાતિપરિવટ્ટસ્સ હત્થગતસ્સ ચ ચક્કવત્તિરજ્જસ્સ અનપેક્ખપરિચ્ચાગોતિ.

દુતિયે ઠાને અભિસમ્બોધિયં ચતુરધિટ્ઠાનં પરિપુણ્ણન્તિ કેચિ. તત્થ હિ યથાપટિઞ્ઞં સચ્ચાધિટ્ઠાનસમુદાગમેન ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં અભિસમયો, તતો હિ સચ્ચાધિટ્ઠાનં પરિપુણ્ણં. ચાગાધિટ્ઠાનસમુદાગમેન સબ્બકિલેસોપક્કિલેસપરિચ્ચાગો, તતો હિ ચાગાધિટ્ઠાનં પરિપુણ્ણં. ઉપસમાધિટ્ઠાનસમુદાગમેન પરમૂપસમસમ્પત્તિ, તતો હિ ઉપસમાધિટ્ઠાનં પરિપુણ્ણં. પઞ્ઞાધિટ્ઠાનસમુદાગમેન અનાવરણઞાણપટિલાભો, તતો હિ પઞ્ઞાધિટ્ઠાનં પરિપુણ્ણન્તિ, તં અસિદ્ધં અભિસમ્બોધિયાપિ પરમત્થભાવતો.

તતિયે ઠાને ધમ્મચક્કપ્પવત્તને (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧; મહાવ॰ ૧૩; પટિ॰ મ॰ ૨.૩૦) ચતુરધિટ્ઠાનં પરિપુણ્ણન્તિ અઞ્ઞે. તત્થ હિ સચ્ચાધિટ્ઠાનસમુદાગતસ્સ દ્વાદસહિ આકારેહિ અરિયસચ્ચદેસનાય સચ્ચાધિટ્ઠાનં પરિપુણ્ણં, ચાગાધિટ્ઠાનસમુદાગતસ્સ સદ્ધમ્મમહાયાગકરણેન ચાગાધિટ્ઠાનં પરિપુણ્ણં. ઉપસમાધિટ્ઠાનસમુદાગતસ્સ સયં ઉપસન્તસ્સ પરેસં ઉપસમનેન ઉપસમાધિટ્ઠાનં પરિપુણ્ણં, પઞ્ઞાધિટ્ઠાનસમુદાગતસ્સ વિનેય્યાનં આસયાદિપરિજાનનેન પઞ્ઞાધિટ્ઠાનં પરિપુણ્ણન્તિ, તદપિ અસિદ્ધં અપરિયોસિતત્તા બુદ્ધકિચ્ચસ્સ.

ચતુત્થે ઠાને પરિનિબ્બાને ચતુરધિટ્ઠાનપરિપુણ્ણન્તિ અપરે. તત્ર હિ પરિનિબ્બુતત્તા પરમત્થસચ્ચસમ્પત્તિયા સચ્ચાધિટ્ઠાનપરિપૂરણં, સબ્બૂપધિપટિનિસ્સગ્ગેન ચાગાધિટ્ઠાનપરિપૂરણં, સબ્બસઙ્ખારૂપસમેન ઉપસમાધિટ્ઠાનપરિપૂરણં, પઞ્ઞાપયોજનપરિનિટ્ઠાનેન પઞ્ઞાધિટ્ઠાનપરિપૂરણન્તિ.

તત્ર મહાપુરિસસ્સ વિસેસેન મેત્તાખેત્તે અભિજાતિયં સચ્ચાધિટ્ઠાનસમુદાગતસ્સ સચ્ચાધિટ્ઠાનપરિપૂરણમભિબ્યત્તં, વિસેસેન કરુણાખેત્તે અભિસમ્બોધિયં પઞ્ઞાધિટ્ઠાનસમુદાગતસ્સ પઞ્ઞાધિટ્ઠાનપરિપૂરણમભિબ્યત્તં, વિસેસેન મુદિતાખેત્તે ધમ્મચક્કપ્પવત્તને (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧; મહાવ॰ ૧૩; પટિ॰ મ॰ ૨.૩૦) ચાગાધિટ્ઠાનસમુદાગતસ્સ ચાગાધિટ્ઠાનપરિપૂરણમભિબ્યત્તં, વિસેસેન ઉપેક્ખાખેત્તે પરિનિબ્બાને ઉપસમાધિટ્ઠાનસમુદાગતસ્સ ઉપસમાધિટ્ઠાનપરિપૂરણમભિબ્યત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

તત્રાપિ સચ્ચાધિટ્ઠાનસમુદાગતસ્સ સંવાસેન સીલં વેદિતબ્બં, ચાગાધિટ્ઠાનસમુદાગતસ્સ સંવોહારેન સોચેય્યં વેદિતબ્બં, ઉપસમાધિટ્ઠાનસમુદાગતસ્સ આપદાસુ થામો વેદિતબ્બો, પઞ્ઞાધિટ્ઠાનસમુદાગતસ્સ સાકચ્છાય પઞ્ઞા વેદિતબ્બા. એવં સીલાજીવચિત્તદિટ્ઠિવિસુદ્ધિયો વેદિતબ્બા.

તથા સચ્ચાધિટ્ઠાનસમુદાગમેન દોસા અગતિં ન ગચ્છતિ અવિસંવાદનતો, ચાગાધિટ્ઠાનસમુદાગમેન લોભા અગતિં ન ગચ્છતિ અનભિસઙ્ગતો, ઉપસમાધિટ્ઠાનસમુદાગમેન ભયા અગતિં ન ગચ્છતિ અનપરાધતો, પઞ્ઞાધિટ્ઠાનસમુદાગમેન મોહા અગતિં ન ગચ્છતિ યથાભૂતાવબોધતો.

તથા પઠમેન અદુટ્ઠો અધિવાસેતિ, દુતિયેન અલુદ્ધો પટિસેવતિ, તતિયેન અભીતો પરિવજ્જેતિ, ચતુત્થેન અસમ્મૂળ્હો વિનોદેતિ. પઠમેન નેક્ખમ્મસુખપ્પત્તિ, ઇતરેહિ પવિવેકઉપસમસમ્બોધિસુખપ્પત્તિયો હોન્તીતિ દટ્ઠબ્બા. તથા વિવેકજપીતિસુખસમાધિજપીતિસુખઅપ્પીતિજકાયસુખસતિપારિસુદ્ધિજઉપેક્ખાસુખપ્પત્તિયો એતેહિ ચતૂહિ યથાક્કમં હોન્તીતિ. એવમનેકગુણાનુબન્ધેહિ ચતૂહિ અધિટ્ઠાનેહિ સબ્બપારમિસમૂહસઙ્ગહો વેદિતબ્બો. યથા ચ ચતૂહિ અધિટ્ઠાનેહિ સબ્બપારમિસઙ્ગહો, એવં કરુણાપઞ્ઞાહિપીતિ દટ્ઠબ્બં. સબ્બોપિ હિ બોધિસમ્ભારો કરુણાપઞ્ઞાહિ સઙ્ગહિતો. કરુણાપઞ્ઞાપરિગ્ગહિતા હિ દાનાદિગુણા મહાબોધિસમ્ભારા ભવન્તિ બુદ્ધત્તસિદ્ધિપરિયોસાનાતિ એવમેતાસં સઙ્ગહો વેદિતબ્બો.

કો સમ્પાદનૂપાયોતિ સકલસ્સાપિ પુઞ્ઞાદિસમ્ભારસ્સ સમ્માસમ્બોધિં, ઉદ્દિસ્સ **અનવસેસસમ્ભરણં** અવેકલ્લકારિતાયોગેન, તત્થ ચ **સક્કચ્ચકારિતા** આદરબહુમાનયોગેન, **સાતચ્ચકારિતા** નિરન્તરપયોગેન, ચિરકાલાદિયોગો ચ અન્તરા અવોસાનાપજ્જનેનાતિ ચતુરઙ્ગયોગો એતાસં સમ્પાદનૂપાયો. અપિચ સમાસતો કતાભિનીહારસ્સ અત્તનિ સિનેહસ્સ પરિયાદાનં, પરેસુ ચ સિનેહસ્સ પરિવડ્ઢનં એતાસં સમ્પાદનૂપાયો. સમ્માસમ્બોધિસમધિગમાય હિ કતમહાપણિધાનસ્સ મહાસત્તસ્સ યાથાવતો પરિજાનનેન સબ્બેસુ ધમ્મેસુ અનુપલિત્તસ્સ અત્તનિ સિનેહો પરિક્ખયં પરિયાદાનં ગચ્છતિ, મહાકરુણાસમાયોગવસેન પન પિયે પુત્તે વિય સબ્બસત્તે સમ્પસ્સમાનસ્સ તેસુ મેત્તાસિનેહો પરિવડ્ઢતિ. તતો ચ તંતદાવત્થાનુરૂપમત્તપરસન્તાનેસુ લોભદોસમોહવિગમેન વિદૂરીકતમચ્છરિયાદિબોધિસમ્ભારપટિપક્ખો મહાપુરિસો દાનપિયવચનઅત્થચરિયાસમાનત્તતાસઙ્ખાતેહિ ચતૂહિ સઙ્ગહવત્થૂહિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૧૦; અ॰ નિ॰ ૪.૩૨) ચતુરધિટ્ઠાનાનુગતેહિ અચ્ચન્તં જનસ્સ સઙ્ગહકરણવસેન ઉપરિ યાનત્તયે અવતારણં પરિપાચનઞ્ચ કરોતિ. મહાસત્તાનઞ્હિ મહાપઞ્ઞા મહાકરુણા ચ દાનેન અલઙ્કતા; દાનં પિયવચનેન; પિયવચનં અત્થચરિયાય; અત્થચરિયા સમાનત્તતાય અલઙ્કતા સઙ્ગહિતા ચ. સબ્બભૂતત્તભૂતસ્સ હિ બોધિસત્તસ્સ સબ્બત્થ સમાનસુખદુક્ખતાય સમાનત્તતાસિદ્ધિ. બુદ્ધભૂતો પન તેહેવ સઙ્ગહવત્થૂહિ ચતુરધિટ્ઠાનપરિપૂરિતાભિબુદ્ધેહિ જનસ્સ અચ્ચન્તિકસઙ્ગહકરણેન અભિવિનયનં કરોતિ. દાનઞ્હિ સમ્માસમ્બુદ્ધાનં ચાગાધિટ્ઠાનેન પરિપૂરિતાભિબુદ્ધં ; પિયવચનં સચ્ચાધિટ્ઠાનેન; અત્થચરિયા પઞ્ઞાધિટ્ઠાનેન; સમાનત્તતા ઉપસમાધિટ્ઠાનેન પરિપૂરિતાભિબુદ્ધા.

તથાગતાનઞ્હિ સબ્બસાવકપચ્ચેકબુદ્ધેહિ સમાનત્તતા પરિનિબ્બાને. તત્ર હિ તેસં અવિસેસતો એકીભાવો. તેનેવાહ ‘‘નત્થિ વિમુત્તિયા નાનત્ત’’ન્તિ.

હોન્તિ ચેત્થ –

‘‘સચ્ચો ચાગી ઉપસન્તો, પઞ્ઞવા અનુકમ્પકો,
સમ્ભતસબ્બસમ્ભારો, કં નામત્થં ન સાધયે.

મહાકારુણિકો સત્થા, હિતેસી ચ ઉપેક્ખકો,
નિરપેક્ખો ચ સબ્બત્થ, અહો અચ્છરિયો જિનો.

વિરત્તો સબ્બધમ્મેસુ, સત્તેસુ ચ ઉપેક્ખકો,
સદા સત્તહિતે યુત્તો, અહો અચ્છરિયો જિનો.

સબ્બદા સબ્બસત્તાનં, હિતાય ચ સુખાય ચ,
ઉય્યુત્તો અકિલાસૂ ચ, અહો અચ્છરિયો જિનો’’તિ. (ચરિયા॰ અટ્ઠ॰ ૩૨૦ પકિણ્ણકકથા);

કિત્તકેન કાલેન સમ્પાદનન્તિ હેટ્ઠિમેન તાવ પરિચ્છેદેન ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ, મજ્ઝિમેન અટ્ઠાસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ, ઉપરિમેન સોળસાસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ, એતે ચ ભેદા યથાક્કમં પઞ્ઞાધિકસદ્ધાધિકવીરિયાધિકવસેન ઞાતબ્બા. પઞ્ઞાધિકાનઞ્હિ સદ્ધા મન્દા હોતિ, પઞ્ઞા તિક્ખા. સદ્ધાધિકાનં પઞ્ઞા મજ્ઝિમા હોતિ, વીરિયાધિકાનં પઞ્ઞા મન્દા. પઞ્ઞાનુભાવેન ચ સમ્માસમ્બોધિ અભિગન્તબ્બાતિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. અવિસેસેન પન વિમુત્તિપરિપાચનીયાનં ધમ્માનં તિક્ખમજ્ઝિમમુદુભાવેન તયોપેતે ભેદા યુત્તાતિ વદન્તિ. તિવિધા હિ બોધિસત્તા અભિનીહારક્ખણે ભવન્તિ ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂવિપઞ્ચિતઞ્ઞૂનેય્યભેદેન. તેસુ ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સમ્મુખા ચતુપ્પદિકં ગાથં સુણન્તો તતિયપદે અપરિયોસિતેયેવ છઅભિઞ્ઞાહિ સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પત્તું સમત્થુપનિસ્સયો હોતિ, દુતિયો સત્થુ સમ્મુખા ચતુપ્પદિકં ગાથં સુણન્તો અપરિયોસિતેયેવ ચતુત્થપદે છહિ અભિઞ્ઞાહિ અરહત્તં પત્તું સમત્થુપનિસ્સયો હોતિ, ઇતરો ભગવતો સમ્મુખા ચતુપ્પદિકં ગાથં સુત્વા પરિયોસિતાય ગાથાય છહિ અભિઞ્ઞાહિ અરહત્તં પત્તું સમત્થુપનિસ્સયો ભવતિ. તયોપેતે વિના કાલભેદેન કતાભિનીહારલદ્ધબ્યાકરણા પારમિયો પૂરેન્તા યથાક્કમં યથાવુત્તભેદેન કાલેન સમ્માસમ્બોધિં પાપુણન્તિ. તેસુ તેસુ પન કાલભેદેસુ અપરિપુણ્ણેસુ તે તે મહાસત્તા દિવસે દિવસે વેસ્સન્તરદાનસદિસં દાનં દેન્તાપિ તદનુરૂપે સીલાદિસબ્બપારમિધમ્મે આચિનન્તાપિ અન્તરા બુદ્ધા ભવિસ્સન્તીતિ અકારણમેતં. કસ્મા? ઞાણસ્સ અપરિપચ્ચનતો. પરિચ્છિન્નકાલનિપ્ફાદિતં વિય હિ સસ્સં પરિચ્છિન્નકાલે પરિનિપ્ફાદિતા સમ્માસમ્બોધિ. તદન્તરા પન સબ્બુસ્સાહેન વાયમન્તેનાપિ ન સક્કા પાપુણિતુન્તિ પારમિપારિપૂરી યથાવુત્તકાલવિસેસં વિના ન સમ્પજ્જતીતિ વેદિતબ્બં.

કો આનિસંસોતિ યે તે કતાભિનીહારાનં બોધિસત્તાનં –

‘‘એવં સબ્બઙ્ગસમ્પન્ના, બોધિયા નિયતા નરા;
સંસરં દીઘમદ્ધાનં, કપ્પકોટિસતેહિપિ;

અવીચિમ્હિ નુપ્પજ્જન્તિ, તથા લોકન્તરેસુ ચા’’તિ. આદિના (અભિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.નિદાનકથા; અપ॰ અટ્ઠ॰ ૧.દૂરેનિદાનકથા; જા॰ અટ્ઠ॰ ૧.દૂરેનિદાનકથા; બુ॰ વં॰ અટ્ઠ॰ ૨૭.દૂરેનિદાનકથા; ચરિયા॰ અટ્ઠ॰ પકિણ્ણકકથા) –

અટ્ઠારસ અભબ્બટ્ઠાનાનુપગમનપ્પકારા આનિસંસા સંવણ્ણિતા. યે ચ ‘‘સતો સમ્પજાનો આનન્દ બોધિસત્તો તુસિતાકાયા ચવિત્વા માતુકુચ્છિં ઓક્કમી’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૧૯૯) સોળસ અચ્છરિયબ્ભુતધમ્મપ્પકારા, યે ચ ‘‘સીતં બ્યપગતં હોતિ, ઉણ્હઞ્ચ ઉપસમ્મતી’’તિઆદિના (બુ॰ વં॰ ૮૩), ‘‘જાયમાને ખો સારિપુત્ત બોધિસત્તે અયં દસસહસ્સિલોકધાતુ સઙ્કમ્પતિ સમ્પકમ્પતિ સમ્પવેધતી’’તિઆદિના ચ દ્વત્તિંસ પુબ્બનિમિત્તપ્પકારા, યે વા પનઞ્ઞેપિ ‘‘બોધિસત્તાનં અધિપ્પાયસમિજ્ઝનં કમ્માદીસુ વસીભાવો’’તિ એવમાદયો તત્થ તત્થ જાતકબુદ્ધવંસાદીસુ દસ્સિતપ્પકારા આનિસંસા, તે સબ્બેપિ એતાસં આનિસંસા, તથા યથાનિદસ્સિતભેદા અલોભાદોસાદિગુણયુગળાદયો ચાતિ વેદિતબ્બા.

કિં ફલન્તિ સમાસતો તાવ સમ્માસમ્બુદ્ધભાવો એતાસં ફલં, વિત્થારતો પન દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણ- (દી॰ નિ॰ ૨.૨૪ આદયો; ૩.૧૬૮ આદયો; મ॰ નિ॰ ૨.૩૮૫) અસીતિઅનુબ્યઞ્જનબ્યામપ્પભાદિઅનેકગુણગણસમુજ્જલરૂપકાયસમ્પત્તિઅધિટ્ઠાના દસબલચતુવેસારજ્જછઅસાધારણઞાણઅટ્ઠારસાવેણિકબુદ્ધધમ્મ- (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૩૦૫; મૂલટી॰ ૨.સુત્તન્તભાજનીયવણ્ણના) -પભુતિઅનેકસતસહસ્સગુણસમુદયોપસોભિની ધમ્મકાયસિરી, યાવતા પન બુદ્ધગુણા યે અનેકેહિપિ કપ્પેહિ સમ્માસમ્બુદ્ધેનાપિ વાચાય પરિયોસાપેતું ન સક્કા, ઇદં એતાસં ફલન્તિ અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન બુદ્ધવંસચરિયાપિટકજાતકમહાપદાનસુત્તાદીનં વસેન વેદિતબ્બો.

યથાવુત્તાય પટિપદાય યથાવુત્તવિભાગાનં પારમીનં પૂરિતભાવં સન્ધાયાહ ‘‘**સમતિંસ પારમિયો પૂરેત્વા**’’તિ. સતિપિ મહાપરિચ્ચાગાનં દાનપારમિભાવે પરિચ્ચાગવિસેસભાવદસ્સનત્થઞ્ચેવ સુદુક્કરભાવદસ્સનત્થઞ્ચ ‘‘**પઞ્ચ મહાપરિચ્ચાગે**’’તિ વિસું ગહણં, તતોયેવ ચ અઙ્ગપરિચ્ચાગતો વિસું નયનપરિચ્ચાગગ્ગહણં, પરિગ્ગહપરિચ્ચાગભાવસામઞ્ઞેપિ ધનરજ્જપરિચ્ચાગતો પુત્તદારપરિચ્ચાગગ્ગહણઞ્ચ કતં. ગતપચ્ચાગતિકવત્તસઙ્ખાતાય પુબ્બભાગપટિપદાય સદ્ધિં અભિઞ્ઞાસમાપત્તિનિપ્ફાદનં **પુબ્બયોગો**. દાનાદીસુયેવ સાતિસયપટિપત્તિનિપ્ફાદનં **પુબ્બચરિયા**, યા ચરિયાપિટકસઙ્ગહિતા. અભિનીહારો **પુબ્બયોગો**, દાનાદિપટિપત્તિ, કાયવિવેકવસેન એકચરિયા વા **પુબ્બચરિયા**તિ કેચિ. દાનાદીનઞ્ચેવ અપ્પિચ્છતાદીનઞ્ચ સંસારનિબ્બાનેસુ આદીનવાનિસંસાદીનઞ્ચ વિભાવનવસેન સત્તાનં બોધિત્તયે પતિટ્ઠાપનપરિપાચનવસેન પવત્તા કથા **ધમ્મક્ખાનં**. ઞાતીનં અત્થચરિયા **ઞાતત્થચરિયા**, સાપિ કરુણાયનવસેનેવ. **આદિ**-સદ્દેન લોકત્થચરિયાદયો સઙ્ગણ્હાતિ. કમ્મસ્સકતાઞાણવસેન, અનવજ્જકમ્માયતનવિજ્જાટ્ઠાનપરિચયવસેન, ખન્ધાયતનાદિપરિચયવસેન, લક્ખણત્તયતીરણવસેન ચ ઞાણચારો **બુદ્ધિચરિયા**, સા પન અત્થતો પઞ્ઞાપારમીયેવ, ઞાણસમ્ભારદસ્સનત્થં વિસું ગહણં. **કોટિન્તિ** પરિયન્તો, ઉક્કંસોતિ અત્થો. ચત્તારો સતિપટ્ઠાને ભાવેત્વા બ્રૂહેત્વાતિ સમ્બન્ધો. તત્થ **ભાવેત્વા**તિ ઉપ્પાદેત્વા. **બ્રૂહેત્વા**તિ વડ્ઢેત્વા. સતિપટ્ઠાનાદિગ્ગહણેન આગમનપટિપદં મત્થકં પાપેત્વા દસ્સેતિ, વિપસ્સનાસહગતા એવ વા સતિપટ્ઠાનાદયો દટ્ઠબ્બા. એત્થ ચ ‘‘યેન અભિનીહારેના’’તિઆદિના આગમનપટિપદાય આદિં દસ્સેતિ, ‘‘દાનપારમી’’તિઆદિના મજ્ઝં, ‘‘ચત્તારો સતિપટ્ઠાને’’તિઆદિના પરિયોસાનન્તિ વેદિતબ્બં.

સમ્પતિજાતોતિ હત્થતો મુચ્ચિત્વા મુહુત્તજાતો, ન માતુકુચ્છિતો નિક્ખન્તમત્તો. નિક્ખન્તમત્તઞ્હિ મહાસત્તં પઠમં બ્રહ્માનો સુવણ્ણજાલેન પટિગ્ગણ્હિંસુ, તેસં હત્થતો ચત્તારો મહારાજાનો અજિનપ્પવેણિયા, તેસં હત્થતો મનુસ્સા દુકૂલચુમ્બટકેન પટિગ્ગણ્હિંસુ, મનુસ્સાનં હત્થતો મુઞ્ચિત્વા પથવિયં પતિટ્ઠિતોતિ **યથાહ** ભગવા મહાપદાનદેસનાયં. **સેતમ્હિ છત્તે**તિ દિબ્બસેતચ્છત્તે. **અનુહીરમાને**તિ ધારિયમાને. એત્થ ચ છત્તગ્ગહણેનેવ ખગ્ગાદીનિ પઞ્ચ કકુધભણ્ડાનિપિ (જા॰ ૨.૧૯.૭૨) વુત્તાનેવાતિ વેદિતબ્બં. ખગ્ગતાલવણ્ટમોરહત્થકવાળબીજનીઉણ્હીસપટ્ટાપિ હિ છત્તેન સહ તદા ઉપટ્ઠિતા અહેસું. છત્તાદીનિયેવ ચ તદા પઞ્ઞાયિંસુ, ન છત્તાદિગાહકા. **સબ્બા ચ દિસા**તિ દસપિ દિસા. નયિદં સબ્બદિસાવિલોકનં સત્તપદવીતિહારુત્તરકાલં દટ્ઠબ્બં. મહાસત્તો હિ મનુસ્સાનં હત્થતો મુચ્ચિત્વા પુરત્થિમદિસં ઓલોકેસિ, તત્થ દેવમનુસ્સા ગન્ધમાલાદીહિ પૂજયમાના ''મહાપુરિસ ઇધ તુમ્હેહિ સદિસોપિ નત્થિ, કુતો ઉત્તરિતરો''તિ આહંસુ. એવં ચતસ્સો દિસા, ચતસ્સો અનુદિસા, હેટ્ઠા, ઉપરીતિ સબ્બા દિસા અનુવિલોકેત્વા સબ્બત્થ અત્તના સદિસં અદિસ્વા ''અયં ઉત્તરા દિસા''તિ તત્થ સત્તપદવીતિહારેન અગમાસિ. **આસભિ**ન્તિ ઉત્તમં. **અગ્ગો**તિ સબ્બપઠમો. **જેટ્ઠો સેટ્ઠો**તિ ચ તસ્સેવ વેવચનં. **અયમન્તિમા જાતિ, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો**તિ ઇમસ્મિં અત્તભાવે પત્તબ્બં અરહત્તં બ્યાકાસિ.

"**અનેકેસં વિસેસાધિગમાનં પુબ્બનિમિત્તભાવેના**"તિ સઙ્ખિત્તેન વુત્તમત્થં "**યઞ્હી**"તિઆદિના વિત્થારતો દસ્સેતિ. તત્થ **એત્થા**તિ –

''અનેકસાખઞ્ચ સહસ્સમણ્ડલં,
છત્તં મરૂ ધારયુમન્તલિક્ખે;
સુવણ્ણદણ્ડા વીતિપતન્તિ ચામરા,
ન દિસ્સરે ચામરછત્તગાહકા''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૬૯૩);

ઇમિસ્સા ગાથાય. સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમેવ સબ્બત્થ અપ્પટિહતચારતાય અનાવરણઞાણન્તિ આહ "**સબ્બઞ્ઞુતાનાવરણઞાણપટિલાભસ્સા**"તિ. "**તથા અયં ભગવાપિ ગતો…પે॰… પુબ્બનિમિત્તભાવેના**"તિ એતેન અભિજાતિયં ધમ્મતાવસેન ઉપ્પજ્જનવિસેસા સબ્બબોધિસત્તાનં સાધારણાતિ દસ્સેતિ. પારમિતાનિસ્સન્દા હિ તેતિ.

વિક્કમીતિ અગમાસિ. **મરૂ**તિ દેવા. **સમા**તિ વિલોકનસમતાય સમા સદિસિયો. મહાપુરિસો હિ યથા એકં દિસં વિલોકેસિ, એવં સેસા દિસાપિ, ન કત્થચિ વિલોકને વિબન્ધો તસ્સ અહોસીતિ. **સમા**તિ વા વિલોકેતું યુત્તાતિ અત્થો. ન હિ તદા બોધિસત્તસ્સ વિરૂપબીભચ્છવિસમરૂપાનિ વિલોકેતું અયુત્તાનિ દિસાસુ ઉપટ્ઠહન્તીતિ.

''એવં તથાગતો''તિ કાયગમનટ્ઠેન ગત-સદ્દેન તથાગત-સદ્દં નિદ્દિસિત્વા ઇદાનિ ઞાણગમનટ્ઠેન તં દસ્સેતું "**અથ વા**"તિઆદિમાહ. તત્થ **નેક્ખમ્મેના**તિ અલોભપ્પધાનેન કુસલચિત્તુપ્પાદેન. કુસલા હિ ધમ્મા ઇધ નેક્ખમ્મં, ન પબ્બજ્જાદયો, ''પઠમજ્ઝાનેના''તિ ચ વદન્તિ. **પહાયા**તિ પજહિત્વા. **ગતો** અધિગતો, પટિપન્નો ઉત્તરિવિસેસન્તિ અત્થો. **પહાયા**તિ વા પહાનહેતુ, પહાનલક્ખણં વા. હેતુલક્ખણત્થો હિ અયં પહાય-સદ્દો. ''કામચ્છન્દાદિપ્પહાનહેતુકં ગતો''તિ હેત્થ વુત્તં ગમનં અવબોધો, પટિપત્તિ એવ વા. કામચ્છન્દાદિપ્પહાનેન ચ તં લક્ખીયતિ. એસ નયો "**પદાલેત્વા**"તિઆદીસુપિ. **અબ્યાપાદેના**તિ મેત્તાય. **આલોકસઞ્ઞાયા**તિ વિભૂતં કત્વા

મનસિકરણેન ઉપટ્ઠિતઆલોકસઞ્ઞાનનેન . **અવિક્ખેપેના**તિ સમાધિના. **ધમ્મવવત્થાનેના**તિ કુસલાદિધમ્માનં યાથાવવિનિચ્છયેન, ''સપ્પચ્ચયનામરૂપવવત્થાનેના''તિપિ વદન્તિ.

એવં કામચ્છન્દાદિનીવરણપ્પહાનેન ''અભિજ્ઝં લોકે પહાયા''તિઆદિના (વિભ॰ ૫૦૮) વુત્તાય પઠમજ્ઝાનસ્સ પુબ્બભાગપટિપદાય ભગવતો તથાગતભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ સહ ઉપાયેન અટ્ઠહિ સમાપત્તીહિ, અટ્ઠારસહિ ચ મહાવિપસ્સનાહિ તં દસ્સેતું **''ઞાણેના''**તિઆદિમાહ. નામરૂપપરિગ્ગહકઙ્ખાવિતરણાનઞ્હિ વિબન્ધભૂતસ્સ મોહસ્સ દૂરીકરણેન ઞાતપરિઞ્ઞાયં ઠિતસ્સ અનિચ્ચસઞ્ઞાદયો સિજ્ઝન્તિ, તથા ઝાનસમાપત્તીસુ અભિરતિનિમિત્તેન પામોજ્જેન, તત્થ અનભિરતિયા વિનોદિતાય ઝાનાદિ સમધિગમોતિ સમાપત્તિવિપસ્સનાનં અરતિવિનોદનઅવિજ્જાપદાલનાદિ ઉપાયો, ઉપ્પટિપાટિનિદ્દેસો પન નીવરણસભાવાય અવિજ્જાય હેટ્ઠા નીવરણેસુપિ સઙ્ગહદસ્સનત્થન્તિ દટ્ઠબ્બં. સમાપત્તિવિહારપ્પવેસવિબન્ધનેન નીવરણાનિ કવાટસદિસાનીતિ આહ **''નીવરણકવાટં ઉગ્ઘાટેત્વા''**તિ. ''રત્તિં વિતક્કેત્વા વિચારેત્વા દિવા કમ્મન્તે પયોજેતી''તિ વુત્તટ્ઠાને વિય વિતક્કવિચારા ધૂમાયનાતિ અધિપ્પેતાતિ આહ **''વિતક્કવિચારધૂમ''**ન્તિ. કિઞ્ચાપિ પઠમજ્ઝાનૂપચારેયેવ ચ દુક્ખં, ચતુત્થજ્ઝાનૂપચારેયેવ સુખં પહીયતિ, અતિસયપ્પહાનં પન સન્ધાયાહ **''ચતુત્થજ્ઝાનેન સુખદુક્ખં પહાયા''**તિ.

અનિચ્ચસ્સ, અનિચ્ચન્તિ અનુપસ્સના **અનિચ્ચાનુપસ્સના**, તેભૂમકધમ્માનં અનિચ્ચતં ગહેત્વા પવત્તાય વિપસ્સનાયેતં નામં. **નિચ્ચસઞ્ઞ**ન્તિ સઙ્ખતધમ્મે ''નિચ્ચા, સસ્સતા''તિ એવં પવત્તમિચ્છાસઞ્ઞં , સઞ્ઞાસીસેન દિટ્ઠિચિત્તાનમ્પિ ગહણં દટ્ઠબ્બં. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ. **નિબ્બિદાનુપસ્સનાયા**તિ સઙ્ખારેસુ નિબ્બિજ્જનાકારેન પવત્તાય અનુપસ્સનાય. **નન્દિ**ન્તિ સપ્પીતિકતણ્હં. તથા **વિરાગાનુપસ્સનાયા**તિ વિરજ્જનાકારેન પવત્તાય અનુપસ્સનાય. **નિરોધાનુપસ્સનાયા**તિ સઙ્ખારાનં નિરોધસ્સ અનુપસ્સનાય. ''તે સઙ્ખારા નિરુજ્ઝન્તિયેવ, આયતિં સમુદયવસેન ન ઉપ્પજ્જન્તી''તિ એવં વા અનુપસ્સના **નિરોધાનુપસ્સના**. તેનેવાહ ''નિરોધાનુપસ્સનાય નિરોધેતિ, નો સમુદેતી''તિ. મુઞ્ચિતુકમ્યતા હિ અયં બલપ્પત્તાતિ. પટિનિસ્સજ્જનાકારેન પવત્તા અનુપસ્સના **પટિનિસ્સગ્ગાનુપસ્સના** . પટિસઙ્ખા સન્તિટ્ઠના હિ અયં. **આદાન**ન્તિ નિચ્ચાદિવસેન ગહણં. સન્તતિસમૂહકિચ્ચારમ્મણાનં વસેન એકત્તગ્ગહણં **ઘનસઞ્ઞા. આયૂહનં** અભિસઙ્ખરણં. અવત્થાવિસેસાપત્તિ **વિપરિણામો. ધુવસઞ્ઞ**ન્તિ થિરભાવગ્ગહણં. **નિમિત્ત**ન્તિ સમૂહાદિઘનવસેન, સકિચ્ચપરિચ્છેદતાય ચ સઙ્ખારાનં સવિગ્ગહગ્ગહણં. **પણિધિ**ન્તિ રાગાદિપણિધિં, સા પનત્થતો તણ્હાનં વસેન સઙ્ખારેસુ નિન્નતા.

અભિનિવેસન્તિ અત્તાનુદિટ્ઠિં. અનિચ્ચદુક્ખાદિવસેન સબ્બધમ્મતીરણં **અધિપઞ્ઞાધમ્મવિપસ્સના. સારાદાનાભિનિવેસ**ન્તિ અસારે સારગ્ગહણવિપલ્લાસં. ''ઇસ્સરકુત્તાદિવસેન લોકો સમુપ્પન્નો''તિ અભિનિવેસો **સમ્મોહાભિનિવેસો**. કેચિ પન ''અહોસિં નુ ખો અહમતીતમદ્ધાનન્તિઆદિના પવત્તસંસયાપત્તિ **સમ્મોહાભિનિવેસો**''તિ વદન્તિ. સઙ્ખારેસુ લેણતાણભાવગ્ગહણં **આલયાભિનિવેસો**. ''આલયરતા આલયસમુદિતા''તિ વચનતો આલયો તણ્હા, સાયેવ ચક્ખાદીસુ રૂપાદીસુ ચ અભિનિવિસનવસેન પવત્તિયા **આલયાભિનિવેસો**તિ કેચિ. ''એવંવિધા સઙ્ખારા પટિનિસ્સજ્જીયન્તી''તિ પવત્તં ઞાણં **પટિસઙ્ખાનુપસ્સના**. વટ્ટતો વિગતત્તા વિવટ્ટં નિબ્બાનં, તત્થ આરમ્મણકરણસઙ્ખાતેન અનુપસ્સનેન પવત્તિયા **વિવટ્ટાનુપસ્સના** ગોત્રભુ. **સંયોગાભિનિવેસ**ન્તિ સંયુજ્જનવસેન સઙ્ખારેસુ અભિનિવિસનં. **દિટ્ઠેકટ્ઠે**તિ દિટ્ઠિયા સહજાતેકટ્ઠે, પહાનેકટ્ઠે ચ. **''ઓળારિકે''**તિ ઉપરિમગ્ગવજ્ઝે કિલેસે અપેક્ખિત્વા વુત્તં, અઞ્ઞથા દસ્સનપહાતબ્બાપિ દુતિયમગ્ગવજ્ઝેહિ ઓળારિકાતિ. **અણુસહગતે**તિ અણુભૂતે, ઇદં હેટ્ઠિમમગ્ગવજ્ઝે અપેક્ખિત્વા વુત્તં. **સબ્બકિલેસે**તિ અવસિટ્ઠસબ્બકિલેસે. ન હિ પઠમાદિમગ્ગેહિ પહીના કિલેસા પુન પહીયન્તીતિ.

કક્ખળત્તં કઠિનભાવો. **પગ્ઘરણં** દ્રવભાવો. લોકિયવાયુના ભસ્તસ્સ વિય યેન તંતંકલાપસ્સ ઉદ્ધુમાયનં, થમ્ભભાવો વા, તં **વિત્થમ્ભનં**. વિજ્જમાનેપિ કલાપન્તરભૂતાનં કલાપન્તરભૂતેહિ અસમ્ફુટ્ઠભાવે, તંતંભૂતવિવિત્તતા રૂપપરિયન્તો આકાસોતિ યેસં યો પરિચ્છેદો, તેહિ સો અસમ્ફુટ્ઠોવ, અઞ્ઞથા ભૂતાનં પરિચ્છેદસભાવો ન સિયા બ્યાપીભાવાપત્તિતો . અબ્યાપિતા હિ અસમ્ફુટ્ઠતાતિ. યસ્મિં કલાપે ભૂતાનં પરિચ્છેદો, તેહિ અસમ્ફુટ્ઠભાવો **અસમ્ફુટ્ઠલક્ખણં**. તેનાહ ભગવા આકાસધાતુનિદ્દેસે ''અસમ્ફુટ્ઠં ચતૂહિ મહાભૂતેહી''તિ (ધ॰ સ॰ ૬૩૭).

વિરોધિપચ્ચયસન્નિપાતે વિસદિસુપ્પત્તિ **રુપ્પનં**. ચેતનાપધાનત્તા સઙ્ખારક્ખન્ધધમ્માનં ચેતનાવસેનેતં વુત્તં ''**સઙ્ખારાનં અભિસઙ્ખરણલક્ખણ**''ન્તિ. તથા હિ સુત્તન્તભાજનીયે સઙ્ખારક્ખન્ધવિભઙ્ગે ''ચક્ખુસમ્ફસ્સજા ચેતના''તિઆદિના (વિભ॰ ૯૨) ચેતનાવ વિભત્તા, અભિસઙ્ખરણલક્ખણા ચ ચેતના. યથાહ ''તત્થ કતમો પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો? કુસલા ચેતના કામાવચરા''તિઆદિ (વિભ॰ ૨૨૬). **ફરણં** સવિપ્ફારિકતા. **અસ્સદ્ધિયેતિ** અસ્સદ્ધિયહેતુ, નિમિત્તત્થે ભુમ્મં. એસ નયો ''**કોસજ્જે**''તિઆદીસુ. **વૂપસમલક્ખણન્તિ** કાયચિત્તપરિળાહૂપસમલક્ખણં. લીનુદ્ધચ્ચરહિતે અધિચિત્તે પવત્તમાને પગ્ગહનિગ્ગહસમ્પહંસનેસુ અબ્યાવટતાય અજ્ઝુપેક્ખનં **પટિસઙ્ખાનં** પક્ખપાતુપચ્છેદતો.

મુસાવાદાદીનં વિસંવાદનાદિકિચ્ચતાય લૂખાનં અપરિગ્ગાહકાનં પટિપક્ખભાવતો પરિગ્ગાહિકા સમ્માવાચા સિનિદ્ધભાવતો સમ્પયુત્તધમ્મે, સમ્માવાચાપચ્ચયસુભાસિતાનં સોતારઞ્ચ પુગ્ગલં પરિગ્ગણ્હાતીતિ સા પરિગ્ગહલક્ખણા સમ્માવાચા. કાયિકકિરિયા કિઞ્ચિ કત્તબ્બં સમુટ્ઠાપેતિ. સયઞ્ચ સમુટ્ઠહનં ઘટનં હોતીતિ સમ્માકમ્મન્તસઙ્ખાતા વિરતિ સમુટ્ઠાનલક્ખણા દટ્ઠબ્બા, સમ્પયુત્તધમ્માનં વા ઉક્ખિપનં સમુટ્ઠાપનં કાયિકકિરિયાય ભારુક્ખિપનં વિય. જીવમાનસ્સ સત્તસ્સ, સમ્પયુત્તધમ્માનં વા જીવિતિન્દ્રિયવુત્તિયા, આજીવસ્સેવ વા સુદ્ધિ **વોદાનં**. સસમ્પયુત્તધમ્મસ્સ ચિત્તસ્સ સંકિલેસપક્ખે પતિતું અદત્વા સમ્મદેવ પગ્ગણ્હનં **પગ્ગહો**.

''સઙ્ખારા''તિ ઇધ ચેતના અધિપ્પેતાતિ વુત્તં ''**સઙ્ખારાનં ચેતનાલક્ખણ**''ન્તિ. **નમનં** આરમ્મણાભિમુખભાવો. **આયતનં**પવત્તનં. આયતનાનં વસેન હિ આયસઙ્ખાતાનં ચિત્તચેતસિકાનં પવત્તિ. **તણ્હાય હેતુલક્ખણન્તિ** વટ્ટસ્સ જનકહેતુભાવો, મગ્ગસ્સ પન નિબ્બાનસમ્પાપકત્તન્તિ અયમેવ તેસં વિસેસો.

તથલક્ખણં અવિપરીતસભાવો. **એકરસો** અઞ્ઞમઞ્ઞાનતિવત્તનં અનૂનાધિકભાવો. **યુગનદ્ધા** સમથવિપસ્સનાવ, ''સદ્ધાપઞ્ઞા પગ્ગહાવિક્ખેપા''તિપિ વદન્તિ.

ખિણોતિ કિલેસેતિ **ખયો**, મગ્ગો. અનુપ્પાદપરિયોસાનતાય **અનુપ્પાદો**, ફલં. **પસ્સદ્ધિ** કિલેસવૂપસમો.

છન્દસ્સાતિ કત્તુકમ્યતાછન્દસ્સ. **મૂલલક્ખણં** પતિટ્ઠાભાવો. **સમુટ્ઠાપનલક્ખણં** આરમ્મણપટિપાદકતાય સમ્પયુત્તધમ્માનં ઉપ્પત્તિહેતુતા. **સમોધાનં** વિસયાદિસન્નિપાતેન ગહેતબ્બાકારો, યા ''સઙ્ગતી''તિ વુચ્ચતિ. સમં સહ ઓદહન્તિ અનેન સમ્પયુત્તધમ્માતિ વા **સમોધાનં**, ફસ્સો. સમોસરન્તિ સન્નિપતન્તિ એત્થાતિ **સમોસરણં**. વેદનાય વિના અપ્પવત્તમાના સમ્પયુત્તધમ્મા વેદનાનુભવનનિમિત્તં સમોસટા વિય હોન્તીતિ એવં વુત્તં. ગોપાનસીનં કૂટં વિય સમ્પયુત્તાનં પામોક્ખભાવો **પમુખલક્ખણં**. તતો, તેસં વા સમ્પયુત્તધમ્માનં ઉત્તરિ પધાનન્તિ **તદુત્તરિ**. પઞ્ઞુત્તરા હિ કુસલા ધમ્મા. **વિમુત્તિયા**તિ ફલસ્સ. તઞ્હિ સીલાદિગુણસારસ્સ પરમુક્કંસભાવેન સારં. અયઞ્ચ લક્ખણવિભાગો છધાતુપઞ્ચઝાનઙ્ગાદિવસેન તંતંસુત્તપદાનુસારેન, પોરાણટ્ઠકથાય આગતનયેન ચ કતોતિ દટ્ઠબ્બં. તથા હિ વુત્તોપિ કોચિ ધમ્મો પરિયાયન્તરપ્પકાસનત્થં પુન દસ્સિતો, તતો એવ ચ ''છન્દમૂલકા

કુસલા ધમ્મા મનસિકારસમુટ્ઠાના, ફસ્સસમોધાના, વેદનાસમોસરણા''તિ, ''પઞ્ઞુત્તરા કુસલા ધમ્મા''તિ, ''વિમુત્તિસારમિદં બ્રહ્મચરિય''ન્તિ, ''નિબ્બાનોગધઞ્હિ આવુસો બ્રહ્મચરિયં નિબ્બાનપરિયોસાન''ન્તિ ચ સુત્તપદાનં વસેન ''**છન્દસ્સ મૂલલક્ખણ**''ન્તિઆદિ વુત્તં.

તથધમ્મા નામ ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ અવિપરીતસભાવત્તા. **તથાનિ** તંસભાવત્તા. **અવિતથાનિ** અમુસાસભાવત્તા. **અનઞ્ઞથાનિ** અઞ્ઞાકારરહિતત્તા.

જાતિપચ્ચયસમ્ભૂતસમુદાગતટ્ઠોતિ જાતિપચ્ચયા સમ્ભૂતં હુત્વા સહિતસ્સ અત્તનો પચ્ચયાનુરૂપસ્સ ઉદ્ધં ઉદ્ધં આગતભાવો, અનુપવત્તત્થોતિ અત્થો. અથ વા સમ્ભૂતટ્ઠો ચ સમુદાગતટ્ઠો ચ સમ્ભૂતસમુદાગતટ્ઠો, ન જાતિતો જરામરણં ન હોતિ, ન ચ જાતિં વિના અઞ્ઞતો હોતીતિ જાતિપચ્ચયસમ્ભૂતટ્ઠો. ઇત્થઞ્ચ જાતિતો સમુદાગચ્છતીતિ જાતિપચ્ચયસમુદાગતટ્ઠો. યા યા જાતિ યથા યથા પચ્ચયો હોતિ, તદનુરૂપં પાતુભાવોતિ અત્થો. **અવિજ્જાય સઙ્ખારાનં પચ્ચયટ્ઠો**તિ એત્થાપિ ન અવિજ્જા સઙ્ખારાનં પચ્ચયો ન હોતિ, ન ચ અવિજ્જં વિના સઙ્ખારા ઉપ્પજ્જન્તિ. યા યા અવિજ્જા યેસં યેસં સઙ્ખારાનં યથા યથા પચ્ચયો હોતિ, અયં અવિજ્જાય સઙ્ખારાનં પચ્ચયટ્ઠો, પચ્ચયભાવોતિ અત્થો.

ભગવા તં જાનાતિ પસ્સતીતિ સમ્બન્ધો. **તેના**તિ ભગવતા. તં વિભજ્જમાનન્તિ યોજેતબ્બં. **તન્તિ** રૂપાયતનં. **ઇટ્ઠાનિટ્ઠાદીતિ આદિ**-સદ્દેન મજ્ઝત્તં સઙ્ગણ્હાતિ, તથા અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નપરિત્તઅજ્ઝત્તબહિદ્ધાતદુભયાદિભેદં. **લબ્ભમાનકપદવસેના**તિ ''રૂપાયતનં દિટ્ઠં સદ્દાયતનં સુતં ગન્ધાયતનં રસાયતનં ફોટ્ઠબ્બાયતનં મુતં, સબ્બં રૂપં મનસા વિઞ્ઞાત''ન્તિ (ધ॰ સ॰ ૯૬૬) વચનતો દિટ્ઠપદઞ્ચ વિઞ્ઞાતપદઞ્ચ રૂપારમ્મણે લબ્ભતિ. ''રૂપારમ્મણં ઇટ્ઠં અનિટ્ઠં મજ્ઝત્તં પરિત્તં અતીતં અનાગતં પચ્ચુપ્પન્નં અજ્ઝત્તં બહિદ્ધા દિટ્ઠં વિઞ્ઞાતં રૂપં રૂપાયતનં રૂપધાતુ વણ્ણનિભા સનિદસ્સનં સપ્પટિઘં નીલં પીતક''ન્તિ એવમાદીહિ **અનેકેહિ નામેહિ**. ''**તેરસહિ વારેહી**''તિ રૂપકણ્ડે (ધ॰ સ॰ ૬૧૪ આદયો) આગતે તેરસ નિદ્દેસવારે સન્ધાયાહ. એકેકસ્મિઞ્ચ વારે ચતુન્નં ચતુન્નં વવત્થાપનનયાનં વસેન ''**દ્વિપઞ્ઞાસાય નયેહી**''તિ આહ. **તથમેવ** અવિપરીતદસ્સિતાય, અપ્પટિવત્તિયદેસનતાય ચ. **જાનામિ અબ્ભઞ્ઞાસિ**ન્તિ વત્તમાનાતીતકાલેસુ ઞાણપ્પવત્તિદસ્સનેન અનાગતેપિ ઞાણપ્પવત્તિ વુત્તાયેવાતિ દટ્ઠબ્બા. **વિદિત**-સદ્દો અનામટ્ઠકાલવિસેસો વેદિતબ્બો, ''દિટ્ઠં સુતં મુત''ન્તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૯૬૬) વિય. **ન ઉપટ્ઠાસી**તિ અત્તત્તનિયવસેન ન ઉપગચ્છિ. યથા રૂપારમ્મણાદયો ધમ્મા યંસભાવા યંપકારા ચ, તથા ને પસ્સતિ જાનાતિ ગચ્છતીતિ **તથાગતો**તિ એવં પદસમ્ભવો વેદિતબ્બો. કેચિ પન ''નિરુત્તિનયેન પિસોદરાદિપક્ખેપેન વા દસ્સી-સદ્દસ્સ લોપં, આગત-સદ્દસ્સ ચાગમં કત્વા **તથાગતો**''તિ વણ્ણેન્તિ.

નિદ્દોસતાય **અનુપવજ્જં**. પક્ખિપિતબ્બાભાવેન **અનૂનં**. અપનેતબ્બાભાવેન **અનધિકં**. અત્થબ્યઞ્જનાદિસમ્પત્તિયા **સબ્બાકારપરિપુણ્ણં. નો અઞ્ઞથા**તિ ''તથેવા''તિ વુત્તમેવત્થં બ્યતિરેકેન સમ્પાદેતિ. તેન યદત્થં ભાસિતં, એકન્તેન તદત્થનિપ્ફાદનતો યથા ભાસિતં ભગવતા, તથેવાતિ અવિપરીતદેસનતં દસ્સેતિ. ''**ગદત્થો**''તિ એતેન તથં ગદતીતિ તથાગતોતિ **દ**-કારસ્સ **ત**-કારો કતો નિરુત્તિનયેનાતિ દસ્સેતિ.

તથા ગતમસ્સાતિ **તથાગતો**, ગતન્તિ ચ કાયસ્સ વાચાય વા પવત્તીતિ અત્થો. **તથા**તિ ચ વુત્તે **યંતં**-સદ્દાનં અબ્યભિચારિસમ્બન્ધિતાય ''યથા''તિ અયમત્થો ઉપટ્ઠિતોયેવ હોતિ. કાયવચીકિરિયાનઞ્ચ અઞ્ઞમઞ્ઞાનુલોમેન

વચનિચ્છાયં, કાયસ્સ વાચા, વાચાય ચ કાયો સમ્બન્ધીભાવેન ઉપતિટ્ઠતીતિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો આહ **"ભગવતો હી"**તિઆદિ. ઇમસ્મિં પન અત્થે તથાવાદિતાય **તથાગતો**તિ અયમ્પિ અત્થો સિદ્ધો હોતિ. સો પન પુબ્બે પકારન્તરેન દસ્સિતોતિ આહ **"એવં તથાકારિતાય તથાગતો"**તિ.

"તિરિયં અપરિમાણાસુ લોકધાતૂસૂ"તિ એતેન યદેકે ''તિરિયં વિય ઉપરિ અધો ચ સન્તિ લોકધાતુયો''તિ વદન્તિ, તં પટિસેધેતિ. દેસનાવિલાસોયેવ **દેસનાવિલાસમયો** યથા ''પુઞ્ઞમયં, દાનમય''ન્તિઆદીસુ.

ઉપસગ્ગનિપાતાનં વાચકસદ્દસન્નિધાને તદત્થજોતનભાવેન પવત્તનતો ગત-સદ્દોયેવ અવગતત્થં અતીતત્થઞ્ચ વદતીતિ આહ **"ગતોતિ અવગતો અતીતો"**તિ. અથ વા અભિનીહારતો પટ્ઠાય યાવ સમ્બોધિ, એત્થન્તરે મહાબોધિયાનપટિપત્તિયા હાનઠાનસંકિલેસનિવત્તીનં અભાવતો યથા પણિધાનં, તથા ગતો અભિનીહારાનુરૂપં પટિપન્નોતિ **તથાગતો**. અથ વા મહિદ્ધિકતાય, પટિસમ્ભિદાનં ઉક્કંસાધિગમેન અનાવરણતાય ચ કત્થચિ પટિઘાતાભાવતો યથા રુચિ, તથા કાયવચીચિત્તાનં ગતાનિ ગમનાનિ પવત્તિયો એતસ્સાતિ **તથાગતો**. યસ્મા ચ લોકે વિધયુત્તગતપકાર-સદ્દા સમાનત્થા દિસ્સન્તિ, તસ્મા યથા વિધા વિપસ્સીઆદયો ભગવન્તો, અયમ્પિ ભગવા તથા વિધોતિ **તથાગતો**. યથા યુત્તા ચ તે ભગવન્તો અયમ્પિ ભગવા તથા યુત્તોતિ **તથાગતો**. અથ વા યસ્મા સચ્ચં તચ્છં તથન્તિ ઞાણસ્સેતં અધિવચનં, તસ્મા તથેન ઞાણેન આગતોતિ **તથાગતો**તિ. એવમ્પિ તથાગત-સદ્દસ્સ અત્થો વેદિતબ્બો –

''પહાય કામાદિમલે યથા ગતા,
સમાધિઞાણેહિ વિપસ્સિઆદયો;
મહેસિનો સક્યમુની જુતિન્ધરો,
તથાગતો તેન **તથાગતો** મતો.

તથઞ્ચ ધાતાયતનાદિલક્ખણં,
સભાવસામઞ્ઞવિભાગભેદતો;
સયમ્ભુઞાણેન જિનો સમાગતો,
તથાગતો વુચ્ચતિ સક્યપુઙ્ગવો.

તથાનિ સચ્ચાનિ સમન્તચક્ખુના,
તથા ઇદપ્પચ્ચયતા ચ સબ્બસો;
અનઞ્ઞનેય્યેન યતો વિભાવિતા,
યાથાવતો તેન જિનો **તથાગતો**.

અનેકભેદાસુપિ લોકધાતુસુ,
જિનસ્સ રૂપાયતનાદિગોચરે;
વિચિત્તભેદં તથમેવ દસ્સનં,
તથાગતો તેન સમન્તલોચનો.

યતો ચ ધમ્મં તથમેવ ભાસતિ,

કરોતિ વાચાયનુલોમ મત્તનો;
ગુણેહિ લોકં અભિભુય્ય ઇરિયતિ,
તથાગતો તેનપિ લોકનાયકો.

યથાભિનીહારમતો યથારુચિ,
પવત્તવાચાતનુચિત્તભાવતો;
યથાવિધા યેન પુરા મહેસિનો,
તથાવિધો તેન જિનો **તથાગતો**’’તિ. (ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૩૮);

સઙ્ગહગાથા મુખમત્તમેવ. કસ્મા? અપ્પમાદપદં વિય સકલધમ્મપટિપત્તિયા સબ્બબુદ્ધગુણાનં સઙ્ગાહકત્તા. તેનેવાહ ‘‘**સબ્બાકારેના**’’તિઆદિ.

‘‘**તં કતમન્તિ પુચ્છતી**’’તિ એતેન ‘‘કતમઞ્ચ તં ભિક્ખવે’’તિઆદિવચનસ્સ સામઞ્ઞતો પુચ્છાભાવો દસ્સિતો અવિસેસતો હિ તસ્સ પુચ્છાવિસેસભાવઞાપનત્થં મહાનિદ્દેસે આગતા સબ્બાવ પુચ્છા અત્થુદ્ધારનયેન દસ્સેતિ ‘‘**તત્થ પુચ્છા નામા**’’તિઆદિના. તત્થ **તત્થા**તિ ‘‘તં કતમન્તિ પુચ્છતી’’તિ એત્થ યદેતં સામઞ્ઞતો પુચ્છાવચનં, તસ્મિં.

લક્ખણન્તિ ઞાતું ઇચ્છિતો યો કોચિ સભાવો. ‘‘**અઞ્ઞાત**’’ન્તિ યેન કેનચિ ઞાણેન અઞ્ઞાતભાવમાહ, ‘‘**અદિટ્ઠ**’’ન્તિ દસ્સનભૂતેન ઞાણેન પચ્ચક્ખં વિય અદિટ્ઠતં. ‘‘**અતુલિત**’’ન્તિ ‘‘એત્તકમેત’’ન્તિ તુલનભૂતેન અતૂલિતતં, ‘‘**અતીરિત**’’ન્તિ તીરણભૂતેન અકતઞાણકિરિયાસમાપનતં, ‘‘**અવિભૂત**’’ન્તિ ઞાણસ્સ અપાકટભાવં, ‘‘**અવિભાવિત**’’ન્તિ ઞાણેન અપાકટીકતભાવં. અદિટ્ઠં જોતીયતિ એતાયાતિ **અદિટ્ઠજોતના**. દિટ્ઠં સંસન્દીયતિ એતાયાતિ **દિટ્ઠસંસન્દના**, સાકચ્છાવસેન વિનિચ્છયકરણં. વિમતિ છિજ્જતિ એતાયાતિ **વિમતિચ્છેદના**. અનુમતિયા પુચ્છા **અનુમતિપુચ્છા**. ‘‘તં કિં મઞ્ઞથ ભિક્ખવે’’તિઆદિ પુચ્છાય હિ ‘‘કા તુમ્હાકં અનુમતી’’તિ અનુમતિ પુચ્છિતા હોતિ. **કથેતુકમ્યતા**તિ કથેતુકમ્યતાય.

૮. સરસેનેવ પતનસભાવસ્સ અન્તરા એવ અતીવ પાતનં **અતિપાતો**, સણિકં પતિતું અદત્વા સીઘં પાતનન્તિ અત્થો. અતિક્કમ્મ વા સત્થાદીહિ અભિભવિત્વા પાતનં **અતિપાતો**. **સત્તો**તિ ખન્ધસન્તાનો. તત્થ હિ સત્તપઞ્ઞત્તિ. **જીવિતિન્દ્રિય**ન્તિ રૂપારૂપજીવિતિન્દ્રિયં. રૂપજીવિતિન્દ્રિયે હિ વિકોપિતે ઇતરમ્પિ તંસમ્બન્ધતાય વિનસ્સતિ. કસ્મા પનેત્થ ‘‘પાણસ્સ અતિપાતો, પાણોતિ ચેત્થ વોહારતો સત્તો’’તિ ચ એકવચનનિદ્દેસો કતો, નનુ નિરવસેસાનં પાણાનં અતિપાતતો વિરતિ ઇધ અધિપ્પેતા. તથા હિ વક્ખતિ ‘‘સબ્બપાણભૂતહિતાનુકમ્પીતિ સબ્બે પાણભૂતે’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.ચૂળસીલવણ્ણના) બહુવચનનિદ્દેસન્તિ? સચ્ચમેતં, પાણભાવસામઞ્ઞવસેન પનેત્થ એકવચનનિદ્દેસો કતો, સબ્બસદ્દસન્નિધાનેન તત્થ પુથુત્તં વિઞ્ઞાયમાનમેવાતિ સામઞ્ઞનિદ્દેસં અકત્વા ભેદવચનિચ્છાવસેન બહુવચનનિદ્દેસો કતોતિ . કિઞ્ચ ભિય્યોસામઞ્ઞતો સંવરસમાદાનં, તબ્બિસેસતો સંવરભેદોતિ ઇમસ્સ વિસેસસ્સ ઞાપનત્થં અયં વચનભેદો કતોતિ વેદિતબ્બો. યાય ચેતનાય વત્તમાનસ્સ જીવિતિન્દ્રિયસ્સ નિસ્સયભૂતેસુ મહાભૂતેસુ ઉપક્કમકરણહેતુ તં મહાભૂતપ્પચ્ચયા ઉપ્પજ્જનકમહાભૂતા નુપ્પજ્જિસ્સન્તિ, સા તાદિસપ્પયોગસમુટ્ઠાપિકા ચેતના પાણાતિપાતો. લદ્ધુપક્કમાનિ હિ

ભૂતાનિ ઇતરભૂતાનિ વિય ન વિસદાનીતિ સમાનજાતિયાનં કારણં ન હોન્તીતિ. "**કાયવચીદ્વારાન**"ન્તિ એતેન મનોદ્વારે પવત્તાય વધકચેતનાય પાણાતિપાતભાવં પટિક્ખિપતિ.

પયોગવત્થુમહન્તતાદીહિ મહાસાવજ્જતા તેહિ પચ્ચયેહિ ઉપ્પજ્જમાનાય ચેતનાય બલવભાવતો વેદિતબ્બા. યથાધિપ્પેતસ્સ હિ પયોગસ્સ સહસા નિપ્ફાદનવસેન કિચ્ચસાધિકાય બહુક્ખત્તું પવત્તજવનેહિ લદ્ધાસેવનાય ચ સન્નિટ્ઠાપકચેતનાય વસેન પયોગસ્સ મહન્તભાવો. સતિપિ કદાચિ ખુદ્દકે ચેવ મહન્તે ચ પાણે પયોગસ્સ સમભાવે મહન્તં હનન્તસ્સ ચેતના તિબ્બતરા ઉપ્પજ્જતીતિ વત્થુસ્સ મહન્તભાવો. ઇતિ ઉભયં પેતં ચેતનાય બલવભાવેનેવ હોતિ. તથા હિ હન્તબ્બસ્સ મહાગુણભાવેન તત્થ પવત્તઉપકારચેતના વિય ખેત્તવિસેસનિબ્બત્તિયા અપકારચેતનાપિ બલવતી, તિબ્બતરા ચ ઉપ્પજ્જતીતિ તસ્સા મહાસાવજ્જતા દટ્ઠબ્બા. તસ્મા પયોગવત્થુઆદિપચ્ચયાનં અમહત્તેપિ મહાગુણતાદિપચ્ચયેહિ ચેતનાય બલવભાવાદિવસેનેવ મહાસાવજ્જભાવો વેદિતબ્બો.

સમ્ભરીયન્તિ એતેહીતિ **સમ્ભારા**, અઙ્ગાનિ. તેસુ પાણસઞ્ઞિતાવધકચિત્તાનિ પુબ્બભાગિયાનિપિ હોન્તિ. **ઉપક્કમો** વધકચેતનાસમુટ્ઠાપિતો. પઞ્ચસમ્ભારવતી પાણાતિપાતચેતનાતિ સા પઞ્ચસમ્ભારવિનિમુત્તા દટ્ઠબ્બા. **વિજ્જામયો** મન્તપરિજપ્પનપયોગો આથબ્બણિકાદીનં વિય. **ઇદ્ધિમયો** કમ્મવિપાકજિદ્ધિમયો દાઠાકોટકાદીનં વિય. **અતિવિય પપઞ્ચો**તિ અતિમહાવિત્થારો.

એત્થાહ – ખણે ખણે નિરુજ્ઝનસભાવેસુ સઙ્ખારેસુ કો હન્તિ, કો વા હઞ્ઞતિ, યદિ ચિત્તચેતસિકસન્તાનો, સો અરૂપતાય ન છેદનભેદનાદિવસેન વિકોપનસમત્થો, નાપિ વિકોપનીયો, અથ રૂપસન્તાનો, સો અચેતનતાય કટ્ઠકલિઙ્ગરૂપમોતિ ન તત્થ છેદનાદિના પાણાતિપાતો લબ્ભતિ યથા મતસરીરે, પયોગોપિ પાણાતિપાતસ્સ પહરણપ્પકારાદિ અતીતેસુ વા સઙ્ખારેસુ ભવેય્ય અનાગતેસુ વા પચ્ચુપ્પન્નેસુ વા, તત્થ ન તાવ અતીતાનાગતેસુ સમ્ભવતિ તેસં અભાવતો, પચ્ચુપ્પન્નેસુ ચ સઙ્ખારાનં ખણિકત્તા સરસેનેવ નિરુજ્ઝનસભાવતાય વિનાસાભિમુખેસુ નિપ્પયોજનો પયોગો સિયા, વિનાસસ્સ ચ કારણરહિતત્તા ન પહરણપ્પકારાદિપયોગહેતુકં મરણં, નિરીહકતાય ચ સઙ્ખારાનં કસ્સ સો પયોગો, ખણિકત્તા વધાધિપ્પાયસમકાલભિજ્જનકસ્સ કિરિયાપરિયોસાનકાલાનવટ્ઠાનતો કસ્સ વા પાણાતિપાતકમ્મબદ્ધોતિ.

વુચ્ચતે – યથાવુત્તવધકચેતનાસહિતો સઙ્ખારાનં પુઞ્જો સત્તસઙ્ખાતો હન્તા, તેન પવત્તિતવધકપયોગનિમિત્તં અપગતુસ્માવિઞ્ઞાણજીવિતિન્દ્રિયો મતવોહારપ્પવત્તિનિબન્ધો યથાવુત્તવધપ્પયોગાકરણે ઉપ્પજ્જનારહો રૂપારૂપધમ્મસમૂહો હઞ્ઞતિ, કેવલો વા ચિત્તચેતસિકસન્તાનો. વધપ્પયોગાવિસયભાવેપિ તસ્સ પઞ્ચવોકારભવે રૂપસન્તાનાધીનવુત્તિતાય રૂપસન્તાને પરેન પયોજિતજીવિતિન્દ્રિયુપચ્છેદકપયોગવસેન તન્નિબ્બત્તિવિબન્ધકવિસદિસરૂપુપ્પત્તિયા વિહતે વિચ્છેદો હોતીતિ ન પાણાતિપાતસ્સ અસમ્ભવો, નાપિ અહેતુકો પાણાતિપાતો, ન ચ પયોગો નિપ્પયોજનો પચ્ચુપ્પન્નેસુ સઙ્ખારેસુ કતપયોગવસેન તદનન્તરં ઉપ્પજ્જનારહસ્સ સઙ્ખારકલાપસ્સ તથા અનુપ્પત્તિતો, ખણિકાનં સઙ્ખારાનં ખણિકમરણસ્સ ઇધ મરણભાવેન અનધિપ્પેતત્તા, સન્તતિમરણસ્સ ચ યથાવુત્તનયેન સહેતુકભાવતો ન અહેતુકં મરણં, ન ચ કત્તુરહિતો પાણાતિપાતપ્પયોગો નિરીહકેસુપિ સઙ્ખારેસુ સન્નિહિતતામત્તેન ઉપકારકેસુ અત્તનો અનુરૂપફલુપ્પાદનનિયતેસુ કારણેસુ કત્તુવોહારસિદ્ધિતો યથા ''પદીપો પકાસેતિ નિસાકરો ચન્દિમા''તિ ચ, ન ચ કેવલસ્સ વધાધિપ્પાયસહભુનો ચિત્તચેતસિકકલાપસ્સ પાણાતિપાતો ઇચ્છિતો સન્તાનવસેન અવટ્ઠિતસ્સેવ પટિજાનનતો, સન્તાનવસેન પવત્તમાનાનઞ્ચ પદીપાદીનં

અત્થકિરિયાસિદ્ધિ દિસ્સતીતિ અત્થેવ પાણાતિપાતેન કમ્મબદ્ધો. અયઞ્ચ વિચારો અદિન્નાદાનાદીસુપિ યથાસમ્ભવં વિભાવેતબ્બો.

“**પહીનકાલતો પટ્ઠાય વિરતોવા**”તિ એતેન પહાનહેતુકા ઇધાધિપ્પેતા સમુચ્છેદવિરતીતિ દસ્સેતિ. કમ્મક્ખયઞાણેન હિ પાણાતિપાતદુસ્સીલ્યસ્સ પહીનત્તા ભગવા અચ્ચન્તમેવ તતો પટિવિરતોતિ વુચ્ચતિ સમુચ્છેદવસેન પહાનવિરતીનં અધિપ્પેતત્તા. કિઞ્ચાપિ પહાનવિરમણાનં પુરિમપચ્છિમકાલતા નત્થિ, મગ્ગધમ્માનં પન સમ્માદિટ્ઠિઆદીનં સમ્માવાચાદીનઞ્ચ પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નભાવે અપેક્ખિતે સહજાતાનમ્પિ પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નભાવેન ગહણં પુરિમપચ્છિમભાવેનેવ હોતીતિ ગહણપ્પવત્તિઆકારવસેન પચ્ચયભૂતેસુ સમ્માદિટ્ઠિઆદીસુ પહાયકધમ્મેસુ પહાનકિરિયાય પુરિમકાલવોહારો, પચ્ચયુપ્પન્નાસુ ચ વિરતીસુ વિરમણકિરિયાય અપરકાલવોહારો ચ હોતીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. પહાનં વા સમુચ્છેદવસેન, વિરતિ પટિપ્પસ્સદ્ધિવસેન યોજેતબ્બા. અથ વા પાણો અતિપાતીયતિ એતેનાતિ **પાણાતિપાતો**, પાણઘાતહેતુભૂતો ધમ્મસમૂહો. કો પનેસો? અહિરિકાનોત્તપ્પદોસમોહવિહિંસાદયો કિલેસા. તે હિ ભગવા અરિયમગ્ગેન પહાય સમુગ્ઘાટેત્વા પાણાતિપાતદુસ્સીલ્યતો અચ્ચન્તમેવ પટિવિરતોતિ વુચ્ચતિ કિલેસેસુ પહીનેસુ કિલેસનિમિત્તસ્સ કમ્મસ્સ અનુપ્પજ્જનતો. ‘‘અદિન્નાદાનં પહાયા’’તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **વિરતોવા**તિ અવધારણેન તસ્સા વિરતિયા કાલાદિવસેન અપરિયન્તતં દસ્સેતિ. યથા હિ અઞ્ઞે સમાદિન્નવિરતિકાપિ અનવટ્ઠિતચિત્તતાય લાભજીવિતાદિહેતુ સમાદાનં ભિન્દન્તિ, ન એવં ભગવા. ભગવા પન સબ્બસો પહીનપાણાતિપાતત્તા અચ્ચન્તવિરતો એવાતિ. **વીતિક્કમિસ્સામી**તિ અનવજ્જધમ્મેહિ વોકિણ્ણા અન્તરન્તરા ઉપ્પજ્જનકા દુબ્બલાકુસલા. યસ્મા પન કાયવચીપયોગં ઉપલભિત્વા ‘‘ઇમસ્સ કિલેસા ઉપ્પન્ના’’તિ વિઞ્ઞુના સક્કા ઞાતું, તસ્મા તે ઇમિના પરિયાયેન “**ચક્ખુસોતવિઞ્ઞેય્યા**”તિ વુત્તાતિ દટ્ઠબ્બા. **કાયિકા**તિ પાણાતિપાતાદિનિપ્ફાદકે બલવાકુસલે સન્ધાયાહ.

ગોત્તવસેન લદ્ધવોહારોતિ સમ્બન્ધો. **દીપેતું વટ્ટતિ** બ્રહ્મદત્તેન ભાસિતવણ્ણસ્સ અનુસન્ધિદસ્સનવસેન ઇમિસ્સા દેસનાય આરદ્ધત્તા. તત્થાયં દીપના – ‘‘પાણાતિપાતં પહાય પાણાતિપાતા પટિવિરતો સમણસ્સ ગોતમસ્સ સાવકસઙ્ઘો નિહિતદણ્ડો નિહિતસત્થો’’તિ વિત્થારેતબ્બં. નનુ ચ ધમ્મસ્સાપિ વણ્ણો બ્રહ્મદત્તેન ભાસિતો? સચ્ચં ભાસિતો, સો પન સમ્માસમ્બુદ્ધપભવત્તા, અરિયસઙ્ઘાધારત્તા ચ ધમ્મસ્સ ધમ્માનુભાવસિદ્ધત્તા ચ તેસં તદુભયદીપનેનેવ દીપિતો હોતીતિ વિસું ન ઉદ્ધટો. સદ્ધમ્માનુભાવેનેવ હિ ભગવા ભિક્ખુસઙ્ઘો ચ પાણાતિપાતાદિપ્પહાનસમત્થો અહોસિ, દેસના પન આદિતો પટ્ઠાય એવં આગતાતિ.

એત્થાયં અધિપ્પાયો – ‘‘અત્થિ ભિક્ખવે અઞ્ઞે ચ ધમ્મા’’તિઆદિના અનઞ્ઞસાધારણે બુદ્ધગુણે આરબ્ભ ઉપરિ દેસનં વડ્ઢેતુકામો ભગવા આદિતો પટ્ઠાય ‘‘તથાગતસ્સ વણ્ણં વદમાનો વદેય્યા’’તિઆદિના બુદ્ધગુણવસેનેવ દેસનં આરભિ, ન ભિક્ખુસઙ્ઘવસેનાતિ. એસા હિ ભગવતો દેસનાય પકતિ, યં એકરસેનેવ દેસનં દસ્સેતું લબ્ભમાનસ્સાપિ કસ્સચિ અગ્ગહણં. તથા હિ રૂપકણ્ડે દુકાદીસુ તન્નિદ્દેસેસુ ચ હદયવત્થુ ન ગહિતં. ઇતરવત્થૂહિ અસમાનગતિકત્તા દેસનાભેદો હોતીતિ. યથા હિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદીનિ એકન્તતો ચક્ખાદિનિસ્સયાનિ, ન એવં મનોવિઞ્ઞાણં એકન્તેન હદયવત્થુનિસ્સયં, નિસ્સિતવસેન ચ વત્થુદુકાદિદેસના પવત્તા ‘‘અત્થિ રૂપં ચક્ખુવિઞ્ઞાણસ્સ વત્થુ, અત્થિ રૂપં ન ચક્ખુવિઞ્ઞાણસ્સ વત્થૂ’’તિઆદિના. યમ્પિ એકન્તતો હદયવત્થુનિસ્સયં, તસ્સ વસેન ‘‘અત્થિ રૂપં મનોવિઞ્ઞાણસ્સ વત્થૂ’’તિઆદિના દુકાદીસુ વુચ્ચમાનેસુપિ ન તદનુરૂપા આરમ્મણદુકાદયો સમ્ભવન્તિ. ન હિ ‘‘અત્થિ રૂપં મનોવિઞ્ઞાણસ્સ આરમ્મણં, અત્થિ રૂપં ન મનોવિઞ્ઞાણસ્સ

આરમ્મણ''ન્તિ સક્કા વત્તુન્તિ વત્થારમ્મણદુકા ભિન્નગતિકા સિયુન્તિ ન એકરસા દેસના ભવેય્યાતિ. તથા નિક્ખેપકણ્ડે ચિત્તુપ્પાદવિભાગેન અવુચ્ચમાનત્તા અવિતક્કઅવિચારપદવિસ્સજ્જને ''વિચારો ચા''તિ વત્તું ન સક્કાતિ અવિતક્કવિચારમત્તપદવિસ્સજ્જને લબ્ભમાનોપિ વિતક્કો ન ઉદ્ધટો, અઞ્ઞથા ''વિતક્કો ચા''તિ વત્તબ્બં સિયા.

દણ્ડનસઙ્ખાતસ્સ દણ્ડસ્સ પરવિહેઠનસ્સ વિવજ્જિતભાવદીપનત્થં દણ્ડસત્થાનં નિક્ખેપવચનન્તિ આહ ''**પરૂપઘાતત્થાયા**''તિઆદિ. **વિહેઠનભાવતો**તિ વિહિંસનભાવતો. ''ભિક્ખુસઙ્ઘવસેનાપિ દીપેતું વટ્ટતી''તિ વુત્તત્તા તમ્પિ એકદેસેન દીપેન્તો ''**યં પન ભિક્ખૂ**''તિઆદિમાહ.

લજ્જીતિ એત્થ વુત્તલજ્જાય ઓત્તપ્પમ્પિ વુત્તમેવાતિ દટ્ઠબ્બં. ન હિ પાપજિગુચ્છનં પાપુત્તાસનરહિતં, પાપભયં વા અલજ્જનં અત્થીતિ. ધમ્મગરુતાય વા બુદ્ધાનં, ધમ્મસ્સ ચ અત્તાધીનત્તા અત્તાધિપતિભૂતા લજ્જાવ વુત્તા, ન પન લોકાધિપતિ ઓત્તપ્પં. ''દયં મેત્તચિત્તતં આપન્નો''તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ દયા-સદ્દો ''દયાપન્નો''તિઆદીસુ કરુણાય પવત્તતીતિ? સચ્ચમેતં , અયં પન દયા-સદ્દો અનુરક્ખણમત્થં અન્તોનીતં કત્વા પવત્તમાનો મેત્તાય કરુણાય ચ પવત્તતીતિ ઇધ મેત્તાય પવત્તમાનો વુત્તો. મિદતિ સિનિય્હતીતિ મેત્તા, મેત્તા એતસ્સ અત્થીતિ મેત્તં, મેત્તં ચિત્તં એતસ્સાતિ મેત્તચિત્તો, તસ્સ ભાવો **મેત્તચિત્તતા**, મેત્તા ઇચ્ચેવ અત્થો. ''**સબ્બપાણભૂતહિતાનુકમ્પી**''તિ એતેન તસ્સા વિરતિયા સત્તવસેન અપરિયન્તતં દસ્સેતિ. **પાણભૂતે**તિ પાણજાતે. **અનુકમ્પકો**તિ કરુણાયનકો. યસ્મા પન મેત્તા કરુણાય વિસેસપચ્ચયો હોતિ, તસ્મા વુત્તં ''**તાય એવ દયાપન્નતાયા**''તિ. એવં યેહિ ધમ્મેહિ પાણાતિપાતા વિરતિ સમ્પજ્જતિ, તેહિ લજ્જામેત્તાકરુણાહિ સમઙ્ગીભાવો દસ્સિતો. **વિહરતી**તિ એવંભૂતો હુત્વા એકસ્મિં ઇરિયાપથે ઉપ્પન્નં દુક્ખં અઞ્ઞેન ઇરિયાપથેન વિચ્છિન્દિત્વા હરતિ પવત્તેતિ, અત્તભાવં વા યાપેતીતિ અત્થો. તેનેવાહ ''**ઇરિયતિ યપેતિ યાપેતિ પાલેતી**''તિ.

આચારસીલમત્તકન્તિ સાધુજનાચારસીલમત્તકં, તેન ઇન્દ્રિયસંવરાદિગુણેહિપિ લોકિયપુથુજ્જનો તથાગતસ્સ વણ્ણં વત્તું ન સક્કોતીતિ દસ્સેતિ. તથા હિ ઇન્દ્રિયસંવરપચ્ચયપરિભોગસીલાનિ ઇધ સીલકથાયં ન વિભત્તાનિ.

પરસંહરણન્તિ પરસ્સ સન્તકહરણં. થેનો વુચ્ચતિ ચોરો, તસ્સ ભાવો **થેય્યં**. ઇધાપિ ખુદ્દકે પરસન્તકે અપ્પસાવજ્જં, મહન્તે મહાસાવજ્જં. કસ્મા? પયોગમહન્તતાય, વત્થુગુણાનં પન સમભાવે સતિ કિલેસાનં ઉપક્કમાનઞ્ચ મુદુતાય અપ્પસાવજ્જં, તિબ્બતાય મહાસાવજ્જન્તિ અયમ્પિ નયો યોજેતબ્બો.

સાહત્થિકાદયોતિ એત્થ મન્તપરિજપ્પનેન પરસન્તકહરણં વિજ્જામયો, વિના મન્તેન કાયવચીપયોગેન પરસન્તકસ્સ આકડ્ઢનં તાદિસઇદ્ધાનુભાવેન ઇદ્ધિમયો પયોગો.

સેસન્તિ ''પહાય પટિવિરતો''તિ એવમાદિકં. તઞ્હિ પુબ્બે વુત્તનયં. કિઞ્ચાપિ નયિધ સિક્ખાપદવોહારેન વિરતિ વુત્તા, ઇતો અઞ્ઞેસુ પન સુત્તપદેસેસુ વિનયાભિધમ્મેસુ ચ પવત્તવોહારેન વિરતિયો ચેતના ચ અધિસીલસિક્ખાદીનં અધિટ્ઠાનભાવતો, તેસુ અઞ્ઞતરકોટ્ઠાસભાવતો ચ સિક્ખાપદન્તિ આહ ''**પઠમસિક્ખાપદે**''તિ. કામઞ્ચેત્થ ''લજ્જી દયાપન્નો''તિ ન વુત્તં, અધિકારવસેન પન અત્થતો વા વુત્તમેવાતિ વેદિતબ્બં. યથા હિ લજ્જાદયો પાણાતિપાતપ્પહાનસ્સ વિસેસપ્પચ્ચયો, એવં અદિન્નાદાનપ્પહાનસ્સાપીતિ, તસ્મા સાપિ પાળિ આનેત્વા વત્તબ્બા. એસેવ નયો ઇતો પરેસુપિ. અથ વા ''સુચિભૂતેના''તિ એતેન હિરોત્તપ્પાદીહિ સમન્નાગમો, અહિરિકાદીનઞ્ચ પહાનં વુત્તમેવાતિ ''લજ્જી''તિઆદિ ન વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

અસેટ્ઠચરિયન્તિ અસેટ્ઠાનં હીનાનં, અસેટ્ઠં વા લામકં નિહીનં વુત્તિં, મેથુનન્તિ અત્થો. “**બ્રહ્મં સેટ્ઠં આચાર**”ન્તિ મેથુનવિરતિમાહ. “**આરાચારી મેથુના**”તિ એતેન ‘‘ઇધ બ્રાહ્મણ એકચ્ચો...પે॰... ન હેવ ખો માતુગામેન સદ્ધિં દ્વયંદ્વયસમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, અપિચ ખો માતુગામસ્સ ઉચ્છાદનપરિમદ્દનન્હાપનસમ્બાહનં સાદિયતિ, સો તં અસ્સાદેતિ, તં નિકામેતિ, તેન ચ વિત્તિં આપજ્જતી’’તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૭.૫૦) વુત્તા સત્તવિધમેથુનસંયોગાપિ પટિવિરતિ દસ્સિતાતિ દટ્ઠબ્બા. ઇધાપિ અસદ્ધમ્મસેવનાધિપ્પાયેન કાયદ્વારપ્પવત્તા મગ્ગેનમગ્ગપટિપત્તિસમુટ્ઠાપિકા ચેતના અબ્રહ્મચરિયં, મિચ્છાચારે પન અગમનીયટ્ઠાનવીતિક્કમચેતનાતિ યોજેતબ્બં. તત્થ અગમનીયટ્ઠાનં નામ પુરિસાનં માતુરક્ખિતાદયો દસ, ધનક્કીતાદયો દસાતિ વીસતિ ઇત્થિયો. ઇત્થીસુ પન દસન્નં ધનક્કિતાદીનં સારક્ખસપરિદણ્ડાનઞ્ચ વસેન દ્વાદસન્નં અઞ્ઞે પુરિસા. ગુણવિરહિતે વિપ્પટિપત્તિ અપ્પસાવજ્જા, મહાગુણે મહાસાવજ્જા. ગુણરહિતેપિ ચ અભિભવિત્વા પવત્તિ મહાસાવજ્જા, ઉભિન્નં સમાનચ્છન્દભાવેપિ કિલેસાનં ઉપક્કમાનઞ્ચ મુદુતાય અપ્પસાવજ્જા, તિબ્બતાય મહાસાવજ્જાતિ વેદિતબ્બા. તસ્સ દ્વે સમ્ભારા સેવેતુકામતાચિત્તં, મગ્ગેનમગ્ગપટિપત્તીતિ. મિચ્છાચારે પન અગમનીયટ્ઠાનતા, સેવનાચિત્તં મગ્ગેનમગ્ગપટિપત્તિ, સાદિયનઞ્ચાતિ ચત્તારો. ‘‘અભિભવિત્વા વીતિક્કમને મગ્ગેનમગ્ગપટિપત્તિઅધિવાસને સતિપિ પુરિમુપ્પન્નસેવનાભિસન્ધિપયોગાભાવતો અભિભુય્યમાનસ્સ મિચ્છાચારો ન હોતી’’તિ વદન્તિ. સેવનાચિત્તે સતિ પયોગાભાવો ન પમાણં ઇત્થિયા સેવનાપયોગસ્સ યેભુય્યેન અભાવતો, ઇત્થિયા પુરેતરં ઉપટ્ઠાપિતસેવનાચિત્તાયપિ મિચ્છાચારો ન સિયાતિ આપજ્જતિ પયોગાભાવતો. તસ્મા પુરિસસ્સ વસેન ઉક્કંસતો ચત્તારો વુત્તાતિ દટ્ઠબ્બં, અઞ્ઞથા ઇત્થિયા પુરિસકિચ્ચકરણકાલે પુરિસસ્સપિ સેવનાપયોગાભાવતો મિચ્છાચારો ન સિયાતિ એકે. ઇદં પનેત્થ સન્નિટ્ઠાનં – અત્તનો રુચિયા પવત્તિતસ્સ તયો, બલક્કારેન પવત્તિતસ્સ તયો, અનવસેસગ્ગહણેન પન ચત્તારોતિ. એકો પયોગો સાહત્થિકોવ.

૯. કમ્મપથપ્પત્તં દસ્સેતું “**અત્થભઞ્જનકો**”તિ વુત્તં. **વચીપયોગો કાયપયોગો વાતિ મુસા**-સદ્દસ્સ કિરિયાપધાનતં દસ્સેતિ. **વિસંવાદનાધિપ્પાયો** પુબ્બભાગક્ખણે તઙ્ખણે ચ. વુત્તઞ્હિ ‘‘પુબ્બેવસ્સ હોતિ ‘મુસા ભણિસ્સ’ન્તિ, ભણન્તસ્સ હોતિ ‘મુસા ભણામી’તિ’’ (પારા॰ ૨૦૫). એતઞ્હિ દ્વયં અઙ્ગભૂતં, ઇતરં પન હોતુ વા મા વા, અકારણમેતં. **અસ્સા**તિ વિસંવાદકસ્સ . યથાવુત્તં પયોગભૂતં મુસા વદતિ વિઞ્ઞાપેતિ, સમુટ્ઠાપેતિ વા એતાયાતિ **ચેતના મુસાવાદો**.

પુરિમનયે લક્ખણસ્સ અબ્યાપિતતાય, મુસા-સદ્દસ્સ ચ વિસંવદિતબ્બત્થવાચકત્તસમ્ભવતો પરિપુણ્ણં કત્વા મુસાવાદલક્ખણં દસ્સેતું “**મુસાતિ અભૂતં અતચ્છં વત્થૂ**”તિઆદિના દુતિયનયો આરદ્ધો. ઇમસ્મિઞ્ચ નયે મુસા વદીયતિ વુચ્ચતિ એતાયાતિ **ચેતના મુસાવાદો**. “**યમત્થં ભઞ્જતી**”તિ વત્થુવસેન મુસાવાદસ્સ અપ્પસાવજ્જમહાસાવજ્જતમાહ. યસ્સ અત્થં ભઞ્જતિ, તસ્સ અપ્પગુણતાય અપ્પસાવજ્જો, મહાગુણતાય મહાસાવજ્જોતિ અદિન્નાદાને વિય ગુણવસેનાપિ યોજેતબ્બં. કિલેસાનં મુદુતિબ્બતાવસેનાપિ અપ્પસાવજ્જમહાસાવજ્જતા લબ્ભતિયેવ.

અત્તનો સન્તકં અદાતુકામતાય, પૂરણકથાનયેન ચ વિસંવાદનપુરેક્ખારસ્સેવ મુસાવાદો. તત્થ પન ચેતના બલવતી ન હોતીતિ અપ્પસાવજ્જતા વુત્તા. અપ્પતાય ઊનસ્સ અત્થસ્સ પૂરણવસેન પવત્તા કથા **પૂરણકથા**.

તજ્જોતિ તસ્સારુપ્પો, વિસંવાદનાનુરૂપોતિ અત્થો. “**વાયામો**”તિ વાયામસીસેન પયોગમાહ. વિસંવાદનાધિપ્પાયેન પયોગે કતેપિ પરેન તસ્મિં અત્થે અવિઞ્ઞાતે વિસંવાદનસ્સ અસિજ્ઝનતો પરસ્સ

તદત્થવિજાનનં એકો સમ્ભારો વુત્તો. કેચિ પન ''અભૂતવચનં વિસંવાદનચિત્તં પરસ્સ તદત્થવિજાનનન્તિ તયો સમ્ભારા''તિ વદન્તિ. **કિરિયાસમુટ્ઠાપકચેતનાક્ખણેયેવ મુસાવાદકકમ્મુના બજ્ઝતિ** સન્નિટ્ઠાપકચેતનાય નિબ્બત્તત્તા, સચેપિ દન્ધતાય વિચારેત્વા પરો તમત્થં જાનાતીતિ અધિપ્પાયો.

''સચ્ચતો થેતતો''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૯) વિય **થેત**-સદ્દો થિરપરિયાયો, થિરભાવો ચ સચ્ચવાદિતાય અધિકતત્તા કથાવસેન વેદિતબ્બોતિ આહ ''**થિરકથોતિ અત્થો**''તિ. **નથિરકથો**તિ યથા હલિદ્દિરાગાદયો અનવટ્ઠિતસભાવતાય ન થિરા, એવં ન થિરા કથા યસ્સ સો ન થિરકથોતિ હલિદ્દિરાગાદયો યથા કથાય ઉપમા હોન્તિ, એવં યોજેતબ્બં. એસ નયો ''**પાસાણલેખા વિયા**''તિઆદીસુપિ.

સદ્ધા અયતિ પવત્તતિ એત્થાતિ સદ્ધાયો, સદ્ધાયો એવ **સદ્ધાયિકો** યથા ''વેનયિકો''તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૧૧; પારા॰ ૮). સદ્ધાય વા અયિતબ્બો **સદ્ધાયિકો**, સદ્ધેય્યોતિ અત્થો. **વત્તબ્બતં આપજ્જતિ** વિસંવાદનતોતિ અધિપ્પાયો.

સુઞ્ઞભાવન્તિ પીતિવિરહિતતાય રિત્તતં. **સા પિસુણવાચા**તિ યાયં યથાવુત્તા સદ્દસભાવા વાચા, સા પિયસુઞ્ઞકરણતો પિસુણવાચાતિ નિરુત્તિનયેન અત્થમાહ. પિસતીતિ વા પિસુણા, સમગ્ગે સત્તે અવયવભૂતે વગ્ગે ભિન્ને કરોતીતિ અત્થો.

ફરુસન્તિ સિનેહાભાવેન લૂખં. **સયમ્પિ ફરુસા**તિ દોમનસ્સસમુટ્ઠિતત્તા સભાવેનપિ કક્કસા. એત્થ ચ ફરુસં કરોતીતિ ફલૂપચારેન, ફરુસયતીતિ વા વાચાય ફરુસ-સદ્દપ્પવત્તિ વેદિતબ્બા. **સયમ્પિ ફરુસા**તિ પરેસં મમ્મચ્છેદવસેન પવત્તિયા એકન્તનિટ્ઠુરતાય સભાવેન, કારણવોહારેન ચ વાચાય ફરુસ-સદ્દપ્પવત્તિ દટ્ઠબ્બા. તતોયેવ ચ **નેવ કણ્ણસુખા**. અત્થવિપન્નતાય **ન હદયઙ્ગમા**.

યેન સમ્ફં પલપતીતિ યેન પલાપસઙ્ખાતેન નિરત્થકવચનેન સુખં હિતઞ્ચ ફલતિ વિદરતિ વિનાસેતીતિ ''સમ્ફ''ન્તિ લદ્ધનામં અત્તનો પરેસઞ્ચ અનુપકારકં યં કિઞ્ચિ પલપતિ.

સંકિલિટ્ઠચિત્તસ્સાતિ લોભેન દોસેન વા વિબાધિતચિત્તસ્સ, ઉપતાપિતચિત્તસ્સ વા, દૂસિતચિત્તસ્સાતિ અત્થો. **ચેતના પિસુણવાચા** પિસુણં વદન્તિ એતાયાતિ. યસ્સ યતો ભેદં કરોતિ, તેસુ અભિન્નેસુ અપ્પસાવજ્જં, ભિન્નેસુ મહાસાવજ્જં, તથા કિલેસાનં મુદુતિબ્બતાવિસેસેસુ.

યસ્સ પેસુઞ્ઞં ઉપસંહરતિ, સો ભિજ્જતુ વા મા વા, તસ્સ અત્થસ્સ વિઞ્ઞાપનમેવ પમાણન્તિ આહ ''**તદત્થવિજાનન**''ન્તિ, કમ્મપથપ્પત્તિ પન ભિન્ને એવ.

અનુપ્પદાતાતિ અનુબલપ્પદાતા, અનુવત્તનવસેન વા પદાતા. કસ્સ પન અનુવત્તનં પદાનઞ્ચ? ''સહિતાન''ન્તિ વુત્તત્તા ''સન્ધાનસ્સા''તિ વિઞ્ઞાયતિ. તેનેવાહ ''**સન્ધાનાનુપ્પદાતા**''તિ. યસ્મા પન અનુવત્તનવસેન સન્ધાનસ્સ પદાનં આધાનં, રક્ખણં વા દળ્હીકરણં હોતિ, તેન વુત્તં ''**દળ્હીકમ્મં કત્તાતિ અત્થો**''તિ. આરમન્તિ એત્થાતિ **આરામો**, રમિતબ્બટ્ઠાનં . યસ્મા પન આકારેન વિનાપિ અયમેવત્થો લબ્ભતિ, તસ્મા વુત્તં ''**સમગ્ગરામોતિપિ પાળિ, અયમેવેત્થ અત્થો**''તિ.

મમ્માનિ વિય મમ્માનિ, યેસુ ફરુસવાચાય છુપિતમત્તેસુ દુટ્ઠારૂસુ વિય ઘટ્ટિતેસુ ચિત્તં અધિમત્તં દુક્ખપ્પત્તં હોતિ. કાનિ પન તાનિ? જાતિઆદીનિ અક્કોસવત્થૂનિ. તાનિ છિજ્જન્તિ, ભિજ્જન્તિ વા યેન કાયવચીપયોગેન, સો

મમ્મચ્છેદકો. એકન્તેન ફરુસચેતના ફરુસવાચા ફરુસં વદતિ એતાયાતિ. કથં પન એકન્તફરુસચેતના હોતિ? દુટ્ઠચિત્તતાય. **તસ્સા**તિ એકન્તફરુસચેતનાય એવ ફરુસવાચાભાવસ્સ. **મમ્મચ્છેદકો** સવનફરુસતાયાતિ અધિપ્પાયો. **ચિત્તસણ્હતાય ફરુસવાચા ન હોતિ** કમ્મપથ'પ્પત્તત્તા, કમ્મભાવં પન ન સક્કા વારેતુન્તિ. એવં અન્વયવસેન ચેતનાફરુસતાય ફરુસવાચં સાધેત્વા ઇદાનિ તમેવ પટિપક્ખનયેન સાધેતું **"વચનસણ્હતાયા"**તિઆદિ વુત્તં. **સા** ફરુસવાચા . **યન્તિ** યં પુગ્ગલં. એત્થાપિ કમ્મપથભાવં અપ્પત્તા અપ્પસાવજ્જા, ઇતરા મહાસાવજ્જા, તથા કિલેસાનં મુદુતિબ્બતાભાવે. કેચિ પન "યં ઉદ્દિસ્સ ફરુસવાચા પયુજ્જન્તિ, તસ્સ સમ્મુખાવ સીસં એતી"તિ, એકે "પરમ્મુખાપિ ફરુસવાચા હોતિયેવા"તિ વદન્તિ. તત્થાયમધિપ્પાયો યુત્તો સિયા – સમ્મુખા પયોગે અગારવાદીનં બલવભાવતો સિયા ચેતના બલવતી, પરસ્સ ચ તદત્થજાનનં, ન તથા અસમ્મુખાતિ. યથા પન અક્કોસિતે મતે આળહને કતા ખમના ઉપવાદન્તરાયં નિવત્તેતિ, એવં "પરમ્મુખા પયુત્તાપિ ફરુસવાચા હોતિયેવા"તિ સક્કા વિઞ્ઞાતુન્તિ. **કુપિતચિત્તન્તિ** અક્કોસાધિપ્પાયેનેવ કુપિતચિત્તં, ન મરણાધિપ્પાયેન. મરણાધિપ્પાયેન હિ ચિત્તકોપે સતિ બ્યાપાદોયેવ હોતીતિ. **એત્થાતિ** –

> "નેલઙ્ગો સેતપચ્છાદો, એકારો વત્તતી રથો;
> અનીઘં પસ્સ આયન્તં, છિન્નસોતં અબન્ધન"ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૪.૩૪૭; ઉદા॰ ૬૫);

ઇમિસ્સા ગાથાય. સીલઞ્હેત્થ "નેલઙ્ગ"ન્તિ વુત્તં. તેનેવાહ ચિત્તો ગહપતિ "નેલઙ્ગન્તિ ખો ભન્તે સીલાનમેતં અધિવચન"ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૪૭). **સુકુમારાતિ** અફરુસતાય મુદુકા. **પુરસ્સાતિ** એત્થ **પુર**-સદ્દો તન્નિવાસીવાચકો દટ્ઠબ્બો "ગામો આગતો"તિઆદીસુ વિય. તેનેવાહ **"નગરવાસીન"**ન્તિ. મનં અપ્પાયતિ વડ્ઢેતીતિ **મનાપા**. તેન વુત્તં **"ચિત્તવુડ્ઢિકરા"**તિ. **આસેવનં** ભાવનં બહુલીકરણં. યં ગાહયિતું પવત્તિતો, તેન અગ્ગહિતે અપ્પસાવજ્જો ગહિતે મહાસાવજ્જોતિ, ઇધાપિ કિલેસાનં મુદુતિબ્બતાવસેનાપિ અપ્પસાવજ્જમહાસાવજ્જતા લબ્ભતિયેવ.

"કાલવાદી"તિઆદિ સમ્ફપ્પલાપા પટિવિરતસ્સ પટિપત્તિદસ્સનં. યથા હિ "પાણાતિપાતા પટિવિરતો"તિઆદિ પાણાતિપાતપ્પહાનપટિપત્તિદસ્સનં. "પાણાતિપાતં પહાય વિહરતી"તિ હિ વુત્તે કથં પાણાતિપાતપ્પહાનં હોતીતિ? અપેક્ખાસબ્ભાવતો "પાણાતિપાતા પટિવિરતો હોતી"તિ વુત્તં, સા પન વિરતિ કથન્તિ આહ "નિહિતદણ્ડો નિહિતસત્થો"તિ, તઞ્ચ દણ્ડસત્થનિધાનં કથન્તિ વુત્તં "લજ્જી"તિઆદિ, એવં ઉત્તરુત્તરં પુરિમસ્સ પુરિમસ્સ ઉપાયસન્દસ્સનં, તથા અદિન્નાદાનાદીસુ યથાસમ્ભવં યોજેતબ્બં. તેન વુત્તં "કાલવાદીતિઆદિ સમ્ફપ્પલાપા પટિવિરતસ્સ પટિપત્તિદસ્સન"ન્તિ. અત્થસઞ્હિતાપિ હિ વાચા અયુત્તકાલપ્પયોગેન અત્થાવહા ન સિયાતિ અનત્થવિઞ્ઞાપનવાચં અનુલોમેતિ, તસ્મા સમ્ફપ્પલાપં પજહન્તેન અકાલવાદિતા પરિવજ્જેતબ્બાતિ વુત્તં **"કાલવાદી"**તિ. કાલેન વદન્તેનાપિ ઉભયાનત્થસાધનતો અભૂતં પરિવજ્જેતબ્બન્તિ આહ **"ભૂતવાદી"**તિ. ભૂતઞ્ચ વદન્તેન યં ઇધલોકપરલોકહિતસમ્પાદકં, તદેવ વત્તબ્બન્તિ દસ્સેતું **"અત્થવાદી"**તિ વુત્તં. અત્થં વદન્તેનાપિ ન લોકિયધમ્મસન્નિસ્સિતમેવ વત્તબ્બં, અથ ખો લોકુત્તરધમ્મસન્નિસ્સિતં પીતિ દસ્સેતું **"ધમ્મવાદી"**તિ વુત્તં. યથા ચ અત્થો લોકુત્તરધમ્મસન્નિસ્સિતો હોતિ, તં દસ્સનત્થં **"વિનયવાદી"**તિ વુત્તં. પાતિમોક્ખસંવરો સતિસંવરો ઞાણસંવરો ખન્તિસંવરો વીરિયસંવરોતિ હિ પઞ્ચન્નં સંવરાનં, તદઙ્ગવિનયો વિક્ખમ્ભનવિનયો સમુચ્છેદવિનયો પટિપ્પસ્સદ્ધિવિનયો નિસ્સરણવિનયોતિ પઞ્ચન્નં વિનયાનઞ્ચ વસેન વુચ્ચમાનો અત્થો નિબ્બાનાધિગમહેતુભાવતો લોકુત્તરધમ્મસન્નિસ્સિતો હોતીતિ.

એવં ગુણવિસેસયુત્તો ચ અત્થો વુચ્ચમાનો દેસનાકોસલ્લે સતિ સોભતિ, કિચ્ચકરો ચ હોતિ, નાઞ્ઞથાતિ દસ્સેતું “**નિધાનવતિં વાચં ભાસિતા**”તિ વુત્તં. ઇદાનિ તં દેસનાકોસલ્લં વિભાવેતું “**કાલેના**”તિઆદિમાહ. અજ્ઝાસયટ્ઠુપ્પત્તીનં પુચ્છાય ચ વસેન ઓતિણ્ણે દેસનાવિસયે એકંસાદિબ્યાકરણવિભાગં સલ્લક્ખેત્વા ઠપનાહેતુદાહરણસંસન્દનાનિ તંતંકાલાનુરૂપં વિભાવેન્તિયા પરિમિતપરિચ્છિન્નરૂપાય વિપુલતરગમ્ભીરુદારપહૂતત્થવિત્થારસઙ્ગાહકાય દેસનાય પરે યથાજ્ઝાસયં પરમત્થસિદ્ધિયં પતિટ્ઠાપેન્તો “દેસનાકુસલો”તિ વુચ્ચતીતિ એવમેત્થ અત્થયોજના વેદિતબ્બા.

૧૦. એવં પટિપાટિયા સત્ત મૂલસિક્ખાપદાનિ વિભજિત્વા સતિપિ અભિજ્ઝાદિપ્પહાનસ્સ સંવરસીલસિક્ખાસઙ્ગહે ઉપરિગુણસઙ્ગહતો, લોકિયપુથુજ્જનાવિસયતો ચ ઉત્તરદેસનાય સઙ્ગણ્હિતું તં પરિહરિત્વા પચુરજનપાકટં આચારસીલમેવ વિભજન્તો ભગવા “**બીજગામભૂતગામસમારમ્ભા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **ગામો**તિ સમૂહો. નનુ ચ રુક્ખાદયો ચિત્તરહિતતાય ન જીવા, ચિત્તરહિતતા ચ પરિપ્ફન્દાભાવતો , છિન્ને વિરુહનતો, વિસદિસજાતિકભાવતો, ચતુયોનિઅપ્પરિયાપન્નતો ચ વેદિતબ્બા, વુડ્ઢિ પન પવાળસિલાલવણાનમ્પિ વિજ્જતીતિ ન તેસં જીવભાવે કારણં, વિસયગ્ગહણઞ્ચ પરિકપ્પનામત્તં સુપનં વિય ચિઞ્ચાદીનં, તથા દોહળાદયો, તત્થ કસ્મા બીજગામભૂતગામસમારમ્ભા પટિવિરતિ ઇચ્છિતાતિ? સમણસારુપ્પતો, સન્નિસ્સિતસત્તાનુરક્ખણતો ચ. તેનેવાહ “જીવસઞ્ઞિનો હિ મોઘપુરિસા મનુસ્સા રુક્ખસ્મિ”ન્તિઆદિ (પાચિ॰ ૮૯). **નીલતિણરુક્ખાદિકસ્સા**તિ અલ્લતિણસ્સ ચેવ અલ્લરુક્ખાદિકસ્સ ચ. **આદિ**-સદ્દેન ઓસધિગચ્છલતાદયો વેદિતબ્બા.

એકં ભત્તં એકભત્તં, તં અસ્સ અત્થીતિ **એકભત્તિકો**, એકસ્મિં દિવસે એકવારમેવ ભુઞ્જનકો. તયિદં રત્તિભોજનોપિ સિયાતિ તન્નિવત્તનત્થમાહ “**રત્તૂપરતો**”તિ. એવમ્પિ અપરણ્હભોજીપિ સિયા એકભત્તિકોતિ તદાસઙ્કાનિવત્તનત્થં “**વિરતો વિકાલભોજના**”તિ વુત્તં. અરુણુગ્ગમનતો પટ્ઠાય યાવ મજ્ઝન્હિકા, અયં બુદ્ધાનં આચિણ્ણસમાચિણ્ણો ભોજનસ્સ કાલો નામ, તદઞ્ઞો વિકાલો. **અટ્ઠકથાયં** પન દુતિયપદેન રત્તિભોજનસ્સ પટિક્ખિત્તત્તા અપરણ્હો “વિકાલો”તિ વુત્તો.

સઙ્ખેપતો “સબ્બપાપસ્સ અકરણ”ન્તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૯૦; ધ॰ પ॰ ૧૮૩; નેત્તિ॰ ૩૦, ૫૦, ૧૧૬, ૧૨૪) નયપ્પવત્તં ભગવતો સાસનં અચ્ચન્તછન્દરાગપ્પવત્તિતો નચ્ચાદીનં દસ્સનં ન અનુલોમેતીતિ આહ “**સાસનસ્સ અનનુલોમત્તા**”તિ. અત્તના પયોજિયમાનં, પરેહિ પયોજાપિયમાનઞ્ચ નચ્ચં નચ્ચભાવસામઞ્ઞતો પાળિયં એકેનેવ નચ્ચ-સદ્દેન ગહિતં, તથા ગીતવાદિત-સદ્દેન ચાતિ આહ “**નચ્ચનનચ્ચાપનાદિવસેના**”તિ. **આદિ**-સદ્દેન ગાયનગાયાપનવાદનવાદાપનાનિ સઙ્ગણ્હાતિ. દસ્સનેન ચેત્થ સવનમ્પિ સઙ્ગહિતં વિરૂપેકસેસનયેન. આલોચનસભાવતાય વા પઞ્ચન્નં વિઞ્ઞાણાનં સવનકિરિયાયપિ દસ્સનસઙ્ખેપસબ્ભાવતો “**દસ્સના**” ઇચ્ચેવ વુત્તં. અવિસૂકભૂતસ્સ ગીતસ્સ સવનં કદાચિ વટ્ટતીતિ આહ “**વિસૂકભૂતા દસ્સના**”તિ. તથા હિ વુત્તં પરમત્થજોતિકાય **ખુદ્દકપાઠટ્ઠકથાય** (ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ પચ્છિમપઞ્ચસિક્ખાપદવણ્ણના) “ધમ્મૂપસંહિતમ્પિ ચેત્થ ગીતં વટ્ટતિ, ગીતૂપસંહિતો ધમ્મો ન વટ્ટતી”તિ.

ઉચ્ચાતિ ઉચ્ચસદ્દેન સમાનત્થં એકં સદ્દન્તરં, સેતિ એત્થાતિ **સયનં**. ઉચ્ચાસયનં મહાસયનઞ્ચ સમણસારુપ્પરહિતં અધિપ્પેતન્તિ આહ “**પમાણાતિક્કન્તં, અકપ્પિયત્થરણ**”ન્તિ . આસન્દાદિઆસનઞ્ચેત્થ સયનેન સઙ્ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. યસ્મા પન આધારે પટિક્ખિત્તે તદાધારકિરિયા પટિક્ખિત્તાવ હોતિ, તસ્મા “ઉચ્ચાસયનમહાસયના” ઇચ્ચેવ વુત્તં, અત્થતો પન તદુપભોગભૂત નિસજ્જાનિપજ્જનેહિ વિરતિ દસ્સિતાતિ

દટ્ઠબ્બા. ઉચ્ચાસયનસયનમહાસયનસયનાતિ વા એતસ્મિં અત્થે એકસેસનયેન અયં નિદ્દેસો કતો યથા ‘‘નામરૂપપચ્ચયા સળાયતન’’ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૬; સં॰ નિ॰ ૨.૧; ઉદા॰ ૧). આસનકિરિયાપુબ્બકત્તા સયનકિરિયાય સયનગ્ગહણેનેવ આસનં ગહિતન્તિ વેદિતબ્બં.

અઞ્ઞેહિ ગાહાપને ઉપનિક્ખિત્તસાદિયને ચ પટિગ્ગહણત્થો લબ્ભતીતિ આહ ‘‘**ન ઉગ્ગણ્હાપેતિ, ન ઉપનિક્ખિત્તં સાદીયતી**’’તિ. અથ વા તિવિધં પટિગ્ગહણં કાયેન વાચાય મનસા. તત્થ કાયેન પટિગ્ગહણં ઉગ્ગણ્હનં, વાચાય પટિગ્ગહણં ઉગ્ગહાપનં, મનસા પટિગ્ગહણં સાદિયનન્તિ તિવિધમ્પિ પટિગ્ગહણં સામઞ્ઞનિદ્દેસેન, એકસેસનયેન વા ગહેત્વા ‘‘પટિગ્ગહણા’’તિ વુત્તન્તિ આહ ‘‘**નેવ નં ઉગ્ગણ્હાતી**’’તિઆદિ. એસ નયો ‘‘**આમકધઞ્ઞપટિગ્ગહણા**’’તિઆદીસુપિ. નીવારાદિઉપધઞ્ઞસ્સ સાલિયાદિમૂલધઞ્ઞન્તોગધત્તા વુત્તં ‘‘**સત્તવિધસ્સા**’’તિ. ‘‘અનુજાનામિ ભિક્ખવે પઞ્ચ વસાનિ ભેસજ્જાનિ અચ્છવસં મચ્છવસં સુસુકાવસં સૂકરવસં ગદ્રભવસ’’ન્તિ (મહાવ॰ ૨૬૨) વુત્તત્તા ઇદં ઓદિસ્સ અનુઞ્ઞાતં નામ, તસ્સ પન ‘‘કાલે પટિગ્ગહિત’’ન્તિ (મહાવ॰ ૨૬૨) વુત્તત્તા પટિગ્ગહણં વટ્ટતીતિ આહ ‘‘**અઞ્ઞત્ર ઓદિસ્સ અનુઞ્ઞાતા**’’તિ.

અક્કમતીતિ નિપ્પીળેતિ. પુબ્બભાગે અક્કમતીતિ સમ્બન્ધો. **હદયન્તિ** નાળિઆદિમાનભાજનાનં અબ્ભન્તરં. તિલાદીનં નાળિઆદીહિ મિનનકાલે ઉસ્સાપિતસિખાયેવ **સિખા**, તસ્સા **ભેદો** હાપનં. **કેચી**તિ સારસમાસાચરિયા, ઉત્તરવિહારવાસિનો ચ.

વધોતિ મુટ્ઠિપ્પહારકસાતાળનાદીહિ હિંસનં, વિહેઠનન્તિ અત્થો. વિહેઠનત્થોપિ હિ વધસદ્દો દિસ્સતિ ‘‘અત્તાનં વધિત્વા વધિત્વા’’તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૮૮૦). યથા હિ અપ્પટિગ્ગહભાવસામઞ્ઞે સતિપિ પબ્બજિતેહિ અપ્પટિગ્ગહિતબ્બવત્થુવિસેસભાવસન્દસ્સનત્થં ઇત્થિકુમારિદાસિદાસાદયો વિભાગેન વુત્તા , એવં પરસ્સહરણભાવતો અદિન્નાદાનભાવસામઞ્ઞે સતિપિ તુલાકૂટાદયો અદિન્નાદાનવિસેસભાવદસ્સનત્થં વિભાગેન વુત્તા, ન એવં પાણાતિપાતપરિયાયસ્સ વધસ્સ પુનગ્ગહણે પયોજનં અત્થિ. ‘‘તત્થ સયઙ્કારો, ઇધ પરંકારો’’તિ ચ ન સક્કા વત્તું ‘‘કાયવચીપયોગસમુટ્ઠાપિકા ચેતના છપ્પયોગા’’તિ ચ વુત્તત્તા. તસ્મા યથાવુત્તોયેવ અત્થો સુન્દરતરો. અટ્ઠકથાયં પન ‘‘વધોતિ મારણ’’ન્તિ વુત્તં, તમ્પિ પોથનમેવ સન્ધાયાતિ ચ સક્કા વિઞ્ઞાતું મારણ-સદ્દસ્સ વિહિંસનેપિ દિસ્સનતો.

એત્તાવતાતિ ‘‘પાણાતિપાતં પહાયા’’તિઆદિના ‘‘છેદન…પે॰… સહસાકારા પટિવિરતો’’તિ એતપરિમાણેન પાઠેન. અન્તરાભેદં અગ્ગહેત્વા પાળિયં આગતનયેન છબ્બીસતિસિક્ખાપદસઙ્ગહં ચેભુય્યેન સિક્ખાપદાનં અવિભત્તત્તા **ચૂળસીલં** નામ. દેસનાવસેન હિ ઇધ ચૂળમજ્ઝિમાદિભાવો અધિપ્પેતો, ન ધમ્મવસેન. તથા હિ ઇધ સઙ્ખિત્તેન ઉદ્દિટ્ઠાનં સિક્ખાપદાનં અવિભત્તાનં વિભજનવસેન મજ્ઝિમસીલદેસના પવત્તા. તેનેવાહ ‘‘**મજ્ઝિમસીલં વિત્થારેન્તો**’’તિ.

ચૂળસીલવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મજ્ઝિમસીલવણ્ણના

૧૧. તત્થ **યથા**તિ ઓપમ્મત્થે નિપાતો. **વા**તિ વિકપ્પનત્થે. **પના**તિ વચનાલઙ્કારે. **એકે**તિ અઞ્ઞે. **ભોન્તો**તિ સાધૂનં પિયસમુદાહારો. સાધવો હિ પરે ‘‘ભોન્તો’’તિ વા, ‘‘દેવાનં પિયા’’તિ વા ‘‘આયસ્મન્તો’’તિ વા

સમાલપન્તિ. યં કિઞ્ચિ પબ્બજ્જં ઉપગતા **સમણા**. જાતિમત્તેન **બ્રાહ્મણા**. ઇદં વુત્તં હોતિ – ઉસ્સાહં કત્વા મમ વણ્ણં વદમાનોપિ પુથુજ્જનો ''પાણાતિપાતં પહાય પાણાતિપાતા પટિવિરતો''તિઆદિના પરાનુદ્દેસિકનયેન વા યથા પનેકે ભોન્તો સમણબ્રાહ્મણભાવં પટિજાનમાના, પરેહિ ચ તથાસમ્ભાવિયમાના તદનુરૂપપટિપત્તિં અજાનનતો, અસમત્થતો ચ ન અભિસમ્ભુણન્તિ, ન એવમયં, અયં પન સમણો ગોતમો સબ્બથાપિ સમણસારુપ્પપટિપદં પૂરેસિયેવાતિ એવં અઞ્ઞુદ્દેસિકનયેન વા સબ્બથાપિ આચારસીલમત્તમેવ વદેય્યું, ન તદુત્તરિન્તિ.

બીજગામભૂતગામસમારમ્ભપદે સદ્દક્કમેન અપ્પધાનભૂતોપિ બીજગામભૂતગામો નિદ્દિસિતબ્બતાય પધાનભાવં પટિલભતિ. અઞ્ઞો હિ સદ્દક્કમો અઞ્ઞો અત્થક્કમોતિ આહ "**કતમો સો બીજગામભૂતગામો**"તિ. તસ્મિઞ્હિ વિભત્તે તબ્બિસયતાય સમારમ્ભોપિ વિભત્તોવ હોતીતિ . તેનેવાહ ભગવા "**મૂલબીજ**"ન્તિઆદિ. મૂલમેવ બીજં **મૂલબીજં**, મૂલં બીજં એતસ્સાતિપિ **મૂલબીજં**. સેસેસુપિ એસેવ નયો. **ફળુબીજ**ન્તિ પબ્બબીજં. પચ્ચયન્તરસમવાયે સદિસફલુપ્પત્તિયા વિસેસકારણભાવતો વિરુહણસમત્થે સારફલે નિરુળ્હો **બીજ**-સદ્દો તદત્થસંસિદ્ધિયા મૂલાદીસુપિ કેસુચિ પવત્તતીતિ મૂલાદિતો નિવત્તનત્થં એકેન બીજ-સદ્દેન વિસેસેત્વા વુત્તં "**બીજબીજ**"ન્તિ. ''રૂપરૂપં , દુક્ખદુક્ખ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૨૭) ચ યથા. કસ્મા પનેત્થ બીજગામભૂતગામં પુચ્છિત્વા બીજગામો એવ વિભત્તોતિ? ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં. નનુ અવોચુમ્હ ''મૂલમેવ બીજં મૂલબીજં, મૂલં બીજં એતસ્સાતિપિ મૂલબીજન્તિ''. તત્થ પુરિમેન બીજગામો નિદ્દિટ્ઠો, દુતિયેન ભૂતગામો, દુવિધોપેસ સામઞ્ઞનિદ્દેસેન, મૂલબીજઞ્ચ મૂલબીજઞ્ચ મૂલબીજન્તિ એકસેસનયેન વા પાળિયં નિદ્દિટ્ઠોતિ વેદિતબ્બો. તેનેવાહ "**સબ્બઞ્હેત**"ન્તિઆદિ.

૧૨. "**સન્નિધિકતસ્સા**"તિ એતેન ''સન્નિધિકારપરિભોગ''ન્તિ એત્થ **કાર**-સદ્દસ્સ કમ્મત્થતં દસ્સેતિ. યથા વા ''આચયંગમિનો''તિ વત્તબ્બે અનુનાસિકલોપેન ''આચયગામિનો''તિ (ધ॰ સ॰ ૧૦) નિદ્દેસો કતો, એવં ''સન્નિધિકારં પરિભોગ''ન્તિ વત્તબ્બે અનુનાસિકલોપેન ''સન્નિધિકારપરિભોગ''ન્તિ વુત્તં, સન્નિધિં કત્વા પરિભોગન્તિ અત્થો.

સમ્મા કિલેસે લિખતીતિ **સલ્લેખો**, સુત્તન્તનયેન પટિપત્તિ. પરિયાયતિ કપ્પીયતીતિ **પરિયાયો**, કપ્પિયવાચાનુસારેન પટિપત્તિ. કિલેસેહિ આમસિતબ્બતો **આમિસં**, યં કિઞ્ચિ ઉપભોગારહં વત્થુ. તેનેવાહ "**આમિસન્તિ વુત્તાવસેસ**"ન્તિ. નયદસ્સનઞ્હેતં સન્નિધિવત્થૂનં. **ઉદકકદ્દમે**તિ ઉદકે ચ કદ્દમે ચ. **અચ્છથા**તિ નિસીદથ. **ગીવાયામક**ન્તિ ગીવં આયમિત્વા, યથા ચ ભુત્તે અતિભુત્તતાય ગીવા આયમિતબ્બાવ હોતિ, એવન્તિ અત્થો. **ચતુભાગમત્ત**ન્તિ કુડુબમત્તં. "**કપ્પિયકુટિય**"ન્તિઆદિ વિનયવસેન વુત્તં.

૧૩. **એત્તકમ્પી**તિ વિનિચ્છયવિચારણાવત્થુકિત્તનમ્પિ . **પયોજનમત્તમેવા**તિ પદત્થયોજનમત્તમેવ. યસ્સ પન પદસ્સ વિત્થારકથં વિના ન સક્કા અત્થો વિઞ્ઞાતું, તત્થ વિત્થારકથાપિ પદત્થસઙ્ગહમેવ ગચ્છતિ. કુતૂહલવસેન પેક્ખિતબ્બતો **પેક્ખા**, નટસત્થવિધિના નટાનઞ્ચ પયોગો. નટસમૂહેન પન જનસમૂહે કરણવસેન "**નટસમજ્જ**"ન્તિ વુત્તં, સારસમાસે ''પેક્ખા મહ''ન્તિ વુત્તં. **ઘનતાળં** નામ દણ્ડમયતાળં, સિલાસલાકતાળં વા. **એકે**તિ સારસમાસાચરિયા, ઉત્તરવિહારવાસિનો ચ. યથા ચેત્થ, એવં ઇતો પરેસુપિ ''એકે''તિ આગતટ્ઠાનેસુ. **ચતુરસ્સઅમ્બણકતાળં** નામ રુક્ખસારદણ્ડાદીસુ યેન કેનચિ ચતુરસ્સઅમ્બણકં કત્વા ચતૂસુ પસ્સેસુ ચમ્મેન ઓનન્ધિત્વા કતવાદિતં. **અબ્ભોક્કિરણં** રઙ્ગબલીકરણં, યા ''નન્દી''તિ વુચ્ચતિ. **સોભનકર**ન્તિ સોભનકરણં, ''સોભનઘરક''ન્તિ સારસમાસે વુત્તં. ચણ્ડાલાનમિદન્તિ **ચણ્ડાલં**. સાણે ઉદકેન તેમેત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞં આકોટનકીળા

સાણધોવનં. **ઇન્દજાલેના**તિ અટ્ઠિધોવનમન્તં પરિજપ્પિત્વા યથા પરે અટ્ઠીનિયેવ પસ્સન્તિ, એવં તચાદીનં અન્તરધાપનમાયાય. **સકટબ્યૂહાદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન ચક્કપદુમકળીરબ્યૂહાદિં સઙ્ગણ્હાતિ.

૧૪. **પદાની**તિ સારીનં પતિટ્ઠાનટ્ઠાનાનિ. **દસપદં** નામ દ્વીહિ પન્તીહિ વીસતિયા પદેહિ કીળનજૂતં. **પાસકં** વુચ્ચતિ છસુ પસ્સેસુ એકેકં યાવ છક્કં દસ્સેત્વા કતકીળનકં, તં વટ્ટેત્વા યથાલદ્ધં એકકાદિવસેન સારિયો અપનેન્તા ઉપનેન્તા ચ કીળન્તિ. ઘટેન કીળા **ઘટિકા**તિ એકે. બહૂસુ સલાકાસુ વિસેસરહિતં એકં સલાકં ગહેત્વા તાસુ પક્ખિપિત્વા પુન તસ્સેવ ઉદ્ધરણં **સલાકહત્થ**ન્તિ એકે. પણ્ણેન વંસાકારેન કતા **નાળિકા**. તેનેવાહ "**તં ધમન્તા**"તિ. "પુચ્છન્તસ્સ મુખાગતં અક્ખરં ગહેત્વા નટ્ઠમુત્તિ લાભાલાભાદિજાનનકીળા **અક્ખરિકા**"તિપિ વદન્તિ. "વાદિતાનુરૂપં નચ્ચનં ગાયનં વા **યથાવજ્જં**" તિપિ વદન્તિ. "એવં કતે જયો ભવિસ્સતિ, અઞ્ઞથા પરાજયો"તિ જયપરાજયે પુરક્ખત્વા પયોગકરણવસેન પરિહારપથાદીનમ્પિ **જૂતપમાદટ્ઠાનભાવો** વેદિતબ્બો. પઞ્ચીરાદીહિપિ વંસાદીહિ કાતબ્બકિચ્ચસિદ્ધિઅસિદ્ધિજયપરાજયાવહો પયોગો વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બં. "**યથાવજ્જ**"ન્તિ ચ કાણાદીહિ સદિસતાકારદસ્સનેહિ જયપરાજયવસેન જૂતકીળિતભાવેન વુત્તં.

૧૫. **વાળરૂપાની**તિ આહરિમાનિ વાળરૂપાનિ. "અકપ્પિયમઞ્ચોવ **પલ્લઙ્કો**"તિ સારસમાસે. **વાનવિચિત્ત**ન્તિ ભિત્તિચ્છદાદિવસેન વાનેન વિચિત્રં. રુક્ખતૂલલતાતૂલપોટકીતૂલાનં વસેન **તિણ્ણં તૂલાનં**. ઉદ્ધલોમિયં **કેચી**તિ સારસમાસાચરિયા, ઉત્તરવિહારવાસિનો ચ. તથા એકન્તલોમિયં. **કોસેય્યકટ્ટિસ્સમય**ન્તિ કોસેય્યકસ્સટમયં. **સુદ્ધકોસેય્ય**ન્તિ રતનપરિસિબ્બનરહિતં. "**ઠપેત્વા તૂલિક**"ન્તિ એતેન રતનપરિસિબ્બનરહિતાપિ તૂલિકા ન વટ્ટતીતિ દીપેતિ. "**રતનપરિસિબ્બિતાની**"તિ ઇમિના યાનિ રતનપરિસિબ્બિતાનિ, તાનિ ભૂમત્થરણવસેન, યથાનુરૂપં મઞ્ચપીઠાદીસુ ચ ઉપનેતું વટ્ટતીતિ દીપિતં હોતિ. **અજિનચમ્મેહી**તિ અજિનમિગચમ્મેહિ. તાનિ કિર ચમ્માનિ સુખુમાનિ, તસ્મા દુપટ્ટતિપટ્ટાનિ કત્વા સિબ્બન્તિ. તેન વુત્તં "**અજિનપ્પવેણી**"તિ. **વુત્તનયેના**તિ વિનયે વુત્તનયેન.

૧૬. **અલઙ્કારઞ્ઞનમેવ** ન ભેસજ્જં મણ્ડનાનુયોગસ્સ અધિપ્પેતત્તા. માલા-સદ્દો સાસને સુદ્ધપુપ્ફેસુપિ નિરુળ્હોતિ આહ "**બદ્ધમાલા વા**"તિ. **મત્તિકકક્ક**ન્તિ ઓસધેહિ અભિસઙ્ખતં યોગમત્તિકકક્કં. **ચલિતે**તિ કુપિતે. **લોહિતે સન્નિસિન્ને**તિ દુટ્ઠલોહિતે ખીણે.

૧૭. દુગ્ગતિતો સંસારતો ચ નિય્યાતિ એતેનાતિ નિય્યાનં, સગ્ગમગ્ગો મોક્ખમગ્ગો ચ. તં નિય્યાનં અરહતિ, નિય્યાને વા નિયુત્તા, નિય્યાનં વા ફલભૂતં એતિસ્સા અત્થીતિ નિય્યાનિકા, વચીદુચ્ચરિતસંકિલેસતો નિય્યાતીતિ વા ઈ-કારસ્સ રસ્સત્તં, ય-કારસ્સ ચ ક-કારં કત્વા નિય્યાનિકા, ચેતનાય સદ્ધિં સમ્ફપ્પલાપા વેરમણિ. તપ્પટિપક્ખતો અનિય્યાનિકા, તસ્સા ભાવો અનિય્યાનિકત્તં, તસ્મા **અનિય્યાનિકત્તા**. **તિરચ્છાનભૂતા**તિ તિરોકરણભૂતા. **કમ્મટ્ઠાનભાવે**તિ અનિચ્ચતાપટિસંયુત્તચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનભાવે. સહ અત્થેનાતિ **સાત્થકં**, હિતપટિસંયુત્તન્તિ અત્થો. **વિસિખા**તિ ઘરસન્નિવેસો, વિસિખાગહણેન ચ તન્નિવાસિનો ગહિતા "ગામો આગતો"તિઆદીસુ વિય. તેનેવાહ "સૂરા સમત્થા"તિ, "સદ્ધા પસન્ના"તિ ચ. કુમ્ભટ્ઠાનાપદેસેન કુમ્ભદાસિયો વુત્તાતિ આહ "**કુમ્ભદાસીકથા વા**"તિ. ઉપ્પત્તિઠિતિસમ્ભારાદિવસેન લોકં અક્ખાયતીતિ **લોકક્ખાયિકા**.

૧૮. **સહિત**ન્તિ પુબ્બાપરાવિરુદ્ધં.

૧૯. દૂતસ્સ કમ્મં દૂતેય્યં, તસ્સ કથા **દૂતેય્યકથા**.

२०. **તિવિધેના**તિ સામન્તજપ્પનઇરિયાપથસન્નિસ્સિતપચ્ચયપટિસેવનભેદતો તિપ્પકારેન. **વિમ્હાપયન્તી**તિ ''અહો અચ્છરિયપુરિસો''તિ અત્તનિ પરેસં વિમ્હયં ઉપ્પાદેન્તિ. **લપન્તી**તિ અત્તાનં, દાયકં વા ઉક્ખિપિત્વા યથા સો કિઞ્ચિ દદાતિ, એવં ઉક્કાચેત્વા કથેન્તિ. નિમિત્તેન ચરન્તિ, નિમિત્તં વા કરોન્તીતિ **નેમિત્તિકા** નિમિત્તન્તિ ચ પરેસં પચ્ચય દાનસઞ્ઞુપ્પાદકં કાયવચીકમ્મં વુચ્ચતિ. નિપ્પિંસન્તીતિ નિપ્પેસા, નિપ્પેસાયેવ **નિપ્પેસિકા**, નિપ્પેસોતિ ચ સઠપુરિસો વિય લાભસક્કારત્થં અક્કોસખુંસનુપ્પણ્ડનપરપિટ્ઠિમંસિકતાદિ.

મજ્ઝિમસીલવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

મહાસીલવણ્ણના

२१. અઙ્ગાનિ આરબ્ભ પવત્તત્તા અઙ્ગસહચરિતં સત્થં "**અઙ્ગ**"ન્તિ વુત્તં. **નિમિત્ત**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. કેચિ પન "**અઙ્ગન્તિ** અઙ્ગવિકાર"ન્તિ વદન્તિ, પરેસં અઙ્ગવિકારદસ્સનેનાપિ લાભાલાભાદિવિજ્જાતિ. **પણ્ડુરાજા**તિ દક્ખિણામધુરાધિપતિ. "**મહન્તાન**"ન્તિ એતેન અપ્પકં નિમિત્તં, મહન્તં નિમિત્તં ઉપ્પાતોતિ દસ્સેતિ. **ઇદં નામ પસ્સતી**તિ યો વસભં કુઞ્જરં પાસાદં પબ્બતં વા આરુળ્હં સુપિને અત્તાનં પસ્સતિ, તસ્સ ઇદં નામ ફલં હોતીતિ. **સુપિનક**ન્તિ સુપિનસત્થં. અઙ્ગસમ્પત્તિવિપત્તિદસ્સનમત્તેન આદિસનં વુત્તં "**અઙ્ગ**"ન્તિ ઇમિના, "**લક્ખણ**"ન્તિ ઇમિના પન મહાનુભાવતાનિપ્ફાદકઅઙ્ગલક્ખણવિસેસદસ્સનેનાતિ અયમેતેસં વિસેસોતિ. **અહતે**તિ નવે. **ઇતો પટ્ઠાયા**તિ દેવરક્ખસમનુસ્સાદિભેદેન વિવિધવત્થભાગે ઇતો વા એત્તો વા સઞ્છિન્ને ઇદં નામ ભોગાદિ હોતીતિ. **દબ્બિહોમદીનિ** હોમસ્સુપકરણાદિવિસેસેહિ ફલવિસેસદસ્સનવસેન પવત્તાનિ. **અગ્ગિહોમં** વુત્તાવસેસસાધનવસેન પવત્તં હોમં. **અઙ્ગલટ્ઠિ**ન્તિ સરીરં. અબ્ભિનો સત્થં **અબ્ભેય્યં**, માસુરક્ખેન કતો ગન્થો **માસુરક્ખો. ભૂરિવિજ્જા** સસ્સબુદ્ધિકરણવિજ્જાતિ સારસમાસે. **સપક્ખક...પે૰... ચતુપ્પદાન**ન્તિ પિઙ્ગલમક્ખિકાદિસપક્ખક ઘરગોળિકાદિઅપક્ખકદેવમનુસ્સકોઞ્ચાદિદ્વિપદકકણ્ટકજમ્બુકાદિચતુપ્પદાનં.

२३. "**અસુકદિવસે**"તિ ''પક્ખસ્સ દુતિયે તતિયે''તિઆદિ તિથિવસેન વુત્તં. **અસુકનક્ખત્તેના**તિ રોહિણીઆદિનક્ખત્તયોગવસેન.

२४. **ઉક્કાનં પતન**ન્તિ ઉક્કોભાસાનં પતનં. વાતસઙ્ઘાતેસુ હિ વેગેન અઞ્ઞમઞ્ઞં સઙ્ઘટ્ટેન્તેસુ દીપકોભાસો વિય ઓભાસો ઉપ્પજ્જિત્વા આકાસતો પતતિ, તત્થાયં ઉક્કાપાતવોહારો. **અવિસુદ્ધતા** અબ્ભમહિકાદીહિ.

२५. **ધારાનુપવેચ્છનં** વસ્સનં. હત્થેન અધિપ્પેતવિઞ્ઞાપનં **હત્થમુદ્દા**, તં પન અઙ્ગુલિસઙ્કોચનેન ગણનાયેવ. પારસિક મિલક્ખકાદયો વિય નવન્તવસેન ગણના **અચ્છિદ્દકગણના. સટુપ્પાદનાદીતિ આદિ**-સદ્દેન વોકલનભાગહારાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ. **ચિન્તાવસેના**તિ વત્થું અનુસન્ધિઞ્ચ સયમેવ ચિરેન ચિન્તેત્વા કરણવસેન **ચિન્તાકવિ** વેદિતબ્બો, કિઞ્ચિ સુત્વા સુતેન અસ્સુતં અનુસન્ધેત્વા કરણવસેન **સુતકવિ**, કઞ્ચિ અત્થં ઉપધારેત્વા તસ્સ સઙ્ખિપનવિત્થારણાદિવસેન **અત્થકવિ**, યં કિઞ્ચિ પરેન કતં કબ્બં નાટકં વા દિસ્વા તં સદિસમેવ અઞ્ઞં અત્તનો ઠાનુપ્પત્તિકપટિભાનેન કરણવસેન **પટિભાનકવિ** વેદિતબ્બો.

२६. પરિગ્ગહભાવેન દારિકાય ગણ્હાપનં **આવાહનં**. તથા દાપનં **વિવાહનં**. દેસન્તરે દિગુણતિગુણાદિગહણવસેન ભણ્ડપ્પયોજનં **પયોગો**. તત્થ વા અઞ્ઞત્થ વા યથાકાલપરિચ્છેદં વડ્ઢિગહણવસેન પયોજનં **ઉદ્ધારો**. ''ભણ્ડમૂલરહિતાનં વાણિજ્જં કત્વા એત્તકેનુદયેન સહ મૂલં દેથાતિ ધનદાનં **પયોગો**,

તાવકાલિકદાનં **ઉદ્ધારો**”તિ ચ વદન્તિ. **તીહિ કારણેહી**તિ એત્થ વાતેન, પાણકેહિ વા ગબ્ભે વિનસ્સન્તે ન પુરિમકમ્મુના ઓકાસો કતો, તપ્પચ્ચયા કમ્મં વિપચ્ચતિ. સયમેવ પન કમ્મુના ઓકાસે કતે ન એકન્તેન વાતો પાણકા વા અપેક્ખિતબ્બાતિ કમ્મસ્સ વિસું કારણભાવો વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બં. **નિબ્બાપનીય**ન્તિ ઉપસમકરં. **પટિકમ્મ**ન્તિ યથા તે ન ખાદન્તિ, તથા પટિકરણં. **પરિવત્તનત્થ**ન્તિ આવુધાદિના સહ ઉક્ખિત્તહત્થસ્સ ઉક્ખિપનવસેન પરિવત્તનત્થં. ઇચ્છિતત્થસ્સ દેવતાય કણ્ણે કથનવસેન જપ્પનં **કણ્ણજપ્પન**ન્તિ. **આદિચ્ચપારિચરિયા**તિ કરવીરમાલાહિ પૂજં કત્વા સકલદિવસં આદિચ્ચાભિમુખાવટ્ઠાનેન આદિચ્ચસ્સ પરિચરણં. ‘‘સિરવ્હાયન’’ન્તિ કેચિ પઠન્તિ, તસ્સત્થોમન્તં પરિજપ્પિત્વા સિરસા ઇચ્છિતસ્સ અત્થસ્સ અવ્હાયનન્તિ.

૨૭. **સમિદ્ધિકાલે**તિ આયાચિતસ્સ અત્થસ્સ સિદ્ધિકાલે. **સન્તિપટિસ્સવકમ્મ**ન્તિ દેવતાયાચનાય યા સન્તિ પટિકત્તબ્બા, તસ્સા પટિઞ્ઞાપટિસ્સવકમ્મકરણં, સન્તિયા આયાચનપ્પયોગોતિ અત્થો. **તસ્મિ**ન્તિ પટિસ્સવફલભૂતે યથાભિપત્થિતકમ્મસ્મિં, યં ‘‘સચે મે ઇદં નામ સમિજ્ઝિસ્સતી’’તિ વુત્તં. **તસ્સા**તિ સન્તિપટિસ્સવસ્સ, યો ‘‘પણિધી’’તિ ચ વુત્તો. યથાપટિસ્સવઞ્હિ ઉપહારે કતે પણિધિ આયાચના કતા નિય્યાતિતા હોતીતિ. **અચ્છન્દિકભાવમત્ત**ન્તિ ઇત્થિયા અકામકભાવમત્તં. **લિઙ્ગ**ન્તિ પુરિસલિઙ્ગં. **બલિકમ્મકરણં** ઉપદ્દવપટિબાહનત્થઞ્ચેવ વડ્ઢિઆવહનત્થઞ્ચ. **દોસાન**ન્તિ પિત્તાદિદોસાનં. એત્થ ચ **વમન**ન્તિ પચ્છદ્દનં અધિપ્પેતં. **ઉદ્ધંવિરેચન**ન્તિ વમનં ‘‘ઉદ્ધં દોસાનં નીહરણ’’ન્તિ વુત્તત્તા. તથા **વિરેચન**ન્તિ વિરેચનમેવ. **અધોવિરેચન**ન્તિ પન સુદ્ધિવત્થિકસાવત્થિઆદિ વત્થિકિરિયાપિ અધિપ્પેતા ‘‘અધો દોસાનં નીહરણ’’ન્તિ વુત્તત્તા. **સીસવિરેચનં** સેમ્હનીહરણાદિ. **પટલાની**તિ અક્ખિપટલાનિ. **સલાકવેજ્જકમ્મ**ન્તિ અક્ખિવેજ્જકમ્મં, ઇદં વુત્તાવસેસસાલાકિયસઙ્ગહણત્થં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બન્તિ. તપ્પનાદયોપિ હિ સાલાકિયાનેવાતિ. મૂલાનિ પધાનાનિ રોગૂપસમે સમત્થાનિ ભેસજ્જાનિ **મૂલભેસજ્જાનિ**, મૂલાનં વા બ્યાધીનં ભેસજ્જાનિ **મૂલભેસજ્જાનિ**. મૂલાનુબન્ધવસેન હિ દુવિધો બ્યાધિ. મૂલરોગે ચ તિકિચ્છિતે યેભુય્યેન ઇતરં વૂપસમતીતિ. “**કાયતિકિચ્છનં દસ્સેતી**”તિ ઇદં કોમારભચ્ચસલ્લકત્તસાલાકિયાદિકરણવિસેસભૂતતન્તીનં તત્થ તત્થ વુત્તત્તા પારિસેસવસેન વુત્તં, તસ્મા તદવસેસાય તન્તિયાપિ ઇધ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. સબ્બાનિ ચેતાનિ આજીવહેતુકાનિયેવ ઇધાધિપ્પેતાનિ ‘‘મિચ્છાજીવેન જીવિકં કપ્પેન્તી’’તિ વુત્તત્તા . યં પન તત્થ તત્થ પાળિયં “**ઇતિ વા**”તિ વુત્તં, તત્થ **ઇતી**તિ પકારત્થે નિપાતો, **વા**-ઇતિ વિકપ્પનત્થે. ઇદં વુત્તં હોતિ ઇમિના પકારેન, ઇતો અઞ્ઞે ન વાતિ. તેન યાનિ ઇતો બાહિરકપબ્બજિતા સિપ્પાયતનવિજ્જાટ્ઠાનાદીનિ જીવિકોપાયભૂતાનિ આજીવપકતા ઉપજીવન્તિ, તેસં પરિગ્ગહો કતોતિ વેદિતબ્બો.

મહાસીલવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પુબ્બન્તકપ્પિકસસ્સતવાદવણ્ણના

૨૮. **ભિક્ખુસઙ્ઘેન વુત્તવણ્ણો** નામ ‘‘યાવઞ્ચિદં તેન ભગવતા’’તિઆદિના વુત્તવણ્ણો. એત્થાયં સમ્બન્ધો – ન ભિક્ખવે એત્તકા એવ બુદ્ધગુણા, યે તુમ્હાકં પાકટા, અપાકટા પન ‘‘અત્થિ ભિક્ખવે અઞ્ઞે ધમ્મા’’તિ વિત્થારો. તત્થ ‘‘ઇમે દિટ્ઠિટ્ઠાના એવં ગહિતા’’તિઆદિના સસ્સતાદિદિટ્ઠિટ્ઠાનાનં યથાગહિતાકારસુઞ્ઞતભાવપ્પકાસનતો, ‘‘તઞ્ચ પજાનનં ન પરામસતી’’તિ સીલાદીનઞ્ચ અપરામાસનિય્યાનિકભાવદીપનેન નિચ્ચસારાદિવિરહપ્પકાસનતો, યાસુ વેદનાસુ અવીતરાગતાય બાહિરકાનં એતાનિ દિટ્ઠિવિપ્ફન્દિતાનિ સમ્ભવન્તિ, તેસં પચ્ચયભૂતાનઞ્ચ સમ્મોહાદીનં વેદકકારકસભાવાભાવદસ્સનમુખેન સબ્બધમ્માનં

અત્તત્તનિયતાવિરહદીપનતો, અનુપાદાપરિનિબ્બાનદીપનતો ચ અયં દેસના સુઞ્ઞતાવિભાવનપ્પધાનાતિ આહ "**સુઞ્ઞતાપકાસનં આરભી**"તિ. **પરિયત્તી**તિ વિનયાદિભેદભિન્ના તન્તિ. **દેસના**તિ તસ્સા તન્તિયા મનસાવવત્થાપિતાય વિભાવના, યથાધમ્મં ધમ્માભિલાપભૂતા વા પઞ્ઞાપના, અનુલોમાદિવસેન વા કથનન્તિ પરિયત્તિદેસનાનં વિસેસો પુબ્બેયેવ વવત્થાપિતોતિ આહ "**દેસનાયં પરિયત્તિય**"ન્તિ. **એવં આદીસૂ**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન સચ્ચસભાવસમાધિપઞ્ઞાપકતિપુઞ્ઞઆપત્તિઞેય્યાદયો સઙ્ગય્હન્તિ. તથા હિ અયં ધમ્મ-સદ્દો ''ચતુન્નં ભિક્ખવે ધમ્માનં અનનુબોધા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૮૬; અ॰ નિ॰ ૪.૧) સચ્ચે વત્તતિ, ''કુસલા ધમ્મા અકુસલા ધમ્મા''તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૧) સભાવે, ''એવંધમ્મા તે ભગવન્તો અહેસુ''ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૫.૩૭૮) સમાધિમ્હિ, ''સચ્ચં ધમ્મો ધિતિ ચાગો, સ વે પેચ્ચ ન સોચતી''તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૧૯૦) પઞ્ઞાય, ''જાતિધમ્માનં ભિક્ખવે સત્તાનં એવં ઇચ્છા ઉપ્પજ્જતી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૭૩; પટિ॰ મ॰ ૧.૩૩) પકતિયં, ''ધમ્મો સુચિણ્ણો સુખમાવહાતી''તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૧૮૪; થેરગા॰ ૩૦૩; જા॰ ૧.૧૦.૧૦૨) પુઞ્ઞે, ''ચત્તારો પારાજિકા ધમ્મા''તિઆદીસુ (પારા॰ ૨૩૩) આપત્તિયં, ''સબ્બે ધમ્મા સબ્બાકારેન બુદ્ધસ્સ ભગવતો ઞાણમુખે આપાથં આગચ્છન્તી''તિઆદીસુ (મહાનિ॰ ૧૫૬; ચૂળનિ॰ ૮૫; પટિ॰ મ॰ ૩.૬) ઞેય્યે વત્તતિ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.સુત્તનિક્ખેપવણ્ણના; અભિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.તિકમાતિકાપદવણ્ણના; બુ॰ વં॰ અટ્ઠ॰ રતનચઙ્કમનકણ્ડવણ્ણના). **ધમ્મા હોન્તી**તિ સુઞ્ઞા ધમ્મમત્તા હોન્તીતિ અત્થો.

"**દુદ્દસા**"તિ એતેનેવ તેસં ધમ્માનં દુક્ખોગાહતા પકાસિતા હોતિ. સચે પન કોચિ અત્તનો પમાણં અજાનન્તો ઞાણેન તે ધમ્મે ઓગાહિતું ઉસ્સાહં કરેય્ય, તસ્સ તં ઞાણં અપ્પતિટ્ઠમેવ મકસતુણ્ડસૂચિ વિય મહાસમુદ્દેતિ આહ "**અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠા**"તિ. અલબ્ભનેય્યા પતિટ્ઠા એત્થાતિ અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠાતિ પદવિગ્ગહો વેદિતબ્બો. અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠાનં ઓગાહિતું અસક્કુણેય્યતાય ''એત્તકા એતે ઈદિસા ચા''તિ પસ્સિતું ન સક્કાતિ વુત્તં "**ગમ્ભીરત્તા એવ દુદ્દસા**"તિ. યે પન દટ્ઠુમેવ ન સક્કા, તેસં ઓગાહિત્વા અનુબુજ્ઝને કથા એવ નત્થીતિ આહ "**દુદ્દસત્તા એવ દુરનુબોધા**"તિ. સબ્બપરિળાહપટિપ્પસ્સદ્ધિમત્થકે સમુપ્પન્નત્તા, નિબ્બુતસબ્બપરિળાહસમાપત્તિસમોકિણ્ણત્તા ચ **નિબ્બુતસબ્બપરિળાહા. સન્તારમ્મણાનિ** મગ્ગફલનિબ્બાનાનિ અનુપસન્તસભાવાનં કિલેસાનં સઙ્ખારાનઞ્ચ અભાવતો. અથ વા સમૂહતવિક્ખેપતાય નિચ્ચસમાહિતસ્સ મનસિકારસ્સ વસેન તદારમ્મણધમ્માનં સન્તભાવો વેદિતબ્બો કસિણુગ્ઘાટિમાકાસતબ્બિસયવિઞ્ઞાણાનં અનન્તભાવો વિય. અવિરજ્જિત્વા નિમિત્તપટિવેધો વિય ઇસ્સાસાનં અવિરજ્જિત્વા ધમ્માનં યથાભૂતસભાવબોધો સાદુરસો મહારસો ચ હોતીતિ આહ **અતિત્તિકરણટ્ઠેના**તિ. પટિવેધપ્પત્તાનં, તેસુ ચ બુદ્ધાનંયેવ સબ્બાકારેન વિસયભાવૂપગમનતો ન તક્કબુદ્ધિયા ગોચરાતિ આહ "**ઉત્તમઞાણવિસયત્તા**"તિઆદિ. "**નિપુણા**"તિ ઞેય્યેસુ તિક્ખવિસદવુત્તિયા છેકા. યસ્મા પન સો છેકભાવો આરમ્મણે અપ્પટિહતવુત્તિતાય સુખુમઞેય્યગહણસમત્થતાય સુપાકટો હોતિ, તેન વુત્તં "**સણ્હસુખુમસભાવત્તા**"તિ.

અપરો નયો – વિનયપણ્ણત્તિઆદિગમ્ભીરનેય્યવિભાવનતો **ગમ્ભીરા**. કદાચિ અસઙ્ખ્યેય્યમહાકપ્પે અતિક્કમિત્વાપિ દુલ્લભદસ્સનતાય **દુદ્દસા**. દસ્સનઞ્ચેત્થ પઞ્ઞાચક્ખુવસેનેવ વેદિતબ્બં. ધમ્મન્વયસઙ્ખાતસ્સ અનુબોધસ્સ કસ્સચિદેવ સમ્ભવતો **દુરનુબોધા** . સન્તસભાવતો, વેનેય્યાનઞ્ચ ગુણસમ્પદાનં પરિયોસાનત્તા **સન્તા**. અત્તનો ચ પચ્ચયેહિ પધાનભાવં નીતતાય **પણીતા**. સમધિગતસચ્ચલક્ખણતાય અતક્કેહિ, અતક્કેન વા ઞાણેન અવચરિતબ્બતાય **અતક્કાવચરા**. નિપુણં, નિપુણે વા અત્થે સચ્ચપ્પચ્ચયાકારાદિવસેન વિભાવનતો **નિપુણા**. લોકે અગ્ગપણ્ડિતેન સમ્માસમ્બુદ્ધેન વેદીયન્તિ પકાસીયન્તીતિ **પણ્ડિતવેદનીયા**. અનાવરણઞાણપટિલાભતો હિ

ભગવા ‘‘સબ્બવિદૂ હં અસ્મિ, (ધ॰ પ॰ ૩૫૩; મહાવ॰ ૧૧; કથા॰ ૪૦૫) દસબલસમન્નાગતો ભિક્ખવે તથાગતો’’તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૨.૨૧) અત્તનો સબ્બઞ્ઞુતાદિગુણે પકાસેતિ. તેનેવાહ **‘‘સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા પવેદેતી’’**તિ.

તત્થ કિઞ્ચાપિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં ફલનિબ્બાનાનિ વિય સચ્છિકાતબ્બસભાવં ન હોતિ, આસવક્ખયઞાણે પન અધિગતે અધિગતમેવ હોતીતિ તસ્સ પચ્ચક્ખકરણં સચ્છિકિરિયાતિ આહ **‘‘અભિવિસિટ્ઠેન ઞાણેન પચ્ચક્ખં કત્વા’’**તિ. **અભિવિસિટ્ઠેન ઞાણેના**તિ ચ હેતુઅત્થે કરણવચનં, અભિવિસિટ્ઠઞાણાધિગમહેતૂતિ અત્થો. **અભિવિસિટ્ઠઞાણ**ન્તિ વા પચ્ચવેક્ખણઞાણે અધિપ્પેતે કરણવચનમ્પિ યુજ્જતિયેવ. પવેદનઞ્ચેત્થ અઞ્ઞાવિસયાનં સચ્ચાદીનં દેસનાકિચ્ચસાધનતો, ‘‘એકોમ્હિ સમ્માસમ્બુદ્ધો’’તિઆદિના (મહાવ॰ ૧૧; કથા॰ ૪૦૫) પટિજાનનતો ચ વેદિતબ્બં. **વદમાના**તિ એત્થ સત્તિઅત્થો **માન**-સદ્દો, વત્તું ઉસ્સાહં કરોન્તોતિ અત્થો. એવંભૂતા ચ વત્તુકામા નામ હોન્તીતિ આહ **‘‘વણ્ણં વત્તુકામા’’**તિ. સાવસેસં વદન્તોપિ વિપરીતં વદન્તો વિય ‘‘સમ્મા વદતી’’તિ ન વત્તબ્બોતિ આહ **‘‘અહાપેત્વા’’**તિ, તેન અનવસેસત્થો ઇધ **સમ્મા**-સદ્દોતિ દસ્સેતિ. **‘‘વત્તું સક્કુણેય્યુ’’**ન્તિ ઇમિના ‘‘વદેય્યુ’’ન્તિ સકત્થદીપનભાવમાહ. એત્થ ચ કિઞ્ચાપિ ભગવતો દસબલાદિઞાણાનિપિ અનઞ્ઞસાધારણાનિ, સપ્પદેસવિસયત્તા પન તેસં ઞાણાનં ન તેહિ બુદ્ધગુણા અહાપેત્વા ગહિતા નામ હોન્તિ, નિપ્પદેસવિસયત્તા પન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ તસ્મિં ગહિતે સબ્બેપિ બુદ્ધગુણા ગહિતા એવ નામ હોન્તીતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ **‘‘યેહિ…પે॰… વદેય્યુ’’**ન્તિ. પુથૂનિ આરમ્મણાનિ એતસ્સાતિ **પુથુઆરમ્મણં**, સબ્બારમ્મણત્તાતિ અધિપ્પાયો. અથ વા પુથુઆરમ્મણારમ્મણતોતિ એતસ્મિં અત્થે ‘‘પુથુઆરમ્મણતો’’તિ વુત્તં, એકસ્સ આરમ્મણ-સદ્દસ્સ લોપં કત્વા ‘‘ઓટ્ઠમુખો કામાવચર’’ન્તિ આદીસુ વિય, તેનસ્સ પુથુઞાણકિચ્ચસાધકતં દસ્સેતિ. તથા હેતં તીસુ કાલેસુ અપ્પટિહતઞાણં, ચતુયોનિપરિચ્છેદકઞાણં, પઞ્ચગતિપરિચ્છેદકઞાણં, છસુ અસાધારણઞાણેસુ સેસાસાધારણઞાણાનિ, સત્તઅરિયપુગ્ગલવિભાવકઞાણં, અટ્ઠસુપિ પરિસાસુ અકમ્પનઞાણં, નવસત્તાવાસપરિજાનનઞાણં, દસબલઞાણન્તિ એવમાદીનં અનેકસતસહસ્સભેદાનં ઞાણાનં યથાસમ્ભવં કિચ્ચં સાધેતીતિ. **‘‘પુનપ્પુનં ઉપ્પત્તિવસેના’’**તિ એતેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ કમવુત્તિતં દસ્સેતિ. કમેનાપિ હિ તં વિસયેસુ પવત્તતિ, ન સકિંયેવ યથા બાહિરકા વદન્તિ ‘‘સકિંયેવ સબ્બઞ્ઞૂ સબ્બં જાનાતિ, ન કમેના’’તિ.

યદિ એવં અચિન્તેય્યાપરિમેય્યભેદસ્સ ઞેય્યસ્સ પરિચ્છેદવતા એકેન ઞાણેન નિરવસેસતો કથં પટિવેધોતિ, કો વા એવમાહ ‘‘પરિચ્છેદવન્તં બુદ્ધઞાણ’’ન્તિ. અનન્તઞ્હિ તં ઞાણં ઞેય્યં વિય. વુત્તઞ્હેતં ‘‘યાવતકં ઞેય્યં તાવતકં ઞાણં. યાવતકં ઞાણં, તાવતકં ઞેય્ય’’ન્તિ (મહાનિ॰ ૧૫૬; ચૂળનિ॰ ૮૫; પટિ॰ મ॰ ૩.૫). એવમ્પિ જાતિભૂમિસભાવાદિવસેન દિસાદેસકાલાદિવસેન ચ અનેકભેદભિન્ને ઞેય્યે કમેન ગય્હમાને અનવસેસપટિવેધો ન સમ્ભવતિ યેવાતિ, નયિદમેવં. કસ્મા? યં કિઞ્ચિ ભગવતા ઞાતું ઇચ્છિતં સકલં એકદેસો વા. તત્થ અપ્પટિહતચારતાય પચ્ચક્ખતો ઞાણં પવત્તતિ, વિક્ખેપાભાવતો ચ ભગવા સબ્બકાલં સમાહિતોવ ઞાતું, ઇચ્છિતસ્સ પચ્ચક્ખભાવો ન સક્કા નિવારેતું ‘‘આકઙ્ખાપટિબદ્ધં બુદ્ધસ્સ ભગવતો ઞાણ’’ન્તિઆદિ (મહાનિ॰ ૧૫૬; ચૂળનિ॰ ૮૫; પટિ॰ મ॰ ૩.૫) વચનતો, ન ચેત્થ દૂરતો ચિત્તપટં પસ્સન્તાનં વિય, ‘‘સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ વિપસ્સન્તાનં વિય ચ અનેકધમ્માવબોધકાલે અનિરૂપિતરૂપેન ભગવતો ઞાણં પવત્તતીતિ ગહેતબ્બં અચિન્તેય્યાનુભાવતાય બુદ્ધઞાણસ્સ. તેનેવાહ ‘‘બુદ્ધવિસયો અચિન્તેય્યો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૭૭). ઇદં પનેત્થ સન્નિટ્ઠાનંસબ્બાકારેન સબ્બધમ્માવબોધનસમત્થસ્સ આકઙ્ખાપટિબદ્ધવુત્તિનો અનાવરણઞાણસ્સ પટિલાભેન ભગવા

સન્તાનેન સબ્બધમ્મપટિવેધસમત્થો અહોસિ સબ્બનેય્યાવરણસ્સ પહાનતો, તસ્મા સબ્બઞ્ઞૂ, ન સકિંયેવ સબ્બધમ્માવબોધતો , યથા સન્તાનેન સબ્બઇન્ધનસ્સ દહનસમત્થતાય પાવકો ''સબ્બભૂ''તિ વુચ્ચતીતિ.

વવત્થાપનવચનન્તિ સન્નિટ્ઠાપનવચનં, અવધારણવચનન્તિ અત્થો. **અઞ્ઞે વા**તિ એત્થ અવધારણેન નિવત્તિતં દસ્સેતિ "**ન પાણાતિપાતા વેરમણિઆદયો**"તિ, અયઞ્ચ **એવ**-સદ્દો અનિયતદેસતાય ચ-સદ્દો વિય યત્થ વુત્તો, તતો અઞ્ઞત્થાપિ વચનિચ્છાવસેન ઉપતિટ્ઠતીતિ આહ "**ગમ્ભીરા વા**"તિઆદિ. **સબ્બપદેહી**તિ યાવ ''પણ્ડિતવેદનીયા''તિ ઇદં પદં, તાવ સબ્બપદેહિ. **સાવકપારમિઞાણન્**તિ સાવકાનં દાનાદિપારિપૂરિયા નિપ્ફન્નં વિજ્જત્તયછળભિઞ્ઞાચતુપ્પટિસમ્ભિદાદિભેદં ઞાણં. **તતો**તિ સાવકપારમિઞાણતો. **તત્થા**તિ સાવકપારમિઞાણે. **તતોપી**તિ અનન્તરનિદ્દિટ્ઠતો પચ્ચેકબુદ્ધઞાણતોપિ, કો પન વાદો સાવકપારમિઞાણતોતિ અધિપ્પાયો. એત્થાયં અત્થયોજના – કિઞ્ચાપિ સાવકપારમિઞાણં હેટ્ઠિમસેક્ખઞાણં પુથુજ્જનઞાણઞ્ચ ઉપાદાય ગમ્ભીરં, પચ્ચેકબુદ્ધઞાણં ઉપાદાય ન તથા ગમ્ભીરન્તિ ''ગમ્ભીરમેવા''તિ ન સક્કા વત્તું. તથા પચ્ચેકબુદ્ધઞાણમ્પિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં ઉપાદાયાતિ તત્થ વવત્થાનં ન લબ્ભતિ, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણધમ્મા પન સાવકપારમિઞાણાદીનં વિય કિઞ્ચિ ઉપાદાય અગમ્ભીરભાવાભાવતો ગમ્ભીરા વાતિ. યથા ચેત્થ વવત્થાનં દસ્સિતં, એવં સાવકપારમિઞાણં દુદ્દસં, પચ્ચેકબુદ્ધઞાણં પન તતો દુદ્દસતરન્તિ તત્થ વવત્થાનં નત્થીતિઆદિના વવત્થાનસબ્ભાવો નેતબ્બો. તેનેવાહ "**તથા દુદ્દસાવ...પે॰... વેદિતબ્બ**"ન્તિ.

કસ્મા પનેતં એવં આરદ્ધન્તિ એત્થાયં અધિપ્પાયો – ભવતુ તાવ નિરવસેસબુદ્ધગુણવિભાવનૂપાયભાવતો સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં એકમ્પિ પુથુનિસ્સયારમ્મણઞાકિચ્ચસિદ્ધિયા ''અત્થિ ભિક્ખવે અઞ્ઞેવ ધમ્મા''તિઆદિના બહુવચનેન ઉદ્દિટ્ઠં, તસ્સ પન વિસ્સજ્જનં સચ્ચપચ્ચયાકારાદિવિસેસવસેન અનઞ્ઞસાધારણેન વિભજનનયેન અનારભિત્વા સનિસ્સયાનં દિટ્ઠીનં વિભજનવસેન કસ્મા આરદ્ધન્તિ. તત્થ યથા સચ્ચપચ્ચયાકારાદીનં વિભજનં અનઞ્ઞસાધારણં, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સેવ વિસયો, એવં નિરવસેસેન દિટ્ઠિગતવિભજનમ્પીતિ દસ્સેતું "**બુદ્ધાનઞ્હી**"તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થ **ઠાનાની**તિ કારણાનિ. **ગજ્જિતં મહન્તં હોતી**તિ દેસેતબ્બસ્સ અત્થસ્સ અનેકવિધતાય, દુવિઞ્ઞેય્યતાય ચ નાનાનયેહિ પવત્તમાનં દેસનાગજ્જિતં મહન્તં વિપુલં, બહુભેદઞ્ચ હોતિ. **ઞાણં અનુપવિસતી**તિ તતો એવ ચ દેસનાઞાણં દેસેતબ્બધમ્મે વિભાગસો કુરુમાનં અનુપવિસતિ, તે અનુપવિસ્સ ઠિતં વિય હોતીતિ અત્થો.

બુદ્ધઞાણસ્સ મહન્તભાવો પઞ્ઞાયતીતિ એવંવિધસ્સ નામ ધમ્મસ્સ દેસકં પટિવેધકઞ્ચાતિ બુદ્ધાનં દેસનાઞાણસ્સ પટિવેધઞાણસ્સ ચ ઉળારભાવો પાકટો હોતિ. એત્થ ચ કિઞ્ચાપિ ''સબ્બં વચીકમ્મં બુદ્ધસ્સ ભગવતો ઞાણપુબ્બઙ્ગમં ઞાણાનુપરિવત્તી''તિ (મહાનિ॰ ૬૯; ચૂળનિ॰ ૮૫; પટિ॰ મ॰ ૩.૫; નેત્તિ॰ ૧૪) વચનતો સબ્બાપિ ભગવતો દેસના ઞાણરહિતા નત્થિ, સીહસમાનવુત્તિતાય ચ સબ્બત્થ સમાનુસ્સાહપ્પવત્તિ દેસેતબ્બધમ્મવસેન પન દેસના વિસેસતો ઞાણેન અનુપવિટ્ઠા ગમ્ભીરતરા ચ હોતીતિ દટ્ઠબ્બં. કથં પન વિનયપણ્ણત્તિં પત્વા દેસના તિલક્ખણાહતા સુઞ્ઞતાપટિસંયુત્તા હોતીતિ? તત્થાપિ ચ સન્નિસિન્નપરિસાય અજ્ઝાસયાનુરૂપં પવત્તમાના દેસના સઙ્ખારાનં અનિચ્ચતાદિવિભાવની, સબ્બધમ્માનં અત્તત્તનિયતાભાવપ્પકાસની ચ હોતિ. તેનેવાહ "**અનેકપરિયાયેન ધમ્મિં કથં કત્વા**"તિઆદિ.

ભૂમન્તરન્તિ ધમ્માનં અવત્થાવિસેસઞ્ચ ઠાનવિસેસઞ્ચ. તત્થ **અવત્થાવિસેસો**સતિઆદિધમ્માનં સતિપટ્ઠાનિન્દ્રિયબલબોજ્ઝઙ્ગમગ્ગઙ્ગાદિભેદો. **ઠાનવિસેસો** કામાવચરાદિભેદો. **પચ્ચયાકાર**પદસ્સ અત્થો હેટ્ઠા

વુત્તોયેવ. **સમયન્તર**ન્તિ દિટ્ઠિવિસેસા, નાનાવિહિતા દિટ્ઠિયોતિ અત્થો, અઞ્ઞસમયં વા. **એવં ઓતિણ્ણે વત્થુસ્મિ**ન્તિ એવં લહુકગરુકાદિવસેન તદનુરૂપે ઓતિણ્ણે વત્થુસ્મિં **સિક્ખાપદપઞ્ઞાપનં**.

યદિપિ કાયાનુપસ્સનાદિવસેન સતિપટ્ઠાનાદયો સુત્તન્તપિટકેપિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૪; મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૭) વિભત્તા, સુત્તન્તભાજનીયાદિવસેન પન અભિધમ્મેયેવ તે સવિસેસં વિભત્તાતિ આહ **''ઇમે ચત્તારો સતિપટ્ઠાના...પે॰... અભિધમ્મપિટકં વિભજિત્વા''**તિ. તત્થ **''સત્ત ફસ્સા''**તિ સત્તવિઞ્ઞાણધાતુસમ્પયોગવસેન વુત્તં. તથા **''સત્ત વેદના''**તિઆદીસુપિ. **લોકુત્તરા ધમ્મા નામા**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, પકારત્થો વા, તેન વુત્તાવસેસં અભિધમ્મે આગતં ધમ્માનં વિભજિતબ્બાકારં સઙ્ગણ્હાતિ. ચતુવીસતિ સમન્તપટ્ઠાનાનિ એત્થાતિ **ચતુવીસતિસમન્તપટ્ઠાનં**, અભિધમ્મપિટકં. એત્થ પચ્ચયનયં અગ્ગહેત્વા ધમ્મવસેનેવ સમન્તપટ્ઠાનસ્સ ચતુવીસતિવિધતા વુત્તા. યથાહ –

> ''તિકઞ્ચ પટ્ઠાનવરં દુકુત્તમં,
> દુકતિકઞ્ચેવ તિકદુકઞ્ચ;
> તિકતિકઞ્ચેવ દુકદુકઞ્ચ,
> છ અનુલોમમ્હિ નયા સુગમ્ભીરા. (પટ્ઠા॰ ૧.પચ્ચયનિદ્દેસ ૪૧, ૪૪, ૪૮, ૫૨);

તથા –

> તિકઞ્ચ...પે॰... છ પચ્ચનીયમ્હિ નયા સુગમ્ભીરા;
> તિકઞ્ચ...પે॰... છ અનુલોમપચ્ચનીયમ્હિ નયા સુગમ્ભીરા;
> તિકઞ્ચ...પે॰... પચ્ચનીયાનુલોમમ્હિ નયા સુગમ્ભીરા''તિ. (પટ્ઠા॰ ૧.પચ્ચયનિદ્દેસ ૪૪, ૫૨);

એવં ધમ્મવસેન ચતુવીસતિભેદેસુ તિકપટ્ઠાનાદીસુ એકેકં પચ્ચયનયેન અનુલોમાદિવસેન ચતુબ્બિધં હોતીતિ છન્નવુતિ સમન્તપટ્ઠાનાનિ. તત્થ પન ધમ્માનુલોમે તિકપટ્ઠાને કુસલત્તિકે પટિચ્ચવારે પચ્ચયાનુલોમે હેતુમૂલકે હેતુપચ્ચયવસેન એકૂનપઞ્ઞાસ પુચ્છાનયા સત્ત વિસ્સજ્જનનયાતિ આદિના દસ્સિયમાના અનન્તભેદા નયાતિ આહ **''અનન્તનય''**ન્તિ. હોતિ ચેત્થ –

> ''પટ્ઠાનં નામ પચ્ચેકં ધમ્માનં અનુલોમાદિમ્હિ તિકદુકાદીસુ યા પચ્ચયમૂલવિસિટ્ઠા ચતુનયતો સત્તધા ગતી''તિ.

નવહાકારેહીતિ ઉપ્પાદાદીહિ નવહિ પચ્ચયાકારેહિ. તત્થ ઉપ્પજ્જતિ એતસ્મા ફલન્તિ **ઉપ્પાદો**, ઉપ્પત્તિયા કારણભાવો. સતિ ચ અવિજ્જાય સઙ્ખારા ઉપ્પજ્જન્તિ, ન અસતિ, તસ્મા **અવિજ્જા સઙ્ખારાનં ઉપ્પાદો હુત્વા પચ્ચયો હોતિ**. તથા અવિજ્જાય સતિ સઙ્ખારા પવત્તન્તિ ધરન્તિ, નિવિસન્તિ ચ, તે અવિજ્જાય સતિ ફલં ભવાદીસુ ખિપન્તિ, આયૂહન્તિ ફલુપ્પત્તિયા ઘટન્તિ, સંયુજ્જન્તિ અત્તનો ફલેન, યસ્મિં સન્તાને સયઞ્ચ ઉપ્પન્ના, તં પલિબુન્ધન્તિ, પચ્ચયન્તરસમવાયે ઉદયન્તિ ઉપ્પજ્જન્તિ, હિનોતિ ચ સઙ્ખારાનં કારણભાવં ગચ્છતિ, પટિચ્ચ અવિજ્જં સઙ્ખારા અયન્તિ પવત્તન્તીતિ એવં અવિજ્જાય સઙ્ખારાનં કારણભાવૂપગમનવિસેસા ઉપ્પાદાદયો વેદિતબ્બા. તથા સઙ્ખારાદીનં વિઞ્ઞાણાદીસુ.

ઉપ્પાદટ્ઠિતીતિઆદીસુ ચ તિટ્ઠતિ એતેનાતિ ઠિતિ, કારણં. ઉપ્પાદો એવ ઠિતિ **ઉપ્પાદટ્ઠિતિ**. એસ નયો સેસેસુપિ. યસ્મા અયોનિસોમનસિકારો, ''આસવસમુદયા અવિજ્જાસમુદયો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૩) વચનતો આસવા ચ અવિજ્જાય પચ્ચયો, તસ્મા વુત્તં ''**ઉભોપેતે ધમ્મા પચ્ચયસમુપ્પન્ના**''તિ. **પચ્ચયપરિગ્ગહે પઞ્ઞા**તિ સઙ્ખારાનં અવિજ્જાય ચ ઉપ્પાદાદિકે પચ્ચયાકારે પરિચ્છિન્દિત્વા ગહણવસેન પવત્તા પઞ્ઞા. **ધમ્મટ્ઠિતિઞાણન્તિ** ધમ્માનં પચ્ચયુપ્પન્નાનં પચ્ચયભાવતો ધમ્મટ્ઠિતિસઙ્ખાતે પટિચ્ચસમુપ્પાદે ઞાણં. પચ્ચયધમ્મા હિ પટિચ્ચસમુપ્પાદે ''દ્વાદસ પટિચ્ચસમુપ્પાદા''તિ વચનતો દ્વાદસ પચ્ચયા. અયઞ્ચ નયો ન પચ્ચુપ્પન્ને એવ, અથ ખો અતીતાનાગતકાલેપિ, ન ચ અવિજ્જાય એવ સઙ્ખારેસુ, અથ ખો સઙ્ખારાદીનમ્પિ વિઞ્ઞાણાદીસુ લબ્ભતીતિ પરિપુણ્ણં કત્વા પચ્ચયાકારસ્સ વિભત્તભાવં દસ્સેતું ''**અતીતમ્પિ અદ્ધાન**''ન્તિઆદિ પાળિં આરભિ. પટ્ઠાને (પટ્ઠા॰ ૧.પચ્ચયનિદ્દેસ ૧) દસ્સિતા હેતાદિપચ્ચયા એવેત્થ ઉપ્પાદાદિપચ્ચયાકારેહિ ગહિતાતિ તે યથાસમ્ભવં નીહરિત્વા યોજેતબ્બા, અતિવિત્થારભયેન પન ન યોજયિમ્હ.

તસ્સ તસ્સ ધમ્મસ્સાતિ તસ્સ તસ્સ સઙ્ખારાદિપચ્ચયુપ્પન્નધમ્મસ્સ. **તથા તથા પચ્ચયભાવેના**તિ ઉપ્પાદાદિહેતાદિપચ્ચયભાવેન. અતીતપચ્ચુપ્પન્નાનાગતવસેન તયો અદ્ધા કાલા એતસ્સાતિ **તિયદ્ધં**. હેતુફલફલહેતુહેતુફલવસેન તયો સન્ધી એતસ્સાતિ **તિસન્ધિં**. સઙ્ખિપ્પન્તિ એત્થ અવિજ્જાદયો વિઞ્ઞાણાદયો ચાતિ સઙ્ખેપો, કમ્મં વિપાકો ચ. સઙ્ખિપ્પન્તિ એત્થાતિ વા સઙ્ખેપો, અવિજ્જાદયો વિઞ્ઞાણાદયો ચ. કોટ્ઠાસપરિયાયો વા **સઙ્ખેપ**-સદ્દો. અતીતે કમ્મસઙ્ખેપાદિવસેન ચત્તારો સઙ્ખેપા એતસ્સાતિ **ચતુસઙ્ખેપં**. સરૂપતો અવુત્તાપિ તસ્મિં તસ્મિં સઙ્ખેપે આકિરીયન્તિ અવિજ્જાસઙ્ખારાદિગ્ગહણેહિ પકાસીયન્તીતિ આકારા, અતીતે હેતુઆદીનં વા પકારા આકારા, તે સઙ્ખેપે પઞ્ચ પઞ્ચ કત્વા વીસતિઆકારા એતસ્સાતિ **વીસતાકારં**.

ખત્તિયાદિભેદેન અનેકભેદભિન્નાપિ સસ્સતવાદિનો જાતિસતસહસ્સાનુસ્સરણાદિનો અભિનિવેસહેતુનો વસેન ચત્તારોવ હોન્તિ , ન તતો ઉદ્ધં અધોતિ સસ્સતવાદાદીનં પરિમાણપરિચ્છેદસ્સ અનઞ્ઞવિસયતં દસ્સેતું ''**ચત્તારો જના**''તિઆદિમાહ. તત્થ **ચત્તારો જના**તિ ચત્તારો જનસમૂહા. **ઇદં નિસ્સાયા**તિ ઇદં ઇદપ્પચ્ચયતાય સમ્મા અગ્ગહણં, તત્થાપિ ચ હેતુફલભાવેન સમ્બન્ધાનં સન્તતિઘનસ્સ અભેદિતત્તા પરમત્થતો વિજ્જમાનમ્પિ ભેદનિબન્ધનં નાનત્તનયં અનુપધારેત્વા ગહિતં એકત્તગ્ગહણં નિસ્સાય. **ઇદં ગણ્હન્તી**તિ ઇદં સસ્સતગ્ગહણં અભિનિવિસ્સ વોહરન્તિ, ઇમિના નયેન એકચ્ચસસ્સતવાદાદયોપેત્થ યથાસમ્ભવં યોજેત્વા વત્તબ્બા. **ભિન્દિત્વા**તિ ''આતપ્પમન્વાયા''તિઆદિના વિભજિત્વા ''તયિદં ભિક્ખવે તથાગતો પજાનાતી''તિઆદિના વિમદ્દિત્વા **નિજ્જટં નિગુમ્બં કત્વા** દિટ્ઠિજટાવિજટનેન દિટ્ઠિગુમ્બવિવરણેન ચ.

''**તસ્મા**''તિઆદિના બુદ્ધગુણે આરબ્ભ દેસનાય સમુટ્ઠિતત્તા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં ઉદ્દિસિત્વા દેસનાકુસલો ભગવા સમયન્તરવિગ્ગાહણવસેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમેવ વિસ્સજ્જેતીતિ દસ્સેતિ. ''**સન્તી**''તિ ઇમિના તેસં દિટ્ઠિગતિકાનં વિજ્જમાનતાય અવિચ્છિન્નતં, તતો ચ નેસં મિચ્છાગાહતો સિથિલકરણવિવેચનેહિ અત્તનો દેસનાય કિચ્ચકારિતં, અવિતથતઞ્ચ દીપેતિ ધમ્મરાજા.

૨૯. અત્થીતિ ''સંવિજ્જન્તી''તિ ઇમિના સમાનત્થો પુથુવચનવિસયો એકો નિપાતો ''અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે કેસા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૭; મ॰ નિ॰ ૧.૧૧૦; મ॰ નિ॰ ૩.૧૫૪; સં॰ નિ॰ ૪.૧૨૭; ખુ॰ પા॰ ૩.૧) વિય. સસ્સતાદિવસેન પુબ્બન્તં કપ્પેન્તીતિ **પુબ્બન્તકપ્પિકા**. યસ્મા પન તે તં પુબ્બન્તં પુરિમસિદ્ધેહિ તણ્હાદિટ્ઠિકપ્પેહિ કપ્પેત્વા, આસેવનબલવતાય વિચિત્તવુત્તિતાય ચ વિકપ્પેત્વા અપરભાગસિદ્ધેહિ અભિનિવેસભૂતેહિ

તણ્હાદિટ્ઠિગ્ગાહેહિ ગણ્હન્તિ અભિનિવિસન્તિ પરામસન્તિ, તસ્મા વુત્તં “**પુબ્બન્તં કપ્પેત્વા વિકપ્પેત્વા ગણ્હન્તી**”તિ. તણ્હુપાદાનવસેન વા કપ્પનગ્ગહણાનિ વેદિતબ્બાનિ. તણ્હાપચ્ચયા હિ ઉપાદાનં. **કોટ્ઠાસેસૂ**તિ એત્થ કોટ્ઠાસાદીસૂતિ અત્થો વેદિતબ્બો. પદપૂરણસમીપઉમ્મગ્ગાદીસુપિ હિ **અન્ત**-સદ્દો દિસ્સતિ. તથા હિ ‘‘ઇઙ્ઘ ત્વં સુત્તન્તે વા ગાથાયો વા અભિધમ્મં વા પરિયાપુણસ્સુ (પાચિ॰ ૪૪૨), સુત્તન્તે ઓકાસં કારાપેત્વા’’તિ (પાચિ॰ ૧૨૨૧) ચ આદીસુ પદપૂરણે અન્ત-સદ્દો વત્તતિ, ગામન્તં ઓસરેય્ય, (પારા॰ ૪૦૯; ચૂળવ॰ ૩૪૩) ગામન્તસેનાસન’’ન્તિઆદીસુ સમીપે , ‘‘કામસુખલ્લિકાનુયોગો એકો અન્તો, અત્થીતિ ખો કચ્ચાન અયમેકો અન્તો’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫; ૩.૯૦) ઉમ્મગ્ગેતિ.

કપ્પ-સદ્દો મહાકપ્પસમન્તભાવકિલેસકામવિતક્કકાલપઞ્ઞત્તિસદિસભાવાદીસુ વત્તતીતિ આહ “**સમ્બહુલેસુ અત્થેસુ વત્તતી**”તિ. તથા હેસ ‘‘ચત્તારિમાનિ ભિક્ખવે કપ્પસ્સ અસઙ્ખ્યેય્યાની’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૧૫૬) મહાકપ્પે વત્તતિ, ‘‘કેવલકપ્પં વેળુવનં ઓભાસેત્વા’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૯૪) સમન્તભાવે, ‘‘સઙ્કપ્પો કામો, રાગો કામો, સઙ્કપ્પરાગો કામો’’તિઆદીસુ (મહાનિ॰ ૧; ચૂળનિ॰ ૮) કિલેસકામે, ‘‘તક્કો વિતક્કો સઙ્કપ્પો’’તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ ૭) વિતક્કે, ‘‘યેન સુદં નિચ્ચકપ્પં વિહરામી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૮૭) કાલે, ‘‘ઇચ્ચાયસ્મા કપ્પો’’તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૧૦૯૦; ચૂળનિ॰ ૧૧૩) પઞ્ઞત્તિયં, ‘‘સત્થુકપ્પેન વત કિર ભો સાવકેન સદ્ધિં મન્તયમાના ન જાનિમ્હા’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૬૦) સદિસભાવે વત્તતીતિ. **વુત્તમ્પિ ચેતન્તિ** મહાનિદ્દેસં (મહાનિ॰ ૨૮) સન્ધાયાહ. **તણ્હાદિટ્ઠિવસેના**તિ દિટ્ઠિયા ઉપનિસ્સયભૂતાય સહજાતાય અભિનન્દનભૂતાય ચ તણ્હાય, સસ્સતાદિઆકારેન અભિનિવિસન્તસ્સ મિચ્છાગાહસ્સ ચ વસેન. પુબ્બેનિવુત્થધમ્મવિસયાય કપ્પનાય અધિપ્પેતત્તા અતીતકાલવાચકો ઇધ પુબ્બ-સદ્દો, રૂપાદિખન્ધવિનિમુત્તસ્સ કપ્પનાવત્થુનો અભાવા અન્ત-સદ્દો ચ ભાગવાચકોતિ આહ “**અતીતં ખન્ધકોટ્ઠાસ**”ન્તિ. “**કપ્પેત્વા**”તિ ચ તસ્મિં પુબ્બન્તે તણ્હાયનાભિનિવેસાનં સમત્થનં પરિનિટ્ઠાપનમાહ. **ઠિતા**તિ તસ્સા લદ્ધિયા અવિજહનં. **આરબ્ભા**તિ આલમ્બિત્વા. વિસયો હિ તસ્સા દિટ્ઠિયા પુબ્બન્તો. વિસયભાવતો એવ હિ સો તસ્સા આગમનટ્ઠાનં, આરમ્મણપચ્ચયો ચાતિ વુત્તં “**આગમ્મ પટિચ્ચા**”તિ.

અધિવચનપદાનીતિ પઞ્ઞત્તિપદાનિ. દાસાદીસુ સિરિવડ્ઢકાદિ-સદ્દા વિય વચનમત્તમેવ અધિકારં કત્વા પવત્તિયા અધિવચનં પઞ્ઞત્તિ. અથ વા અધિ-સદ્દો ઉપરિભાવે, વુચ્ચતીતિ વચનં, ઉપરિ વચનં અધિવચનં, ઉપાદાભૂતરૂપાદીનં ઉપરિ પઞ્ઞાપિયમાના ઉપાદાપઞ્ઞત્તીતિ અત્થો , તસ્મા પઞ્ઞત્તિદીપકપદાનીતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો. પઞ્ઞત્તિમત્તઞ્હેતં વુચ્ચતિ, યદિદં ‘‘અત્તા, લોકો’’તિ ચ, ન રૂપવેદનાદયો વિય પરમત્થો. અધિકવુત્તિતાય વા અધિવુત્તિયોતિ દિટ્ઠિયો વુચ્ચન્તિ. અધિકઞ્હિ સભાવધમ્મેસુ સસ્સતાદિં પકતિઆદિદબ્બાદિં જીવાદિં કાયાદિઞ્ચ અભૂતમત્થં અજ્ઝારોપેત્વા દિટ્ઠિયો પવત્તન્તીતિ.

૩૦. **અભિવદન્તી**તિ ‘‘ઇદમેવ સચ્ચં, મોઘમઞ્ઞ’’ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૮૭, ૨૦૩, ૪૨૭; મ॰ નિ॰ ૩.૨૭, ૨૯) અભિનિવિસિત્વા વદન્તિ ‘‘અયં ધમ્મો, નાયં ધમ્મો’’તિઆદિના વિવદન્તિ. અભિવદનકિરિયાય અજ્જાપિ અવિચ્છેદભાવદસ્સનત્થં વત્તમાનકાલવચનં. દિટ્ઠિ એવ **દિટ્ઠિગતં** ‘‘મુત્તગતં, (મ॰ નિ॰ ૨.૧૧૯; અ॰ નિ॰ ૯.૧૧) સઙ્ખારગત’’ન્તિઆદીસુ (મહાનિ॰ ૪૧) વિય. ગન્તબ્બાભાવતો વા દિટ્ઠિયા ગતમત્તં, દિટ્ઠિયા ગહણમત્તન્તિ અત્થો. દિટ્ઠિપ્પકારો વા **દિટ્ઠિગતં**. લોકિયા હિ વિધયુત્તગતપકાર-સદ્દે સમાનત્થે ઇચ્છન્તિ. એકેકસ્મિઞ્ચ ‘‘અત્તા’’તિ, ‘‘લોકો’’તિ ચ ગહણવિસેસં ઉપાદાય પઞ્ઞાપનં હોતીતિ આહ “**રૂપાદીસુ અઞ્ઞતરં અત્તા ચ લોકો ચાતિ ગહેત્વા**”તિ. **અમરં નિચ્ચં ધુવન્તિ** સસ્સતવેવચનાનિ. મરણાભાવેન વા **અમરં**, ઉપ્પાદાભાવેન સબ્બથાપિ અત્થિતાય **નિચ્ચં**, થિરટ્ઠેન વિકારાભાવેન **ધુવં**. “**યથાહા**”તિઆદિના યથાવુત્તમત્થં નિદ્દેસપટિસમ્ભિદાપાળીહિ

વિભાવેતિ. અયઞ્ચ અત્થો ‘‘રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતિ, વેદનં, સઞ્ઞં, સઙ્ખારે, વિઞ્ઞાણં અત્તતો સમનુપસ્સતી’’તિ ઇમિસ્સા પઞ્ચવિધાય સક્કાયદિટ્ઠિયા વસેન વુત્તો. ‘‘રૂપવન્તં અત્તાન’’ન્તિઆદિકાય પન પઞ્ચદસવિધાય સક્કાયદિટ્ઠિયા વસેન ચત્તારો ચત્તારો ખન્ધે ‘‘અત્તા’’તિ ગહેત્વા તદઞ્ઞં ‘‘લોકો’’તિ પઞ્ઞપેન્તીતિ અયમ્પિ અત્થો લબ્ભતિ. તથા એકં ખન્ધં ’’અત્તા’’તિ ગહેત્વા તદઞ્ઞે અત્તનો ઉપભોગભૂતો લોકોતિ, સસન્તતિપતિતે વા ખન્ધે ‘‘અત્તા’’તિ ગહેત્વા તદઞ્ઞે ‘‘લોકો’’તિ પઞ્ઞપેન્તીતિ એવમ્પેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. એત્થાહ – સસ્સતો વાદો એતેસન્તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ તેસં અત્તા લોકો ચ સસ્સતોતિ અધિપ્પેતો, ન વાદો તિ? સચ્ચમેતં, સસ્સતસહચરિતતાય પન ‘‘વાદો સસ્સતો’’તિ વુત્તં યથા ‘‘કુન્તા પચરન્તી’’તિ. સસ્સતો ઇતિ વાદો એતેસન્તિ વા ઇતિ-સદ્દલોપો દટ્ઠબ્બો. અથ વા સસ્સતં વદન્તિ ‘‘ઇદમેવ સચ્ચ’’ન્તિ અભિનિવિસ્સ વોહરન્તીતિ સસ્સતવાદા, સસ્સતદિટ્ઠિનોતિ એવમ્પેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

૩૧. **આતાપનં** કિલેસાનં વિબાધનં પહાનં. **પદહનં** કોસજ્જપક્ખે પતિતું અદત્વા ચિત્તસ્સ ઉસ્સહનં. **અનુયોગો** યથા સમાધિ વિસેસભાગિયતં પાપુણાતિ, એવં વીરિયસ્સ બહુલીકરણં. ઇધ ઉપચારપ્પનાચિત્તપરિદમનવીરિયાનં અધિપ્પેતત્તા આહ “**તિપ્પભેદં વીરિય**”ન્તિ . નપ્પમજ્જતિ એતેનાતિ **અપ્પમાદો**, અસમ્મોસો. સમ્મા ઉપાયેન મનસિ કરોતિ કમ્મટ્ઠાનં એતેનાતિ **સમ્મામનસિકારો** ઞાણન્તિ આહ “**વીરિયઞ્ચ સતિઞ્ચ ઞાણઞ્ચા**”તિ. **એત્થા**તિ ‘‘આતપ્પ…પે॰… મનસિકારં અન્વાયા’’તિ ઇમસ્મિં પાઠે. સીલવિસુદ્ધિયા સદ્ધિં ચતુન્નં રૂપાવચરજ્ઝાનાનં અધિગમનપટિપદા વત્તબ્બા, સા પન વિસુદ્ધિમગ્ગે વિત્થારતો વુત્તાતિ આહ “**સઙ્ખેપત્થો**”તિ. “**તથારૂપ**”ન્તિ ચુદ્દસવિધેહિ ચિત્તદમનેહિ રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનસ્સ દમિતતં વદતિ.

સમાધાનાદિઅટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતરૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનસ્સ યોગિનો સમાધિવિજમ્ભનભૂતા લોકિયાભિઞ્ઞા **ઝાનાનુભાવો**. “**ઝાનાદીન**”ન્તિ ઇદં ઝાનલાભિસ્સ વિસેસેન ઝાનધમ્મા આપાથં આગચ્છન્તિ, તંમુખેન સેસધમ્માતિ ઇમમત્થં સન્ધાય વુત્તં. **જનકભાવં પટિક્ખિપતિ**. સતિ હિ જનકભાવે રૂપાદિધમ્માનં વિય સુખાદિધમ્માનં વિય, ચ પચ્ચયાયત્તવુત્તિતાય ઉપ્પાદવન્તતા વિઞ્ઞાયતિ, ઉપ્પાદે ચ સતિ અવસ્સમ્ભાવી નિરોધોતિ અનવકાસાવ નિચ્ચતા સિયાતિ. **કૂટટ્ઠ**-સદ્દો વા લોકે અચ્ચન્તનિચ્ચે નિરુળ્હો દટ્ઠબ્બો. “**એસિકટ્ઠાયિટ્ઠિતો**”તિ એતેન યથા એસિકા વાતપ્પહારાદીહિ ન ચલતિ, એવં ન કેનચિ વિકારં આપજ્જતીતિ વિકારાભાવમાહ, “**કૂટટ્ઠો**”તિ ઇમિના પન અનિચ્ચતાભાવં. વિકારોપિ વિનાસોયેવાતિ આહ, “**ઉભયેનપિ લોકસ્સ વિનાસાભાવં દીપેતી**”તિ. “**વિજ્જમાનમેવા**”તિ એતેન કારણે ફલસ્સ અત્થિભાવદસ્સનેન અભિબ્યત્તિવાદં દીપેતિ. **નિક્ખમતી**તિ ચ અભિબ્યત્તિં ગચ્છતીતિ અત્થો. કથં પન વિજ્જમાનોયેવ પુબ્બે અનભિબ્યત્તો અભિબ્યત્તિં ગચ્છતીતિ? યથા અન્ધકારેન પટિચ્છન્નો ઘટો આલોકેન અભિબ્યત્તિં ગચ્છતિ.

ઇદમેત્થ વિચારેતબ્બં – કિં કરોન્તો આલોકો ઘટં પકાસેતીતિ વુચ્ચતિ, યદિ ઘટવિસયં બુદ્ધિં કરોન્તો, બુદ્ધિયા અનુપ્પન્નાય ઉપ્પત્તિદીપનતો અભિબ્યત્તિવાદો હાયતિ. અથ ઘટબુદ્ધિયા આવરણભૂતં અન્ધકારં વિધમન્તો, એવમ્પિ અભિબ્યત્તિવાદો હાયતિયેવ. સતિ હિ ઘટબુદ્ધિયા અન્ધકારો કથં તસ્સા આવરણં હોતીતિ, યથા ઘટસ્સ અભિબ્યત્તિ ન યુજ્જતિ, એવં અત્તનોપિ. તત્થાપિ હિ યદિ ઇન્દ્રિયવિસયાદિસન્નિપાતેન અનુપ્પન્નાય બુદ્ધિયા ઉપ્પત્તિ, ઉપ્પત્તિવચનેનેવ અભિબ્યત્તિવાદો હાયતિ, તથા સસ્સતવાદો. અથ બુદ્ધિપ્પવત્તિયા આવરણભૂતસ્સ અન્ધકારટ્ઠાનિયસ્સ મોહસ્સ વિધમનેન. સતિ બુદ્ધિયા કથં મોહો આવરણન્તિ, કિઞ્ચિ ભેદસમ્ભવતો. ન હિ અભિબ્યઞ્જનકાનં ચન્દસૂરિયમણિપદીપાદીનં ભેદેન અભિબ્યઞ્જિતબ્બાનં ઘટાદીનં ભેદો હોતિ, હોતિ ચ વિસયભેદેન બુદ્ધિભેદોતિ ભિય્યોપિ અભિબ્યત્તિ ન યુજ્જતિયેવ, ન ચેત્થ વુત્તિકપ્પના યુત્તા વુત્તિયા વુત્તિમતો ચ

અનઞ્ઞથાનુજાનનતોતિ . **તે ચ સત્તા સન્ધાવન્તી**તિ યે ઇધ મનુસ્સભાવેન અવટ્ઠિતા, તેયેવ દેવભાવાદિઉપગમનેન ઇતો અઞ્ઞત્થ ગચ્છન્તિ, અઞ્ઞથા કતસ્સ કમ્મસ્સ વિનાસો, અકતસ્સ ચ અબ્ભાગમો આપજ્જેય્યાતિ અધિપ્પાયો.

અપરાપરન્તિ અપરસ્મા ભવા અપરં ભવં. **એવં સઙ્ખ્યં ગચ્છન્તી**તિ અત્તનો નિચ્ચસભાવત્તા ન યુતૂપપત્તિયો, સબ્બબ્યાપિતાય નાપિ સન્ધાવનસંસરણાનિ, ધમ્માનંયેવ પન પવત્તિવિસેસેન એવં સઙ્ખ્યં ગચ્છન્તિ, એવં વોહરીયન્તીતિ અધિપ્પાયો. એતેન અવટ્ઠિતસભાવસ્સ અત્તનો, ધમ્મિનો ચ ધમ્મમત્તં ઉપ્પજ્જતિ ચેવ વિનસ્સતિ ચાતિ ઇમં વિપરિણામવાદં દસ્સેતિ. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં પરતો વક્ખામ. **અત્તનો વાદં ભિન્દતી**તિ સન્ધાવનાદિવચનસિદ્ધાય અનિચ્ચતાય પુબ્બે પટિઞ્ઞાતં સસ્સતવાદં ભિન્દતિ, વિદ્ધંસેતીતિ અત્થો. **સસ્સતિસમ**ન્તિ વા એતસ્સ સસ્સતં થાવરં નિચ્ચકાલન્તિ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

હેતું દસ્સેન્તોતિ યેસં ''સસ્સતો''તિ અત્તાનઞ્ચ લોકઞ્ચ પઞ્ઞપેતિ અયં દિટ્ઠિગતિકો, તેસં હેતું દસ્સેન્તોતિ અત્થો. ન હિ અત્તનો દિટ્ઠિયા પચ્ચક્ખકતમત્થં અત્તનોયેવ સાધેતિ, અત્તનો પન પચ્ચક્ખકતેન અત્થેન અત્તનો અપ્પચ્ચક્ખભૂતમ્પિ અત્થં સાધેતિ. અત્તના હિ યથાનિચ્છિતં પરેહિ વિઞ્ઞાપેતિ, ન અનિચ્છિતં. ''**હેતું દસ્સેન્તો**''તિ એત્થ ઇદં હેતુદસ્સનં – એતેસુ અનેકેસુ જાતિસતસહસ્સેસુ એકોવાયં મે અત્તા, લોકો ચ અનુસ્સરણસબ્ભાવતો. યો હિ યમત્થં અનુભવતિ, સો એવ તં અનુસ્સરતિ, ન અઞ્ઞો. ન હિ અઞ્ઞેન અનુભૂતમત્થં અઞ્ઞો અનુસ્સરિતું સક્કોતિ યથા તં બુદ્ધરક્ખિતેન અનુભૂતં ધમ્મરક્ખિતો. યથા ચેતાસુ, એવં ઇતો પુરિમતરાસુપિ જાતીસૂતિ. કસ્મા સસ્સતો મે અત્તા ચ લોકો ચ. યથા ચ મે, એવં અઞ્ઞેસમ્પિ સત્તાનં સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચાતિ? સસ્સતવસેન દિટ્ઠિગહનં પક્ખન્દો દિટ્ઠિગતિકો પરેપિ તત્થ પતિટ્ઠપેતિ, પાળિયં પન ''અનેકવિહિતાનિ અધિવુત્તિપદાનિ અભિવદન્તિ. સો એવં આહા''તિ ચ વચનતો પરાનુમાનવસેન ઇધ હેતુદસ્સનં અધિપ્પેતન્તિ વિઞ્ઞાયતિ. **કારણ**ન્તિ તિવિધં કારણં સમ્પાપકં નિબ્બત્તકં ઞાપકન્તિ. તત્થ અરિયમગ્ગો નિબ્બાનસ્સ સમ્પાપકં કારણં, બીજં અઙ્કુરસ્સ નિબ્બત્તકં કારણં, પચ્ચયુપ્પન્નતાદયો અનિચ્ચતાદીનં ઞાપકં કારણં, ઇધાપિ ઞાપકકારણમેવ અધિપ્પેતં. ઞાપકો હિ ઞાપેતબ્બત્થવિસયસ્સ ઞાણસ્સ હેતુભાવતો કારણન્તિ. તદાયત્તવુત્તિતાય તં ઞાણં તિટ્ઠતિ તત્થાતિ ''**ઠાન**''ન્તિ, વસતિ તત્થ પવત્તતીતિ ''**વત્થૂ**''તિ ચ વુચ્ચતિ. તથા હિ ભગવતા વત્થુ-સદ્દેન ઉદ્દિસિત્વાપિ ઠાનસદ્દેન નિદ્દિટ્ઠન્તિ.

૩૨-૩૩. દુતિયતતિયવાદાનં પઠમવાદતો નત્થિ વિસેસો ઠપેત્વા કાલવિસેસન્તિ આહ ''**ઉપરિ વાદદ્વયેપિ એસેવ નયો**''તિ. યદિ એવં કસ્મા સસ્સતવાદો ચતુધા વિભત્તો, નનુ અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકવાદો વિય દુવિધેનેવ વિભજિતબ્બો સિયાતિ આહ ''**મન્દપઞ્ઞો હિ તિત્થિયો**''તિઆદિ.

૩૪. **તક્કયતી**તિ ઊહયતિ, સસ્સતાદિઆકારેન તસ્મિં તસ્મિં આરમ્મણે ચિત્તં અભિનિરોપેતીતિ અત્થો. **તક્કો**તિ આકોટનલક્ખણો વિનિચ્છયલક્ખણો વા દિટ્ઠિટ્ઠાનભૂતો વિતક્કો. **વીમંસા** નામ વિચારણા, સા પનેત્થ અત્થતો પઞ્ઞાપતિરૂપકો લોભસહગતચિત્તુપ્પાદો, મિચ્છાભિનિવેસો વા અયોનિસોમનસિકારો, પુબ્બભાગે વા દિટ્ઠિવિપ્ફન્દિતન્તિ દટ્ઠબ્બા. તેનેવાહ ''**તુલના રુચ્ચના ખમના**''તિ. પરિયાહનનં વિતક્કસ્સ આરમ્મણઊહનં એવાતિ આહ ''**તેન તેન પકારેન તક્કેત્વા**''તિ. **અનુવિચરિત**ન્તિ વીમંસાય અનુપવત્તિતં, વીમંસાનુગતેન વા વિચારેન અનુમજ્જિતં. પટિ પટિ ભાતીતિ પટિભાનં, યથાસમિહિતાકારવિસેસવિભાવકો ચિત્તુપ્પાદો. પટિભાનતો

જાતં પટિભાનં, સયં અત્તનો પટિભાનં **સયં પટિભાનં**. તેનેવાહ "**અત્તનો પટિભાનમત્તસઞ્જાત**"ન્તિ. **મત્ત**-સદ્દેન વિસેસાધિગમાદયો નિવત્તેતિ.

"**અનાગતેપિ એવં ભવિસ્સતી**"તિ ઇદં ન ઇધાધિપ્પેતતક્કીવસેનેવ વુત્તં, લાભીતક્કિનો એવમ્પિ સમ્ભવતીતિ સમ્ભવદસ્સનવસેન વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. યં કિઞ્ચિ અત્તના પટિલદ્ધં રૂપાદિ સુખાદિ ચ ઇધ લબ્ભતીતિ લાભો, ન ઝાનાદિવિસેસો. "**એવં સતિ ઇદં હોતી**"તિ અનિચ્ચેસુ ભાવેસુ અઞ્ઞો કરોતિ, અઞ્ઞો પટિસંવેદેતીતિ આપજ્જતિ, તથા ચ સતિ કતસ્સ વિનાસો, અકતસ્સ ચ અબ્ભાગમો સિયા. નિચ્ચેસુ પન ભાવેસુ યો કરોતિ, સો પટિસંવેદેતીતિ ન દોસો આપજ્જતીતિ તક્કિકસ્સ યુત્તિગવેસનાકારં દસ્સેતિ.

તક્કમત્તેનેવાતિ આગમાધિગમાદીનં અનુસ્સવાદીનઞ્ચ અભાવા સુદ્ધતક્કેનેવ. નનુ ચ વિસેસલાભિનોપિ સસ્સતવાદિનો અત્તનો વિસેસાધિગમહેતુ અનેકેસુ જાતિસતસહસ્સેસુ દસસુ સંવટ્ટવિવટ્ટેસુ ચત્તાલીસાય સંવટ્ટવિવટ્ટેસુ યથાનુભૂતં અત્તનો સન્તાનં તપ્પટિબદ્ધઞ્ચ "અત્તા, લોકો"તિ ચ અનુસ્સરિત્વા તતો પુરિમપુરિમતરાસુપિ જાતીસુ તથાભૂતસ્સ અત્થિતાનુવિતક્કનમુખેન સબ્બેસમ્પિ સત્તાનં તથાભાવાનુવિતક્કનવસેનેવ સસ્સતાભિનિવેસિનો જાતા, એવઞ્ચ સતિ સબ્બોપિ સસ્સતવાદી અનુસ્સુતિજાતિસ્સરતક્કિકા વિય અત્તનો ઉપલદ્ધવત્થુનિબન્ધનેન તક્કનેન પવત્તવાદત્તા તક્કીપક્ખેયેવ તિટ્ઠેય્ય, અવસ્સઞ્ચ વુત્તપ્પકારં તક્કનમિચ્છિતબ્બં , અઞ્ઞથા વિસેસલાભી સસ્સતવાદી એકચ્ચસસ્સતિકપક્ખં, અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકપક્ખં વા ભજેય્યાતિ ? ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં, યસ્મા વિસેસલાભીનં ખન્ધસન્તાનસ્સ દીઘદીઘતરદીઘતમકાલાનુસ્સરણં સસ્સતગ્ગાહસ્સ અસાધારણકારણં. તથા હિ "અનેકવિહિતં પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરામિ. ઇમિનામહમેતં જાનામી"તિ અનુસ્સરણમેવ પધાનકારણભાવેન દસ્સિતં. યં પન તસ્સ "ઇમિનામહમેતં જાનામી"તિ પવત્તં તક્કનં, ન તં ઇધ પધાનં અનુસ્સરણં પતિ તસ્સ અપ્પધાનભૂતત્તા. યદિ એવં અનુસ્સવાદીનમ્પિ પધાનભાવો આપજ્જતીતિ ચે? ન, તેસં સચ્છિકિરિયાય અભાવેન તક્કપધાનત્તા, પધાનકારણેન ચ નિદ્દેસો નિરુળ્હો સાસને લોકે ચ યથા "ચક્ખુવિઞ્ઞાણં, યવઙ્કુરો"તિ ચ.

અથ વા વિસેસાધિગમનિબન્ધનરહિતસ્સ તક્કનસ્સ વિસું સસ્સતગ્ગાહે કારણભાવદસ્સનત્થં વિસેસાધિગમો વિસું સસ્સતગ્ગાહકારણં વત્તબ્બો , સો ચ મન્દમજ્ઝતિક્ખપઞ્ઞાવસેન તિવિધોતિ ભગવતા સબ્બતક્કિનો તક્કીભાવસામઞ્ઞેન એકજ્ઝં ગહેત્વા ચતુધા વવત્થાપિતો સસ્સતવાદો. યદિપિ અનુસ્સવાદિવસેન તક્કિકાનં વિય મન્દપઞ્ઞાદીનમ્પિ હીનાદિવસેન અનેકભેદસબ્ભાવતો વિસેસલાભીનમ્પિ બહુધા ભેદો સમ્ભવતિ, સબ્બે પન વિસેસલાભિનો મન્દપઞ્ઞાદિવસેન તયો રાસી કત્વા તત્થ ઉક્કટ્ઠવસેન અનેકજાતિસતસહસ્સદસસંવટ્ટવિવટ્ટચત્તારીસસંવટ્ટવિવટ્ટાનુસ્સરણેન અયં વિભાગો વુત્તો. તીસુપિ રાસીસુ યે હીનમજ્ઝપઞ્ઞા, તે વુત્તપરિચ્છેદતો ઊનકમેવ અનુસ્સરન્તિ. યે પન તત્થ ઉક્કટ્ઠપઞ્ઞા, તે વુત્તપરિચ્છેદં અતિક્કમિત્વા નાનુસ્સરન્તીતિ એવં પનાયં દેસના. તસ્મા અઞ્ઞતરભેદસઙ્ગહવસેનેવ ભગવતા ચત્તારિટ્ઠાનાનિ વિભત્તાનીતિ વવત્થિતા સસ્સતવાદીનં ચતુબ્બિધતા. ન હિ ઇધ સાવસેસં ધમ્મં દેસેતિ ધમ્મરાજા.

૩૫. "**અઞ્ઞતરેના**"તિ એતસ્સ અત્થં દસ્સેતું "**એકેના**"તિ વુત્તં. **વા**-સદ્દસ્સ પન અનિયમત્થતં દસ્સેતું "**દ્વીહિ વા તીહિ વા**"તિ વુત્તં. તેન ચતૂસુ ઠાનેસુ યથારહં એકચ્ચં એકચ્ચસ્સ પઞ્ઞાપને સહકારીકારણન્તિ દસ્સેતિ. કિં પનેતાનિ વત્થૂનિ અભિનિવેસસ્સ હેતુ, ઉદાહુ પતિટ્ઠાપનસ્સ. કિઞ્ચેત્થ યદિ તાવ અભિનિવેસસ્સ, કસ્મા અનુસ્સરણતક્કનાનિયેવ ગહિતાનિ, ન સઞ્ઞાવિપલ્લાસાદયો. તથાહિ વિપરીતસઞ્ઞા

અયોનિસોમનસિકારઅસપ્પુરિસૂપનિસ્સયઅસદ્ધમ્મસ્સવનાદીનિ મિચ્છાદિટ્ઠિયા પવત્તનટ્ઠાનાનિ. અથ પતિટ્ઠાપનસ્સ અધિગમયુત્તિયો વિય આગમોપિ વત્થુભાવેન વત્તબ્બો, ઉભયત્થાપિ ''નત્થિ ઇતો બહિદ્ધા''તિ વચનં ન યુજ્જતીતિ? ન. કસ્મા? અભિનિવેસપક્ખે તાવ અયં દિટ્ઠિગતિકો અસપ્પુરિસૂપનિસ્સયઅસદ્ધમ્મસ્સવનેહિ અયોનિસો ઉમ્મુજ્જિત્વા વિપલ્લાસસઞ્ઞો રૂપાદિધમ્માનં ખણે ખણે ભિજ્જનસભાવસ્સ અનવબોધતો ધમ્મયુત્તિં અતિધાવન્તો એકત્તનયં મિચ્છા ગહેત્વા યથાવુત્તાનુસ્સરણતક્કેહિ ખન્ધેસુ ''સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૧) અભિનિવેસં જનેસિ. ઇતિ આસન્નકારણત્તા, પધાનકારણત્તા, તગ્ગહણેનેવ ચ ઇતરેસમ્પિ ગહિતત્તા અનુસ્સરણતક્કનાનિયેવ ઇધ ગહિતાનિ. પતિટ્ઠાપનપક્ખે પન આગમોપિ યુત્તિપક્ખેયેવ ઠિતો વિસેસતો બાહિરકાનં તક્કગાહિભાવતોતિ અનુસ્સરણતક્કનાનિયેવ દિટ્ઠિયા વત્થુભાવેન ગહિતાનિ. કિઞ્ચ ભિય્યો દુવિધં લક્ખણં પરમત્થધમ્માનં સભાવલક્ખણં સામઞ્ઞલક્ખણઞ્ચાતિ. તત્થ સભાવલક્ખણાવબોધો પચ્ચક્ખઞાણં, સામઞ્ઞલક્ખણાવબોધો અનુમાનઞાણં, આગમો ચ સુતમયાય પઞ્ઞાય સાધનતો અનુમાનઞાણમેવ આવહતિ, સુતાનં પન ધમ્માનં આકારપરિવિતક્કનેન નિજ્ઝાનક્ખન્તિયં ઠિતો ચિન્તામયં પઞ્ઞં નિબ્બત્તેત્વા અનુક્કમેન ભાવનાય પચ્ચક્ખઞાણં અધિગચ્છતીતિ એવં આગમોપિ તક્કવિસયં નાતિક્કમતીતિ તગ્ગહણેન ગહિતોવાતિ વેદિતબ્બો. સો અટ્ઠકથાયં અનુસ્સુતિતક્કગ્ગહણેન વિભાવિતોતિ યુત્તં એવિદં ''નત્થિ ઇતો બહિદ્ધા''તિ. ''અનેકવિહિતાનિ અધિવુત્તિપદાનિ અભિવદન્તિ, સસ્સતં અત્તાનઞ્ચ લોકઞ્ચ પઞ્ઞપેન્તી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૦) ચ વચનતો પતિટ્ઠાપનવત્થૂનિ ઇધાધિપ્પેતાનીતિ દટ્ઠબ્બં.

૩૬. **દિટ્ઠિયેવ દિટ્ઠિટ્ઠાનં** પરમવજ્જતાય અનેકવિહિતાનં અનત્થાનં હેતુભાવતો. યથાહ ''મિચ્છાદિટ્ઠિપરમાહં ભિક્ખવે વજ્જં વદામી''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૩૧૦) ''**યથાહા**''તિઆદિના પટિસમ્ભિદાપાળિયા (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૨૪) દિટ્ઠિયા ઠાનવિભાગં દસ્સેતિ. તત્થ **ખન્ધાપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં** આરમ્મણટ્ઠેન ''રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતી''તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૩.૮૧, ૩૪૫) વચનતો. **અવિજ્જાપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં** ઉપનિસ્સયાદિભાવેન પવત્તનતો. યથાહ ''અસ્સુતવા ભિક્ખવે પુથુજ્જનો અરિયાનં અદસ્સાવી અરિયધમ્મસ્સ અકોવિદો''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨; પટિ॰ મ॰ ૧.૧૩૦). **ફસ્સોપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં**. યથા ચાહ ''તદપિ ફસ્સપચ્ચયા, (દી॰ નિ॰ ૧.૧૧૮ આદયો) ફુસ્સ ફુસ્સ પટિસંવેદેન્તી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૪૪) ચ . **સઞ્ઞાપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં**. વુત્તઞ્ચેતં ''સઞ્ઞાનિદાના હિ પપઞ્ચસઙ્ખા, (સુ॰ નિ॰ ૮૮૦; મહાનિ॰ ૧૦૯) પથવિતો સઞ્ઞત્વા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨) ચ આદિ. **વિતક્કોપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં**. વુત્તમ્પિ ચેતં ''તક્કઞ્ચ દિટ્ઠીસુ પકપ્પયિત્વા, સચ્ચં મુસાતિ દ્વયધમ્મમાહૂ''તિ (સુ॰ નિ॰ ૮૯૨) ''તક્કી હોતિ વીમંસી''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૪) ચ આદિ. **અયોનિસોમનસિકારોપિ દિટ્ઠિટ્ઠાનં**. તેનાહ ભગવા ''તસ્સ એવં અયોનિસો મનસિ કરોતો છન્નં દિટ્ઠીનં અઞ્ઞતરા દિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જતિ. 'અત્થિ મે અત્તા'તિ વા અસ્સ સચ્ચતો થેતતો દિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જતી''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૯). સમુટ્ઠાતિ એતેનાતિ સમુટ્ઠાનં સમુટ્ઠાનભાવો **સમુટ્ઠાનટ્ઠો. પવત્તિતા**તિ પરસન્તાનેસુ ઉપ્પાદિતા. **પરિનિટ્ઠાપિતા**તિ અભિનિવેસસ્સ પરિયોસાનં મત્થકં પાપિતાતિ અત્થો. ''**આરમ્મણવસેના**''તિ અટ્ઠસુ દિટ્ઠિટ્ઠાનેસુ ખન્ધે સન્ધાયાહ. **પવત્તનવસેના**તિ અવિજ્જાદયો. **આસેવનવસેના**તિ પાપમિત્તપરતોઘોસાદીનમ્પિ સેવનં લબ્ભતિયેવ. અથ વા **એવંગતિકા**તિ એવંગમના, એવંનિટ્ઠાતિ અત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ – ઇમે દિટ્ઠિસઙ્ખાતા દિટ્ઠિટ્ઠાના એવં પરમત્થતો અસન્તં અત્તાનં સસ્સતભાવઞ્ચસ્સ અજ્ઝારોપેત્વા ગહિતા, પરામટ્ઠા ચ બાલલપના યાવ પણ્ડિતા ન સમનુયુઞ્જન્તિ, તાવ ગચ્છન્તિ પવત્તન્તિ. પણ્ડિતેહિ સમનુયુઞ્જિયમાના પન અનવટ્ઠિતવત્થુકા અવિમદ્દક્ખમા સૂરિયુગ્ગમને ઉસ્સાવબિન્દૂ વિય ખજ્જોપનકા વિય ચ ભિજ્જન્તિ વિનસ્સન્તિ ચાતિ.

તત્થાયં અનુયુઞ્જને સઙ્ખેપકથા – યદિ હિ પરેન પરિકપ્પિતો અત્તા લોકો વા સસ્સતો સિયા, તસ્સ નિબ્બિકારતાય પુરિમરૂપાવિજહનતો કસ્સચિ વિસેસાધાનસ્સ કાતું અસક્કુણેય્યતાય અહિતતો નિવત્તનત્થં, હિતે ચ પટિપત્તિઅત્થં ઉપદેસો એવ નિપ્પયોજનો સિયા સસ્સતવાદિનો, કથં વા સો ઉપદેસો પવત્તીયતિ વિકારાભાવતો, એવઞ્ચ અત્તનો અજટાકાસસ્સ વિય દાનાદિકિરિયા હિંસાદિકિરિયા ચ ન સમ્ભવતિ. તથા સુખસ્સ દુક્ખસ્સ અનુભવનનિબન્ધો એવ સસ્સતવાદિનો ન યુજ્જતિ કમ્મબદ્ધાભાવતો, જાતિઆદીનઞ્ચ અસમ્ભવતો કુતો વિમોક્ખો, અથ પન ધમ્મમત્તં તસ્સ ઉપ્પજ્જતિ ચેવ વિનસ્સતિ ચ, યસ્સ વસેનાયં કિરિયાદિવોહારોતિ વદેય્ય, એવમ્પિ પુરિમરૂપાવિજહનેન અવટ્ઠિતસ્સ અત્તનો ધમ્મમત્તન્તિ ન સક્કા સમ્ભાવેતું, તે વા પનસ્સ ધમ્મા અવત્થાભૂતા અઞ્ઞે વા સિયું અનઞ્ઞે વા. યદિ અઞ્ઞે, ન તાહિ તસ્સ ઉપ્પન્નાહિપિ કોચિ વિસેસો અત્થિ. યાહિ કરોતિ પટિસંવેદેતિ ચવતિ ઉપપજ્જતિ ચાતિ ઇચ્છિતં, તસ્મા તદવત્થો એવ યથાવુત્તદોસો. કિઞ્ચ ધમ્મકપ્પનાપિ નિરત્થિકા સિયા, અથાનઞ્ઞે ઉપ્પાદવિનાસવન્તીહિ અવત્થાહિ અનઞ્ઞસ્સ અત્તનો તાસં વિય ઉપ્પાદવિનાસસબ્ભાવતો કુતો નિચ્ચતાવકાસો, તાસમ્પિ વા અત્તનો વિય નિચ્ચતાતિ બન્ધવિમોક્ખાનં અસમ્ભવો એવાતિ ન યુજ્જતિયેવ સસ્સતવાદો. ન ચેત્થ કોચિ વાદી ધમ્માનં સસ્સતભાવે પરિસુદ્ધં યુત્તિં વત્તું સમત્થો, યુત્તિરહિતઞ્ચ વચનં ન પણ્ડિતાનં ચિત્તં આરાધેતીતિ. તેન વુત્તં ''યાવ પણ્ડિતા ન સમનુયુઞ્જન્તિ, તાવ ગચ્છન્તિ પવત્તન્તી''તિ. કમ્મવસેન અભિમુખો સમ્પરેતિ એત્થાતિ **અભિસમ્પરાયો**, પરોલોકો.

''**સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણઞ્ચા**''તિ ઇદં ઇધ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ વિભજિયમાનત્તા વુત્તં, તસ્મિં વા વુત્તે તદધિટ્ઠાનતો આસવક્ખયઞાણં, તદવિનાભાવતો સબ્બમ્પિ વા ભગવતો દસબલાદિઞાણં ગહિતમેવ હોતીતિ કત્વા. **પજાનન્તોપી**તિ **પિ**-સદ્દો સમ્ભાવને, તેન ''**તઞ્ચા**''તિ એત્થ વુત્તં ચ-સદ્દત્થમાહ. ઇદં વુત્તં હોતિ – તં દિટ્ઠિગતતો ઉત્તરિતરં સારભૂતં સીલાદિગુણવિસેસમ્પિ તથાગતો નાભિનિવિસતિ, કો પન વાદો વટ્ટામિસેતિ. ''**અહ**''ન્તિ દિટ્ઠિવસેન વા તં પરામસનાકારમાહ. **પજાનામી**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો પકારત્થો, તેન ''મમ''ન્તિ તણ્હાવસેન પરામસનાકારં દસ્સેતિ. ધમ્મસભાવં અતિક્કમિત્વા પરતો આમસનં **પરામાસો**. ન હિ તં અત્થિ, ખન્ધેસુ યં ''અહ''ન્તિ વા, ''મમ''ન્તિ વા ગહેતબ્બં સિયા. યો પન પરામાસો તણ્હાદયોવ, તે ચ ભગવતો બોધિમૂલેયેવ પહીનાતિ આહ ''**પરામાસકિલેસાન**''ન્તિઆદિ. **અપરામાસતો**તિ વા નિબ્બુતિવેદનસ્સ હેતુવચનં, ''**વિદિતા**''તિ ઇદં પદં અપેક્ખિત્વા કત્તરિ સામિવચનં, અપરામસનહેતુ પરામાસરહિતાય પટિપત્તિયા તથાગતેન સયમેવ અસઙ્ખતધાતુ અધિગતાતિ એવં વા એત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

''**યાસુ વેદનાસૂ**''તિઆદિના ભગવતો દેસનાવિલાસં દસ્સેતિ. તથા હિ ખન્ધાયતનાદિવસેન અનેકવિધાસુ ચતુસચ્ચદેસનાસુ સમ્ભવન્તીસુપિ અયં તથાગતાનં દેસનાસુ પટિપત્તિ, યં દિટ્ઠિગતિકા મિચ્છાપટિપત્તિયા દિટ્ઠિગહનં પક્ખન્દાતિ દસ્સનત્થં વેદનાયેવ પરિઞ્ઞાય ભૂમિદસ્સનત્થં ઉદ્ધટા. **કમ્મટ્ઠાન**ન્તિ ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનં. **યથાભૂતં વિદિત્વા**તિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાય વેદનાય સમુદયાદીનિ આરમ્મણપટિવેધવસેન મગ્ગપઞ્ઞાય અસમ્મોહપટિવેધવસેન જાનિત્વા, પટિવિજ્ઝિત્વાતિ અત્થો. **પચ્ચયસમુદયટ્ઠેના**તિ ''ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતિ, ઇમસ્સુપ્પાદા ઇદં ઉપ્પજ્જતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૦૪; સં॰ નિ॰ ૨.૨૧; ઉદા॰ ૧) વુત્તલક્ખણેન અવિજ્જાદીનં પચ્ચયાનં ઉપ્પાદેન ચેવ મગ્ગેન અસમુગ્ઘાતેન ચ. **નિબ્બત્તિલક્ખણ**ન્તિ ઉપ્પાદલક્ખણં, જાતિન્તિ અત્થો. **પઞ્ચન્નં લક્ખણાન**ન્તિ એત્થ ચતુન્નં પચ્ચયાનમ્પિ ઉપ્પાદલક્ખણમેવ ગહેત્વા વુત્તન્તિ ગહેતબ્બં, યસ્મા પચ્ચયલક્ખણમ્પિ લબ્ભતિયેવ, તથા ચેવ સંવણ્ણિતં. **પચ્ચયનિરોધટ્ઠેના**તિ એત્થાપિ વુત્તનયાનુસારેન અત્થો વેદિતબ્બો. **ય**ન્તિ યસ્મા, **યં** વા સુખં સોમનસ્સં. **પટિચ્ચા**તિ આરમ્મણપચ્ચયાદિભૂતં વેદનં લભિત્વા. **અય**ન્તિ

સુખસોમનસ્સાનં પચ્ચયભાવો, સુખસોમનસ્સમેવ વા, ‘‘અસ્સાદો’’તિ પદં પન અપેક્ખિત્વા પુલ્લિઙ્ગનિદ્દેસો. અયઞ્હેત્થ સઙ્ખેપત્થો – પુરિમુપ્પન્નં વેદનં આરબ્ભ સોમનસ્સુપ્પત્તિયં યો પુરિમવેદનાય અસ્સાદેતબ્બાકારો સોમનસ્સસ્સાદનાકારો, અયં અસ્સાદોતિ. કથં પન વેદનં આરબ્ભ સુખં ઉપ્પજ્જતીતિ? ચેતસિકસુખસ્સ અધિપ્પેતત્તા નાયં દોસો. વિસેસનં હેત્થ સોમનસ્સગ્ગહણં સુખં સોમનસ્સન્તિ ‘‘રુક્ખો સિંસપા’’તિ યથા.

‘‘**અનિચ્ચા**’’તિ ઇમિના સઙ્ખારદુક્ખતાવસેન ઉપેક્ખાવેદનાય, સબ્બવેદનાસુયેવ વા આદીનવમાહ, ઇતરેહિ ઇતરદુક્ખતાવસેન યથાક્કમં દુક્ખસુખવેદનાનં, અવિસેસેન વા તીણિપિ પદાનિ સબ્બાસમ્પિ વેદનાનં વસેન યોજેતબ્બાનિ. **અયન્તિ** યો વેદનાય હુત્વા અભાવટ્ઠેન અનિચ્ચભાવો, ઉદયબ્બયપટિપીળનટ્ઠેન દુક્ખભાવો, જરાય મરણેન ચાતિ દ્વેધા વિપરિણામેતબ્બભાવો ચ, અયં વેદનાય આદીનવો, યતો વા આદીનં પરમકારુઞ્ઞં વાતિ પવત્તતીતિ. **વેદનાય નિસ્સરણન્તિ** એત્થ **વેદનાયા**તિ નિસ્સક્કવચનં, યાવ વેદનાપટિબદ્ધં છન્દરાગં ન પજહતિ, તાવાયં પુરિસો વેદનં અલ્લીનોયેવ હોતિ. યદા પન તં છન્દરાગં પજહતિ, તદાયં પુરિસો વેદનાય નિસ્સટો વિસંયુત્તો હોતીતિ છન્દરાગપ્પહાનં વેદનાય નિસ્સરણં વુત્તં. એત્થ ચ વેદનાગ્ગહણેન વેદનાય સહજાતનિસ્સયારમ્મણભૂતા ચ રૂપારૂપધમ્મા ગહિતા એવ હોન્તીતિ પઞ્ચન્નમ્પિ ઉપાદાનક્ખન્ધાનં ગહણં દટ્ઠબ્બં. વેદનાસીસેન પન દેસના આગતા, તત્થ કારણં વુત્તમેવ, લક્ખણહારનયેન વા અયમત્થો વિભાવેતબ્બો. તત્થ વેદનાગ્ગહણેન ગહિતા પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા દુક્ખસચ્ચં, વેદનાનં સમુદયગ્ગહણેન ગહિતા અવિજ્જાદયો સમુદયસચ્ચં, અત્થઙ્ગમનિસ્સરણપરિયાયેહિ નિરોધસચ્ચં, ‘‘યથાભૂતં વિદિત્વા’’તિ એતેન મગ્ગસચ્ચન્તિ એવમેત્થ ચત્તારિ સચ્ચાનિ વેદિતબ્બાનિ. કામુપાદાનમૂલકત્તા સેસુપાદાનાનં, પહીને ચ કામુપાદાને ઉપાદાનસેસાભાવતો ‘‘**વિગતછન્દરાગતાય અનુપાદાનો**’’તિ વુત્તં. **અનુપાદાવિમુત્તો**તિ અત્તનો મગ્ગફલપ્પત્તિં ભગવા દસ્સેતિ. ‘‘વેદનાન’’ન્તિઆદિના હિ યસ્સા ધમ્મધાતુયા સુપ્પટિવિદ્ધત્તા ઇમં દિટ્ઠિગતં સકારણં સગતિકં પભેદતો વિભજિતું સમત્થો અહોસિ , તસ્સ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ સદ્ધિં પુબ્બભાગપટિપદાય ઉપ્પત્તિભૂમિં દસ્સેતિ ધમ્મરાજા.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

એકચ્ચસસ્સતવાદવણ્ણના

૩૮. સત્તેસુ સઙ્ખારેસુ ચ એકચ્ચં સસ્સતં એતસ્સાતિ એકચ્ચસસ્સતો, એકચ્ચસસ્સતવાદો. સો એતેસં અત્થીતિ **એકચ્ચસસ્સતિકા** . તે પન યસ્મા એકચ્ચસસ્સતો વાદો દિટ્ઠિ એતેસન્તિ એકચ્ચસસ્સતવાદા નામ હોન્તિ, તસ્મા તમત્થં દસ્સેન્તો આહ ‘‘**એકચ્ચસસ્સતવાદા**’’તિ. ઇમિના નયેન **એકચ્ચઅસસ્સતિકા** દિપદસ્સપિ અત્થો વેદિતબ્બો. નનુ ચ ‘‘એકચ્ચસસ્સતિકા’’તિ વુત્તે તદઞ્ઞસ્સ એકચ્ચસ્સ અસસ્સતતાસન્નિટ્ઠાનં સિદ્ધમેવ હોતીતિ? સચ્ચં સિદ્ધમેવ હોતિ અત્થતો, ન પન સદ્દતો. તસ્મા સુપાકટં કત્વા દસ્સેતું ‘‘એકચ્ચઅસસ્સતિકા’’તિ વુત્તં. ન હિ ઇધ સાવસેસં કત્વા ધમ્મં દેસેતિ ધમ્મસ્સામી. **ઇધા**તિ ‘‘એકચ્ચસસ્સતિકા’’તિ ઇમસ્મિં પદે. **ગહિતા**તિ વુત્તા, તથા ચેવ અત્થો દસ્સિતો. **ઇધા**તિ વા ઇમિસ્સા દેસનાય. તથા હિ પુરિમકા તયો વાદા સત્તવસેન, ચતુત્થો સઙ્ખારવસેન વિભત્તો. ‘‘**સઙ્ખારેકચ્ચસસ્સતિકા**’’તિ ઇદં તેહિ સસ્સતભાવેન ગય્હમાનાનં ધમ્માનં યાથાવસભાવદસ્સનવસેન વુત્તં, ન પનેકચ્ચસસ્સતિકમતદસ્સનવસેન. તસ્સ હિ સસ્સતાભિમતં અસઙ્ખતમેવાતિ લદ્ધિ. તેનેવાહ ‘‘ચિત્તન્તિ વા…પે॰… ઠસ્સતી’’તિ. ન હિ યસ્સ ભાવસ્સ પચ્ચયેહિ અભિસઙ્ખતભાવં પટિજાનાતિ, તસ્સેવ નિચ્ચધુવાદિભાવો અનુમ્મત્તકેન સક્કા પટિઞ્ઞાતું. એતેન ‘‘ઉપ્પાદવયધુવતાયુત્તભાવા સિયા નિચ્ચા, સિયા અનિચ્ચા સિયા ન વત્તબ્બા’’તિઆદિના પવત્તસ્સ સત્તભઙ્ગવાદસ્સ અયુત્તતા વિભાવિતા હોતિ.

તત્થાયં અયુત્તતાવિભાવના – યદિ “યેન સભાવેન યો ધમ્મો અત્થીતિ વુચ્ચતિ, તેનેવ સભાવેન સો ધમ્મો નત્થી”તિઆદિના વુચ્ચેય્ય, સિયા અનેકન્તવાદો. અથ અઞ્ઞેન, સિયા ન અનેકન્તવાદો. ન ચેત્થ દેસન્તરાદિસમ્બન્ધભાવો યુત્તો વત્તું તસ્સ સબ્બલોકસિદ્ધત્તા, વિવાદાભાવતો . યે પન વદન્તિ “યથા સુવણ્ણઘટેન મકુટે કતે ઘટભાવો નસ્સતિ, મકુટભાવો ઉપ્પજ્જતિ, સુવણ્ણભાવો તિટ્ઠતિયેવ, એવં સબ્બભાવાનં કોચિ ધમ્મો નસ્સતિ, કોચિ ધમ્મો ઉપ્પજ્જતિ, સભાવો પન તિટ્ઠતી”તિ. તે વત્તબ્બા “કિં તં સુવણ્ણં, યં ઘટે મકુટે ચ અવટ્ઠિતં, યદિ રૂપાદિ, સો સદ્દો વિય અનિચ્ચો. અથ રૂપાદિ સમૂહો, સમૂહો નામ સમ્મુતિમત્તં. ન તસ્સ અત્થિતા નત્થિતા નિચ્ચતા વા લબ્ભતી”તિ અનેકન્તવાદો ન સિયા. ધમ્માનઞ્ચ ધમ્મિનો અઞ્ઞથાનઞ્ઞથાસુ દોસો વુત્તોયેવ સસ્સતવાદવિચારણાયં. તસ્મા સો તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. અપિચ નિચ્ચાનિચ્ચનવત્તબ્બરૂપો અત્તા લોકો ચ પરમત્થતો વિજ્જમાનતાપટિજાનનતો યથા નિચ્ચાદીનં અઞ્ઞતરં રૂપં, યથા વા દીપાદયો. ન હિ દીપાદીનં ઉદયબ્બયસભાવાનં નિચ્ચાનિચ્ચનવત્તબ્બસભાવતા સક્કા વિઞ્ઞાતું, જીવસ્સ નિચ્ચાદીસુ અઞ્ઞતરં રૂપં વિયાતિ એવં સત્તભઙ્ગસ્સ વિય સેસભઙ્ગાનમ્પિ અસમ્ભવોયેવાતિ સત્તભઙ્ગવાદસ્સ અયુત્તતા વેદિતબ્બા.

એત્થ ચ “ઇસ્સરો નિચ્ચો, અઞ્ઞે સત્તા અનિચ્ચા”તિ એવં પવત્તવાદા સત્તેકચ્ચસસ્સતિકા સેય્યથાપિ ઇસ્સરવાદા. “પરમાણવો નિચ્ચા ધુવા, અણુકાદયો અનિચ્ચા”તિ એવં પવત્તવાદા સઙ્ખારેકચ્ચસસ્સતિકા સેય્યથાપિ કાણાદા. નનુ “એકચ્ચે ધમ્મા સસ્સતા, એકચ્ચે અસસ્સતા”તિ એતસ્મિં વાદે ચક્ખાદીનં અસસ્સતતાસન્નિટ્ઠાનં યથાસભાવાવબોધો એવ, તયિદં કથં મિચ્છાદસ્સનન્તિ, કો વા એવમાહ “ચક્ખાદીનં અસસ્સતભાવસન્નિટ્ઠાનં મિચ્છાદસ્સન”ન્તિ? અસસ્સતેસુયેવ પન કેસઞ્ચિ ધમ્માનં સસ્સતભાવાભિનિવેસો ઇધ મિચ્છાદસ્સનં. તેન પન એકવારે પવત્તમાનેન ચક્ખાદીનં અસસ્સતભાવાવબોધો વિદૂસિતો સંસટ્ઠભાવતો વિસસંસટ્ઠો વિય સપ્પિમણ્ડો સકિચ્ચકરણાસમત્થતાય સમ્માદસ્સનપક્ખે ઠપેતબ્બતં નારહતીતિ. અસસ્સતભાવેન નિચ્છિતાપિ વા ચક્ખુઆદયો સમારોપિતજીવસભાવા એવ દિટ્ઠિગતિકેહિ ગય્હન્તીતિ તદવબોધસ્સ મિચ્છાદસ્સનભાવો ન સક્કા નિવારેતું. તેનેવાહ “**ચક્ખું ઇતિપિ…પે॰… કાયો ઇતિપિ અયં મે અત્તા**”તિઆદિ. એવઞ્ચ કત્વા અસઙ્ખતાય સઙ્ખતાય ચ ધાતુયા વસેન યથાક્કમં “એકચ્ચે ધમ્મા સસ્સતા, એકચ્ચે અસસ્સતા”તિ એવં પવત્તો વિભજ્જવાદોપિ એકચ્ચસસ્સતવાદો આપજ્જતીતિ એવંપકારા ચોદના અનવકાસા હોતિ અવિપરીતધમ્મસભાવસમ્પટિપત્તિભાવતો.

કામઞ્ચેત્થ પુરિમવાદેપિ અસસ્સતાનં ધમ્માનં “સસ્સતા”તિ ગહણં વિસેસતો મિચ્છાદસ્સનં, સસ્સતાનં પન “સસ્સતા”તિ ગાહો ન મિચ્છાદસ્સનં યથાસભાવગ્ગહણભાવતો. અસસ્સતેસુયેવ પન “કેચિદેવ ધમ્મા સસ્સતા, કેચિ અસસ્સતા”તિ ગહેતબ્બધમ્મેસુ વિભાગપ્પવત્તિયા ઇમસ્સ વાદસ્સ વાદન્તરતા વુત્તા, ન ચેત્થ “સમુદાયન્તોગધત્તા એકદેસસ્સ સપ્પદેસસસ્સતગ્ગાહો નિપ્પદેસસસ્સતગ્ગાહે સમોધાનં ગચ્છતી”તિ સક્કા વત્તું વાદી તબ્બિસયવિસેસવસેન વાદદ્વયસ્સ પવત્તત્તા. અઞ્ઞે એવ હિ દિટ્ઠિગતિકા “સબ્બે ધમ્મા સસ્સતા”તિ અભિનિવિટ્ઠા, અઞ્ઞે “એકચ્ચસસ્સતા”તિ. સઙ્ખારાનં અનવસેસપરિયાદાનં, એકદેસપરિગ્ગહો ચ વાદદ્વયસ્સ પરિબ્યત્તોયેવ. કિઞ્ચ ભિય્યો અનેકવિધસમુસ્સયે એકવિધસમુસ્સયે ચ ખન્ધપબન્ધે અભિનિવેસભાવતો. ચતુબ્બિધોપિ હિ સસ્સતવાદી જાતિવિસેસવસેન નાનાવિધરૂપકાયસન્નિસ્સયે એવ અરૂપધમ્મપુઞ્જે સસ્સતાભિનિવેસી જાતો અભિઞ્ઞાણેન અનુસ્સવાદીહિ ચ રૂપકાયભેદગ્ગહણતો. તથા ચ વુત્તં “તતો ચુતો અમુત્ર ઉદપાદિ”ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૨) “ચવન્તિ ઉપપજ્જન્તી”તિ ચ આદિ. વિસેસલાભી એકચ્ચસસ્સતિકો અનુપધારિતભેદસમુસ્સયેવ ધમ્મપબન્ધે સસ્સતાકારગ્ગહણેન અભિનિવિસનં જનેસિ

એકભવપરિયાપન્નખન્ધસન્તાનવિસયત્તા તદભિનિવેસસ્સ. તથા ચ તીસુપિ વાદેસુ ''તં પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરતિ, તતો પરં નાનુસ્સરતી''તિ એત્તકમેવ વુત્તં, તક્કીનં પન સસ્સતેકચ્ચસસ્સતવાદીનં સસ્સતાભિનિવેસવિસેસો રૂપારૂપધમ્મવિસયતાય સુપાકટોયેવાતિ.

૩૯. **દીઘસ્સ કાલસ્સ અતિક્કમેના**તિ વિવટ્ટવિવટ્ટટ્ઠાયીનં અપગમેન. અનેકત્થત્તા ધાતૂનં **સં**-સદ્દેન યુત્તો **વટ્ટ**-સદ્દો વિનાસવાચીતિ આહ "**વિનસ્સતી**"તિ, સઙ્ખયવસેન વત્તતીતિ અત્થો. વિપત્તિકરમહામેઘસમુપ્પત્તિતો પટ્ઠાય હિ યાવ અણુસહગતોપિ સઙ્ખારો ન હોતિ, તાવ લોકો સંવટ્ટતીતિ વુચ્ચતિ. **લોકો**તિ ચેત્થ પથવીઆદિભાજનલોકો અધિપ્પેતો. **ઉપરિબ્રહ્મલોકેસૂ**તિ પરિત્તસુભાદીસુ રૂપીબ્રહ્મલોકેસુ. અગ્ગિના હિ કપ્પવુટ્ઠાનં ઇધાધિપ્પેતં બહુલં પવત્તનતો. તેનેવાહ ભગવા ''આભસ્સરસંવત્તનિકા હોન્તી''તિ. **અરૂપેસુ વાતિ વા**-સદ્દેન સંવટ્ટમાનલોકધાતૂહિ અઞ્ઞલોકધાતૂસુ વાતિ વિકપ્પનં વેદિતબ્બં. ન હિ ''સબ્બે અપાયસત્તા તદા રૂપારૂપભવેસુ ઉપ્પજ્જન્તી''તિ સક્કા વિઞ્ઞાતું અપાયેસુ દીઘતમાયુકાનં મનુસ્સલોકૂપપત્તિયા અસમ્ભવતો. સતિપિ સબ્બસત્તાનં અભિસઙ્ખારમનસા નિબ્બત્તભાવે બાહિરપચ્ચયેહિ વિના મનસાવ નિબ્બત્તત્તા ''મનોમયા''તિ વુચ્ચન્તિ રૂપાવચરસત્તા. યદિ એવં કામભવે ઓપપાતિકસત્તાનમ્પિ મનોમયભાવો આપજ્જતીતિ? નાપજ્જતિ અધિચિત્તભૂતેન અતિસયમનસા નિબ્બત્તસત્તેસુ મનોમયવોહારતોતિ દસ્સન્તો આહ "**ઝાનમનેન નિબ્બત્તત્તા મનોમયા**"તિ. એવં અરૂપાવચરસત્તાનમ્પિ મનોમયભાવો આપજ્જતીતિ ચે? ન, તત્થ બાહિરપચ્ચયેહિ નિબ્બત્તેતબ્બતાસઙ્કાય એવ અભાવતો, ''મનસાવ નિબ્બત્તા''તિ અવધારણાસમ્ભવતો. નિરુળ્હો વાયં લોકે મનોમયવોહારો રૂપાવચરસત્તેસુ. તથા હિ ''અન્નમયો પાનમયો મનોમયો આનન્દમયો વિઞ્ઞાણમયો''તિ પઞ્ચધા અત્તાનં વેદવાદિનો વદન્તિ. ઉચ્છેદવાદેપિ વક્ખતિ ''દિબ્બો રૂપી મનોમયો''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૮૬). સોભના પભા એતેસુ સન્તીતિ **સુભા**. "**ઉક્કંસેના**"તિ આભસ્સરદેવે સન્ધાયાહ, પરિત્તાભા અપ્પમાણાભા પન દ્વે ચત્તારો ચ કપ્પે તિટ્ઠન્તિ. **અટ્ઠકપ્પે**તિ અટ્ઠ મહાકપ્પે.

૪૦. **સણ્ઠાતી**તિ સમ્પત્તિકરમહામેઘસમુપ્પત્તિતો પટ્ઠાય પથવીસન્ધારકુદકતંસન્ધારકવાયુમહાપથવીઆદીનં સમુપ્પત્તિવસેન ઠાતિ, ''સમ્ભવતિ'' ઇચ્ચેવ વા અત્થો અનેકત્થત્તા ધાતૂનં. **પકતિયા**તિ સભાવેન, તસ્સ ''સુઞ્ઞ''ન્તિ ઇમિના સમ્બન્ધો. તત્થ કારણમાહ "**નિબ્બત્તસત્તાનં નત્થિતાયા**"તિ, અનુપ્પન્નત્તાતિ અત્થો, તેન યથા એકચ્ચાનિ વિમાનાનિ તત્થ નિબ્બત્તસત્તાનં ચુતત્તા સુઞ્ઞાનિ હોન્તિ, ન એવમિદન્તિ દસ્સેતિ. બ્રહ્મપારિસજ્જબ્રહ્મપુરોહિતમહાબ્રહ્માનો બ્રહ્મકાયિકા, તેસં નિવાસો ભૂમિપિ "**બ્રહ્મકાયિકા**"તિ વુત્તા. કમ્મં ઉપનિસ્સયવસેન પચ્ચયો એતિસ્સાતિ **કમ્મપચ્ચયા**. અથ વા તત્થ નિબ્બત્તસત્તાનં વિપચ્ચનકકમ્મસ્સ સહકારીપચ્ચયભાવતો, કમ્મસ્સ પચ્ચયાતિ **કમ્મપચ્ચયા** . ઉતુ સમુટ્ઠાનં એતિસ્સાતિ **ઉતુસમુટ્ઠાના**. "**કમ્મપચ્ચયઉતુસમુટ્ઠાના**"તિ વા પાઠો, કમ્મસહાયો પચ્ચયો, કમ્મસ્સ વા સહાયભૂતો પચ્ચયો કમ્મપચ્ચયો , સોવ ઉતુ કમ્મપચ્ચયઉતુ, સો સમુટ્ઠાનં એતિસ્સાતિ યોજેતબ્બં. **એત્થા**તિ ''બ્રહ્મવિમાન''ન્તિ વુત્તાય બ્રહ્મકાયિકભૂમિયા. કથં પણીતાય દુતિયજ્ઝાનભૂમિયં ઠિતાનં હીનાય પઠમજ્ઝાનભૂમિયા ઉપપત્તિ હોતીતિ આહ "**અથ સત્તાન**"ન્તિઆદિ. **ઓતરન્તી**તિ ઉપપજ્જનવસેન હેટ્ઠાભૂમિં ગચ્છન્તિ.

અપ્પાયુકેતિ યં ઉળારં પુઞ્ઞકમ્મં કતં, તસ્સ ઉપ્પજ્જનારહવિપાકપબન્ધતો અપ્પપરિમાણાયુકે. **આયુપ્પમાણેનેવા**તિ પરમાયુપ્પમાણેનેવ. કિં પનેતં પરમાયુ નામ, કથં વા તં પરિચ્છિન્નપમાણન્તિ? વુચ્ચતે – યો તેસં તેસં સત્તાનં તસ્મિં તસ્મિં ભવવિસેસે પુરિમસિદ્ધભવપત્થનૂપનિસ્સયવસેન સરીરાવયવવણ્ણસણ્ઠાનપમાણાદિવિસેસા વિય તંતંગતિનિકાયાદીસુ યેભુય્યેન નિયતપરિચ્છેદો

ગબ્ભસેય્યકકામાવચરદેવરૂપાવચરસત્તાનં સુક્કસોણિતઉતુભોજનાદિ ઉતુઆદિપચ્ચયુપ્પન્નપચ્ચયૂપત્થમ્ભિતો વિપાકપબન્ધસ્સ ઠિતિકાલનિયમો, સો યથાસકં ખણમત્તાવટ્ઠાયીનમ્પિ અત્તનો સહજાતાનં રૂપારૂપધમ્માનં ઠપનાકારવુત્તિતાય પવત્તકાનિ રૂપારૂપજીવિતિન્દ્રિયાનિ યસ્મા ન કેવલં નેસં ખણઠિતિયા એવ કારણભાવેન અનુપાલકાનિ, અથ ખો યાવ ભવઙ્ગુપચ્છેદા અનુપબન્ધસ્સ અવિચ્છેદહેતુભાવેનાપિ, તસ્મા આયુહેતુકત્તા કારણૂપચારેન આયુ, ઉક્કંસપરિચ્છેદવસેન પરમાયૂતિ ચ વુચ્ચતિ. તં પન દેવાનં નેરયિકાનં ઉત્તરકુરુકાનઞ્ચ નિયતપરિચ્છેદં, ઉત્તરકુરુકાનં પન એકન્તનિયતપરિચ્છેદમેવ, અવસિટ્ઠમનુસ્સપેતતિરચ્છાનાનં પન ચિરટ્ઠિતિસંવત્તનિકકમ્મબહુલે કાલે તંકમ્મસહિતસન્તાનજનિતસુક્કસોણિતપ્પચ્ચયાનં તંમૂલકાનઞ્ચ ચન્દસૂરિયસમવિસમપરિવત્તનાદિજનિતઉતુઆહારાદિસમવિસમ પચ્ચયાનં વસેન ચિરાચિરકાલતો અનિયતપરિચ્છેદં, તસ્સ ચ યથા પુરિમસિદ્ધભવપત્થનાવસેન તંતંગતિનિકાયાદીસુ વણ્ણસણ્ઠાનાદિવિસેસનિયમો સિદ્ધો દસ્સનાનુસ્સવાદીહિ, તથા આદિતો ગહણસિદ્ધિયા. એવં તાસુ તાસુ ઉપપત્તીસુ નિબ્બત્તસત્તાનં યેભુય્યેન સમપ્પમાણટ્ઠિતિકાલં દસ્સનાનુસ્સવેહિ લભિત્વા તં પરમતં અજ્ઝોસાય પવત્તિતભવપત્થનાવસેન આદિતો પરિચ્છેદનિયમો વેદિતબ્બો. યસ્મા પન કમ્મં તાસુ તાસુ ઉપપત્તીસુ યથા તંતંઉપપત્તિનિયતવણ્ણાદિનિબ્બત્તને સમત્થં, એવં નિયતાયુપરિચ્છેદાસુ ઉપપત્તીસુ પરિચ્છેદાતિક્કમેન વિપાકનિબ્બત્તને સમત્થં ન હોતિ, તસ્મા વુત્તં “**આયુપ્પમાણેનેવ ચવન્તી**”તિ. યસ્મા પન ઉપત્થમ્ભકસહાયેહિ અનુપાલકપ્પચ્ચયેહિ ઉપાદિન્નકક્ખન્ધાનં પવત્તેતબ્બાકારો અત્થતો પરમાયુ, તસ્સ યથાવુત્તપરિચ્છેદાનતિક્કમનતો સતિપિ કમ્માવસેસે ઠાનં ન સમ્ભવતિ, તેન વુત્તં “**અત્તનો પુઞ્ઞબલેનેવ ઠાતું ન સક્કોતી**”તિ. **કપ્પં વા**તિ અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પં વા તસ્સ ઉપડ્ઢં વા ઉપડ્ઢકપ્પતો ઊનમધિકં વાતિ વિકપ્પનત્થો **વા**-સદ્દો.

૪૧. **અનભિરતી**તિ એકવિહારેન અનભિરતિ. સા પન યસ્મા અઞ્ઞેહિ સમાગમિચ્છા હોતિ, તેન વુત્તં “**અપરસ્સાપિ સત્તસ્સ આગમનપત્થના**”તિ. પિયવત્થુવિરહેન પિયવત્થુઅલાભેન વા ચિત્તવિઘાતો **ઉક્કણ્ઠિતા**, સા અત્થતો દોમનસ્સચિત્તુપ્પાદો યેવાતિ આહ “**પટિઘસમ્પયુત્તા**”તિ. દીઘરત્તં ઝાનરતિયા રમમાનસ્સ વુત્તપ્પકારં અનભિરતિનિમિત્તં ઉપ્પન્ના ‘‘મમ’’ન્તિ ચ ‘‘અહ’’ન્તિ ચ ગહણસ્સ કારણભૂતા તણ્હાદિટ્ઠિયો ઇધ **પરિતસ્સના**. તા પન ચિત્તસ્સ પુરિમાવત્થાય ચલનં કમ્પનન્તિ આહ “**ઉબ્બિજ્જના ફન્દના**”તિ. તેનેવાહ “**તણ્હાતસ્સનાપિ દિટ્ઠિતસ્સનાપિ વટ્ટતી**”તિ. યં પન અત્થુદ્ધારે ‘‘અહો વત અઞ્ઞેપિ સત્તા ઇત્થત્તં આગચ્છેય્યુન્તિ અયં તણ્હાતસ્સના નામા’’તિ વુત્તં, તં દિટ્ઠિતસ્સનાય વિસું ઉદાહરણં દસ્સેન્તેન તણ્હાતસ્સનંયેવ તતો નિદ્ધારેત્વા વુત્તં, ન પન તત્થ દિટ્ઠિતસ્સનાય અભાવતોતિ દટ્ઠબ્બં. **તાસતસ્સના** ચિત્તુત્રાસો. **ભયાનક**ન્તિ ભેરવારમ્મણનિમિત્તં બલવભયં. તેન સરીરસ્સ થદ્ધભાવો **છમ્ભિતત્તં ભયં સંવેગ**ન્તિ એત્થ **ભય**ન્તિ ભઙ્ગાનુપસ્સનાય ચિણ્ણન્તે સબ્બસઙ્ખારતો ભાયનવસેન ઉપ્પન્નં ભયઞાણં. **સંવેગ**ન્તિ સહોત્તપ્પઞાણં, ઓત્તપ્પમેવ વા. **સન્તાસ**ન્તિ આદીનવનિબ્બિદાનુપસ્સનાહિ સઙ્ખારેહિ સન્તસ્સનઞાણં. સહ બ્યાયતિ પવત્તતિ, દોસં વા છાદેતીતિ સહબ્યો, સહાયો, તસ્સ ભાવં **સહબ્યતં**.

૪૨. **અભિભવિત્વા ઠિતો** ઇમે સત્તેતિ અધિપ્પાયો. યસ્મા પન સો પાસંસભાવેન ઉત્તમભાવેન ચ ‘‘તે સત્તે અભિભવિત્વા ઠિતો’’તિ અત્તાનં મઞ્ઞતિ, તસ્મા વુત્તં “**જેટ્ઠકોહમસ્મી**”તિ. **અઞ્ઞદત્થુ દસો**તિ દસ્સને અન્તરાયાભાવવચનેન, ઞેય્યવિસેસપરિગ્ગાહિકભાવેન ચ અનાવરણદસ્સાવિતં પટિજાનાતીતિ આહ “**સબ્બં પસ્સામીતિ અત્થો**”તિ. **ભૂતભબ્યાન**ન્તિ અહેસુન્તિ ભૂતા, ભવન્તિ ભવિસ્સન્તીતિ ભબ્યા, અટ્ઠકથાયં પન વત્તમાનકાલવસેનેવ ભબ્ય-સદ્દસ્સ અત્થો દસ્સિતો. **પઠમચિત્તક્ખણે**તિ પટિસન્ધિચિત્તક્ખણે. કિઞ્ચાપિ સો બ્રહ્મા

અનવટ્ઠિતદસ્સનત્તા પુથુજ્જનસ્સ પુરિમતરજાતિપરિચિતમ્પિ કમ્મસ્સકતઞ્ઞાણં વિસ્સજ્જેત્વા વિકુબ્બનિદ્ધિવસેન ચિત્તુપ્પત્તિમત્તપટિબદ્ધેન સત્તનિમ્માનેન વિપલ્લટ્ઠો ''અહં ઇસ્સરો કત્તા નિમ્માતા''તિઆદિના ઇસ્સરકુત્તદસ્સનં પક્ખન્દમાનો અભિનિવિસનવસેનેવ પતિટ્ઠિતો, ન પતિટ્ઠાપનવસેન ''તસ્સ એવં હોતી''તિ વુત્તત્તા, પતિટ્ઠાપનક્કમેનેવ પન તસ્સ સો અભિનિવેસો જાતોતિ દસ્સનત્થં ''**કારણતો સાધેતુકામો**''તિ, ''**પટિઞ્ઞં કત્વા**''તિ ચ વુત્તં. તેનાહ ભગવા ''તં કિસ્સ હેતૂ''તિઆદિ. તત્થ **મનોપણિધી**તિ મનસા એવ પત્થના, તથા ચિત્તપ્પવત્તિમત્તમેવાતિ અત્થો, **ઇત્થભાવન્તિ** ઇદપ્પકારતં. યસ્મા પન ઇત્થન્તિ બ્રહ્મત્તભાવો ઇધાધિપ્પેતો, તસ્મા ''**બ્રહ્મભાવન્તિ અત્થો**''તિ વુત્તં. નનુ ચ દેવાનં ઉપપત્તિસમનન્તરં ''ઇમિસ્સા નામ ગતિયા ચવિત્વા ઇમિના નામ કમ્મુના ઇધૂપપન્ના''તિ પચ્ચવેક્ખણા હોતીતિ? સચ્ચં હોતિ, સા પન પુરિમજાતીસુ કમ્મસ્સકતઞ્ઞાણે સમ્મદેવ નિવિટ્ઠજ્ઝાસયાનં. ઇમે પન સત્તા પુરિમાસુપિ જાતીસુ ઇસ્સરકુત્તદસ્સનવસેન વિનિબન્ધાભિનિવેસા અહેસુન્તિ દટ્ઠબ્બં. તેન વુત્તં ''**ઇમિના મય**''ન્તિઆદિ.

૪૩. ઈસતીતિ ઈસો, અભિભૂતિ અત્થો. મહા ઈસો મહેસો, સુપ્પતિટ્ઠમહેસતાય પન પરેહિ ''મહેસો''તિ અક્ખાતબ્બતાય મહેસક્ખો, અતિસયેન મહેસક્ખો **મહેસક્ખતરો**તિ વચનત્થો દટ્ઠબ્બો. યસ્મા પન સો મહેસક્ખભાવો આધિપતેય્યપરિવારસમ્પત્તિયા વિઞ્ઞાયતિ, તસ્મા ''**ઇસ્સરિયપરિવારવસેન મહાયસતરો**''તિ વુત્તં.

૪૪. **ઇધેવ આગચ્છતી**તિ ઇમસ્મિં મનુસ્સલોકે એવ પટિસન્ધિવસેન આગચ્છતિ. **યં અઞ્ઞતરો સત્તો**તિ એત્થ **યન્તિ** નિપાતમત્તં, કરણે વા પચ્ચત્તનિદ્દેસો, યેન ઠાનેનાતિ અત્થો, કિરિયાપરામસનં વા. **ઇત્થત્તં આગચ્છતી**તિ એત્થ યદેતં ઇત્થત્તસ્સ આગમનં, એતં ઠાનં વિજ્જતીતિ અત્થો. એસ નયો ''**પબ્બજતિ, ચેતોસમાધિં ફુસતિ, પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરતી**''તિ એતેસુપિ પદેસુ. ''ઠાનં ખો પનેતં ભિક્ખવે વિજ્જતિ, યં અઞ્ઞતરો સત્તો''તિ ઇમઞ્હિ પદં ''પબ્બજતી''તિઆદીહિ પદેહિ પચ્ચેકં યોજેતબ્બન્તિ.

૪૫. ખિડ્ડાય પદુસ્સન્તીતિ ખિડ્ડાપદોસિનો, ખિડ્ડાપદોસિનો એવ **ખિડ્ડાપદોસિકા**, ખિડ્ડાપદોસો વા એતેસં અત્થીતિ **ખિડ્ડાપદોસિકા**. અતિક્કન્તવેલં **અતિવેલં**, આહારૂપભોગકાલં અતિક્કમિત્વાતિ અત્થો. મેથુનસમ્પયોગેન ઉપ્પજ્જનકસુખં **કેળિહસ્સસુખં રતિધમ્મો** રતિસભાવો. **આહારન્તિ** એત્થ કો દેવાનં આહારો, કા આહારવેલાતિ? સબ્બેસમ્પિ કામાવચરદેવાનં સુધા આહારો, સા હેટ્ઠિમેહિ ઉપરિમાનં પણીતતમા હોતિ, તં યથાસકં દિવસવસેન દિવસે દિવસે ભુઞ્જન્તિ. કેચિ પન ''બિળારપદપ્પમાણં સુધાહારં ભુઞ્જન્તિ, સો જિવ્હાય ઠપિતમત્તો યાવ કેસગ્ગનખગ્ગા કાયં ફરતિ, તેસંયેવ દિવસવસેન સત્તદિવસે યાપનસમત્થો ચ હોતી''તિ વદન્તિ. ''**નિરન્તરં ખાદન્તા પિવન્તા**''તિ ઇદં પરિકપ્પનવસેન વુત્તં. **કમ્મજતેજસ્સ બલવભાવો** ઉળારપુઞ્ઞનિબ્બત્તત્તા, ઉળારગરુસિનિદ્ધસુધાહારજીરણતો ચ. **કરજકાયસ્સ મન્દભાવો** મુદુસુખુમાલભાવતો. તેનેવ હિ ભગવા ઇન્દસાલગુહાયં પકતિપથવિયં સણ્ઠાતું અસક્કોન્તં સક્કં દેવરાજાનં ''ઓળારિકં કાયં અધિટ્ઠેહી''તિ આહ. **તેસન્તિ** મનુસ્સાનં. **વત્થુન્તિ** કરજકાયં. **કેચીતિ** અભયગિરિવાસિનો.

૪૭. **મનેના**તિ ઇસ્સાપકતત્તા પદુટ્ઠેન મનસા. ઉસૂયાવસેન મનસોવ પદોસો મનોપદોસો, સો એતેસં અત્થિ વિનાસહેતુભૂતોતિ **મનોપદોસિકા**તિ એવં વા એત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **અકુદ્ધો રક્ખતી**તિ કુદ્ધસ્સ સો કોધો ઇતરસ્મિં અકુજ્ઝન્તે અનુપાદાનો એકવારમેવ ઉપ્પત્તિયા અનાસેવનો ચાવેતું ન સક્કોતિ ઉદકન્તં પત્વા અગ્ગિ વિય નિબ્બાયતિ, તસ્મા અકુદ્ધો તં ચવનતો રક્ખતિ, ઉભોસુ પન કુદ્ધેસુ ભિય્યો ભિય્યો અઞ્ઞમઞ્ઞમ્હિ પરિવડ્ઢનવસેન તિખિણસમુદાચારો નિસ્સયદહનરસો કોધો ઉપ્પજ્જમાનો હદયવત્થું નિદહન્તો અચ્ચન્તસુખુમાલકરજકાયં

વિનાસેતિ, તતો સકલોપિ અત્તભાવો અન્તરધાયતિ. તેનાહ "**ઉભોસુ પના**"તિઆદિ . તથા ચાહ ભગવા "અઞ્ઞમઞ્ઞં પદુટ્ઠચિત્તા કિલન્તકાયા...પે॰... ચવન્તી"તિ. **ધમ્મતા**તિ ધમ્મનિયામો. સો ચ તેસં કરજકાયસ્સ મન્દતાય, તથાઉપ્પજ્જનકકોધસ્સ ચ બલવતાય ઠાનસો ચવનં, તેસં રૂપારૂપધમ્માનં સભાવોતિ અધિપ્પાયો.

૪૯. **ચક્ખાદીનં ભેદં પસ્સતી**તિ વિરોધિપચ્ચયસન્નિપાતે વિકારાપત્તિદસ્સનતો, અન્તે ચ અદસ્સનૂપગમનતો વિનાસં પસ્સતિ ઓળારિકત્તા રૂપધમ્મભેદસ્સ. **પચ્ચયં દત્વા**તિ અનન્તરપચ્ચયાદિવસેન પચ્ચયો હુત્વા. "**બલવતર**"ન્તિ ચિત્તસ્સ લહુતરં ભેદં સન્ધાય વુત્તં. તથા હિ એકસ્મિં રૂપે ધરન્તેયેવ સોળસ ચિત્તાનિ ભિજ્જન્તિ. **ભેદં ન પસ્સતી**તિ ખણે ખણે ભિજ્જન્તમ્પિ ચિત્તં પરસ્સ અનન્તરપચ્ચયભાવેનેવ ભિજ્જતીતિ પુરિમચિત્તસ્સ અભાવં પટિચ્છાદેત્વા વિય પચ્છિમચિત્તસ્સ ઉપ્પત્તિતો ભાવપક્ખો બલવતરો પાકટો ચ હોતિ, ન અભાવપક્ખોતિ ચિત્તસ્સ વિનાસં ન પસ્સતિ, અયઞ્ચ અત્થો અલાતચક્કદસ્સનેન સુપાકટો વિઞ્ઞાયતિ. યસ્મા પન તક્કીવાદી નાનત્તનયસ્સ દૂરતરતાય એકત્તનયસ્સપિ મિચ્છાગહિતત્તા "યદેવિદં વિઞ્ઞાણં સબ્બદાપિ એકરૂપેન પવત્તતિ, અયમેવ અત્તા નિચ્ચો"તિઆદિના અભિનિવેસં જનેતિ, તસ્મા વુત્તં "**સો તં અપસ્સન્તો**"તિઆદિ.

અન્તાનન્તવાદવણ્ણના

૫૩. **અન્તાનન્તિકા**તિ એત્થ અમતિ ગચ્છતિ એત્થ સભાવો ઓસાનન્તિ અન્તો, મરિયાદા. તપ્પટિસેધેન અનન્તો, અન્તો ચ અનન્તો ચ અન્તાનન્તો ચ નેવન્તાનાનન્તો ચ અન્તાનન્તા સામઞ્ઞનિદ્દેસેન, એકસેસેન વા "નામરૂપપચ્ચયા સળાયતન"ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૬; સં॰ નિ॰ ૨.૧; ઉદા॰ ૧) વિય. કસ્સ પન અન્તાનન્તોતિ? લોકીયતિ સંસારનિસ્સરણત્થિકેહિ દિટ્ઠિગતિકેહિ, લોકીયન્તિ વા એત્થ તેહિ પુઞ્ઞાપુઞ્ઞં તબ્બિપાકો ચાતિ લોકોતિ સઙ્ખ્યં ગતસ્સ અત્તનો. તેનાહ ભગવા "અન્તાનન્તં લોકસ્સ પઞ્ઞપેન્તી"તિ. કો પન એસો અત્તાતિ? ઝાનવિસયભૂતકસિણનિમિત્તં. તત્થ હિ અયં દિટ્ઠિગતિકો લોકસઞ્ઞી. તથા ચ વુત્તં "તં લોકોતિ ગહેત્વા"તિ. કેચિ પન "ઝાનં તંસમ્પયુત્તધમ્મા ચ ઇધ 'અત્તા , લોકો'તિ ચ ગહિતા"તિ વદન્તિ. અન્તાનન્તસહચરિતવાદો અન્તાનન્તો, યથા "કુન્તા પચરન્તી"તિ અન્તાનન્તસન્નિસ્સયો વા યથા "મઞ્ચા ઘોસન્તી"તિ. સો એતેસં અત્થીતિ **અન્તાનન્તિકા**. તે પન યસ્મા યથાવુત્તનયેન અન્તાનન્તો વાદો દિટ્ઠિ એતેસન્તિ "**અન્તાનન્તવાદા**"તિ વુચ્ચન્તિ. તસ્મા અટ્ઠકથાયં "અન્તાનન્તવાદા"તિ વત્વા "અન્તં વા"તિઆદિના અત્થો વિભત્તો.

એત્થાહ – યુત્તં તાવ પુરિમાનં તિણ્ણં વાદીનં અન્તત્તઞ્ચ અનન્તત્તઞ્ચ અન્તાનન્તત્તઞ્ચ આરબ્ભ પવત્તવાદત્તા અન્તાનન્તિકત્તં, પચ્છિમસ્સ પન તદુભયપટિસેધનવસેન પવત્તવાદત્તા કથ અન્તાનન્તિકત્તન્તિ? તદુભયપટિસેધનવસેન પવત્તવાદત્તા એવ. યસ્મા અન્તાનન્તપટિસેધવાદોપિ અન્તાનન્તવિસયો એવ તં આરબ્ભ પવત્તત્તા. એતદત્થંયેવ હિ સન્ધાય અટ્ઠકથાયં "આરબ્ભ પવત્તવાદા"તિ વુત્તં. અથ વા યથા તતિયવાદે દેસભેદવસેન એકસ્સેવ અન્તવન્તતા અનન્તતા ચ સમ્ભવતિ, એવં તક્કીવાદેપિ કાલભેદવસેન ઉભયસમ્ભવતો અઞ્ઞમઞ્ઞપટિસેધેન ઉભયઞ્ઞેવ વુચ્ચતિ. કથં? અન્તવન્તતાપટિસેધેન હિ અનન્તતા વુચ્ચતિ, અનન્તતાપટિસેધેન ચ અન્તવન્તતા, અન્તાનન્તાનઞ્ચ ન તતિયવાદભાવો કાલભેદસ્સ અધિપ્પેતત્તા. ઇદં વુત્તં હોતિ – યસ્મા અયં લોકસઞ્ઞિતો અત્તા અધિગતવિસેસેહિ મહેસીહિ અનન્તો કદાચિ સક્ખિદિટ્ઠોતિ અનુસુય્યતિ, તસ્મા નેવન્તવા. યસ્મા પન તેહિયેવ કદાચિ અન્તવા સક્ખિદિટ્ઠોતિ અનુસુય્યતિ, તસ્મા ન પન અનન્તોતિ. યથા ચ અનુસ્સુતિતક્કીવસેન, એવં જાતિસ્સરતક્કી આદીનઞ્ચ વસેન યથાસમ્ભવં યોજેતબ્બં. અયઞ્હિ તક્કિકો

અવટ્ઠિતભાવપુબ્બકત્તા પટિભાગનિમિત્તાનં વટ્ઠિતભાવસ્સ વટ્ઠિતકાલવસેન અપ્પચ્ચક્ખકારિતાય અનુસ્સવાદિમત્તે ઠત્વા ''નેવન્તવા''તિ પટિક્ખિપતિ. અવટ્ઠિતકાલવસેન પન ''ન પનાનન્તો''તિ, ન પન અન્તતાનન્તતાનં અચ્ચન્તમભાવેન યથા તં ''નેવસઞ્ઞિનાસઞ્ઞી''તિ. પુરિમવાદત્તયપટિક્ખેપો ચ અત્તના યથાધિપ્પેતપ્પકારવિલક્ખણતાય તેસં, અવસ્સઞ્ચેતં એવં વિઞ્ઞાતબ્બં, અઞ્ઞથા વિક્ખેપપક્ખંયેવ ભજેય્ય ચતુત્થવાદો. ન હિ અન્તતાઅનન્તતાતદુભયવિનિમુત્તો અત્તનો પકારો અત્થિ, તક્કીવાદી ચ યુત્તિમગ્ગકો, કાલભેદવસેન ચ તદુભયં એકસ્મિમ્પિ ન ન યુજ્જતીતિ.

કેચિ પન યદિ પનાયં અત્તા અન્તવા સિયા, દૂરદેસે ઉપપજ્જનાનુસ્સરણાદિ કિચ્ચનિપ્ફત્તિ ન સિયા. અથ અનન્તો, ઇધ ઠિતસ્સ દેવલોકનિરયાદીસુ સુખદુક્ખાનુભવનમ્પિ સિયા. સચે પન અન્તવા ચ અનન્તો ચ, તદુભયદોસસમાયોગો. તસ્મા ''અન્તવા, અનન્તો''તિ ચ અબ્યાકરણીયો અત્તાતિ એવં તક્કનવસેન ચતુત્થવાદપ્પવત્તિં વણ્ણેન્તિ. એવમ્પિ યુત્તં તાવ પચ્છિમવાદીદ્વયસ્સ અન્તાનન્તિકત્તં અન્તાનન્તાનં વસેન ઉભયવિસયત્તા તેસં વાદસ્સ. પુરિમવાદીદ્વયસ્સ પન કથં વિસું અન્તાનન્તિકત્તન્તિ? ઉપચારવુત્તિયા. સમુદિતેસુ હિ અન્તાનન્તવાદીસુ પવત્તમાનો અન્તાનન્તિક-સદ્દો તત્થ નિરુળ્હતાય પચ્ચેકમ્પિ અન્તાનન્તિકવાદીસુ પવત્તતિ, યથા અરૂપજ્ઝાનેસુ પચ્ચેકં અટ્ઠવિમોક્ખપરિયાયો, યથા ચ લોકે સત્તાસયોતિ. અથ વા અભિનિવેસતો પુરિમકાલપ્પવત્તિવસેન અયં તત્થ વોહારો કતો. તેસઞ્હિ દિટ્ઠિગતિકાનં તથારૂપચેતોસમાધિસમધિગમતો પુબ્બકાલં ''અન્તવા નુ અયં લોકો, અનન્તો નૂ''તિ ઉભયાકારાવલમ્બિનો પરિવિતક્કસ્સ વસેન નિરુળ્હો અન્તાનન્તિકભાવો વિસેસલાભેન તત્થ ઉપ્પન્નેપિ એકંસગ્ગાહે પુરિમસિદ્ધરુળ્હિયા વોહરીયતીતિ.

૫૪-૬૦. વુત્તનયેનાતિ ''તક્કયતીતિ તક્કી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩૪) સદ્દતો, ''ચતુબ્બિધો તક્કી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩૪) અત્થતો ચ સસ્સતવાદે વુત્તવિધિના. **દિટ્ઠપુબ્બાનુસારેના**તિ દસ્સનભૂતેન વિઞ્ઞાણેન ઉપલદ્ધપુબ્બસ્સ અન્તવન્તાદિનો અનુસ્સરણેન. એવઞ્ચ કત્વા અનુસ્સુતિતક્કીસુદ્ધતક્કીનમ્પિ ઇધ સઙ્ગહો સિદ્ધો હોતિ. અથ વા દિટ્ઠગ્ગહણેનેવ ''નચ્ચગીતવાદિતવિસૂકદસ્સના''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧૦, ૧૯૪) વિય સુતાદીનમ્પિ ગહિતતા વેદિતબ્બા. ''અન્તવા''તિઆદિના ઇચ્છિતસ્સ અત્તનો સબ્બદા ભાવપરામસનવસેનેવ ઇમેસં વાદાનં પવત્તનતો સસ્સતદિટ્ઠિસઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. તથા હિ વક્ખતિ ''સેસા સસ્સતદિટ્ઠિયો''તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૯૭-૯૮).

અમરાવિક્ખેપવાદવણ્ણના

૬૧. ન મરતીતિ ન ઉચ્છિજ્જતિ. ''એવમ્પિ મે નો''તિઆદિના **વિવિધો** નાનપ્પકારો **ખેપો** પરેન પરવાદીનં ખિપનં **વિક્ખેપો**. અમરાય દિટ્ઠિયા વાચાય ચ વિક્ખિપન્તીતિ વા અમરાવિક્ખેપિનો. અમરાવિક્ખેપિનો એવ **અમરાવિક્ખેપિકા. ઇતો ચિતો ચ સન્ધાવતિ** એકસ્મિં સભાવે અનવટ્ઠાનતો. અમરા વિય વિક્ખિપન્તીતિ વા પુરિમનયેનેવ સદ્દત્થો દટ્ઠબ્બો.

૬૨. વિક્ખેપવાદિનો ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મે, અકુસલધમ્મેપિ સભાવભેદવસેનેવ ઞાતું ઞાણબલં નત્થીતિ કુસલાકુસલપદાનં કુસલાકુસલકમ્મપથવસેનેવ અત્થો. પઠમનયવસેનેવ અપરિયન્તવિક્ખેપતાય અમરાવિક્ખેપં વિભાવેતું **''એવન્તિપિ મે નોતિ અનિયમિતવિક્ખેપો''**તિ વુત્તં. તત્થ **અનિયમિતવિક્ખેપો**તિ સસ્સતાદીસુ એકસ્મિમ્પિ પકારે અટ્ઠત્વા વિક્ખેપકરણં, પરવાદિના યસ્મિં કિસ્મિઞ્ચિ પુચ્છિતે પકારે તસ્સ પટિક્ખેપોતિ અત્થો.

દુતિયનયવસેન અમરાસદિસાય અમરાય વિક્ખેપં દસ્સેતું “**ઇદં કુસલન્તિ વા પુટ્ઠો**”તિઆદિમાહ. અથ વા ‘‘એવન્તિપિ મે નો’’તિઆદિના અનિયમતોવ સસ્સતેકચ્ચસસ્સતુચ્છેદતક્કીવાદાનં પટિસેધનેન તં તં વાદં પટિક્ખિપતેવ અપરિયન્તવિક્ખેપવાદત્તા અમરાવિક્ખેપિનો. અત્તના પન અનવટ્ઠિતવાદત્તા ન કિસ્મિઞ્ચિ પક્ખે અવતિટ્ઠતીતિ આહ “**સયં પન...પે॰... બ્યાકરોતી**”તિ. ઇદાનિ કુસલાદીનં અબ્યાકરણેન તમેવ અનવટ્ઠાનં વિભાવેતિ ‘‘ઇદં કુસલન્તિ વા પુટ્ઠો’’તિઆદિના. તેનેવાહ “**એકસ્મિમ્પિ પક્ખે ન તિટ્ઠતી**”તિ.

૬૩. કુસલાકુસલં યથાભૂતં અપ્પજાનન્તોપિ યેસમહં સમયેન કુસલમેવ ‘‘કુસલ’’ન્તિ, અકુસલમેવ ચ ‘‘અકુસલ’’ન્તિ બ્યાકરેય્યં, તેસુ તથા બ્યાકરણહેતુ ‘‘અહો વત રે પણ્ડિતો’’તિ સક્કારસમ્માનં કરોન્તેસુ મમ છન્દો વા રાગો વા અસ્સાતિ એવમ્પેત્થ અત્થો સમ્ભવતિ. **દોસો વા પટિઘો વા**તિ એત્થ વુત્તવિપરિયાયેન યોજેતબ્બં. અટ્ઠકથાયં પન અત્તનો પણ્ડિતભાવવિસયાનં રાગાદીનં વસેન યોજના કતા. “**છન્દરાગદ્વયં ઉપાદાન**”ન્તિ અભિધમ્મનયેન વુત્તં. અભિધમ્મે હિ તણ્હાદિટ્ઠિયોવ ‘‘ઉપાદાન’’ન્તિ આગતા, સુત્તન્તે પન દોસોપિ ‘‘ઉપાદાન’’ન્તિ વુત્તો ‘‘કોધુપાદાનવિનિબન્ધા વિઘાતં આપજ્જન્તી’’તિઆદીસુ. તેન વુત્તં “**ઉભયમ્પિ વા દળ્હગ્ગહણવસેન ઉપાદાન**”ન્તિ . **દળ્હગ્ગહણં** અમુઞ્ચનં. પટિઘોપિ હિ ઉપનાહાદિવસેન પવત્તો આરમ્મણં ન મુઞ્ચતિ. **વિહનનં** હિંસનં વિબાધનં. રાગોપિ હિ પરિળાહવસેન સારદ્ધવુત્તિતાય નિસ્સયં વિબાધતીતિ. વિનાસેતુકામતાય આરમ્મણં ગણ્હાતીતિ સમ્બન્ધો.

૬૪. **પણ્ડિચ્ચેના**તિ પઞ્ઞાય. યેન હિ ધમ્મેન યુત્તો ‘‘પણ્ડિતો’’તિ વુચ્ચતિ, સો ધમ્મો પણ્ડિચ્ચં, તેન સુતચિન્તામયં પઞ્ઞં દસ્સેતિ, ન પાકતિકકમ્મનિબ્બત્તં સાભાવિકપઞ્ઞં. કત-સદ્દસ્સ કિરિયાસામઞ્ઞવાચકત્તા ‘‘કતવિજ્જો’’તિઆદીસુ વિય કત-સદ્દો ઞાણાનુયુત્તતં વદતીતિ આહ “**વિઞ્ઞાતપરપ્પવાદા**”તિ. સત્તધા ભિન્નસ્સ વાલગ્ગસ્સ અંસુકોટિવેધકો “**વાલવેધી**”તિ અધિપ્પેતો.

૬૫-૬. એત્થ ચ કિઞ્ચાપિ પુરિમાનમ્પિ તિણ્ણં કુસલાદિધમ્મસભાવાનવબોધતો અત્થેવ મન્દભાવો, તેસં પન અત્તનો કુસલાદિધમ્માનવબોધસ્સ અવબોધવિસેસો અત્થિ, તદભાવા પચ્છિમોયેવ મન્દમોમૂહભાવેન વુત્તો. નનુ ચ પચ્છિમસ્સાપિ ‘‘અત્થિ પરોલોકો’તિ ઇતિ ચે મે અસ્સ, ‘અત્થિ પરોલોકો’તિ ઇતિ તે નં બ્યાકરેય્યં, એવન્તિપિ મે નો’’તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૧.૬૫) વચનતો અત્તનો ધમ્માનવબોધસ્સ અવબોધો અત્થિયેવાતિ? કિઞ્ચાપિ અત્થિ, ન તસ્સ પુરિમાનં વિય અપરિઞ્ઞાતધમ્મબ્યાકરણનિબન્ધનમુસાવાદાદિભયપરિજિગુચ્છનકારો અત્થિ, અથ ખો મહામૂળ્હોયેવ. અથ વા ‘‘એવન્તિપિ મે નો’’તિઆદિના પુચ્છાય વિક્ખેપકરણત્થં ‘‘અત્થિ પરોલોકો’તિ ઇતિ ચે મં પુચ્છસી’’તિ પુચ્છાઠપનમેવ તેન દસ્સીયતિ, ન અત્તનો ધમ્માનવબોધોતિ અયમેવ વિસેસેન ‘‘મન્દો ચેવ મોમૂહો ચા’’તિ વુત્તો. તેનેવ હિ તથાવાદિનં સઞ્ચયં બેલટ્ઠપુત્તં આરબ્ભ ‘‘અયં વા ઇમેસં સમણબ્રાહ્મણાનં સબ્બમન્દો સબ્બમૂળ્હો’’તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૮૧) વુત્તં. તત્થ ‘‘અત્થિ પરોલોકો’’તિ સસ્સતદસ્સનવસેન સમ્માદિટ્ઠિવસેન વા પુચ્છા. ‘‘નત્થિ પરોલોકો’’તિ નત્થિકદસ્સનવસેન સમ્માદસ્સનવસેન વા પુચ્છા. ‘‘અત્થિ ચ નત્થિ ચ પરોલોકો’’તિ ઉચ્છેદદસ્સનવસેન સમ્માદિટ્ઠિવસેન એવ વા પુચ્છા. ‘‘નેવ અત્થિ ન નત્થિ પરોલોકો’’તિ વુત્તપ્પકારત્તયપટિક્ખેપે સતિ પકારન્તરસ્સ અસમ્ભવતો અત્થિતાનત્થિતાહિ નવત્તબ્બાકારો પરોલોકોતિ વિક્ખેપઞ્ઞેવ પુરેક્ખારેન સમ્માદિટ્ઠિવસેન વા પુચ્છા. સેસચતુક્કત્તયેપિ વુત્તનયાનુસારેન અત્થો વેદિતબ્બો. પુઞ્ઞસઙ્ખારત્તિકો વિય હિ કાયસઙ્ખારત્તિકેન પુરિમચતુક્કસઙ્ગહિતો એવ અત્થો. સેસચતુક્કત્તયેન અત્તપરામાસપુઞ્ઞાદિ ફલતાચોદનાનયેન સઙ્ગહિતોતિ.

અમરાવિક્ખેપિકો સસ્સતાદીનં અત્તનો અરુચ્ચનતાય સબ્બત્થ ''એવન્તિપિ મે નો''તિઆદિના વિક્ખેપઞ્ઞેવ કરોતિ. તત્થ ''એવન્તિપિ મે નો''તિઆદિ તત્થ તત્થ પુચ્છિતાકારપટિસેધનવસેન વિક્ખિપનાકારદસ્સનં. નનુ ચ વિક્ખેપવાદિનો વિક્ખેપપક્ખસ્સ અનુજાનનં વિક્ખેપપક્ખે અવટ્ઠાનં યુત્તરૂપન્તિ? ન, તત્થાપિ તસ્સ સમ્મૂળ્હત્તા, પટિક્ખેપવસેનેવ ચ વિક્ખેપવાદસ્સ પવત્તનતો. તથા હિ સઞ્ચયો બેલટ્ઠપુત્તો રઞ્ઞા અજાતસત્તુના સન્દિટ્ઠિકં સામઞ્ઞફલં પુટ્ઠો પરલોકત્તિકાદીનં પટિસેધનમુખેન વિક્ખેપં બ્યાકાસિ.

એત્થાહ – નનુ ચાયં સબ્બોપિ અમરાવિક્ખેપિકો કુસલાદયો ધમ્મે, પરલોકત્તિકાદીનિ ચ યથાભૂતં અનવબુજ્ઝમાનો તત્થ તત્થ પઞ્હં પુટ્ઠો પુચ્છાય વિક્ખેપનમત્તં આપજ્જતિ, તસ્સ કથં દિટ્ઠિગતિકભાવો. ન હિ અવત્તુકામસ્સ વિય પુચ્છિતમત્થમજાનન્તસ્સ વિક્ખેપકરણમત્તેન દિટ્ઠિગતિકતા યુત્તાતિ? વુચ્ચતે – ન હેવ ખો પુચ્છાય વિક્ખેપકરણમત્તેન તસ્સ દિટ્ઠિગતિકતા, અથ ખો મિચ્છાભિનિવેસવસેન. સસ્સતાભિનિવેસેન મિચ્છાભિનિવિટ્ઠોયેવ હિ પુગ્ગલો મન્દબુદ્ધિતાય કુસલાદિધમ્મે પરલોકત્તિકાદીનિ ચ યાથાવતો અપ્પટિપજ્જમાનો અત્તના અવિઞ્ઞાતસ્સ અત્થસ્સ પરં વિઞ્ઞાપેતું અસક્કુણેય્યતાય મુસાવાદાદિભયેન ચ વિક્ખેપં આપજ્જતીતિ. તથા હિ વક્ખતિ ''યાસં સત્તેવ ઉચ્છેદદિટ્ઠિયો, સેસા સસ્સતદિટ્ઠિયો''તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૯૭-૯૮) અથ વા પુઞ્ઞપાપાનં તબ્બિપાકાનઞ્ચ અનવબોધેન અસદ્દહનેન ચ તબ્બિસયાય પુચ્છાય વિક્ખેપકરણંયેવ સુન્દરન્તિ ખન્તિં રુચિં ઉપ્પાદેત્વા અભિનિવિસન્તસ્સ ઉપ્પન્ના વિસુંયેવેસા એકા દિટ્ઠિ સત્તભઙ્ગદિટ્ઠિ વિયાતિ દટ્ઠબ્બં. તથા ચ વુત્તં ''પરિયન્તરહિતા દિટ્ઠિગતિકસ્સ દિટ્ઠિ ચેવ વાચા ચા''તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૬૧). કથં પનસ્સા સસ્સતદિટ્ઠિસઙ્ગહો? ઉચ્છેદવસેન અનભિનિવેસતો. નત્થિ કોચિ ધમ્માનં યથાભૂતવેદી વિવાદબહુલત્તા લોકસ્સ, ''એવમેવ''ન્તિ પન સદ્દન્તરેન ''ધમ્મનિજ્ઝાનના અનાદિકાલિકા લોકે''તિ ગાહવસેન સસ્સતલેસોપેત્થ લબ્ભતિયેવ.

અધિચ્ચસમુપ્પન્નવાદવણ્ણના

૬૭. અધિચ્ચ યદિચ્છકં યં કિઞ્ચિ કારણં, કસ્સચિ વુદ્ધિપુબ્બં વા વિના સમુપ્પન્નોતિ અત્તલોકસઞ્ઞિતાનં ખન્ધાનં અધિચ્ચુપ્પત્તિઆકારારમ્મણં દસ્સનં તદાકારસન્નિસ્સયેન પવત્તિતો, તદાકારસહચરિતતાય ચ ''અધિચ્ચસમુપ્પન્ન''ન્તિ વુચ્ચતિ યથા ''મઞ્ચા ઘોસન્તિ, કુન્તા પચરન્તી''તિ ચ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો આહ **''અધિચ્ચસમુપ્પન્નો અત્તા ચ લોકો ચાતિ દસ્સનં અધિચ્ચસમુપ્પન્ન''**ન્તિ.

૬૮-૭૩. દેસનાસીસન્તિ દેસનાય જેટ્ઠકભાવેન ગહણં, તેન સઞ્ઞંયેવ ધુરં કત્વા ભગવતા અયં દેસના કતા, ન પન તત્થ અઞ્ઞેસં અરૂપધમ્માનં અત્થિભાવતોતિ દસ્સેતિ. તેનેવાહ **''અચિત્તુપ્પાદા''**તિઆદિ. ભગવા હિ યથા લોકુત્તરધમ્મં દેસેન્તો સમાધિં પઞ્ઞં વા ધુરં કરોતિ, એવં લોકિયધમ્મં દેસેન્તો ચિત્તં સઞ્ઞં વા ધુરં કરોતિ. તત્થ ''યસ્મિં સમયે લોકુત્તરં ઝાનં ભાવેતિ (ધ॰ સ॰ ૨૭૭) પઞ્ચઙ્ગિકો સમ્માસમાધિ [દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૫ (ખ)] પઞ્ચઞાણિકો સમ્માસમાધિ, [દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૫ (જ); વિભ॰ ૨.૮૦૪] પઞ્ઞાય ચસ્સ દિસ્વા આસવા પરિક્ખીણા હોન્તી''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૭૧) તથા ''યસ્મિં સમયે કામાવચરં કુસલં ચિત્તં ઉપ્પન્નં હોતિ, (ધ॰ સ॰ ૧) કિંચિત્તો ત્વં ભિક્ખુ (પારા॰ ૧૪૬, ૧૮૦) મનોપુબ્બઙ્ગમા ધમ્મા, (ધ॰ પ॰ ૧, ૨; નેત્તિ॰ ૯૦; પેટકો॰ ૮૩) સન્તિ ભિક્ખવે સત્તા નાનત્તકાયા નાનત્તસઞ્ઞિનો, (દી॰ નિ॰ ૩.૩૩૨, ૩૪૨, ૩૫૭; અ॰ નિ॰ ૯.૨૪; ચૂળનિ॰ ૮૩) ન નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતન''ન્તિઆદીનિ સુત્તાનિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૮) એતસ્સ અત્થસ્સ સાધકાનિ દટ્ઠબ્બાનિ. **તિત્થાયતને**તિ અઞ્ઞતિત્થિયસમયે. તિત્થિયા હિ ઉપપત્તિવિસેસે વિમુત્તિસઞ્ઞિનો, સઞ્ઞાવિરાગાવિરાગેસુ

આદીનવાનિસંસદસ્સિનો વા હુત્વા અસઞ્ઞસમાપત્તિં નિબ્બત્તેત્વા અક્ખણભૂમિયં ઉપ્પજ્જન્તિ, ન સાસનિકા. **વાયોકસિણે પરિકમ્મં કત્વા**તિ વાયોકસિણે પઠમાદીનિ તીણિ ઝાનાનિ નિબ્બત્તેત્વા તતિયજ્ઝાને ચિણ્ણવસી હુત્વા તતો વુટ્ઠાય ચતુત્થજ્ઝાનાધિગમાય પરિકમ્મં કત્વા. તેનેવાહ "**ચતુત્થજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા**"તિ.

કસ્મા પનેત્થ વાયોકસિણેયેવ પરિકમ્મં વુત્તન્તિ? વુચ્ચતે – યથેવ હિ રૂપપટિભાગભૂતેસુ કસિણવિસેસેસુ રૂપવિભાવનેન રૂપવિરાગભાવનાસઙ્ખાતો અરૂપસમાપત્તિવિસેસો સચ્છિકરીયતિ, એવં અપરિબ્યત્તવિગ્ગહતાય અરૂપપટિભાગભૂતે કસિણવિસેસે અરૂપવિભાવનેન અરૂપવિરાગભાવનાસઙ્ખાતો રૂપસમાપત્તિવિસેસો અધિગમીયતીતિ એત્થ ''સઞ્ઞા રોગો સઞ્ઞા ગણ્ડો''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૨૪) ''ધિ ચિત્તં, ધિબ્બતે તં ચિત્ત''ન્તિઆદિના ચ નયેન અરૂપપ્પવત્તિયા આદીનવદસ્સનેન, તદભાવે ચ સન્તપણીતભાવસન્નિટ્ઠાનેન રૂપસમાપત્તિયા અભિસઙ્ખરણં, રૂપવિરાગભાવના પન સદ્ધિં ઉપચારેન અરૂપસમાપત્તિયો, તત્થાપિ વિસેસેન પઠમારુપ્પજ્ઝાનં. યદિ એવં ''પરિચ્છિન્નાકાસકસિણેપી''તિ વત્તબ્બં. તસ્સાપિ હિ અરૂપપટિભાગતા લબ્ભતીતિ? ઇચ્છિતમેવેતં કેસઞ્ચિ અવચનં પનેત્થ પુબ્બાચરિયેહિ અગ્ગહિતભાવેન. યથા હિ રૂપવિરાગભાવના વિરજ્જનીયધમ્મભાવમત્તેન પરિનિપ્ફન્ના, વિરજ્જનીયધમ્મપટિભાગભૂતે ચ વિસયવિસેસે પાતુભવતિ, એવં અરૂપવિરાગભાવનાપીતિ વુચ્ચમાને ન કોચિ વિરોધો, તિત્થિયેહેવ પન તસ્સા સમાપત્તિયા પટિપજ્જિતબ્બતાય, તેસઞ્ચ વિસયપથેસુપનિબન્ધનસ્સેવ તસ્સ ઝાનસ્સ પટિપત્તિતો દિટ્ઠિવન્તેહિ પુબ્બાચરિયેહિ ચતુત્થેયેવ ભૂતકસિણે અરૂપવિરાગભાવનાપરિકમ્મં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. કિઞ્ચ વણ્ણકસિણેસુ વિય પુરિમભૂતકસિણત્તયેપિ વણ્ણપટિચ્છાયાવ પણ્ણત્તિ આરમ્મણં ઝાનસ્સ લોકવોહારાનુરોધેનેવ પવત્તિતો. એવઞ્ચ કત્વા વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૫૭) પથવીકસિણસ્સ આદાસચન્દમણ્ડલૂપમાવચનઞ્ચ સમત્થિતં હોતિ, ચતુત્થં પન ભૂતકસિણં ભૂતપ્પટિચ્છાયમેવ ઝાનસ્સ ગોચરભાવં ગચ્છતીતિ તસ્સેવ અરૂપપટિભાગતા યુત્તાતિ વાયોકસિણેયેવ પરિકમ્મં વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં.

ઇધેવાતિ પઞ્ચવોકારભવેયેવ. **તત્થા**તિ અસઞ્ઞભવે. યદિ રૂપક્ખન્ધમત્તમેવ અસઞ્ઞભવે પાતુભવતિ, કથમરૂપસન્નિસ્સયેન વિના તત્થ રૂપં પવત્તતિ, કથં પન રૂપસન્નિસ્સયેન વિના અરૂપધાતુયં અરૂપં પવત્તતિ, ઇદમ્પિ તેન સમાનજાતિયમેવ. કસ્મા? ઇધેવ અદસ્સનતો. યદિ એવં કબળીકારાહારેન વિના રૂપધાતુયં રૂપેન ન પવત્તિતબ્બં, કિં કારણં ? ઇધેવ અદસ્સનતો. અપિ ચ યથા યસ્સ ચિત્તસન્તાનસ્સ નિબ્બત્તિકારણં રૂપે અવિગતતણ્હં, તસ્સ સહ રૂપેન સમ્ભવતો રૂપં નિસ્સાય પવત્તિ, યસ્સ પન નિબ્બત્તિકારણં રૂપે વિગતતણ્હં, તસ્સ વિના રૂપેન રૂપનિરપેક્ખતાય કારણસ્સ, એવં યસ્સ રૂપપ્પબન્ધસ્સ નિબ્બત્તિકારણં વિગતતણ્હં અરૂપે, તસ્સ વિના અરૂપેન પવત્તિ હોતીતિ અસઞ્ઞભવે રૂપક્ખન્ધમત્તમેવ નિબ્બત્તતિ. કથં પન તત્થ કેવલો રૂપપ્પબન્ધો પચ્ચુપ્પન્નપચ્ચયરહિતો ચિરકાલં પવત્તતીતિ પચ્ચેતબ્બં, કિત્તકં વા કાલં પવત્તતીતિ ચોદનં મનસિ કત્વા આહ "**યથા નામ જિયાવેગુક્ખિત્તો સરો**"તિઆદિ, તેન ન કેવલમાગમોયેવ અયમેત્થ યુત્તીતિ દસ્સેતિ. **તત્તકમેવ કાલ**ન્તિ ઉક્કંસતો પઞ્ચ મહાકપ્પસતાનિપિ તિટ્ઠન્તિ અસઞ્ઞસત્તા. **ઝાનવેગે**તિ અસઞ્ઞસમાપત્તિપરિક્ખતે કમ્મવેગે. **અન્તરધાયતી**તિ પચ્ચયનિરોધેન નિરુજ્ઝતિ નપ્પવત્તતિ.

ઇધાતિ કામભવે. કથં પન અનેકકપ્પસતસમતિક્કમેન ચિરનિરુદ્ધતો વિઞ્ઞાણતો ઇધ વિઞ્ઞાણં સમુપ્પજ્જતિ. ન હિ નિરુદ્ધે ચક્ખુમ્હિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણમુપ્પજ્જમાનં દિટ્ઠન્તિ? નયિદમેકન્તતો દટ્ઠબ્બં. ચિરનિરુદ્ધમ્પિ હિ ચિત્તં સમાનજાતિકસ્સ અન્તરાનુપ્પજ્જનતો અનન્તરપચ્ચયમત્તં હોતિયેવ, ન બીજં, બીજં પન કમ્મં. તસ્મા કમ્મતો બીજભૂતતો આરમ્મણાદીહિ પચ્ચયેહિ અસઞ્ઞભવતો ચુતાનં કામધાતુયા ઉપપત્તિવિઞ્ઞાણં હોતિયેવ. તેનાહ "**ઇધ પટિસન્ધિસઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતી**"તિ. એત્થ ચ યથા નામ ઉતુનિયામેન પુપ્ફગ્ગહણે નિયતકાલાનં

રુક્ખાનં વેખે દિન્ને વેખબલેન ન યથા નિયામતા હોતિ પુપ્ફગ્ગહણસ્સ, એવમેવ પઞ્ચવોકારભવે અવિપ્પયોગેન વત્તમાનેસુ રૂપારૂપધમ્મેસુ રૂપારૂપવિરાગભાવનાવેખે દિન્ને તસ્સ સમાપત્તિવેખબલસ્સ અનુરૂપતો અરૂપભવે અસઞ્ઞાભવે ચ યથાક્કમં રૂપરહિતા અરૂપરહિતા ચ ખન્ધાનં પવત્તિ હોતીતિ વેદિતબ્બં. નનુ એત્થ જાતિસતસહસ્સદસસંવટ્ટાદીનં મત્થકે, અબ્ભન્તરતો વા પવત્તાય અસઞ્ઞૂપવત્તિયા વસેન લાભીઅધિચ્ચસમુપ્પન્નિકવાદો લાભીસસ્સતવાદો વિય અનેકભેદો સમ્ભવતીતિ? સચ્ચં સમ્ભવતિ, અનન્તરત્તા પન આપન્નાય અસઞ્ઞૂપપત્તિયા વસેન લાભીઅધિચ્ચસમુપ્પન્નિકવાદો નયદસ્સનવસેન એકોવ દસ્સિતોતિ દટ્ઠબ્બં. અથ વા સસ્સતદિટ્ઠિસઙ્ગહતો અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકવાદસ્સ સસ્સતવાદે આગતો સબ્બો દેસનાનયો યથાસમ્ભવં અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકવાદેપિ ગહેતબ્બોતિ ઇમસ્સ વિસેસસ્સ દસ્સનત્થં ભગવતા લાભીઅધિચ્ચસમુપ્પન્નિકવાદો અવિભજિત્વા દેસિતો. અવસ્સઞ્ચ સસ્સતદિટ્ઠિસઙ્ગહો અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકવાદસ્સ ઇચ્છિતબ્બો સંકિલેસપક્ખે સત્તાનં અજ્ઝાસયસ્સ દુવિધત્તા. તથા હિ વુત્તં અટ્ઠકથાયં ''સસ્સતુચ્છેદદિટ્ઠિ ચા''તિ. તથા ચ વક્ખતિ ''યાસં સત્તેવ ઉચ્છેદદિટ્ઠિયો, સેસા સસ્સતદિટ્ઠિયો''તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૯૭-૯૮).

નનુ ચ અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકવાદસ્સ સસ્સતદિટ્ઠિસઙ્ગહો ન યુત્તો. ''અહઞ્હિ પુબ્બે નાહોસિ''ન્તિઆદિવસેન પવત્તનતો, અપુબ્બસત્તપાતુભાવગ્ગાહત્તા, અત્તનો લોકસ્સ ચ સદાભાવગાહિની ચ સસ્સતદિટ્ઠિ ''અત્થિત્વેવ સસ્સતિસમ''ન્તિ પવત્તનતો? નો ન યુત્તો અનાગતે કોટિઅદસ્સનતો. યદિપિ હિ અયં વાદો ''સોમ્હિ એતરહિ અહુત્વા સન્તતાય પરિણતો''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૬૮) અત્તનો લોકસ્સ ચ અતીતકોટિપરામસનવસેન પવત્તો, તથાપિ વત્તમાનકાલતો પટ્ઠાય ન તેસં કત્થચિ અનાગતે પરિયન્તં પસ્સતિ, વિસેસેન ચ પચ્ચુપ્પન્નાનાગતકાલેસુ પરિયન્તાદસ્સનપભાવિતો સસ્સતવાદો. યથાહ ''સસ્સતિસમં તથેવ ઠસ્સતી''તિ. યદિ એવં ઇમસ્સ વાદસ્સ, સસ્સતવાદાદીનઞ્ચ પુબ્બન્તકપ્પિકેસુ સઙ્ગહો ન યુત્તો અનાગતકાલપરામસનવસેન પવત્તત્તાતિ? ન, સમુદાગમસ્સ અતીતકોટ્ઠાસિકત્તા. તથા હિ નેસં સમુપ્પત્તિ અતીતંસપુબ્બેનિવાસઞાણેહિ, તપ્પટિરૂપકાનુસ્સવાદિપ્પભાવિતતક્કનેહિ ચ સઙ્ગહિતાતિ, તથા ચેવ સંવણ્ણિતં. અથ વા સબ્બત્થ અપ્પટિહતઞાણેન વાદિવરેન ધમ્મસ્સામિના નિરવસેસતો અગતિઞ્ચ ગતિઞ્ચ યથાભૂતં સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા પવેદિતા એતા દિટ્ઠિયો, તસ્મા યાવતિકા દિટ્ઠિયો ભગવતા દેસિતા, યથા ચ દેસિતા, તથા તથાવ સન્નિટ્ઠાનતો સમ્પટિચ્છિતબ્બા, ન એત્થ યુત્તિવિચારણા કાતબ્બા બુદ્ધવિસયત્તા. અચિન્તેય્યો હિ બુદ્ધવિસયોતિ.

દુતિયભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અપરન્તકપ્પિકવાદવણ્ણના

૭૪. ''અપરન્તે ઞાણં, અપરન્તાનુદિટ્ઠિનો''તિઆદીસુ વિય **અપર**-સદ્દો ઇધ અનાગતકાલવાચકોતિ આહ ''**અનાગતકોટ્ઠાસસઙ્ખાત**''ન્તિ. **અપરન્તં કપ્પેત્વા**તિઆદીસુ ''પુબ્બન્તં કપ્પેત્વા''તિઆદીસુ વુત્તનયેન અત્થો વેદિતબ્બો. વિસેસમત્તમેવ વક્ખામ.

સઞ્ઞીવાદવણ્ણના

૭૫. ઉદ્ધમાઘાતનાતિ પવત્તો વાદો ઉદ્ધમાઘાતનો, સો એતેસં અત્થીતિ **ઉદ્ધમાઘાતનિકા**. યસ્મા પન તે દિટ્ઠિગતિકા ''ઉદ્ધં મરણા અત્તા નિબ્બિકારો''તિ વદન્તિ, તસ્મા ''**ઉદ્ધમાઘાતના અત્તાનં વદન્તીતિ**

ઉદ્ધમાઘાતનિકા"તિ વુત્તં. સઞ્ઞીવાદો એતેસં અત્થીતિ **સઞ્ઞીવાદા** "બુદ્ધં અસ્સ અત્થીતિ બુદ્ધો"તિ યથા. અથ વા સઞ્ઞીતિ પવત્તો વાદો સઞ્ઞી સહચરણનયેન, સઞ્ઞી વાદો એતેસન્તિ **સઞ્ઞીવાદા**.

૭૬-૭૭. રૂપી અત્તાતિ એત્થ નનુ રૂપવિનિમુત્તેન અત્તના ભવિતબ્બં સઞ્ઞાય વિય રૂપસ્સપિ અત્તનિયત્તા. ન હિ "સઞ્ઞી અત્તા"તિ એત્થ સઞ્ઞા અત્તા. તેનેવ હિ "**તત્થ પવત્તસઞ્ઞઞ્ચસ્સ સઞ્ઞાતિ ગહેત્વા**"તિ વુત્તં. એવં સતિ કસ્મા કસિણરૂપં "અત્તા"તિ ગહેત્વા વુત્તન્તિ? ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં "રૂપં અસ્સ અત્થીતિ રૂપી"તિ, અથ ખો "રુપ્પનસીલો રૂપી"તિ. રુપ્પનઞ્ચેત્થ રૂપસરિક્ખતાય કસિણરૂપસ્સ વડ્ઢિતાવડ્ઢિતકાલવસેન વિસેસાપત્તિ, સા ચ "નત્થી"તિ ન સક્કા વત્તું પરિત્તવિપુલતાદિવિસેસસબ્ભાવતો. યદિ એવં ઇમસ્સ વાદસ્સ સસ્સતદિટ્ઠિસઙ્ગહો ન યુજ્જતીતિ? નો ન યુજ્જતિ કાયભેદતો ઉદ્ધં અત્તનો નિબ્બિકારતાય તેન અધિપ્પેતત્તા. તથા હિ વુત્તં "**અરોગો પરં મરણા**"તિ. અથ વા "રૂપં અસ્સ અત્થીતિ રૂપી"તિ વુચ્ચમાનેપિ ન દોસો. કપ્પનાસિદ્ધેનપિ હિ ભેદેન અભેદસ્સાપિ નિદ્દેસદસ્સનતો, યથા "સિલાપુત્તકસ્સ સરીર"ન્તિ. રુપ્પનં વા રૂપસભાવો રૂપં, તં એતસ્સ અત્થીતિ **રૂપી**, અત્તા "રૂપિનો ધમ્મા"તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ દુકમાતિકા ૧૧) વિય. એવઞ્ચ કત્વા રૂપસભાવત્તા અત્તનો "રૂપી અત્તા"તિ વચનં આયાગતમેવાતિ "**કસિણરૂપં 'અત્તા'તિ ગહેત્વા**"તિ વુત્તં. નિયતવાદિતાય કમ્મફલપટિક્ખેપતો નત્થિ આજીવકેસુ ઝાનસમાપત્તિલાભીતિ આહ "**આજીવકાદયો વિય તક્કમત્તેનેવ વા રૂપી અત્તા**"તિ. તથા હિ કણ્હાભિજાતિઆદીસુ છળાભિજાતીસુ અઞ્ઞતરં અત્તાનં એકચ્ચે આજીવકા પટિજાનન્તિ. નત્થિ એતસ્સ રોગો ભઙ્ગોતિ **અરોગો**તિ અરોગ-સદ્દસ્સ નિચ્ચપરિયાયતા વેદિતબ્બા, રોગરહિતતાસીસેન વા નિબ્બિકારતાય નિચ્ચતં પટિજાનાતિ દિટ્ઠિગતિકોતિ આહ "**અરોગોતિ નિચ્ચો**"તિ.

કસિણુગ્ઘાટિમાકાસપઠમારુપ્પવિઞ્ઞાણનત્થિભાવઆકિઞ્ચઞ્ઞાયતનાનિ **અરૂપસમાપત્તિનિમિત્તં** નિમ્બપણ્ણે તિત્તકરસો વિય સરીરપરિમાણો અરૂપી અત્તા તત્થ તિટ્ઠતીતિ નિગણ્ઠાતિ આહ "**નિગણ્ઠાદયો વિયા**"તિ. **મિસ્સકગાહવસેના**તિ રૂપારૂપસમાપત્તીનં નિમિત્તાનિ એકજ્ઝં કત્વા "એકો અત્તા"તિ, તત્થ પવત્તસઞ્ઞઞ્ચસ્સ "સઞ્ઞા"તિ ગહણવસેન. અયઞ્હિ દિટ્ઠિગતિકો રૂપારૂપસમાપત્તિલાભિતાય તન્નિમિત્તં રૂપભાવેન અરૂપભાવેન ચ અત્તા ઉપતિટ્ઠતિ, તસ્મા "રૂપી ચ અરૂપી ચા"તિ અભિનિવેસં જનેસિ અજ્ઝત્તવાદિનો વિય, તક્કમત્તેનેવ વા રૂપારૂપધમ્માનં મિસ્સકગ્ગહણવસેન "રૂપી અરૂપી ચ અત્તા હોતી"તિ.

તક્કગાહેનેવાતિ સઙ્ખારાવસેસસુખુમભાવપ્પત્તધમ્મા વિય અચ્ચન્તસુખુમભાવપ્પત્તિયા સકિચ્ચસાધનાસમત્થતાય થમ્ભકુટ્ટહત્થપાદાદિસઙ્ઘાતો વિય નેવ રૂપી, રૂપસભાવાનતિવત્તનતો ન અરૂપીતિ એવં પવત્તતક્કગાહેન. અથ વા અન્તાનન્તિકચતુક્કવાદે વિય અઞ્ઞમઞ્ઞપટિક્ખેપવસેન અત્થો વેદિતબ્બો. કેવલં પન તત્થ દેસકાલભેદવસેન તતિયચતુત્થવાદા દસ્સિતા, ઇધ કાલવત્થુભેદવસેનાતિ અયમેવ વિસેસોતિ. કાલભેદવસેન ચેત્થ તતિયવાદસ્સ પવત્તિ રૂપારૂપનિમિત્તાનં સહ અનુપટ્ઠાનતો. ચતુત્થવાદસ્સ પન વત્થુભેદવસેન પવત્તિ રૂપારૂપધમ્માનં સમૂહતો "એકો અત્તા"તિ તક્કનવસેનાતિ તત્થ વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બં.

દુતિયચતુક્કે યં વત્તબ્બં, તં "અમતિ ગચ્છતિ એત્થ ભાવો ઓસાન"ન્તિઆદિના અન્તાનન્તિકવાદે વુત્તનયેન વેદિતબ્બં.

યદિપિ અટ્ઠસમાપત્તિલાભિનો દિટ્ઠિગતિકસ્સ વસેન સમાપત્તિભેદેન સઞ્ઞાભેદસમ્ભવતો ‘‘નાનત્તસઞ્ઞી અત્તા’’તિ અયમ્પિ વાદો સમાપન્નકવસેન લબ્ભતિ. તથાપિ સમાપત્તિયં એકરૂપેનેવ સઞ્ઞાય ઉપટ્ઠાનતો સમાપન્નકવસેન ‘‘**એકત્તસઞ્ઞી**’’તિ આહ. તેનેવેત્થ સમાપન્નકગ્ગહણં કતં. એકસમાપત્તિલાભિનો એવ વા વસેન અત્થો વેદિતબ્બો. સમાપત્તિભેદેન સઞ્ઞાભેદસમ્ભવેપિ બહિદ્ધા પુથુત્તારમ્મણે સઞ્ઞાનાનત્તેન ઓળારિકેન નાનત્તસઞ્ઞિતં દસ્સેતું ‘‘**અસમાપન્નકવસેન નાનત્તસઞ્ઞી**’’તિ વુત્તં. ‘‘**પરિત્તકસિણવસેન પરિત્તસઞ્ઞી**’’તિ ઇમિના સતિપિ સઞ્ઞાવિનિમુત્તે ધમ્મે ‘‘સઞ્ઞાયેવ અત્તા’’તિ વદતીતિ દસ્સિતં હોતિ. કસિણગ્ગહણઞ્ચેત્થ સઞ્ઞાય વિસયદસ્સનં, એવં **વિપુલકસિણવસેના**તિ એત્થાપિ અત્થો વેદિતબ્બો. એવઞ્ચ કત્વા અન્તાનન્તિકવાદે , ઇધ ચ અન્તાનન્તિકચતુક્કે પઠમદુતિયવાદેહિ ઇમેસં દ્વિન્નં વાદાનં વિસેસો સિદ્ધો હોતિ, અઞ્ઞથા વુત્તપ્પકારેસુ વાદેસુ પુબ્બન્તાપરન્તકપ્પનભેદેન સતિપિ કેહિચિ વિસેસે કેહિચિ નત્થિ યેવાતિ. અથ વા ‘‘અઙ્ગુટ્ઠપ્પમાણો અત્તા, યવપ્પમાણો, અણુમત્તો વા અત્તા’’તિ આદિદસ્સનવસેન પરિત્તો સઞ્ઞી ચાતિ **પરિત્તસઞ્ઞી**, કપિલકણાદાદયો વિય અત્તનો સબ્બગતભાવપટિજાનનવસેન અપ્પમાણો સઞ્ઞી ચાતિ **અપ્પમાણસઞ્ઞી**તિ એવમ્પેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

દિબ્બચક્ખુપરિભણ્ડતાય યથાકમ્મૂપગઞાણસ્સ દિબ્બચક્ખુપભાવજનિતેન યથાકમ્મૂપગઞાણેન દિસ્સમાનાપિ સત્તાનં સુખાદિસમઙ્ગિતા દિબ્બચક્ખુનાવ દિટ્ઠા હોતીતિ આહ ‘‘**દિબ્બેન ચક્ખુના**’’તિઆદિ. નનુ ચ ‘‘એકન્તસુખી અત્તા’’તિઆદિવાદાનં અપરન્તદિટ્ઠિભાવતો ‘‘નિબ્બત્તમાનં દિસ્વા’’તિ વચનં અનુપન્નન્તિ? નાનુપપન્નં, અનાગતસ્સ એકન્તસુખિભાવાદિકસ્સ પકપ્પનં પચ્ચુપ્પન્નાય નિબ્બત્તિયા દસ્સનેન અધિપ્પેતન્તિ. તેનેવાહ ‘‘નિબ્બત્તમાનં દિસ્વા ‘એકન્તસુખી’તિ ગણ્હાતી’’તિ. એત્થ ચ તસ્સં તસ્સં ભૂમિયં બહુલં સુખાદિસહિતધમ્મપ્પવત્તિદસ્સનેન તેસં ‘‘એકન્તસુખી’’તિ ગાહો દટ્ઠબ્બો. અથ વા હત્થિદસ્સકઅન્ધા વિય દિટ્ઠિગતિકા યં યદેવ પસ્સન્તિ, તં તદેવ અભિનિવિસ્સ વોહરન્તીતિ ન એત્થ યુત્તિ મગ્ગિતબ્બા.

અસઞ્ઞી નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીવાદવણ્ણના

૭૮-૮૩. અસઞ્ઞીવાદે અસઞ્ઞભવે નિબ્બત્તસત્તવસેન પઠમવાદો, ‘‘સઞ્ઞં અત્તતો સમનુપસ્સતી’’તિ એત્થ વુત્તનયેન સઞ્ઞંયેવ ‘‘અત્તા’’તિ ગહેત્વા તસ્સ કિઞ્ચનભાવેન ઠિતાય અઞ્ઞાય સઞ્ઞાય અભાવતો ‘‘અસઞ્ઞી’’તિ પવત્તો દુતિયવાદો, તથા સઞ્ઞાય સહ રૂપધમ્મે, સબ્બે એવ વા રૂપારૂપધમ્મે ‘‘અત્તા’’તિ ગહેત્વા પવત્તો તતિયવાદો, તક્કગાહવસેનેવ ચતુત્થવાદો પવત્તો. તસ્સ પુબ્બે વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. દુતિયચતુક્કેપિ કસિણરૂપસ્સ અસઞ્જાનનસભાવતાય અસઞ્ઞીતિ કત્વા અન્તાનન્તિકવાદે વુત્તનયેનેવ ચત્તારોપિ વેદિતબ્બા. તથા નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીવાદેપિ નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીભવે નિબ્બત્તસત્તસ્સેવ ચુતિપટિસન્ધીસુ, સબ્બત્થ વા પટુસઞ્ઞાકિચ્ચં કાતું અસમત્થાય સુખુમાય સઞ્ઞાય અત્થિભાવપટિજાનનવસેન પઠમવાદો, અસઞ્ઞીવાદે વુત્તનયેન સુખુમાય સઞ્ઞાય વસેન, સઞ્જાનનસભાવતાપટિજાનેન ચ દુતિયવાદાદયો પવત્તાતિ એવં એકેન પકારેન સતિપિ કારણપરિયેસનસ્સ સમ્ભવે દિટ્ઠિગતિકવાદાનં અનાદરણીયભાવદસ્સનત્થં ‘‘**તત્થ ન એકન્તેન કારણં પરિયેસિતબ્બ**’’ન્તિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. એતેસઞ્ચ સઞ્ઞીઅસઞ્ઞીનેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીવાદાનં ‘‘અરોગો પરં મરણા’’તિ વચનતો સસ્સતદિટ્ઠિસઙ્ગહો પાકટોયેવ.

ઉચ્છેદવાદવણ્ણના

૮૪. અસતો વિનાસાસમ્ભવતો અત્થિભાવનિબન્ધનો ઉચ્છેદોતિ વુત્તં “**સતો**”તિ. યથા હેતુફલભાવેન પવત્તમાનાનં સભાવધમ્માનં સતિપિ એકસન્તાનપરિયાપન્નાનં ભિન્નસન્તતિપતિતેહિ વિસેસે હેતુફલાનં પરમત્થતો ભિન્નસભાવત્તા ભિન્નસન્તાનપતિતાનં વિય અચ્ચન્તભેદસન્નિટ્ઠાનેન નાનત્તનયસ્સ મિચ્છાગહણં ઉચ્છેદાભિનિવેસસ્સ કારણં, એવં હેતુફલભૂતાનં ધમ્માનં વિજ્જમાનેપિ સભાવભેદે એકસન્તતિપરિયાપન્નતાય એકત્તનયેન અચ્ચન્તમભેદગ્ગહણમ્પિ કારણં એવાતિ દસ્સેતું ‘‘સત્તસ્સા’’તિ વુત્તં પાળિયં. સન્તાનવસેન હિ વત્તમાનેસુ ખન્ધેસુ ઘનવિનિબ્ભોગાભાવેન સત્તગાહો, સત્તસ્સ ચ અત્થિભાવગાહનિબન્ધનો ઉચ્છેદગાહો યાવાયં અત્તા ન ઉચ્છિજ્જતિ, તાવાયં વિજ્જતિયેવાતિ ગહણતો, નિરુદયવિનાસો વા ઇધ ઉચ્છેદોતિ અધિપ્પેતોતિ આહ “**ઉપચ્છેદ**”ન્તિ. વિસેસેન નાસો **વિનાસો**, અભાવો. સો પન મંસચક્ખુપઞ્ઞાચક્ખૂનં દસ્સનપથાતિક્કમોયેવ હોતીતિ આહ “**અદસ્સન**”ન્તિ. અદસ્સને હિ નાસ-સદ્દો લોકે નિરુળ્હોતિ. **ભાવવિગમ**ન્તિ સભાવાપગમં. યો હિ નિરુદયવિનાસવસેન ઉચ્છિજ્જતિ, ન સો અત્તનો સભાવેન તિટ્ઠતીતિ. **લાભી**તિ દિબ્બચક્ખુઞાણલાભી. **ચુતિમત્તમેવા**તિ સેક્ખપુથુજ્જનાનમ્પિ ચુતિમત્તમેવ. **ન ઉપપાત**ન્તિ પુબ્બયોગાભાવેન, પરિકમ્માકરણેન વા ઉપપાતં દટ્ઠું ન સક્કોતિ. “**અલાભી ચ કો પરલોકં ન જાનાતી**”તિ નત્થિકવાદવસેન, મહામૂળ્હભાવેનેવ વા ‘‘ઇતો અઞ્ઞો પરલોકો અત્થી’’તિ અનવબોધમાહ. એત્તકોયેવ વિસયો, યો યં ઇન્દ્રિયગોચરોતિ. અત્તનો ધીતુયા હત્થગણ્હનકરાજાદિ વિય **કામસુખગિદ્ધતાય** વા. “**ન પુન વિરુહન્તી**”તિ પતિતપણ્ણાનં વણ્ટેન અપ્પટિસન્ધિકભાવમાહ. **એવમેવ સત્તા**તિ યથા પણ્ડુપલાસો બન્ધના પવુત્તો ન પટિસન્ધિયતિ, એવં સબ્બે સત્તા અપ્પટિસન્ધિકમરણમેવ નિગચ્છન્તીતિ. જલપુબ્બૂળકૂપમા હિ સત્તાતિ તસ્સ લદ્ધિ. **તથા**તિ વુત્તપ્પકારેન. લાભિનોપિ ચુતિતો ઉદ્ધં અદસ્સનેનેવ ઇમા દિટ્ઠિયો ઉપ્પજ્જન્તીતિ આહ “**વિકપ્પેત્વા વા**”તિ.

એત્થાહ – યથા અમરાવિક્ખેપિકવાદા એકન્તઅલાભીવસેનેવ દસ્સિતા, યથા ચ ઉદ્ધમાઘાતનિકસઞ્ઞીવાદચતુક્કો એકન્તલાભીવસેનેવ, ન એવમયં. અયં પન સસ્સતેકચ્ચસસ્સતવાદાદયો વિય લાભીઅલાભીવસેન પવત્તો. તથા હિ વુત્તં “**તત્થ દ્વે જના**”તિઆદિ. યદિ એવં કસ્મા સસ્સતવાદાદિદેસનાહિ ઇધ અઞ્ઞથા દેસના પવત્તાતિ? વુચ્ચતે – દેસનાવિલાસપ્પત્તિતો. દેસનાવિલાસપ્પત્તા હિ બુદ્ધા ભગવન્તો, તે વેનેય્યજ્ઝાસયાનુરૂપં વિવિધેનાકારેન ધમ્મં દેસેન્તિ, અઞ્ઞથા ઇધાપિ ચ એવં ભગવા દેસેય્ય ‘‘ઇધ ભિક્ખવે એકચ્ચો સમણો વા બ્રાહ્મણો વા આતપ્પમન્વાય…પે॰… યથાસમાહિતે ચિત્તે સત્તાનં ચુતૂપપાતઞાણાય ચિત્તં અભિનિન્નામેતિ, સો દિબ્બેન ચક્ખુના વિસુદ્ધેન અતિક્કન્તમાનુસકેન અરહતો ચુતિચિત્તં પસ્સતિ, પુથૂનં વા પરસત્તાનં, ન હેવ ખો તદુદ્ધં ઉપપત્તિં, સો એવમાહ ‘યથા ખો ભો અયં અત્તા’’’ તિઆદિના વિસેસલાભિનો, તક્કિનો ચ વિસું કત્વા, તસ્મા દેસનાવિલાસેન વેનેય્યજ્ઝાસયાનુરૂપં સસ્સતવાદાદિદેસનાહિ અઞ્ઞથાયં દેસના પવત્તાતિ દટ્ઠબ્બં.

અથ વા એકચ્ચસસ્સતવાદાદીસુ વિય ન ઇધ તક્કીવાદિતો વિસેસલાભીવાદો ભિન્નાકારો, અથ ખો સમાનભેદતાય સમાનાકારોયેવાતિ ઇમસ્સ વિસેસસ્સ પકાસનત્થં ભગવતા અયમુચ્છેદવાદો પુરિમવાદેહિ વિસિટ્ઠાકારો દેસિતો. સમ્ભવતિ હિ તક્કિનોપિ અનુસ્સવાદિવસેન અધિગમવતો વિય ઇધ અભિનિવેસો. અથ વા ન ઇમા દિટ્ઠિયો ભગવતા અનાગતે એવં ભાવીવસેન દેસિતા, નાપિ પરિકપ્પવસેન, અથ ખો યથા યથા દિટ્ઠિગતિકેહિ ‘‘ઇદમેવ સચ્ચં, મોઘમઞ્ઞ’’ન્તિ પઞ્ઞત્તા, તથા તથા યથાભુચ્ચં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા પકાસિતા. યેહિ ગમ્ભીરાદિપ્પકારા અપુથુજ્જનગોચરા બુદ્ધધમ્મા પકાસન્તિ, યેસઞ્ચ પરિકિત્તનેન તથાગતા સમ્મદેવ થોમિતા હોન્તિ. ઉચ્છેદવાદીહિ ચ દિટ્ઠિગતિકેહિ યથા ઉત્તરુત્તરભવદસ્સીહિ અપરભવદસ્સીનં તેસં

વાદપટિસેધવસેન સકસકવાદા પતિટ્ઠાપિતા, તથાયં દેસના પવત્તાતિ પુરિમદેસનાહિ ઇમિસ્સા દેસનાય પવત્તિભેદો ન ચોદેતબ્બો. એવઞ્ચ કત્વા અરૂપભવભેદવસેન વિય કામરૂપભવભેદવસેનાપિ ઉચ્છેદવાદો વિભજિત્વા દટ્ઠબ્બો. અથ વા પચ્ચેકં કામરૂપભવભેદવસેન વિય અરૂપભવવસેનાપિ ન વિભજિત્વા વત્તબ્બો, એવઞ્ચ સતિ ભગવતા વુત્તસત્તકતો બહુતરભેદો, અપ્પતરભેદો વા ઉચ્છેદવાદો આપજ્જતીતિ એવં પકારાપિ ચોદના અનવકાસાવાતિ.

એત્થાહ – યુત્તં તાવ પુરિમેસુ તીસુ વાદેસુ ''કાયસ્સ ભેદા''તિ વુત્તં પઞ્ચવોકારભવપરિયાપન્નં અત્તભાવં આરબ્ભ પવત્તત્તા તેસં વાદાનં, ચતુવોકારભવપરિયાપન્નં પન અત્તભાવં નિસ્સાય પવત્તેસુ ચતુત્થાદીસુ ચતૂસુ વાદેસુ કસ્મા ''કાયસ્સ ભેદા''તિ વુત્તં . ન હિ અરૂપીનં કાયો વિજ્જતીતિ? સચ્ચમેતં, રૂપત્તભાવે પવત્તવોહારેનેવ પન દિટ્ઠિગતિકો અરૂપત્તભાવેપિ કાયવોહારં આરોપેત્વા આહ ''કાયસ્સ ભેદા''તિ. યથા ચ દિટ્ઠિગતિકા દિટ્ઠિયો પઞ્ઞાપેન્તિ, તથા ચ ભગવા દસ્સેતીતિ, અરૂપકાયભાવતો વા ફસ્સાદિધમ્મસમૂહભૂતે અરૂપત્તભાવે કાયનિદ્દેસો દટ્ઠબ્બો. એત્થ ચ કામદેવત્તભાવાદિનિરવસેસવિભવપતિટ્ઠાપકાનં દુતિયવાદાદીનં યુત્તો અપરન્તકપ્પિકભાવો અનાગતદ્ધવિસયત્તા તેસં વાદાનં, ન પન દિટ્ઠિગતિકપચ્ચક્ખભૂતમનુસ્સત્તભાવસમુચ્છેદપતિટ્ઠાપકસ્સ પઠમવાદસ્સ પચ્ચુપ્પન્નવિસયત્તા. દુતિયવાદાદીનઞ્હિ પુરિમપુરિમવાદસઙ્ગહિતસ્સેવ અત્તનો તદુત્તરુત્તરિભવોપપન્નસ્સ સમુચ્છેદતો યુજ્જતિ અપરન્તકપ્પિકતા, તથા ચ ''નો ચ ખો ભો અયં અત્તા એત્તાવતા સમ્મા સમુચ્છિન્નો હોતી''તિઆદિ વુત્તં, યં પન તત્થ વુત્તં ''અત્થિ ખો ભો અઞ્ઞો અત્તા''તિ, તં મનુસ્સકાયવિસેસાપેક્ખાય વુત્તં, ન સબ્બથા અઞ્ઞભાવતોતિ? નો ન યુત્તો, ઇધલોકપરિયાપન્નત્તેપિ ચ પઠમવાદવિસયસ્સ અનાગતકાલસ્સેવ તસ્સ અધિપ્પેતત્તા પઠમવાદિનોપિ અપરન્તકપ્પિકતાય ન કોચિ વિરોધોતિ.

દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદવણ્ણના

૯૩. **દિટ્ઠધમ્મો**તિ દસ્સનભૂતેન ઞાણેન ઉપલદ્ધધમ્મો. તત્થ યો અનિન્દ્રિયવિસયો, સોપિ સુપાકટભાવેન ઇન્દ્રિયવિસયો વિય હોતીતિ આહ ''**દિટ્ઠધમ્મોતિ પચ્ચક્ખધમ્મો વુચ્ચતી**''તિ. તેનેવ ચ ''**તત્થ તત્થ પટિલદ્ધત્તભાવસ્સેતં અધિવચન**''ન્તિ વુત્તં.

૯૫. **અન્તોનિજ્ઝાયનલક્ખણો**તિ ઞાતિભોગરોગસીલદિટ્ઠિબ્યસનેહિ ફુટ્ઠસ્સ ચેતસો અન્તો અબ્ભન્તરં નિજ્ઝાયનં સોચનં અન્તોનિજ્ઝાયનં, તં લક્ખણં એતસ્સાતિ અન્તોનિજ્ઝાયનલક્ખણો. **તન્નિસ્સિતલાલપ્પનલક્ખણો**તિ તં સોકં સમુટ્ઠાનહેતું નિસ્સિતં તન્નિસ્સિતં, ભુસં વિલાપનં લાલપ્પનં, તન્નિસ્સિતઞ્ચ લાલપ્પનઞ્ચ તન્નિસ્સિતલાલપ્પનં, તં લક્ખણં એતસ્સાતિ તન્નિસ્સિતલાલપ્પનલક્ખણો. ઞાતિબ્યસનાદિના ફુટ્ઠસ્સ પરિદેવેનાપિ અસક્કુણન્તસ્સ અન્તોગતસોકસમુટ્ઠિતો ભુસો આયાસો **ઉપાયાસો**. સો પન યસ્મા ચેતસો અપ્પસન્નાકારો હોતિ, તસ્મા ''**વિસાદલક્ખણો**''તિ વુત્તો.

૯૬. વિતક્કનં **વિતક્કિતં**, તં પન અભિનિરોપનસભાવો વિતક્કોયેવાતિ આહ ''**અભિ…પે॰… વિતક્કો**''તિ. એસ નયો **વિચારિત**ન્તિ એત્થાપિ. ખોભકરસભાવત્તા વિતક્કવિચારાનં તંસહિતં ઝાનં સઉબ્બિલનં વિય હોતીતિ વુત્તં ''**સકણ્ડકં વિય ખાયતી**''તિ.

૯૭. યાય ઉબ્બિલાપનપીતિયા ઉપ્પન્નાય ચિત્તં ''ઉબ્બિલાવિત''ન્તિ વુચ્ચતિ, સા પીતિ **ઉબ્બિલાવિતત્તં** યસ્મા પન ચિત્તસ્સ ઉબ્બિલભાવો તસ્સા પીતિયા સતિ હોતિ, નાસતિ, તસ્મા સા ''**ઉબ્બિલભાવકારણ**''ન્તિ વુત્તા.

૯૮. **આભોગો**તિ વા ચિત્તસ્સ આભુગ્ગભાવો, આરમ્મણે ઓણતભાવોતિ અત્થો. સુખેન હિ ચિત્તં આરમ્મણે અભિનતં હોતિ, ન દુક્ખેન વિય અપનતં, નાપિ અદુક્ખમસુખેન વિય અનભિનતં અનપનતઞ્ચ. તત્થ ''ખુપ્પિપાસાદિઅભિભૂતસ્સ વિય મનુઞ્ઞભોજનાદીસુ કામેહિ વિવેચિયમાનસ્સુપાદારમ્મણપત્થના વિસેસતો અભિવડ્ઢતિ, ઉળારસ્સ પન કામરસસ્સ યાવદત્થં તિત્તસ્સ મનુઞ્ઞરસભોજનં ભુત્તાવિનો વિય સુહિતસ્સ ભોત્તુકામતા કામેસુ પાતબ્યતા ન હોતિ, વિસયસ્સાગિદ્ધતાય વિસયેહિ દુમ્મોચિયેહિપિ જલૂકા વિય સયમેવ મુઞ્ચતી''તિ ચ અયોનિસો ઉમ્મુજ્જિત્વા કામગુણસન્તપ્પિતતાય સંસારદુક્ખવૂપસમં બ્યાકાસિ પઠમવાદી. કામાદીનં આદીનવદસ્સિતાય, પઠમાદિજ્ઝાનસુખસ્સ સન્તભાવદસ્સિતાય ચ પઠમાદિજ્ઝાનસુખતિત્તિયા સંસારદુક્ખુપચ્છેદં બ્યાકંસુ દુતિયાદિવાદિનો, ઇધાપિ ઉચ્છેદવાદે વુત્તપ્પકારો વિચારો યથાસમ્ભવં આનેત્વા વત્તબ્બો. અયં પનેત્થ વિસેસો – એકસ્મિઞ્ઞિ અત્તભાવે પઞ્ચ વાદા લબ્ભન્તિ. તેનેવ હિ પાળિયં ''અઞ્ઞો અત્તા''તિ અઞ્ઞગ્ગહણં ન કતં. કથં પનેત્થ અચ્ચન્તનિબ્બાનપઞ્ઞાપકસ્સ અત્તનો દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદસ્સ સસ્સતદિટ્ઠિયા સઙ્ગહો, ન પન ઉચ્છેદદિટ્ઠિયાતિ? તંતંસુખવિસેસસમઙ્ગિતાપટિલદ્ધેન બન્ધવિમોક્ખેન સુદ્ધસ્સ અત્તનો સકરૂપે અવટ્ઠાનદીપનતો.

સેસાતિ સેસા પઞ્ચપઞ્ઞાસ દિટ્ઠિયો. તાસુ અન્તાનન્તિકવાદાદીનં સસ્સતદિટ્ઠિભાવો તત્થ તત્થ પકાસિતોયેવ.

૧૦૧-૩. કિં પન કારણં પુબ્બન્તાપરન્તા એવ દિટ્ઠાભિનિવેસસ્સ વિસયભાવેન દસ્સિતા, ન પન તદુભયમેકજ્ઝન્તિ? અસમ્ભવતો. ન હિ પુબ્બન્તાપરન્તેસુ વિય તદુભયવિનિમુત્તે મજ્ઝન્તે દિટ્ઠિકપ્પના સમ્ભવતિ ઇત્તરકાલત્તા, અથ પન પચ્ચુપ્પન્નભવો તદુભયવેમજ્ઝં, એવં સતિ દિટ્ઠિકપ્પનક્ખમો તસ્સ ઉભયસભાવો પુબ્બન્તાપરન્તેસુયેવ અન્તોગધોતિ કથમદસ્સિતં. અથ વા પુબ્બન્તાપરન્તવન્તતાય ''પુબ્બન્તાપરન્તો''તિ મજ્ઝન્તો વુચ્ચતિ , સો ચ ''પુબ્બન્તાપરન્તકપ્પિકા વા પુબ્બન્તાપરન્તાનુદિટ્ઠિનો''તિ વદન્તેન પુબ્બન્તાપરન્તેહિ વિસું કત્વા વુત્તોયેવાતિ દટ્ઠબ્બો. અટ્ઠકથાયમ્પિ ''સબ્બેપિ તે અપરન્તકપ્પિકે પુબ્બન્તાપરન્તકપ્પિકે''તિ એતેન સામઞ્ઞનિદ્દેસેન, એકસેસેન વા સઙ્ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બં, અઞ્ઞથા સઙ્કડ્ઢિત્વા વુત્તવચનસ્સ અનત્થકતા આપજ્જેય્યાતિ. કે પન તે પુબ્બન્તાપરન્તકપ્પિકા? યે અન્તાનન્તિકા હુત્વા દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનવાદાતિ એવં પકારા વેદિતબ્બા.

એત્થ ચ ''સબ્બે તે ઇમેહેવ દ્વાસટ્ઠિયા વત્થૂહિ, એતેસં વા અઞ્ઞતરેન, નત્થિ ઇતો બહિદ્ધા''તિ વચનતો, પુબ્બન્તકપ્પિકાદિત્તયવિનિમુત્તસ્સ ચ કસ્સચિ દિટ્ઠિગતિકસ્સ અભાવતો યાનિ તાનિ સામઞ્ઞફલાદિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૬૬) સુત્તન્તરેસુ વુત્તપ્પકારાનિ અકિરિયાહેતુકનત્થિકવાદાદીનિ, યાનિ ચ ઇસ્સરપજાપતિપુરિસકાલસભાવનિયતિયદિચ્છાવાદાદિપ્પભેદાનિ દિટ્ઠિગતાનિ (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૨.૫૬૩; વિભ॰ અનુટી॰ ૧૮૯ પસ્સિતબ્બં) બહિદ્ધાપિ દિસ્સમાનાનિ, તેસં એત્થેવ સઙ્ગહો, અન્તોગધતા ચ વેદિતબ્બા. કથં? અકિરિયવાદો તાવ ''વઞ્ઝો કૂટટ્ઠો''તિઆદિના કિરિયાભાવદીપનતો સસ્સતવાદે અન્તોગધો, તથા ''સત્તિમે કાયા''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૭૪) નયપ્પવત્તો પકુધવાદો, ''નત્થિ હેતુ નત્થિ પચ્ચયો સત્તાનં સંકિલેસાયા''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૬૮) વચનતો અહેતુકવાદો અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકવાદે અન્તોગધો. ''નત્થિ પરો લોકો''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૭૧) વચનતો નત્થિકવાદો ઉચ્છેદવાદે અન્તોગધો. તથા હિ તત્થ ''કાયસ્સ ભેદા ઉચ્છિજ્જતી''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૧.૮૬) વુત્તં. પઠમેન **આદિ**-સદ્દેન નિગણ્ઠવાદાદયો સઙ્ગહિતા.

યદિપિ પાળિયં નાટપુત્તવાદ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૭૮) ભાવેન ચાતુયામસંવરો આગતો, તથાપિ સત્તવતાતિક્કમેન વિક્ખેપવાદિતાય નાટપુત્તવાદોપિ સઞ્ચયવાદો વિય અમરાવિક્ખેપવાદેસુ અન્તોગધો. ''તં જીવં તં સરીરં, અઞ્ઞં જીવં અઞ્ઞં સરીર''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૭૭; મ॰ નિ॰ ૨.૧૨૨; સં॰ નિ॰ ૨.૩૫) એવં પકારા વાદા ''રૂપી અત્તા હોતિ અરોગો પરં મરણા''તિઆદિવાદેસુ સઙ્ગહં ગચ્છન્તિ, ''હોતિ તથાગતો પરં મરણા, ''અત્થિ સત્તા ઓપપાતિકા''તિ એવં પકારા સસ્સતવાદે. ''ન હોતિ તથાગતો પરં મરણા, નત્થિ સત્તા ઓપપાતિકા''તિ એવં પકારા ઉચ્છેદવાદેન સઙ્ગહિતા. ''હોતિ ચ ન હોતિ ચ તથાગતો પરં મરણા, અત્થિ ચ નત્થિ ચ સત્તા ઓપપાતિકા''તિ એવં પકારા એકચ્ચસસ્સતવાદે અન્તોગધા. ''નેવ હોતિ ન ન હોતિ તથાગતો પરં મરણા, નેવત્થિ ન નત્થિ સત્તા ઓપપાતિકા''તિ ચ એવં પકારા અમરાવિક્ખેપવાદે અન્તોગધા. ઇસ્સરપજાપતિપુરિસકાલવાદા એકચ્ચસસ્સતવાદે અન્તોગધા, તથા કણાદવાદો. સભાવનિયતિયદિચ્છાવાદા અધિચ્ચસમુપ્પન્નિકવાદેન સઙ્ગહિતા. ઇમિના નયેન સુત્તન્તરેસુ, બહિદ્ધા ચ દિસ્સમાનાનં દિટ્ઠિગતાનં ઇમાસુ દ્વાસટ્ઠિયા દિટ્ઠીસુ અન્તોગધતા વેદિતબ્બા.

અજ્ઝાસયન્તિ દિટ્ઠિજ્ઝાસયં. સસ્સતુચ્છેદદિટ્ઠિવસેન હિ સત્તાનં સંકિલેસપક્ખે દુવિધો અજ્ઝાસયો, તઞ્ચ ભગવા અપરિમાણાસુ લોકધાતૂસુ અપરિમાણાનં સત્તાનં અપરિમાણે એવ ઞેય્યવિસેસે ઉપ્પજ્જનવસેન અનેકભેદભિન્નાનમ્પિ ''ચત્તારો જના સસ્સતવાદા''તિઆદિના દ્વાસટ્ઠિયા પભેદેહિ સઙ્ગણ્હનવસેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા દસ્સેન્તો પમાણભૂતાય તુલાય ધારયમાનો વિય હોતીતિ આહ ''**તુલાય તુલયન્તો વિયા**''તિ. તથા હિ વક્ખતિ ''અન્તો જાલીકતા''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૪૬). ''**સિનેરુપાદતો વાલુકં ઉદ્ધરન્તો વિયા**''તિ એતેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણતો અઞ્ઞસ્સ ઇમિસ્સા દેસનાય અસક્કુણેય્યતં દસ્સેતિ.

અનુસન્ધાનં અનુસન્ધિ, પુચ્છાય કતો અનુસન્ધિ **પુચ્છાનુસન્ધિ**. અથ વા અનુસન્ધયતીતિ અનુસન્ધિ, પુચ્છા અનુસન્ધિ એતસ્સાતિ **પુચ્છાનુસન્ધિ**. પુચ્છાય અનુસન્ધિયતીતિ વા **પુચ્છાનુસન્ધિ**. **અજ્ઝાસયાનુસન્ધિ**મ્હિપિ એસેવ નયો. **યથાનુસન્ધી**તિ એત્થ પન અનુસન્ધીયતીતિ અનુસન્ધિ, યા યા અનુસન્ધિ યથાનુસન્ધિ, અનુસન્ધિઅનુરૂપં વા **યથાનુસન્ધી**તિ સદ્દત્થો વેદિતબ્બો, સો ''યેન પન ધમ્મેન આદિમ્હિ દેસના ઉટ્ઠિતા, તસ્સ ધમ્મસ્સ અનુરૂપધમ્મવસેન વા પટિપક્ખવસેન વા યેસુ સુત્તેસુ ઉપરિ દેસના આગચ્છતિ, તેસં વસેન યથાનુસન્ધિ વેદિતબ્બો. સેય્યથિદં? આકઙ્ખેય્યસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૧.૬૪-૬૯) હેટ્ઠા સીલેન દેસના ઉટ્ઠિતા, ઉપરિ છ અભિઞ્ઞા આગતા...પે॰... કકચૂપમે (મ॰ નિ॰ ૧.૨૨૨) હેટ્ઠા અક્ખન્તિયા ઉટ્ઠિતા, ઉપરિ કકચૂપમા આગતા''તિઆદિના અટ્ઠકથાયં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૦૦-૧૦૪) વુત્તો.

ઇતિ કિરાતિ ભગવતો યથાદેસિતાય અત્તસુઞ્ઞતાય અત્તનો અરુચ્ચનભાવદીપનં. **ભો**તિ ધમ્માલપનં. **અનત્તકતાની**તિ અત્તના ન કતાનિ, અનત્તકેહિ વા ખન્ધેહિ કતાનિ. **કમત્તાનં કુસિસ્સન્તી**તિ અસતિ અત્તનિ ખન્ધાનઞ્ચ ખણિકત્તા કમ્માનિ કં અત્તાનં અત્તનો ફલેન ફુસિસ્સન્તિ, કો કમ્મફલં પટિસંવેદેતીતિ અત્થો. **અવિદ્વા**તિ સુતાદિવિરહેન અરિયધમ્મસ્સ અકોવિદતાય ન વિદ્વા. **અવિજ્જાગતો**તિ અવિજ્જાય ઉપગતો, અરિયધમ્મે અવિનીતતાય અપ્પહીનાવિજ્જોતિ અત્થો. **તણ્હાધિપતેય્યેન ચેતસા**તિ ''યદિ અહં નામ કોચિ નત્થિ , મયા કતસ્સ કમ્મસ્સ કો ફલં પટિસંવેદેતિ, સતિ પન તસ્મિં સિયા ફલૂપભોગો''તિ તણ્હાધિપતિતો **આગતો તણ્હાધિપતેય્યો**, તેન. અત્તવાદુપાદાનસહગત **ચેતસા. અતિધાવિતબ્બન્તિ** ખણિકત્તેપિ સઙ્ખારાનં યસ્મિં સન્તાને કમ્મં કતં, તત્થેવ ફલુપ્પત્તિતો ધમ્મપુઞ્જમત્તસ્સેવ ચ સિદ્ધે કમ્મફલસમ્બન્ધે એકત્તનયં મિચ્છા ગહેત્વા એકેન

કારકવેદકભૂતેન ભવિતબ્બં, અઞ્ઞથા ''કમ્મફલાનં સમ્બન્ધો ન સિયા''તિ અત્તત્તનિયસુઞ્ઞતાપકાસનં સત્થુસાસનં અતિક્કમિતબ્બં મઞ્ઞેય્યાતિ અત્થો.

''**ઉપરિ છ અભિઞ્ઞા આગતા**''તિ અનુરૂપધમ્મવસેન યથાનુસન્ધિં દસ્સેતિ, ઇતરેહિ પટિપક્ખવસેન. **કિલેસેના**તિ ''લોભો ચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસો''તિઆદિના કિલેસવસેન. **ઇમસ્મિમ્પીતિ પિ**-સદ્દેન યથા વુત્તસુત્તાદીસુ પટિપક્ખવસેન યથાનુસન્ધિ, એવં ઇમસ્મિમ્પિ સુત્તેતિ દસ્સેતિ. તથા હિ નિચ્ચસારાદિપઞ્ઞાપકાનં દિટ્ઠિગતાનં વસેન ઉટ્ઠિતા અયં દેસના નિચ્ચસારાદિસુઞ્ઞતાપકાસનેન નિટ્ઠાપિતાતિ.

પરિતસ્સિતવિપ્ફન્દિતવારવણ્ણના

૧૦૫-૧૧૭. મરિયાદવિભાગદસ્સનત્થન્તિ સસ્સતાદિદિટ્ઠિદસ્સનસ્સ સમ્માદસ્સનેન સઙ્કરાભાવવિભાવનત્થં. તદપિ વેદયિતન્તિ **સમ્બન્ધો. અજાનતં અપસ્સત**ન્તિ ''સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા''તિ ''ઇદં દિટ્ઠિટ્ઠાનં એવંગહિકં એવંપરામટ્ઠં એવંગહિતં હોતિ એવંઅભિસમ્પરાય''ન્તિ યથાભૂતં અજાનન્તાનં અપસ્સન્તાનં. તથા યસ્મિં વેદયિતે અવીતતણ્હતાય એવં દિટ્ઠિગતં ઉપાદિયન્તિ, તં વેદયિતં સમુદયાદિતો યથાભૂતં અજાનન્તાનં અપસ્સન્તાનં, એતેન અનાવરણઞાણસમન્તચક્ખૂહિ યથા તથાગતાનં યથાભૂતમેત્થ ઞાણદસ્સનં, ન એવં દિટ્ઠિગતિકાનં, અથ ખો તણ્હાદિટ્ઠિપરામાસોયેવાતિ દસ્સેતિ. તેનેવ ચાયં દેસના મરિયાદવિભાગદસ્સનત્થા જાતા. અટ્ઠકથાયં પન ''યથાભૂતં ધમ્માનં સભાવં અજાનન્તાનં અપસ્સન્તાન''ન્તિ અવિસેસેન વુત્તં. ન હિ સઙ્ખતધમ્મસભાવં અજાનનમત્તેન મિચ્છા અભિનિવિસન્તીતિ. સામઞ્ઞજોતના વિસેસે અવતિટ્ઠતીતિ અયં વિસેસયોજના કતા. **વેદયિત**ન્તિ ''સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા''તિ દિટ્ઠિપઞ્ઞાપનવસેન પવત્તં દિટ્ઠિયા અનુભૂતં અનુભવનં. **તણ્હાગતાન**ન્તિ તણ્હાય ગતાનં ઉપગતાનં, પવત્તાનં વા. **તઞ્ચ ખો પનેત**ન્તિ ચ યથાવુત્તં વેદયિતં પચ્ચામસતિ. તઞ્હિ વટ્ટામિસભૂતં દિટ્ઠિતણ્હાસલ્લાનુવિદ્ધતાય સઉબ્બિલત્તા ચઞ્ચલં, ન મગ્ગફલસુખં વિય એકરૂપેન અવતિટ્ઠતીતિ. તેનેવાહ ''**પરિતસ્સિતેના**''તિઆદિ.

અથ વા એવં વિસેસકારણતો દ્વાસટ્ઠિ દિટ્ઠિગતાનિ વિભજિત્વા ઇદાનિ અવિસેસકારણતો તાનિ દસ્સેતું ''**તત્ર ભિક્ખવે**''તિઆદિકા દેસના આરદ્ધા. સબ્બેસઞ્હિ દિટ્ઠિગતિકાનં વેદના અવિજ્જા તણ્હા ચ અવિસિટ્ઠકારન્તિ. તત્થ **તદપી**તિ ''સસ્સતં અત્તાનઞ્ચ લોકઞ્ચ પઞ્ઞપેન્તિ''તિ એત્થ યદેતં ''સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા''તિ પઞ્ઞાપનં, તદપિ. સુખાદિભેદં તિવિધવેદયિતં યથાક્કમં દુક્ખસલ્લાનિચ્ચતો, અવિસેસેન સમુદયત્થઙ્ગમસ્સાદાદીનવનિસ્સરણતો વા યથાભૂતં અજાનન્તાનં અપસ્સન્તાનં, તતો એવ ચ સુખાદિપત્થનાસમ્ભવતો તણ્હાય ઉપગતત્તા તણ્હાગતાનં તણ્હાપરિતસ્સિતેન દિટ્ઠિવિપ્ફન્દિતમેવ દિટ્ઠિચલનમેવ, ''અસતિ અત્તનિ કો વેદનં અનુભવતી''તિ કાયવચીદ્વારેસુ દિટ્ઠિયા ચોપનપ્પત્તિમત્તમેવ વા, ન પન દિટ્ઠિયા પઞ્ઞાપેતબ્બો સસ્સતો કોચિ ધમ્મો અત્થીતિ અત્થો. એકચ્ચસસ્સતવાદાદીસુપિ એસેવ નયો.

ફસ્સપચ્ચયવારવણ્ણના

૧૧૮. યેન તણ્હાપરિતસ્સિતેન એતાનિ દિટ્ઠિગતાનિ પવત્તન્તિ, તસ્સ વેદયિતં પચ્ચયો, વેદયિતસ્સાપિ ફસ્સો પચ્ચયોતિ દેસના દિટ્ઠિયા પચ્ચયપરમ્પરનિદ્ધારણન્તિ આહ ''**પરમ્પરપચ્ચયદસ્સનત્થ**''ન્તિ, તેન યથા પઞ્ઞાપનધમ્મો દિટ્ઠિ, તપ્પચ્ચયધમ્મા ચ યથાસકં પચ્ચયવસેનેવ ઉપ્પજ્જન્તિ, ન પચ્ચયેહિ વિના, એવં

પઞ્ઞાપેતબ્બા ધમ્માપિ રૂપવેદનાદયો, ન એત્થ કોચિ અત્તા વા લોકો વા સસ્સતોતિ અયમત્થો દસ્સિતોતિ દટ્ઠબ્બં.

નેતંઠાનંવિજ્જતિવારવણ્ણના

૧૩૧. તસ્સ પચ્ચયસ્સાતિ ફસ્સપચ્ચયસ્સ **દિટ્ઠિવેદયિતે**તિ દિટ્ઠિયા પચ્ચયભૂતે વેદયિતે, ફસ્સપધાનેહિ અત્તનો પચ્ચયેહિ નિપ્ફાદેતબ્બેતિ અત્થો. વિનાપિ ચક્ખાદિવત્થૂહિ, સમ્પયુત્તધમ્મેહિ ચ કેહિચિ વેદના ઉપ્પજ્જતિ, ન પન કદાચિ ફસ્સેન વિનાતિ ફસ્સો વેદનાય બલવકારણન્તિ આહ "**બલવભાવદસ્સનત્થ**"ન્તિ. સન્નિહિતોપિ હિ વિસયો સચે ફુસનાકારરહિતો હોતિ ચિત્તુપ્પાદો, ન તસ્સ આરમ્મણપચ્ચયેન પચ્ચયો હોતીતિ ફસ્સોવ સમ્પયુત્તધમ્માનં વિસેસપચ્ચયો. તથા હિ ભગવતા ચિત્તુપ્પાદં વિભજન્તેન ફસ્સોયેવ પઠમં ઉદ્ધટો, વેદનાય પન અધિટ્ઠાનમેવ.

દિટ્ઠિગતિકાધિટ્ઠાનવટ્ટકથાવણ્ણના

૧૪૪. હેટ્ઠા તીસુપિ વારેસુ અધિકતત્તા, ઉપરિ ચ "પટિસંવેદેન્તી"તિ વક્ખમાનત્તા વેદયિતમેત્થ પધાનન્તિ આહ "**સબ્બદિટ્ઠિવેદયિતાનિ સમ્પિણ્ડેતી**"તિ. **સમ્પિણ્ડેતી**તિ ચ "યેપિ તે"તિ તત્થ તત્થ આગતસ્સ પિ-સદ્દસ્સ અત્થં દસ્સેતિ. વેદયિતસ્સ ફસ્સે પક્ખિપનં ફસ્સપચ્ચયતાદસ્સનમેવ "છહિ અજ્ઝત્તિકાયતનેહિ છળારમ્મણપટિસંવેદનં એકન્તતો છફસ્સહેતુકમેવા"તિ. સઞ્ઞાયન્તિ એત્થાતિ અધિકરણત્થો સઞ્ઞાતિ-સદ્દોતિ આહ "**સઞ્ઞાતિટ્ઠાને**"તિ. એવં સમોસરણસદ્દોપિ દટ્ઠબ્બો. આયતતિ એત્થ ફલં તદાયત્તવુત્તિતાય, આયભૂતં વા અત્તનો ફલં તનોતિ પવત્તેતીતિ **આયતનં**, કારણં. રુક્ખગચ્છસમૂહે અરઞ્ઞવોહારો અરઞ્ઞમેવ અરઞ્ઞાયતનન્તિ આહ "**પણ્ણત્તિમત્તે**"તિ. **અત્થત્તયેપીતિ પિ**-સદ્દેન અવુત્તત્થસમ્પિણ્ડનં દટ્ઠબ્બં, તેન આકારનિવાસાધિટ્ઠાનત્થે સઙ્ગણ્હાતિ. હિરઞ્ઞાયતનં સુવણ્ણાયતનં, વાસુદેવાયતનં કમ્માયતનન્તિ આદીસુ આકરનિવાસાધિટ્ઠાનેસુ આયતનસદ્દો. ચક્ખાદીસુ ચ ફસ્સાદયો આકિણ્ણા, તાનિ ચ નેસં નિવાસો, અધિટ્ઠાનઞ્ચ નિસ્સયપચ્ચયભાવતોતિ. તિણ્ણમ્પિ વિસયિન્દ્રિયવિઞ્ઞાણાનં સઙ્ગતિભાવેન ગહેતબ્બો ફસ્સોતિ "**સઙ્ગતી**"તિ વુત્તો. તથા હિ સો "સન્નિપાતપચ્ચુપટ્ઠાનો"તિ વુચ્ચતિ. **ઇમિના નયેના**તિ વિજ્જમાનેસુપિ અઞ્ઞેસુ સમ્પયુત્તધમ્મેસુ યથા "ચક્ખુઞ્ચ... પે॰... ફસ્સો"તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૦૪; મ॰ નિ॰ ૩.૪૨૧, ૪૨૫, ૪૨૬; સં॰ નિ॰ ૨.૪૩-૪૫; સં॰ નિ॰ ૪.૬૦; કથા॰ ૪૬૫) એતસ્મિં સુત્તે વેદનાય પધાનકારણભાવદસ્સનત્થં ફસ્સસીસેન દેસના કતા, એવમિધાપિ બ્રહ્મજાલે "ફસ્સપચ્ચયા વેદના"તિઆદિના ફસ્સં આદિં કત્વા અપરન્તપટિચ્ચસમુપ્પાદદીપનેન પચ્ચયપરમ્પરં દસ્સેતું "ફસ્સાયતનેહિ ફુસ્સ ફુસ્સા"તિ ફસ્સમુખેન વુત્તં.

ફસ્સો અરૂપધમ્મોપિ સમાનો એકદેસેન આરમ્મણે અનલ્લીયમાનોપિ ફુસનાકારેન પવત્તતિ ફુસન્તો વિય હોતીતિ આહ "**ફસ્સોવ તં તં આરમ્મણં ફુસતી**"તિ, યેન સો "ફુસનલક્ખણો, સઙ્ઘટ્ટનરસો"તિ ચ વુચ્ચતિ. "ફસ્સાયતનેહિ ફુસ્સ ફુસ્સા"તિ અફુસનકિચ્ચાનિપિ આયતનાનિ "મઞ્ચા ઘોસન્તી"તિઆદીસુ વિય નિસ્સિતવોહારેન ફુસનકિચ્ચાનિ કત્વા દસ્સિતાનીતિ આહ "**ફસ્સે ઉપનિક્ખિપિત્વા**"તિ, ફસ્સગતિકાનિ કત્વા ફસ્સૂપચારં આરોપેત્વાતિ અત્થો. ઉપચારો હિ નામ વોહારમત્તં, ન તેન અત્થસિદ્ધિ હોતીતિ આહ "**તસ્મા**"તિઆદિ.

અત્તનો પચ્ચયભૂતાનં છન્નં ફસ્સાનં વસેન ચક્ખુસમ્ફસ્સજા યાવ મનોસમ્ફસ્સજાતિ સઙ્ખેપતો છબ્બિધા વેદના, વિત્થારતો પન અટ્ઠસતપરિયાયેન અટ્ઠસતભેદા. **રૂપતણ્હાદિભેદાયા**તિ રૂપતણ્હા યાવ ધમ્મતણ્હાતિ

સઙ્ખેપતો છપ્પભેદાય, વિત્થારતો અટ્ઠસતભેદાય. **ઉપનિસ્સયકોટિયા**તિ ઉપનિસ્સયસીસેન. કસ્મા પનેત્થ ઉપનિસ્સયપચ્ચયોવ ઉદ્ધટો, નનુ સુખા વેદના, અદુક્ખમસુખા વેદના ચ તણ્હાય આરમ્મણમત્તઆરમ્મણાધિપતિઆરમ્મણૂપનિસ્સયપકતૂપનિસ્સયવસેન ચતુધા પચ્ચયો, દુક્ખા ચ આરમ્મણમત્તપકતૂપનિસ્સયવસેન દ્વિધાતિ? સચ્ચમેતં, ઉપનિસ્સયે એવ પન તં સબ્બં અન્તોગધં. યુત્તં તાવ આરમ્મણૂપનિસ્સયસ્સ ઉપનિસ્સયસામઞ્ઞતો ઉપનિસ્સયેન સઙ્ગહો, આરમ્મણમત્તઆરમ્મણાધિપતીનં પન કથન્તિ? તેસમ્પિ આરમ્મણસામઞ્ઞતો આરમ્મણૂપનિસ્સયેન સઙ્ગહોવ કતો, ન પકતૂપનિસ્સયેનાતિ દટ્ઠબ્બં. એતદત્થમેવેત્થ "**ઉપનિસ્સયકોટિયા**"તિ વુત્તં, ન ''ઉપનિસ્સયેના''તિ.

ચતુબ્બિધસ્સાતિ કામુપાદાનં યાવ અત્તવાદુપાદાનન્તિ ચતુબ્બિધસ્સ. નનુ ચ તણ્હાવ કામુપાદાનન્તિ? સચ્ચમેતં. તત્થ દુબ્બલા તણ્હા તણ્હાવ, બલવતી તણ્હા કામુપાદાનં. અથ વા અપ્પત્તવિસયપત્થના તણ્હા તમસિ ચોરાનં કરપસારણં વિય. સમ્પત્તવિસયગ્ગહણં ઉપાદાનં, ચોરાનં કરપ્પત્તધનગ્ગહણં વિય. અપ્પિચ્છતાપટિપક્ખા તણ્હા, સન્તોસપટિપક્ખા ઉપાદાનં. પરિયેસનદુક્ખમૂલં તણ્હા, આરક્ખદુક્ખમૂલં ઉપાદાનન્તિ અયમેતેસં વિસેસો. **ઉપાદાનસ્સા**તિ અસહજાતસ્સ ઉપાદાનસ્સ ઉપનિસ્સયકોટિયા, ઇતરસ્સ સહજાતકોટિયાતિ દટ્ઠબ્બં. તત્થ અનન્તરસ્સ અનન્તરસમનન્તરઅનન્તરૂપનિસ્સયનત્થિવિગતાસેવનપચ્ચયેહિ, અનાનન્તરસ્સ ઉપનિસ્સયેન, આરમ્મણભૂતા પન આરમ્મણાધિપતિઆરમ્મણૂપનિસ્સયેહિ, આરમ્મણમત્તેનેવ વાતિ તં સબ્બં ઉપનિસ્સયેનેવ ગહેત્વા "**ઉપનિસ્સયકોટિયા**"તિ વુત્તં. યસ્મા ચ તણ્હાય રૂપાદીનિ અસ્સાદેત્વા કામેસુ પાતબ્યતં આપજ્જતિ, તસ્મા તણ્હા કામુપાદાનસ્સ ઉપનિસ્સયો. તથા રૂપાદિભેદેવ સમ્મૂળ્હો ''નત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૧૭૧; મ॰ નિ॰ ૧.૪૪૫; મ॰ નિ॰ ૨.૯૪, ૯૫, ૨૨૫; મ॰ નિ॰ ૩.૯૧, ૧૧૬, ૧૩૬; સં॰ નિ॰ ૩.૨૧૦; ધ॰ સ॰ ૧૨૨૧; વિભ॰ ૯૩૮) મિચ્છાદસ્સનં, સંસારતો મુચ્ચિતુકામો અસુદ્ધિમગ્ગે સુદ્ધિમગ્ગપરામસનં, ખન્ધેસુ અત્તત્તનિયગાહભૂતં સક્કાયદસ્સનં ગણ્હાતિ, તસ્મા ઇતરેસમ્પિ તણ્હા ઉપનિસ્સયોતિ દટ્ઠબ્બં. સહજાતસ્સ પન સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયસમ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતહેતુવસેન તણ્હા પચ્ચયો હોતિ. તં સબ્બં સન્ધાય "**સહજાતકોટિયા**"તિ વુત્તં.

તથાતિ ઉપનિસ્સયકોટિયા ચેવ સહજાતકોટિયા ચાતિ અત્થો. **ભવસ્સા**તિ કમ્મભવસ્સ ચેવ ઉપપત્તિભવસ્સ ચ. તત્થ ચેતનાદિસઙ્ખાતં સબ્બં ભવગામિકમ્મં કમ્મભવો, કામભવાદિકો નવવિધો ઉપપત્તિભવો, તેસં ઉપપત્તિભવસ્સ ચતુબ્બિધમ્પિ ઉપાદાનં ઉપપત્તિભવકારણકમ્મભવકારણભાવતો , તસ્સ ચ સહાયભાવૂપગમનતો પકતૂપનિસ્સયવસેન પચ્ચયો હોતિ. કમ્મારમ્મણકરણકાલે પન કમ્મસહજાતકામુપાદાનં ઉપપત્તિભવસ્સ આરમ્મણપચ્ચયેન પચ્ચયો હોતિ. કમ્મભવસ્સ પન સહજાતસ્સ સહજાતં ઉપાદાનં સહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયસમ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતવસેન ચેવ હેતુમગ્ગવસેન ચ અનેકધા પચ્ચયો હોતિ, અસહજાતસ્સ અનન્તરસમનન્તરઅનન્તરૂપનિસ્સયનત્થિવિગતાસેવનવસેન, ઇતરસ્સ પકતૂપનિસ્સયવસેન, સમ્મસનાદિકાલેસુ આરમ્મણવસેન ચ પચ્ચયો હોતિ. તત્થ અનન્તરાદિકે ઉપનિસ્સયપચ્ચયે, સહજાતાદિકે સહજાતપચ્ચયે પક્ખિપિત્વા વુત્તં "**ઉપનિસ્સયકોટિયા ચેવ સહજાતકોટિયા ચા**"તિ.

ભવો જાતિયાતિ એત્થ **ભવો**તિ કમ્મભવો અધિપ્પેતો. સો હિ જાતિયા પચ્ચયો, ન ઉપપત્તિભવો. ઉપપત્તિભવો હિ પઠમાભિનિબ્બત્તા ખન્ધા જાતિયેવ. તેન વુત્તં ''જાતીતિ પનેત્થ સવિકારા પઞ્ચક્ખન્ધા દટ્ઠબ્બા''તિ. **સવિકારા**તિ ચ નિબ્બત્તિવિકારેન સવિકારા, તે ચ અત્થતો ઉપપત્તિભવોયેવ. ન હિ તદેવ તસ્સ

કારણં ભવિતું યુત્તન્તિ. કમ્મભવો ચ ઉપપત્તિભવસ્સ કમ્મપચ્ચયેન ચેવ ઉપનિસ્સયપચ્ચયેન ચ પચ્ચયો હોતીતિ આહ ‘‘ભવો જાતિયા ઉપનિસ્સયકોટિયા પચ્ચયો’’તિ.

યસ્મા ચ સતિ જાતિયા જરામરણં, જરામરણાદિના ફુટ્ઠસ્સ બાલસ્સ સોકાદયો ચ સમ્ભવન્તિ, નાસતિ, તસ્મા ‘‘**જાતિ…પે॰… પચ્ચયો હોતી**’’તિ વુત્તં. સહજાતૂપનિસ્સયસીસેન પચ્ચયવિચારણાય દસ્સિતત્તા, અઙ્ગવિચારણાય ચ અનામટ્ઠત્તા આહ ‘‘**અયમેત્થ સઙ્ખેપો**’’તિ. મહાવિસયત્તા પટિચ્ચસમુપ્પાદવિચારણાય સા નિરવસેસા કુતો લદ્ધબ્બાતિ આહ ‘‘**વિત્થારતો**’’તિઆદિ. એકદેસેન ચેત્થ કથિતસ્સ પટિચ્ચસમુપ્પાદસ્સ તથા કથને સદ્ધિં ઉદાહરણેન કારણં દસ્સેન્તો ‘‘**ભગવા હી**’’તિઆદિમાહ. તત્થ **કોટિ ન પઞ્ઞાયતી**તિ અસુકસ્સ નામ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ, ચક્કવત્તિનો વા કાલે અવિજ્જા ઉપ્પન્ના, ન તતો પુબ્બેતિ અવિજ્જાય આદિમરિયાદા અપ્પટિહતસ્સ મમ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સાપિ ન પઞ્ઞાયતિ અવિજ્જમાનત્તાયેવાતિ અત્થો. અયં પચ્ચયો ઇદપ્પચ્ચયો, તસ્મા **ઇદપ્પચ્ચયા**, ઇમસ્મા કારણા આસવપચ્ચયાતિ અત્થો. **ભવતણ્હાયા**તિ ભવસંયોજનભૂતાય તણ્હાય. **ભવદિટ્ઠિયા**તિ સસ્સતદિટ્ઠિયા. ‘‘**ઇતો એત્થ એત્તો ઇધા**’’તિ અપરિયન્તં અપરાપરુપ્પત્તિં દસ્સેતિ.

વિવટ્ટકથાદિવણ્ણના

૧૪૫. ‘‘વેદનાનં સમુદય’’ન્તિઆદિપાળિ **વેદનાકમ્મટ્ઠાન**ન્તિ દટ્ઠબ્બા. **ત**ન્તિ ‘‘ફસ્સસમુદયા ફસ્સનિરોધા’’તિ વુત્તફસ્સટ્ઠાનં. **આહારો**તિ કબળીકારો આહારો વેદિતબ્બો. સો હિ ‘‘કબળીકારો આહારો ઇમસ્સ કાયસ્સ આહારપચ્ચયેન પચ્ચયો’’તિ (પટ્ઠા॰ ૧.પચ્ચયનિદ્દેસ ૪૨૯) વચનતો કમ્મસમુટ્ઠાનાનમ્પિ ઉપત્થમ્ભકપચ્ચયો હોતિયેવ. યદિપિ સોતાપન્નાદયો યથાભૂતં પજાનન્તિ, ઉક્કંસગતિવિજાનનવસેન પન દેસના અરહત્તનિકૂટેન નિટ્ઠાપિતા. એત્થ ચ ‘‘યતો ખો ભિક્ખવે ભિક્ખુ…પે॰… યથાભૂતં પજાનાતી’’તિ એતેન ધમ્મસ્સ નિય્યાનિકભાવેન સદ્ધિં સઙ્ઘસ્સ સુપ્પટિપત્તિં દસ્સેતિ. તેનેવ હિ અટ્ઠકથાયમેત્થ ‘‘કો એવં જાનાતીતિ? ખીણાસવો જાનાતિ, યાવ આરદ્ધવિપસ્સકો જાનાતી’’તિ પરિપુણ્ણં કત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘો દસ્સિતો, તેન યં વુત્તં ‘‘ભિક્ખુસઙ્ઘવસેનપિ દીપેતું વટ્ટતી’’તિ, (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૮) તં યથારુતવસેનેવ દીપિતં હોતીતિ દટ્ઠબ્બં.

૧૪૬. અન્તો જાલસ્સાતિ અન્તોજાલં, અન્તોજાલે કતાતિ **અન્તોજાલીકતા**. અપાયૂપપત્તિવસેન અધો ઓસીદનં, સમ્પત્તિભવવસેન ઉદ્ધં ઉગ્ગમનં. તથા પરિત્તભૂમિમહગ્ગતભૂમિવસેન, ઓલીનતા’તિધાવનવસેન, પુબ્બન્તાનુદિટ્ઠિઅપરન્તાનુદિટ્ઠિવસેન ચ યથાક્કમં અધો ઓસીદનં ઉદ્ધં ઉગ્ગમનં યોજેતબ્બં. ‘‘**દસસહસ્સિલોકધાતૂ**’’તિ જાતિખેત્તં સન્ધાયાહ.

૧૪૭. અપણ્ણત્તિકભાવન્તિ ધરમાનકપણ્ણત્તિયા અપણ્ણત્તિકભાવં. અતીતભાવેન પન તથા પણ્ણત્તિ યાવ સાસનન્તરધાના, તતો ઉદ્ધમ્પિ અઞ્ઞબુદ્ધુપ્પાદેસુ વત્તતિ એવ. તથા હિ વક્ખતિ ‘‘વોહારમત્તમેવ ભવિસ્સતી’’તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૪૭). **કાયો**તિ અત્તભાવો, યો રૂપારૂપધમ્મસમૂહો. એવં હિસ્સ અમ્બરુક્ખસદિસતા, તદવયવાનઞ્ચ રૂપક્ખન્ધચક્ખાદીનં અમ્બપક્કસદિસતા યુજ્જતીતિ. એત્થ ચ વણ્ટચ્છેદે વણ્ટૂપનિબન્ધાનં અમ્બપક્કાનં અમ્બરુક્ખતો વિચ્છેદો વિય ભવનેત્તિછેદે તદુપનિબન્ધાનં રૂપક્ખન્ધાદીનં સન્તાનતો વિચ્છેદોતિ એત્તાવતા ઓપમ્મં દટ્ઠબ્બં.

૧૪૮. ધમ્મપરિયાયેતિ પાળિયં. **ઇધત્થો**તિ દિટ્ઠધમ્મહિતં. **પરત્થો**તિ સમ્પરાયહિતં. સઙ્ગામં વિજિનાતિ એતેનાતિ **સઙ્ગામવિજયો**. અત્થસમ્પત્તિયા **અત્થજાલં**. બ્યઞ્જનસમ્પત્તિયા, સીલાદિઅનવજ્જધમ્મનિદ્દેસતો ચ

ધમ્મજાલં. સેટ્ઠટ્ઠેન બ્રહ્મભૂતાનં મગ્ગફલનિબ્બાનાનં વિભત્તત્તા **બ્રહ્મજાલં**. દિટ્ઠિવિવેચનમુખેન સુઞ્ઞતાપકાસનેન સમ્માદિટ્ઠિયા વિભાવિતત્તા **દિટ્ઠિજાલં**. તિત્થિયવાદનિમ્મદ્દનૂપાયત્તા **અનુત્તરો સઙ્ગામવિજયો**તિ એવમ્પેત્થ યોજના વેદિતબ્બા.

૧૪૯. અત્તમનાતિ પીતિયા ગહિતચિત્તા. તેનેવાહ "**બુદ્ધગતાયા**"તિઆદિ. યથા પન અનત્તમના અત્તનો અનત્થચરતાય પરમના વેરિમના નામ હોન્તિ. યથાહ ''દિસો દિસ''ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૪૨; ઉદા॰ ૩૩) ગાથા, ન એવં અત્તમના. ઇમે પન અત્તનો અત્થચરતાય સકમના હોન્તીતિ આહ "**અત્તમનાતિ સકમના**"તિ. અથ વા **અત્તમના**તિ સમત્તમના, ઇમાય દેસનાય પરિપુણ્ણમનસઙ્કપ્પાતિ અત્થો. **અભિનન્દતી**તિ તણ્હાયતીતિ અત્થોતિ આહ "**તણ્હાયમ્પિ આગતો**"તિ. અનેકત્થત્તા ધાતૂનં **અભિનન્દન્તી**તિ ઉપગચ્છન્તિ સેવન્તીતિ અત્થોતિ આહ "**ઉપગમનેપિ આગતો**"તિ. તથા **અભિનન્દન્તી**તિ સમ્પટિચ્છન્તીતિ અત્થોતિ આહ "**સમ્પટિચ્છનેપિ આગતો**"તિ. "**અભિનન્દિત્વા**"તિ ઇમિના પદેન વુત્તોયેવ અત્થો "**અનુમોદિત્વા**"તિ ઇમિના પકાસીયતીતિ અભિનન્દનસદ્દો ઇધ અનુમોદનસદ્દત્થોતિ આહ "**અનુમોદનેપિ આગતો**"તિ. ''કતમઞ્ચ તં ભિક્ખવે''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૭) તત્થ તત્થ પવત્તાય કથેતુકમ્યતાપુચ્છાય વિસ્સજ્જનવસેન પવત્તત્તા ઇદં સુત્તં **વેય્યાકરણં** હોતિ. યસ્મા પન પુચ્છાવિસ્સજ્જનવસેન પવત્તમ્પિ સગાથકં સુત્તં ગેય્યં નામ હોતિ, નિગ્ગાથકત્તમેવ પન અઙ્ગન્તિ ગાથારહિતં વેય્યાકરણં, તસ્મા વુત્તં "**નિગ્ગાથકત્તા હિ ઇદં વેય્યાકરણન્તિ વુત્ત**"ન્તિ.

અપરેસુપીતિ એત્થ **પિ**સદ્દેન પારમિપરિચયમ્પિ સઙ્ગણ્હાતિ. વુત્તઞ્હિ બુદ્ધવંસે –

> ''ઇમે ધમ્મે સમ્મસતો, સભાવસરસલક્ખણે;
> ધમ્મતેજેન વસુધા, દસસહસ્સી પકમ્પથા''તિ. (બુ॰ વં॰ ૨.૧૬૬);

વીરિયબલેનાતિ **મહાભિનિક્ખમને** ચક્કવત્તિસિરિપરિચ્ચાગહેતુભૂતવીરિયપ્પભાવેન, **બોધિમણ્ડૂપસઙ્કમને** ''કામં તચો ચ ન્હારુ ચ, અટ્ઠિ ચ અવસિસ્સતૂ''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૨.૧૮૪; સં॰ નિ॰ ૨.૨૨; મહાનિ॰ ૧૯૬) વુત્તચતુરઙ્ગસમન્નાગતવીરિયાનુભાવેન. **અચ્છરિયવેગાભિહતા**તિ વિમ્હયાવહકિરિયાનુભાવઘટ્ટિતા . **પંસુકૂલધોવને** કેચિ ''પુઞ્ઞતેજેના''તિ વદન્તિ , અચ્છરિયવેગાભિહતાતિ યુત્તં વિય દિસ્સતિ, **વેસ્સન્તરજાતકે** પારમિપરિપૂરણપુઞ્ઞતેજેન અનેકક્ખત્તું કમ્પિતત્તા "**અકાલકમ્પનેના**"તિ વુત્તં. **સાધુકારદાનવસેન અકમ્પિત્થ** યથા તં ધમ્મચક્કપ્પવત્તને (સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧; મહાવ॰ ૧૩; પટિ॰ મ॰ ૨.૩૦). સઙ્ગીતિકાલાદીસુપિ સાધુકારદાનવસેન અકમ્પિત્થાતિ વેદિતબ્બં. અયં તાવેત્થ અટ્ઠકથાય લીનત્થવણ્ણના.

પકરણનયવણ્ણના

અયં પન પકરણનયેન પાળિયા અત્થવણ્ણના – સા પનાયં અત્થવણ્ણના યસ્મા દેસનાય સમુટ્ઠાનપ્પયોજનભાજનેસુ પિણ્ડત્થેસુ ચ નિદ્ધારિતેસુ સુકરા હોતિ સુવિઞ્ઞેય્યા ચ, તસ્મા સુત્તદેસનાય સમુટ્ઠાનાદીનિ પઠમં નિદ્ધારયિસ્સામ. તત્થ **સમુટ્ઠાનં** તાવ વુત્તં ''વણ્ણાવણ્ણભણન''ન્તિ. અપિચ નિન્દાપસંસાસુ વિનેય્યાઘાતાનન્દાદિભાવાનાપત્તિ, તત્થ ચ આદીનવદસ્સનં **સમુટ્ઠાનં**. તથા નિન્દાપસંસાસુ પટિપજ્જનક્કમસ્સ, પસંસાવિસયસ્સ ખુદ્દકાદિવસેન અનેકવિધસ્સ સીલસ્સ, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ સસ્સતાદિદિટ્ઠિટ્ઠાનેસુ તદુત્તરિ ચ અપ્પટિહતચારતાય, તથાગતસ્સ ચ કત્થચિ અપરિયાપન્નતાય અનવબોધો **સમુટ્ઠાનં**.

વુત્તવિપરિયાયેન **પયોજનં** વેદિતબ્બં. વિનેય્યાઘાતાનન્દાદિભાવાપત્તિ આદિકઞ્હિ ઇમં દેસનં પયોજેતીતિ. તથા કુહનલપનાદિનાનાવિધમિચ્છાજીવવિદ્ધંસનં, દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિજાલવિનિવેઠનં, દિટ્ઠિસીસેન પચ્ચયાકારવિભાવનં, છફસ્સાયતનવસેન ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનનિદ્દેસો, સબ્બદિટ્ઠિગતાનં અનવસેસપરિયાદાનં, અત્તનો અનુપાદાપરિનિબ્બાનદીપનઞ્ચ **પયોજનાનિ**.

વણ્ણાવણ્ણનિમિત્તં અનુરોધવિરોધવન્તચિત્તા કુહનાદિવિવિધમિચ્છાજીવનિરતા સસ્સતાદિદિટ્ઠિપઙ્કં નિમુગ્ગા, સીલક્ખન્ધાદીસુ અપરિપૂરકારિતાય અનવબુદ્ધગુણવિસેસઞાણા વિનેય્યા ઇમિસ્સા ધમ્મદેસનાય **ભાજનં**.

પિણ્ડત્થા પન આઘાતાદીનં અકરણીયતાવચનેન પટિઞ્ઞાનુરૂપં સમણસઞ્ઞાય નિયોજનં, ખન્તિસોરચ્ચાનુટ્ઠાનં, બ્રહ્મવિહારભાવનાનુયોગો, સદ્ધાપઞ્ઞાસમાયોગો, સતિસમ્પજઞ્ઞાધિટ્ઠાનં, પટિસઙ્ખાનભાવનાબલસિદ્ધિ, પરિયુટ્ઠાનાનુસયપ્પહાનં, ઉભયહિતપટિપત્તિ, લોકધમ્મેહિ અનુપલેપો ચ દસ્સિતા હોન્તિ. તથા પાણાતિપાતાદીહિ પટિવિરતિવચનેન સીલવિસુદ્ધિ દસ્સિતા, તાય ચ હિરોત્તપ્પસમ્પત્તિ, મેત્તાકરુણાસમઙ્ગિતા , વીતિક્કમપ્પહાનં, તદઙ્ગપહાનં, દુચ્ચરિતસંકિલેસપ્પહાનં, વિરતિત્તયસિદ્ધિ, પિયમનાપગરુભાવનીયતાનિપ્ફત્તિ, લાભસક્કારસિલોકસમુદાગમો, સમથવિપસ્સનાનં અધિટ્ઠાનભાવો, અકુસલમૂલતનુકરણં, કુસલમૂલરોપનં, ઉભયાનત્થદૂરીકરણં, પરિસાસુ વિસારદતા, અપ્પમાદવિહારો,પરેહિ દુપ્પધંસિયતા, અવિપ્પટિસારાદિસમઙ્ગિતા ચ દસ્સિતા હોન્તિ.

“**ગમ્ભીરા**”તિઆદિવચનેહિ ગમ્ભીરધમ્મવિભાવનં, અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠતા, કપ્પાનં અસઙ્ખ્યેય્યેનાપિ દુલ્લભપાતુભાવતા, સુખુમેનપિ ઞાણેન પચ્ચક્ખતો પટિવિજ્ઝિતું અસક્કુણેય્યતા, ધમ્મન્વયસઙ્ખાતેન અનુમાનઞાણેનાપિ દુરધિગમનીયતા, પસ્સદ્ધસબ્બદરથતા, સન્તધમ્મવિભાવનં, સોભનપરિયોસાનતા, અતિત્તિકરભાવો, પધાનભાવપ્પત્તિ, યથાભૂતઞાણગોચરતા, સુખુમસભાવતા, મહાપઞ્ઞાવિભાવના ચ દસ્સિતા હોન્તિ. દિટ્ઠિદીપકપદેહિ સમાસતો સસ્સતુચ્છેદદિટ્ઠિયો પકાસિતાતિ ઓલીનતાતિધાવનવિભાવનં, ઉપાયવિનિબદ્ધનિદ્દેસો, મિચ્છાભિનિવેસકિત્તનં, કુમ્મગ્ગપટિપત્તિયા પકાસના, વિપરિયેસગ્ગાહપઞ્ઞાપનં, પરામાસપરિગ્ગહો, પુબ્બન્તાપરન્તાનુદિટ્ઠિપતિટ્ઠાપનં, ભવવિભવદિટ્ઠિવિભાગો, તણ્હાવિજ્જાપવત્તિ, અન્તવાનન્તવાદિદિટ્ઠિનિદ્દેસો, અન્તદ્વયાવતારણં, આસવોઘયોગકિલેસગન્થસંયોજનૂપાદાનવિસેસવિભજ્જનઞ્ચ દસ્સિતાનિ હોન્તિ. તથા “**વેદનાનં સમુદય**”ન્તિઆદિવચનેહિ ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં અનુબોધપટિવેધસિદ્ધિ, વિક્ખમ્ભનસમુચ્છેદપ્પહાનં , તણ્હાવિજ્જાવિગમો, સદ્ધમ્મટ્ઠિતિનિમિત્તપરિગ્ગહો, આગમાધિગમસમ્પત્તિ, ઉભયહિતપટિપત્તિ, તિવિધપઞ્ઞાપરિગ્ગહો, સતિસમ્પજઞ્ઞાનુટ્ઠાનં, સદ્ધાપઞ્ઞાસમાયોગો, સમ્માવીરિયસમથાનુયોજનં, સમથવિપસ્સનાનિપ્ફત્તિ ચ દસ્સિતા હોન્તિ.

“**અજાનતં અપસ્સત**”ન્તિ અવિજ્જાસિદ્ધિ, “**તણ્હાગતાનં પરિતસ્સિતવિપ્ફન્દિત**ન્તિ તણ્હાસિદ્ધિ, તદુભયેન ચ નીવરણસંયોજનદ્વયસિદ્ધિ, અનમતગ્ગસંસારવટ્ટાનુચ્છેદો, પુબ્બન્તાહરણઅપરન્તપટિસન્ધાનાનિ, અતીતપચ્ચુપ્પન્નકાલવસેન હેતુવિભાગો, અવિજ્જાતણ્હાનં અઞ્ઞમઞ્ઞાનતિવત્તનકેન અઞ્ઞમઞ્ઞૂપકારિતા, પઞ્ઞાવિમુત્તિચેતોવિમુત્તીનં પટિપક્ખનિદ્દેસો ચ દસ્સિતા હોન્તિ. “**તદપિ ફસ્સપચ્ચયા**”તિ સસ્સતાદિપઞ્ઞાપનસ્સ પચ્ચયાધીનવુત્તિતાકથનેન ધમ્માનં નિચ્ચતાપટિસેધો, અનિચ્ચતાપતિટ્ઠાપનં, પરમત્થતો કારકાદિપટિક્ખેપો, એવંધમ્મતાદિનિદ્દેસો, સુઞ્ઞતાપકાસનં, સમત્તનિયામપચ્ચયલક્ખણવિભાવનઞ્ચ દસ્સિતાનિ હોન્તિ.

“**ઉચ્છિન્નભવનેત્તિકો**”તિઆદિના ભગવતો પહાનસમ્પત્તિ, વિજ્જાધિમુત્તિ, વસીભાવો, સિક્ખત્તયનિપ્ફત્તિ, નિબ્બાનધાતુદ્વયવિભાગો, ચતુરધિટ્ઠાનપરિપૂરણં, ભવયોનિઆદીસુ અપરિયાપન્નતા ચ દસ્સિતા હોન્તિ. સકલેન પન સુત્તપદેન ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ ભગવતો તાદિભાવો, તત્થ ચ પરેસં પતિટ્ઠાપનં, કુસલધમ્માનં આદિભૂતધમ્મદ્વયસ્સ નિદ્દેસો, સિક્ખત્તયૂપદેસો, અત્તન્તપાદિપુગ્ગલચતુક્કસિદ્ધિ, કણ્હાકણ્હવિપાકાદિકમ્મચતુક્કવિભાગો, ચતુરપ્પમઞ્ઞાવિસયનિદ્દેસો, સમુદયાદિપઞ્ચકસ્સ યથાભૂતાવબોધો, છસારણીયધમ્મવિભાવના , દસનાથકરધમ્મપતિટ્ઠાપન્તિ એવમાદયો નિદ્ધારેતબ્બા.

સોળસહારવણ્ણના

દેસનાહારવણ્ણના

તત્થ ‘‘અત્તા, લોકો’’તિ ચ દિટ્ઠિયા અધિટ્ઠાનભાવેન, વેદનાફસ્સાયતનાદિમુખેન ચ ગહિતેસુ પઞ્ચસુ ઉપાદાનક્ખન્ધેસુ તણ્હાવજ્જા પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા **દુક્ખસચ્ચં**. તણ્હા **સમુદયસચ્ચં**. સા પન પરિતસ્સનાગ્ગહણેન ‘‘તણ્હાગતાન’’ન્તિ, ‘‘વેદનાપચ્ચયા તણ્હા’’તિ ચ સરૂપેનેવ સમુદયગ્ગહણેન, ભવનેત્તિગ્ગહણેન ચ પાળિયં ગહિતાવ. અયં તાવ સુત્તન્તનયો. અભિધમ્મનયેન પન આઘાતાનન્દાદિવચનેહિ, આતપ્પાદિપદેહિ, ચિત્તપ્પદોસવચનેન, સબ્બદિટ્ઠિદીપકપદેહિ, કુસલાકુસલગ્ગહણેન, ભવગ્ગહણેન, સોકાદિગ્ગહણેન, તત્થ તત્થ સમુદયગ્ગહણેન ચાતિ સઙ્ખેપતો સબ્બલોકિયકુસલાકુસલધમ્મવિભાવનપદેહિ ગહિતા કમ્મકિલેસા **સમુદયસચ્ચં**. ઉભિન્નં અપ્પવત્તિ **નિરોધસચ્ચં**. તસ્સ તત્થ તત્થ વેદનાનં અત્થઙ્ગમનિસ્સરણપરિયાયેહિ, પચ્ચત્તં નિબ્બુતિવચનેન, અનુપાદાવિમુત્તિવચનેન ચ પાળિયં ગહણં વેદિતબ્બં. નિરોધપજાનના પટિપદા **મગ્ગસચ્ચં**. તસ્સાપિ તત્થ તત્થ વેદનાનં સમુદયાદિયથાભૂતવેદનાપદેસેન, છન્નં ફસ્સાયતનાનં સમુદયાદિયથાભૂતપજાનનપરિયાયેન, ભવનેત્તિયા ઉચ્છેદપરિયાયેન ચ ગહણં વેદિતબ્બં. તત્થ સમુદયેન **અસ્સાદો**, દુક્ખેન **આદીનવો**, મગ્ગનિરોધેહિ **નિસ્સરણ**ન્તિ એવં ચતુસચ્ચવસેન, યાનિ **પાળિયં** (નેત્તિ॰ ૯) સરૂપેનેવ આગતાનિ અસ્સાદાદીનવનિસ્સરણાનિ, તેસઞ્ચ વસેન ઇધ અસ્સાદાદયો વેદિતબ્બા. વિનેય્યાનન્તાદિભાવાપત્તિઆદિકં યથાવુત્તવિભાગં પયોજનમેવ **ફલં**. આઘાતાદીનં અકરણીયતા, આઘાતાદિફલસ્સ ચ અનઞ્ઞસન્તાનભાવિતા, નિન્દાપસંસાસુ યથાસભાવપટિજાનનનિબ્બેઠનાતિ એવં તંતંપયોજનાધિગમહેતુ **ઉપાયો**. આઘાતાદીનં કરણપટિસેધનાદિઅપદેસેન ધમ્મરાજસ્સ **આણત્તિ** વેદિતબ્બાતિ અયં **દેસનાહારો**.

વિચયહારવણ્ણના

કપ્પનાભાવેપિ વોહારવસેન, અનુવાદવસેન ચ ‘‘મમ’’ન્તિ વુત્તં, નિયમાભાવતો વિકપ્પનત્થં વાગ્ગહણં કતં, ગુણસમઙ્ગિતાય, અભિમુખીકરણાય ચ “**ભિક્ખવે**”તિ આમન્તનં. અઞ્ઞભાવતો, પટિવિરુદ્ધભાવતો ચ “**પરે**”તિ વુત્તં, વણ્ણપટિપક્ખતો, અવણ્ણનીયતો ચ ‘‘અવણ્ણ’’ન્તિ વુત્તં. બ્યત્તિવસેન, વિત્થારવસેન ચ ‘‘ભાસેય્યુ’’ન્તિ વુત્તં, ધારણભાવતો, અધમ્મપટિપક્ખતો ચ ‘‘ધમ્મસ્સા’’તિ વુત્તં, દિટ્ઠિસીલેહિ સંહતભાવતો, કિલેસાનં સઙ્ઘાતકરણતો ચ ‘‘સઙ્ઘસ્સા’’તિ વુત્તં. વુત્તપટિનિદ્દેસતો, વચનુપન્યાસનતો ચ ‘‘તત્રા’’તિ વુત્તં, સમ્મુખભાવતો, પુથુભાવતો ચ ‘‘તુમ્હેહી’’તિ વુત્તં. ચિત્તસ્સ હનનતો, આરમ્મણાભિઘાતતો ચ ‘‘આઘાતો’’તિ વુત્તં, આરમ્મણે સઙ્કોચવુત્તિયા, અતુટ્ઠાકારતાય ચ ‘‘અપ્પચ્ચયો’’તિ વુત્તં, આરમ્મણચિન્તનતો, નિસ્સયતો ચ ‘‘ચેતસો’’તિ વુત્તં, અત્થાસાધનતો,

અનુ અનુ ‘‘અનત્થસાધનતો’’ ચ ‘‘અનભિરદ્ધી’’તિ વુત્તં, કારણાનરહત્તા, સત્થુસાસને ઠિતેહિ કાતું અસક્કુણેય્યત્તા ચ ‘‘ન કરણીયા’’તિ વુત્તન્તિ. ઇમિના નયેન સબ્બપદેસુ વિનિચ્છયો કાતબ્બો. ઇતિ અનુપદવિચયતો **વિચયો હારો** અતિવિત્થારભયેન, સક્કા ચ અટ્ઠકથં તસ્સા લીનત્થવણ્ણનઞ્ચ અનુગન્ત્વા અયમત્થો વિઞ્ઞુના વિભાવેતુન્તિ ન વિત્થારયિમ્હ.

યુત્તિહારવણ્ણના

સબ્બેન સબ્બં આઘાતાદીનં અકરણં તાદિભાવાય સંવત્તતીતિ યુજ્જતિ ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ સમપ્પવત્તિસબ્ભાવતો. યસ્મિં સન્તાને આઘાતાદયો ઉપ્પન્ના, તન્નિમિત્તકો અન્તરાયો તસ્સેવ સમ્પત્તિવિબન્ધાય સંવત્તતીતિ યુજ્જતિ. કસ્મા? સન્તાનન્તરેસુ અસઙ્કમનતો. ચિત્તં અભિભવિત્વા ઉપ્પન્ના આઘાતાદયો સુભાસિતાદિસલ્લક્ખણેપિ અસમત્થતાય સંવત્તન્તીતિ યુજ્જતિ સકોધલોભાનં અન્ધતમસબ્ભાવતો. પાણાતિપાતાદિદુસ્સીલ્યતો વેરમણિ સબ્બસત્તાનં પામોજ્જપાસંસભાવાય સંવત્તતીતિ યુજ્જતિ. સીલસમ્પત્તિયા હિ મહતો કિત્તિસદ્દસ્સ અબ્ભુગ્ગમો હોતીતિ. ગમ્ભીરતાદિવિસેસયુત્તેન ગુણેન તથાગતસ્સ વણ્ણના એકદેસભૂતાપિ સકલસબ્બઞ્ઞુગુણગ્ગહણાય સંવત્તતીતિ યુજ્જતિ અનઞ્ઞસાધારણત્તા. તજ્જાઅયોનિસોમનસિકારપરિક્ખતાનિ અધિગમતક્કનાનિ સસ્સતવાદાદિઅભિનિવેસાય સંવત્તન્તીતિ યુજ્જતિ કપ્પનાજાલસ્સ અસમુગ્ઘાટિતત્તા. વેદનાદીનવાનવબોધેન વેદનાય તણ્હા પવડ્ઢતીતિ યુજ્જતિ અસ્સાદાનુપસ્સનાસબ્ભાવતો. સતિ ચ વેદયિતરાગે તત્થ અત્તત્તનિયગાહો, સસ્સતાદિગાહો ચ વિપરિફન્દતીતિ યુજ્જતિ કારણસ્સ સન્નિહિતત્તા. તણ્હાપચ્ચયા હિ ઉપાદાનં સસ્સતાદિવાદે પઞ્ઞપેન્તાનં , તદનુચ્છવિકં વા વેદનં વેદયન્તાનં ફસ્સો હેતૂતિ યુજ્જતિ વિસયિન્દ્રિયવિઞ્ઞાણસઙ્ગતિયા વિના તદભાવતો. છફસ્સાયતનનિમિત્તવટ્ટસ્સ અનુપચ્છેદોતિ યુજ્જતિ તત્થ અવિજ્જાતણ્હાનં અપ્પહીનત્તા. છન્નં ફસ્સાયતનાનં સમુદયાદિપજાનના સબ્બદિટ્ઠિગતિકસઞ્ઞં અતિચ્ચ તિટ્ઠતીતિ યુજ્જતિ ચતુસચ્ચપટિવેધભાવતો. ઇમાહેવ દ્વાસટ્ઠિયા દિટ્ઠીહિ સબ્બદિટ્ઠિગતાનં અન્તોજાલીકતભાવોતિ યુજ્જતિ અકિરિયવાદાદીનં ઇસ્સરવાદાદીનઞ્ચ તદન્તોગધત્તા. તથા ચેવ સંવણ્ણિતં. ઉચ્છિન્નભવનેત્તિકો તથાગતસ્સ કાયોતિ યુજ્જતિ, યસ્મા ભગવા અભિનીહારસમ્પત્તિયા ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુ પતિટ્ઠિતચિત્તો સત્તબોજ્ઝઙ્ગેયેવ યથાભૂતં ભાવેસિ. કાયસ્સ ભેદા પરિનિબ્બુતં ન દક્ખન્તીતિ યુજ્જતિ અનુપાદિસેસનિબ્બાનપ્પત્તિયં રૂપાદીસુ કસ્સચિપિ અનવસેસતોતિ અયં **યુત્તિહારો**.

પદટ્ઠાનહારવણ્ણના

અવણ્ણારહઅવણ્ણાનુરૂપસમ્પત્તાનાદેય્યવચનતાદિવિપત્તીનં પદટ્ઠાનં. વણ્ણારહવણ્ણાનુરૂસમ્પત્તસદ્ધેય્યવચનતાદિસમ્પત્તીનં પદટ્ઠાનં. તથા આઘાતાદયો નિરયાદિદુક્ખસ્સ પદટ્ઠાનં. આઘાતાદીનં અકરણં સગ્ગસમ્પત્તિઆદિસબ્બસમ્પત્તીનં પદટ્ઠાનં. પાણાતિપાતાદીહિ પટિવિરતિ અરિયસ્સ સીલક્ખન્ધસ્સ પદટ્ઠાનં. અરિયો સીલક્ખન્ધો અરિયસ્સ સમાધિક્ખન્ધસ્સ પદટ્ઠાનં. અરિયો સમાધિક્ખન્ધો અરિયસ્સ પઞ્ઞાક્ખન્ધસ્સ પદટ્ઠાનં. ગમ્ભીરતાદિવિસેસયુત્તં ભગવતો પટિવેધપ્પકારઞાણં દેસનાઞાણસ્સ પદટ્ઠાનં. દેસનાઞાણં વિનેય્યાનં સકલવટ્ટદુક્ખનિસ્સરણસ્સ પદટ્ઠાનં. સબ્બાપિ દિટ્ઠિ દિટ્ઠુપાદાન્તિ સા યથારહં નવવિધસ્સાપિ ભવસ્સ પદટ્ઠાનં. ભવો જાતિયા, જાતિ જરામરણસ્સ, સોકાદીનઞ્ચ પદટ્ઠાનં. વેદનાનં સમુદયાદિયથાભૂતવેદનં ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં અનુબોધપટિવેધો. તત્થ અનુબોધો પટિવેધસ્સ પદટ્ઠાનં, પટિવેધો ચતુબ્બિધસ્સ સામઞ્ઞફલસ્સ પદટ્ઠાનં. ‘‘અજાનતં અપસ્સત’’ન્તિ અવિજ્જાગહણં, તત્થ અવિજ્જા સઙ્ખારાનં

પદટ્ઠાન્તિ યાવ વેદના તણ્હાય પદટ્ઠાન્તિ નેતબ્બં. ''તણ્હાગતાનં પરિતસ્સિતવિપ્ફન્દિત''ન્તિ એત્થ તણ્હા ઉપાદાનસ્સ પદટ્ઠાનં. ''તદપિ ફસ્સપચ્ચયા''તિ એત્થ સસ્સતાદિપઞ્ઞાપનં પરેસં મિચ્છાભિનિવેસસ્સ પદટ્ઠાનં, મિચ્છાભિનિવેસો સદ્ધમ્મસ્સવનસપ્પુરિસૂપસ્સયયોનિસોમનસિકારધમ્માનુધમ્મપટિપત્તીહિ વિમુખતાય, અસદ્ધમ્મસ્સવનાદીનઞ્ચ પદટ્ઠાનં, ''અઞ્ઞત્ર ફસ્સા''તિઆદીસુ ફસ્સો વેદનાય પદટ્ઠાનં, છ ફસ્સાયતનાનિ ફસ્સસ્સ, સકલવટ્ટદુક્ખસ્સ ચ પદટ્ઠાનં, છન્નં ફસ્સાયતનાનં સમુદયાદિયથાભૂતપ્પજાનનં નિબ્બિદાય પદટ્ઠાનં, નિબ્બિદા વિરાગસ્સાતિ યાવ અનુપાદાપરિનિબ્બાનં નેતબ્બં. ભગવતો ભવનેત્તિસમુચ્છેદો સબ્બઞ્ઞુતાય પદટ્ઠાનં. તથા અનુપાદાપરિનિબ્બાનસ્સાતિ અયં **પદટ્ઠાનહારો**.

લક્ખણહારવણ્ણના

આઘાતાદિગ્ગહણેન કોધુપનાહમક્ખપલાસઇસ્સામચ્છરિયસારમ્ભપરવમ્ભનાદીનં સઙ્ગહો પટિઘચિત્તુપ્પાદપરિયાપન્નતાય એકલક્ખણત્તા. આનન્દાદિગ્ગહણેન અભિજ્ઝાવિસમલોભમાનાતિમાનમદપ્પમાદાદીનં સઙ્ગહો લોભચિત્તુપ્પાદપરિયાપન્નતાય સમાનલક્ખણત્તા. તથા આઘાતગ્ગહણેન અવસિટ્ઠગન્થનીવરણાનં સઙ્ગહો કાયગન્થનીવરણલક્ખણેન એકલક્ખણત્તા. આનન્દગ્ગહણેન ફસ્સાદીનં સઙ્ગહો સઙ્ખારક્ખન્ધલક્ખણેન એકલક્ખણત્તા. સીલગ્ગહણેન અધિચિત્તઅધિપઞ્ઞાસિક્ખાનમ્પિ સઙ્ગહો સિક્ખાલક્ખણેન એકલક્ખણત્તા. ઇધ પન સીલસ્સેવ ઇન્દ્રિયસંવરાદિકસ્સ દટ્ઠબ્બં. દિટ્ઠિગ્ગહણેન અવસિટ્ઠઉપાદાનાનમ્પિ સઙ્ગહો ઉપાદાનલક્ખણેન એકલક્ખણત્તા. ''વેદનાન''ન્તિ એત્થ વેદનાગ્ગહણેન અવસિટ્ઠઉપાદાનક્ખન્ધાનમ્પિ સઙ્ગહો ખન્ધલક્ખણેન એકલક્ખણત્તા. તથા વેદનાય ધમ્માયતનધમ્મધાતુપરિયાપન્નત્તા સમ્મસનૂપગાનં સબ્બેસં આયતનાનં ધાતૂનઞ્ચ સઙ્ગહો આયતનલક્ખણેન, ધાતુલક્ખણેન ચ એકલક્ખણત્તા. ''અજાનતં અપસ્સત''ન્તિ એત્થ અવિજ્જાગ્ગહણેન હેતુઆસવોઘયોગનીવરણાદિસઙ્ગહો હેતાદિલક્ખણેન એકલક્ખણત્તા અવિજ્જાય, તથા ''તણ્હાગતાનં પરિતસ્સિતવિપ્ફન્દિત''ન્તિ એત્થ તણ્હાગ્ગહણેનાપિ. ''તદપિ ફસ્સપચ્ચયા''તિ એત્થ ફસ્સગ્ગહણેન સઞ્ઞાસઙ્ખારવિઞ્ઞાણાનં સઙ્ગહો વિપલ્લાસહેતુભાવેન, ખન્ધલક્ખણેન ચ એકલક્ખણત્તા. છફસ્સાયતનગ્ગહણેન ખન્ધિન્દ્રિયધાતાદીનં સઙ્ગહો ફસ્સુપ્પત્તિનિમિત્તતાય, સમ્મસનસભાવેન ચ એકલક્ખણત્તા. ભવનેત્તિગ્ગહણેન અવિજ્જાદીનમ્પિ સંકિલેસધમ્માનં સઙ્ગહો વટ્ટહેતુભાવેન એકલક્ખણત્તાતિ અયં **લક્ખણહારો**.

ચતુબ્યૂહહારવણ્ણના

નિન્દાપસંસાહિ સમ્માકમ્પિતચેતસા મિચ્છાજીવતો અનોરતા સસ્સતાદિમિચ્છાભિનિવેસિનો સીલાદિધમ્મક્ખન્ધેસુ અપ્પતિટ્ઠિતતાય સમ્માસમ્બુદ્ધગુણરસસ્સાદવિમુખા વેનેય્યા ઇમિસ્સા દેસનાય **નિદાનં**. તે યથાવુત્તદોસવિનિમુત્તા કથં નુ ખો સમ્માપટિપત્તિયા ઉભયહિતપરા ભવેય્યુન્તિ અયમેત્થ ભગવતો **અધિપ્પાયો**. પદનિબ્બચનં **નિરુત્તિ**. તં ''એવ''ન્તિઆદિનિદાનપદાનં, ''મમ''ન્તિઆદિપાળિપદાનઞ્ચ અટ્ઠકથાવસેન સુવિઞ્ઞેય્યત્તા અતિવિત્થારભયેન ન વિત્થારયિમ્હ. પદપદત્થનિદ્દેસનિક્ખેપસુત્તદેસનાસન્ધિવસેન છબ્બિધા **સન્ધિ**. તત્થ પદસ્સ પદન્તરેન સમ્બન્ધો **પદસન્ધિ**. તથા પદત્થસ્સ પદત્થન્તરેન સમ્બન્ધો **પદત્થસન્ધિ** . નાનાનુસન્ધિકસ્સ સુત્તસ્સ તંતંઅનુસન્ધીહિ સમ્બન્ધો, એકાનુસન્ધિકસ્સ ચ પુબ્બાપરસમ્બન્ધો **નિદ્દેસસન્ધિ** , યા અટ્ઠકથાયં પુચ્છાનુસન્ધિઅજ્ઝાસયાનુસન્ધિયથાનુસન્ધિવસેન તિવિધા વિભત્તા, તા પનેતા તિસ્સોપિ સન્ધિયો અટ્ઠકથાયં વિચારિતા એવ. **સુત્તસન્ધિ** ચ પઠમં નિક્ખેપવસેન અમ્હેહિ પુબ્બે દસ્સિતાયેવ. એકિસ્સા દેસનાય

દેસનાન્તરેન સદ્ધિં સંસન્દનં **દેસનાસન્ધિ**, સા એવં વેદિતબ્બા – ''મમં વા ભિક્ખવે...પે॰... ન ચેતસો અનભિરદ્ધિ કરણીયા''તિ અયં દેસના ''ઉભતોદણ્ડકેન ચેપિ ભિક્ખવે કકચેન ચોરા ઓચરકા અઙ્ગમઙ્ગાનિ ઓક્કન્તેય્યું, તત્રપિ યો મનો પદૂસેય્ય, ન મે સો તેન સાસનકરો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩૨) ઇમાય દેસનાય સદ્ધિં સંસન્દતિ. ''તુમ્હં યેવસ્સ તેન અન્તરાયો''તિ ''કમ્મસ્સકા માણવ સત્તા...પે॰... દાયાદા ભવિસ્સન્તી''તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૨૧૬) ઇમાય દેસનાય સંસન્દતિ. ''અપિ તુમ્હે...પે॰... આજાનેય્યાથા''તિ ''કુદ્ધો અત્થં...પે॰... સહતે નર''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૭.૬૪; મહાનિ॰ ૫, ૧૫૬, ૧૯૫) ઇમાય દેસનાય સંસન્દતિ.

''મમં વા ભિક્ખવે પરે વણ્ણં...પે॰... ન ચેતસો ઉબ્બિલ્લાવિતત્તં કરણીય''ન્તિ ''ધમ્માપિ વો ભિક્ખવે પહાતબ્બા, પગેવ અધમ્મા (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૦). કુલ્લૂપમં વો ભિક્ખવે ધમ્મં દેસેસ્સામિ, નિત્થરણત્થાય, નો ગહણત્થાયા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૦) ઇમાય દેસનાય સંસન્દતિ. ''તત્ર ચે તુમ્હેહિ...પે॰... ઉબ્બિલાવિતા, તુમ્હં યેવસ્સ તેન અન્તરાયો''તિ ''લુદ્ધોઅત્થં...પે॰... સહતે નર''ન્તિ (ઇતિવુ॰ ૮૮; મહાનિ॰ ૫.૧૫૬, ૧૯૫; ચૂળનિ॰ ૧૨૮) ''કામન્ધા જાલસઞ્છન્ના, તણ્હાછદનછાદિતા''તિ (ઉદા॰ ૬૪; નેત્તિ॰ ૨૭, ૯૦; પેટકો॰ ૧૪) ઇમાહિ દેસનાહિ સંસન્દતિ.

''અપ્પમત્તકં...પે॰... સીલમત્તક''ન્તિ ''પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. અયં ખો બ્રાહ્મણ યઞ્ઞો પુરિમેહિ યઞ્ઞેહિ અપ્પટ્ઠતરો ચ અપ્પસમારમ્ભતરો ચ મહપ્ફલતરો ચ મહાનિસંસતરો ચા''તિઆદિકાય (દી॰ નિ॰ ૧.૩૫૩) દેસનાય સંસન્દતિ, પઠમજ્ઝાનસ્સ સીલતો મહપ્ફલમહાનિસંસતરભાવવચનેન ઝાનતો સીલસ્સ અપ્પભાવદીપનતો.

''પાણાતિપાતં પહાયા''તિઆદિ ''સમણો ખલુ ભો ગોતમો સીલવા...પે॰... કુસલસીલેન સમન્નાગતો''તિઆદિકાહિ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૦૪) દેસનાહિ સંસન્દતિ.

''અઞ્ઞેવ ધમ્મા ગમ્ભીરા''તિઆદિ ''અધિગતો ખો મ્યાયં ધમ્મો ગમ્ભીરો''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૨.૬૭; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૧; ૨.૩૩૭; સં॰ નિ॰ ૧.૧૭૨; મહાવ॰ ૭, ૮) પાળિયા સંસન્દતિ. ગમ્ભીરતાદિવિસેસયુત્તધમ્મપટિવેધેન હિ ઞાણસ્સ ગમ્ભીરાદિભાવો વિઞ્ઞાયતીતિ.

''સન્તિ ભિક્ખવે એકે સમણબ્રાહ્મણા''તિઆદિ ''સન્તિ ભિક્ખવે એકે સમણબ્રાહ્મણા પુબ્બન્તકપ્પિકા...પે॰... અભિવદન્તિ, સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચ, ઇદમેવ સચ્ચં, મોઘમઞ્ઞન્તિ ઇત્થેકે અભિવદન્તિ, અસસ્સતો, સસ્સતો ચ અસસ્સતો ચ, નેવ સસ્સતો ચ નાસસ્સતો ચ, અન્તવા, અનન્તવા, અન્તવા ચ અનન્તવા ચ, નેવન્તવા નાનન્તવા ચ અત્તા ચ લોકો ચ ઇદમેવ સચ્ચં, મોઘમઞ્ઞન્તિ ઇત્થેકે અભિવદન્તી''તિઆદિકાહિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૭) દેસનાહિ સંસન્દતિ.

''સન્તિ ભિક્ખવે એકે સમણબ્રાહ્મણા અપરન્તકપ્પિકા''તિઆદિ ''સન્તિ ભિક્ખવે એકે સમણબ્રાહ્મણા અપરન્તકપ્પિકા...પે॰... અભિવદન્તિ, સઞ્ઞી અત્તા હોતિ અરોગો પરં મરણા. ઇત્થેકે અભિવદન્તિ અસઞ્ઞી, નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞી ચ અત્તા હોતિ અરોગો પરં મરણા. ઇત્થેકે અભિવદન્તિ સતો વા પન સત્તસ્સ ઉચ્છેદં વિનાસં વિભવં પઞ્ઞપેન્તિ, દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનં વા પનેકે અભિવદન્તી''તિઆદિકાહિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૧) દેસનાહિ સંસન્દતિ. ''વેદનાનં...પે॰... તથાગતો''તિ ''તયિદં સઙ્ખતં ઓળારિકં, અત્થિ ખો પન સઙ્ખારાનં નિરોધો, અત્થેતન્તિ ઇતિ વિદિત્વા તસ્સ નિસ્સરણદસ્સાવી તથાગતો તદુપાતિવત્તો''તિઆદિકાહિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૮) દેસનાહિ સંસન્દતિ.

‘‘તદપિ તેસં...પે॰... વિપ્ફન્દિતમેવા’’તિ ઇદં ‘‘તેસં ભવતં અઞ્ઞત્રેવ છન્દાય અઞ્ઞત્ર રુચિયા અઞ્ઞત્ર અનુસ્સવા અઞ્ઞત્ર આકારપરિવિતક્કા અઞ્ઞત્ર દિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિયા પચ્ચત્તંયેવ ઞાણં ભવિસ્સતિ પરિસુદ્ધં પરિયોદાતન્તિ નેતં ઠાનં વિજ્જતિ. પચ્ચત્તં ખો પન ભિક્ખવે ઞાણે અસતિ પરિસુદ્ધે પરિયોદાતે યદપિ તે ભોન્તો સમણબ્રાહ્મણા તત્થ ઞાણભાગમત્તમેવ પરિયોદાપેન્તિ, તદપિ તેસં ભવતં સમણબ્રાહ્મણાનં ઉપાદાનમક્ખાયતી’’તિઆદિકાહિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૯) દેસનાહિ સંસન્દતિ.

‘‘તદપિ ફસ્સપચ્ચયા’’તિ ઇદઞ્ચ ‘‘ચક્ખુઞ્ચ પટિચ્ચ રૂપે ચ ઉપ્પજ્જતિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણં, તિણ્ણં સઙ્ગતિ ફસ્સો, ફસ્સપચ્ચયા વેદના, વેદનાપચ્ચયા તણ્હા, તણ્હાપચ્ચયા ઉપાદાન’’ન્તિ, (સં॰ નિ॰ ૨.૪૪) ‘‘છન્દમૂલકા ઇમે આવુસો ધમ્મા મનસિકારસમુટ્ઠાના ફસ્સસમોધાના વેદનાસમોસરણા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૮.૮૩) ચ આદિકાહિ દેસનાહિ સંસન્દતિ.

‘‘યતો ખો ભિક્ખવે ભિક્ખુ છન્નં ફસ્સાયતનાન’’ન્તિઆદિ ‘‘યતો ખો આનન્દ ભિક્ખુ નેવ વેદનં અત્તાનં સમનુપસ્સતિ, ન સઞ્ઞં, ન સઙ્ખારે, ન વિઞ્ઞાણં અત્તાનં સમનુપસ્સતિ, સો એવં અસમનુપસ્સન્તો ન કિઞ્ચિ લોકે ઉપાદિયતિ, અનુપાદિયં ન પરિતસ્સતિ, અપરિતસ્સં પચ્ચત્તંયેવ પરિનિબ્બાયતી’’તિઆદિકાહિ દેસનાહિ સંસન્દતિ.

‘‘સબ્બે તે ઇમેહેવ દ્વાસટ્ઠિયા વત્થૂહિ અન્તોજાલીકતા’’તિઆદિ ‘‘યે હિ કેચિ ભિક્ખવે...પે॰... અભિવદન્તિ, સબ્બે તે ઇમાનેવ પઞ્ચ કાયાનિ અભિવદન્તિ એતેસં વા અઞ્ઞતર’’ન્તિઆદિકાહિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૬) દેસનાહિ સંસન્દતિ. ‘‘**કાયસ્સ ભેદા...પે॰... દેવમનુસ્સા**’’**તિ** –

‘‘અચ્ચી યથા વાતવેગેન ખિત્તા, (ઉપસિવાતિ ભગવા)
અત્થં પલેતિ ન ઉપેતિ સઙ્ખં;
એવં મુની નામકાયા વિમુત્તો,
અત્થં પલેતિ ન ઉપેતિ સઙ્ખ’’ન્તિ. (સુ॰ નિ॰ ૧૦૮૦; ચૂળનિ॰ ૪૩);

આદિકાહિ દેસનાહિ સંસન્દતીતિ અયં **ચાતુબ્યૂહો હારો**.

આવત્તહારવણ્ણના

આઘાતાદીનં અકરણીયતાવચનેન ખન્તિસોરચ્ચાનુટ્ઠાનં. તત્થ ખન્તિયા સદ્ધાપઞ્ઞાપરાપકારદુક્ખસહગતાનં સઙ્ગહો, સોરચ્ચેન સીલસ્સ. સદ્ધાદિગ્ગહણેન ચ સદ્ધિન્દ્રિયાદિસકલબોધિપક્ખિયધમ્મા આવત્તન્તિ. સીલગ્ગહણેન અવિપ્પટિસારાદયો સબ્બેપિ સીલાનિસંસધમ્મા આવત્તન્તિ. પાણાતિપાતાદીહિ પટિવિરતિવચનેન અપ્પમાદવિહારો, તેન સકલં સાસનબ્રહ્મચરિયં આવત્તતિ. ગમ્ભીરતાદિવિસેસયુત્તધમ્મગ્ગહણેન મહાબોધિપકિત્તનં. અનાવરણઞાણપદટ્ઠાનઞ્હિ આસવક્ખયઞાણં, આસવક્ખયઞાણપદટ્ઠાનઞ્ચ અનાવરણઞાણં મહાબોધિ, તેન દસબલાદયો સબ્બે બુદ્ધગુણા આવત્તન્તિ. સસ્સતાદિદિટ્ઠિગ્ગહણેન તણ્હાવિજ્જાય સઙ્ગહો, તાહિ અનમતગ્ગસંસારવટ્ટં આવત્તતિ. વેદનાનં સમુદયાદિયથાભૂતવેદનેન ભગવતો પરિઞ્ઞાત્તયવિસુદ્ધિ, તાય પઞ્ઞાપારમિમુખેન સબ્બપારમિયો આવત્તન્તિ. ‘‘અજાનતં અપસ્સત’’ન્તિ અવિજ્જાગ્ગહણેન અયોનિસોમનસિકારપરિગ્ગહો, તેન ચ અયોનિસોમનસિકારમૂલકા ધમ્મા આવત્તન્તિ. ‘‘તણ્હાગતાનં

પરિતસ્સિતવિપ્ફન્દિત''ન્તિ તણ્હાગ્ગહણેન નવ તણ્હામૂલકા ધમ્મા આવત્તન્તિ, ''તદપિ ફસ્સપચ્ચયા''તિઆદિ સસ્સતાદિપઞ્ઞાપનસ્સ પચ્ચયાધીનવુત્તિદસ્સનં, તેન અનિચ્ચતાદિલક્ખણત્તયં આવત્તતિ. છન્નં ફસ્સાયતનાનં યથાભૂતં પજાનનેન વિમુત્તિસમ્પદાનિદ્દેસો, તેન સત્તપિ વિસુદ્ધિયો આવત્તન્તિ. ''ઉચ્છિન્નભવનેત્તિકો તથાગતસ્સ કાયો''તિ તણ્હાપહાનં, તેન ભગવતો સકલસંકિલેસપ્પહાનં આવત્તતીતિ અયં **આવત્તો હારો**.

વિભત્તિહારવણ્ણના

આઘાતાનન્દાદયો અકુસલા ધમ્મા, તેસં અયોનિસોમનસિકારાદિ પદટ્ઠાનં. યેહિ પન ધમ્મેહિ આઘાતાનન્દાદીનં અકરણં અપ્પવત્તિ, તે અબ્યાપાદાદયો કુસલા ધમ્મા, તેસં યોનિસોમનસિકારાદિ પદટ્ઠાનં. તેસુ આઘાતાદયો કામાવચરાવ, અબ્યાપાદાદયો ચતુભૂમકા. તથા પાણાતિપાતાદીહિ પટિવિરતિ કુસલા વા અબ્યાકતા વા, તસ્સા હિરોત્તપ્પાદયો ધમ્મા પદટ્ઠાનં. તત્થ કુસલા સિયા કામાવચરા, સિયા લોકુત્તરા, અબ્યાકતા લોકુત્તરાવ. ''અત્થિ ભિક્ખવે અઞ્ઞેવ ધમ્મા ગમ્ભીરા''તિ વુત્તધમ્મા સિયા કુસલા, સિયા અબ્યાકતા, તત્થ કુસલાનં વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સના પદટ્ઠાનં. અબ્યાકતાનં મગ્ગધમ્મા, વિપસ્સના, આવજ્જના વા પદટ્ઠાનં. તેસુ કુસલા લોકુત્તરા, અબ્યાકતા સિયા કામાવચરા, સિયા લોકુત્તરા, સબ્બાપિ દિટ્ઠિયો અકુસલાવ કામાવચરાવ, તાસં અવિસેસેન મિચ્છાભિનિવેસે અયોનિસોમનસિકારો પદટ્ઠાનં. વિસેસતો પન સન્તતિઘનવિનિબ્ભોગાભાવતો એકત્તનયસ્સ મિચ્છાગાહો અતીતજાતિઅનુસ્સરણતક્કસહિતો સસ્સતદિટ્ઠિયા પદટ્ઠાનં. હેતુફલભાવેન સમ્બન્ધભાવસ્સ અગ્ગહણતો નાનત્તનયસ્સ મિચ્છાગાહો તજ્જાસમન્નાહારસહિતો ઉચ્છેદદિટ્ઠિયા પદટ્ઠાનં. એવં સેસદિટ્ઠીનમ્પિ યથાસમ્ભવં વત્તબ્બં. ''વેદનાન''ન્તિ એત્થ વેદના સિયા કુસલા, સિયા અબ્યાકતા, સિયા કામાવચરા, સિયા રૂપાવચરા, સિયા અરૂપાવચરા, ફસ્સો તાસં પદટ્ઠાનં. વેદનાનં સમુદયાદિયથાભૂતવેદનં મગ્ગઞાણં, અનુપાદાવિમુત્તિ ફલં , તેસં ''અઞ્ઞેવ ધમ્મા ગમ્ભીરા''તિ એત્થ વુત્તનયેન ધમ્માદિવિભાગો નેતબ્બો. ''અજાનતં અપસ્સત''ન્તિઆદીસુ અવિજ્જા તણ્હા અકુસલા કામાવચરા, તાસુ અવિજ્જાય આસવા, અયોનિસોમનસિકારો એવ વા પદટ્ઠાનં. તણ્હાય સંયોજનિયેસુ ધમ્મેસુ અસ્સાદદસ્સનં પદટ્ઠાનં. ''તદપિ ફસ્સપચ્ચયા''તિ એત્થ ફસ્સસ્સ વેદનાય વિય ધમ્માદિવિભાગો વેદિતબ્બો. ઇમિના નયેન ફસ્સાયતનાદીનમ્પિ યથારહં ધમ્માદિવિભાગો નેતબ્બોતિ અયં **વિભત્તિહારો**.

પરિવત્તહારવણ્ણના

આઘાતાદીનં અકરણં ખન્તિસોરચ્ચાનિ અનુબ્રૂહેત્વા પટિસઙ્ખાનભાવનાબલસિદ્ધિયા ઉભયહિતપટિપત્તિં આવહતિ. આઘાતાદયો પન પવત્તિયમાના દુબ્બણ્ણતં દુક્ખસેય્યં ભોગહાનિં અકિત્તિં પરેહિ દુરુપસઙ્કમનતઞ્ચ નિપ્ફાદેન્તા નિરયાદીસુ મહાદુક્ખં આવહન્તિ. પાણાતિપાતાદીહિ પટિવિરતિ અવિપ્પટિસારાદિકલ્યાણં પરમ્પરં આવહતિ. પાણાતિપાતાદિ પન વિપ્પટિસારાદિઅકલ્યાણં પરમ્પરં, ગમ્ભીરતાદિવિસેસયુત્તં ઞાણં વિનેય્યાનં યથારહં વિજ્જાભિઞ્ઞાદિગુણવિસેસં આવહતિ સબ્બઞેય્યં યથાસભાવાવબોધતો. તથા ગમ્ભીરતાદિવિસેસરહિતં પન ઞાણં ઞેય્યેસુ સાવરણતો યથાવુત્તગુણવિસેસં નાવહતિ. સબ્બાપિ ચેતા દિટ્ઠિયો યથારહં સસ્સતુચ્છેદભાવતો અન્તદ્વયભૂતા સક્કાયતીરં નાતિવત્તન્તિ અનિય્યાનિકસભાવત્તા. નિય્યાનિકસભાવત્તા પન સમ્માદિટ્ઠિ સપરિક્ખારા મજ્ઝિમપટિપદાભૂતા અતિક્કમ્મ સક્કાયતીરં પારં આગચ્છતિ. વેદનાનં સમુદયાદિયથાભૂતવેદનં અનુપાદાવિમુત્તિં આવહતિ મગ્ગભાવતો. વેદનાનં સમુદયાદિઅસમ્પટિવેધો સંસારચારકાવરોધં આવહતિ સઙ્ખારાનં પચ્ચયભાવતો. વેદયિતસભાવપટિચ્છાદકો સમ્મોહો તદભિનન્દનં આવહતિ . યથાભૂતાવબોધો પન

તત્થ નિબ્બેદં વિરાગઞ્ચ આવહતિ. મિચ્છાભિનિવેસે અયોનિસોમનસિકારસહિતા તણ્હા અનેકવિહિતં દિટ્ઠિજાલં પસારેતિ. યથાવુત્તતણ્હાસમુચ્છેદો પઠમમગ્ગો તં દિટ્ઠિજાલં સઙ્કોચેતિ. સસ્સતવાદાદિપઞ્ઞાપનસ્સ ફસ્સો પચ્ચયો હોતિ અસતિ ફસ્સે તદભાવતો. દિટ્ઠિબન્ધનબન્ધાનં ફસ્સાયતનાદીનં અનિરોધેન ફસ્સાદિઅનિરોધો સંસારદુક્ખસ્સ અનિવત્તિયેવ, યાથાવતો ફસ્સાયતનાદિપરિઞ્ઞા સબ્બદિટ્ઠિદસ્સનાનિ અતિવત્તતિ, ફસ્સાયતનાદિઅપરિઞ્ઞા તંદિટ્ઠિગહનં નાતિવત્તતિ, ભવનેત્તિસમુચ્છેદો આયતિં અત્તભાવસ્સ અનિબ્બત્તિયા સંવત્તતિ, અસમુચ્છિન્નાય ભવનેત્તિયા અનાગતે ભવપ્પબન્ધો પરિવત્તતિયેવાતિ અયં **પરિવત્તો હારો**.

વેવચનહારવણ્ણના

‘‘મમ મય્હં મે’’તિ પરિયાયવચનં. ‘‘ભિક્ખવે સમણા તપસ્સિનો’’તિ પરિયાયવચનં. ‘‘પરે અઞ્ઞે પટિવિરુદ્ધા’’તિ પરિયાયવચનં. ‘‘અવણ્ણં અકિત્તિં નિન્દ’’ન્તિ પરિયાયવચનં. ‘‘ભાસેય્યું ભણેય્યું કરેય્યુ’’ન્તિ પરિયાયવચનં. ‘‘ધમ્મસ્સ વિનયસ્સ સત્થુસાસનસ્સા’’તિ પરિયાયવચનં. ‘‘સઙ્ઘસ્સ સમૂહસ્સ ગણસ્સા’’તિ પરિયાયવચનં. ‘‘તત્ર તત્થ તેસૂ’’તિ પરિયાયવચનં. ‘‘તુમ્હેહિ વો ભવન્તેહી’’તિ પરિયાયવચનં. ‘‘આઘાતો દોસો બ્યાપાદો’’તિ પરિયાયવચનં. ‘‘અપ્પચ્ચયો દોમનસ્સં ચેતસિકદુક્ખ’’ન્તિ પરિયાયવચનં. ‘‘ચેતસો અનભિરદ્ધિ ચિત્તસ્સ બ્યાપત્તિ મનોપદોસો’’તિ પરિયાયવચનં. ‘‘ન કરણીયા ન ઉપ્પાદેતબ્બા ન પવત્તેતબ્બા’’તિ પરિયાયવચનં. ઇતિ ઇમિના નયેન સબ્બપદેસુ વેવચનં વત્તબ્બન્તિ અયં **વેવચનો હારો**.

પઞ્ઞત્તિહારવણ્ણના

આઘાતો વત્થુવસેન દસવિધેન એકૂનવીસતિવિધેન વા પઞ્ઞત્તો. અપ્પચ્ચયો ઉપવિચારવસેન છધા પઞ્ઞત્તો. આનન્દોપીતિઆદિવસેન નવધા પઞ્ઞત્તો. પીતિ સામઞ્ઞતો ખુદ્દિકાદિવસેન પઞ્ચધા પઞ્ઞત્તા. સોમનસ્સં ઉપવિચારવસેન છધા પઞ્ઞત્તં. સીલં વારિત્તચારિત્તાદિવસેન અનેકધા પઞ્ઞત્તં. ગમ્ભીરતાદિવિસેસયુત્તં ઞાણં ચિત્તુપ્પાદવસેન ચતુધા, દ્વાદસવિધેન વા, વિસયભેદતો અનેકધા ચ પઞ્ઞત્તં. દિટ્ઠિસસ્સતાદિવસેન દ્વાસટ્ઠિયા ભેદેહિ, તદન્તોગધવિભાગેન અનેકધા ચ પઞ્ઞત્તા. વેદના છધા અટ્ઠસતધા અનેકધા ચ પઞ્ઞત્તા. તસ્સા સમુદયો પઞ્ચધા પઞ્ઞત્તો, તથા અત્થઙ્ગમો. અસ્સાદો દુવિધેન પઞ્ઞત્તો. આદીનવો તિવિધેન પઞ્ઞત્તો. નિસ્સરણં એકધા ચતુધા ચ પઞ્ઞત્તં…પે॰… અનુપાદાવિમુત્તિ દુવિધેન પઞ્ઞત્તા.

‘‘અજાનતં અપસ્સત’’ન્તિ વુત્તા અવિજ્જા વિસયભેદેન ચતુધા અટ્ઠધા ચ પઞ્ઞત્તા. ‘‘તણ્હાગતાન’’ન્તિઆદિના વુત્તા તણ્હા છધા અટ્ઠસતધા અનેકધા ચ પઞ્ઞત્તા. ફસ્સો નિસ્સયવસેન છધા પઞ્ઞત્તો. ઉપાદાનં ચતુધા પઞ્ઞત્તં. ભવો દ્વિધા અનેકધા ચ પઞ્ઞત્તો. જાતિ વેવચનવસેન છધા પઞ્ઞત્તા. તથા જરા સત્તધા પઞ્ઞત્તા. મરણં અટ્ઠધા નવધા ચ પઞ્ઞત્તં. સોકો પઞ્ચધા પઞ્ઞત્તો. પરિદેવો છધા પઞ્ઞત્તો. દુક્ખં ચતુધા પઞ્ઞત્તં, તથા દોમનસ્સં. ઉપાયાસો ચતુધા પઞ્ઞત્તો. ‘‘સમુદયો હોતી’’તિ પભવપઞ્ઞત્તિ, ‘‘યથાભૂતં પજાનાતી’’તિ દુક્ખસ્સ પરિઞ્ઞાપઞ્ઞત્તિ, સમુદયસ્સ પહાનપઞ્ઞત્તિ, નિરોધસ્સ સચ્છિકિરિયાપઞ્ઞત્તિ, મગ્ગસ્સ ભાવનાપઞ્ઞત્તિ.

‘‘અન્તોજાલીકતા’’તિઆદિ સબ્બદિટ્ઠીનં સઙ્ગહપઞ્ઞત્તિ. ‘‘ઉચ્છિન્નભવનેત્તિકો’’તિઆદિ દુવિધેન પરિનિબ્બાનપઞ્ઞત્તિ. એવં આઘાતાદીનં અકુસલકુસલાદિધમ્માનં યથાપભવપઞ્ઞત્તિઆદિવસેન, તથા

‘‘આઘાતો’’તિ બ્યાપાદસ્સ વેવચનપઞ્ઞત્તિ, ‘‘અપ્પચ્ચયો’’તિ દોમનસ્સસ્સ વેવચનપઞ્ઞત્તીતિઆદિના નયેન પઞ્ઞત્તિભેદો વિભજિતબ્બોતિ અયં **પઞ્ઞત્તિહારો**.

ઓતરણહારવણ્ણના

આઘાતગ્ગહણેન સઙ્ખારક્ખન્ધસઙ્ગહો, તથા અનભિરદ્ધિગહણેન. અપ્પચ્ચયગ્ગહણેન વેદનાક્ખન્ધસઙ્ગહોતિ ઇદં **ખન્ધમુખેન ઓતરણં**. તથા આઘાતાદિગ્ગહણેન ધમ્માયતનં ધમ્મધાતુ દુક્ખસચ્ચં સમુદયસચ્ચં વા ગહિતન્તિ ઇદં **આયતનમુખેન ધાતુમુખેન સચ્ચમુખેન ચ ઓતરણં**. તથા આઘાતાદીનં સહજાતા અવિજ્જા હેતુસહજાતઅઞ્ઞમઞ્ઞનિસ્સયસમ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતપચ્ચયેહિ પચ્ચયો હોતિ, અસહજાતા પન અનન્તરસમનન્તરઅનન્તરૂપનિસ્સયનત્થિવિગતાસેવનપચ્ચયેહિ પચ્ચયો હોતિ, અનન્તરા ઉપનિસ્સયવસેનેવ પચ્ચયો હોતિ . તણ્હાઉપાદાનાદીનં, ફસ્સાદીનમ્પિ તેસં સહજાતાનં અસહજાતાનઞ્ચ યથારહં પચ્ચયભાવો વત્તબ્બો. કોચિ પનેત્થ અધિપતિવસેન, કોચિ કમ્મવસેન, કોચિ આહારવસેન, કોચિ ઇન્દ્રિયવસેન, કોચિ ઝાનવસેન, કોચિ મગ્ગવસેનપિ પચ્ચયો હોતીતિ. અયમ્પિ વિસેસો વેદિતબ્બોતિ ઇદં **પટિચ્ચસમુપ્પાદમુખેન ઓતરણં**. આનન્દાદીનમ્પિ ઇમિનાવ નયેન ખન્ધાદિમુખેન ઓતરણં વિભાવેતબ્બં.

તથા સીલં પાણાતિપાતાદીહિ વિરતિચેતના, અબ્યાપાદાદિચેતસિકધમ્મા ચ, પાણાતિપાતાદયો ચેતનાવ, તેસં તદુપકારકધમ્માનઞ્ચ લજ્જાદયાદીનં સઙ્ખારક્ખન્ધધમ્માયતનાદિસઙ્ગહો, પુરિમનયેનેવ ખન્ધાદિમુખેન ચ ઓતરણં વિભાવેતબ્બં. એસ નયો ઞાણદિટ્ઠિવેદનાઅવિજ્જાતણ્હાદિગ્ગહણેસુ. નિસ્સરણઅનુપાદાવિમુત્તિગહણેસુ અસઙ્ખતધાતુવસેનપિ **ધાતુમુખેન ઓતરણં** વિભાવેતબ્બં. તથા ‘‘વેદનાનં…પે॰… અનુપાદાવિમુત્તો’’તિ એતેન ભગવતો સીલાદયો પઞ્ચ ધમ્મક્ખન્ધા, સતિપટ્ઠાનાદયો ચ બોધિપક્ખિયધમ્મા પકાસિતા હોન્તીતિ તં મુખેનપિ ઓતરણં વેદિતબ્બં. ‘‘તદપિ ફસ્સપચ્ચયા’’તિ દિટ્ઠિપઞ્ઞાપનસ્સ પચ્ચયાધીનવુત્તિતાદીપનેન **અનિચ્ચતામુખેન ઓતરણં**, તથા એવંધમ્મતાય **પટિચ્ચસમુપ્પાદમુખેન ઓતરણં**, અનિચ્ચસ્સ દુક્ખાનત્તભાવતો **અપ્પણિહિતમુખેન સુઞ્ઞતામુખેન ચ ઓતરણં**. સેસપદેસુપિ એસેવ નયોતિ અયં **ઓતરણો હારો**.

સોધનહારવણ્ણના

‘‘મમં વા…પે॰… ભાસેય્યુ’’ન્તિ **આરમ્ભો**. ‘‘ધમ્મસ્સ…પે॰… સઙ્ઘસ્સ…પે॰… ભાસેય્યુ’’ન્તિ **પદસુદ્ધિ, નો આરમ્ભસુદ્ધિ**. ‘‘તત્ર તુમ્હેહિ…પે॰… કરણીયા’’તિ **પદસુદ્ધિ ચેવ આરમ્ભસુદ્ધિ ચ**. દુતિયનયાદીસુપિ એસેવ નયો . તથા ‘‘અપ્પમત્તકં ખો પનેત’’ન્તિઆદિ **આરમ્ભો**. ‘‘કતમ’’ન્તિઆદિ **પુચ્છા**. ‘‘પાણાતિપાતં પહાયા’’તિઆદિ **પદસુદ્ધિ, નો આરમ્ભસુદ્ધિ, નો ચ પુચ્છાસુદ્ધિ**. ‘‘ઇદં ખો’’તિઆદિ **પુચ્છાસુદ્ધિ ચેવ પદસુદ્ધિ ચ આરમ્ભસુદ્ધિ ચ**.

તથા ‘‘અત્થિ ભિક્ખવે’’તિઆદિ **આરમ્ભો**. ‘‘કતમે ચ તે’’તિઆદિ **પુચ્છા**. ‘‘સન્તિ ભિક્ખવે’’તિઆદિ **આરમ્ભો**. ‘‘કિ’’ન્તિઆદિ **આરમ્ભ પુચ્છા**. ‘‘યથાસમાહિતે’’તિઆદિ **પદસુદ્ધિ, નો આરમ્ભસુદ્ધિ નો ચ પુચ્છાસુદ્ધિ**. ‘‘ઇમે ખો તે’’તિઆદિ **પદસુદ્ધિ ચેવ પુચ્છાસુદ્ધિ ચ આરમ્ભસુદ્ધિ ચ**. ઇમિના નયેન સબ્બત્થ આરમ્ભાદયો વેદિતબ્બાતિ. અયં **સોધનો હારો**.

અધિટ્ઠાનહારવણ્ણના

‘‘અવણ્ણ’’ન્તિ **સામઞ્ઞતો અધિટ્ઠાનં તં**, અવિકપ્પેત્વા **વિસેસવચનં** ‘‘મમં વા ધમ્મસ્સ વા સઙ્ઘસ્સ વા’’તિ. સુક્કપક્ખેપિ એસેવ નયો.

તથા ‘‘સીલ’’ન્તિ **સામઞ્ઞતો અધિટ્ઠાનં**, તં અવિકપ્પેત્વા **વિસેસવચનં** ‘‘પાણાતિપાતા પટિવિરતો’’તિઆદિ.

‘‘અઞ્ઞેવ ધમ્મા’’તિઆદિ **સામઞ્ઞતો અધિટ્ઠાનં**, તં અવિકપ્પેત્વા **વિસેસવચનં** ‘‘તયિદં ભિક્ખવે તથાગતો પજાનાતી’’તિઆદિ.

તથા ‘‘પુબ્બન્તકપ્પિકા’’તિઆદિ **સામઞ્ઞતો અધિટ્ઠાનં**, તં અવિકપ્પેત્વા **વિસેસવચનં** ‘‘સસ્સતવાદા’’તિઆદિ. ઇમિના નયેન સબ્બત્થ સામઞ્ઞવિસેસો નિદ્ધારેતબ્બોતિ અયં **અધિટ્ઠાનો હારો**.

પરિક્ખારહારવણ્ણના

આઘાતાદીનં ‘‘અનત્થં મે અચરી’’તિઆદીનિ (ધ॰ સ॰ ૧૨૩૭; વિભ॰ ૯૦૯) ચ એકૂનવીસતિ આઘાતવત્થૂનિ **હેતુ**. આનન્દાદીનં આરમ્મણે અભિસિનેહો **હેતુ**. સીલસ્સ હિરિઓત્તપ્પં અપ્પિચ્છતાદયો ચ **હેતુ**. ‘‘ગમ્ભીરા’’તિઆદિના વુત્તધમ્મસ્સ સબ્બાપિ પારમિયો **હેતુ**, વિસેસેન પઞ્ઞાપારમી. દિટ્ઠીનં અસપ્પુરિસૂપસ્સયો, અસદ્ધમ્મસ્સવનં, મિચ્છાભિનિવેસેન અયોનિસોમનસિકારો ચ અવિસેસેન **હેતુ**, વિસેસેન પન સસ્સતવાદાદીનં અતીતજાતિઅનુસ્સરણાદિ **હેતુ**. વેદનાનં અવિજ્જાતણ્હાકમ્માનિ ફસ્સો ચ **હેતુ**. અનુપાદાવિમુત્તિયા અરિયમગ્ગો **હેતુ**. પઞ્ઞાપનસ્સ અયોનિસોમનસિકારો **હેતુ**. તણ્હાય સંયોજનિયેસુ અસ્સાદાનુપસ્સના **હેતુ**. ફસ્સસ્સ છળાયતનાનિ, છળાયતનસ્સ નામરૂપં **હેતુ**. ભવનેત્તિસમુચ્છેદસ્સ વિસુદ્ધિભાવના **હેતૂ**તિ અયં **પરિક્ખારો હારો**.

સમારોપનહારવણ્ણના

આઘાતાદીનં અકરણીયતાવચનેન ખન્તિસમ્પદા દસ્સિતા હોતિ. ‘‘અપ્પમત્તકં ખો પનેત’’ન્તિઆદિના સોરચ્ચસમ્પદા, ‘‘અત્થિ ભિક્ખવે’’તિઆદિના ઞાણસમ્પદા, ‘‘અપરામસતો ચસ્સ પચ્ચત્તઞ્ઞેવ નિબ્બુતિ વિદિતા’’તિ, ‘‘વેદનાનં…પે॰… યથાભૂતં વિદિત્વા અનુપાદાવિમુત્તો’’તિ એતેહિ સમાધિસમ્પદાય સદ્ધિં વિજ્જાવિમુત્તિવસીભાવસમ્પદા દસ્સિતા હોતિ. તત્થ ખન્તિસમ્પદા પટિસઙ્ખાનબલસિદ્ધિતો સોરચ્ચસમ્પદાય **પદટ્ઠાનં**. સોરચ્ચસમ્પદા પન અત્થતો સીલમેવ, તથા પાણાતિપાતાદીહિ પટિવિરતિવચનં સીલસ્સ પરિયાયવિભાગદસ્સનત્થં. તત્થ સીલં સમાધિસ્સ **પદટ્ઠાનં**, સમાધિ પઞ્ઞાય **પદટ્ઠાનં**. તેસુ સીલેન **વીતિક્કમપ્પહાનં દુચ્ચરિતસંકિલેસપ્પહાનઞ્ચ** સિજ્ઝતિ, સમાધિના **પરિયુટ્ઠાનપ્પહાનં**, **વિક્ખમ્ભનપ્પહાનં**, **તણ્હાસંકિલેસપ્પહાનઞ્ચ** સિજ્ઝતિ. પઞ્ઞાય **દિટ્ઠિસંકિલેસપ્પહાનં**, **સમુચ્છેદપ્પહાનં**, **અનુસયપ્પહાનઞ્ચ** સિજ્ઝતીતિ સીલાદીહિ તીહિ ધમ્મક્ખન્ધેહિ સમથવિપસ્સનાભાવનાપારિપૂરી, પહાનત્તયસિદ્ધિ ચાતિ અયં **સમારોપનો હારો**.

સોળસહારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઞ્ચવિધનયવણ્ણના

નન્દિયાવટ્ટનયવણ્ણના

આઘાતાદીનં અકરણવચનેન તણ્હાવિજ્જાસઙ્ખોચો દસ્સિતો હોતિ. સતિ હિ અત્તત્તનિયવત્થૂસુ સિનેહે સમ્મોસે ચ ''અનત્થં મે અચરી''તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧૨૩૭, વિભ॰ ૯૦૯) આઘાતો જાયતીતિ, તથા ''પાણાતિપાતા પટિવિરતો''તિઆદિવચનેહિ , ''પચ્ચત્તઞ્ઞેવ નિબ્બુતિ વિદિતા, અનુપાદાવિમુત્તો, છન્નં ફસ્સાયતનાનં...પે॰... યથાભૂતં પજાનાતી''તિઆદીહિ વચનેહિ ચ તણ્હાવિજ્જાનં અચ્ચન્તપ્પહાનં દસ્સિતં હોતિ. તાસં પન પુબ્બન્તકપ્પિકાદિપદેહિ ''અજાનતં અપસ્સત''ન્તિઆદિપદેહિ ચ સરૂપતો દસ્સિતાનં તણ્હાવિજ્જાનં રૂપધમ્મા અરૂપધમ્મા ચ **અધિટ્ઠાનં**. યથાક્કમં સમથો ચ વિપસ્સના ચ **પટિપક્ખો**. તેસં ચેતોવિમુત્તિ પઞ્ઞાવિમુત્તિ ચ **ફલં**. તત્થ તણ્હા, તણ્હાવિજ્જા વા સમુદયસચ્ચં, તદધિટ્ઠાનભૂતા રૂપારૂપધમ્મા દુક્ખસચ્ચં, તેસં અપ્પવત્તિ નિરોધસચ્ચં, નિરોધપજાનના સમથવિપસ્સના મગ્ગસચ્ચન્તિ એવં ચતુસચ્ચયોજના વેદિતબ્બા. તણ્હાગ્ગહણેન ચેત્થ માયાસાઠેય્યમાનાતિમાનમદપ્પમાદપાપિચ્છતાપાપમિત્તતાઅહિરિકાનોત્તપ્પાદિવસેન સબ્બો અકુસલપક્ખો નેતબ્બો. તથા અવિજ્જાગ્ગહણેન વિપરીતમનસિકારકોધુપનાહમક્ખપલાસઇસ્સામચ્છરિયસારમ્ભદોવચસ્સતા-ભવદિટ્ઠિવિભવદિટ્ઠાદિવસેન અકુસલપક્ખો નેતબ્બો. વુત્તવિપરિયાયેન અમાયાઅસાઠેય્યાદિઅવિપરીતમનસિકારાદિવસેન, તથા સમથપક્ખિયાનં સદ્ધિન્દ્રિયાદીનં, વિપસ્સનાપક્ખિયાનઞ્ચ અનિચ્ચસઞ્ઞાદીનં વસેન કુસલપક્ખો નેતબ્બોતિ. અયં **નન્દિયાવટ્ટસ્સ નયસ્સ ભૂમિ**.

તિપુક્ખલનયવણ્ણના

આઘાતાદીનં અકરણવચનેન અદોસસિદ્ધિ, તથા પાણાતિપાતફરુસવાચાહિ પટિવિરતિવચનેન. આનન્દાદીનં અકરણવચનેન અલોભસિદ્ધિ, તથા અબ્રહ્મચરિયતો પટિવિરતિવચનેન. અદિન્નાદાનાદીહિ પન પટિવિરતિવચનેન ઉભયસિદ્ધિ. ''તયિદં ભિક્ખવે તથાગતો પજાનાતી''તિઆદિના અમોહસિદ્ધિ. ઇતિ તીહિ અકુસલમૂલેહિ ગહિતેહિ તપ્પટિપક્ખતો, આઘાતાદિઅકરણવચનેન ચ તીણિ કુસલમૂલાનિ સિદ્ધાનિયેવ હોન્તિ. તત્થ તીહિ અકુસલમૂલેહિ તિવિધદુચ્ચરિતસંકિલેસમલવિસમાકુસલસઞ્ઞાવિતક્કાસદ્ધમ્માદિવસેન સબ્બો અકુસલપક્ખો વિત્થારેતબ્બો. તથા તીહિ કુસલમૂલેહિ તિવિધસુચરિતવોદાનસમકુસલસઞ્ઞાવિતક્કપઞ્ઞાસદ્ધમ્મસમાધિ-વિમોક્ખમુખવિમોક્ખાદિવસેન સબ્બો કુસલપક્ખો વિભાવેતબ્બો. એત્થાપિ ચ સચ્ચયોજના વેદિતબ્બા. કથં? લોભો સબ્બાનિ વા કુસલાકુસલમૂલાનિ સમુદયસચ્ચં, તેહિ પન નિબ્બત્તા તેસં અધિટ્ઠાનગોચરભૂતા ઉપાદાનક્ખન્ધા દુક્ખસચ્ચન્તિઆદિના નયેન સચ્ચયોજના વેદિતબ્બાતિ અયં **તિપુક્ખલસ્સ નયસ્સ ભૂમિ**.

સીહવિક્કીળિતનયવવણ્ણના

આઘાતાનન્દનાદીનં અકરણવચનેન સતિસિદ્ધિ. સતિયા હિ સાવજ્જાનવજ્જે, તત્થ ચ આદીનવાનિસંસે સલ્લક્ખેત્વા સાવજ્જં પહાય અનવજ્જં સમાદાય વત્તતીતિ. તથા મિચ્છાજીવા પટિવિરતિવચનેન વીરિયસિદ્ધિ. વીરિયેન હિ કામબ્યાપાદવિહિંસાવિતક્કે વિનોદેતિ, વીરિયસાધનઞ્ચ આજીવપારિસુદ્ધિસીલન્તિ. પાણાતિપાતાદીહિ પટિવિરતિવચનેન સતિસિદ્ધિ. સતિયા હિ સાવજ્જાનવજ્જે, તત્થ ચ આદીનવાનિસંસે સલ્લક્ખેત્વા સાવજ્જં પહાય અનવજ્જં સમાદાય વત્તતિ. તથા હિ સા ''વિસયાભિમુખભાવપચ્ચુપટ્ઠાના''તિ ચ વુચ્ચતિ. ''તયિદં ભિક્ખવે તથાગતો પજાનાતી''તિઆદિના સમાધિપઞ્ઞાસિદ્ધિ. પઞ્ઞાય હિ યથાભૂતાવબોધો, સમાહિતો ચ યથાભૂતં પજાનાતીતિ. તથા ''નિચ્ચો ધુવો''તિઆદિના અનિચ્ચે ''નિચ્ચ''ન્તિ વિપલ્લાસો, ''અરોગો પરં મરણા, એકન્તસુખી અત્તા દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનપ્પત્તો''તિ ચ એવમાદીહિ અસુખે ''સુખ''ન્તિ વિપલ્લાસો, ''પઞ્ચહિ કામગુણેહિ સમપ્પિતો''તિઆદિના અસુભે ''સુભ''ન્તિ વિપલ્લાસો, સબ્બેહેવ ચ દિટ્ઠિદીપકપદેહિ અનત્તનિ ''અત્તા''તિ

વિપલ્લાસોતિ એવમેત્થ ચત્તારો વિપલ્લાસા સિદ્ધા હોન્તિ, તેસં પટિપક્ખતો ચત્તારિ સતિપટ્ઠાનાનિ સિદ્ધાનેવ હોન્તિ. તત્થ ચતૂહિ ઇન્દ્રિયેહિ ચત્તારો પુગ્ગલા નિદ્દિસિતબ્બા.

કથં? દુવિધો હિ તણ્હાચરિતો મુદિન્દ્રિયો ચ તિક્ખિન્દ્રિયો ચાતિ, તથા દિટ્ઠિચરિતો. તેસુ પઠમો અસુભે ''સુભ''ન્તિ વિપલ્લત્તદિટ્ઠિ સતિબલેન યથાભૂતં કાયસભાવં સલ્લક્ખેત્વા સમ્મત્તનિયામં ઓક્કમતિ. દુતિયો અસુખે ''સુખ''ન્તિ વિપલ્લત્તદિટ્ઠિ ''ઉપ્પન્નં કામવિતક્કં નાધિવાસેતી''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૬; અ॰ નિ॰ ૪.૧૪; ૬.૫૮) વુત્તેન વીરિયસંવરસઞ્ઞાતેન વીરિયબલેન તં વિપલ્લાસં વિધમતિ. તતિયો અનિચ્ચે ''નિચ્ચ''ન્તિ અયાથાવગાહી સમથબલેન સમાહિતભાવતો સઙ્ખારાનં ખણિકભાવં યથાભૂતં પટિવિજ્ઝતિ. ચતુત્થો સન્તતિસમૂહકિચ્ચારમ્મણઘનવિચિત્તત્તા ફસ્સાદિધમ્મપુઞ્જમત્તે અનત્તનિ ''અત્તા''તિ મિચ્છાભિનિવેસી ચતુકોટિકસુઞ્ઞતામનસિકારેન તં મિચ્છાભિનિવેસં વિદ્ધંસેતિ. ચતૂહિ ચેત્થ વિપલ્લાસેહિ ચતુરાસવોઘયોગકાયગન્થઅગતિતણ્હુપ્પાદુપાદાનસત્તવિઞ્ઞાણટ્ઠિતિઅપરિઞ્ઞાદિવસેન સબ્બો અકુસલપક્ખો નેતબ્બો. તથા ચતૂહિ સતિપટ્ઠાનેહિ ચતુબ્બિધઝાનવિહારાધિટ્ઠાનસુખભાગિયધમ્મઅપ્પમઞ્ઞાસમ્મપ્પધાનઇદ્ધિપાદાદિવસેન સબ્બો વોદાનપક્ખો નેતબ્બોતિ અયં **સીહવિક્કીળિતસ્સ નયસ્સ ભૂમિ**. ઇધાપિ સુભસઞ્ઞાસુખસઞ્ઞાહિ, ચતૂહિપિ વા વિપલ્લાસેહિ સમુદયસચ્ચં , તેસં અધિટ્ઠાનારમ્મણભૂતા પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા દુક્ખસચ્ચન્તિઆદિના સચ્ચયોજના વેદિતબ્બા.

દિસાલોચનઅઙ્કુસનયદ્વયવણ્ણના

ઇતિ તિણ્ણં અત્થનયાનં સિદ્ધિયા વોહારનયદ્વયમ્પિ સિદ્ધમેવ હોતિ. તથા હિ અત્થનયદિસાભૂતધમ્માનં સમાલોચનં **દિસાલોચનં**, તેસં સમાનયનં **અઙ્કુસો**તિ નિયુત્તા પઞ્ચ નયા.

પઞ્ચવિધનયવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સાસનપટ્ઠાનવણ્ણના

ઇદં સુત્તં સોળસવિધે સુત્તન્તપટ્ઠાને સંકિલેસવાસનાસેક્ખભાગિયં, સંકિલેસનિબ્બેધાસેક્ખભાગિયમેવ વા. અટ્ઠવીસતિવિધે પન સુત્તન્તપટ્ઠાને લોકિયલોકુત્તરં સત્તધમ્માધિટ્ઠાનં ઞાણઞેય્યદસ્સનભાવનં સકવચનપરવચનં વિસ્સજ્જનીયાવિસ્સજ્જનીયં કુસલાકુસલં અનુઞ્ઞાતપટિક્ખિત્તઞ્ચાતિ વેદિતબ્બં.

પકરણનયવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

બ્રહ્મજાલસુત્તવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સામઞ્ઞફલસુત્તવણ્ણના

રાજામચ્ચકથાવણ્ણના

૧૫૦. રાજગહેતિ એત્થ દુગ્ગજનપદટ્ઠાનવિસેસસમ્પદાદિયોગતો પધાનભાવેન રાજૂહિ ગહિતન્તિ **રાજગહ**ન્તિ આહ "**મન્ધાતુ…પે॰…** વુચ્ચતી"તિ. તત્થ મહાગોવિન્દેન મહાસત્તેન પરિગ્ગહિતં રેણુઆદીહિ રાજૂહિ પરિગ્ગહિતમેવ હોતીતિ મહાગોવિન્દગ્ગહણં. **મહાગોવિન્દો**તિ મહાનુભાવો એકો પુરાતનો રાજાતિ કેચિ. **પરિગ્ગહિતત્તા**તિ રાજધાનીભાવેન પરિગ્ગહિતત્તા. **પકારે**તિ નગરમાપનેન રઞ્ઞા કારિતસબ્બગેહત્તા **રાજગહં**, ગિજ્ઝકૂટાદીહિ પરિક્ખિત્તત્તા પબ્બતરાજેહિ પરિક્ખિત્તગેહસદિસન્તિપિ **રાજગહં**, સમ્પન્નભવનતાય રાજમાનં ગેહન્તિ પિ **રાજગહં**, સંવિહિતારક્ખતાય અનત્થાવહભાવેન ઉપગતાનં પટિરાજૂનં ગહં ગેહભૂતન્તિપિ **રાજગહં**, રાજૂહિ દિસ્વા સમ્મા પતિટ્ઠાપિતત્તા તેસં ગહં ગેહભૂતન્તિપિ **રાજગહં**, આરામરામણેય્યકાદીહિ રાજતે, નિવાસસુખતાદિના સત્તેહિ મમત્તવસેન ગય્હતિ, પરિગ્ગય્હતીતિ વા **રાજગહ**ન્તિ એદિસે પકારે સો પદેસો ઠાનવિસેસભાવેન ઉળારસત્તપરિભોગોતિ આહ "**તં પનેત**"ન્તિઆદિ. **તેસ**ન્તિ યક્ખાનં. **વસનવન**ન્તિ આપાનભૂમિભૂતં ઉપવનં.

અવિસેસેનાતિ "પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો વિહરતિ" (મ॰ નિ॰ ૧.૬૯; ૩.૭૫; વિભ॰ ૫૦૮), "પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ, (દી॰ નિ॰ ૧.૨૨૬; સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૨; અ॰ નિ॰ ૪.૧૨૩; પારા॰ ૧૧) "મેત્તાસહગતેન ચેતસા એકં દિસં ફરિત્વા વિહરતિ", (દી॰ નિ॰ ૧.૫૫૬; ૩.૩૦૮; મ॰ નિ॰ ૧.૭૭, ૪૫૯, ૫૦૯; ૨.૩૦૯, ૩૧૫, ૪૫૧, ૪૭૧; ૩.૨૩૦; વિભ॰ ૬૪૨) "સબ્બનિમિત્તાનં અમનસિકારા અનિમિત્તં ચેતોસમાધિં સમાપજ્જિત્વા વિહરતી"તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૫૯) વિય સદ્દન્તરસન્નિધાનસિદ્ધેન વિસેસપરામસનેન વિના. ઇરિયાય કાયિકકિરિયાય પવત્તનૂપાયભાવતો પથોતિ **ઇરિયાપથો**. ઠાનાદીનઞ્હિ ગતિનિવત્તિ આદિઅવત્થાહિ વિના ન કઞ્ચિ કાયિકકિરિયં પવત્તેતું સક્કા. વિહરતિ પવત્તતિ એતેન, વિહરણઞ્ચાતિ વિહારો, દિબ્બભાવાવહો વિહારો **દિબ્બવિહારો**, મહગ્ગતજ્ઝાનાનિ. **નેત્તિયં** પન "ચતસ્સો આરુપ્પસમાપત્તિયો આનેઞ્જા વિહારા"તિ વુત્તં . તં તાસં મેત્તાઝાનાદીનં બ્રહ્મવિહારતા વિય ભાવનાવિસેસભાવં સન્ધાય વુત્તં. **અટ્ઠકથાસુ** પન દિબ્બભાવાવહસામઞ્ઞતો તાપિ "દિબ્બવિહારા" ત્વેવ વુત્તા. હિતૂપસંહારાદિવસેન પવત્તિયા બ્રહ્મભૂતા સેટ્ઠભૂતા વિહારાતિ **બ્રહ્મવિહારા**, મેત્તાઝાનાદિકા. અનઞ્ઞસાધારણત્તા અરિયાનં વિહારાતિ **અરિયવિહારા**, ચતસ્સોપિ ફલસમાપત્તિયો. **સમઙ્ગીપરિદીપન**ન્તિ સમઙ્ગિભાવપરિદીપનં. **ઇરિયાપથસમાયોગપરિદીપનં** ઇતરવિહારસમાયોગપરિદીપનસ્સ વિસેસવચનસ્સ અભાવતો, ઇરિયાપથસમાયોગપરિદીપનસ્સ ચ અત્થસિદ્ધત્તા. **વિહરતી**તિ એત્થ **વિ**-સદ્દો વિચ્છેદત્થજોતનો, **હરતી**તિ નેતિ, પવત્તેતીતિ અત્થો. તત્થ કસ્સ કેન વિચ્છિન્દનં, કથં કસ્સ પવત્તનન્તિ અન્તોલીનં ચોદનં સન્ધાયાહ "**સો હી**"તિઆદિ.

ગોચરગામદસ્સનત્થં "રાજગહે"તિ વત્વા બુદ્ધાનં અનુરૂપનિવાસનટ્ઠાનદસ્સનત્થં "અમ્બવને"તિ વુત્તન્તિ આહ "**ઇદમસ્સા**"તિઆદિ. **એત**ન્તિ એતં "રાજગહે"તિ **ભુમ્મવચનં સમીપત્થે** "ગઙ્ગાય ગાવો ચરન્તિ, કૂપે ગગ્ગકુલ"ન્તિ ચ યથા. કુમારેન ભતોતિ કુમારભતો, સો એવ **કોમારભચ્ચો** યથા ભિસગ્ગામેવ ભેસજ્જં. **દોસાભિસન્ન**ન્તિ વાતપિત્તાદિવસેન ઉસ્સન્નદોસં. **વિરેચેત્વા**તિ દોસપકોપતો વિવેચેત્વા.

અટ્ઠતેળસહીતિ અટ્ઠેન તેરસહિ અટ્ઠતેરસહિ ભિક્ખુસતેહિ. તાનિ પન પઞ્ઞાસાય ઊનાનિ તેરસભિક્ખુસતાનિ હોન્તીતિ આહ “**અડ્ઢસતેના**”તિઆદિ.

રાજતીતિ દિબ્બતિ, સોભતીતિ અત્થો. **રઞ્જેતી**તિ રમેતિ. **રઞ્ઞો**તિ પિતુ બિમ્બિસારરઞ્ઞો. સાસનટ્ઠેન હિંસનટ્ઠેન **સત્તુ**.

ભારિયેતિ ગરુકે અઞ્ઞેસં અસક્કુણેય્યે વા. **સુવણ્ણસત્થકેના**તિ સુવણ્ણમયેન સત્થકેન. અયોમયઞ્હિ રઞ્ઞો સરીરં ઉપનેતું અયુત્તન્તિ વદતિ. **સુવણ્ણસત્થકેના**તિ વા સુવણ્ણપરિક્ખતેન સત્થકેન **બાહું ફાલાપેત્વા**તિ સિરાવેધવસેન બાહું ફાલાપેત્વા **ઉદકેન સમ્ભિન્દિત્વા પાયેસિ** કેવલસ્સ લોહિતસ્સ ગબ્ભિનિત્થિયા દુજ્જીરભાવતો. **ધુરા**તિ ધુરભૂતા, ગણસ્સ , ધોરય્હાતિ અત્થો. **ધુરં નીહરામી**તિ ગણધુરં ગણબન્ધિયં નિબ્બત્તેમિ. “**પુબ્બે ખો**”તિઆદિ ખન્ધકપાળિ એવ.

પોત્થનિયન્તિ છુરિકં, યં ‘‘નખર’’ન્તિપિ [પોથનિકન્તિ છુરિકં, યં ખરન્તિપિ (સારત્થ॰ ટી॰ ૩.૩૩૯) પોથનિકન્તિ છુરિકં, ખરન્તિપિ (વિ॰ વિ॰ ટી॰ ૨.ચૂળવગ્ગવણ્ણના ૩૩૯)] વુચ્ચતિ. **દિવા દિવસ્સા**તિ દિવસ્સપિ દિવા, મજ્ઝન્હિકવેલાયન્તિ અત્થો.

તસ્સા સરીરં લેહિત્વા યાપેતિ અત્તૂપક્કમેન મરણં ન યુત્તન્તિ. ન હિ અરિયસાવકા અત્તાનં વિનિપાતેન્તીતિ. **મગ્ગફલસુખેના**તિ મગ્ગફલસુખાવહેન સોતાપત્તિમગ્ગફલસુખૂપસઞ્હિતેન **ચઙ્કમેન યાપેતિ**. **ચેતિયઙ્ગણે**તિ ગન્ધપુપ્ફાદીહિ પૂજનટ્ઠાનભૂતે ચેતિયઙ્ગણે . **નિસજ્જનત્થાયા**તિ ભિક્ખુસઙ્ઘનિસીદનત્થાય. **ચાતુમહારાજિકદેવલોકે... પે॰... યક્ખો હુત્વા નિબ્બત્તિ** તત્થ બહુલં નિબ્બત્તપુબ્બતાય ચિરપરિચિતનિકન્તિવસેન.

ખોભેત્વાતિ પુત્તસિનેહસ્સ બલવભાવતો, સહજાતપીતિવેગસ્સ ચ સવિપ્ફારતાય તંસમુટ્ઠાનરૂપધમ્મેહિ ફરણવસેન સકલસરીરં આલોળેત્વા. તેનાહ “**અટ્ઠિમિઞ્જં આહચ્ચ અટ્ઠાસી**”તિ. **પિતુગુણ**ન્તિ પિતુ અત્તનિ સિનેહગુણં. **મુઞ્ચાપેત્વા**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો પકારત્થો, તેન ‘‘અભિમારકપુરિસપેસનાદિપ્પકારેના’’તિ વુત્તે એવ પકારે પચ્ચામસતિ. **વિત્થારકથાનયો**તિ અજાતસત્તુપસાદનાદિવસેન વિત્થારતો વત્તબ્બાય કથાય નયમત્તં. કસ્મા પનેત્થ વિત્થારનયા કથા ન વુત્તાતિ આહ “**આગતત્તા પન સબ્બં ન વુત્ત**”ન્તિ.

કોસલરઞ્ઞોતિ મહાકોસલરઞ્ઞો. **પણ્ડિતાધિવચન**ન્તિ પણ્ડિતવેવચનં. **વિદન્તી**તિ જાનન્તિ. **વેદેન** ઞાણેન કરણભૂતેન **ઈહતિ** પવત્તતીતિ **વેદેહિ**.

એત્થાતિ એતસ્મિં દિવસે. **અનસનેન વા**તિ **વા**-સદ્દો અનિયમત્થો, તેન એકચ્ચમનોદુચ્ચરિતદુસ્સીલ્યાદીનિ સઙ્ગણ્હાતિ. તથા હિ ગોપાલકૂપોસથો અભિજ્ઝાસહગતચિત્તસ્સ વસેન વુત્તો, નિગણ્ઠુપોસથો મોસવજ્જાદિવસેન. યથાહ ‘‘સો તેન અભિજ્ઝાસહગતેન ચેતસા દિવસં અતિનામેતી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૭૧), ‘‘ઇતિ યસ્મિં સમયે સચ્ચે સમાદપેતબ્બા, મુસાવાદે તસ્મિં સમયે સમાદપેન્તી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૭૧) ચ આદિ. **એત્થા**તિ ઉપોસથસદ્દે. **અત્થુદ્ધારો**તિ વત્તબ્બઅત્થાનં ઉદ્ધારણં.

નનુ ચ અત્થમત્તં પતિ સદ્દા અભિનિવિસન્તીતિ ન એકેન સદ્દેન અનેકે અત્થા અભિધીયન્તીતિ? સચ્ચમેતં સદ્દવિસેસે અપેક્ખિતે, તેસં પન અત્થાનં ઉપોસથસદ્દવચનીયતા સામઞ્ઞં ઉપાદાય વુચ્ચમાનો અયં વિચારો

ઉપોસથસદ્દસ્સ અત્થુદ્ધારોતિ વુત્તો. હેટ્ઠા ''એવં મે સુત''ન્તિઆદીસુ આગતે અત્થુદ્ધારેપિ એસેવ નયો. કામઞ્ચ પાતિમોક્ખુદ્દેસાદિવિસયોપિ ઉપોસથસદ્દો સામઞ્ઞરૂપો એવ વિસેસસદ્દસ્સ અવાચકભાવતો, તાદિસં પન સામઞ્ઞં અનાદિયિત્વા અયમત્થો વુત્તોતિ વેદિતબ્બં. સીલસુદ્ધિવસેન ઉપેતેહિ સમગ્ગેહિ વસીયતિ અનુટ્ઠીયતીતિ **ઉપોસથો**, પાતિમોક્ખુદ્દેસો. સમાદાનવસેન અધિટ્ઠાનવસેન વા ઉપેચ્ચ અરિયવાસાદિઅત્થં વસિતબ્બતો **ઉપોસથો**, સીલં. અનસનાદિવસેન ઉપેચ્ચ વસિતબ્બતો અનુવસિતબ્બતો **ઉપોસથો**. **ઉપવાસો**તિ સમાદાનં. ઉપોસથકુલભૂતતાય નવમહત્થિનિકાયપરિયાપન્ને હત્થિનાગે કિઞ્ચિ કિરિયં અનપેક્ખિત્વા રૂળ્હિવસેન સમઞ્ઞામત્તં ઉપોસથોતિ આહ "**ઉપોસથો નાગરાજાતિઆદીસુ પઞ્ઞત્તી**"તિ. દિવસે પન ઉપોસથસદ્દપ્પવત્તિ અટ્ઠકથાયં વુત્તા એવ. **સુદ્ધસ્સ વે સદા ફગ્ગૂ**તિ એત્થ પન **સુદ્ધસ્સા**તિ સબ્બસો કિલેસમલાભાવેન સુદ્ધસ્સ. **વે**તિ નિપાતમત્તં. **વે**તિ વા બ્યત્તન્તિ અત્થો. **સદા ફગ્ગૂ**તિ નિચ્ચકાલમ્પિ ફગ્ગુણનક્ખત્તમેવ. યસ્સ હિ ફગ્ગુણમાસે ઉત્તરફગ્ગુણદિવસે તિત્થન્હાનં કરોન્તસ્સ સંવચ્છરિકપાપપવાહનં હોતીતિ લદ્ધિ, તં તતો વિવેચેતું ઇદં ભગવતા વુત્તં. **સુદ્ધસ્સુપોસથો સદા**તિ યથાવુત્તસુદ્ધિયા સુદ્ધસ્સ ઉપોસથઙ્ગાનિ વતસમાદાનાનિ ચ અસમાદિયતોપિ નિચ્ચં ઉપોસથો, ઉપોસથવાસો એવાતિ અત્થો. પઞ્ચદસન્નં તિથીનં પૂરણવસેન **પન્નરસો**.

બહુસો , અતિસયતો વા કુમુદાનિ એત્થ સન્તીતિ કુમુદવતી, તિસ્સં **કુમુદવતિયા**. ચતુન્નં માસાનં પારિપૂરિભૂતાતિ **ચાતુમાસી**. સા એવ પાળિયં ચાતુમાસિનીતિ વુત્તાતિ આહ "**ઇધ પન ચાતુમાસિનીતિ વુચ્ચતી**"તિ. તદા કત્તિકમાસસ્સ પુણ્ણતાય **માસપુણ્ણતા**. વસ્સાનસ્સ ઉતુનો પુણ્ણતાય **ઉતુપુણ્ણતા**. કત્તિકમાસલક્ખિતસ્સ સંવચ્છરસ્સ પુણ્ણતાય **સંવચ્છરપુણ્ણતા**. "**મા**" **ઇતિ ચન્દો વુચ્ચતિ** તસ્સ ગતિયા દિવસસ્સ મિનિતબ્બતો. **એત્થ પુણ્ણો**તિ એતિસ્સા રત્તિયા સબ્બકલાપારિપૂરિયા પુણ્ણો. તદા હિ ચન્દો સબ્બસો પરિપુણ્ણો હુત્વા દિસ્સતિ. એત્થ ચ ''તદહુપોસથે પન્નરસે''તિ પદાનિ દિવસવસેન વુત્તાનિ, ''કોમુદિયા''તિઆદીનિ રત્તિવસેન.

રાજામચ્ચપરિવુતોતિ રાજકુલસમુદાગતેહિ અમચ્ચેહિ પરિવુતો. અથ વા અનુયુત્તકરાજૂહિ ચેવ અમચ્ચેહિ ચ પરિવુતો. **ચતુરુપક્કિલેસા**તિ અબ્ભા મહિકા ધૂમરજો રાહૂતિ ઇમેહિ ચતૂહિ ઉપક્કિલેસેહિ. **સન્નિટ્ઠાનં કતં** અટ્ઠકથાયં.

પીતિવચનન્તિ પીતિસમુટ્ઠાનં વચનં. યઞ્હિ વચનં પટિગ્ગાહકનિરપેક્ખં કેવલં ઉળારાય પીતિયા વસેન સરસતો સહસાવ મુખતો નિચ્છરતિ, તં ઇધ ''ઉદાન''ન્તિ અધિપ્પેતં. તેનાહ "**યં પીતિવચનં હદયં ગહેતું ન સક્કોતી**"તિઆદિ.

દોસેહિ ઇતા ગતા અપગતાતિ **દોસિના** ત-કારસ્સ ન-કારં કત્વા યથા ''કિલેસે જિતો વિજિતાવીતિ જિનો''તિ. **અનીય**-સદ્દો કત્તુઅત્થે વેદિતબ્બોતિ આહ "**મનં રમયતી**"**તિ** "**રમણીયા**"તિ યથા ''નિય્યાનિકા ધમ્મા''તિ. જુણ્હવસેન રત્તિયા સુરૂપતાતિ આહ "**વુત્તદોસવિમુત્તાયા**"તિઆદિ. તત્થ અબ્ભાદયો વુત્તદોસા, તબ્બિગમેનેવ યસ્સા **દસ્સનીયતા**, તેન, ઉતુસમ્પત્તિયા ચ **પાસાદિકતા** વેદિતબ્બા. **લક્ખણં ભવિતું યુત્તા**તિ એતિસ્સા રત્તિયા યુત્તો દિવસો માસો ઉતુ સંવચ્છરોતિ એવં દિવસમાસઉતુસંવચ્છરાનં સલ્લક્ખણં ભવિતું યુત્તા **લક્ખઞ્ઞા**, લક્ખણીયાતિ અત્થો.

''યં નો પયિરુપાસતો ચિત્તં પસીદેય્યા''તિ વુત્તત્તા ''સમણં વા બ્રાહ્મણં વા''તિ એત્થ પરમત્થસમણો ચ પરમત્થબ્રાહ્મણો ચ અધિપ્પેતો, ન પબ્બજ્જામત્તસમણો, ન જાતિમત્તબ્રાહ્મણો ચાતિ આહ "**સમિતપાપતાય**

સમણં. બાહિતપાપતાય બ્રાહ્મણ”ન્તિ. બહુવચને વત્તબ્બે એકવચનં, એકવચને વા વત્તબ્બે બહુવચનં **વચનબ્યતયો**. અટ્ઠકથાયં પન એકવચનવસેનેવ બ્યતયો દસ્સિતો. અત્તનિ, ગરુટ્ઠાનિયે ચ એકસ્મિમ્પિ બહુવચનપ્પયોગો નિરૂળ્હોતિ. **સબ્બેનપી**તિ “રમણીયા વતા”તિઆદિના સબ્બેન વચનેન. **ઓભાસનિમિત્તકમ્મ**ન્તિ ઓભાસભૂતનિમિત્તકમ્મં પરિબ્યત્તં નિમિત્તકરણન્તિ અત્થો. **દેવદત્તો ચા**તિ. **ચ**-સદ્દો અત્તૂપનયને, તેન યથા રાજા અજાતસત્તુ અત્તનો પિતુ અરિયસાવકસ્સ સત્થુઉપટ્ઠાકસ્સ ઘાતનેન મહાપરાધો , એવં ભગવતો મહાઅનત્થકરસ્સ દેવદત્તસ્સ અવસ્સયભાવેન પીતિ ઇમમત્થં ઉપનેતિ. **તસ્સ પિટ્ઠિછાયાયા**તિ તસ્સ જીવકસ્સ પિટ્ઠિઅપસ્સયેન, તં પમુખં કત્વા તં અપસ્સાયાતિ અત્થો. **વિક્ખેપપચ્છેદનત્થ**ન્તિ ભાવિનિયા અત્તનો કથાય ઉપ્પજ્જનકવિક્ખેપનસ્સ પચ્છિન્દનત્થં, અનુપ્પત્તિઅત્થન્તિ અધિપ્પાયો. તેનાહ “**તસ્સં હી**”તિઆદિ.

૧૫૧. “**સો કિરા**”તિઆદિ પોરાણટ્ઠકથાય આગતનયો. એસેવ નયો પરતો મક્ખલિપદનિબ્બચનેપિ . **ઉપસઙ્કમન્તી**તિ ઉપગતા. **તદેવ પબ્બજ્જં અગ્ગહેસી**તિ તદેવ નગ્ગરૂપં પબ્બજ્જં કત્વા ગણ્હિ.

પબ્બજિતસમૂહસઙ્ખાતો સઙ્ઘોતિ પબ્બજિતસમૂહતામત્તેન સઙ્ઘો, ન નિય્યાનિકદિટ્ઠિસુવિસુદ્ધસીલસામઞ્ઞવસેન સંહતત્તાતિ અધિપ્પાયો. **અસ્સ અત્થી**તિ અસ્સ સત્થુપટિઞ્ઞસ્સ પરિવારભૂતો અત્થિ. **સ્વેવા**તિ પબ્બજિતસમૂહસઙ્ખાતોવ. કેચિ પન “પબ્બજિતસમૂહવસેન **સઙ્ઘી**, ગહટ્ઠસમૂહવસેન **ગણી**”તિ વદન્તિ, તં તેસં મતિમત્તં ગણે એવ લોકે સઙ્ઘ-સદ્દસ્સ નિરૂળ્હત્તા. **આચારસિક્ખાપનવસેના**તિ અચેલક વતચરિયાદિઆચારસિક્ખાપનવસેન. **પાકટો**તિ સઙ્ઘીઆદિભાવેન પકાસિતો. “અપ્પિચ્છો”તિ વત્વા તત્થ લબ્ભમાનં અપ્પિચ્છત્તં દસ્સેતું “**અપ્પિચ્છતાય વત્થમ્પિ ન નિવાસેતી**”તિ વુત્તં. ન હિ તસ્મિં સાસનિકે વિય સન્તગુણનિગૂહણલક્ખણા અપ્પિચ્છતા લબ્ભતીતિ. **યસો**તિ કિત્તિસદ્દો. “તરન્તિ એતેન સંસારોઘ”ન્તિ એવં સમ્મતત્તા **તિત્થં** વુચ્ચતિ લદ્ધીતિ આહ “**તિત્થકરોતિ લદ્ધિકરો**”તિ. **સાધુસમ્મતો**તિ “સાધૂ”તિ સમ્મતો, ન સાધૂહિ સમ્મતોતિ આહ “**અયં સાધૂ**”તિઆદિ. “ઇમાનિ મે વતસમાદાનાનિ એત્તકં કાલં સુચિણ્ણાની”તિ **પબ્બજિતતો પટ્ઠાય અતિક્કન્તા બહૂ રત્તિયો જાનાતીતિ રત્તઞ્ઞૂ**. તા પનસ્સ રત્તિયો ચિરકાલભૂતાતિ કત્વા **ચિરં પબ્બજિતસ્સ અસ્સાતિ ચિરપબ્બજિતો**. તત્થ ચિરપબ્બજિતતાગહણેન બુદ્ધિસીલતં દસ્સેતિ, રત્તઞ્ઞુતાગહણેન તત્થ સમ્પજાનતં. **અદ્ધાનન્તિ** દીઘકાલં. કિત્તકો પન સોતિ આહ “**દ્વે તયો રાજપરિવટ્ટે**”તિ, દ્વિન્નં તિણ્ણં રાજૂનં રજ્જં અનુસાસનપટિપાટિયોતિ અત્થો. “**અદ્ધગતો**”તિ વત્વા કતં વયોગહણં ઓસાનવયાપેક્ખન્તિ આહ “**પચ્છિમવયં અનુપ્પત્તો**”તિ. **ઉભયન્તિ** “અદ્ધગતો, વયોઅનુપ્પત્તો”તિ પદદ્વયં.

પુબ્બે પિતરા સદ્ધિં સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા દેસનાય સુતપુબ્બતં સન્ધાયાહ “**ઝાનાભિઞ્ઞાદિ…પે॰… સોતુકામો**”તિ. **દસ્સનેના**તિ ન દસ્સનમત્તં, દિસ્વા પન તેન સદ્ધિં આલાપસલ્લાપં કત્વા તતો અકિરિયવાદં સુત્વા તેસં અનત્તમનો અહોસિ. **ગુણકથાયા**તિ અભૂતગુણકથાય. તેનાહ “**સુટ્ઠુતરં અનત્તમનો હુત્વા**”તિ. યદિ અનત્તમનો, કસ્મા તુણ્હી અહોસીતિ આહ “**અનત્તમનો સમાનોપી**”તિઆદિ.

૧૫૨. **ગોસાલાયા**તિ એવં નામકે ગામે. વસ્સાનકાલે ગુન્નં તિટ્ઠનસાલાતિ એકે.

૧૫૩. **પટિકિટ્ઠતરન્તિ** નિહીનતરં. **તન્તાવુતાની**તિ તન્તે પસારેત્વા વીતાનિ. “**સીતે સીતો**”તિઆદિના છહાકારેહિ તસ્સ નિહીનસ્સ નિહીનતરતં દસ્સેતિ.

૧૫૪. વચ્ચં કત્વાપીતિ પિ-સદ્દેન ભોજનં ભુઞ્જિત્વાપિ કેનચિ અસુચિના મક્ખિતો પીતિ ઇમમત્થં સમ્પિણ્ડેતિ. **વાલિકથૂપં કત્વા**તિ વત્તવસેન વાલિકાય થૂપં કત્વા.

૧૫૬. પલિબુદ્ધનકિલેસોતિ સંસારે પલિબુદ્ધનકિચ્ચો રાગાદિકિલેસો ખેત્તવત્થુપુત્તદારાદિવિસયો.

કોમારભચ્ચજીવકકથાવણ્ણના

૧૫૭. ન યથાધિપ્પાયં વત્તતીતિ કત્વા વુત્તં **"અનત્થો વત મે"**તિ. જીવકસ્સ તુણ્હીભાવો મમ અધિપ્પાયસ્સ મદ્દનસદિસો, તસ્મા તં પુચ્છિત્વા કથાપનેન મમ અધિપ્પાયો પૂરેતબ્બોતિ અયમેત્થ રઞ્ઞો અજ્ઝાસયોતિ દસ્સેન્તો **"હત્થિમ્હિ નુ ખો પના"**તિઆદિમાહ. **કિં તુણ્હી**તિ કિં કારણા તુણ્હી, કિં તં કારણં, યેન તુવં તુણ્હીતિ વુત્તં હોતિ. તેનાહ **"કેન કારણેન તુણ્હી"**તિ.

કામં સબ્બાપિ તથાગતસ્સ પટિપત્તિ અનઞ્ઞસાધારણા અચ્છરિયઅબ્ભુતરૂપા ચ, તથાપિ ગબ્ભોક્કન્તિ-અભિજાતિઅભિનિક્ખમનઅભિસમ્બોધિધમ્મચક્કપ્પવત્તન- યમકપાટિહારિયદેવોરોહણાનિ સદેવકે લોકે અતિવિય સુપાકટાનિ, ન સક્કા કેનચિ પટિબાહિતુન્તિ તાનિયેવેત્થ ઉદ્ધટાનિ. **ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થે**તિ ઇત્થં એવં પકારો ભૂતો જાતોતિ એવં કથનત્થે. **ઉપયોગવચનન્તિ**. ''અબ્ભુગ્ગતો''તિ એત્થ અભીતિ ઉપસગ્ગો ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થજોતકો, તેન યોગતો ''તં ખો પન ભગવન્ત''ન્તિ ઇદં સામિઅત્થે ઉપયોગવચનં, તેનાહ **"તસ્સ ખો પન ભગવતોતિ અત્થો"**તિ. **કલ્યાણગુણસમન્નાગતો**તિ કલ્યાણેહિ ગુણેહિ યુત્તો, તં નિસ્સિતો તબ્બિસયતાયાતિ અધિપ્પાયો. **સેટ્ઠો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. કિત્તેતબ્બતો કિત્તિ, સા એવ સદ્દનીયતો **સદ્દો**તિ આહ **"કિત્તિસદ્દોતિ કિત્તિયેવા"**તિ. અભિત્થવનવસેન પવત્તો સદ્દો **થુતિઘોસો**. અનઞ્ઞસાધારણગુણે આરબ્ભ પવત્તત્તા સદેવકં લોકં **અજ્ઝોત્થરિત્વા** અભિભવિત્વા **ઉગ્ગતો**.

સો ભગવાતિ યો સો સમતિં સપારમિયો પૂરેત્વા સબ્બકિલેસે ભઞ્જિત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો દેવાનં અતિદેવો સક્કાનં અતિસક્કો બ્રહ્માનં અતિબ્રહ્મા લોકનાથો ભાગ્યવન્તતાદીહિ કારણેહિ સદેવકે લોકે ''ભગવા''તિ સબ્બત્થ પત્થટકિત્તિસદ્દો, સો ભગવા. **"ભગવા"**તિ ચ ઇદં સત્થુ નામકિત્તનં. તેનાહ આયસ્મા ધમ્મસેનાપતિ ''ભગવાતિ નેતં નામં માતરા કત''ન્તિઆદિ (મહાનિ॰ ૮૪). પરતો પન **ભગવા**તિ ગુણકિત્તનં.

યથા કમ્મટ્ઠાનિકેન ''અરહ''ન્તિઆદીસુ નવટ્ઠાનેસુ પચ્ચેકં ઇતિ-સદ્દં યોજેત્વા બુદ્ધગુણા અનુસ્સરીયન્તિ, એવં બુદ્ધગુણસઙ્કિત્તકેનાપીતિ દસ્સેન્તો **"ઇતિપિ અરહં, ઇતિપિ સમ્માસમ્બુદ્ધો…પે॰… ઇતિપિ ભગવા"**તિ આહ. ''ઇતિપેતં અભૂતં, ઇતિપેતં અતચ્છ''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૫) વિય ઇધ **ઇતિ**-સદ્દો આસન્નપચ્ચક્ખકરણત્થો, **પિ**-સદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો, તેન ચ તેસં ગુણાનં બહુભાવો દીપિતો. તાનિ ચ સઙ્કિત્તેન્તેન વિઞ્ઞુના ચિત્તસ્સ સમ્મુખીભૂતાનેવ કત્વા સઙ્કિત્તેતબ્બાનીતિ દસ્સેન્તો **"ઇમિના ચ ઇમિના ચ કારણેનાતિ વુત્તં હોતી"**તિ આહ. એવઞ્હિ નિરૂપેત્વા કિત્તેન્તે યસ્સ સઙ્કિત્તેતિ, તસ્સ ભગવતિ અતિવિય અભિપ્પસાદો હોતિ. **આરકત્તા**તિ સુવિદૂરત્તા. **અરીનન્તિ** કિલેસારીનં. **અરાનન્તિ** સંસારચક્કસ્સ અરાનં. **હતત્તા**તિ વિહતત્તા. **પચ્ચયાદીનન્તિ** ચીવરાદિપચ્ચયાનઞ્ચેવ પૂજાવિસેસાનઞ્ચ. **તતો**તિ વિસુદ્ધિમગ્ગતો. યથા ચ વિસુદ્ધિમગ્ગતો, એવં તંસંવણ્ણનતોપિ નેસં વિત્થારો ગહેતબ્બો.

યસ્મા જીવકો બહુસો સત્થુસન્તિકે બુદ્ધગુણે સુત્વા ઠિતો, દિટ્ઠસચ્ચતાય ચ સત્થુસાસને વિગતકથંકથો વેસારજ્જપ્પત્તો, તસ્મા આહ **"જીવકો પના"**તિઆદિ. **પઞ્ચવણ્ણાયા**તિ ખુદ્દિકાદિવસેન પઞ્ચપ્પકારાય. **નિરન્તરં ફુટં**

અહોસિ કતાધિકારભાવતો. કમ્મન્તરાયવસેન હિસ્સ રઞ્ઞો ગુણસરીરં ખતુપહતં અહોસિ.

૧૫૮. ''ઉત્તમ''ન્તિ વત્વા ન કેવલં સેટ્ઠભાવો એવેત્થ કારણં, અથ ખો અપ્પસદ્દતાપિ કારણન્તિ દસ્સેતું "**અસ્સયાનરથયાનાની**"તિઆદિ વુત્તં. હત્થિયાનેસુ નિબ્બિસેવનમેવ ગણ્હન્તો હત્થિનિયોવ કપ્પાપેસિ. રઞ્ઞો આસઙ્કાનિવત્તનત્થં આસન્નચારીભાવેન તત્થ ઇત્થિયોવ નિસજ્જાપિતા. રઞ્ઞો પરેસં દુરુપસઙ્કમનભાવદસ્સનત્થં તા **પુરિસવેસં ગાહાપેત્વા** આવુધહત્થા કારિતા. **પટિવેદેસી**તિ ઞાપેસિ. **તદેવા**તિ ગમનં, અગમનમેવ વા.

૧૫૯. મહઞ્ચાતિ કરણત્થે પચ્ચત્તવચનન્તિ આહ "**મહતાચા**"તિ. **મહચ્ચા**તિ મહતિયા , લિઙ્ગવિપલ્લાસવસેન વુત્તં, મહન્તેનાતિ વુત્તં હોતિ. તેનાહ "**રાજાનુભાવેના**"તિ "**દિબ્બં મહારટ્ઠાનં ઇસ્સરિયસિરી**"તિ અઙ્ગમગધરટ્ઠાનં આધિપચ્ચમાહ. **આસત્તખગ્ગાની**તિ અંસે ઓલમ્બનવસેન સન્નદ્ધઅસીનિ. કુલભોગઇસ્સરિયાદિવસેન મહતી મત્તા એતેસન્તિ **મહામત્તા**, મહાનુભાવા રાજપુરિસા. **વિજ્જાધરતરુણા વિયા**તિ વિજ્જાધરકુમારા વિય. **રટ્ઠિયપુત્તા**તિ ભોજપુત્તા. **હત્થિઘટા**તિ હત્થિસમૂહા. **અઞ્ઞમઞ્ઞસઙ્ઘટ્ટના**તિ અવિચ્છેદવસેન ગમનેન અઞ્ઞમઞ્ઞસમ્બન્ધા.

ચિત્તુત્રાસો સયં ભાયનટ્ઠેન **ભયં** યથા તથા ભાયતીતિ કત્વા. **ઞાણં** ભાયિતબ્બે એવ વત્થુસ્મિં ભયતો ઉપટ્ઠિતે ''ભાયિતબ્બમિદ''ન્તિ ભયતો તીરણતો **ભયં**. તેનેવાહ ''ભયતુપટ્ઠાનઞાણં પન ભાયતિ નભાયતીતિ? ન ભાયતિ. તઞ્હિ અતીતા સઙ્ખારા નિરુદ્ધા, પચ્ચુપ્પન્ના નિરુજ્ઝન્તિ, અનાગતા નિરુજ્ઝિસ્સન્તીતિ તીરણમત્તમેવ હોતી''તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૭૫૧). **આરમ્મણં** ભાયતિ એતસ્માતિ **ભયં. ઓતપ્પં** પાપતો ભાયતિ એતેનાતિ **ભયં. ભયાનક**ન્તિ ભાયનાકારો. **ભય**ન્તિ ઞાણભયં. **સંવેગ**ન્તિ સહોત્તપ્પઞાણં **સન્તાસ**ન્તિ સબ્બસો ઉબ્બિજ્જનં. ભાયિતબ્બટ્ઠેન ભયં ભીમભાવેન ભેરવન્તિ **ભયભેરવં**, ભીતબ્બવત્થુ. તેનાહ "**આગચ્છતી**"તિ.

ભીરું પસંસન્તીતિ પાપતો ભાયનતો ઉત્તસનતો ભીરું પસંસન્તિ પણ્ડિતા. **ન હિ તત્થ સૂર**ન્તિ તસ્મિં પાપકરણે સૂરં પગબ્ભધંસિનં ન હિ પસંસન્તિ. તેનાહ "**ભયા હિ સન્તો ન કરોન્તિ પાપ**"ન્તિ. તત્થ **ભયા**તિ પાપુત્રાસતો, ઓત્તપ્પહેતૂતિ અત્થો. **સરીરચલન**ન્તિ ભયવસેનસરીરસંકમ્પો. **એકે**તિ ઉત્તરવિહારવાસિનો. "**રાજગહે**"તિઆદિ તેસં અધિપ્પાયવિવરણં. કામં વયતુલ્યો ''વયસ્સો''તિ વુચ્ચતિ, રૂળ્હિરેસો, યો કોચિ પન સહાયો વયસ્સો, તસ્મા **વયસ્સાભિલાપો**તિ સહાયાભિલાપો. **ન વિપ્પલમ્ભેસી**તિ ન વિસંવાદેસિ. **વિનસ્સેય્યા**તિ ચિત્તવિઘાતેન વિહઞ્ઞેય્ય.

સામઞ્ઞફલપુચ્છાવણ્ણના

૧૬૦. ભગવતો તેજોતિ બુદ્ધાનુભાવો. **રઞ્ઞો સરીરં ફરિ** યથા તં સોણદણ્ડસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ ભગવતો સન્તિકં ગચ્છન્તસ્સ અન્તોવનસણ્ડગતસ્સ. **એકે**તિ ઉત્તરવિહારવાસિનો.

૧૬૧. યેન, તેનાતિ ચ ભુમ્મત્થે કરણવચનન્તિ આહ "**યત્થ ભગવા, તત્થ ગતો**"તિ. તદા તસ્મિં ભિક્ખુસઙ્ઘે તુણ્હીભાવસ્સ અનવસેસતો બ્યાપિભાવં દસ્સેતું ''તુણ્હીભૂતં તુણ્હીભૂત''ન્તિ વુત્તન્તિ આહ "**યતો યતો...પે॰... મેવાતિ અત્થો**"તિ. હત્થસ્સ કુકતત્તા અસંયમો અસમ્પજઞ્ઞકિરિયા **હત્થકુક્કુચ્ચ**ન્તિ વેદિતબ્બો. **વા**-સદ્દો અવુત્તવિકપ્પત્થો, તેન તદઞ્ઞો અસંયમભાવો વિભાવિતોતિ દટ્ઠબ્બં. તત્થ પન ચક્ખુઅસંયમો સબ્બપઠમો, દુન્નિવારો ચાતિ તદભાવં દસ્સેતું "**સબ્બાલઙ્કારપટિમણ્ડિત**"ન્તિઆદિ વુત્તં. કાયિકવાચસિકેન ઉપસમેન લદ્ધેન ઇતરોપિ અનુમાનતો લદ્ધો એવ હોતીતિ આહ "**માનસિકેન ચા**"તિ. **ઉપસમ**ન્તિ સંયમં, આચારસમ્પત્તિન્તિ અત્થો.

પઞ્ચપરિવટ્ટેતિ પઞ્ચપુરિસપરિવટ્ટે. **પઞ્ચહાકારેહી**તિ ''ઇટ્ઠાનિટ્ઠે તાદી''તિ (મહાનિ॰ ૩૮, ૧૯૨) એવં આદિના આગતેહિ, પઞ્ચવિધઅરિયિદ્ધિસિદ્ધેહિ ચ પઞ્ચહિ પકારેહિ. **તાદિલક્ખણે**તિ તાદિભાવે.

૧૬૨. ન મે પઞ્હવિસ્સજ્જને ભારો અત્થીતિ સત્થુ સબ્બત્થ અપ્પટિહતઞાણચારતાદસ્સનં. **યદાકઙ્ખસીતિ ન વદન્તિ**, કથં પન વદન્તીતિ આહ ''**સુત્વા વેદિસ્સામા**''તિ પદેસઞાણે ઠિતત્તા. બુદ્ધા પન સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેન્તીતિ સમ્બન્ધો. ''**યક્ખનરિન્દદેવસમણબ્રાહ્મણપરિબ્બાજકાન**''ન્તિ ઇદં ''પુચ્છાવુસો યદાકઙ્ખસી''તિઆદીનિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩૭, ૨૪૯; સુ॰ નિ॰ આળવકસુત્તે) સુત્તપદાનિ પુચ્છન્તાનં યેસં પુગ્ગલાનં વસેન આગતાનિ, તં દસ્સનત્થં. ''**પુચ્છાવુસો યદાકઙ્ખસી**''તિ ઇદં આળવકસ્સ યક્ખસ્સ ઓકાસકરણં, સેસાનિ નરિન્દાદીનં. **મનસિચ્છસી**તિ મનસા ઇચ્છસિ. **પુચ્છવ્હો, યં કિઞ્ચિ મનસિચ્છથા**તિ બાવરિસ્સ સંસયં મનસા પુચ્છવ્હો. તુમ્હાકં પન સબ્બેસં યં કિઞ્ચિ સબ્બસંસયં મનસા, અઞ્ઞથા ચ, યથા ઇચ્છથ, તથા પુચ્છવ્હોતિ અધિપ્પાયો.

સાધુરૂપાતિ સાધુસભાવા. **ધમ્મો**તિ પવેણીધમ્મો. **વુદ્ધ**ન્તિ સીલાદીહિ બુદ્ધિપ્પત્તં, ગરુન્તિ અત્થો. **એસ ભારો**તિ એસ સંસયૂપચ્છેદનસઙ્ખાતો ભારો, આગતો ભારો અવસ્સં આવહિતબ્બોતિ અધિપ્પાયો. **ઞત્વા સયન્તિ** પરૂપદેસેન વિના સયમેવ ઞત્વા.

સુચિરતેનાતિ એવં નામકેન બ્રાહ્મણેન. **તગ્ઘા**તિ એકંસેન. **યથાપિ કુસલો તથા**તિ યથા સબ્બધમ્મકુસલો સબ્બવિદૂ જાનાતિ કથેતિ, તથા અહમક્ખિસ્સં. **રાજા ચ ખો તં યદિ કાહતિ વા ન વા**તિ યો તં ઇધ પુચ્છિતું પેસેસિ, સો રાજાનં તયા પુચ્છિતં કરોતુ વા મા વા, અહં પન તે અક્ખિસ્સં અક્ખિસ્સામિ, આચિક્ખિસ્સામીતિ અત્થો.

૧૬૩. સિપ્પનટ્ઠેન સિક્ખિતબ્બતાય ચ સિપ્પમેવ **સિપ્પાયતનં** જીવિકાય કારણભાવતો . **સેય્યથિદ**ન્તિ નિપાતો, તસ્સ તે કતમેતિ અત્થો. પુથુ સિપ્પાયતનાનીતિ હિ સાધારણતો સિપ્પાનિ ઉદ્દિસિત્વા ઉપરિ તંતંસિપ્પૂપજીવિનો નિદ્દિટ્ઠા પુગ્ગલાધિટ્ઠાનકથાય પપઞ્ચં પરિહરિતું. અઞ્ઞથા યથાધિપ્પેતાનિ તાવ સિપ્પાયતનાનિ દસ્સેત્વા પુન તંતંસિપ્પૂપજીવીસુ દસ્સિયમાનેસુ પપઞ્ચો સિયાતિ. તેનાહ ''**હત્થારોહા**''તિઆદિ.

હત્થિં આરોહન્તિ, આરોહાપયન્તિ ચાતિ **હત્થારોહા**. યેહિ પયોગેહિ પુરિસો હત્થિનો આરોહનયોગ્ગો હોતિ, હત્થિસ્સ તં પયોગં વિધાયતં સબ્બેસં પેતેસં ગહણં. તેનાહ ''**સબ્બેપી**''તિઆદિ. તત્થ **હત્થાચરિયા** નામ યે હત્થિનો હત્થારોહકાનઞ્ચ સિક્ખાપકા. **હત્થિવેજ્જા** નામ હત્થિભિસક્કા. **હત્થિમેણ્ડા** નામ હત્થીનં પાદરક્ખકા. **આદિ**-સદ્દેન હત્થીનં યવસદાયકાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ. **અસ્સારોહા રથિકા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. રથે નિયુત્તા **રથિકા**. **રથરક્ખા** નામ રથસ્સ આણિરક્ખકા. ધનું ગણ્હન્તિ, ગણ્હાપેન્તિ ચાતિ **ધનુગ્ગહા**, ઇસ્સાસા ધનુસિપ્પસ્સ સિક્ખાપકા ચ. તેનાહ ''**ધનુઆચરિયા ઇસ્સાસા**''તિ. ચેલેન ચેલપટાકાય યુદ્ધે અકન્તિ ગચ્છન્તીતિ **ચેલકા**તિ આહ ''**યે યુદ્ધે જયધજં ગહેત્વા પુરતો ગચ્છન્તી**''તિ. યથા તથા ઠિતે સેનિકે બ્યૂહકરણવસેન તતો ચલયન્તિ ઉચ્ચાલેન્તીતિ **ચલકા**. સકુણગ્ઘિઆદયો વિય મંસપિણ્ડં પરસેનાસમૂહં સાહસિકમહાયોધતાય છેત્વા છેત્વા દયન્તિ ઉપ્પતિત્વા ઉપ્પતિત્વા ગચ્છન્તીતિ **પિણ્ડદાયકા**. દુતિયવિકપ્પે પિણ્ડે દયન્તિ જનસમ્મદ્દે ઉપ્પતન્તા વિય ગચ્છન્તીતિ પિણ્ડદાયકાતિ અત્થો વેદિતબ્બો. **ઉગ્ગતુગ્ગતા**તિ થામજવપરક્કમાદિવસેન અતિવિય ઉગ્ગતા ઉગ્ગાતિ અત્થો. **પક્ખન્દન્તી**તિ અત્તનો વીરસૂરભાવેન અસજ્જમાના પરસેનં અનુપવિસન્તીતિ અત્થો. થામજવબલપરક્કમાદિસમ્પત્તિયા **મહાનાગા વિય મહાનાગા**. **એકન્તસૂરા**તિ એકાકિસૂરા અત્તનો સૂરભાવેનેવ

એકાકિનો હુત્વા યુજ્ઝનકા. **સજાલિકા**તિ સવમ્મિકા. **સરપરિત્તાણચમ્મ**ન્તિ ચમ્મપરિસિબ્બિતં ખેટકં, ચમ્મમયં વા ફલકં. **ઘરદાસયોધા**તિ અન્તોજાતયોધા.

આળારં વુચ્ચતિ મહાનસં, તત્થ નિયુત્તાતિ **આળારિકા**, ભત્તકારા. **પૂવિકા**તિ પૂવસમ્પાદકા, યે પૂવમેવ નાનપ્પકારતો સમ્પાદેત્વા વિક્કિણન્તા જીવન્તિ. કેસનખલિખનાદિવસેન મનુસ્સાનં અલઙ્કારવિધિં કપ્પેન્તિ સંવિદહન્તીતિ **કપ્પકા. ન્હાપકા**તિ ચુણ્ણવિલેપનાદીહિ મલહરણવણ્ણસમ્પાદનવિધિના ન્હાપેન્તીતિ ન્હાપકા. નવન્તાદિવિધિના પવત્તો ગણનગન્થો અન્તરા છિદ્દાભાવેન અચ્છિદ્દકોતિ વુચ્ચતિ, તં ગણનં ઉપનિસ્સાય જીવન્તા **અચ્છિદ્દકપાઠકા.** હત્થેન અધિપ્પાયવિઞ્ઞાપનં હત્થમુદ્દા **હત્થ**-સદ્દો ચેત્થ તદેકદેસેસુ અઙ્ગુલીસુ દટ્ઠબ્બો. ''ન ભુઞ્જમાનો સબ્બં હત્થં મુખે પક્ખિપિસ્સામી''તિઆદીસુ વિય, તસ્મા અઙ્ગુલિસઙ્કોચનાદિના ગણના **હત્થમુદ્દાય ગણના. ચિત્તકારાદીની**તિ. **આદિ**-સદ્દેન ભમકારકોટ્ટકલેખક વિલીવકારાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **દિટ્ઠેવ ધમ્મે**તિ ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે. **સન્દિટ્ઠિકમેવા**તિ અસમ્પરાયિકતાય સામં દટ્ઠબ્બં, સયં અનુભવિતબ્બં અત્તપચ્ચક્ખં દિટ્ઠધમ્મિકન્તિ અત્થો. **સુખિત**ન્તિ સુખપ્પત્તં. **ઉપરી**તિ દેવલોકે. સો હિ મનુસ્સલોકતો ઉપરિમો. કમ્મસ્સ કતત્તા નિબ્બત્તનતો તસ્સ ફલં તસ્સ અગ્ગિસિખા વિય હોતિ, તઞ્ચ ઉદ્ધં દેવલોકેતિ આહ "**ઉદ્ધં અગ્ગં અસ્સા અત્થીતિ ઉદ્ધગ્ગિકા**"તિ. **સગ્ગં અરહતી**તિ અત્તનો ફલભૂતં સગ્ગં અરહતિ, તત્થ સા નિબ્બત્તનારહોતિ અત્થો. **સુખવિપાકા**તિ ઇટ્ઠવિપાકવિપચ્ચનીકા. **સુટ્ઠુ અગ્ગે**તિ અતિવિય ઉત્તમે ઉળારે. દક્ખન્તિ વડ્ઢન્તિ એતાયાતિ **દક્ખિણા**, પરિચ્ચાગમયં પુઞ્ઞન્તિ આહ "**દક્ખિણં દાન**"ન્તિ.

મઞ્ઞો સામઞ્ઞં સમિતપાપસમણભાવોતિ કત્વા. યસ્મા અયં રાજા પબ્બજિતાનં દાસકસ્સકાદીનં લોકતો અભિવાદનાદિલાભો સન્દિટ્ઠિકં સામઞ્ઞફલન્તિ ચિન્તેત્વા ''અત્થિ નુ ખો કોચિ સમણો વા બ્રાહ્મણો વા ઈદિસમત્થં જાનન્તો''તિ વીમંસન્તો પૂરણાદિકે પુચ્છિત્વા તેસં કથાય અનારાધિતચિત્તો ભગવન્તમ્પિ તમત્થં પુચ્છિ, તસ્મા વુત્તં "**ઉપરિ આગતં પન દાસકસ્સકોપમં સન્ધાય પુચ્છતી**"તિ.

કણ્હપક્ખન્તિ યથાપુચ્છિતે અત્થે લબ્ભમાનં દિટ્ઠિગતૂપસઞ્હિતં સંકિલેસપક્ખં. **સુક્કપક્ખ**ન્તિ તબ્બિધુરં ઉપરિસુત્તાગતં વોદાનપક્ખં. **સમણકોલાહલ**ન્તિ સમણકોતૂહલં તંતંસમણવાદાનં અઞ્ઞમઞ્ઞવિરોધં. **સમણભણ્ડન**ન્તિ તેનેવ વિરોધેન ''એવંવાદીનં તેસં સમણબ્રાહ્મણાનં અયં દોસો, એવંવાદીનં અયં દોસો''તિ એવં તંતંવાદસ્સ પરિભાસનં. **રઞ્ઞો ભારં કરોન્તો** અત્તનો દેસનાકોસલ્લેનાતિ અધિપ્પાયો.

૧૬૪. પણ્ડિતપતિરૂપકાનન્તિ આમં વિય પક્કાનં પણ્ડિતાભાસાનં.

પૂરણકસ્સપવાદવણ્ણના

૧૬૫. એકં ઇદાહન્તિ એકાહં. **ઇધ**-સદ્દો ચેત્થ નિપાતમત્તં, એકાહં સમયં તિચ્ચેવ અત્થો. **સરિતબ્બયુત્ત**ન્તિ અનુસ્સરણાનુચ્છવિકં.

૧૬૬. સહત્થા કરોન્તસ્સાતિ સહત્થેનેવ કરોન્તસ્સ. નિસ્સગ્ગિયથાવરાદયોપિ ઇધ સહત્થકરણેનેવ સઙ્ગહિતા. **હત્થાદીની**તિ હત્થપાદકણ્ણનાસાદીનિ. **પચનં** દહનં વિબાધનન્તિ આહ ''**દણ્ડેન ઉપ્પીળેન્તસ્સા**''તિ. **પપઞ્ચસૂદનિયં** ''તજ્જેન્તસ્સ વા''તિ અત્થો વુત્તો, ઇધ પન તજ્જનં પરિભાસનં દણ્ડેનેવ સઙ્ગહેત્વા ''દણ્ડેન ઉપ્પીળેન્તસ્સ'' ઇચ્ચેવ વુત્તં. **સોકં સયં કરોન્તસ્સા**તિ પરસ્સ સોકકારણં સયં કરોન્તસ્સ, સોકં વા ઉપ્પાદેન્તસ્સ. **પરેહી**તિ અત્તનો

વચનકરેહિ. **સયમ્પિ ફન્દતો**તિ પરસ્સ વિબાધનપયોગેન સયમ્પિ ફન્દતો. “**અતિપાતાપયતો**”તિ પદં સુદ્ધકત્તુઅત્થે હેતુકત્તુઅત્થે ચ વત્તતીતિ આહ “**હનન્તસ્સાપિ હનાપેન્તસ્સાપી**”તિ. **કારણવસેના**તિ કારાપનવસેન.

ઘરસ્સ ભિત્તિ અન્તો બહિ ચ સન્ધિતા હુત્વા ઠિતા **ઘરસન્ધિ**. કિઞ્ચિપિ અસેસેત્વા નિરવસેસો લોપો **નિલ્લોપો**. એકાગારે નિયુત્તો વિલોપો **એકાગારિકો**. પરિતો સબ્બસો પન્થે હનનં **પરિપન્થો**. **પાપં ન કરીયતિ** પુબ્બે અસઞ્ઞતો ઉપ્પાદેતું અસક્કુણેય્યત્તા, તસ્મા **નત્થિ પાપં**. યદિ એવં કથં સત્તા પાપે પટિપજ્જન્તીતિ આહ “**સત્તા પન પાપં કરોમાતિ એવં સઞ્ઞિનો હોન્તી**”તિ. એવં કિરસ્સ હોતિ – ઇમેસઞ્હિ સત્તાનં હિંસાદિકિરિયા ન અત્તાનં ફુસતિ તસ્સ નિચ્ચતાય નિબ્બિકારત્તા સરીરં પન અચેતનં કટ્ઠકલિઙ્ગરૂપમં, તસ્મિં વિકોપિતેપિ ન કિઞ્ચિ પાપન્તિ. **ખુરનેમિના**તિ નિસિતખુરમયનેમિના.

ગઙ્ગાય દક્ખિણા દિસા અપ્પતિરૂપદેસો, ઉત્તરા દિસા પતિરૂપદેસોતિ અધિપ્પાયેન‘‘દક્ખિણઞ્ચ’’તિઆદિ વુત્તન્તિ આહ “**દક્ખિણતીરે મનુસ્સા કક્ખળા**”તિઆદિ. **મહાયાગન્તિ** મહાવિજિતયઞ્ઞસદિસં મહાયાગં. **ઉપોસથકમ્મેન વા**તિ ઉપોસથકમ્મેન ચ. **દમ**-સદ્દો હિ ઇન્દ્રિયસંવરસ્સ ઉપોસથસીલસ્સ ચ વાચકો ઇધાધિપ્પેતો. કેચિ પન “**ઉપોસથકમ્મેના**તિ ઇદં ઇન્દ્રિયદમનસ્સ વિસેસનં, તસ્મા ‘ઉપોસથકમ્મભૂતેન ઇન્દ્રિયદમનેના’’તિ અત્થં વદન્તિ . **સીલસંયમેના**તિ કાયિકવાચસિકસંવરેન . **સચ્ચવજ્જેના**તિ સચ્ચવાચાય, તસ્સા વિસું વચનં લોકે ગરુતરપુઞ્ઞસમ્મતભાવતો. યથા હિ પાપધમ્મેસુ મુસાવાદો ગરુ, એવં પુઞ્ઞધમ્મેસુ સચ્ચવાચા. તેનાહ ભગવા ‘‘એકં ધમ્મં અતીતસ્સા’’તિઆદિ. **પવત્તી**તિ યો ‘‘કરોતી’’તિ વુચ્ચતિ, તસ્સ સન્તાને ફલુપ્પત્તિપચ્ચયભાવેન ઉપ્પત્તિ. **સબ્બથા**તિ ‘‘કરોતો’’તિઆદિના વુત્તેન સબ્બપ્પકારેન. **કિરિયમેવ પટિક્ખિપતિ**, ન રઞ્ઞા પુટ્ઠં સન્દિટ્ઠિકં સામઞ્ઞફલં બ્યાકરોતીતિ અધિપ્પાયો. ઇદં અવધારણં વિપાકપટિક્ખેપનિવત્તનત્થં. યો હિ કમ્મં પટિક્ખિપતિ, તેન અત્થતો વિપાકોપિ પટિક્ખિત્તો એવ નામ હોતિ. તથા હિ વક્ખતિ ‘‘કમ્મં પટિબાહન્તેનાપી’’તિઆદિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૭૦-૧૭૨).

પટિરાજૂહિ અનભિભવનીયભાવેન વિસેસતો જિતન્તિ **વિજિતં**, આણાપવત્તિદેસો. ‘‘મા મય્હં વિજિતે વસથા’’તિ અપસાદના પબ્બજિતસ્સ વિહેઠના પબ્બાજનાતિ કત્વા વુત્તં “**અપસાદેતબ્બન્તિ વિહેઠેતબ્બ**”ન્તિ. ઉગ્ગણ્હનં તેન વુત્તસ્સ અત્થસ્સ ‘‘એવમેત’’ન્તિ ઉપધારણં સલ્લક્ખણં, નિકુજ્જનં તસ્સ અદ્ધનિયભાવાપાદનવસેન ચિત્તેન સન્ધારણં. તદુભયં પટિક્ખિપન્તો આહ “**અનુગ્ગણ્હન્તો અનિકુજ્જન્તો**”તિ. તેનાહ “**સારવસેન અગ્ગણ્હન્તો**”તિઆદિ.

મક્ખલિગોસાલવાદવણ્ણના

૧૬૮. ઉભયેનાતિ હેતુપચ્ચયપટિસેધનવચનેન. **સંકિલેસપચ્ચયન્તિ** સંકિલિસ્સનસ્સ મલીનભાવસ્સ કારણં. **વિસુદ્ધિપચ્ચયન્તિ** સઙ્કિલેસતો વિસુદ્ધિયા વોદાનસ્સ કારણં. **અત્તકારો**તિ તેન તેન સત્તેન અત્તના કાતબ્બકમ્મં અત્તના નિપ્ફાદેતબ્બપયોગો. **પરકારન્તિ** પરસ્સ વાહસા ઇજ્ઝનકપયોજનં. તેનાહ “**યેના**”તિઆદિ. **મહાસત્તન્તિ** અન્તિમભવિકં મહાબોધિસત્તં, પચ્ચેકબોધિસત્તસ્સપિ એત્થેવ સઙ્ગહો વેદિતબ્બો. **મનુસ્સસોભગ્યતન્તિ** મનુસ્સેસુ સુભગભાવં. **એવન્તિ** વુત્તપ્પકારેન. કમ્મવાદસ્સ કિરિયવાદસ્સ પટિક્ખિપનેન ‘‘અત્થિ ભિક્ખવે કમ્મં કણ્હં કણ્હવિપાક’’ન્તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૩૨) નયપ્પવત્તે **જિનચક્કે પહારં દેતિ નામ**. **નત્થિ પુરિસકારે**તિ યથાવુત્તઅત્તકારપરકારાભાવતો એવ સત્તાનં પચ્ચત્તપુરિસકારો નામ કોચિ નત્થીતિ અત્થો. તેનાહ

“**યેના**”તિઆદિ. **નત્થિ બલન્તિ** સત્તાનં દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકનિબ્બાનસમ્પત્તિઆવહં બલં નામ કિઞ્ચિ નત્થિ. તેનાહ “**યમ્હી**”તિઆદિ. નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં, સંકિલેસિકમ્પિ ચાયં બલં પટિક્ખિપતેવ. યદિ વીરિયાદીનિ પુરિસકારવેવચનાનિ, કસ્મા વિસું ગહણન્તિ આહ “**ઇદં નો વીરિયેના**”તિઆદિ. સદ્દત્થતો પન તસ્સા તસ્સા કિરિયાય ઉસ્સન્નટ્ઠેન **બલં**. સૂરવીરભાવાવહટ્ઠેન **વીરિયં**. તદેવ દળ્હભાવતો, પોરિસધુરં વહન્તેન પવત્તેતબ્બતો ચ **પુરિસથામો**. પરં પરં ઠાનં અક્કમનપ્પવત્તિયા **પુરિસપરક્કમો**તિ વુત્તોતિ વેદિતબ્બં.

સત્તયોગતો રૂપાદીસુ સત્તવિસત્તતાય **સત્તા**. પાણનતો અસ્સસનપસ્સસનવસેન પવત્તિયા **પાણા**. તે પન સો એકિન્દ્રિયાદિવસેન વિભજિત્વા વદતીતિ આહ “**એકિન્દ્રિયો**”તિઆદિ. અણ્ડકોસાદીસુ ભવનતો “**ભૂતા**”તિ વુચ્ચન્તીતિ આહ “**અણ્ડકોસ...પે॰... વદતી**”તિ . જીવનતો પાણં ધારેન્તા વિય વડ્ઢનતો **જીવા**. તેનાહ “**સાલિયવા**”તિઆદિ. નત્થિ એતેસં સંકિલેસવિસુદ્ધીસુ વસોતિ **અવસા**. નત્થિ નેસં બલં વીરિયં ચાતિ **અબલા અવીરિયા**. **નિયતા**તિ અચ્છેજ્જસુત્તાવુતાભેજ્જમણિનો વિય નિયતપ્પવત્તિતાય ગતિજાતિબન્ધાપવગ્ગવસેન નિયામો. **તત્થ તત્થ ગમનન્તિ** છન્નં અભિજાતીનં તાસુ તાસુ ગતીસુ ઉપગમનં સમવાયેન સમાગમો. **સભાવોયેવા**તિ યથા કણ્ટકસ્સ તિખિણતા, કપિત્થફલાનં પરિમણ્ડલતા, મિગપક્ખીનં વિચિત્તાકારતા, એવં સબ્બસ્સાપિ લોકસ્સ હેતુપચ્ચયેન વિના તથા તથા પરિણામો અયં સભાવો એવ અકિત્તિમોયેવ. તેનાહ “**યેન હી**”તિઆદિ. છળાભિજાતિયો પરતો વિત્થારીયન્તિ. “**સુખઞ્ચ દુક્ખઞ્ચ પટિસંવેદેન્તી**”તિ વદન્તો અદુક્ખમસુખભૂમિં સબ્બેન સબ્બં ન જાનાતીતિ ઉલ્લિઙ્ગન્તો “**અઞ્ઞા અદુક્ખમસુખભૂમિ નત્થીતિ દસ્સેતી**”તિ આહ.

પમુખયોનીનન્તિ મનુસ્સતિરચ્છાનાદીસુ ખત્તિયબ્રાહ્મણાદિસીહબ્યગ્ઘાદિવસેન પધાનયોનીનં. **સટ્ઠિસતાનીતિ** છસહસ્સાનિ. ‘‘પઞ્ચ ચ કમ્મુનો સતાની’’તિ પદસ્સ અત્થદસ્સનં “**પઞ્ચકમ્મસતાનિ ચા**”તિ. “**એસેવ નયો**”તિ ઇમિના ‘‘કેવલં તક્કમત્તકેન નિરત્થકં દિટ્ઠિં દીપેતી’’તિ ઇમમેવત્થં અતિદિસતિ. એત્થ ચ “**તક્કમત્તકેના**”તિ ઇમિના યસ્મા તક્કિકા નિરઙ્કુસતાય પરિકપ્પનસ્સ યં કિઞ્ચિ અત્તનો પરિકપ્પિતં સારતો મઞ્ઞમાના તથેવ અભિનિવિસ્સ તક્કદિટ્ઠિગાહં ગણ્હન્તિ, તસ્મા ન તેસં દિટ્ઠિવત્થુસ્મિં વિઞ્ઞૂહિ વિચારણા કાતબ્બાતિ દસ્સેતિ. **કેચી**તિ ઉત્તરવિહારવાસિનો. તે હિ ‘‘પઞ્ચ કમ્માનીતિ ચક્ખુસોતઘાનજિવ્હાકાયા ઇમાનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ ‘પઞ્ચ કમ્માની’તિ પઞ્ઞાપેન્તી’’તિ વદન્તિ. **કમ્મન્તિ લદ્ધી**તિ ઓળારિકભાવતો પરિપુણ્ણકમ્મન્તિ લદ્ધિ. **મનોકમ્મં** અનોળારિકત્તા **ઉપડ્ઢકમ્મન્તિ** લદ્ધીતિ યોજના. **દ્વટ્ઠિપટિપદા**તિ ‘‘દ્વાસટ્ઠિ પટિપદા’’તિ વત્તબ્બે સભાવનિરુત્તિં અજાનન્તો ‘‘દ્વટ્ઠિપટિપદા’’તિ વદતિ. **એકસ્મિં કપ્પે**તિ એકસ્મિં મહાકપ્પે, તત્થાપિ ચ વિવટ્ટટ્ઠાયીસઞ્ઞિતે એકસ્મિં અસઙ્ખ્યેય્યેકપ્પે.

ઉરબ્ભે હનન્તીતિ **ઓરબ્ભિકા**. એવં **સૂકરિકા**દયો વેદિતબ્બા. **લુદ્દા**તિ અઞ્ઞેપિ યે કેચિ માગવિકનેસાદા. તે પાપકમ્મપસુતતાય “**કણ્હાભિજાતીતિ વદતિ. ભિક્ખૂ**”તિ બુદ્ધસાસને ભિક્ખૂ. **તે કિર** ‘‘સછન્દરાગા પરિભુઞ્જન્તી’’તિ અધિપ્પાયેન “**ચતૂસુ પચ્ચયેસુ કણ્ટકે પક્ખિપિત્વા ખાદન્તી**”તિ વદતિ. કસ્માતિ ચે? યસ્મા ‘‘તે પણીતપણીતે પચ્ચયે પટિસેવન્તી’’તિ તસ્સ મિચ્છાગાહો, તસ્મા ઞાયલદ્ધેપિ પચ્ચયે ભુઞ્જમાના આજીવકસમયસ્સ વિલોમગાહિતાય પચ્ચયેસુ કણ્ટકે પક્ખિપિત્વા ખાદન્તિ નામાતિ વદતીતિ અપરે. **એકે પબ્બજિતા**, યે સવિસેસં અત્તકિલમથાનુયોગં અનુયુત્તા. તથા હિ તે કણ્ટકે વત્તન્તા વિય હોન્તીતિ “**કણ્ટકવુત્તિકા**”તિ વુત્તા. ઠત્વા ભુઞ્જનનહાનપટિક્ખેપાદિવતસમાયોગેન **પણ્ડરતરા** . “**અચેલકસાવકા**”તિ આજીવકસાવકે વદતિ. **તે કિર** આજીવકલદ્ધિયા વિસુદ્ધચિત્તતાય નિગણ્ઠેહિપિ **પણ્ડરતરા**. નન્દાદયો હિ તથારૂપં આજીવકપટિપત્તિં ઉક્કંસં પાપેત્વા ઠિતા. તસ્મા નિગણ્ઠેહિ આજીવકસાવકેહિ ચ પણ્ડરતરા પરમસુક્કાભિજાતીતિ અયં તસ્સ લદ્ધિ.

પુરિસભૂમિયોતિ પધાનપુગ્ગલેન નિદ્દેસો. ઇત્થીનમ્પિ તા ભૂમિયો ઇચ્છન્તેવ. “**ભિક્ખુ ચ પન્નકો**”તિઆદિ તેસં પાળિયેવ. તત્થ **પન્નકો**તિ ભિક્ખાય વિચરણકો, તેસં વા પટિપત્તિયા પટિપન્નકો. **જિનો**તિ જિણ્ણો જરાવસેન હીનધાતુકો, અત્તનો વા પટિપત્તિયા પટિપક્ખં જિનિત્વા ઠિતો. સો કિર તથાભૂતો ધમ્મમ્પિ કસ્સચિ ન કથેસિ. તેનાહ “**ન કિઞ્ચિ આહા**”તિ. ઓઠ્ઠવદનાદિવિપ્પકારે કતેપિ ખમનવસેન ન કિઞ્ચિ વદતીતિપિ વદન્તિ. **અલાભિન્તિ** “સો ન કુમ્ભિમુખા પટિગ્ગણ્હાતી”તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૩૯૪) નયેન વુત્તઅલાભહેતુસમાયોગેન અલાભિં, તતોયેવ જિઘચ્છાદુબ્બલપરેતતાય સયનપરાયનં “**સમણં પન્નભૂમી**”તિ વદતિ.

આજીવવુત્તિસતાનીતિ સત્તાનં આજીવભૂતાનિ જીવિકાવુત્તિસતાનિ. **પસુ**ગ્ગહણેન એળકજાતિ ગહિતા, મિગગ્ગહણેન રુરુગવયાદિસબ્બમિગજાતિ. **બહૂ દેવા**તિ ચાતુમહારાજિકાદિબ્રહ્મકાયિકાદિવસેન, તેસં અન્તરભેદવસેન બહૂ દેવા. તત્થ ચાતુમહારાજિકાનં એકચ્ચભેદો મહાસમયસુત્તવસેન (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩૧) દીપેતબ્બો. **મનુસ્સાપિ અનન્તા**તિ દીપદેસકુલવંસાજીવાદિવિભાગવસેન મનુસ્સાપિ અનન્તભેદા. પિસાચા એવ **પેસાચા**. તે અપરપેતાદયો **મહન્તમહન્તા**. છદ્દન્તદહમન્દાકિનિયો કુવાળિયમુચલિન્દનામેન વદતિ.

પવુટાતિ પબ્બગણ્ઠિકા. **પણ્ડિતોપિ ...પે॰... ઉદ્ધં ન ગચ્છતિ**, કસ્મા? સત્તાનં સંસરણકાલસ્સ નિયતભાવતો. **અપરિપક્કં** સંસરણનિમિત્તં સીલાદિના **પરિપાચેતિ નામ** સીઘંયેવ વિસુદ્ધિપ્પત્તિયા. **પરિપક્કં** કમ્મં **ફુસ્સ ફુસ્સ** પત્વા પત્વા કાલેન પરિપક્કભાવાનાપાદનેન **બ્યન્તિં કરોતિ નામ**.

સુત્તગુળેતિ સુત્તવટ્ટિયં. “**નિબ્બેઠિયમાનમેવ પલેતી**”તિ ઉપમાય સત્તાનં સંસારો અનુક્કમેન ખીયતેવ, ન તસ્સ વડ્ઢતીતિ દસ્સેતિ પરિચ્છિન્નરૂપત્તા.

અજિતકેસકમ્બલવાદવણ્ણના

૧૭૧. દિન્નન્તિ દેય્યધમ્મસીસેન દાનં વુત્તન્તિ આહ “**દિન્નસ્સ ફલાભાવં વદતી**”તિ, દિન્નં પન અન્નાદિવત્થું કથં પટિક્ખિપતિ. એસેવ નયો **યિટ્ઠં હુતન્તિ** એત્થાપિ. **મહાયાગો**તિ સબ્બસાધારણં મહાદાનં. **પાહુનકસક્કારો**તિ પાહુનભાવેન કાતબ્બસક્કારો. **ફલન્તિ** આનિસંસફલં, નિસ્સન્દફલઞ્ચ. **વિપાકો**તિ સદિસફલં. **પરલોકે ઠિતસ્સ અયં લોકો નત્થી**તિ પરલોકે ઠિતસ્સ કમ્મુના લદ્ધબ્બો અયં લોકો ન હોતિ. **ઇધલોકે ઠિતસ્સાપિ પરલોકો નત્થી**તિ ઇધલોકે ઠિતસ્સ કમ્મુના લદ્ધબ્બો પરલોકો ન હોતિ. તત્થ કારણમાહ “**સબ્બે તત્થ તત્થેવ ઉચ્છિજ્જન્તી**”તિ. ઇમે સત્તા યત્થ યત્થ ભવે, યોનિઆદીસુ ચ ઠિતા તત્થ તત્થેવ ઉચ્છિજ્જન્તિ નિરુદયવિનાસવસેન વિનસ્સન્તિ. **ફલાભાવવસેના**તિ માતાપિતૂસુ સમ્માપટિપત્તિમિચ્છાપટિપત્તીનં ફલસ્સ અભાવવસેન “નત્થિ માતા, નત્થિ પિતા”તિ વદતિ, ન માતાપિતૂનં, નાપિ તેસુ ઇદાનિ કયિરમાનસક્કારાસક્કારાનં અભાવવસેન તેસં લોકપચ્ચક્ખત્તા. પુબ્બુળકસ્સ વિય ઇમેસં સત્તાનં ઉપ્પાદો નામ કેવલો, ન ચવિત્વા આગમનપુબ્બકોતિ દસ્સનત્થં “નત્થિ સત્તા ઓપપાતિકા”તિ વુત્તન્તિ આહ “**ચવિત્વા ઉપપજ્જનકસત્તા નામ નત્થીતિ વદતી**”તિ. સમણેન નામ યાથાવતો જાનન્તેન કસ્સચિ કિઞ્ચિ અકથેત્વા સઞ્ઞતેન ભવિતબ્બં, અઞ્ઞથા આહોપુરિસિકા નામ સિયા. કિઞ્હિ પરો પરસ્સ કરિસ્સતિ? તથા ચ અત્તનો સમ્પાદનસ્સ કસ્સચિ અવસ્સયો એવ ન સિયા તત્થ તત્થેવ ઉચ્છિજ્જનતોતિ આહ “**યે ઇમઞ્ચ...પે॰... પવેદેન્તી**”તિ.

ચતૂસુ મહાભૂતેસુ નિયુત્તોતિ **ચાતુમહાભૂતિકો**. યથા પન મત્તિકાય નિબ્બત્તં ભાજનં મત્તિકામયં, એવં અયં ચતૂહિ મહાભૂતેહિ નિબ્બત્તોતિ આહ “**ચતુમહાભૂતમયો**”તિ. **અજ્ઝત્તિકપથવીધાતૂ**તિ સત્તસન્તાનગતા પથવીધાતુ.

બાહિરપથવીધાતુન્તિ બહિદ્ધા મહાપથવિં. **ઉપગચ્છતીતિ** બાહિરપથવિકાયતો તદેકદેસભૂતા પથવી આગન્ત્વા અજ્ઝત્તિકભાવપ્પત્તિયા સત્તભાવેન સણ્ઠિતા ઇદાનિ ઘટાદિગતપથવી વિય તમેવ બાહિરપથવિકાયં ઉપેતિ ઉપગચ્છતિ સબ્બસો તેન નિબ્બિસેસતં એકીભાવમેવ ગચ્છતિ. **આપાદીસુપિ એસેવ નયો**તિ એત્થ પજ્જુન્નેન મહાસમુદ્દતો ગહિતઆપો વિય વસ્સોદકભાવેન પુનપિ મહાસમુદ્દમેવ, સૂરિયરસ્મિતો ગહિતં ઇન્દગ્ગિસઙ્ખાતતેજો વિય પુન સૂરિયરસ્મિં, મહાવાયુખન્ધતો નિગ્ગતમહાવાતો વિય તમેવ વાયુખન્ધં ઉપેતિ ઉપગચ્છતીતિ દિટ્ઠિગતિકસ્સ અધિપ્પાયો. **મનચ્છટ્ઠાનિ ઇન્દ્રિયાનિ આકાસં પક્ખન્દન્તિ** તેસં વિસયાભાવાતિ વદન્તિ. વિસયિગહણેન હિ વિસયાપિ ગહિતા એવ હોન્તીતિ. **ગુણાગુણપદાનીતિ** ગુણદોસકોટ્ઠાસા. **સરીરમેવ પદાનીતિ અધિપ્પેતં** સરીરેન તંતંકિરિયાય પજ્જિતબ્બતો. દબ્બન્તિ મુય્હન્તીતિ દત્તૂ, મૂળ્હપુગ્ગલા. તેહિ **દત્તૂહિ** બાલમનુસ્સેહિ. ''પરલોકો અત્થી''તિ મતિ યેસં, તે અત્થિકા, તેસં વાદોતિ અત્થિકવાદો, તં **અત્થિકવાદં**.

કમ્મં પટિબાહતિ અકિરિયવાદિભાવતો. **વિપાકં પટિબાહતિ** સબ્બેન સબ્બં આયતિં ઉપપત્તિયા પટિક્ખિપનતો. **ઉભયં પટિબાહતિ** સબ્બસો હેતુપટિબાહનેનેવ ફલસ્સપિ પટિક્ખિત્તત્તા. ઉભયન્તિ હિ કમ્મં વિપાકઞ્ચાતિ ઉભયં. સો હિ ''અહેતૂ અપ્પચ્ચયા સત્તા સંકિલિસ્સન્તિ, વિસુજ્ઝન્તિ ચા''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૬૮; મ॰ નિ॰ ૨.૧૦૦, ૨૨૭; સં॰ નિ॰ ૩.૨૧૨) વદન્તો કમ્મસ્સ વિય વિપાકસ્સાપિ સંકિલેસવિસુદ્ધીનં પચ્ચયત્તાભાવવચનતો તદુભયં પટિબાહતિ નામ. **વિપાકો પટિબાહિતો હોતિ** અસતિ કમ્મે વિપાકાભાવતો. **કમ્મં પટિબાહિતં હોતિ** અસતિ વિપાકે કમ્મસ્સ નિરત્થકભાવાપત્તિતો. **અત્થતો**તિ સરૂપેન. **ઉભયપ્પટિબાહકા**તિ વિસું વિસું તંતંદિટ્ઠિદીપકભાવેન પાળિયં આગતાપિ પચ્ચેકં તિવિધદિટ્ઠિકા એવ ઉભયપટિબાહકત્તા. ઉભયપ્પટિબાહકાતિ હિ હેતુવચનં. ''**અહેતુકવાદા ચેવા**''તિઆદિ પટિઞ્ઞાવચનં. યો હિ વિપાકપટિબાહનેન નત્થિકદિટ્ઠિકો ઉચ્છેદવાદી, સો અત્થતો કમ્મપટિબાહનેન અકિરિયદિટ્ઠિકો, ઉભયપટિબાહનેન અહેતુકદિટ્ઠિકો ચ હોતિ. સેસદ્વયેપિ એસેવ નયો.

સજ્ઝાયન્તીતિ તં દિટ્ઠિદીપકં ગન્થં ઉગ્ગહેત્વા પઠન્તિ. **વીમંસન્તી**તિ તસ્સ અત્થં વિચારેન્તિ. ''**તેસ**''ન્તિઆદિ વીમંસનાકારદસ્સનં. **તસ્મિં આરમ્મણે**તિ યથાપરિકપ્પિતકમ્મફલાભાવાદિકે ''કરોતો ન કરીયતિ પાપ''ન્તિ આદિનયપ્પવત્તાય લદ્ધિયા આરમ્મણે. **મિચ્છાસતિ સન્તિટ્ઠતી**તિ ''કરોતો ન કરીયતિ પાપ''ન્તિઆદિવસેન અનુસ્સવૂપલદ્ધે અત્થે તદાકારપરિવિતક્કનેહિ સવિગ્ગહે વિય સરૂપતો ચિત્તસ્સ પચ્ચુપટ્ઠિતે ચિરકાલપરિચયેન એવમેતન્તિ નિજ્ઝાનક્ખમભાવૂપગમનેન નિજ્ઝાનક્ખન્તિયા તથાગહિતે પુનપ્પુનં તથેવ આસેવન્તસ્સ બહુલીકરોન્તસ્સ મિચ્છાવિતક્કેન સમાદિયમાના મિચ્છાવાયામૂપત્થમ્ભિતા અતંસભાવં ''તંસભાવ''ન્તિ ગણ્હન્તી મિચ્છાસતીતિ લદ્ધનામા તંલદ્ધિસહગતા તણ્હા સન્તિટ્ઠતિ. **ચિત્તં એકગ્ગં હોતી**તિ યથાસકં વિતક્કાદિપચ્ચયલાભેન તસ્મિં આરમ્મણે અવટ્ઠિતતાય અનેકગ્ગતં પહાય એકગ્ગં અપ્પિતં વિય હોતિ. ચિત્તસીસેન મિચ્છાસમાધિ એવ વુત્તો. સોપિ હિ પચ્ચયવિસેસેહિ લદ્ધભાવનાબલો ઈદિસે ઠાને સમાધાનપતિરૂપકિચ્ચકરોયેવ, વાળવિજ્ઝનાદીસુ વિયાતિ દટ્ઠબ્બં. **જવનાનિ જવન્તી**તિ અનેકક્ખત્તું તેનાકારેન પુબ્બભાગિયેસુ જવનવારેસુ પવત્તેસુ સબ્બપચ્છિમે જવનવારે સત્ત જવનાનિ જવન્તિ. **પઠમે જવને સતેકિચ્છા હોન્તિ. તથા દુતિયાદીસૂ**તિ ધમ્મસભાવદસ્સનમત્તમેતં, ન પન તસ્મિં ખણે તેસં તિકિચ્છા કેનચિ સક્કા કાતું.

તત્થાતિ તેસુ તીસુ મિચ્છાદસ્સનેસુ. **કોચિ એકં દસ્સનં ઓક્કમતી**તિ યસ્સ એકસ્મિંયેવ અભિનિવેસો આસેવના ચ પવત્તા, સો એકમેવ દસ્સનં ઓક્કમતિ. યસ્સ પન દ્વીસુ તીસુપિ વા અભિનિવેસો આસેવના ચ પવત્તા, સો દ્વે તીણિપિ ઓક્કમતિ, એતેન યા પુબ્બે ઉભયપટિબાહકતામુખેન દીપિતા અત્થસિદ્ધા સબ્બદિટ્ઠિકતા,

સા પુબ્બભાગિયા. યા પન મિચ્છત્તનિયામોક્કન્તિભૂતા, સા યથાસકં પચ્ચયસમુદાગમસિદ્ધિતો ભિન્નારમ્મણાનં વિય વિસેસાધિગમાનં એકજ્ઝં અનુપ્પત્તિયા અસઙ્કિણ્ણા એવાતિ દસ્સેતિ. "**એકસ્મિં ઓક્કન્તેપી**"તિઆદિના તિસ્સન્નમ્પિ દિટ્ઠીનં સમાનબલતં સમાનફલતઞ્ચ દસ્સેતિ. તસ્મા તિસ્સોપિ ચેતા એકસ્સ ઉપ્પન્ના અબ્બોકિણ્ણા એવ, એકાય વિપાકે દિન્ને ઇતરા અનુબલપ્પદાયિકાયો હોન્તિ. "**વટ્ટખાણુ નામેસા**"તિ ઇદં વચનં નેય્યત્થં, ન નીતત્થં. તથા હિ **પપઞ્ચસૂદનિયં** "કિં પનેસ એકસ્મિંયેવ અત્તભાવે નિયતો હોતિ, ઉદાહુ અઞ્ઞસ્મિં પીતિ? એકસ્મિંયેવ નિયતો, આસેવનવસેન પન ભવન્તરેપિ તં તં દિટ્ઠિં રોચેતિ યેવા"તિ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૧૨૯) વુત્તં. અકુસલઞ્હિ નામેતં અબલં દુબ્બલં, ન કુસલં વિય સબલં મહાબલં. તસ્મા "એકસ્મિંયેવ અત્તભાવે નિયતો"તિ વુત્તં. અઞ્ઞથા સમ્મત્તનિયામો વિય મિચ્છત્તનિયામોપિ અચ્ચન્તિકો સિયા, ન ચ અચ્ચન્તિકો. યદિ એવં વટ્ટખાણુજોતના કથન્તિ આહ "આસેવનવસેન પના"તિઆદિ. તસ્મા યથા "સકિં નિમુગ્ગોપિ નિમુગ્ગો એવ બાલો"તિ વુત્તં, એવં વટ્ટખાણુજોતના. યાદિસે હિ પચ્ચયે પટિચ્ચ અયં તં તં દસ્સનં ઓક્કન્તો પુન કદાચિ તપ્પટિપક્ખે પચ્ચયે પટિચ્ચ તતો સીસુક્ખિપનમસ્સ ન હોતીતિ ન વત્તબ્બં, તસ્મા "**યેભુય્યેન હિ એવરૂપસ્સ ભવતો વુટ્ઠાનં નામ નત્થી**"તિ વુત્તં.

તસ્માતિ યસ્મા એવં સંસારખાણુભાવસ્સપિ પચ્ચયો અપણ્ણકજાતો, તસ્મા. **ભૂતિકામો**તિ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થાનં વસેન અત્તનો ગુણેહિ વડ્ઢિકામો.

પકુધકચ્ચાયનવાદવણ્ણના

૧૭૪. અકતાતિ સમેન વિસમેન વા કેનચિ હેતુના ન કતા ન વિહિતા. કતવિધો કરણવિધિ નત્થિ એતેસન્તિ **અકતવિધાના** . પદદ્વયેનાપિ લોકે કેનચિ હેતુપચ્ચયેન નેસં અનિબ્બત્તનભાવં દસ્સેતિ. **ઇદ્ધિયાપિ ન નિમ્મિતા**તિ કસ્સચિ ઇદ્ધિમતો ચેતોવસિપ્પત્તસ્સ દેવસ્સ , ઇસ્સરાદિનો વા ઇદ્ધિયાપિ ન નિમ્મિતા. **અનિમ્માપિતા** કસ્સચિ અનિમ્માપિતા. **વુત્તત્થમેવા**તિ બ્રહ્મજાલવણ્ણનાયં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩૦) વુત્તત્થમેવ. **વઞ્ઝા**તિ વઞ્ઝપસુવઞ્ઝતાલાદયો વિય અફલા, કસ્સચિ અજનકાતિ અત્થો, એતેન પથવિકાયાદીનં રૂપાદિજનકભાવં પટિક્ખિપતિ. રૂપસદ્દાદયો હિ પથવિકાયાદીહિ અપ્પટિબદ્ધવુત્તિકાતિ તસ્સ લદ્ધિ. પબ્બતકૂટં વિય ઠિતાતિ **કૂટટ્ઠા**, યથા પબ્બતકૂટં કેનચિ અનિબ્બત્તિતં, કસ્સચિ ચ અનિબ્બત્તકં, એવમેતે પીતિ અધિપ્પાયો. યમિદં "બીજતો અઙ્કુરાદિ જાયતી"તિ વુચ્ચતિ, તં વિજ્જમાનમેવ તતો નિક્ખમતિ, ન અવિજ્જમાનં, અઞ્ઞથા અઞ્ઞતોપિ અઞ્ઞસ્સ ઉપલદ્ધિ સિયાતિ અધિપ્પાયો. **ઠિતત્તા**તિ નિબ્બિકારાભાવેન ઠિતત્તા. **ન ચલન્તી**તિ વિકારં નાપજ્જન્તિ. વિકારાભાવતો હિ તેસં સત્તન્નં કાયાનં એસિકટ્ઠાયિટ્ઠિતતા. અનિઞ્જનઞ્ચ અત્તનો પકતિયા અવટ્ઠાનમેવ. તેનાહ "**ન વિપરિણમન્તી**"તિ. અવિપરિણામધમ્મત્તા એવ હિ તે અઞ્ઞમઞ્ઞં ન બ્યાબાધેન્તિ. સતિ હિ વિકારં આપાદેતબ્બતાય બ્યાબાધકતાપિ સિયા, તથા અનુગ્ગહેતબ્બતાય અનુગ્ગાહકતાતિ તદભાવં દસ્સેતું પાળિયં **નાલ**ન્તિઆદિ વુત્તં. **પથવી એવ** કાયેકદેસત્તા **પથવિકાયો**. જીવસત્તમાનં કાયાનં નિચ્ચતાય નિબ્બિકારભાવતો ન હન્તબ્બતા, ન ઘાતેતબ્બતા ચાતિ નેવ કોચિ હન્તા વા ઘાતેતા વા, તેનેવાહ "**સત્તન્નં ત્વેવ કાયાન**"ન્તિઆદિ. યદિ કોચિ હન્તા નત્થિ, કથં સત્થપ્પહારોતિ આહ "**યથા મુગ્ગરાસિ આદીસૂ**"તિઆદિ. **કેવલં સઞ્ઞામત્તમેવ હોતિ**. હનનઘાતનાદિ પન પરમત્થતો નત્થેવ કાયાનં અવિકોપનીયભાવતોતિ અધિપ્પાયો.

નિગણ્ઠનાટપુત્તવાદવણ્ણના

૧૭૭. ચત્તારો યામા ભાગા ચતુયામા, ચતુયામા એવ ચાતુયામા, ભાગત્થો હિ ઇધ યામ-સદ્દો યથા ''રત્તિયા પઠમો યામો''તિ . સો પનેત્થ ભાગો સંવરલક્ખણોતિ આહ "**ચાતુયામસંવુતોતિ ચતુકોટ્ઠાસેન સંવરેન સંવુતો**"તિ. **પટિક્ખિત્તસબ્બસીતોદકો**તિ પટિક્ખિત્તસબ્બસીતોદકપરિભોગો. **સબ્બેન પાપવારણેન યુત્તો**તિ સબ્બપ્પકારેન સંવરલક્ખણેન સમન્નાગતો. **ધુતપાપો**તિ સબ્બેન નિજ્જરલક્ખણેન પાપવારણેન વિધુતપાપો. **ફુટ્ઠો**તિ અટ્ઠન્નમ્પિ કમ્માનં ખેપનેન મોક્ખપ્પત્તિયા કમ્મક્ખયલક્ખણેન સબ્બેન પાપવારણેન ફુટ્ઠો તં પત્વા ઠિતો. **કોટિપ્પત્તચિત્તો**તિ મોક્ખાધિગમેનેવ ઉત્તમમરિયાદપ્પત્તચિત્તો. **યતત્તો**તિ કાયાદીસુ ઇન્દ્રિયેસુ સંયમેતબ્બસ્સ અભાવતો **સંયતચિત્તો**. **સુપ્પતિટ્ઠિતચિત્તો**તિ નિસ્સેસતો સુટ્ઠુ પતિટ્ઠિતચિત્તો. **સાસનાનુલોમં** નામ પાપવારણેન યુત્તતા. તેનાહ ''ધુતપાપો''તિઆદિ. **અસુદ્ધલદ્ધિતાયા**તિ ''અત્થિ જીવો, સો ચ સિયા નિચ્ચો, સિયા અનિચ્ચો''તિ એવમાદિઅસુદ્ધલદ્ધિતાય . **સબ્બા**તિ કમ્મપકતિવિભાગાદિવિસયા સબ્બા નિજ્ઝાનક્ખન્તિયો. **દિટ્ઠિયે વા**તિ મિચ્છાદિટ્ઠિયો એવ જાતા.

સઞ્ચયબેલટ્ઠપુત્તવાદવણ્ણના

૧૭૯-૧૮૧. અમરાવિક્ખેપે વુત્તનયો એવાતિ બ્રહ્મજાલે અમરાવિક્ખેપવાદસંવણ્ણનાયં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૬૧-૬૩) વુત્તનયો એવ વિક્ખેપબ્યાકરણભાવતો, તથેવ ચેત્થ વિક્ખેપવાદસ્સ આગતત્તા.

પઠમસન્દિટ્ઠિકસામઞ્ઞફલવણ્ણના

૧૮૩. યથા તે રુચ્ચેય્યાતિ ઇદાનિ મયા પુચ્છિયમાનો અત્થો યથા તવ ચિત્તે રોચેય્ય. ઘરદાસિયા કુચ્છિસ્મિં જાતો **અન્તોજાતો**. ધનેન કીતો **ધનક્કીતો**. બન્ધગ્ગાહગહિતો **કરમરાનીતો. સામ**ન્તિ સયમેવ. **દાસબ્ય**ન્તિ દાસભાવં. કોચિ દાસોપિ સમાનો અલસો કમ્મં અકરોન્તો ''કમ્મકારો''તિ ન વુચ્ચતીતિ આહ "**અનલસો કમ્મકરણસીલોયેવા**"તિ. **પઠમમેવા**તિ આસન્નતરટ્ઠાનૂપસઙ્કમનતો પગેવ પુરેતરમેવ. **પચ્છા**તિ સામિકસ્સ નિપજ્જાય પચ્છા. **સયનતો અવુટ્ઠિતે**તિ રત્તિયા વિભાયનવેલાય સેય્યતો અવુટ્ઠિતે. **પચ્ચૂસકાલતો પટ્ઠાયા**તિ અતીતાય રત્તિયા પચ્ચૂસકાલતો પટ્ઠાય. **યાવ સામિનો રત્તિં નિદ્દોક્કમન**ન્તિ અપરાય પદોસવેલાયં યાવ નિદ્દોક્કમનં. **કિં કાર**ન્તિ કિં કરણીયં, કિંકારભાવતો પુચ્છિત્વા કાતબ્બવેય્યાવચ્ચન્તિ અત્થો.

દેવો વિયાતિ આધિપચ્ચપરિવારાદિસમ્પત્તિસમન્નાગતો પધાનદેવો વિય. **સો વતસ્સાહ**ન્તિ સો વત અસ્સં અહં. સો રાજા વિય અહમ્પિ ભવેય્યં, કથં પુઞ્ઞાનિ કરેય્યં, યદિ પુઞ્ઞાનિ ઉળારાનિ કરેય્યન્તિ યોજના. "**સો વતસ્સ'સ્સ**"ન્તિ પાઠે સો રાજા અસ્સ અહં અસ્સં વત, યદિ પુઞ્ઞાનિ કરેય્યન્તિ યોજના. તેનાહ "**અયમેવત્થો**"તિ. **અસ્સ**ન્તિ ઉત્તમપુરિસપ્પયોગે **અહં**-સદ્દો અપ્પયુત્તોપિ પયુત્તો એવ હોતિ. **યાવજીવં ન સક્ખિસ્સામિ દાતુ**ન્તિ યાવજીવં દાનત્થાય ઉસ્સાહં કરોન્તોપિ યં રાજા એકં દિવસં દેતિ , તતો સતભાગમ્પિ દાતું ન સક્ખિસ્સામિ. તસ્મા પબ્બજિસ્સામીતિ પબ્બજ્જાયં ઉસ્સાહં કત્વાતિ યોજના.

કાયેન સંવુતોતિ કાયેન સંવરિતબ્બં કાયદ્વારેન પવત્તનકં પાપધમ્મં સંવરિત્વા વિહરેય્યાતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ "**કાયેન પિહિતો હુત્વા**"તિઆદિ. **ઘાસચ્છાદનેન પરમતાયા**તિ ઘાસચ્છાદનપરિયેસને સલ્લેખવસેન પરમતાય, ઉક્કટ્ઠભાવે સણ્ઠિતો ઘાસચ્છાદનમેવ વા પરમં પરા કોટિ એતસ્સ, ન તતો પરં કિઞ્ચિ આમિસજાતં પરિયેસતિ પચ્ચાસિસતિ ચાતિ ઘાસચ્છાદનપરમો, તબ્ભાવો ઘાસચ્છાદનપરમતા, તસ્સા **ઘાસચ્છાદનપરમતાય**. **વિવેકટ્ઠકાયાન**ન્તિ ગણસઙ્ગણિકતો પવિવિત્તે ઠિતકાયાનં. **નેક્ખમ્માભિરતાન**ન્તિ ઝાનાભિરતાનં. તાય એવ

ઝાનાભિરતિયા પરમં ઉત્તમં વોદાનં વિસુદ્ધિં પત્તતાય **પરમવોદાનપ્પત્તાનં**. કિલેસૂપધિઅભિસઙ્ખારૂપધીનં અચ્ચન્તવિગમેન **નિરુપધીનં. વિસઙ્ખારગતાનન્તિ** અધિગતનિબ્બાનાનં. એત્થ ચ પઠમો વિવેકો ઇતરેહિ દ્વીહિ વિવેકેહિ સહાપિ પત્તબ્બો વિનાપિ, તથા દુતિયો. તતિયો પન ઇતરેહિ દ્વીહિ સહેવ પત્તબ્બો, ન વિનાતિ દટ્ઠબ્બં. ગણે જનસમાગમે સન્નિપતનં **ગણસઙ્ગણિકા**, તં **પહાય એકો વિહરતિ** ચરતિ પુગ્ગલવસેન અસહાયત્તા. ચિત્તે કિલેસાનં સન્નિપતનં **ચિત્તકિલેસસઙ્ગણિકા**, તં **પહાય એકો વિહરતિ** કિલેસવસેન અસહાયત્તા. મગ્ગસ્સ એકચિત્તક્ખણિકત્તા, ગોત્રભુઆદીનઞ્ચ આરમ્મણમત્તત્તા ન તેસં વસેન સાતિસયા નિબ્બુતિસુખસમ્ફુસના, ફલસમાપત્તિનિરોધસમાપત્તિવસેન સાતિસયાતિ આહ “**ફલસમાપત્તિં વા નિરોધસમાપત્તિં વા પવિસિત્વા**”તિ. ફલપરિયોસાનો હિ નિરોધોતિ.

૧૮૪. અભિહરિત્વાતિ અભિમુખીભાવેન નેત્વા. ‘‘અહં ચીવરાદીહિ પયોજનં સાધેસ્સામી’’તિ વચનસેસો. **સપ્પાયન્તિ** સબ્બગેલઞ્ઞપહરણવસેન ઉપકારાવહં. ભાવિના અનત્થતો પરિપાલનવસેન ગોપના **રક્ખાગુત્તિ**. પચ્ચુપ્પન્નસ્સ નિસેધવસેન **આવરણગુત્તિ**.

દુતિયસન્દિટ્ઠિકસામઞ્ઞફલવણ્ણના

૧૮૬. કસતીતિ કસિં કરોતિ. **ગહપતિકો**તિ એત્થ ક-સદ્દો અપ્પત્થોતિ આહ “**એકગેહમત્તે જેટ્ઠકો**”તિ, તેન અનેકકુલજેટ્ઠકભાવં પટિક્ખિપતિ. **કરં કરોતી**તિ કરં સમ્પાદેતિ. **વડ્ઢેતી**તિ ઉપરૂપરિ સમ્પાદનેન વડ્ઢેતિ. એવં અપ્પમ્પિ પહાય પબ્બજિતું દુક્કરન્તિ અયમત્થો લટુકિકોપમસુત્તેન (મ॰ નિ॰ ૨.૧૫૧, ૧૫૨) દીપેતબ્બો. તેનાહ ‘‘સેય્યથાપિ, ઉદાયિ, પુરિસો દલિદ્દો અસ્સકો અનાળ્હિયો, તસ્સસ્સ એકં અગારકં ઓલુગ્ગવિલુગ્ગં કાકાતિદાયિં નપરમરૂપ’’ન્તિ વિત્થારો. યદિ અપ્પમ્પિ ભોગં પહાય પબ્બજિતું દુક્કરં, કસ્મા દાસવારે ભોગગ્ગહણં ન કતન્તિ આહ “**દાસવારે પના**”તિઆદિ. યથા ચ દાસસ્સ ભોગાપિ અભોગા પરાયત્તભાવતો, એવં ઞાતયો પીતિ દાસવારે ઞાતિપરિવટ્ટગ્ગહણમ્પિ ન કતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

પણીતતરસામઞ્ઞફલવણ્ણના

૧૮૯. એવરૂપાહીતિ યથાવુત્તદાસકસ્સકૂપમાસદિસાહિ ઉપમાહિ સામઞ્ઞફલં દીપેતું પહોતિ ભગવા સકલમ્પિ રત્તિન્દિવં તતો ભિય્યોપિ અનન્તપટિભાનતાય વિચિત્તનયદેસનભાવતો. **તથાપી**તિ સતિપિ દેસનાય ઉત્તરુત્તરાધિકનાનાનયવિચિત્તભાવે.

એકત્થમેતં પદં સાધુસદ્દસ્સેવ ક-કારેન વડ્ઢિત્વા વુત્તત્તા, તેનેવ **સાધુક**-સદ્દસ્સ અત્થં વદન્તેન અત્થુદ્ધારવસેન **સાધુ**-સદ્દો ઉદાહટો. **આયાચને**તિ અભિમુખયાચને, અભિપત્થનાયન્તિ અત્થો . **સમ્પટિચ્છને**તિ પટિગ્ગહણે . **સમ્પહંસને**તિ સંવિજ્જમાનગુણવસેન હંસને તોસને, ઉદગ્ગતાકરણેતિ અત્થો. **ધમ્મરુચી**તિ પુઞ્ઞકામો. **પઞ્ઞાણવા**તિ પઞ્ઞવા. **અદ્દુબ્ભો**તિ અદ્દૂસકો, અનુપઘાતકોતિ અત્થો. **ઇધાપી**તિ ઇમસ્મિં સામઞ્ઞફલેપિ. **અયં** સાધુ-સદ્દો. **દળ્હીકમ્મે**તિ સક્કચ્ચ કિરિયાયં. **આણત્તિયન્તિ** આણાપને. ‘‘સુણોહિ સાધુકં મનસિ કરોહી’’તિ હિ વુત્તે સાધુક-સદ્દેન સવનમનસિકારાનં સક્કચ્ચકિરિયા વિય તદાણાપનમ્પિ જોતિતં હોતિ, આયાચનત્થતા વિય ચસ્સ આણાપનત્થતા વેદિતબ્બા. **સુન્દરેપી**તિ સુન્દરત્થેપિ. ઇદાનિ યથાવુત્તેન સાધુક-સદ્દસ્સ અત્થત્તયેન પકાસિતં વિસેસં દસ્સેતું “**દળ્હીકમ્મત્થેન હી**”તિઆદિ વુત્તં.

મનસિ કરોહીતિ એત્થ મનસિકારો ન આરમ્મણપટિપાદનલક્ખણો, અથ ખો વીથિપટિપાદનજવનપટિપાદનમનસિકારપુબ્બકં ચિત્તે ઠપનલક્ખણોતિ દસ્સેન્તો "**આવજ્જા**"તિઆદિમાહ. **સોતિન્દ્રિયવિક્ખેપવારણં** સવને નિયોજનવસેન કિરિયન્તરપટિસેધનભાવતો, સોતં ઓદહાતિ અત્થો. **મનિન્દ્રિયવિક્ખેપવારણં** અઞ્ઞચિન્તાપટિસેધનતો. **બ્યઞ્જનવિપલ્લાસગ્ગાહવારણં** ''સાધુક''ન્તિ વિસેસેત્વા વુત્તત્તા. પચ્છિમસ્સ અત્થવિપલ્લાસગ્ગાહવારણેપિ એસેવ નયો. **ધારણૂપપરિક્ખાદીસૂ**તિ **આદિ**-સદ્દેન તુલનતીરણાદિકે, દિટ્ઠિયા સુપ્પટિવિધે ચ સઙ્ગણ્હાતિ. **સબ્યઞ્જનો**તિ એત્થ યથાધિપ્પેતમત્થં બ્યઞ્જયતીતિ બ્યઞ્જનં, સભાવનિરુત્તિ. સહ બ્યઞ્જનેનાતિ સબ્યઞ્જનો, બ્યઞ્જનસમ્પન્નોતિ અત્થો. **સાત્થો**તિ અરણીયતો ઉપગન્તબ્બતો અનુધાતબ્બતો અત્થો, ચતુપારિસુદ્ધિસીલાદિકો . તેન સહ અત્થેનાતિ સાત્થો, અત્થસમ્પન્નોતિ અત્થો. **ધમ્મગમ્ભીરો**તિઆદીસુ **ધમ્મો** નામ તન્તિ. **દેસના** નામ તસ્સા મનસા વવત્થાપિતાય તન્તિયા દેસના. **અત્થો** નામ તન્તિયા અત્થો. **પટિવેધો** નામ તન્તિયા, તન્તિઅત્થસ્સ ચ યથાભૂતાવબોધો. યસ્મા ચેતે ધમ્મદેસના અત્થપ્પટિવેધા સસાદીહિ વિય મહાસમુદ્દો મન્દબુદ્ધીહિ દુક્ખોગાહા, અલબ્ભનેય્યપતિટ્ઠા ચ, તસ્મા ગમ્ભીરા. તેન વુત્તં "**યસ્મા અયં ધમ્મો...પે॰... સાધુકં મનસિ કરોહી**"તિ. એત્થ ચ પટિવેધસ્સ દુક્કરભાવતો ધમ્મત્થાનં, દેસનાઞાણસ્સ દુક્કરભાવતો દેસનાય દુક્ખોગાહતા, પટિવેધસ્સ પન ઉપ્પાદેતું અસક્કુણેય્યતાય, ઞાણુપ્પત્તિયા ચ દુક્કરભાવતો દુક્ખોગાહતા વેદિતબ્બા. **દેસનં** નામ ઉદ્દિસનં, તસ્સ નિદ્દિસનં **ભાસન**ન્તિ ઇધાધિપ્પેતન્તિ આહ "**વિત્થારતો ભાસિસ્સામી**"તિ. પરિબ્યત્તં કથનઞ્હિ ભાસનં, તેનાહ "**દેસેસ્સામીતિ...પે॰... વિત્થારદીપન**"ન્તિ.

યથાવુત્તમત્થં સુત્તપદેન સમત્થેતું "**તેનાહા**"તિઆદિ વુત્તં. **સાળિકાયિવ નિગ્ઘોસો**તિ સાળિકાય આલાપો વિય મધુરો કણ્ણસુખો પેમનીયો. **પટિભાન**ન્તિ સદ્દો. **ઉદીરયી**તિ ઉચ્ચારીયતિ, વુચ્ચતિ વા.

એવં વુત્તે ઉસ્સાહજાતોતિ એવં ''સુણોહિ સાધુકં મનસિ કરોહિ ભાસિસ્સામી''તિ વુત્તે ''ન કિર ભગવા સઙ્ખેપેનેવ દેસેસ્સતિ, વિત્થારેનપિ ભાસિસ્સતી''તિ સઞ્જાતુસ્સાહો હટ્ઠતુટ્ઠો હુત્વા.

૧૯૦. "**ઇધા**"તિ ઇમિના વુચ્ચમાનં અધિકરણં તથાગતસ્સ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનભૂતં અધિપ્પેતન્તિ આહ "**દેસાપદેસે નિપાતો**"તિ. "**સ્વાય**"ન્તિ સામઞ્ઞતો ઇધસદ્દમત્તં ગણ્હાતિ, ન યથાવિસેસિતબ્બં ઇધ-સદ્દં. તથા હિ વક્ખતિ ''કત્થચિ પદપૂરણમત્તમેવા''તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૯૦). **લોકં ઉપાદાય વુચ્ચતિ** લોક-સદ્દેન સમાનાધિકરણભાવેન વુત્તત્તા . સેસપદદ્વયે પન પદન્તરસન્નિધાનમત્તેન તં તં ઉપાદાય વુત્તતા દટ્ઠબ્બા. **ઇધ તથાગતો લોકે**તિ હિ જાતિખેત્તં, તત્થાપિ અયં ચક્કવાળો ''લોકો''તિ અધિપ્પેતો. **સમણો**તિ સોતાપન્નો. **દુતિયો સમણો**તિ સકદાગામી. વુત્તઞ્હેતં ''કતમો ચ ભિક્ખવે સમણો? ઇધ ભિક્ખવે ભિક્ખુ તિણ્ણં સંયોજનાનં પરિક્ખયા સોતાપન્નો હોતી''તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧). ''કતમો ચ ભિક્ખવે દુતિયો સમણો? ઇધ ભિક્ખવે ભિક્ખુ તિણ્ણં સંયોજનાનં પરિક્ખયા રાગદોસમોહાનં તનુત્તા''તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧). **ઓકાસ**ન્તિ કઞ્ચિ પદેસં. **ઇધેવ તિટ્ઠમાનસ્સા**તિ ઇમિસ્સા એવ ઇન્દસાલગુહાયં તિટ્ઠમાનસ્સ.

પદપૂરણમત્તમેવ ઓકાસાપદિસનસ્સાપિ અસમ્ભવતો અત્થન્તરસ્સ અબોધનતો. અરહન્તિ આદયો સદ્દા વિત્થારિતાતિ યોજના. અત્થતો વિત્થારણં સદ્દમુખેનેવ હોતીતિ સદ્દગ્ગહણં. યસ્મા. ''અપરેહિપિ અટ્ઠહિ કારણેહિ ભગવા તથાગતો''તિઆદિના ઉદાનટ્ઠકથાદીસુ, (ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૧૮; ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૩૮) અરહન્તિ આદયો વિસુદ્ધિમગ્ગટીકાયં અપરેહિ પકારેહિ વિત્થારિતા , તસ્માતેસુ વુત્તાનયેનપિ સો (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૧.૧૨૯, ૧૩૦) અત્થો વેદિતબ્બો. તથાગતસ્સ સત્તનિકાયન્તોગધતાય ''ઇધ પન સત્તલોકો અધિપ્પેતો''તિ વત્વા તત્થાયં યસ્મિં

સત્તનિકાયે યસ્મિઞ્ચ ઓકાસે ઉપ્પજ્જતિ, તં દસ્સેતું "**સત્તલોકે ઉપ્પજ્જમાનોપિ ચા**"તિઆદિ વુત્તં. "**તથાગતો ન દેવલોકે ઉપ્પજ્જતી**"તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં પરતો આગમિસ્સતિ. **સારપ્પત્તા**તિ કુલભોગિસ્સરિયાદિવસેન સારભૂતા. **બ્રાહ્મણગહપતિકા**તિ બ્રહ્માયુપોક્ખરસાતિઆદિબ્રાહ્મણા ચેવ અનાથપિણ્ડિકાદિગહપતિકા ચ.

"**સુજાતાયા**"તિઆદિના વુત્તેસુ ચતૂસુ વિકપ્પેસુ પઠમો વિકપ્પો બુદ્ધભાવાય આસન્નતરપટિપત્તિદસ્સનવસેન વુત્તો. આસન્નતરાય હિ પટિપત્તિયા ઠિતો "ઉપ્પજ્જતીતિ" વુચ્ચતિ ઉપ્પાદસ્સ એકન્તિકત્તા, પગેવ પટિપત્તિયા મત્થકે ઠિતો. દુતિયો બુદ્ધભાવાવહપબ્બજ્જતો પટ્ઠાય આસન્નપટિપત્તિદસ્સનવસેન, તતિયો બુદ્ધકરધમ્મ પારિપૂરિતો પટ્ઠાય બુદ્ધભાવાય પટિપત્તિદસ્સનવસેન. ન હિ મહાસત્તાનં ઉપ્પતિભવૂપપત્તિતો પટ્ઠાય બોધિસમ્ભારસમ્ભરણં નામ અત્થિ. ચતુત્થો બુદ્ધકરધમ્મસમારમ્ભતો પટ્ઠાય. બોધિયા નિયતભાવપ્પત્તિતો પભુતિ હિ વિઞ્ઞૂહિ "બુદ્ધો ઉપ્પજ્જતી"તિ વત્તું સક્કા ઉપ્પાદસ્સ એકન્તિકત્તા. યથા પન સન્દન્તિ નદિયોતિ સન્દનકિરિયાય અવિચ્છેદમુપાદાય વત્તમાનપ્પયોગો, એવં ઉપ્પાદત્થાય પટિપજ્જનકિરિયાય અવિચ્છેદમુપાદાય ચતૂસુ વિકપ્પેસુ "ઉપ્પજ્જતિ નામા"તિ વુત્તં. **સબ્બપઠમં ઉપ્પન્નભાવ**ન્તિ ચતૂસુ વિકપ્પેસુ સબ્બપઠમં વુત્તં તથાગતસ્સ ઉપ્પન્નતાસઙ્ખાતં અત્થિભાવં. તેનાહ "**ઉપ્પન્નો હોતીતિ અયઞ્હેત્થ અત્થો**"તિ.

સો ભગવાતિ યો "તથાગતો અરહ"ન્તિઆદિના કિત્તિતગુણો, સો ભગવા. "ઇમં લોક"ન્તિ નયિદં મહાજનસ્સ સમ્મુખમત્તં સન્ધાય વુત્તં, અથ ખો અનવસેસં પરિયાદાયાતિ દસ્સેતું "સદેવક"ન્તિઆદિ વુત્તં, તેનાહ "**ઇદાનિ વત્તબ્બં નિદસ્સેતી**"તિ. **પજાતત્તા**તિ યથાસકં કમ્મકિલેસેહિ નિબ્બત્તત્તા. **પઞ્ચકામાવચરદેવગ્ગહણં** પારિસેસઞાયેન ઇતરેસં પદન્તરેહિ સઙ્ગહિતત્તા. સદેવકન્તિ ચ અવયવેન વિગ્ગહો સમુદાયો સમાસત્થો. **છટ્ઠકામાવચરદેવગ્ગહણં** પચ્ચાસત્તિઞાયેન. તત્થ હિ સો જાતો, તંનિવાસી ચ. **બ્રહ્મકાયિકાદિબ્રહ્મગ્ગહણ**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **પચ્ચત્થિક ...પે॰... સમણબ્રાહ્મણગ્ગહણ**ન્તિ નિદસ્સનમત્તમેતં અપચ્ચત્થિકાનં, અસમિતાબાહિતપાપાનઞ્ચ સમણબ્રાહ્મણાનં સસ્સમણબ્રાહ્મણીવચનેન ગહિતત્તા. કામં "સદેવક"ન્તિઆદિ વિસેસનાનં વસેન સત્તવિસયો લોકસદ્દોતિ વિઞ્ઞાયતિ તુલ્યયોગવિસયત્તા તેસં, "સલોમકો સપક્ખકો"તિઆદીસુ પન અતુલ્યયોગેપિ અયં સમાસો લબ્ભતીતિ બ્યભિચારદસ્સનતો પજાગહણન્તિ આહ "**પજાવચનેન સત્તલોકગ્ગહણ**"ન્તિ.

અરૂપિનો સત્તા અત્તનો આનેઞ્જવિહારેન વિહરન્તા દિબ્બન્તીતિ દેવાતિ ઇમં નિબ્બચનં લભન્તીતિ આહ "**સદેવકગ્ગહણેન અરૂપાવચરલોકો ગહિતો**"તિ. તેનાહ "આકાસાનઞ્ચાયતનૂપગાનં દેવાનં સહબ્યત"ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૧૭). **સમારકગ્ગહણેન છકામાવચરદેવલોકો ગહિતો** તસ્સ સવિસેસં મારસ્સ વસે વત્તનતો. **રૂપી બ્રહ્મલોકો ગહિતો** અરૂપીબ્રહ્મલોકસ્સ વિસું ગહિતત્તા. **ચતુપરિસવસેના**તિ ખત્તિયાદિચતુપરિસવસેન, ઇતરા પન ચતસ્સો પરિસા સમારકાદિગ્ગહણેન ગહિતા એવાતિ. **અવસેસસબ્બસત્તલોકો** નાગગરુળાદિભેદો.

એત્તાવતા ચ ભાગસો લોકં ગહેત્વા યોજનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તેન તેન વિસેસેન અભાગસો લોકં ગહેત્વા યોજનં દસ્સેતું "**અપિ ચેત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદતો**તિ ઉક્કંસગતિવિજાનનેન. પઞ્ચસુ હિ ગતીસુ દેવગતિપરિયાપન્નાવ સેટ્ઠા, તત્થાપિ અરૂપિનો દૂરસમુસ્સારિતકિલેસદુક્ખતાય, સન્તપણીતઆનેઞ્જવિહારસમઙ્ગિતાય, અતિદીઘાયુકતાયાતિ એવમાદીહિ વિસેસેહિ અતિવિય ઉક્કટ્ઠા. "**બ્રહ્મા મહાનુભાવો**"તિઆદિ દસસહસ્સિયં મહાબ્રહ્મુનો વસેન વદતિ. "ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદતો"તિ હિ વુત્તં. **અનુત્તર**ન્તિ સેટ્ઠં નવ લોકુત્તરં. **ભાવાનુક્કમો**તિ ભાવવસેન પરેસં અજ્ઝાસયવસેન "સદેવક"ન્તિઆદીનં પદાનં અનુક્કમો.

તીહાકારેહીતિ દેવમારબ્રહ્મસહિતતાસઙ્ખાતેહિ તીહિ પકારેહિ. **તીસુ પદેસૂ**તિ ''સદેવક''ન્તિઆદીસુ તીસુ પદેસુ. **તેન તેનાકારેના**તિ સદેવકત્તાદિના તેન તેન પકારેન. તેધાતુકમેવ પરિયાદિન્નન્તિ પોરાણા પનાહૂતિ યોજના.

અભિઞ્ઞાતિ ય-કારલોપેનાયં નિદ્દેસો, અભિજાનિત્વાતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ "**અભિઞ્ઞાય અધિકેન ઞાણેન ઞત્વા**"તિ. **અનુમાનાદિપટિક્ખેપો**તિ અનુમાનઉપમાનઅત્થાપત્તિઆદિપટિક્ખેપો એકપ્પમાણત્તા. સબ્બત્થ અપ્પટિહતઞાણચારતાય હિ સબ્બપચ્ચક્ખા બુદ્ધા ભગવન્તો.

અનુત્તરં વિવેકસુખન્તિ ફલસમાપત્તિસુખં, તેન ઠિતિમિસ્સાપિ [વીથિમિસ્સાપિ (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણનાયં) ધિતિમિસ્સાપિ (ક)] કદાચિ ભગવતો ધમ્મદેસના હોતીતિ **હિત્વાપી**તિ **પિ**-સદ્દગ્ગહણં. ભગવા હિ ધમ્મં દેસેન્તો યસ્મિં ખણે પરિસા સાધુકારં વા દેતિ, યથાસુતં વા ધમ્મં પચ્ચવેક્ખતિ, તં ખણં પુબ્બભાગેન પરિચ્છિન્દિત્વા ફલસમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, યથાપરિચ્છેદઞ્ચ સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય ઠિતટ્ઠાનતો પટ્ઠાય ધમ્મં દેસેતિ. ઉગ્ઘટિતઞ્ઞુસ્સ વસેન **અપ્પં વા** વિપઞ્ચિતઞ્ઞુસ્સ, નેય્યસ્સ વા વસેન **બહું વા દેસેન્તો**. ધમ્મસ્સ કલ્યાણતા નિય્યાનિકતાય, નિય્યાનિકતા ચ સબ્બસો અનવજ્જભાવેનેવાતિ આહ "**અનવજ્જમેવ કત્વા**"તિ. દેસકાયત્તેન આણાદિવિધિના અભિસજ્જનં પબોધનં દેસનાતિ સા પરિયત્તિધમ્મવસેન વેદિતબ્બાતિ આહ "**દેસનાય તાવ ચતુપ્પદિકાયપિ ગાથાયા**"તિઆદિ. નિદાનનિગમનાનિપિ સત્થુનો દેસનાય અનુવિધાનતો તદન્તોગધાનિ એવાતિ આહ "**નિદાનમાદિ, ઇદં એવોચાતિ પરિયોસાન**"ન્તિ.

સાસિતબ્બપુગ્ગલગતેન યથાપરાધાદિસાસિતબ્બભાવેન અનુસાસનં તદઙ્ગવિનયાદિવસેન વિનયનં સાસનન્તિ તં પટિપત્તિધમ્મવસેન વેદિતબ્બન્તિ આહ "**સીલસમાધિવિપસ્સના**"તિઆદિ. **કુસલાનં ધમ્માન**ન્તિ અનવજ્જધમ્માનં સીલસ્સ, સમથવિપસ્સનાનઞ્ચ સીલદિટ્ઠીનં આદિભાવો તં મૂલકત્તા ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માનં. અરિયમગ્ગસ્સ અન્તદ્વયવિગમેન મજ્ઝિમપટિપદાભાવો વિય, સમ્માપટિપત્તિયા આરબ્ભનિપ્ફત્તીનં વેમજ્ઝત્તાપિ મજ્ઝભાવોતિ વુત્તં. "**અત્થિ ભિક્ખવે...પે॰... મજ્ઝં નામા**"તિ. **ફલં પરિયોસાનં નામ** સઉપાદિસેસતાવસેન, **નિબ્બાનં પરિયોસાનં નામ** અનુપાદિસેસતાવસેન. ઇદાનિ તેસં દ્વિન્નમ્પિ સાસનસ્સ પરિયોસાનતં આગમેન દસ્સેતું "**એતદત્થમિદ**"ન્તિઆદિ આહ. **ઇધ દેસનાય આદિમજ્ઝપરિયોસાનં અધિપ્પેતં** ''સબ્યઞ્જન''ન્તિઆદિ વચનતો. તસ્મિં તસ્મિં અત્થે કતાવધિસદ્દપ્પબન્ધો ગાથાવસેન, સુત્તવસેન ચ વવત્થિતો પરિયત્તિધમ્મો, યો ઇધ ''દેસના''તિ વુત્તો, તસ્સ પન અત્થો વિસેસતો સીલાદિ એવાતિ આહ "**ભગવા હિ ધમ્મં દેસેન્તો...પે॰... દસ્સેતી**"તિ. તત્થ **સીલં દસ્સેત્વાતિ સીલ**ગ્ગહણેન સસમ્ભારં સીલં ગહિતં, તથા **મગ્ગ**ગ્ગહણેન સસમ્ભારો મગ્ગોતિ તદુભયવસેન અનવસેસતો પરિયત્તિ અત્થં પરિયાદિયતિ. **તેના**તિ સીલાદિદસ્સનેન. અત્થવસેન હિ ઇધ દેસનાય આદિકલ્યાણાદિભાવો અધિપ્પેતો. **કથિકસણ્ઠિતી**તિ કથિકસ્સ સણ્ઠાનં કથનવસેન સમવટ્ઠાનં.

ન સો સાત્થં દેસેતિ નિય્યાનત્થવિરહતો તસ્સા દેસનાય. **એકબ્યઞ્જનાદિયુત્તા વા**તિ સિથિલાદિભેદેસુ બ્યઞ્જનેસુ એકપ્પકારેમેવ, દ્વિપકારેમેવ વા બ્યઞ્જનેન યુત્તા વા દમિળભાસા વિય . વિવટકરણતાય ઓટ્ઠે અફુસાપેત્વા ઉચ્ચારેતબ્બતો **સબ્બનિરોટ્ઠબ્યઞ્જના વા** કિરાતભાસા વિય. સબ્બસ્સેવ [સબ્બત્થેવ (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણનાયં ૧)] વિસ્સજ્જનીયયુત્તતાય **સબ્બવિસ્સટ્ઠબ્યઞ્જના વા** સવરભાસા [યવનભાસા (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણનાયં)] વિય. સબ્બસ્સેવ [સબ્બત્થેવ (સારત્થ॰ ટી॰ ૧.વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણનાયં)] સાનુસારતાય **સબ્બનિગ્ગહિતબ્યઞ્જના વા** પારસિકાદિમિલક્ખુભાસા વિય. સબ્બાપેસા બ્યઞ્જનેકદેસવસેન પવત્તિયા અપરિપુણ્ણબ્યઞ્જનાતિ કત્વા "**અબ્યઞ્જના**"તિ વુત્તા.

ઠાનકરણાનિ સિથિલાનિ કત્વા ઉચ્ચારેતબ્બં અક્ખરં પઞ્ચસુ વગ્ગેસુ પઠમતતિયન્તિ એવમાદિ **સિથિલં**. તાનિ અસિથિલાનિ કત્વા ઉચ્ચારેતબ્બં અક્ખરં વગ્ગેસુ દુતિયચતુત્થન્તિ એવમાદિ **ધનિતં**. દ્વિમત્તકાલં **દીઘં**. એકમત્તકાલં **રસ્સં** તદેવ **લહુકં**. લહુકમેવ સંયોગપરં, દીઘઞ્ચ **ગરુકં**. ઠાનકરણાનિ નિગ્ગહેત્વા ઉચ્ચારેતબ્બં **નિગ્ગહિતં**. પરેન સમ્બન્ધં કત્વા ઉચ્ચારેતબ્બં **સમ્બન્ધં**. તથા નસમ્બન્ધં **વવત્થિતં**. ઠાનકરણાનિ નિસ્સટ્ઠાનિ કત્વા ઉચ્ચારેતબ્બં **વિમુત્તં**. **દસધા**તિ એવં સિથિલાદિવસેન બ્યઞ્જનબુદ્ધિયા અક્ખરુપ્પાદકચિત્તસ્સ સબ્બાકારેન **પભેદો**. સબ્બાનિ હિ અક્ખરાનિ ચિત્તસમુટ્ઠાનાનિ યથાધિપ્પેતત્થં બ્યઞ્જનતો બ્યઞ્જનાનિ ચાતિ.

અમક્ખેત્વાતિ અમિલેચ્છેત્વા, અવિનાસેત્વા, અહાપેત્વાતિ વા અત્થો. ભગવા યમત્થં ઞાપેતું એકં ગાથં, એકં વાક્યં વા દેસેતિ, તમત્થં તાય દેસનાય પરિમણ્ડલપદબ્યઞ્જનાય એવ દેસેતીતિ આહ "**પરિપુણ્ણબ્યઞ્જનમેવ કત્વા ધમ્મં દેસેતી**"તિ. ઇધ **કેવલ**સદ્દો અનવસેસવાચકો, ન અવોમિસ્સકાદિવાચકોતિ આહ "**સકલાધિવચન**"ન્તિ. **પરિપુણ્ણ**ન્તિ સબ્બસો પુણ્ણં, તં પન કેનચિ ઊનં, અધિકં વા ન હોતીતિ "**અનૂનાધિકવચન**"ન્તિ વુત્તં. તત્થ યદત્થં દેસિતો, તસ્સ સાધકત્તા અનૂનતા વેદિતબ્બા, તબ્બિધુરસ્સ પન અસાધકત્તા અનધિકતા. સકલન્તિ સબ્બભાગવન્તં. પરિપુણ્ણન્તિ સબ્બસો પરિપુણ્ણમેવ, તેનાહ "**એકદેસનાપિ અપરિપુણ્ણા નત્થી**"તિ. **અપરિસુદ્ધા દેસના હોતિ** તણ્હાય સંકિલિટ્ઠત્તા. લોકામિસં ચીવરાદયો પચ્ચયા તત્થ અગધિતચિત્તતાય **લોકામિસનિરપેક્ખો**. **હિતફરણેના**તિ હિતૂપસંહારેન. **મેત્તાભાવનાય** કરણભૂતાય **મુદુહદયો**. **ઉલ્લુમ્પનસભાવસણ્ઠિતેના**તિ સકલસંકિલેસતો, વટ્ટદુક્ખતો ચ ઉદ્ધરણાકારાવટ્ઠિતેન ચિત્તેન, કારુણાધિપ્પાયેનાતિ અત્થો.

"ઇતો પટ્ઠાય દસ્સામેવ, એવઞ્ચ દસ્સામી"તિ સમાદાતબ્બટ્ઠેન **વતં**. પણ્ડિતપઞ્ઞત્તતાય સેટ્ઠટ્ઠેન બ્રહ્મં બ્રહ્માનં વા ચરિયન્તિ **બ્રહ્મચરિયં** દાનં. મચ્છરિયલોભાદિનિગ્ગણ્હનેન **સુચિણ્ણસ્સ**. **ઇદ્ધી**તિ દેવિદ્ધિ. **જુતી**તિ પભા, આનુભાવો વા. **બલવીરિયૂપપત્તી**તિ એવં મહતા બલેન ચ વીરિયેન ચ સમન્નાગમો. **પુઞ્ઞ**ન્તિ પુઞ્ઞફલં. **વેય્યાવચ્ચં બ્રહ્મચરિયં** સેટ્ઠા ચરિયાતિ કત્વા. એસ નયો સેસેપિ.

તસ્માતિ યસ્મા સિક્ખત્તયસઙ્ગહં સકલં સાસનં ઇધ "બ્રહ્મચરિય"ન્તિ અધિપ્પેતં તસ્મા. "બ્રહ્મચરિય"ન્તિ ઇમિના સમાનાધિકરણાનિ સબ્બપદાનિ યોજેત્વા અત્થં દસ્સેન્તો "**સો ધમ્મં દેસેતિ...પે॰... પકાસેતીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો**"તિ આહ.

૧૯૧. વુત્તપ્પકારસમ્પદન્તિ યથાવુત્તં આદિકલ્યાણતાદિગુણસમ્પદં, દૂરસમુસ્સારિતમાનસ્સેવ સાસને સમ્માપટિપત્તિ સમ્ભવતિ, ન માનજાતિકસ્સાતિ આહ "**નિહતમાનત્તા**"તિ. **ઉસ્સન્નત્તા**તિ બહુલભાવતો. ભોગારોગ્યાદિવત્થુકા મદા સુપ્પહેય્યા હોન્તિ નિમિત્તસ્સ અનવત્થાનતો, ન તથા કુલવિજ્જામદા, તસ્મા ખત્તિયબ્રાહ્મણકુલાનં પબ્બજિતાનમ્પિ જાતિવિજ્જા નિસ્સાય માનજપ્પનં દુપ્પજહન્તિ આહ "**યેભુય્યેન હિ...પે॰... માનં કરોન્તી**"તિ. **વિજાતિતાયા**તિ નિહીનજાતિતાય. **પતિટ્ઠાતું ન સક્કોન્તી**તિ સુવિસુદ્ધં કત્વા સીલં રક્ખિતું ન સક્કોન્તિ. સીલવસેન હિ સાસને પતિટ્ઠા, **પતિટ્ઠાતુ**ન્તિ વા સચ્ચપટિવેધેન લોકુત્તરાય પતિટ્ઠાય પતિટ્ઠાતું. સા હિ નિપ્પરિયાયતો સાસને પતિટ્ઠા નામ, યેભુય્યેન ચ ઉપનિસ્સયસમ્પન્ના સુજાતા એવ હોન્તિ, ન દુજ્જાતા.

પરિસુદ્ધન્તિ રાગાદીનં અચ્ચન્તમેવ પહાનદીપનતો નિરુપક્કિલેસતાય સબ્બસો પરિસુદ્ધં. **સદ્ધં પટિલભતી**તિ પોથુજ્જનિકસદ્ધાવસેન સદ્દહતિ. વિઞ્ઞૂજાતિકાનઞ્હિ ધમ્મસમ્પત્તિગ્ગહણપુબ્બિકા સદ્ધા સિદ્ધિ ધમ્મપ્પમાણધમ્મપ્પસન્નભાવતો. "સમ્માસમ્બુદ્ધો વત સો ભગવા, યો એવં સ્વાક્ખાતધમ્મો"તિ સદ્ધં પટિલભતિ.

જાયમ્પતિકાતિ ઘરણીપતિકા. કામં ''જાયમ્પતિકા''તિ વુત્તે ઘરસામિકઘરસામિનીવસેન દ્વિન્નંયેવ ગહણં વિઞ્ઞાયતિ. યસ્સ પન પુરિસસ્સ અનેકા પજાપતિયો, તત્થ કિં વત્તબ્બં, એકાયાપિ સંવાસો સમ્બાધોતિ દસ્સનત્થં ''**દ્વે**''તિ વુત્તં. રાગાદિના સકિઞ્ચનટ્ઠેન, ખેત્તવત્થુ આદિના સપલિબોધટ્ઠેન રાગરજાદીનં આગમનપથતાપિ ઉટ્ઠાનટ્ઠાનતા એવાતિ દ્વેપિ વણ્ણના એકત્થા, બ્યઞ્જનમેવ નાનં. **અલગ્ગનટ્ઠેના**તિ અસ્સજ્જનટ્ઠેન અપ્પટિબદ્ધભાવેન. એવં અકુસલકુસલપ્પવત્તીનં ઠાનભાવેન ઘરાવાસપબ્બજ્જાનં સમ્બાધબ્ભોકાસતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ કુસલપ્પવત્તિયા એવ અટ્ઠાનટ્ઠાનભાવેન તેસં તં દસ્સેતું ''**અપિચા**''તિઆદિ વુત્તં.

સઙ્ખેપકથાતિ વિસું વિસું પદુદ્ધારં અકત્વા સમાસતો અત્થવણ્ણના. **એકમ્પિ દિવસ**ન્તિ એકદિવસમત્તમ્પિ. **અખણ્ડં કત્વા**તિ દુક્કટમત્તસ્સપિ અનાપજ્જનેન અખણ્ડિતં કત્વા. **કિલેસમલેન અમલીન**ન્તિ તણ્હાસંકિલેસાદિના અસંકિલિટ્ઠં કત્વા. પરિયોદાતટ્ઠેન નિમ્મલભાવેન સઙ્ખં વિય લિખિતં ધોતન્તિ **સઙ્ખલિખિત**ન્તિ આહ ''**ધોતસઙ્ખસપ્પટિભાગ**''ન્તિ. ''અજ્ઝાવસતા''તિ પદપ્પયોગેન ''અગાર''ન્તિ ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનન્તિ આહ ''**અગારમજ્ઝે**''તિ. કસાયેન રત્તાનિ વત્થાનિ **કાસાયાની**તિ આહ ''**કસાયરસપીતતાયા**''તિ. **પરિદહિત્વા**તિ નિવાસેત્વા ચેવ પારુપિત્વા ચ. અગારવાસો અગારં ઉત્તરપદલોપેન, તસ્સ વડ્ઢિઆવહં **અગારસ્સ હિતં**.

૧૯૨. ભોગક્ખન્ધોતિ ભોગસમુદાયો. **આબન્ધનટ્ઠેના**તિ ''પુત્તો નત્તા''તિઆદિના પેમવસેન સપરિચ્છેદં બન્ધનટ્ઠેન. ''અમ્હાકમેતે''તિ ઞાયન્તીતિ **ઞાતી**. પિતામહપિતુપુત્તાદિવસેન પરિવત્તનટ્ઠેન **પરિવટ્ટો**.

૧૯૩. પાતિમોક્ખસંવરસંવુતોતિ પાતિમોક્ખસંવરેન પિહિતકાયવચીદ્વારો, તથાભૂતો ચ યસ્મા તેન સંવરેન ઉપેતો નામ હોતિ , તસ્મા વુત્તં ''**પાતિમોક્ખસંવરેન સમન્નાગતો**''તિ. ''**આચારગોચરસમ્પન્નો**''તિઆદિ તસ્સેવ પાતિમોક્ખસંવરસમન્નાગમસ્સ પચ્ચયદસ્સનં. **અપ્પમત્તકેસૂ**તિ અસઞ્ચિચ્ચ આપન્નઅનુખુદ્દકેસુ ચેવ સહસા ઉપ્પન્નઅકુસલચિત્તુપ્પાદેસુ ચ. **ભયદસ્સાવી**તિ ભયદસ્સનસીલો. **સમ્મા આદિયિત્વા**તિ સક્કચ્ચં યાવજીવં અવીતિક્કમવસેન આદિયિત્વા. **તં તં સિક્ખાપદ**ન્તિ તં તં સિક્ખાકોટ્ઠાસં. **એત્થા**તિ એતસ્મિં ''પાતિમોક્ખસંવરસંવુતો''તિ પાઠે. **સઙ્ખેપો**તિ સઙ્ખેપવણ્ણના. **વિત્થારો વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૪) **વુત્તો**, તસ્મા સો તત્થ, તંસંવણ્ણનાય (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૧.૧૪) ચ વુત્તનયેન વેદિતબ્બો.

આચારગોચરગ્ગહણેનેવાતિ ''આચારગોચરસમ્પન્નો''તિ વચનેનેવ. તેનાહ ''**કુસલે કાયકમ્મવચીકમ્મે ગહિતેપી**''તિ. અધિકવચનં અઞ્ઞમત્થં બોધેતીતિ કત્વા **તસ્સ** આજીવપારિસુદ્ધિસીલસ્સ **ઉપ્પત્તિદ્વારદસ્સનત્થં... પે॰... કુસલેનાતિ વુત્તં**, સબ્બસો અનેસનપ્પહાનેન અનવજ્જેનાતિ અત્થો. યસ્મા ''કતમે ચ થપતિ કુસલા સીલા કુસલં કાયકમ્મં કુસલં વચીકમ્મ''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૬૫) સીલસ્સ કુસલકાયવચીભાવં દસ્સેત્વા ''આજીવપરિસુદ્ધમ્પિ ખો અહં થપતિ સીલસ્મિં વદામી''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૬૫) એવં પવત્તાય મુણ્ડિકસુત્તદેસનાય ''કાયકમ્મવચીકમ્મેન સમન્નાગતો કુસલેન, પરિસુદ્ધાજીવો''તિ અયં દેસના એકસઙ્ગહા અઞ્ઞદત્થુ સંસન્દતિ સમેતીતિ દસ્સેન્તો આહ ''**મુણ્ડિકસુત્તવસેન વા એવં વુત્ત**''ન્તિ. **સીલસ્મિં વદામી**તિ ''સીલ''ન્તિ વદામિ, ''સીલસ્મિં અન્તોગધં પરિયાપન્ન''ન્તિ વદામીતિ વા અત્થો. **પરિયાદાનત્થ**ન્તિ પરિગ્ગહત્થં.

તિવિધેન સીલેનાતિ ચૂળસીલં મજ્ઝિમસીલં મહાસીલન્તિ એવં તિવિધેન સીલેન. **મનચ્છટ્ઠેસુ ઇન્દ્રિયેસુ**, ન કાયપઞ્ચમેસુ. યથાલાભયથાબલયથાસારુપ્પપ્પકારવસેન **તિવિધેન સન્તોસેન**.

ચૂળમજ્ઝિમમહાસીલવણ્ણના

૧૯૪-૨૧૧. ‘‘સીલસ્મિ’’ન્તિ ઇદં નિદ્ધારણે ભુમ્મન્તિ આહ **‘‘એકં સીલં હોતીતિ અત્થો’’**તિ. **અયમેવ અત્થો**તિ પચ્ચત્તવચનત્થો એવ. **બ્રહ્મજાલે**તિ બ્રહ્મજાલવણ્ણનાયં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૭).

૨૧૨. અત્તાનુવાદપરાનુવાદદણ્ડભયાદીનિ **અસંવરમૂલકાનિ**. **સીલસ્સાસંવરતો**તિ સીલસ્સ અસંવરણતો, સીલસંવરાભાવતોતિ અત્થો. **ભવેય્યા**તિ ઉપ્પજ્જેય્ય. **યથાવિધાનવિહિતેના**તિ યથાવિધાનસમ્પાદિતેન. અવિપ્પટિસારાદિનિમિત્તં ઉપ્પન્નચેતસિકસુખસમુટ્ઠાનેહિ પણીતરૂપેહિ ફુટ્ઠસરીરસ્સ ઉળારં કાયિકં સુખં ભવતીતિ આહ **‘‘અવિપ્પટિસાર…પે॰… પટિસંવેદેતી’’**તિ.

ઇન્દ્રિયસંવરકથાવણ્ણના

૨૧૩. વિસેસો કમ્મત્થાપેક્ખતાય સામઞ્ઞસ્સ ન તેહિ પરિચત્તોતિ આહ **‘‘ચક્ખુ-સદ્દો કત્થચિ બુદ્ધચક્ખુમ્હિ વત્તતી’’**તિ. વિજ્જમાનમેવ હિ અભિધેય્યે વિસેસત્થં વિસેસન્તરનિવત્તનવસેન વિસેસસદ્દો વિભાવેતિ, ન અવિજ્જમાનં. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. અઞ્ઞેહિ અસાધારણં બુદ્ધાનંયેવ ચક્ખુદસ્સનન્તિ **બુદ્ધચક્ખુ**, આસયાનુસયઞાણં, ઇન્દ્રિયપરોપરિયત્તઞાણઞ્ચ. સમન્તતો સબ્બસો દસ્સનટ્ઠેન **સમન્તચક્ખુ**, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં. **અરિયમગ્ગત્તયપઞ્ઞા**તિ હેટ્ઠિમે અરિયમગ્ગત્તયે પઞ્ઞા. **ઇધા**તિ ‘‘ચક્ખુના રૂપ’’ન્તિ ઇમસ્મિં પાઠે. **અયં** ચક્ખુ-સદ્દો **પસાદ…પે॰… વત્તતિ** નિસ્સયવોહારે નિસ્સિતસ્સ વત્તબ્બતો યથા. ‘‘મઞ્ચા ઉક્કુટ્ઠિં કરોન્તી’’તિ. **અસમ્મિસ્સ**ન્તિ કિલેસદુક્ખેન અવોમિસ્સં. તેનાહ **‘‘પરિસુદ્ધ’’**ન્તિ . સતિ હિ સુવિસુદ્ધે ઇન્દ્રિયસંવરે, પધાનભૂતપાપધમ્મવિગમેન અધિચિત્તાનુયોગો હત્થગતો એવં હોતીતિ આહ **‘‘અધિચિત્તસુખં પટિસંવેદેતી’’**તિ.

સતિસમ્પજઞ્ઞકથાવણ્ણના

૨૧૪. સમન્તતો, પકટ્ઠં વા સવિસેસં જાનાતીતિ સમ્પજાનો, સમ્પજાનસ્સ ભાવો સમ્પજઞ્ઞં, તથાપવત્તઞાણં. તસ્સ વિભજનં સમ્પજઞ્ઞભાજનીયં, તસ્મિં **સમ્પજઞ્ઞભાજનીયમ્હિ**. અભિક્કમનં **અભિક્કન્ત**ન્તિ આહ **‘‘અભિક્કન્તં વુચ્ચતિ ગમન’’**ન્તિ. તથા પટિક્કમનં **પટિક્કન્ત**ન્તિ આહ **‘‘પટિક્કન્તં નિવત્તન’’**ન્તિ. **નિવત્તન**ન્તિ ચ નિવત્તિમત્તં. નિવત્તિત્વા પન ગમનં ગમનમેવ. **અભિહરન્તો**તિ ગમનવસેન કાયં ઉપનેન્તો. ઠાનનિસજ્જાસયનેસુ યો ગમનવિધુરો કાયસ્સ પુરતો અભિહારો, સો **અભિક્કમો**, પચ્છતો અપહરણં **પટિક્કમો**તિ દસ્સેન્તો **‘‘ઠાનેપી’’**તિઆદિમાહ. **આસનસ્સા**તિ પીઠકાદિઆસનસ્સ. **પુરિમઅઙ્ગાભિમુખો**તિ અટનિકાદિપુરિમાવયવાભિમુખો. **સંસરન્તો**તિ સંસપ્પન્તો. **પચ્ચાસંસરન્તો**તિ પટિઆસપ્પન્તો. **‘‘એસેવ નયો’’**તિ ઇમિના નિપન્નસ્સેવ અભિમુખસંસપ્પનપટિઆસપ્પનાનિ નિદસ્સેતિ.

સમ્મા પજાનનં સમ્પજાનં, તેન અત્તના કાતબ્બકિચ્ચસ્સ કરણસીલો **સમ્પજાનકારી**તિ આહ **‘‘સમ્પજઞ્ઞેન સબ્બકિચ્ચકારી’’**તિ. સમ્પજાનસદ્દસ્સ સમ્પજઞ્ઞપરિયાયતા પુબ્બે વુત્તા એવ. **સમ્પજઞ્ઞં કરોતેવા**તિ અભિક્કન્તાદીસુ અસમ્મોહં ઉપ્પાદેતિ એવ. સમ્પજઞ્ઞસ્સ વા કારો એતસ્સ અત્થીતિ **સમ્પજાનકારી**. ધમ્મતો વડ્ઢિસઙ્ખાતેન સહ અત્થેન વત્તતીતિ સાત્થકં, અભિક્કન્તાદિ. સાત્થકસ્સ સમ્પજાનનં **સાત્થકસમ્પજઞ્ઞં**. સપ્પાયસ્સ અત્તનો હિતસ્સ સમ્પજાનનં **સપ્પાયસમ્પજઞ્ઞં**. અભિક્કમાદીસુ ભિક્ખાચારગોચરે, અઞ્ઞત્થાપિ ચ પવત્તેસુ અવિજહિતે કમ્મટ્ઠાનસઙ્ખાતે ગોચરે સમ્પજઞ્ઞં **ગોચરસમ્પજઞ્ઞં**. અભિક્કમાદીસુ અસમ્મુય્હનમેવ સમ્પજઞ્ઞં **અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં**. **પરિગ્ગહેત્વા**તિ તૂલેત્વા તીરેત્વા પટિસઙ્ખાયાતિ, અત્થો. સઙ્ઘદસ્સનેનેવ ઉપોસથપવારણાદિઅત્થં ગમનં સઙ્ગહિતં. **અસુભદસ્સનાદીતિ આદિ**-સદ્દેન કસિણપરિકમ્માદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો .

સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરિતું ‘‘**ચેતિયં વા બોધિં વા દિસ્વાપિ હી**’’તિઆદિ વુત્તં. **અરહત્તં પાપુણાતી**તિ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસો એસો. સમથવિપસ્સનુપ્પાદનમ્પિ હિ ભિક્ખુનો વડ્ઢિયેવ. **કેચી**તિ અભયગિરિવાસિનો.

તસ્મિં પનાતિ સાત્થકસમ્પજઞ્ઞવસેન પરિગ્ગહિતઅત્થે. ‘‘અત્થોતિ ધમ્મતો વડ્ઢી’’તિ યં સાત્થકન્તિ અધિપ્પેતં, તં સપ્પાયં એવાતિ સિયા કસ્સચિ આસઙ્કાતિ તન્નિવત્તનત્થં ‘‘**ચેતિયદસ્સનં તાવા**’’તિઆદિ આરદ્ધં. **ચિત્તકમ્મરૂપકાનિ વિયા**તિ ચિત્તકમ્મકતા પટિમાયો વિય, યન્તપયોગેન વા વિચિત્તકમ્મા પટિમાયો વિય. **અસમપેક્ખનં** ગેહસ્સિત અઞ્ઞાણુપેક્ખાવસેન આરમ્મણસ્સ અયોનિસો ગહણં. યં સન્ધાય વુત્તં. ‘‘ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા ઉપ્પજ્જતિ ઉપેક્ખા બાલસ્સ મૂળ્હસ્સ પુથુજ્જનસ્સા’’તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૦૮). હત્થિઆદિસમ્મદ્દેન **જીવિતન્તરાયો**. વિસભાગરૂપદસ્સનાદિના **બ્રહ્મચરિયન્તરાયો**.

પબ્બજિતદિવસતો પટ્ઠાય ભિક્ખૂનં અનુવત્તનકથા આચિણ્ણા, અનનુવત્તનકથા પન તસ્સા દુતિયા નામ હોતીતિ આહ ‘‘**દ્વે કથા નામ ન કથિતપુબ્બા**’’તિ. **એવન્તિ** ‘‘સચે પના’’તિઆદિકં સબ્બમ્પિ વુત્તાકારં પચ્ચામસતિ, ન ‘‘પુરિસસ્સ માતુગામાસુભ’’ન્તિઆદિકં વુચ્ચમાનં.

યોગકમ્મસ્સ પવત્તિટ્ઠાનતાય ભાવનાય આરમ્મણં ‘‘કમ્મટ્ઠાન’’ન્તિ વુચ્ચતીતિ આહ ‘‘**કમ્મટ્ઠાનસઙ્ખાતં ગોચર**’’ન્તિ. **ઉગ્ગહેત્વા**તિ યથા ઉગ્ગહનિમિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, એવં ઉગ્ગહકોસલ્લસ્સ સમ્પાદનવસેન ઉગ્ગહેત્વા .

હરતીતિ કમ્મટ્ઠાનં પવત્તેતિ, યાવ પિણ્ડપાતપટિક્કમા અનુયુઞ્જતીતિ અત્થો. **ન પચ્ચાહરતી**તિ આહારૂપયોગતો યાવ દિવાઠાનુપસઙ્કમના કમ્મટ્ઠાનં ન પટિનેતિ. **સરીરપરિકમ્મ**ન્તિ મુખધોવનાદિસરીરપટિજગ્ગનં. **દ્વે તયો પલ્લઙ્કે**તિ દ્વે તયો નિસજ્જાવારે દ્વે તીણિ ઉણ્હાસનાનિ. તેનાહ ‘‘**ઉસુમં ગાહાપેન્તો**’’તિ. **કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવા**તિ કમ્મટ્ઠાનમુખેનેવ કમ્મટ્ઠાનં અવિજહન્તો એવ, તેન ‘‘પત્તોપિ અચેતનો’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૧૪) વક્ખમાનં કમ્મટ્ઠાનં, યથાપરિહરિયમાનં વા અવિજહિત્વાતિ દસ્સેતિ. **તથેવા**તિ તિક્ખત્તુમેવ. પરિભોગચેતિયતો સારીરિકચેતિયં ગરુતરન્તિ કત્વા ‘‘**ચેતિયં વન્દિત્વા**’’તિ પુબ્બકાલકિરિયાય વસેન વુત્તં. તથા હિ અટ્ઠકથાયં ‘‘ચેતિયં બાધયમાના બોધિસાખા હરિતબ્બા’’તિ વુત્તા. બુદ્ધગુણાનુસ્સરણવસેનેવ બોધિયં પણિપાતકરણન્તિ આહ ‘‘**બુદ્ધસ્સ ભગવતો સમ્મુખા વિય નિપચ્ચકારં દસ્સેત્વા**’’તિ. **ગામસમીપે**તિ ગામસ્સ ઉપચારટ્ઠાને. **જનસઙ્ગહત્થ**ન્તિ ‘‘મયિ અકથેન્તે એતેસં કો કથેસ્સતી’’તિ ધમ્માનુગ્ગહેન જનસઙ્ગહત્થં. **તસ્મા**તિ યસ્મા ‘‘ધમ્મકથા નામ કથેતબ્બા એવા’’તિ અટ્ઠકથાચરિયા વદન્તિ, યસ્મા ચ ધમ્મકથા કમ્મટ્ઠાનવિનિમુત્તા નામ નત્થિ, તસ્મા. **કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવા**તિ અત્તના પરિહરિયમાનં કમ્મટ્ઠાનં અવિજહન્તો તદનુગુણંયેવ ધમ્મકથં કથેત્વા. **અનુમોદનં વત્વા**તિ એત્થાપિ ‘‘કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવા’’તિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં.

સમ્પત્તપરિચ્છેદેનેવાતિ ‘‘પરિચિતો અપરિચિતો’’તિઆદિ વિભાગં અકત્વા સમ્પત્તકોટિયા એવ, સમાગમમત્તેનેવાતિ અત્થો. **ભયે**તિ પરચક્કાદિભયે.

‘‘**કમ્મજતેજો**’’તિ ગહણિં સન્ધાયાહ. **કમ્મટ્ઠાનં વીથિં નારોહતિ** ખુદાપરિસ્સમેન કિલન્તકાયત્તા સમાધાનાભાવતો. **અવસેસટ્ઠાને**તિ યાગુયા અગ્ગહિતટ્ઠાને. **પોઙ્ખાનુપોઙ્ખ**ન્તિ કમ્મટ્ઠાનુપટ્ઠાનસ્સ અવિચ્છેદદસ્સનમેતં, યથા પોઙ્ખાનુપોઙ્ખં પવત્તાય સરપટિપાતિયા અનવિચ્છેદો, એવમેતસ્સપીતિ.

નિક્ખિત્તધુરો ભાવનાનુયોગે. વત્તપટિપત્તિયા અપૂરણેન **સબ્બવત્તાનિ ભિન્દિત્વા.** ‘‘કામેસુ અવીતરાગો હોતિ, કાયે અવીતરાગો, રૂપે અવીતરાગો, યાવદત્થં ઉદરાવદેહકં ભુઞ્જિત્વા સેય્યસુખં પસ્સસુખં મિદ્ધસુખં અનુયુત્તો વિહરતિ, અઞ્ઞતરં દેવનિકાયં પણિધાય બ્રહ્મચરિયં ચરતી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૨૦; મ॰ નિ॰ ૧.૧૮૬) એવં વુત્તપઞ્ચવિધચેતોખિલવિનિબન્ધચિત્તો. **ચરિત્વાતિ** પવત્તિત્વા.

ગતપચ્ચાગતિકવત્તવસેનાતિ ભાવનાસહિતંયેવ ભિક્ખાય ગતપચ્ચાગતં ગમનપચ્ચાગમનં એતસ્સ અત્થીતિ ગતપચ્ચાગતિકં, તદેવ વત્તં, તસ્સ વસેન. **અત્તકામા**તિ અત્તનો હિતસુખં ઇચ્છન્તા, ધમ્મચ્છન્દવન્તોતિ અત્થો. ધમ્મો હિ હિતં તન્નિમિત્તકઞ્ચ સુખન્તિ. અથ વા વિઞ્ઞૂનં નિબ્બિસેસત્તા, અત્તભાવપરિયાપન્નત્તા ચ અત્તા નામ ધમ્મો, તં કામેન્તિ ઇચ્છન્તીતિ **અત્તકામા.**

ઉસભં નામ વીસતિ યટ્ઠિયો. **તાય સઞ્ઞાયા**તિ તાય પાસાણસઞ્ઞાય, એત્તકં ઠાનં આગતાતિ જાનન્તાતિ અધિપ્પાયો. **સોયેવ નયો**તિ ‘‘અયં ભિક્ખૂ’’તિઆદિકો યો ઠાને વુત્તો, સો એવ નિસજ્જાયપિ નયો. પચ્છતો આગચ્છન્તાનં છિન્નભત્તભાવભયેનપિ યોનિસોમનસિકારં પરિબ્રૂહેતિ. **મદ્દન્તા**તિ ધઞ્ઞકરણટ્ઠાને સાલિસીસાનિ મદ્દન્તા.

મહાપધાનં પૂજેસ્સામીતિ અમ્હાકં અત્થાય લોકનાથેન છવસ્સાનિ કતં દુક્કરચરિયમેવાહં યથાસત્તિ પૂજેસ્સામીતિ. પટિપત્તિપૂજા હિ સત્થુપૂજા, ન આમિસપૂજાતિ. ‘‘**ઠાનચઙ્કમમેવા**’’તિ અધિટ્ઠાતબ્બઇરિયાપથવસેન વુત્તં, ન ભોજનાદિકાલેસુ અવસ્સં કત્તબ્બનિસજ્જાય પટિક્ખેપવસેન.

વીથિં ઓતરિત્વા ઇતો ચિતો ચ અનોલોકેત્વા પઠમમેવ વીથિયો સલ્લક્ખેતબ્બાતિ આહ ‘‘**વીથિયો સલ્લક્ખેત્વા**’’તિ. યં સન્ધાય વુચ્ચતિ ‘‘પાસાદિકેન અભિક્કન્તેના’’તિ, તં દસ્સેતું ‘‘તત્થ ચા’’તિઆદિ વુત્તં. ‘‘**આહારે પટિક્કૂલસઞ્ઞં ઉપટ્ઠપેત્વા**’’તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં પરતો આગમિસ્સતિ. **અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગત**ન્તિ ‘‘યાવદેવ ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયા’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮; મહાનિ॰ ૨૦૬) વુત્તેહિ અટ્ઠહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતં કત્વા. ‘‘**નેવ દવાયા**’’તિઆદિ પટિક્ખેપદસ્સનં.

પચ્ચેકબોધિં સચ્છિકરોતિ, યદિ ઉપનિસ્સયસમ્પન્નો હોતીતિ સમ્બન્ધો. એવં સબ્બત્થ ઇતો પરેસુપિ. તત્થ પચ્ચેકબોધિયા ઉપનિસ્સયસમ્પદા કપ્પાનં દ્વે અસઙ્ખ્યેય્યાનિ, સતસહસ્સઞ્ચ તજ્જાપુઞ્ઞઞાણસમ્ભરણં. સાવકબોધિયા અગ્ગસાવકાનં અસઙ્ખ્યેય્યં, કપ્પસતસહસ્સઞ્ચ, મહાસાવકાનં (થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૨.૧૨૮૮) સતસહસ્સમેવ તજ્જાપુઞ્ઞઞાણસમ્ભરણં. ઇતરેસં અતીતાસુ જાતીસુ વિવટ્ટસન્નિસ્સયવસેન નિબ્બત્તિતં નિબ્બેધભાગિયં કુસલં. **બાહિયો દારુચીરિયો**તિ બાહિયવિસયે સઞ્જાતસંવટ્ટતાય બાહિયો, દારુચીરપરિહરણેન દારુચીરિયોતિ ચ સમઞ્ઞાતો. સો હિ આયસ્મા ‘‘તસ્માતિહ તે, બાહિય, એવં સિક્ખિતબ્બં ‘દિટ્ઠે દિટ્ઠમત્તં ભવિસ્સતિ, સુતે, મુતે, વિઞ્ઞાતે વિઞ્ઞાતમત્તં ભવિસ્સતી’તિ, એવઞ્હિ તે બાહિય સિક્ખિતબ્બં. યતો ખો તે બાહિય દિટ્ઠે દિટ્ઠમત્તં ભવિસ્સતિ, સુતે, મુતે, વિઞ્ઞાતે વિઞ્ઞાતમત્તં ભવિસ્સતિ, તતો ત્વં, બાહિય, ન તેન. યતો ત્વં, બાહિય, ન તેન, તતો ત્વં, બાહિય, ન તત્થ. યતો ત્વં, બાહિય, ન તત્થ, તતો ત્વં, બાહિય, નેવિધ ન હુરં ન ઉભયમન્તરેન. એસેવન્તો દુક્ખસ્સા’’તિ (ઉદા॰ ૧૦) એત્તકાય દેસનાય અરહત્તં સચ્છાકાસિ. એવં સારિપુત્તત્થેરાદીનં મહાપઞ્ઞતાદિદીપનાનિ સુત્તપદાનિ વિત્થારતો વેદિતબ્બાનિ.

તન્તિ અસમ્મુય્હનં **એવન્તિ** ઇદાનિ વુચ્ચમાનમાકારેનેવ વેદિતબ્બં. "**અત્તા અભિક્કમતી**"તિ ઇમિના અન્ધપુથુજ્જનસ્સ દિટ્ઠિગાહવસેન અભિક્કમે સમ્મુય્હનં દસ્સેતિ, "**અહં અભિક્કમામી**"તિ પન ઇમિના માનગાહવસેન. તદુભયં પન તણ્હાય વિના ન હોતીતિ તણ્હગાહવસેનપિ સમ્મુય્હનં દસ્સિતમેવ હોતિ. ''તથા અસમ્મુય્હન્તો''તિ વત્વા તં અસમ્મુય્હનં યેન ઘનવિનિબ્ભોગેન હોતિ, તં દસ્સેન્તો "**અભિક્કમામી**"તિઆદિમાહ. તત્થ યસ્મા વાયોધાતુયા અનુગતા તેજોધાતુ ઉદ્ધરણસ્સ પચ્ચયો. ઉદ્ધરણગતિકા હિ તેજોધાતૂતિ. ઉદ્ધરણે વાયોધાતુયા તસ્સા અનુગતભાવો, તસ્મા ઇમાસં દ્વિન્નમેત્થ સામત્થિયતો અધિમત્તતા, ઇતરાસઞ્ચ ઓમત્તતાતિ દસ્સેન્તો "**એકેકપાદુદ્ધરણે...પે॰... બલવતિયો**તિ આહ. યસ્મા પન તેજોધાતુયા અનુગતા વાયોધાતુ અતિહરણવીતિહરણાનં પચ્ચયો. તિરિયગતિકાય હિ વાયોધાતુયા અતિહરણવીતિહરણેસુ સાતિસયો બ્યાપારોતિ. તેજોધાતુયા તસ્સા અનુગતભાવો, તસ્મા ઇમાસં દ્વિન્નમેત્થ સામત્થિયતો અધિમત્તતા, ઇતરાસઞ્ચ ઓમત્તતાતિ દસ્સેન્તો "**તથા અતિહરણવીતિહરણેસૂ**"તિ આહ. સતિપિ અનુગમકઅનુગન્તબ્બતાવિસેસે તેજોધાતુવાયોધાતુભાવમત્તં સન્ધાય **તથા**-સદ્દગ્ગહણં,. તત્થ અક્કન્તટ્ઠાનતો પાદસ્સ ઉક્ખિપનં **ઉદ્ધરણં**. ઠિતટ્ઠાનં અતિક્કમિત્વા પુરતો હરણં **અતિહરણં**, ખાણુઆદિપરિહરણત્થં, પતિટ્ઠિતપાદઘટ્ટનપરિહરણત્થં વા પસ્સેન હરણં **વીતિહરણં**. યાવ પતિટ્ઠિતપાદો, તાવ આહરણં **અતિહરણં**, તતો પરં હરણં **વીતિહરણ**ન્તિ અયં વા એતેસં વિસેસો.

યસ્મા પથવીધાતુયા અનુગતા આપોધાતુ વોસ્સજ્જનસ્સ પચ્ચયો. ગરુતરસભાવા હિ આપોધાતૂતિ. વોસ્સજ્જને પથવીધાતુયા તસ્સા અનુગતભાવો, તસ્મા તાસં દ્વિન્નમેત્થ સામત્થિયતો અધિમત્તતા, ઇતરાસઞ્ચ ઓમત્તતાતિ દસ્સેન્તો આહ "**વોસ્સજ્જને...પે॰... બલવતિયો**"તિ. યસ્મા પન આપોધાતુયા અનુગતા પથવીધાતુ સન્નિક્ખેપનસ્સ પચ્ચયો, પતિટ્ઠાભાવે વિય પતિટ્ઠાપનેપિ તસ્સા સાતિસયકિચ્ચત્તા આપોધાતુયા તસ્સા અનુગતભાવો, તથા ઘટ્ટનકિરિયાય પથવીધાતુયા વસેન સન્નિરુજ્ઝનસ્સ સિજ્ઝનતો તત્થાપિ પથવીધાતુયા આપોધાતુઅનુગતભાવો, તસ્મા વુત્તં "**તથા સન્નિક્ખેપનસન્નિરુજ્ઝનેસૂ**"તિ.

તત્થાતિ તસ્મિં અભિક્કમને, તેસુ વા વુત્તેસુ ઉદ્ધરણાદીસુ કોટ્ઠાસેસુ. **ઉદ્ધરણે**તિ ઉદ્ધરણક્ખણે. **રૂપારૂપધમ્મા**તિ ઉદ્ધરણાકારેન પવત્તા રૂપધમ્મા, તંસમુટ્ઠાપકા અરૂપધમ્મા ચ. **અતિહરણં ન પાપુણન્તિ** ખણમત્તાવટ્ઠાનતો. **તત્થ તત્થેવા**તિ યત્થ યત્થ ઉપ્પન્ના, તત્થ તત્થેવ. ન હિ ધમ્માનં દેસન્તરસઙ્કમનં અત્થિ. "**પબ્બં પબ્બ**"તિઆદિ ઉદ્ધરણાદિકોટ્ઠાસે સન્ધાય સભાગસન્તતિવસેન વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. અતિઇત્તરો હિ રૂપધમ્માનમ્પિ પવત્તિક્ખણો, ગમનસ્સાદીનં, દેવપુત્તાનં હેટ્ઠુપરિયેન પટિમુખં ધાવન્તાનં સિરસિ પાદે ચ બન્ધખુરધારા સમાગમતોપિ સીઘતરો. યથા તિલાનં ભજ્જિયમાનાનં પટપટાયનેન ભેદો લક્ખીયતિ, એવં સઙ્ખતધમ્માનં ઉપ્પાદેનાતિ દસ્સનત્થં "**પટપટાયન્તા**"તિ વુત્તં. ઉપ્પન્ના હિ એકન્તતો ભિજ્જન્તીતિ. "**સદ્ધિં રૂપેના**"તિ ઇદં તસ્સ તસ્સ ચિત્તસ્સ નિરોધેન સદ્ધિં નિરુજ્ઝનકરૂપધમ્માનં વસેન વુત્તં, યં તતો સત્તરસમચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે ઉપ્પન્નં. અઞ્ઞથા યદિ રૂપારૂપધમ્મા સમાનક્ખણા સિયું, ''રૂપં ગરુપરિણામં દન્ધનિરોધ''ન્તિઆદિવચનેહિ વિરોધો સિયા, તથા ''નાહં ભિક્ખવે અઞ્ઞં એકધમ્મમ્પિ સમનુપસ્સામિ, યં એવં લહુપરિવત્તં, યથયિદં ચિત્ત''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૪૮) એવં આદિપાળિયા. ચિત્તચેતસિકા હિ સારમ્મણસભાવા યથાબલં અત્તનો આરમ્મણપચ્ચયભૂતમત્થં વિભાવેન્તો એવ ઉપ્પજ્જન્તીતિ તેસં તંસભાવનિપ્ફત્તિઅનન્તરં નિરોધો. રૂપધમ્મા પન અનારમ્મણા પકાસેતબ્બા, એવં તેસં પકાસેતબ્બભાવનિપ્ફત્તિ સોળસહિ ચિત્તેહિ હોતીતિ તઙ્ખણાયુકતા તેસં ઇચ્છિતા, લહુવિઞ્ઞાણવિસયસઙ્ગતિમત્તપ્પચ્ચયતાય તિણ્ણં ખન્ધાનં, વિસયસઙ્ગતિમત્તતાય ચ વિઞ્ઞાણસ્સ લહુપરિવત્તિતા,

દન્ધમહાભૂતપ્પચ્ચયતાય રૂપધમ્માનં દન્ધપરિવત્તિતા. નાનાધાતુયા યથાભૂતઞાણં ખો પન તથાગતસ્સેવ, તેન ચ પુરેજાતપચ્ચયો રૂપધમ્મોવ વુત્તો, પચ્છાજાતપચ્ચયો ચ તથેવાતિ રૂપારૂપધમ્માનં સમાનક્ખણતા ન યુજ્જતેવ. તસ્મા વુત્તનયેનેવેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

અઞ્ઞં ઉપ્પજ્જતે ચિત્તં, અઞ્ઞં ચિત્તં નિરુજ્ઝતીતિ યં પુરિમુપ્પન્નં ચિત્તં, તં અઞ્ઞં, તં પન નિરુજ્ઝન્તં અપરસ્સ અનન્તરાદિપચ્ચયભાવેનેવ નિરુજ્ઝતીતિ તથાલદ્ધપચ્ચયં અઞ્ઞં ઉપ્પજ્જતે ચિત્તં. યદિ એવં તેસં અન્તરો લબ્ભેય્યાતિ? નોતિ આહ "**અવીચિ મનુપ્પબન્ધો**"તિ, યથા વીચિ અન્તરો ન લબ્ભતિ, ''તદેવેત''ન્તિ અવિસેસવિદૂ મઞ્ઞન્તિ, એવં અનુ અનુ પબન્ધો ચિત્તસન્તાનો રૂપસન્તાનો ચ **નદીસોતોવ** નદિયં ઉદકપ્પવાહો વિય **વત્તતિ**.

અભિમુખં લોકિતં આલોકિતન્તિ આહ "**પુરતો પેક્ખન**"ન્તિ. યસ્મા યંદિસાભિમુખો ગચ્છતિ, તિટ્ઠતિ, નિસીદતિ વા તદભિમુખં પેક્ખનં આલોકિતં, તસ્મા તદનુગતવિદિસાલોકનં વિલોકિતન્તિ આહ "**વિલોકિતં નામ અનુદિસાપેક્ખન**"ન્તિ. સમ્મજ્જનપરિભણ્ડાદિકરણે ઓલોકિતસ્સ, ઉલ્લોકહરણાદીસુ ઉલ્લોકિતસ્સ, પચ્છતો આગચ્છન્તપરિસ્સયસ્સ પરિવજ્જનાદીસુ અપલોકિતસ્સ સિયા સમ્ભવોતિ આહ "**ઇમિના વા મુખેન સબ્બાનિપિ તાનિ ગહિતાનેવા**"તિ.

કાયસક્ખિન્તિ કાયેન સચ્છિકતવન્તં, પચ્ચક્ખકારિનન્તિ અત્થો. સો હિ આયસ્મા વિપસ્સનાકાલે ''યમેવાહં ઇન્દ્રિયેસુ અગુત્તદ્વારતં નિસ્સાય સાસને અનભિરતિઆદિવિપ્પકારં પત્તો, તમેવ સુટ્ઠુ નિગ્ગહેસ્સામી''તિ ઉસ્સાહજાતો બલવહિરોત્તપ્પો, તત્થ ચ કતાધિકારત્તા ઇન્દ્રિયસંવરે ઉક્કંસપારમિપ્પત્તો, તેનેવ નં સત્થા ''એતદગ્ગં ભિક્ખવે મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારાનં, યદિદં નન્દો''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૩૫) એતદગ્ગે ઠપેસિ.

સાત્થકતા ચ સપ્પાયતા ચ વેદિતબ્બા આલોકિતવિલોકિતસ્સાતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **તસ્મા**તિ કમ્મટ્ઠાનાવિજહનસ્સેવ ગોચરસમ્પજઞ્ઞભાવતોતિ વુત્તમેવત્થં હેતુભાવેન પચ્ચામસતિ. **અત્તનો કમ્મટ્ઠાનવસેનેવ આલોકનવિલોકનં કાતબ્બં**, ખન્ધાદિકમ્મટ્ઠાના અઞ્ઞો ઉપાયો ન ગવેસિતબ્બોતિ અધિપ્પાયો. આલોકિતાદિસમઞ્ઞાપિ યસ્મા ધમ્મમત્તસ્સેવ પવત્તિવિસેસો, તસ્મા તસ્સ યાથાવતો પજાનનં અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞન્તિ દસ્સેતું "**અબ્ભન્તરે**"તિઆદિ વુત્તં. **ચિત્તકિરિયવાયોધાતુવિપ્ફારવસેના**તિ કિરિયમયચિત્તસમુટ્ઠાનાય વાયોધાતુયા ચલનાકારપ્પવત્તિવસેન. **અધો સીદતી**તિ અધો ગચ્છતિ. **ઉદ્ધં લઙ્ઘેતી**તિ લઙ્ઘં વિય ઉપરિ ગચ્છતિ.

અઙ્ગકિચ્ચં સાધયમાનન્તિ પધાનભૂતઅઙ્ગકિચ્ચં નિપ્ફાદેન્તં હુત્વાતિ અત્થો. "**પઠમજવનેપિ...પે॰... ન હોતી**"તિ ઇદં પઞ્ચદ્વારવીથિયં ''ઇત્થી પુરિસો''તિ રજ્જનાદીનં અભાવં સન્ધાય વુત્તં. તત્થ હિ આવજ્જન વોટ્ઠબ્બપનાનં અયોનિસો આવજ્જનવોટ્ઠબ્બનવસેન ઇટ્ઠે ઇત્થિરૂપાદિમ્હિ લોભમત્તં, અનિટ્ઠે ચ પટિઘમત્તં ઉપ્પજ્જતિ, મનોદ્વારે પન ''ઇત્થી પુરિસો''તિ રજ્જનાદિ હોતિ. તસ્સ પઞ્ચદ્વારજવનં મૂલં, યથાવુત્તં વા સબ્બં ભવઙ્ગાદિ. એવં મનોદ્વારજવનસ્સ મૂલવસેન મૂલપરિઞ્ઞા વુત્તા. આગન્તુકતાવકાલિકતા પન પઞ્ચદ્વારજવનસ્સેવ અપુબ્બભાવવસેન, ઇત્તરભાવવસેન ચ વુત્તા. "**હેટ્ઠુપરિયવસેન ભિજ્જિત્વા પતિતેસૂ**"તિ હેટ્ઠિમસ્સ ઉપરિમસ્સ ચ અપરાપરં ભઙ્ગપ્પત્તિમાહ.

તન્તિ જવનં, તસ્સ અયુત્તન્તિ સમ્બન્ધો. **આગન્તુકો** અબ્ભાગતો.

ઉદયબ્બયપરિચ્છિન્નો તાવતકો કાલો એતેસન્તિ **તાવકાલિકાનિ**.

એતં અસમ્મોહસમ્પજઞ્ઞં. **સમવાયે**તિ સામગ્ગિયં . **તત્થા**તિ પઞ્ચક્ખન્ધવસેન આલોકનવિલોકને પઞ્ઞાયમાને તબ્બિનિમુત્તો **કો એકો આલોકેતિ, કો વિલોકેતિ**.

"**ઉપનિસ્સયપચ્ચયો**"તિ ઇદં સુત્તન્તનયેન પરિયાયતો વુત્તં. **સહજાતપચ્ચયો**તિ નિદસ્સનમત્તમેતં અઞ્ઞમઞ્ઞસમ્પયુત્તઅત્થિઅવિગતાદિપચ્ચયાનમ્પિ લબ્ભનતો.

કાલે સમઞ્છિતું યુત્તકાલે **સમઞ્છન્તસ્સ**. તથા **પસારેન્તસ્સા**તિ એત્થાપિ. **મણિસપ્પો** નામ એકા સપ્પજાતીતિ વદન્તિ. **લળનન્તિ** કમ્પનં, લીળાકરણં વા.

ઉણ્હપકતિકો પરિળાહબહુલકાયો. સીલવિદ્દૂસનેન અહિતાવહત્તા **મિચ્છાજીવવસેન ઉપ્પન્નં અસપ્પાયં**. "**ચીવરમ્પિ અચેતન**"ન્તિઆદિના ચીવરસ્સ વિય કાયોપિ અચેતનોતિ કાયસ્સ અત્તસુઞ્ઞતાવિભાવનેન "અબ્ભન્તરે"તિઆદિના વુત્તમેવત્થં પરિદીપેન્તો ઇતરીતરસન્તોસસ્સ કારણં દસ્સેતિ, તેનાહ "**તસ્મા**"તિઆદિ.

ચતુપઞ્ચગણ્ઠિકાહતોતિ આહતચતુપઞ્ચગણ્ઠિકો, ચતુપઞ્ચગણ્ઠિકાહિ વા આહતો તથા.

અટ્ઠવિધોપિ અત્થોતિ અટ્ઠવિધોપિ પયોજનવિસેસો મહાસિવત્થેરવાદવસેન "ઇમસ્સ કાયસ્સ ઠિતિયા"તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩, ૪૨૨; મ॰ નિ॰ ૨.૩૮૭; અ॰ નિ॰ ૨.૩૪૧; ૮.૯; ધ॰ સ॰ ૧૩૫૫; વિભ॰ ૫૧૮; મહાનિ॰ ૨૦૬) નયેન વુત્તો દટ્ઠબ્બો. ઇમસ્મિં પક્ખે "**નેવ દવાયાતિઆદિના** (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩, ૪૨૨; મ॰ નિ॰ ૨.૩૮૭; અ॰ નિ॰ ૮.૯; ધ॰ સ॰ ૧૩૫૫; વિભ॰ ૫૧૮; મહાનિ॰ ૨૦૬) **નયેના**"તિ પન પટિક્ખેપઙ્ગદસ્સનમુખેન દેસનાય આગતત્તા વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

પથવિસન્ધારકજલસ્સ તંસન્ધારકવાયુના વિય પરિભુત્તસ્સ આહારસ્સ વાયોધાતુયાવ આસયે અવટ્ઠાનન્તિ આહ "**વાયોધાતુવસેનેવ તિટ્ઠતી**"તિ. **અતિહરતી**તિ યાવ મુખા અભિહરતિ. **વીતિહરતી**તિ તતો કુચ્છિયં વીમિસ્સં કરોન્તો હરતિ. **અતિહરતી**તિ વા મુખદ્વારં અતિક્કામેન્તો હરતિ. **વીતિહરતી**તિ કુચ્છિગતં પસ્સતો હરતિ, **પરિવત્તેતી**તિ અપરાપરં ચારેતિ. એત્થ ચ આહારસ્સ ધારણપરિવત્તનસઞ્ચુણ્ણનવિસોસનાનિ પથવીધાતુસહિતા એવ વાયોધાતુ કરોતિ, ન કેવલાતિ તાનિ પથવીધાતુયાપિ કિચ્ચભાવેન વુત્તાનિ. **અલ્લત્તઞ્ચ અનુપાલેતી**તિ યથા વાયોધાતુ આદીહિ અઞ્ઞેહિ વિસોસનં ન હોતિ, તથા અલ્લત્તઞ્ચ અનુપાલેતિ. **તેજોધાતૂ**તિ ગહણીસઞ્ઞિતા તેજોધાતુ. સા હિ અન્તોપવિટ્ઠં આહારં પરિપાચેતિ. **અઞ્જસો હોતી**તિ આહારસ્સ પવેસનાદીનં મગ્ગો હોતિ. **આભુજતી**તિ પરિયેસનવસેન, અજ્ઝોહરણજિણ્ણાજિણ્ણતાદિપટિસંવેદનવસેન ચ આવજ્જેતિ, વિજાનાતીતિ અત્થો. તંતંવિજાનનસ્સ પચ્ચયભૂતોયેવ હિ પયોગો "સમ્માપયોગો"તિ વુત્તો. યેન હિ પયોગેન પરિયેસનાદિ નિપ્ફજ્જતિ, સો તબ્બિસયવિજાનનમ્પિ નિપ્ફાદેતિ નામ તદવિનાભાવતો. અથ વા **સમ્માપયોગં** સમ્માપટિપત્તિ **મન્વાય** આગમ્મ **આભુજતિ** સમન્નાહરતિ. આભોગપુબ્બકો હિ સબ્બોપિ વિઞ્ઞાણબ્યાપારોતિ તથા વુત્તં.

ગમનતોતિ ભિક્ખાચારવસેન ગોચરગામં ઉદ્દિસ્સ ગમનતો. **પરિયેસનતો**તિ ગોચરગામે ભિક્ખત્થં આહિણ્ડનતો. **પરિભોગતો**તિ આહારસ્સ પરિભુઞ્જનતો. **આસયતો**તિ પિત્તાદિઆસયતો. આસયતિ એત્થ એકજ્ઝં

પવત્તમાનોપિ કમ્મફલવવત્થિતો હુત્વા મરિયાદવસેન અઞ્ઞમઞ્ઞં અસઙ્કરતો સયતિ તિટ્ઠતિ પવત્તતીતિ **આસયો**, આમાસયસ્સ ઉપરિ તિટ્ઠનકો પિત્તાદિકો. મરિયાદત્થો હિ અયમાકારો. **નિધાન**ન્તિ યથાભુત્તો આહારો નિચિતો હુત્વા તિટ્ઠતિ એત્થાતિ નિધાનં, આમાસયો. તતો **નિધાનતો. અપરિપક્કતો**તિ ગહણીસઙ્ખાતેન કમ્મજતેજેન અવિપક્કતો. **પરિપક્કતો**તિ યથાભુત્તસ્સ આહારસ વિપક્કભાવતો. **ફલતો**તિ નિપ્ફત્તિતો. **નિસ્સન્દતો**તિ ઇતો ચિતો ચ નિસ્સન્દનતો. **સમ્મક્ખનતો**તિ સબ્બસો મક્ખનતો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાય (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૧.૨૯૪) ગહેતબ્બો.

સરીરતો સેદા મુચ્ચન્તીતિ વેગસંધારણેન ઉપ્પન્નપરિળાહતો સરીરતો સેદા મુચ્ચન્તિ. **અઞ્ઞે ચ રોગા** કણ્ણસૂલભગન્દરાદયો. **અટ્ઠાને**તિ મનુસ્સામનુસ્સપરિગ્ગહિતે અયુત્તટ્ઠાને ખેત્તદેવાયતનાદિકે. કુદ્ધા હિ અમનુસ્સા, મનુસ્સાપિ વા જીવિતક્ખયં પાપેન્તિ. નિસ્સટ્ઠત્તા **નેવ અત્તનો**, કસ્સચિ અનિસ્સજ્જિતત્તા, જિગુચ્છનીયત્તા ચ **ન પરસ્સ. ઉદકતુમ્બતો**તિ વેળુનાળિઆદિઉદકભાજનતો. **તન્તિ** છડ્ડિતઉદકં.

અદ્ધાનઇરિયાપથા ચિરતરપ્પવત્તિકા દીઘકાલિકા ઇરિયાપથા. **મજ્ઝિમા** ભિક્ખાચરણાદિવસેન પવત્તા. **ચુણ્ણિયઇરિયાપથા** વિહારે, અઞ્ઞત્થાપિ ઇતો ચિતો ચ પરિવત્તનાદિવસેન પવત્તાતિ વદન્તિ. ''ગતેતિ ગમને''તિ પુબ્બે અભિક્કમપટિક્કમગ્ગહણેન ગમનેનપિ પુરતો પચ્છતો ચ કાયસ્સ અભિહરણં વુત્તન્તિ ઇધ ગમનમેવ ગહિતન્તિ કેચિ.

યસ્મા મહાસિવત્થેરવાદે અનન્તરે અનન્તરે ઇરિયાપથે પવત્તરૂપારૂપધમ્માનં તત્થ તત્થેવ નિરોધદસ્સનવસેન સમ્પજાનકારિતા ગહિતાતિ તં સમ્પજઞ્ઞઅવિપસ્સનાચારવસેન વેદિતબ્બં. તેન વુત્તં "**તયિદં મહાસિવત્થેરેન વુત્તં અસમ્મોહધુરં મહાસતિપટ્ઠાનસુત્તે અધિપ્પેત**"ન્તિ. **ઇમસ્મિં પન સામઞ્ઞફલે સબ્બમ્પિ ચતુબ્બિધં સમ્પજઞ્ઞં લબ્ભતિ** યાવદેવ સામઞ્ઞફલવિસેસદસ્સનપરત્તા ઇમિસ્સા દેસનાય. "**સતિસમ્પયુત્તસ્સેવા**"તિ ઇદં યથા સમ્પજઞ્ઞસ્સ કિચ્ચતો પધાનતા ગહિતા, એવં સતિયા પીતિ દસ્સનત્થં વુત્તં, ન સતિયા સબ્ભાવમત્તદસ્સનત્થં. ન હિ કદાચિ સતિરહિતા ઞાણપ્પવત્તિ અત્થિ. "**એતસ્સ હિ પદસ્સ અયં વિત્થારો**"તિ ઇમિના સતિયા ઞાણેન સમધુરતંયેવ વિભાવેતિ. **એતાનિ પદાની**તિ ''અભિક્કન્તે પટિક્કન્તે સમ્પજાનકારી હોતી''તિઆદીનિ પદાનિ. **વિભત્તાનેવા**તિ વિસું કત્વા વિભત્તાનિયેવ, ઇમિનાપિ સમ્પજઞ્ઞસ્સ વિય સતિયાપેત્થ પધાનતમેવ વિભાવેતિ.

મજ્ઝિમભાણકા પન ભણન્તિ – એકો ભિક્ખુ ગચ્છન્તો અઞ્ઞં ચિન્તેન્તો અઞ્ઞં વિતક્કેન્તો ગચ્છતિ, એકો કમ્મટ્ઠાનં અવિસ્સજ્જેત્વાવ ગચ્છતિ. તથા એકો તિટ્ઠન્તો...પે॰... નિસીદન્તો...પે॰... સયન્તો અઞ્ઞં ચિન્તેન્તો અઞ્ઞં વિતક્કેન્તો સયતિ, એકો કમ્મટ્ઠાનં અવિસ્સજ્જેત્વાવ સયતિ, એત્તકેન પન ન પાકટં હોતીતિ ચઙ્કમનેન દીપેન્તિ. યો હિ ભિક્ખુ ચઙ્કમં ઓતરિત્વા ચ ચઙ્કમનકોટિયં ઠિતો પરિગ્ગણ્હાતિ ''પાચીનચઙ્કમનકોટિયં પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા પચ્છિમચઙ્કમનકોટિં અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા, પચ્છિમચઙ્કમનકોટિયં પવત્તાપિ પાચીનચઙ્કમનકોટિં અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા, ચઙ્કમનમજ્ઝે પવત્તા ઉભો કોટિયો અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા, ચઙ્કમને પવત્તા રૂપારૂપધમ્મા ઠાનં અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા, ઠાને પવત્તા નિસજ્જં અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા, નિસજ્જાય પવત્તા સયનં અપ્પત્વા એત્થેવ નિરુદ્ધા''તિ એવં પરિગ્ગણ્હન્તો પરિગ્ગણ્હન્તોયેવ ભવઙ્ગં ઓતરતિ. ઉટ્ઠહન્તો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વાવ ઉટ્ઠહતિ, અયં ભિક્ખુ ગતાદીસુ સમ્પજાનકારી નામ હોતીતિ . એવમ્પિ ન સોત્તે કમ્મટ્ઠાનં અવિભૂતં હોતિ, તસ્મા ભિક્ખુ યાવ સક્કોતિ, તાવ ચઙ્કમિત્વા ઠત્વા નિસીદિત્વા સયમાનો એવં પરિગ્ગહેત્વા સયતિ ''કાયો

અચેતનો, મઞ્ચો અચેતનો, કાયો ન જાનાતિ ‘અહં મઞ્ચે સયિતો’તિ, મઞ્ચો ન જાનાતિ ‘મયિ કાયો સયિતો’તિ, અચેતનો કાયો અચેતને મઞ્ચે સયિતો’’તિ એવં પરિગ્ગણ્હન્તો એવ ચિત્તં ભવઙ્ગે ઓતારેતિ. પબુજ્ઝન્તો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વાવ પબુજ્ઝતિ, અયં સોત્તે સમ્પજાનકારી નામ હોતિ. કાયાદીકિરિયાનિબ્બત્તનેન તમ્મયત્તા, આવજ્જનકિરિયા સમુટ્ઠિતત્તા ચ જવનં સબ્બમ્પિ વા છદ્વારપ્પવત્તં કિરિયમયપવત્તં નામ. તસ્મિં સતિ જાગરિતં નામ હોતીતિ પરિગ્ગણ્હન્તો જાગરિતે સમ્પજાનકારી નામ. અપિ ચ રત્તિન્દિવં છ કોટ્ઠાસે કત્વા પઞ્ચ કોટ્ઠાસે જગ્ગન્તોપિ જાગરિતે સમ્પજાનકારી નામ હોતિ. વિમુત્તાયતનસીસેન ધમ્મં દેસેન્તોપિ બત્તિંસતિરચ્છાનકથં પહાય દસકથાવત્થુનિસ્સિતસપ્પાયકથં કથેન્તોપિ ભાસિતે સમ્પજાનકારી નામ. અટ્ઠતિંસાય આરમ્મણેસુ ચિત્તરુચિયં મનસિકારં પવત્તેન્તોપિ દુતિયં ઝાનં સમાપન્નોપિ તુણ્હીભાવે સમ્પજાનકારી નામ. દુતિયજ્ઝિ ઝાનં વચીસઙ્ખારવિરહતો વિસેસતો તુણ્હીભાવો નામાતિ. **એવન્તિ** વુત્તપ્પકારેન, સત્તસુપિ ઠાનેસુ ચતુધાતિ અત્થો.

સન્તોસકથાવણ્ણના

૨૧૫. યસ્સ સન્તોસસ્સ અત્તનિ અત્થિતાય ભિક્ખુ ‘‘સન્તુટ્ઠો’’તિ વુચ્ચતિ, તં દસ્સેન્તો “**ઇતરીતરપચ્ચયસન્તોસેન સમન્નાગતો**”તિ આહ. ચીવરાદિ યત્થ કત્થચિ પચ્ચયે સન્તુસ્સનેન સમઙ્ગીભૂતોતિ અત્થો. અથ વા **ઇતરં** વુચ્ચતિ હીનં પણીતતો અઞ્ઞત્તા, તથા પણીતં **ઇતરં** હીનતો અઞ્ઞત્તા. અપેક્ખાસિદ્ધા હિ ઇતરતાતિ. ઇતિ યેન ધમ્મેન હીનેન વા પણીતેન વા ચીવરાદિપચ્ચયેન સન્તુસ્સતિ, સો તથા પવત્તો અલોભો **ઇતરીતરપચ્ચયસન્તોસો**, તેન **સમન્નાગતો**. યથાલાભં અત્તનો લાભાનુરૂપં સન્તોસો **યથાલાભસન્તોસો**. સેસદ્વયેપિ એસેવ નયો. લબ્ભતીતિ વા લાભો, યો યો લાભો યથાલાભં, તેન સન્તોસો **યથાલાભસન્તોસો**. **બલન્તિ** કાયબલં. **સારુપ્પન્તિ** પકતિદુબ્બલાદીનં અનુચ્છવિકતા.

યથાલદ્ધતો અઞ્ઞસ્સ અપત્થના નામ સિયા અપ્પિચ્છતાયપિ પવત્તિઆકારોતિ તતો વિનિવત્તિતમેવ સન્તોસસ્સ સરૂપં દસ્સેન્તો “**લભન્તોપિ ન ગણ્હાતી**”તિ આહ. **તં પરિવત્તેત્વાતિ** પકતિદુબ્બલાદીનં ગરુચીવરં ન ફાસુભાવાવહં, સરીરખેદાવહઞ્ચ હોતીતિ પયોજનવસેન, ન અત્રિચ્છતાદિવસેન તં પરિવત્તેત્વા. લહુકચીવરપરિભોગો ન સન્તોસવિરોધીતિ આહ “**લહુકેન યાપેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતી**”તિ. મહગ્ઘં ચીવરં બહૂનિ વા ચીવરાનિ લભિત્વાપિ તાનિ વિસ્સજ્જેત્વા તદઞ્ઞસ્સ ગહણં યથાસારુપ્પનયે ઠિતત્તા ન સન્તોસવિરોધીતિ આહ “**તેસં...પે॰... ધારેન્તોપિ સન્તુટ્ઠોવ હોતી**”તિ. એવં સેસપચ્ચયેપિ યથાબલયથાસારુપ્પનિદ્દેસેસુ અપિ-સદ્દગ્ગહણે અધિપ્પાયો વેદિતબ્બો.

મુત્તહરીતકન્તિ ગોમુત્તપરિભાવિતં, પૂતિભાવેન વા છડ્ડિતં હરીતકં. **બુદ્ધાદીહિ વણ્ણિતન્તિ** ‘‘પૂતિમુત્તભેસજ્જં નિસ્સાય પબ્બજ્જા’’તિઆદિના (મહાવ॰ ૭૩, ૧૨૮) સમ્માસમ્બુદ્ધાદીહિ પસત્થં. અપ્પિચ્છતાસન્તુટ્ઠીસુ ભિક્ખૂ નિયોજેન્તો **પરમસન્તુટ્ઠોવ હોતિ** પરમેન ઉક્કંસગતેન સન્તોસેન સમન્નાગતત્તા.

કાયં પરિહરન્તિ પોસેન્તીતિ **કાયપરિહારિકા**. તથા **કુચ્છિપરિહારિકા** વેદિતબ્બા. કુચ્છિપરિહારિકતા ચ અજ્ઝોહરણેન સરીરસ્સ ઠિતિયા ઉપકારકતાવસેન ઇચ્છિતાતિ બહિદ્ધાવ કાયસ્સ ઉપકારકતાવસેન કાયપરિહારિકતા દટ્ઠબ્બા.

પરિક્ખારમત્તાતિ પરિક્ખારગ્ગહણં. **તત્રટ્ઠકપચ્ચત્થરણન્તિ** અત્તના અનધિટ્ઠહિત્વા તત્થેવ તિટ્ઠનકપચ્ચત્થરણં . પચ્ચત્થરણાદીનઞ્ચેત્થ નવમાદિભાવો યથાવુત્તપટિપાટિયા દટ્ઠબ્બો, ન તેસં તથા પતિનિયતભાવતો. કસ્મા?

તથા નધારણતો. દુપ્પોસભાવેન મહાગજા વિયાતિ **મહાગજા**. યદિ ઇતરેપિ અપ્પિચ્છતાદિસભાવા, કિં તેસમ્પિ વસેન અયં દેસના ઇચ્છિતાતિ? નોતિ આહ “**ભગવા પના**”તિઆદિ. કાયપરિહારો પયોજનં એતેનાતિ કાયપરિહારિકં. તેનાહ “**કાયં પરિહરણમત્તકેના**”તિ.

ચતૂસુ દિસાસુ સુખવિહારતાય સુખવિહારટ્ઠાનભૂતા ચતસ્સો દિસા એતસ્સાતિ ચતુદ્દિસો ચતુદ્દિસો એવ **ચાતુદ્દિસો**. તાસુ એવ કત્થચિ સત્તે વા સઙ્ખારે વા ભયેન ન પટિહનતિ, સયં વા તેન ન પટિહઞ્ઞતીતિ **અપ્પટિઘો**. **સન્તુસ્સમાનો ઇતરીતરેના**તિ ઉચ્ચાવચેન પચ્ચયેન સકેન, સન્તેન, સમમેવ ચ તુસ્સનકો. પરિચ્ચ સયન્તિ, કાયચિત્તાનિ પરિસયન્તિ અભિભવન્તીતિ **પરિસ્સયા**, સીહબ્યગ્ઘાદયો, કામચ્છન્દાદયો ચ, તે પરિસ્સયે અધિવાસનખન્તિયા વિનયાદીહિ ચ **સહિતા** ખન્તા, અભિભવિતા ચ. થદ્ધભાવકરભયાભાવેન **અછમ્ભી**. **એકો ચરે**તિ એકાકી હુત્વા ચરિતું સક્કુણેય્ય. **ખગ્ગવિસાણકપ્પો**તિ તાય એવ એકવિહારિતાય ખગ્ગમિગસિઙ્ગસમો.

અસઞ્જાતવાતાભિઘાતેહિ સિયા સકુણો અપક્ખકોતિ “**પક્ખી સકુણો**”તિ વિસેસેત્વા વુત્તો.

નીવરણપ્પહાનકથાવણ્ણના

૨૧૬. વત્તબ્બતં આપજ્જતીતિ ‘‘અસુકસ્સ ભિક્ખુનો અરઞ્ઞે તિરચ્છાનગતાનં વિય, વનચરકાનં વિય ચ નિવાસમત્તમેવ, ન પન અરઞ્ઞવાસાનુચ્છવિકા કાચિ સમ્માપટિપત્તી’’તિ અપવાદવસેન વત્તબ્બતં, આરઞ્ઞકેહિ વા તિરચ્છાનગતેહિ, વનચરવિસભાગજનેહિ વા સદ્ધિં વિપ્પટિપત્તિવસેન વત્તબ્બતં આપજ્જતિ. કાળકસદિસત્તા **કાળકં**, થુલ્લવજ્જં. તિલકસદિસત્તા **તિલકં**, અણુમત્તવજ્જં.

વિવિત્તન્તિ જનવિવિત્તં. તેનાહ “**સુઞ્ઞ**”ન્તિ. તં પન જનસદ્દઘોસાભાવેનેવ વેદિતબ્બં સદ્દકણ્ટકત્તા ઝાનસ્સાતિ આહ “**અપ્પસદ્દં અપ્પનિગ્ઘોસન્તિ અત્થો**”તિ. **એતદેવા**તિ નિસ્સદ્દતંયેવ. **વિહારો** પાકારપરિચ્છિન્નો સકલો આવાસો. **અડ્ઢયોગો**તિ દીઘપાસાદો, ‘‘ગરુળસણ્ઠાનપાસાદો’’તિપિ વદન્તિ. **પાસાદો**તિ ચતુરસ્સપાસાદો. **હમ્મિયં** મુણ્ડચ્છદનપાસાદો . **અટ્ટો** પટિરાજૂનં પટિબાહનયોગ્ગો ચતુપઞ્ચભૂમકો પતિસ્સયવિસેસો. **માળો** એકકૂટસઙ્ગહિતો અનેકકોણવન્તો પતિસ્સયવિસેસો. અપરો નયો **વિહારો** નામ દીઘમુખપાસાદો. **અડ્ઢયોગો** એકપસ્સચ્છદનકસેનાસનં. તસ્સ કિર એકપસ્સે ભિત્તિ ઉચ્ચતરા હોતિ, ઇતરપસ્સે નીચા, તેન તં એકપસ્સછદનકં હોતિ. **પાસાદો** નામ આયતચતુરસ્સપાસાદો. **હમ્મિયં** મુણ્ડચ્છદનકં ચન્દિકઙ્ગણયુત્તં. **ગુહા** નામ કેવલા પબ્બતગુહા. **લેણં** દ્વારબદ્ધં પબ્ભારં. સેસં વુત્તનયમેવ. **મણ્ડપો**તિ સાખામણ્ડપો.

વિહારસેનાસનન્તિ પતિસ્સયભૂતં સેનાસનં. **મઞ્ચપીઠસેનાસન**ન્તિ મઞ્ચપીઠઞ્ચેવ મઞ્ચપીઠસમ્બન્ધસેનાસનઞ્ચ. ચિમિલિકાદિ સન્થરિતબ્બતો **સન્થતસેનાસનં**. અભિસઙ્ખરણાભાવતો સયનસ્સ નિસજ્જાય ચ કેવલં ઓકાસભૂતં સેનાસનં. ‘‘વિવિત્તં સેનાસન’’ન્તિ ઇમિના **સેનાસનગ્ગહણેન સઙ્ગહિતમેવ** સામઞ્ઞજોતનાભાવતો.

યદિ એવં કસ્મા ‘‘અરઞ્ઞ’’ન્તિઆદિ વુત્તન્તિ આહ “**ઇમ પના**”તિઆદિ. “**ભિક્ખુનીનં વસેન આગત**”ન્તિ ઇદં વિનયે તથા આગતતં સન્ધાય વુત્તં, અભિધમ્મેપિ પન ‘‘અરઞ્ઞન્તિ નિક્ખમિત્વા બહિ ઇન્દખીલા, સબ્બમેતં અરઞ્ઞ’’ન્તિ (વિભ॰ ૫૨૯) આગતમેવ. તત્થ હિ યં ન ગામપદેસન્તોગધં, તં ‘‘અરઞ્ઞ’’ન્તિ નિપ્પરિયાયવસેન તથા વુત્તં. ધુતઙ્ગનિદ્દેસે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૩૧) યં વુત્તં, તં યુત્તં,તસ્મા તત્થ વુત્તનયેન ગહેતબ્બન્તિ અધિપ્પાયો. **રુક્ખમૂલ**ન્તિ રુક્ખસમીપં. વુત્તઞ્હેતં ‘‘યાવતા મજ્ઝન્હિકે કાલે સમન્તા છાયા ફરતિ, નિવાતે પણ્ણાનિ નિપતન્તિ,

એત્તાવતા રુક્ખમૂલ’’ન્તિ. **સેલ**-સદ્દો અવિસેસતો પબ્બતપરિયાયોતિ કત્વા વુત્તં “**પબ્બતન્તિ સેલ**”ન્તિ, ન સિલામયમેવ, પંસુમયાદિકો તિવિધોપિ પબ્બતો એવાતિ. **વિવરન્તિ** દ્વિન્નં પબ્બતાનં મિથો આસન્નતરે ઠિતાનં ઓવરકાદિસદિસં વિવરં, એકસ્મિંયેવ વા પબ્બતે. **ઉમઙ્ગસદિસન્તિ** સુદઙ્ગાસદિસં. **મનુસ્સાનં અનુપચારટ્ઠાનન્તિ** પકતિસઞ્ચારવસેન મનુસ્સેહિ ન સઞ્ચરિતબ્બટ્ઠાનં. **આદિ**-સદ્દેન ‘‘વનપત્થન્તિ વનસણ્ડાનમેતં સેનાસનાનં અધિવચનં, વનપત્થન્તિ ભીસનકાનમેતં, વનપત્થન્તિ સલોમહંસાનમેતં, વનપત્થન્તિ પરિયન્તાનમેતં, વનપત્થન્તિ ન મનુસ્સૂપચારાનમેતં, વનપત્થન્તિ દુરભિસમ્ભવાનમેતં સેનાસનાનં અધિવચન’’ન્તિ (વિભ॰ ૫૩૧) ઇમં પાળિસેસં સઙ્ગણ્હાતિ. **અચ્છન્નન્તિ** કેનચિ છદનેન અન્તમસો રુક્ખસાખાયપિ ન છાદિતં. **નિક્કડ્ઢિત્વાતિ** નીહરિત્વા. **પબ્ભારલેણસદિસેતિ** પબ્ભારસદિસે લેણસદિસે ચ.

પિણ્ડપાતપરિયેસનં પિણ્ડપાતો ઉત્તરપદલોપેનાતિ આહ “**પિણ્ડપાતપરિયેસનતો પટિક્કન્તો**”તિ . **પલ્લઙ્કન્તિ** એત્થ **પરિ**સદ્દો ‘‘સમન્તતો’’તિ એતસ્સ અત્થે, તસ્મા વામોરુઞ્ચ દક્ખિણોરુઞ્ચ સમં ઠપેત્વા ઉભો પાદે અઞ્ઞમઞ્ઞં સમ્બન્ધિત્વા નિસજ્જા પલ્લઙ્કન્તિ આહ “**સમન્તતો ઊરુબદ્ધાસન**”ન્તિ. ઊરૂનં બન્ધનવસેન નિસજ્જા **પલ્લઙ્કં. આભુજિત્વાતિ** ચ યથા પલ્લઙ્કવસેન નિસજ્જા હોતિ, એવં ઉભો પાદે આભુગ્ગે ભઞ્જિતે કત્વા, તં પન ઉભિન્નં પાદાનં તથા સમ્બન્ધતાકરણન્તિ આહ “**બન્ધિત્વા**”તિ.

હેટ્ઠિમકાયસ્સ ચ અનુજુકં ઠપનં નિસજ્જાવચનેનેવ બોધિતન્તિ ‘‘ઉજું કાય’’ન્તિ એત્થ કાય-સદ્દો ઉપરિમકાયવિસયોતિ આહ “**ઉપરિમં સરીરં ઉજું ઠપેત્વા**”તિ. તં પન ઉજુકઠપનં સરૂપતો, પયોજનતો ચ દસ્સેતું “**અટ્ઠારસા**”તિઆદિ વુત્તં. **ન પણમન્તીતિ** ન ઓનમન્તિ. **ન પરિપતતીતિ** ન વિગચ્છતિ વીથિં ન લઙ્ઘેતિ. તતો એવ પુબ્બેનાપરં વિસેસપ્પત્તિયા કમ્મટ્ઠાનં **વુદ્ધિં વિરૂળ્હિં વેપુલ્લં ઉપગચ્છતિ. પરિમુખન્તિ** એત્થ **પરિ**સદ્દો અભિ-સદ્દેન સમાનત્થોતિ આહ “**કમ્મટ્ઠાનાભિમુખ**”ન્તિ, બહિદ્ધા પુથુત્તારમ્મણતો નિવારેત્વા કમ્મટ્ઠાનંયેવ પુરક્ખત્વાતિ અત્થો. સમીપત્થો વા **પરિ**સદ્દોતિ દસ્સેન્તો “**મુખસમીપે વા કત્વા**”તિ આહ. એત્થ ચ યથા ‘‘વિવિત્તં સેનાસનં ભજતી’’તિઆદિના ભાવનાનુરૂપં સેનાસનં દસ્સિતં, એવં ‘‘નિસીદતી’’તિ ઇમિના અલીનાનુદ્ધચ્ચપક્ખિયો સન્તો ઇરિયાપથો દસ્સિતો. ‘‘પલ્લઙ્કં આભુજિત્વા’’તિ ઇમિના નિસજ્જાય દળ્હભાવો, ‘‘પરિમુખં સતિં ઉપટ્ઠપેત્વા’’તિ ઇમિના આરમ્મણપરિગ્ગહૂપાયો. **પરીતિ પરિગ્ગહટ્ઠો** ‘‘પરિણાયિકા’’તિઆદીસુ વિય. **મુખન્તિ નિય્યાનટ્ઠો** ‘‘સુઞ્ઞતવિમોક્ખમુખ’’ન્તિઆદીસુ વિય. પટિપક્ખતો નિગ્ગમનટ્ઠો હિ નિય્યાનટ્ઠો, તસ્મા પરિગ્ગહિતનિય્યાનન્તિ સબ્બથા ગહિતાસમ્મોસં પરિચત્તસમ્મોસં **સતિં કત્વા**, પરમં સતિનેપક્કં ઉપટ્ઠપેત્વાતિ અત્થો.

૨૧૭. અભિજ્ઝાયતિ ગિજ્ઝતિ અભિકઙ્ખતિ એતાયાતિ **અભિજ્ઝા**, લોભો. **લુજ્જનટ્ઠેનાતિ** ભિજ્જનટ્ઠેન, ખણે ખણે ભિજ્જનટ્ઠેનાતિ અત્થો. **વિક્ખમ્ભનવસેનાતિ** એત્થ **વિક્ખમ્ભનં** અનુપ્પાદનં અપ્પવત્તનં, ન પટિપક્ખાનં સુપ્પહીનતા. “**પહીનત્તા**”તિ ચ પહીનસદિસતં સન્ધાય વુત્તં ઝાનસ્સ અનધિગતત્તા. તથાપિ નયિદં ચક્ખુવિઞ્ઞાણં વિય સભાવતો વિગતાભિજ્ઝં, અથ ખો ભાવનાવસેન, તેનાહ “**ન ચક્ખુવિઞ્ઞાણસદિસેના**”તિ. **એસેવ નયોતિ** યથા ઇમસ્સ ચિત્તસ્સ ભાવનાય પરિભાવિતત્તા વિગતાભિજ્ઝતા, એવં અબ્યાપન્નં વિગતથિનમિદ્ધં અનુદ્ધતં નિબ્બિચિકિચ્છઞ્ચાતિ અત્થો. **પુરિમપકતિન્તિ** પરિસુદ્ધપણ્ડરસભાવં. ‘‘યા ચિત્તસ્સ અકલ્યતાતિ’’આદિના (ધ॰ સ॰ ૧૧૬૨; વિભ॰ ૫૪૬) થિનસ્સ, ‘‘યા કાયસ્સ અકલ્યતા’’તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧૧૬૩; વિભ॰ ૫૪૬) ચ મિદ્ધસ્સ અભિધમ્મે નિદ્દિટ્ઠત્તા વુત્તં “**થિનં ચિત્તગેલઞ્ઞં, મિદ્ધં ચેતસિકગેલઞ્ઞ**”ન્તિ. સતિપિ અઞ્ઞમઞ્ઞં અવિપ્પયોગે ચિત્તકાયલહુતાદીનં વિય ચિત્તચેતસિકાનં યથાકમ્મં તં તં વિસેસસ્સ યા તેસં અકલ્યતાદીનં વિસેસપ્પચ્ચયતા, અયમેતેસં સભાવોતિ દટ્ઠબ્બં. **આલોકસઞ્ઞીતિ** એત્થ અતિસયત્થવિસિટ્ઠઅત્થિ અત્થાવબોધકો અયમીકારોતિ

દસ્સેન્તો આહ ''**રત્તિમ્પિ…પે॰… સમન્નાગતો**''તિ. **ઇદં ઉભયન્તિ** સતિસમ્પજઞ્ઞમાહ. **અતિક્કમિત્વા** વિક્ખમ્ભનવસેન પજહિત્વા. ''કથમિદ''ન્તિ પવત્તિયા કથઙ્કથા, વિચિકિચ્છા. સા એતસ્સ અત્થીતિ કથઙ્કથી, ન કથઙ્કથીતિ **અકથંકથી**, નિબ્બિચિકિચ્છો. **લક્ખણાદિભેદતો**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન પચ્ચયપહાનપહાયકાદીનમ્પિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. તેપિ હિ ભેદતો વત્તબ્બાતિ.

૨૧૮. તેસન્તિ ઇણવસેન ગહિતધનાનં. **પરિયન્તો**તિ દાતબ્બસેસો. **સો બલવપામોજ્જં લભતિ** ''ઇણપલિબોધતો મુત્તોમ્હી''તિ. **સોમનસ્સં અધિગચ્છતિ** ''જીવિકાનિમિત્તં અત્થી''તિ.

૨૧૯. વિસભાગવેદનુપ્પત્તિયાતિ દુક્ખવેદનુપ્પત્તિયા. દુક્ખવેદના હિ સુખવેદનાય કુસલવિપાકસન્તાનસ્સ વિરોધિતાય વિસભાગા. **ચતુઇરિયાપથં છિન્દન્તો**તિ ચતુબ્બિધમ્પિ ઇરિયાપથપ્પવત્તિં પચ્છિન્દન્તો. બ્યાધિકો હિ યથા ઠાનગમનેસુ અસમત્થો, એવં નિસજ્જાદીસુપિ અસમત્થો હોતિ. **આબાધેતી**તિ પીળેતિ. વાતાદીનં વિકારો વિસમાવત્થા બ્યાધીતિ આહ ''**તંસમુટ્ઠાનેન દુક્ખેન દુક્ખિતો**''તિ. દુક્ખવેદનાય પન બ્યાધિભાવે મૂલબ્યાધિના **આબાધિકો** આદિતો બાધતીતિ કત્વા. અનુબન્ધબ્યાધિના **દુક્ખિતો** અપરાપરં સઞ્જાતદુક્ખોતિ કત્વા. **ગિલાનો**તિ ધાતુસઙ્ખયેન પરિક્ખીણસરીરો. અપ્પમત્તકં વા બલં **બલમત્તા. તદુભયન્તિ** પામોજ્જં, સોમનસ્સઞ્ચ. તત્થ **લભેથ પામોજ્જં** ''રોગતો મુત્તોમ્હી''તિ. **અધિગચ્છેય્ય સોમનસ્સં** ''અત્થિ મે કાયે બલ''ન્તિ.

૨૨૦. સેસન્તિ ''તસ્સ હિ 'બન્ધના મુત્તોમ્હી'તિ આવજ્જયતો તદુભયં હોતિ. તેન વુત્ત''ન્તિ એવમાદિ. **વુત્તનયેનેવા**તિ પઠમદુતિયપદેસુ વુત્તનયેનેવ. **સબ્બપદેસૂ**તિ અવસિટ્ઠપદેસુ તતિયાદીસુ કોટ્ઠાસેસુ.

૨૨૧-૨૨૨. ન અત્તનિ અધીનોતિ ન અત્તાયત્તો. **પરાધીનો**તિ પરાયત્તો. અપરાધીનતાય ભુજો વિય અત્તનો કિચ્ચે એસિતબ્બોતિ **ભુજિસ્સો**. સવસોતિ આહ ''**અત્તનો સન્તકો**''તિ. અનુદકતાય કં પાનીયં તારેન્તિ એત્થાતિ **કન્તારો**તિ આહ ''**નિરુદકં દીઘમગ્ગ**''ન્તિ.

૨૨૩. તત્રાતિ તસ્મિં દસ્સને. **અયન્તિ** ઇદાનિ વુચ્ચમાના **સદિસતા**. યેન ઇણાદીનં ઉપમાભાવો, કામચ્છન્દાદીનઞ્ચ ઉપમેય્યભાવો હોતિ, સો નેસં ઉપમોપમેય્યસમ્બન્ધો સદિસતાતિ દટ્ઠબ્બં. **યો યમ્હિ કામચ્છન્દેન રજ્જતી**તિ યો પુગ્ગલો યમ્હિ કામરાગસ્સ વત્થુભૂતે પુગ્ગલે કામચ્છન્દવસેન રત્તો હોતિ. **તં વત્થું ગણ્હાતી**તિ તં તણ્હાવત્થું ''મમેત''ન્તિ ગણ્હાતિ.

ઉપદ્દવેથાતિ ઉપદ્દવં કરોથ.

નક્ખત્તસ્સાતિ મહસ્સ. **મુત્તો**તિ બન્ધનતો મુત્તો.

વિનયે અપકતઞ્ઞુનાતિ વિનયક્કમે અકુસલેન. સો હિ કપ્પિયાકપ્પિયં યાથાવતો ન જાનાતિ. તેનાહ ''**કિસ્મિઞ્ચિદેવા**''તિઆદિ.

ગચ્છતિપીતિ થોકં થોકં ગચ્છતિપિ. ગચ્છન્તો પન તાય એવ ઉસ્સઙ્કિતપરિસઙ્કિતતાય તત્થ તત્થ **તિટ્ઠતિપિ**. ઈદિસે કન્તારે ગતો ''કો જાનાતિ કિં ભવિસ્સતી''તિ **નિવત્તતિપિ**, તસ્મા **ગતટ્ઠાનતો અગતટ્ઠાનમેવ બહુતરં હોતિ. સદ્ધાય ગણ્હિતું** સદ્ધેય્યં વત્થું ''ઇદમેવ''ન્તિ સદ્દહિતું **ન સક્કોતિ. અત્થિ નત્થી**તિ ''અત્થિ નુ ખો, નત્થિ નુ ખો''તિ. અરઞ્ઞં પવિટ્ઠસ્સ આદિમ્હિ એવ સપ્પનં **આસપ્પનં**. પરિ પરિતો, ઉપરૂપરિ વા સપ્પનં **પરિસપ્પનં**. ઉભયેનપિ

તત્થેવ પરિબ્ભમનં વદતિ. તેનાહ "**અપરિયોગાહન**"ન્તિ. **છમ્ભિતત્ત**ન્તિ અરઞ્ઞસઞ્ઞાય ઉપ્પન્નં છમ્ભિતભાવં, ઉત્રાસન્તિ અત્થો.

૨૨૪. તત્રાયં સદિસતાતિ એત્થાપિ વુત્તનયાનુસારેન સદિસતા વેદિતબ્બા. યદઙ્ગેન હિ કામચ્છન્દાદયો ઇણાદિસદિસા, તદઙ્ગેન તેસં પહાનં આણણ્યાદિસદિસં અભાવોતિ કત્વા. **છ ધમ્મે**તિ અસુભનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહો, અસુભભાવનાનુયોગો, ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતા, ભોજને મત્તઞ્ઞુતા, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ ઇમે છ ધમ્મે. **ભાવેત્વા**તિ બ્રૂહેત્વા. **મહાસતિપટ્ઠાને** (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૨-૩૭૪) **વણ્ણયિસ્સામ** તત્થસ્સ અનુપ્પન્નાનુપ્પાદનઉપ્પન્નપહાનાદિવિભાવનવસેન સવિસેસં પાળિયા આગતત્તા. એસ નયો બ્યાપાદાદિપ્પહાનકભાવેપિ. **પરવત્થુમ્હી**તિ આરમ્મણભૂતે પરસ્મિં વત્થુસ્મિં.

અનત્થકરોતિ અત્તનો પરસ્સ ચ અનત્થાવહો. **છ ધમ્મે**તિ મેત્તાનિમિત્તસ્સ ઉગ્ગહો, મેત્તાભાવનાનુયોગો , કમ્મસ્સકતા, પટિસઙ્ખાનબહુલતા, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ ઇમે છ ધમ્મે. **તત્થેવા**તિ મહાસતિપટ્ઠાનેયેવ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૨-૩૭૪). ચારિત્તસીલં ઉદ્દિસ્સ પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદં **આચારપણ્ણત્તિ**.

બન્ધનાગારં પવેસિતત્તા અલદ્ધનક્ખત્તાનુભવો પુરિસો "**નક્ખત્તદિવસે બન્ધનાગારં પવેસિતો પુરિસો**"તિ વુત્તો, નક્ખત્તદિવસે એવ વા તદનનુભવનત્થં તથા કતો. **મહાઅનત્થકર**ન્તિ દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થહાપનમુખેન મહતો અનત્થસ્સ કારકં. **છ ધમ્મે**તિ અતિભોજને નનિમિત્તગ્ગાહો, ઇરિયાપથસમ્પરિવત્તનતા, આલોકસઞ્ઞામનસિકારો, અબ્ભોકાસવાસો, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ ઇમે છ ધમ્મે.

ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચે **મહાઅનત્થકર**ન્તિ પરાયત્તતાપાદનતો વુત્તનયેન મહતો અનત્થસ્સ કારકન્તિ. અત્થો **છ ધમ્મે**તિ બહુસ્સુતતા, પરિપુચ્છકતા, વિનયે પકતઞ્ઞુતા, વુડ્ઢસેવિતા, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ ઇમે છ ધમ્મે.

બલવાતિ પચ્ચત્થિકવિધમનસમત્થેન બલેન બલવા. **સજ્જાવુધો**તિ સન્નદ્ધધનુઆદિઆવુધો. સૂરવીરસેવકજનવસેન **સપરિવારો**. **ત**ન્તિ યથાવુત્તં પુરિસં. બલવન્તતાય, સજ્જાવુધતાય, સપરિવારતાય ચ **ચોરા દૂરતોવ દિસ્વા પલાયેય્યું**. **અનત્થકારિકા**તિ સમ્માપટિપત્તિયા વિબન્ધકરણતો વુત્તનયેન અનત્થકારિકા. **છ ધમ્મે**તિ બહુસ્સુતતા, પરિપુચ્છકતા, વિનયે પકતઞ્ઞુતા, અધિમોક્ખબહુલતા, કલ્યાણમિત્તતા, સપ્પાયકથાતિ ઇમે છ ધમ્મે. યથા બાહુસચ્ચાદીનિ ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચસ્સ પહાનાય સંવત્તન્તિ, એવં વિચિકિચ્છાય પીતિ ઇધાપિ બહુસ્સુતતાદયો ગહિતા. કલ્યાણમિત્તતા સપ્પાયકથા વિય પચ્ચન્નં, તસ્મા તસ્સ તસ્સ અનુચ્છવિકસેવનતા વેદિતબ્બા. સમ્માપટિપત્તિયા અપ્પટિપત્તિનિમિત્તતામુખેન વિચિકિચ્છા મિચ્છાપટિપત્તિમેવ પરિબ્રૂહેતીતિ તસ્સા પહાનં દુચ્ચરિતવિધૂનનૂપાયોતિ આહ "**દુચ્ચરિતકન્તારં નિત્થરિત્વા**"તિઆદિ.

૨૨૫. પામોજ્જં નામ તરુણપીતિ, સા કથઞ્ચિપિ તુટ્ઠાવત્થાતિ આહ "**પામોજ્જં જાયતીતિ તુટ્ઠાકારો જાયતી**"તિ. **તુટ્ઠસ્સા**તિ ઓક્કન્તિકભાવપ્પત્તાય પીતિયા વસેન તુટ્ઠસ્સ. અત્તનો સવિપ્ફારિકતાય, અત્તસમુટ્ઠાનપણીતરૂપુપ્પત્તિયા ચ **સકલસરીરં ખોભયમાના** ફરણલક્ખણા **પીતિ જાયતિ**. પીતિસહિતં પીતિ ઉત્તરપદલોપેન, કિં પન તં ? મનો. પીતિ મનો એતસ્સાતિ પીતિમનો, તસ્સ **પીતિમનસ્સ**. તયિદં અત્થમત્તમેવ દસ્સેન્તો "**પીતિસમ્પયુત્તચિત્તસ્સા**"તિ આહ. **કાયો**તિ ઇધ અરૂપકલાપો અધિપ્પેતો, ન વેદનાદિક્ખન્ધત્તયમેવાતિ આહ "**નામકાયો પસ્સમ્ભતી**"તિ, પસ્સદ્ધિદ્વયસ્સ પીતિવસેનેત્થ પસ્સમ્ભનં અધિપ્પેતં. **વિગતદરથો**તિ

પહીનઉદ્ધચ્ચાદિકિલેસદરથો. વુત્તપ્પકારાય પુબ્બભાગભાવનાય વસેન ચેતસિકસુખં પટિસંવેદેન્તોયેવ તંસમુટ્ઠાનપણીતરૂપફુટ્ઠસરીરતાય કાયિકમ્પિ સુખં વેદેતીતિ આહ "**કાયિકમ્પિ ચેતસિકમ્પિ સુખં વેદયતી**"તિ. **ઇમિના**તિ ''સુખં પટિસંવેદેતી''તિ એવં વુત્તેન. સંકિલેસપક્ખતો નિક્ખન્તત્તા, પઠમજ્ઝાનપક્ખિકત્તા ચ **નેક્ખમ્મસુખેન. સુખિતસ્સા**તિ સુખિનો.

પઠમજ્ઝાનકથાવણ્ણના

૨૨૬. ''ચિત્તં સમાધિયતી''તિ એતેન ઉપચારવસેનપિ અપ્પનાવસેનપિ ચિત્તસ્સ સમાધાનં કથિતં. એવં સન્તે ''સો વિવિચ્ચેવ કામેહી''તિઆદિકા દેસના કિમત્થિયાતિ આહ "**સો વિવિચ્ચેવ કામેહિ...પે॰... વુત્ત**"ન્તિ. તત્થ **ઉપરિવિસેસદસ્સનત્થ**ન્તિ પઠમજ્ઝાનાદિઉપરિવત્તબ્બવિસેસદસ્સનત્થં. ન હિ ઉપચારસમાધિસમધિગમેન વિના પઠમજ્ઝાનાદિવિસેસો સમધિગન્તું સક્કા. પામોજ્જુપ્પાદાદીહિ કારણપરમ્પરા દુતિયજ્ઝાનાદિસમધિગમેપિ ઇચ્છિતબ્બાવ પટિપદાઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિ વિય દુતિયમગ્ગાદિસમધિગમેતિ દટ્ઠબ્બં. **તસ્સ સમાધિનો**તિ ''સુખિનો ચિત્તં સમાધિયતી''તિ એવં સાધારણવસેન વુત્તો યો અપ્પનાલક્ખણો, તસ્સ સમાધિનો. **પભેદદસ્સનત્થ**ન્તિ દુતિયજ્ઝાનાદિવિભાગસ્સ ચેવ અભિઞ્ઞાદિવિભાગસ્સ ચ પભેદદસ્સનત્થં. કરો વુચ્ચતિ પુપ્ફસમ્ભવં ગબ્ભાસયે કરીયતીતિ કત્વા, કરતો જાતો કાયો કરજકાયો, તદુપસનિસ્સયો ચતુસન્તતિરૂપસમુદાયો. કામં નામકાયોપિ વિવેકજેન પીતિસુખેન તથાલદ્ધુપકારો, ''અભિસન્દેતી''તિઆદિવચનતો પન રૂપકાયો ઇધાધિપ્પેતોતિ આહ "**ઇમં કરજકાય**"ન્તિ. **અભિસન્દેતી**તિ અભિસન્દનં કરોતિ. તં પન ઝાનમયેન પીતિસુખેન કરજકાયસ્સ તિન્તભાવાપાદનં, સબ્બત્થકમેવ લૂખભાવાપનયનન્તિ આહ "**તેમેતી**"તિઆદિ, તયિદં અભિસન્દનં અત્થતો યથાવુત્તપીતિસુખસમુટ્ઠાનેહિ પણીતરૂપેહિ કાયસ્સ પરિપ્ફરણં દટ્ઠબ્બં. "**પરિસન્દેતી**"તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. સબ્બં એતસ્સ અત્થીતિ સબ્બવા, તસ્સ **સબ્બાવતો**. અવયવાવયવિસમ્બન્ધે અવયવિનિ સામિવચનન્તિ અવયવીવિસયો **સબ્બ**-સદ્દો, તસ્મા વુત્તં "**સબ્બકોટ્ઠાસવતો**"તિ. **અફુટં નામ ન હોતિ** યત્થ યત્થ કમ્મજરૂપં, તત્થ તત્થ ચિત્તજરૂપસ્સ અભિબ્યાપનતો. તેનાહ "**ઉપાદિન્નકસન્તતી**"તિઆદિ.

૨૨૭. **છેકો**તિ કુસલો. તં પનસ્સ કોસલ્લં ન્હાનિયચુણ્ણાનં સન્નને પિણ્ડીકરણે ચ સમત્થતાવસેન વેદિતબ્બન્તિ આહ "**પટિબલો**"તિઆદિ. **કંસ**-સદ્દો ''મહતિયા કંસપાતિયા''તિઆદીસુ સુવણ્ણે આગતો.

''કંસો ઉપહતો યથા''તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૧૩૪) કિત્તિમલોહે, કત્થચિ પણ્ણત્તિમત્તે ''ઉપકંસો નામ રાજાપિ મહાકંસસ્સ અત્રજો''તિઆદિ, [જા॰ અટ્ઠ॰ ૪.૧૦ ઘટપણ્ડિતજાતકવણ્ણનાયં (અત્થતો સમાનં)] ઇધ પન યત્થ કત્થચિ લોહેતિ આહ "**યેન કેનચિ લોહેન કતભાજને**"તિ. **સ્નેહાનુગતા**તિ **ઉદકસિનેહેન** અનુપવિસનવસેન ગતા ઉપગતા. **સ્નેહપરેતા**તિ ઉદકસિનેહેન પરિતો ગતા સમન્તતો ફુટ્ઠા, તતો એવ **સન્તરબાહિરા** ફુટ્ઠા સિનેહેન, એતેન સબ્બસો ઉદકેન તેમિતભાવમાહ. "**ન ચ પગ્ઘરણી**"તિ એતેન તિન્તસ્સપિ તસ્સ ઘનથદ્ધભાવં વદતિ. તેનાહ "**ન ચ બિન્દું બિન્દુ**"ન્તિઆદિ.

દુતિયજ્ઝાનકથાવણ્ણના

૨૨૯. તાહિ તાહિ ઉદકસિરાહિ ઉબ્ભિજ્જતીતિ ઉબ્ભિદં, ઉબ્ભિદં ઉદકં એતસ્સાતિ **ઉબ્ભિદોદકો. ઉબ્ભિન્નઉદકો**તિ નદીતીરે ખતકૂપકો વિય ઉબ્ભિજ્જનકઉદકો. **ઉગ્ગચ્છનકઉદકો**તિ ધારાવસેન ઉટ્ઠહનઉદકો. કસ્મા પનેત્થ ઉબ્ભિદોદકોવ રહદો ગહિતો, ન ઇતરોતિ આહ "**હેટ્ઠા ઉગ્ગચ્છનઉદકઞ્હી**"તિઆદિ.

ધારાનિપાતપુબ્બુળકેહીતિ ધારાનિપાતેહિ ઉદકપુબ્બુળકેહિ ચ, ‘‘ફેણપટલેહિ ચા’’તિ વત્તબ્બં. **સન્નિસિન્નમેવા**તિ અપરિક્ખોભતાય નિચ્ચલમેવ, સુપ્પસન્નમેવાતિ અધિપ્પાયો. **સેસ**ન્તિ ‘‘અભિસન્દેતી’’તિઆદિકં.

તતિયજ્ઝાનકથાવણ્ણના

૨૩૧. ઉપ્પલાનીતિ ઉપ્પલગચ્છાનિ. **સેતરત્તનીલેસૂ**તિ ઉપ્પલેસુ, સેતુપ્પલરત્તુપ્પલનીલુપ્પલેસૂતિ અત્થો. **યં કિઞ્ચિ ઉપ્પલં ઉપ્પલમેવ** સામઞ્ઞગહણતો . **સતપત્ત**ન્તિ એત્થ **સત**-સદ્દો બહુપરિયાયો ‘‘સતગ્ઘી’’તિઆદીસુ વિય, તેન અનેકસતપત્તસ્સપિ સઙ્ગહો સિદ્ધો હોતિ. લોકે પન ‘‘રત્તં પદુમં, સેતં પુણ્ડરીક’’ન્તિપિ વુચ્ચતિ. યાવ અગ્ગા, યાવ ચ મૂલા ઉદકેન અભિસન્દનાદિસમ્ભવદસ્સનત્થં **ઉદકાનુગ્ગતગ્ગહણં**. ઇધ ઉપ્પલાદીનિ વિય કરજકાયો, ઉદકં વિય તતિયજ્ઝાનસુખં.

ચતુત્થજ્ઝાનકથાવણ્ણના

૨૩૩. યસ્મા ‘‘પરિસુદ્ધેન ચેતસા’’તિ ચતુત્થજ્ઝાનચિત્તમાહ, તઞ્ચ રાગાદિઉપક્કિલેસાપગમનતો નિરુપક્કિલેસં નિમ્મલં, તસ્મા આહ ‘‘**નિરુપક્કિલેસટ્ઠેન પરિસુદ્ધ**’’ન્તિ. યસ્મા પન પારિસુદ્ધિયા એવ પચ્ચયવિસેસેન પવત્તિવિસેસો પરિયોદાતતા સુવણ્ણસ્સ નિઘંસનેન પભસ્સરતા વિય, તસ્મા આહ ‘‘**પભસ્સરટ્ઠેન પરિયોદાતન્તિ વેદિતબ્બ**’’ન્તિ. ઇદન્તિ ઓદાતવચનં. **ઉતુફરણત્થ**ન્તિ ઉણ્હઉતુનો ફરણદસ્સનત્થં. **ઉતુફરણં ન હોતિ** સવિસેસન્તિ અધિપ્પાયો, તેનાહ ‘‘**તઙ્ખણ...પે॰... બલવં હોતી**’’તિ. **વત્થં વિય કરજકાયો**તિ યોગિનો કરજકાયો વત્થં વિય દટ્ઠબ્બો ઉતુફરણસદિસેન ચતુત્થજ્ઝાનસુખેન ફરિતબ્બત્તા. પુરિસસ્સ સરીરં વિય ચતુત્થજ્ઝાનં દટ્ઠબ્બં ઉતુફરણટ્ઠાનિયસ્સ સુખસ્સ નિસ્સયભાવતો, તેનાહ ‘‘**તસ્મા**’’તિઆદિ. એત્થ ચ ‘‘પરિસુદ્ધેન ચેતસા’’તિ ચેતો ગહણેન ઝાનસુખં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં, તેનાહ ‘‘**ઉતુફરણં વિય ચતુત્થજ્ઝાનસુખ**’’ન્તિ. નનુ ચ ચતુત્થજ્ઝાને સુખમેવ નત્થીતિ? સચ્ચં નત્થિ સાતલક્ખણસન્તસભાવત્તા પનેત્થ ઉપેક્ખા ‘‘સુખ’’ન્તિ અધિપ્પેતા. તેન વુત્તં **સમ્મોહવિનોદનિયં** ‘‘ઉપેક્ખા પન સન્તત્તા, સુખમિચ્ચેવ ભાસિતા’’તિ. (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૨૩૨; વિસુદ્ધિ॰ ૨.૬૪૪; પટિ॰ મ॰ ૧૦૫, મહાનિ॰ અટ્ઠ॰ ૨૭)

ન અરૂપજ્ઝાનલાભીતિ ન વેદિતબ્બો અવિનાભાવતો, તેનાહ ‘‘**ન હી**’’તિઆદિ. તત્થ **ચુદ્દસહાકારેહી**તિ કસિણાનુલોમતો, કસિણપટિલોમતો, કસિણાનુલોમપટિલોમતો, ઝાનાનુલોમતો, ઝાનપટિલોમતો, ઝાનાનુલોમપટિલોમતો, ઝાનુક્કન્તિકતો, કસિણુક્કન્તિકતો, ઝાનકસિણુક્કન્તિકતો, અઙ્ગસઙ્કન્તિતો, આરમ્મણસઙ્કન્તિતો, અઙ્ગારમ્મણસઙ્કન્તિતો, અઙ્ગવવત્થાનતો , આરમ્મણવવત્થાનતોતિ ઇમેહિ ચુદ્દસહાકારેહિ. સતિપિ ઝાનેસુ આવજ્જનાદિવસીભાવે અયં વસીભાવો અભિઞ્ઞાનિબ્બત્તને એકન્તેન ઇચ્છિતબ્બોતિ દસ્સેન્તો આહ ‘‘**ન હિ...પે॰... હોતી**’’તિ. સ્વાયં નયો અરૂપસમાપત્તીહિ વિના ન ઇજ્ઝતીતિ તાયપેત્થ અવિનાભાવો વેદિતબ્બો. યદિ એવં કસ્મા પાળિયં ન આરુપ્પજ્ઝાનાનિ આગતાનીતિ? વિસેસતો ચ રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનપાદકત્તા સબ્બાભિઞ્ઞાનં તદન્તોગધા કત્વા તાય દેસિતા, ન અરૂપાવચરજ્ઝાનાનં ઇધ અનુપયોગતો, તેનાહ ‘‘**અરૂપજ્ઝાનાનિ આહરિત્વા કથેતબ્બાની**’’તિ.

વિપસ્સનાઞાણકથાવણ્ણના

૨૩૪. **સેસન્તિ** ''એવં સમાહિતે ચિત્તે''તિઆદીસુ વત્તબ્બં. ઞેય્યં જાનાતીતિ ઞાણં, તં પન ઞેય્યં પચ્ચક્ખં કત્વા પસ્સતીતિ દસ્સનં, ઞાણમેવ દસ્સનન્તિ ઞાણદસ્સનં. તયિદં ઞાણદસ્સનપદં સાસને અઞ્ઞત્થ ઞાણવિસેસે નિરૂળ્હં, તં સબ્બં અત્થુદ્ધારવસેન દસ્સેન્તો ''**ઞાણદસ્સનન્તિ મગ્ગઞાણમ્પિ વુચ્ચતી**''તિઆદિમાહ. યસ્મા વિપસ્સનાઞાણં તેભૂમકસઙ્ખારે અનિચ્ચાદિતો જાનાતિ, ભઙ્ગાનુપસ્સનતો પટ્ઠાય પચ્ચક્ખતો ચ તે પસ્સતિ તસ્મા આહ ''**ઇધ પન...પે॰... ઞાણદસ્સનન્તિ વુત્ત**''ન્તિ.

અભિનીહરતીતિ વુત્તનયેન અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતે તસ્મિં ચિત્તે વિપસ્સનાક્કમેન જાતે વિપસ્સનાભિમુખં પેસેતિ, તેનાહ ''**વિપસ્સના...પે॰... કરોતી**''તિ. તદભિમુખભાવો એવ હિસ્સ તન્નિન્નતાદિકરતા. **વુત્તોયેવ** બ્રહ્મજાલે. ઓદનકુમ્માસેહિ ઉપચીયતીતિ **ઓદનકુમ્માસૂપચયો. અનિચ્ચધમ્મો**તિ પભઙ્ગુતાય અદ્ધુવસભાવો. **દુગ્ગન્ધવિઘાતત્થાયા**તિ સરીરે દુગ્ગન્ધસ્સ વિગમાય. **ઉચ્છાદનધમ્મો**તિ ઉચ્છાદેતબ્બતાસભાવો. ઉચ્છાદનેન હિ સરીરે સેદગૂથપિત્તસેમ્હાદિધાતુક્ખોભગરુભાવદુગ્ગન્ધાનં અપગમો હોતિ. મહાસમ્બાહનં મલ્લાદીનં બાહુવડ્ઢનાદિઅત્થં હોતીતિ ''**ખુદ્દકસમ્બાહનેના**''તિ વુત્તં. **પરિમદ્દનધમ્મો**તિ પરિમદ્દિતબ્બતાસભાવો. **ભિજ્જતિ ચેવ વિકિરતિ ચા**તિ અનિચ્ચતાવસેન ભિજ્જતિ ચ ભિન્નઞ્ચ કિઞ્ચિ પયોજનં અસાધેન્તં વિપ્પકિણ્ણઞ્ચ હોતિ. **રૂપી**તિ અત્તનો પચ્ચયભૂતેન ઉતુઆહારલક્ખણેન રૂપવાતિ અયમેત્થ અત્થો ઇચ્છિતોતિ આહ ''**છહિ પદેહિ સમુદયો કથિતો**''તિ. સંસગ્ગે હિ અયમીકારો. **સણ્ઠાનસમ્પાદનમ્પિ** તથારૂપરૂપુપ્પાદનેનેવ હોતીતિ ઉચ્છાદનપરિમદ્દનપદેહિપિ સમુદયો કથિતોતિ વુત્તં. એવં નવહિ યથારહં કાયે સમુદયવયધમ્માનુપસ્સિતા દસ્સિતા. **નિસ્સિતઞ્ચ** છટ્ઠવત્થુનિસ્સિતત્તા વિપસ્સનાઞાણસ્સ. **પટિબદ્ધઞ્ચ** તેન વિના અપ્પવત્તનતો, કાયસઞ્ઞિતાનં રૂપધમ્માનં આરમ્મણકરણતો ચ.

૨૩૫. સુટ્ઠુ ભાતિ ઓભાસતીતિ **સુભો**, પભાસમ્પત્તિયાપિ મણિનો ભદ્દતાતિ આહ ''**સુભોતિ સુન્દરો**''તિ. કુરુવિન્દજાતિ આદિજાતિવિસેસોપિ મણિનો આકરપરિસુદ્ધિમૂલકો એવાતિ આહ ''**પરિસુદ્ધાકરસમુટ્ઠિતો**''તિ દોસનીહરણવસેન પરિકમ્મનિપ્ફત્તીતિ આહ ''**સુટ્ઠુ કતપરિકમ્મો અપનીતપાસાણસક્ખરો**''તિ. છવિયા સણ્હભાવેનસ્સ અચ્છતા, ન સઙ્ઘાતસ્સાતિ આહ ''**અચ્છોતિ તનુચ્છવી**''તિ, તેનાહ ''**વિપ્પસન્નો**''તિ. **ધોવનવેધનાદીહી**તિ ચતૂસુ પાસાણેસુ ધોવનેન ચેવ કાળકાદિઅપહરણત્થાય સુત્તેન આવુનનત્થાય ચ વિજ્ઝનેન. તાપસણ્હકરણાદીનં સઙ્ગહો **આદિ**-સદ્દેન. **વણ્ણસમ્પત્તિ**ન્તિ સુત્તસ્સ વણ્ણસમ્પત્તિં. **મણિ વિય કરજકાયો** પચ્ચવેક્ખિતબ્બતો. **આવુતસુત્તં વિય વિપસ્સનાઞાણં** અનુપવિસિત્વા ઠિતત્તા. **ચક્ખુમા પુરિસો વિય વિપસ્સનાલાભી ભિક્ખુ** સમ્મદેવ દસ્સનતો. **તદારમ્મણાન**ન્તિ રૂપધમ્મારમ્મણાનં. ફસ્સપઞ્ચમકચિત્તચેતસિકગ્ગહણેન ગહિતધમ્માપિ વિપસ્સનાચિત્તુપ્પાદપરિયાપન્ના એવાતિ વેદિતબ્બં. એવઞ્હિ તેસં વિપસ્સનાઞાણગતિકત્તા ''આવુતસુત્તં વિય વિપસ્સનાઞાણ''ન્તિ વચનં અવિરોધિતં હોતિ. કિં પનેતે ઞાણસ્સ આવિ ભવન્તિ, ઉદાહુ પુગ્ગલસ્સાતિ? ઞાણસ્સ. તસ્સ પન આવિભાવત્તા પુગ્ગલસ્સ આવિભૂતા નામ હોન્તિ. **ઞાણસ્સા**તિ ચ પચ્ચવેક્ખણાઞાણસ્સ.

મગ્ગઞાણસ્સ અનન્તરં, તસ્મા લોકિયાભિઞ્ઞાનં પરતો છટ્ઠાભિઞ્ઞાય પુરતો વત્તબ્બં વિપસ્સનાઞાણં. **એવં સન્તેપી**તિ યદિપાયં ઞાણાનુપુબ્બી, એવં સન્તેપિ. **એતસ્સ અન્તરાવારો નત્થી**તિ પઞ્ચસુ લોકિયાભિઞ્ઞાસુ કથિતાસુ આકઙ્ખેય્યસુત્તાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૬૫) વિય છટ્ઠાભિઞ્ઞા કથેતબ્બાતિ એતસ્સ અનભિઞ્ઞાલક્ખણસ્સ વિપસ્સનાઞાણસ્સ તાસં અન્તરાવારો ન હોતિ. **તસ્મા** તત્થ અવસરાભાવતો **ઇધેવ** રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનાનન્તરમેવ **દસ્સિતં** વિપસ્સનાઞાણં. **યસ્મા ચા**તિ **ચ**-સદ્દો સમુચ્ચયત્થો, તેન ન કેવલં

તદેવ, અથ ખો ઇદમ્પિ કારણં વિપસ્સનાઞાણસ્સ ઇધેવ દસ્સનેતિ ઇમમત્થં દીપેતિ. **દિબ્બેન ચક્ખુના ભેરવમ્પિ રૂપં પસ્સતો**તિ એત્થ ''ઇદ્ધિવિધઞાણેન ભેરવં રૂપં નિમ્મિનિત્વા ચક્ખુના પસ્સતો''તિપિ વત્તબ્બં, એવમ્પિ અભિઞ્ઞાલાભિનો અપરિઞ્ઞાતવત્થુકસ્સ ભયં સન્તાસો ઉપ્પજ્જતિ. ઉચ્ચાવાલિકવાસિ મહાનાગત્થેરસ્સ વિય. **પાટિયેક્કં સન્દિટ્ઠિકં સામઞ્ઞફલં**. તેનાહ ભગવા –

> ''યતો યતો સમ્મસતિ, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
> લભતી પીતિપામોજ્જં, અમતં તં વિજાનત''ન્તિઆદિ. (ધ॰ પ॰ ૩૭૪);

મનોમયિદ્ધિઞાણકથાવણ્ણના

૨૩૬-૭. મનેન નિબ્બત્તિતન્તિ અભિઞ્ઞામનેન નિબ્બત્તિતં. હત્થપાદાદિ **અઙ્ગેહિ ચ** કપ્પરજણ્ણુઆદિ **પચ્ચઙ્ગેહિ ચ. સણ્ઠાનવસેના**તિ કમલદલાદિસદિસસણ્ઠાનમત્તવસેન, ન રૂપાભિઘાતારહભૂતપ્પસાદિઇન્દ્રિયવસેન. **સબ્બાકારેહી**તિ વણ્ણસણ્ઠાનઅવયવવિસેસાદિસબ્બાકારેહિ. **તેન** ઇદ્ધિમતા. **સદિસભાવદસ્સનત્થમેવા**તિ સણ્ઠાનતોપિ વણ્ણતોપિ અવયવવિસેસતોપિ સદિસભાવદસ્સનત્થમેવ. **સજાતિયં ઠિતો**, ન નાગિદ્ધિયા અઞ્ઞજાતિરૂપો.

ઇદ્ધિવિધઞાણાદિકકથાવણ્ણના

૨૩૯. સુપરિકમ્મકતમત્તિકાદયો વિય ઇદ્ધિવિધઞાણં વિકુબ્બનકિરિયાય નિસ્સયભાવતો.

૨૪૧. સુખન્તિ અકિચ્છેન, અકસિરેનાતિ અત્થો.

૨૪૩. મન્દો ઉત્તાનસેય્યકદારકોપિ ''દહરો''તિ વુચ્ચતીતિ તતો વિસેસનત્થં ''**યુવા**''તિ વુત્તં. યુવાપિ કોચિ અનિચ્છનકો અમણ્ડનજાતિકો હોતીતિ તતો વિસેસનત્થં ''**મણ્ડનકજાતિકો**''તિઆદિ વુત્તં, તેનાહ ''**યુવાપીતિ**''આદિ. કાળતિલપ્પમાણા બિન્દવો **કાળતિલકાનિ કાળા** વા કમ્માસા, તિલપ્પમાણા બિન્દવો **તિલકાનિ. વઙ્ગં** નામ વિયઙ્ગં. યોબ્બનપીળકાદયો **મુખદૂસિપીળકા**. મુખગતો દોસો **મુખદોસો**, લક્ખણવચનઞ્ચેતં મુખે અદોસસ્સાપિ પાકટભાવસ્સ અધિપ્પેતત્તા. યથા વા મુખે દોસો, એવં મુખે અદોસોપિ મુખદોસો સરલોપેન. મુખદોસો ચ મુખદોસો ચ **મુખદોસો**તિ એકસેસનયેનપેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. એવઞ્હિ ''પરેસં સોળસવિધં ચિત્તં પાકટં હોતી''તિ વચનં સમત્થિતં હોતિ.

૨૪૫. પુબ્બેનિવાસઞાણૂપમાયન્તિ પુબ્બેનિવાસઞાણસ્સ દસ્સિતઉપમાયં. તં દિવસં કતકિરિયા નામ પાકતિકસત્તસ્સપિ યેભુય્યેન પાકટા હોતીતિ દસ્સનત્થં **તંદિવસ**-ગ્ગહણં કતં. **તંદિવસગતગામત્તય**-ગ્ગહણેનેવ મહાભિનીહારેહિ અઞ્ઞેસમ્પિ પુબ્બેનિવાસઞાણલાભીનં તીસુ ભવેસુ કતકિરિયા યેભુય્યેન પાકટા હોતીતિ દીપિતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

૨૪૭. અપરાપરં સઞ્ચરન્તેતિ તંતંકિચ્ચવસેન ઇતો ચિતો ચ સઞ્ચરન્તે. યથાવુત્ત**પાસાદોવિય ભિક્ખુનો કરજકાયો દટ્ઠબ્બો** તત્થ પતિટ્ઠિતસ્સ દટ્ઠબ્બદસ્સનસિદ્ધિતો. ચક્ખુમતો હિ દિબ્બચક્ખુસમધિગમો. યથાહ ''મંસચક્ખુસ્સ ઉપ્પાદો, મગ્ગો દિબ્બસ્સ ચક્ખુનો''તિ (ઇતિવુ॰ ૬૧). **ચક્ખુમા પુરિસો વિય અયમેવ દિબ્બચક્ખું પત્વા ઠિતો ભિક્ખુ** દટ્ઠબ્બસ્સ દસ્સનતો. **ગેહં પવિસન્તા વિય** એતં અત્તભાવગેહં ઓક્કમન્તા, ઉપપજ્જન્તાતિ

અત્થો. **ગેહા નિક્ખમન્તા વિય** એતસ્મા અત્તભાવગેહતો પક્કન્તા, ચવન્તાતિ અત્થો. એવં વા એત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **અપરાપરં સઞ્ચરણકસત્તા**તિ પન પુનપ્પુનં સંસારે પરિબ્ભમન્તા સત્તા. "**તત્થ તત્થ નિબ્બત્તસત્તા**"તિ પન ઇમિના તસ્મિં ભવે જાતસંવદ્ધે સત્તે વદતિ. નનુ ચાયં દિબ્બચક્ખુઞાણકથા, એત્થ કસ્મા ''તીસુ ભવેસૂ''તિ ચતુવોકારભવસ્સાપિ સઙ્ગહો કતોતિ આહ "**ઇદઞ્ચા**"તિઆદિ. તત્થ **ઇદ**ન્તિ ''તીસુ ભવેસુ નિબ્બત્તસત્તાન''ન્તિ ઇદં વચનં. **દેસનાસુખત્થમેવા**તિ કેવલં દેસનાસુખત્થં, ન ચતુવોકારભવે નિબ્બત્તસત્તાનં દિબ્બચક્ખુનો આવિભાવસબ્ભાવતો. ન હિ ''ઠપેત્વા અરૂપભવ''ન્તિ વા ''દ્વીસુ ભવેસૂ''તિ વા વુચ્ચમાને દેસના સુખાવબોધા ચ હોતીતિ.

આસવક્ખયઞાણકથાવણ્ણના

૨૪૮. **વિપસ્સનાપાદક**ન્તિ વિપસ્સનાય પદટ્ઠાનભૂતં. વિપસ્સના ચ તિવિધા વિપસ્સકપુગ્ગલભેદેન. મહાબોધિસત્તાનઞ્હિ પચ્ચેકબોધિસત્તાનઞ્ચ વિપસ્સના ચિન્તામયઞાણસંવદ્ધિતા સયમ્ભુઞાણભૂતા, ઇતરેસં સુતમયઞાણસંવદ્ધિતા પરોપદેસસમ્ભૂતા નામ. સા ''ઠપેત્વા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં અવસેસરૂપારૂપજ્ઝાનાનં અઞ્ઞતરતો વુટ્ઠાયા''તિઆદિના અનેકધા, અરૂપમુખવસેન ચતુધાતુવવત્થાને વુત્તાનં તેસં તેસં ધાતુપરિગ્ગહમુખાનઞ્ચ અઞ્ઞતરમુખવસેન અનેકધા ચ વિસુદ્ધિમગ્ગે નાનાનયતો વિભાવિતા. મહાબોધિસત્તાનં પન ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સમુખેન પભેદગમનતો નાનાનયં સબ્બઞ્ઞુતઞાણસન્નિસ્સયસ્સ અરિયમગ્ગઞાણસ્સ અધિટ્ઠાનભૂતં પુબ્બભાગઞાણગબ્ભં ગણ્હાપેન્તં પરિણતં ગચ્છન્તં પરમગમ્ભીરં સણ્હસુખુમતરં અનઞ્ઞસાધારણં વિપસ્સનાઞાણં હોતિ, યં અટ્ઠકથાસુ ''મહાવજિરઞાણ''ન્તિ વુચ્ચતિ. યસ્સ ચ પવત્તિવિભાગેન ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સપ્પભેદસ્સ પાદકભાવેન સમાપજ્જિયમાના ચતુવીસતિકોટિસતસહસ્સસઙ્ખ્યા દેવસિકં સત્થુ વળઞ્જનકસમાપત્તિયો વુચ્ચન્તિ, સ્વાયં બુદ્ધાનં વિપસ્સનાચારો **પરમત્થમઞ્જુસાયં** વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાયં (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૧.૨૧૬) ઉદ્દેસતો દસ્સિતો. અત્થિકેહિ તતો ગહેતબ્બો, ઇધ પન સાવકાનં વિપસ્સના અધિપ્પેતા.

આસવાનં ખયઞાણાયાતિ આસવાનં ખેપનતો સમુચ્છિન્દનતો આસવક્ખયો, અરિયમગ્ગો, તત્થ ઞાણં આસવાનં ખયઞાણં, તદત્થં તેનાહ "**આસવાનં ખયઞાણનિબ્બત્તનત્થાયા**"તિ. આસવા એત્થ ખીયન્તીતિ **આસવાનં ખયો** નિબ્બાનં. ખેપેતિ પાપધમ્મેતિ **ખયો**, મગ્ગો. સો પન પાપક્ખયો આસવક્ખયેન વિના નત્થીતિ ''ખયે ઞાણ''ન્તિ એત્થ ખયગ્ગહણેન આસવક્ખયો વુત્તોતિ આહ "**ખયે ઞાણ**"ન્તિઆદિ. સમિતપાપો સમણોતિ કત્વા આસવાનં ખીણત્તા સમણો નામ હોતીતિ આહ "**આસવાનં ખયા સમણો હોતીતિ એત્થ ફલ**"ન્તિ. આસવવટ્ઠિયા સઙ્ખારે વટ્ટેન્તો વિસઙ્ખારતો સુવિદૂરવિદૂરોતિ ''આરા સો આસવક્ખયા''તિ એત્થ આસવક્ખયપદં વિસઙ્ખારાધિવચનન્તિ આહ "**આસવક્ખયાતિ એત્થ નિબ્બાનં વુત્ત**"ન્તિ. **ભઙ્ગો**તિ આસવાનં ખણનિરોધો ''આસવાનં ખયો''તિ વુત્તોતિ યોજના.

"**ઇદં દુક્ખ**"ન્તિ દુક્ખસ્સ અરિયસચ્ચસ્સ તદા ભિક્ખુનો પચ્ચક્ખતો ગહિતભાવદસ્સનં. "**એત્તકં દુક્ખ**"ન્તિ તસ્સ પરિચ્છિજ્જગ્ગહિતભાવદસ્સનં. "**ન ઇતો ભિય્યો**"તિ તસ્સ અનવસેસેત્વા ગહિતભાવદસ્સનં. તેનાહ "**સબ્બમ્પિ દુક્ખસચ્ચ**"ન્તિઆદિ. **સરસલક્ખણપટિવેધેના**તિ સભાવસઙ્ખાતસ્સ લક્ખણસ્સ અસમ્મોહતો પટિવિજ્ઝનેન, અસમ્મોહપટિવેધોતિ ચ. યથા તસ્મિં ઞાણે પવત્તે પચ્છા દુક્ખસચ્ચસ્સ સરૂપાદિપરિચ્છેદે સમ્મોહો ન હોતિ, તથા પવત્તિ, તેનાહ "**યથાભૂતં પજાનાતી**"તિ. દુક્ખં સમુદેતિ એતસ્માતિ દુક્ખસમુદયો, તણ્હાતિ આહ "**તસ્સ ચા**"તિઆદિ. **યં ઠાનં પત્વા**તિ યં નિબ્બાનં મગ્ગસ્સ આરમ્મણપચ્ચયટ્ઠેન કારણભૂતં આગમ્મ, ''પત્વા''તિ

ચ તદુભયવતો પુગ્ગલસ્સ પત્તિ તદુભયસ્સ પત્તિ વિયાતિ કત્વા વુત્તં. **પત્વા**તિ વા પાપુણનહેતુ. **અપ્પવત્તી**તિ અપ્પવત્તિનિમિત્તં, તે વા નપ્પવત્તન્તિ એત્થાતિ **અપ્પવત્તિ**, નિબ્બાનં. **તસ્સા**તિ દુક્ખનિરોધસ્સ. **સમ્પાપક**ન્તિ સચ્છિકરણવસેન સમ્મદેવ પાપકં.

કિલેસવસેનાતિ આસવસઙ્ખાતકિલેસવસેન. યસ્મા આસવાનં દુક્ખસચ્ચપરિયાયો તપ્પરિયાપન્નત્તા, સેસસચ્ચાનઞ્ચ તંસમુદયાદિપરિયાયો અત્થિ, તસ્મા વુત્તં "**પરિયાયતો**"તિ. દસ્સેન્તો સચ્ચાનીતિ યોજના. આસવાનંયેવ ચેત્થ ગહણં "આસવાનં ખયઞાણાયા"તિ આરદ્ધત્તા. તથા હિ "કામાસવાપિ ચિત્તં વિમુચ્ચતી"તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૨૪૮; મ॰ નિ॰ ૧.૪૩૩; મ॰ નિ॰ ૩.૧૯) આસવવિમુત્તિસીસેનેવ સબ્બકિલેસવિમુત્તિ વુત્તા. "ઇદં દુક્ખન્તિ યથાભૂતં પજાનાતી"તિઆદિના મિસ્સકમગ્ગો ઇધ કથિતોતિ "**સહ વિપસ્સનાય કોટિપ્પત્તં મગ્ગં કથેસી**"તિ વુત્તં. "**જાનતો પસ્સતો**"તિ ઇમિના પરિઞ્ઞાસચ્છિકિરિયાભાવનાભિસમયા વુત્તા. "વિમુચ્ચતી"તિ ઇમિના પહાનાભિસમયો વુત્તોતિ આહ "**ઇમિના મગ્ગક્ખણં દસ્સેતી**"તિ. "**જાનતો પસ્સતો**"તિ વા હેતુનિદ્દેસોયં. જાનનહેતુ દસ્સનહેતુ કામાસવાપિ ચિત્તં વિમુચ્ચતીતિ યોજના. ધમ્માનઞ્હિ સમાનકાલિકાનમ્પિ પચ્ચયપ્પચ્ચયુપ્પન્નતા સહજાતકોટિયા લબ્ભતીતિ. ભવાસવગ્ગહણેન ચેત્થ ભવરાગસ્સ વિય ભવદિટ્ઠિયાપિ સમવરોધોતિ દિટ્ઠાસવસ્સાપિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **ખીણા જાતીતિઆદીહિ** પદેહિ. **તસ્સા**તિ પચ્ચવેક્ખણાઞાણસ્સ. **ભૂમિ**ન્તિ પવત્તિટ્ઠાનં.

યેનાધિપ્પાયેન "કતમા પનસ્સા"તિઆદિના ચોદના કતા, તં વિવરન્તો "**ન તાવસ્સા**"તિઆદિમાહ . તત્થ **ન તાવસ્સ અતીતા જાતિ ખીણા** મગ્ગભાવનાયાતિ અધિપ્પાયો. તત્થ કારણમાહ "**પુબ્બેવ ખીણત્તા**"તિ. ન અનાગતા અસ્સ જાતિ ખીણાતિ યોજના. **ન અનાગતા**તિ ચ અનાગતભાવસામઞ્ઞં ગહેત્વા લેસેન ચોદેતિ, તેનાહ "**અનાગતે વાયામાભાવતો**"તિ. અનાગતવિસેસો પનેત્થ અધિપ્પેતો, તસ્સ ચ ખેપને વાયામોપિ લબ્ભતેવ, તેનાહ "**યા પન મગ્ગસ્સા**"તિઆદિ. **એકચતુપઞ્ચવોકારભવેસૂ**તિ ભવત્તયગ્ગહણં વુત્તનયેન અનવસેસતો જાતિયા ખીણભાવદસ્સનત્થં. **ત**ન્તિ યથાવુત્તં જાતિં. **સો**તિ ખીણાસવો ભિક્ખુ.

બ્રહ્મચરિયવાસો નામ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન મગ્ગબ્રહ્મચરિયસ્સ નિબ્બત્તનં એવાતિ આહ "**પરિવુત્થ**"ન્તિ. સમ્માદિટ્ઠિયા ચતૂસુ સચ્ચેસુ પરિઞ્ઞાદિકિચ્ચસાધનવસેન પવત્તમાનાય સમ્માસઙ્કપ્પાદીનમ્પિ દુક્ખસચ્ચે પરિઞ્ઞાભિસમયાનુગુણા પવત્તિ, ઇતરસચ્ચેસુ ચ નેસં પહાનાભિસમયાદિપવત્તિ પાકટા એવ, તેન વુત્તં "**ચતૂસુ સચ્ચેસુ ચતૂહિ મગ્ગેહિ પરિઞ્ઞાપહાનસચ્છિકિરિયાભાવનાવસેના**"તિ. દુક્ખનિરોધમગ્ગેસુ પરિઞ્ઞાસચ્છિકિરિયાભાવના યાવદેવ સમુદયપ્પહાનત્થાયાતિ આહ "**તેન તેન મગ્ગેન પહાતબ્બકિલેસા પહીના**"તિ. **ઇત્થત્તાયા**તિ ઇમે પકારા ઇત્થં, તબ્ભાવો ઇત્થત્તં, તદત્થન્તિ વુત્તં હોતિ. તે પન પકારા અરિયમગ્ગબ્યાપારભૂતા પરિઞ્ઞાદયો ઇધાધિપ્પેતાતિ આહ "**એવં સોળસકિચ્ચભાવાયા**"તિ. તે હિ મગ્ગં પચ્ચવેક્ખતો મગ્ગાનુભાવેન પાકટા હુત્વા ઉપટ્ઠહન્તિ, પરિઞ્ઞાદીસુ ચ પહાનમેવ પધાનં તદત્થત્તા ઇતરેસન્તિ આહ "**કિલેસક્ખયભાવાય વા**"તિ. પહીનકિલેસપચ્ચવેક્ખણવસેન વા એવં વુત્તં. દુતિયવિકપ્પે **ઇત્થત્તાયા**તિ નિસ્સક્કે સમ્પદાનવચનન્તિ આહ "**ઇત્થભાવતો**"તિ. **અપર**ન્તિ અનાગતં. **ઇમે પન** ચરિમકત્તભાવસઙ્ખાતા **પઞ્ચક્ખન્ધા પરિઞ્ઞાતા તિટ્ઠન્તિ**, એતેન તેસં અપ્પતિટ્ઠતં દસ્સેતિ. અપરિઞ્ઞામૂલિકા હિ પતિટ્ઠા. યથાહ "કબળીકારે ચે ભિક્ખવે આહારે અત્થિ રાગો અત્થિ નન્દી અત્થિ તણ્હા, પતિટ્ઠિતં તત્થ વિઞ્ઞાણં વિરૂળ્હ"ન્તિઆદિ. (સં॰ નિ॰ ૨.૬૪; કથા॰ ૨૯૬; મહાનિ॰ ૭) તેનેવાહ "**છિન્નમૂલકા રુક્ખા વિયા**"તિઆદિ.

૨૪૯. પબ્બતમત્થકેતિ પબ્બતસિખરે. તઞ્હિ યેભુય્યેન સઙ્ખિત્તં સઙ્કુચિતં હોતીતિ પાળિયં ''પબ્બતસઙ્ખેપે''તિ વુત્તં. પબ્બતપરિયાપન્નો વા પદેસો **પબ્બતસઙ્ખેપો** . **અનાવિલો**તિ અકાલુસિયો, સા ચસ્સ અનાવિલતા કદ્દમાભાવેન હોતીતિ આહ ''**નિક્કદ્દમો**''તિ. **સિપ્પિયો**તિ સુત્તિયો. **સમ્બુકા**તિ સઙ્ખલિકા. **ઠિતાસુપિ નિસિન્નાસુપિ** ગાવીસુ. **વિજ્જમાનાસૂ**તિ લબ્ભમાનાસુ, ઇતરા ઠિતાપિ નિસિન્નાપિ ''ચરન્તી''તિ વુચ્ચન્તિ સહચરણનયેન. **તિટ્ઠન્તમેવ**, ન પન કદાચિપિ ચરન્તં. **દ્વયન્તિ** સિપ્પિસમ્બુકં, મચ્છગુમ્બન્તિ ઇદં ઉભયં. **તિટ્ઠન્તન્તિ વુત્તં** ચરન્તં પીતિ અધિપ્પાયો. ''**ઇતરઞ્ચ દ્વય**''ન્તિ ચ યથાવુત્તમેવ સિપ્પિસમ્બુકાદિદ્વયં વદતિ. તઞ્હિ ચરતીતિ. કિં વા ઇમાય સહચરિયાય, યથાલાભગ્ગહણં પનેત્થ દટ્ઠબ્બં. સક્ખરકથલસ્સ હિ વસેન તિટ્ઠન્તન્તિ. સિપ્પિસમ્બુકસ્સ મચ્છગુમ્બસ્સ ચ વસેન તિટ્ઠન્તમ્પિ ચરન્તં પીતિ યોજના કાતબ્બા.

તેસં દસન્નં ઞાણાનં. **તત્થા**તિ તસ્મિં આરમ્મણવિભાગે, તેસુ વા ઞાણેસુ. ભૂમિભેદતો, કાલભેદતો, સન્તાનભેદતો ચાતિ **સત્તવિધારમ્મણં વિપસ્સનાઞાણં**. ''**રૂપાયતનમત્તમેવા**''તિ ઇદં તસ્સ ઞાણસ્સ અભિનિમ્મિયમાને મનોમયે કાયે રૂપાયતનમેવારબ્ભ પવત્તનતો વુત્તં, ન તત્થ ગન્ધાયતં આદીનં અભાવતો. ન હિ રૂપકલાપો ગન્ધાયતં આદિરહિતો અત્થિ. પરિનિપ્ફન્નમેવ નિમ્મિતરૂપં, તેનાહ ''**પરિત્તપચ્ચુપ્પન્નબહિદ્ધારમ્મણ**''ન્તિ. આસવક્ખયઞાણં નિબ્બાનારમ્મણમેવ સમાનં પરિત્તત્તિકવસેન અપ્પમાણારમ્મણં, અજ્ઝત્તત્તિકવસેન બહિદ્ધારમ્મણં, અતીતત્તિકવસેન નવત્તબ્બારમ્મણઞ્ચ હોતીતિ આહ ''**અપ્પમાણબહિદ્ધાનવત્તબ્બારમ્મણ**''ન્તિ. કૂટો વિય કૂટાગારસ્સ ભગવતો દેસનાય અરહત્તં ઉત્તમઙ્ગભૂતન્તિ આહ ''**અરહત્તનિકૂટેના**''તિ. **દેસનં નિટ્ઠાપેસી**તિ તિત્થકરમતહરવિભાવિનિં નાનાવિધકુહનલપનાદિમિચ્છાજીવવિદ્ધંસિનિં તિવિધસીલાલઙ્કતં પરમસલ્લેખપટિપત્તિદીપનિં ઝાનાભિઞ્ઞાદિઉત્તરિમનુસ્સધમ્મવિભૂસિતં ચુદ્દસવિધમહાસામઞ્ઞફલપટિમણ્ડિતં અનઞ્ઞસાધારણં દેસનં નિટ્ઠાપેસિ.

અજાતસત્તુઉપાસકત્તપટિવેદનાકથાવણ્ણના

૨૫૦. આદિમજ્ઝપરિયોસાનન્તિ આદિઞ્ચ મજ્ઝઞ્ચ પરિયોસાનઞ્ચ. **સક્કચ્ચં** સગારવં. **આરદ્ધં** ધમ્મસઙ્ગાહકેહિ.

અભિક્કન્તા વિગતાતિ અત્થોતિ આહ ''**ખયે દિસ્સતી**''તિ. તથા હિ ''નિક્ખન્તો પઠમો યામો''તિ ઉપરિ વુત્તં. **અભિક્કન્તતરો**તિ અતિવિય કન્તતરો મનોરમો, તાદિસો ચ સુન્દરો ભદ્દકો નામ હોતીતિ આહ ''**સુન્દરે દિસ્સતી**''તિ. **કો**તિ દેવનાગયક્ખગન્ધબ્બાદીસુ કો કતમો. **મે**તિ મમ. **પાદાની**તિ પાદે. **ઇદ્ધિયા**તિ ઇમાય એવરૂપાય દેવિદ્ધિયા. **યસસા**તિ ઇમિના એદિસેન પરિવારેન, પરિજનેન ચ. **જલ**ન્તિ વિજ્જોતમાનો. **અભિક્કન્તેના**તિ અતિવિય કન્તેન કમનીયેન અભિરૂપેન. **વણ્ણેના**તિ છવિવણ્ણેન સરીરવણ્ણનિભાય . **સબ્બા ઓભાસયં દિસા**તિ દસપિ દિસા પભાસેન્તો ચન્દો વિય, સૂરિયો વિય ચ એકોભાસં એકાલોકં કરોન્તોતિ ગાથાય અત્થો. **અભિરૂપે**તિ ઉળારરૂપે સમ્પન્નરૂપે.

''ચોરો ચોરો, સપ્પો સપ્પો''તિઆદીસુ **ભયે આમેડિતં**, ''વિજ્ઝ વિજ્ઝ, પહર પહરા''તિઆદીસુ **કોધે**, ''સાધુ સાધૂતિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૨૭; સં॰ નિ॰ ૨.૧૨૭; ૩.૩૫; ૫.૧૦૦૫) **પસંસાયં**, ''ગચ્છ ગચ્છ, લુનાહિ લુનાહી''તિઆદીસુ **તુરિતે**, ''આગચ્છ આગચ્છા''તિઆદીસુ **કોતૂહલે**, ''બુદ્ધો બુદ્ધોતિ ચિન્તેન્તો''તિઆદીસુ (બુ॰ વં॰ ૪૪) **અચ્છરે** , ''અભિક્કમથાયસ્મન્તો અભિક્કમથાયસ્મન્તો''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૦; અ॰ નિ॰ ૯.૧૧) **હાસે**, ''કહં એકપુત્તક કહં એકપુત્તકા''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૬૩) **સોકે**, ''અહો સુખં અહો સુખ''ન્તિઆદીસુ (ઉદા॰ ૨૦;

દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૫; ચૂળવ॰ ૩૩૨) **પસાદે**. **ચ**-સદ્દો અવુત્તસમુચ્ચયત્થો, તેન ગરહાઅસમ્માનાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. તત્થ ''પાપો પાપો''તિઆદીસુ **ગરહાયં**, ''અભિરૂપક અભિરૂપકા''તિઆદીસુ **અસમ્માને** દટ્ઠબ્બં.

નયિદં આમેડિતવસેન દ્વિક્ખત્તું વુત્તં, અથ ખો અત્થદ્વયવસેનાતિ દસ્સેન્તો **"અથ વા"**તિઆદિમાહ ''અભિક્કન્ત''ન્તિ વચનં અપેક્ખિત્વા નપુંસકલિઙ્ગવસેન વુત્તં. તં પન ભગવતો વચનં ધમ્મસ્સ દેસનાતિ કત્વા તથા વુત્તં. અત્થમત્તદસ્સનં વા એતં, તસ્મા અત્થવસેનેત્થ લિઙ્ગવિભત્તિપરિણામો વેદિતબ્બો. દુતિયપદેપિ એસેવ નયો. **દોસનાસનતો**તિ રાગાદિકિલેસવિધમનતો. **ગુણાધિગમનતો**તિ સીલાદિગુણાનં સમ્પાદનતો. યે ગુણે દેસના અધિગમેતિ, તેસુ પધાનભૂતા દસ્સેતબ્બાતિ તે પધાનભૂતે તાવ દસ્સેતું **"સદ્ધાજનનતો પઞ્ઞાજનનતો"**તિ વુત્તં. સદ્ધાપમુખા હિ લોકિયા ગુણા પઞ્ઞાપમુખા લોકુત્તરા. સીલાદિઅત્થસમ્પત્તિયા **સાત્થતો**. સભાવનિરુત્તિસમ્પત્તિયા **સબ્યઞ્જનતો**. સુવિઞ્ઞેય્યસદ્દપયોગતાય **ઉત્તાનપદતો**. સણ્હસુખુમભાવેન દુબ્બિઞ્ઞેય્યત્થતાય **ગમ્ભીરત્થતો**. સિનિદ્ધમુદુમધુરસદ્દપયોગતાય **કણ્ણસુખતો**. વિપુલવિસુદ્ધપેમનીયત્થતાય **હદયઙ્ગમતો**. માનાતિમાનવિધમનેન **અનત્તુક્કંસનતો**. થમ્ભસારમ્ભનિમ્મદ્દનેન **અપરવમ્ભનતો**. હિતાધિપ્પાયપ્પવત્તિયા, પરેસં રાગપરિળાહાદિવૂપગમનેન ચ **કરુણાસીતલતો**. કિલેસન્ધકારવિધમનેન **પઞ્ઞાવદાતતો**. કરવીકરુતમઞ્જુતાય **આપાથરમણીયતો**. પુબ્બાપરાવિરુદ્ધસુવિસુદ્ધતાય **વિમદ્દક્ખમતો**. આપાથરમણીયતાય એવ **સુય્યમાનસુખતો**. વિમદ્દક્ખમતાય, હિતજ્ઝાસયપ્પવત્તિતાય ચ **વીમંસિયમાનહિતતો**. **એવમાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન સંસારચક્કનિવત્તનતો સદ્ધમ્મચક્કપ્પવત્તનતો, મિચ્છાવાદવિદ્ધંસનતો સમ્માવાદપતિટ્ઠાપનતો, અકુસલમૂલસમુદ્ધરણતો કુસલમૂલસંરોપનતો, અપાયદ્વારપિધાનતો સગ્ગમગ્ગદ્વારવિવરણતો, પરિયુટ્ઠાનવૂપસમનતો અનુસયસમુગ્ઘાટનતોતિ એવમાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

અધોમુખટ્ઠપિતન્તિ કેનચિ અધોમુખં ઠપિતં. **હેટ્ઠામુખજાત**ન્તિ સભાવેનેવ હેટ્ઠામુખં જાતં. **ઉગ્ઘાટેય્યા**તિ વિવટં કરેય્ય. **હત્થે ગહેત્વા** ''પુરત્થાભિમુખો, ઉત્તરાભિમુખો વા ગચ્છા''તિઆદીનિ અવત્વા હત્થે ગહેત્વા નિસ્સન્દેહં કત્વા. ''એસ મગ્ગો, એવં ગચ્છા''તિ દસ્સેય્ય. **કાળપક્ખચાતુદ્દસી**તિ કાળપક્ખે ચાતુદ્દસી. **નિક્કુજ્જિતં** આધેય્યસ્સ અનાધારભૂતં ભાજનં આધારભાવાપાદનવસેન **ઉક્કુજ્જેય્ય**. અઞ્ઞાણસ્સ અભિમુખત્તા હેટ્ઠામુખજાતતાય **સદ્ધમ્મવિમુખં** અધોમુખટ્ઠપિતતાય **અસદ્ધમ્મે પતિત**ન્તિ એવં પદદ્વયં યથારહં યોજેતબ્બં, ન યથાસઙ્ખ્યં. કામં કામચ્છન્દાદયો પટિચ્છાદકા નીવરણભાવતો, મિચ્છાદિટ્ઠિ પન સવિસેસં પટિચ્છાદિકા સત્તે મિચ્છાભિનિવેસનવસેનાતિ આહ **"મિચ્છાદિટ્ઠિગહનપટિચ્છન્ન"**ન્તિ. તેનાહ ભગવા ''મિચ્છાદિટ્ઠિપરમાહં ભિક્ખવે વજ્જં વદામી''તિ. સબ્બો અપાયગામિમગ્ગો **કુમ્મગ્ગો** કુચ્છિતો મગ્ગોતિ કત્વા. સમ્માદિટ્ઠિઆદીનં ઉજુપટિપક્ખતાય મિચ્છાદિટ્ઠિઆદયો અટ્ઠ મિચ્છત્તધમ્મા મિચ્છામગ્ગા. તેનેવ હિ તદુભયપટિપક્ખતં સન્ધાય **"સગ્ગમોક્ખમગ્ગં આવિકરોન્તેના"**તિ વુત્તં. સપ્પિઆદિસન્નિસ્સયો પદીપો ન તથા ઉજ્જલો, યથા તેલસન્નિસ્સયોતિ **તેલપજ્જોત**-ગ્ગહણં. **એતેહિ પરિયાયેહી**તિ એતેહિ નિક્કુજ્જિતુક્કુજ્જનપટિચ્છન્નવિવરણાદિઉપમોપમિતબ્બપ્પકારેહિ, એતેહિ વા યથાવુત્તેહિ નાનાવિધકુહનલપનાદિમિચ્છાજીવવિવિધમનાદિવિભાવનપરિયાયેહિ. તેનાહ **"અનેકપરિયાયેન ધમ્મો પકાસિતો"**તિ.

પસન્નકારન્તિ પસન્નેહિ કાતબ્બં સક્કારં. **સરણ**ન્તિ પટિસરણં, તેનાહ **"પરાયણ"**ન્તિ. પરાયણભાવો ચ અનત્થનિસેધનેન, અત્થસમ્પટિપાદનેન ચ હોતીતિ આહ **"અઘસ્સ તાતા, હિતસ્સ ચ વિધાતા"**તિ. **અઘસ્સા**તિ દુક્ખતોતિ વદન્તિ, પાપતોતિ પન અત્થો યુત્તો, નિસ્સક્કે ચેતં સામિવચનં. એત્થ ચ નાયં **ગમુ**-સદ્દો ની-સદ્દાદયો

વિય દ્વિકમ્મકો, તસ્મા યથા ‘‘અજં ગામં નેતી’’તિ વુચ્ચતિ, એવં ‘‘ભગવન્તં સરણં ગચ્છામી’’તિ વત્તું ન સક્કા, ‘‘સરણન્તિ ગચ્છામી’’તિ પન વત્તબ્બં. ઇતિ-સદ્દો ચેત્થ લુત્તનિદ્દિટ્ઠો. તસ્સ ચાયમત્થો. ગમનઞ્ચ તદધિપ્પાયેન ભજનં જાનનં વાતિ દસ્સેન્તો **‘‘ઇમિના અધિપ્પાયેના’’**તિઆદિમાહ. તત્થ **‘‘ભજામી’’**તિઆદીસુ પુરિમસ્સ પુરિમસ્સ પચ્છિમં પચ્છિમં અત્થવચનં, **ભજનં** વા સરણાધિપ્પાયેન ઉપસઙ્કમનં, **સેવનં** સન્તિકાવચરતા, **પયિરુપાસનં** વત્તપટિવત્તકરણેન ઉપટ્ઠાનન્તિ એવં સબ્બથાપિ અનઞ્ઞસરણતંયેવ દીપેતિ. **‘‘ગચ્છામી’’**તિ પદસ્સ બુજ્ઝામીતિ અયમત્થો કથં લબ્ભતીતિ આહ **‘‘યેસઞ્હી’’**તિઆદિ.

‘‘અધિગતમગ્ગે સચ્છિકતનિરોધે’’તિ પદદ્વયેનાપિ ફલટ્ઠા એવ દસ્સિતા, ન મગ્ગટ્ઠાતિ તે દસ્સેન્તો **‘‘યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાને ચા’’**તિઆદિમાહ. નનુ ચ કલ્યાણપુથુજ્જનોપિ ‘‘યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જતી’’તિ વુચ્ચતીતિ? કિઞ્ચાપિ વુચ્ચતિ, નિપ્પરિયાયેન પન મગ્ગટ્ઠા એવ તથા વત્તબ્બા, ન ઇતરો નિયામોક્કમનાભાવતો. તથા હિ તે એવ વુત્તા **‘‘અપાયેસુ અપતમાને ધારેતી’’**તિ. સમ્મત્તનિયામોક્કમનેન હિ અપાયવિનિમુત્તસમ્ભવો . **અક્ખાયતી**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, પકારત્થો વા, તેન ‘‘યાવતા ભિક્ખવે ધમ્મા સઙ્ખતા વા અસઙ્ખતા વા, વિરાગો તેસં અગ્ગં અક્ખાયતી’’તિ (ઇતિવુ॰ ૯૦; અ॰ નિ॰ ૪.૩૪) સુત્તપદં સઙ્ગણ્હાતિ, **‘‘વિત્થારો’’**તિ વા ઇમિના. એત્થ ચ **અરિયમગ્ગો** નિય્યાનિકતાય, **નિબ્બાનં** તસ્સ તદત્થસિદ્ધિહેતુતાયાતિ ઉભયમેવ નિપ્પરિયાયેન ‘‘ધમ્મો’’તિ વુત્તો. નિબ્બાનઞ્હિ આરમ્મણપચ્ચયભૂતં લભિત્વા અરિયમગ્ગસ્સ તદત્થસિદ્ધિ. તથાપિ યસ્મા અરિયફલાનં ‘‘તાય સદ્ધાય અવૂપસન્તાયા’’તિઆદિ વચનતો મગ્ગેન સમુચ્છિન્નાનં કિલેસાનં પટિપસ્સદ્ધિપ્પહાનકિચ્ચતાય, નિય્યાનાનુગુણતાય, નિય્યાનપરિયોસાનતાય ચ, પરિયત્તિધમ્મસ્સ પન ‘‘નિય્યાનધમ્મસ્સ સમધિગમનહેતુતાયા’’તિ ઇમિના પરિયાયેન વુત્તનયેન ધમ્મભાવો લબ્ભતિ એવ. સ્વાયમત્થો પાઠારુળ્હો એવાતિ દસ્સેન્તો **‘‘ન કેવલ’’**ન્તિઆદિમાહ.

‘‘કામરાગો ભવરાગો’’તિ એવમાદિ ભેદો સબ્બોપિ રાગો વિરજ્જતિ એતેનાતિ **રાગવિરાગોતિ મગ્ગો કથિતો**. એજાસઙ્ખાતાય તણ્હાય, અન્તોનિજ્ઝાનલક્ખણસ્સ સોકસ્સ ચ તદુપ્પત્તિયં સબ્બસો પરિક્ખીણત્તા **અનેજં અસોકન્તિ ફલં કથિતં**. **અપ્પટિકૂલન્તિ** અવિરોધદીપનતો કેનચિ અવિરુદ્ધં, ઇટ્ઠં પણીતન્તિ વા અત્થો. પગુણરૂપેન પવત્તિતત્તા, પકટ્ઠગુણવિભાવનતો વા **પગુણં**. યથાહ ‘‘વિહિંસસઞ્ઞી પગુણં ન ભાસિં, ધમ્મં પણીતં મનુજેસુ બ્રહ્મે’’તિ. (મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૩; મ॰ નિ॰ ૨.૩૩૯; મહાવ॰ ૯) સબ્બધમ્મક્ખન્ધા કથિતાતિ યોજના.

દિટ્ઠિસીલસઙ્ઘાતેનાતિ ‘‘યાયં દિટ્ઠિ અરિયા નિય્યાનિકા નિય્યાતિ તક્કરસ્સ સમ્મા દુક્ખક્ખયાય, તથારૂપાય દિટ્ઠિયા દિટ્ઠિસામઞ્ઞગતો વિહરતી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૨૪; મ॰ નિ॰ ૪.૯૨; ૩.૫૪) એવં વુત્તાય દિટ્ઠિયા, ‘‘યાનિ તાનિ સીલાનિ અખણ્ડાનિ અચ્છિદ્દાનિ અસબલાનિ અકમ્માસાનિ ભુજિસ્સાનિ વિઞ્ઞુપ્પસત્થાનિ અપરામટ્ઠાનિ સમાધિસંવત્તનિકાનિ , તથારૂપેહિ સીલેહિ સીલસામઞ્ઞગતો વિહરતી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૨૩; મ॰ નિ॰ ૧.૪૯૨; ૩.૫૪; અ॰ નિ॰ ૬.૧૧; પરિ॰ ૨૭૪) એવં વુત્તાનં સીલાનઞ્ચ સંહતભાવેન, દિટ્ઠિસીલસામઞ્ઞેનાતિ અત્થો. **સંહતો**તિ ઘટિતો, સમેતોતિ અત્થો. અરિયપુગ્ગલા હિ યત્થ કત્થચિ દૂરે ઠિતાપિ અત્તનો ગુણસામગ્ગિયા સંહતા એવ . **અટ્ઠ ચ પુગ્ગલધમ્મદસા તે**તિ તે પુરિસયુગવસેન ચત્તારોપિ પુગ્ગલવસેન અટ્ઠેવ અરિયધમ્મસ્સ પચ્ચક્ખદસ્સાવિતાય ધમ્મદસા. તીણિ વત્થૂનિ ‘‘સરણ’’ન્તિ ગમનેન, તિક્ખત્તું ગમનેન ચ **તીણિ સરણગમનાનિ**. **પટિવેદેસી**તિ અત્તનો હદયગતં વાચાય પવેદેસિ.

સરણગમનકથાવણ્ણના

સરણગમનસ્સ વિસયપ્પભેદફલસંકિલેસભેદાનં વિય કત્તુ ચ વિભાવના તત્થ કોસલ્લાય હોતીતિ “**સરણગમનેસુ કોસલ્લત્થં સરણં...પે॰... વેદિતબ્બો**”તિ વુત્તં તેન વિના સરણગમનસ્સેવ અસમ્ભવતો. કસ્મા પનેત્થ વોદાનં ન ગહિતં, નનુ વોદાનવિભાવનાપિ તત્થ કોસલ્લાવહાતિ? સચ્ચમેતં, તં પન સંકિલેસગ્ગહણેનેવ અત્થતો દીપિતં હોતીતિ ન ગહિતં. યાનિ હિ નેસં સંકિલેસકારણાનિ અઞ્ઞાણાદીનિ, તેસં સબ્બેન સબ્બં અનુપ્પન્નાનં અનુપ્પાદનેન, ઉપ્પન્નાનઞ્ચ પહાનેન વોદાનં હોતીતિ. હિંસત્થસ્સ સર-સદ્દસ્સ વસેનેતં પદં દટ્ઠબ્બન્તિ ‘‘હિંસતીતિ સરણ’’ન્તિ વત્વા તં પન હિંસનં કેસં કથં કસ્સ વાતિ ચોદનં સોધેન્તો “**સરણગતાન**”ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **ભય**ન્તિ વટ્ટભયં. **સન્તાસ**ન્તિ ચિત્તુત્રાસં તેનેવ ચેતસિકદુક્ખસ્સ ગહિતત્તા. **દુક્ખ**ન્તિ કાયિકદુક્ખં. **દુગ્ગતિપરિકિલેસ**ન્તિ દુગ્ગતિપરિયાપન્નં સબ્બમ્પિ દુક્ખં, તયિદં સબ્બં પરતો ફલકથાયં આવિભવિસ્સતિ. **એત**ન્તિ ‘‘સરણ’’ન્તિ પદં.

એવં અવિસેસતો સરણ-સદ્દસ્સ અત્થં દસ્સેત્વા ઇદાનિ વિસેસતો દસ્સેતું “**અથ વા**”તિઆદિ વુત્તં. **હિતે પવત્તનેના**તિ ‘‘સમ્પન્નસીલા ભિક્ખવે વિહરથા’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૬૪, ૬૯) અત્થે નિયોજનેન. **અહિતા ચ નિવત્તનેના**તિ. ‘‘પાણાતિપાતસ્સ ખો પાપકો વિપાકો, પાપકં અભિસમ્પરાય’’ન્તિઆદિના આદીનવદસ્સનાદિમુખેન અનત્થતો નિવત્તનેન. **ભયં હિંસતી**તિ હિતાહિતેસુ અપ્પવત્તિપવત્તિહેતુકં બ્યસનં અપ્પવત્તિકરણેન વિનાસેતિ. ભવકન્તારા ઉત્તારણેન મગ્ગસઙ્ખાતો ધમ્મો, ઇતરો અસ્સાસદાનેન સત્તાનં ભયં હિંસતીતિ યોજના. **કારાન**ન્તિ દાનવસેન પૂજાવસેન ચ ઉપનીતાનં સક્કારાનં. વિપુલફલપટિલાભકરણેન સત્તાનં ભયં હિંસતીતિ યોજના, અનુત્તરદક્ખિણેય્યભાવતોતિ અધિપ્પાયો. **ઇમિનાપિ પરિયાયેના**તિ ઇમિનાપિ વિભજિત્વા વુત્તેન કારણેન.

‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવા, સ્વાક્ખાતો ધમ્મો, સુપ્પટિપન્નો સઙ્ઘો’’તિ એવં પવત્તો તત્થ રતનત્તયે પસાદો તપ્પસાદો, તદેવ રતનત્તયં ગરુ એતસ્સાતિ તગ્ગરુ તબ્ભાવો તગ્ગરુતા, તપ્પસાદો ચ તગ્ગરુતા ચ તપ્પસાદતગ્ગરુતા, તાહિ **તપ્પસાદતગ્ગરુતાહિ**. વિધૂતદિટ્ઠિવિચિકિચ્છાસમ્મોહઅસ્સદ્ધિયાદિતાય **વિહતકિલેસો**. તદેવ રતનત્તયં પરાયણં પરાગતિ તાણં લેણન્તિ એવં પવત્તિયા **તપ્પરાયણતાકારપ્પવત્તો ચિત્તુપ્પાદો સરણગમનં** સરણં ગચ્છતિ એતેનાતિ. **તંસમઙ્ગી**તિ તેન યથાવુત્તચિત્તુપ્પાદેન સમન્નાગતો. **એવં ઉપેતી**તિ ભજતિ સેવતિ પયિરુપાસતિ, એવં વા જાનાતિ બુજ્ઝતીતિ એવમત્થો વેદિતબ્બો. એત્થ ચ **પસાદ**-ગ્ગહણેન લોકિયસરણગમનમાહ. તઞ્હિ પસાદપ્પધાનં. **ગરુતા**ગહણેન લોકુત્તરં. અરિયા હિ રતનત્તયં ગુણાભિઞ્ઞતાય પાસાણચ્છત્તં વિય ગરું કત્વા પસ્સન્તિ. તસ્મા તપ્પસાદેન વિક્ખમ્ભનવસેન વિગતકિલેસો, તગ્ગરુતાય સમુચ્છેદવસેનાતિ યોજેતબ્બં અગારવકરણહેતૂનં સમુચ્છિન્દનતો. તપ્પરાયણતા પનેત્થ તગ્ગતિકતાતિ તાય ચતુબ્બિધમ્પિ વક્ખમાનં સરણગમનં ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. અવિસેસેન વા પસાદગરુતા જોતિતાતિ **પસાદ**ગ્ગહણેન અવેચ્ચપ્પસાદસ્સ ઇતરસ્સ ચ ગહણં, તથા **ગરુતા**ગહણેનાતિ ઉભયેનાપિ ઉભયં સરણગમનં યોજેતબ્બં.

મગ્ગક્ખણે ઇજ્ઝતીતિ યોજના. “**નિબ્બાનારમ્મણં હુત્વા**”તિ એતેન અત્થતો ચતુસચ્ચાધિગમો એવ લોકુત્તરસરણગમનન્તિ દસ્સેતિ. તત્થ હિ નિબ્બાનધમ્મો સચ્છિકિરિયાભિસમયવસેન, મગ્ગધમ્મો ભાવનાભિસમયવસેન પટિવિજ્ઝિયમાનોયેવ સરણગમનત્થં સાધેતિ. બુદ્ધગુણા પન સાવકગોચરભૂતા પરિઞ્ઞાભિસમયવસેન, તથા અરિયસઙ્ઘગુણા, તેનાહ “**કિચ્ચતો સકલેપિ રતનત્તયે ઇજ્ઝતી**”તિ. ઇજ્ઝન્તઞ્ચ સહેવ ઇજ્ઝતિ, ન લોકિયં વિય પતિપાટિયા અસમ્મોહપટિવેધેન પટિવિદ્ધત્તાતિ અધિપ્પાયો. યે પન વદન્તિ ‘‘ન સરણગમનં નિબ્બાનારમ્મણં હુત્વા પવત્તતિ. મગ્ગસ્સ અધિગતત્તા પન અધિગતમેવ હોતિ એકચ્ચાનં

તેવિજ્જાદીનં લોકિયવિજ્જાદયો વિયા’’તિ, તેસં લોકિયમેવ સરણગમનં સિયા, ન લોકુત્તરં, તઞ્ચ અયુત્તં દુવિધસ્સાપિ ઇચ્છિતબ્બત્તા.

તન્તિ લોકિયં સરણગમનં. **સદ્ધાપટિલાભો** ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવા’’તિઆદિના. **સદ્ધામૂલિકા**તિ યથાવુત્તસદ્ધાપુબ્બઙ્ગમા સમ્માદિટ્ઠિતિ બુદ્ધસુબુદ્ધતં, ધમ્મસુધમ્મતં, સઙ્ઘસુપ્પટિપત્તિઞ્ચ લોકિયાવબોધવસેનેવ સમ્મા ઞાયેન દસ્સનતો. ‘‘**સદ્ધામૂલિકા સમ્માદિટ્ઠી**’’તિ એતેન સદ્ધૂપનિસ્સયા યથાવુત્તલક્ખણા પઞ્ઞા લોકિયસરણગમનન્તિ દસ્સેતિ, તેનાહ ‘‘**દિટ્ઠિજુકમ્મન્તિ વુચ્ચતી**’’તિ. દિટ્ઠિ એવ અત્તનો પચ્ચયેહિ ઉજુ કરીયતીતિ કત્વા દિટ્ઠિ વા ઉજુ કરીયતિ એતેનાતિ **દિટ્ઠિજુકમ્મં**, તથા પવત્તો ચિત્તુપ્પાદો. એવઞ્ચ કત્વા ‘‘તપ્પરાયણતાકારપ્પવત્તો ચિત્તુપ્પાદો’’તિ ઇદં વચનં સમત્થિતં હોતિ. સદ્ધાપુબ્બઙ્ગમસમ્માદિટ્ઠિગ્ગહણં પન ચિત્તુપ્પાદસ્સ તપ્પધાનતાયાતિ દટ્ઠબ્બં. ‘‘**સદ્ધાપટિલાભો**’’તિ ઇમિના માતાદીહિ ઉસ્સાહિતદારકાદીનં વિય ઞાણવિપ્પયુત્તં સરણગમનં દસ્સેતિ, ‘‘**સમ્માદિટ્ઠી**’’તિ ઇમિના ઞાણસમ્પયુત્તં સરણગમનં. **તયિદં** લોકિયં સરણગમનં. અત્તા સન્નિય્યાતીયતિ અપ્પીયતિ પરિચ્ચજીયતિ એતેનાતિ **અત્તસન્નિય્યાતનં**, યથાવુત્તં દિટ્ઠિજુકમ્મં. તં રતનત્તયં પરાયણં પટિસરણં એતસ્સાતિ તપ્પરાયણો, પુગ્ગલો, ચિત્તુપ્પાદો વા. તસ્સ ભાવો **તપ્પરાયણતા**, યથાવુત્તં દિટ્ઠિજુકમ્મમેવ. ‘‘સરણ’’ન્તિ અધિપ્પાયેન સિસ્સભાવં અન્તેવાસિકભાવં ઉપગચ્છતિ એતેનાતિ **સિસ્સભાવૂપગમનં**. સરણગમનાધિપ્પાયેનેવ પણિપતતિ એતેનાતિ **પણિપાતો**. સબ્બત્થ યથાવુત્તદિટ્ઠિજુકમ્મવસેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો.

અત્તપરિચ્ચજનન્તિ સંસારદુક્ખનિત્થરણત્થં અત્તનો અત્તભાવસ્સ પરિચ્ચજનં. એસેવ નયો સેસેસુપિ. **બુદ્ધાદીનં યેવા**તિ અવધારણં અત્તસન્નિય્યાતનાદીસુપિ તત્થ તત્થ વત્તબ્બં. એવઞ્હિ તદઞ્ઞનિવત્તનં કતં હોતિ.

એવં અત્તસન્નિય્યાતનાદીનિ એકેન પકારેન દસ્સેત્વા ઇદાનિ અપરેહિપિ પકારેહિ દસ્સેતું ‘‘**અપિચા**’’તિઆદિ આરદ્ધં, તેન પરિયાયન્તરેહિપિ અત્તસન્નિય્યાતનાદિ કતમેવ હોતિ અત્થસ્સ અભિન્નત્તાતિ દસ્સેતિ. **આળવકાદીનન્તિ આદિ**-સદ્દેન સાતાગિરહેમવતાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. નનુ ચેતે આળવકાદયો મગ્ગેનેવ આગતસરણગમના, કથં તેસં તપ્પરાયણતાસરણગમનં વુત્તન્તિ? મગ્ગેનાગતસરણગમનેહિપિ. ‘‘સો અહં વિચરિસ્સામિ...પે॰... સુધમ્મતં’’ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૬; સુ॰ નિ॰ ૧૯૪) ‘‘તે મયં વિચરિસ્સામ , ગામા ગામં નગા નગં...પે॰... સુધમ્મત’’ન્તિ, (સુ॰ નિ॰ ૧૮૨) તેહિ તપ્પરાયણતાકારસ્સ પવેદિતત્તા તથા વુત્તં.

સો પનેસ ઞાતિ...પે॰... વસેનાતિ એત્થ ઞાતિવસેન, ભયવસેન, આચરિયવસેન, દક્ખિણેય્યવસેનાતિ પચ્ચેકં યોજેતબ્બં. તત્થ **ઞાતિવસેના**તિ ઞાતિભાવવસેન. એવં સેસેસુપિ. **દક્ખિણેય્યપણિપાતેના**તિ દક્ખિણેય્યતાહેતુકેન પણિપાતેન. **ઇતરેહી**તિ ઞાતિભાવાદિવસપ્પવત્તેહિ તીહિ પણિપાતેહિ. ‘‘ઇતરેહી’’તિઆદિના સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું ‘‘**તસ્મા**’’તિઆદિ વુત્તં. **વન્દતી**તિ પણિપાતસ્સ લક્ખણવચનં. **એવરૂપ**ન્તિ દિટ્ઠધમ્મિકં સન્ધાય વદતિ. સમ્પરાયિકઞ્હિ નિય્યાનિકં વા અનુસાસનિં પચ્ચાસિસન્તો દક્ખિણેય્યપણિપાતમેવ કરોતીતિ અધિપ્પાયો.

સરણગમનપ્પભેદોતિ સરણગમનવિભાગો.

અરિયમગ્ગો એવ લોકુત્તરં સરણગમનન્તિ ‘‘**ચત્તારિ સામઞ્ઞફલાનિ વિપાકફલ**’’ન્તિ વુત્તં. **સબ્બદુક્ખક્ખયો**તિ સકલસ્સ વટ્ટદુક્ખસ્સ અનુપ્પાદનિરોધો. **એત**ન્તિ ‘‘ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ, સમ્મપ્પઞ્ઞાય પસ્સતી’’તિ એવં વુત્તં

અરિયસચ્ચસ્સ દસ્સનં.

નિચ્ચાદિતો અનુપગમનાદિવસેનાતિ ''નિચ્ચ''ન્તિ અગ્ગહણાદિવસેન. **અટ્ઠાન**ન્તિ હેતુપટિક્ખેપો. **અનવકાસો**તિ પચ્ચયપટિક્ખેપો. ઉભયેનાપિ કારણમેવ પટિક્ખિપતિ. **ય**ન્તિ યેન કારણેન. **દિટ્ઠિસમ્પન્નો**તિ મગ્ગદિટ્ઠિયા સમન્નાગતો સોતાપન્નો. **કઞ્ચિ સઙ્ખાર**ન્તિ ચતુભૂમકેસુ સઙ્ખતસઙ્ખારેસુ એકસઙ્ખારમ્પિ. **નિચ્ચતો ઉપગચ્છેય્યા**તિ ''નિચ્ચો''તિ ગણ્હેય્ય. **''સુખતો ઉપગચ્છેય્યા''**તિ. ''એકન્તસુખી અત્તા હોતિ અરોગો પરં મરણા''તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૭૬) એવં અત્તદિટ્ઠિવસેન સુખતો ગાહં સન્ધાયેતં વુત્તં . દિટ્ઠિવિપ્પયુત્તચિત્તેન પન અરિયસાવકો પરિળાહવૂપસમનત્થં મત્તહત્થિપરિત્તાસિતો વિય ચોક્ખબ્રાહ્મણો ઉક્કારભૂમિં **કઞ્ચિ સઙ્ખારં સુખતો ઉપગચ્છતિ**. અત્તવારે કસિણાદિપઞ્ઞત્તિસઙ્ગહત્થં ''સઙ્ખાર''ન્તિ અવત્વા **''કઞ્ચિ ધમ્મ''**ન્તિ વુત્તં. ઇમેસુપિ વારેસુ ચતુભૂમકવસેનેવ પરિચ્છેદો વેદિતબ્બો, તેભૂમકવસેનેવ વા. યં યઞ્હિ પુથુજ્જનો ગાહવસેન ગણ્હાતિ, તતો તતો અરિયસાવકો ગાહં વિનિવેઠેતિ.

''માતર''ન્તિઆદીસુ જનિકા **માતા**, જનકો **પિતા**, મનુસ્સભૂતો ખીણાસવો **અરહા**તિ અધિપ્પેતો. કિં પન અરિયસાવકો અઞ્ઞં જીવિતા વોરોપેય્યાતિ? એતમ્પિ અટ્ઠાનં, પુથુજ્જનભાવસ્સ પન મહાસાવજ્જભાવદસ્સનત્થં, અરિયસાવકસ્સ ચ ફલદસ્સનત્થં એવં વુત્તં. **દુટ્ઠચિત્તો**તિ વધકચિત્તેન પદુટ્ઠચિત્તો. **લોહિતં ઉપ્પાદેય્યા**તિ જીવમાનકસરીરે ખુદ્દકમક્ખિકાય પિવનમત્તમ્પિ લોહિતં ઉપ્પાદેય્ય. **સઙ્ઘં ભિન્દેય્યા**તિ સમાનસંવાસકં સમાનસીમાયં ઠિતં સઙ્ઘં. ''કમ્મેન, ઉદ્દેસેન, વોહરન્તો, અનુસ્સાવનેન, સલાકગ્ગાહેના''તિ (પરિ॰ ૪૫૮) એવં વુત્તેહિ પઞ્ચહિ કારણેહિ ભિન્દેય્ય. **અઞ્ઞં સત્થાર**ન્તિ અઞ્ઞં તિત્થકરં ''અયં મે સત્થા''તિ એવં ગણ્હેય્ય, નેતં ઠાનં વિજ્જતીતિ અત્થો. **ન તે ગમિસ્સન્તિ અપાયભૂમિ**ન્તિ તે બુદ્ધં સરણં ગતા તંનિમિત્તં અપાયં ન ગમિસ્સન્તિ, દેવકાયં પન પરિપૂરેસ્સન્તીતિ અત્થો.

દસહિ ઠાનેહીતિ દસહિ કારણેહિ. **અધિગણ્હન્તી**તિ અભિભવન્તિ. **વેલામસુત્તાદિવસેનાપી**તિ એત્થ કરીસસ્સ ચતુત્થભાગપ્પમાણાનં ચતુરાસીતિસહસ્સસઙ્ખ્યાનં સુવણ્ણપાતિરૂપિયપાતિકંસપાતીનં યથાક્કમં રૂપિયસુવણ્ણહિરઞ્ઞપૂરાનં, સબ્બાલઙ્કારપટિમણ્ડિતાનં ચતુરાસીતિયા હત્થિસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા અસ્સસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા રથસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા ધેનુસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા કઞ્ઞાસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા પલ્લઙ્કસહસ્સાનં, ચતુરાસીતિયા વત્થકોટિસહસ્સાનં, અપરિમાણસ્સ ચ ખજ્જભોજ્જાદિભેદસ્સ આહારસ્સ પરિચ્ચજનવસેન સત્તમાસાધિકાનિ સત્તસંવચ્છરાનિ નિરન્તરં પવત્તવેલામમહાદાનતો એકસ્સ સોતાપન્નસ્સ દિન્નદાનં મહપ્ફલતરં, તતો સતં સોતાપન્નાનં દિન્નદાનતો એકસ્સ સકદાગામિનો, તતો એકસ્સ અનાગામિનો, તતો એકસ્સ અરહતો, તતો એકસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ, તતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ, તતો બુદ્ધપ્પમુખસ્સ સઙ્ઘસ્સ દિન્નદાનં મહપ્ફલતરં, તતો ચાતુદ્દિસસઙ્ઘં ઉદ્દિસ્સ વિહારકરણં, તતો સરણગમનં મહપ્ફલતરન્તિ ઇમમત્થં પકાસેન્તસ્સ વેલામસુત્તસ્સ (અ॰ નિ॰ ૯.૨૦) વસેન. વુત્તઞ્હેતં ''યં ગહપતિ વેલામો બ્રાહ્મણો દાનં અદાસિ મહાદાનં, યો ચેકં દિટ્ઠિસમ્પન્નં ભોજેય્ય, ઇદં તતો મહપ્ફલતર''ન્તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૯.૨૦). **વેલામસુત્તાદી**તિ **આદિ**સદ્દેન અગ્ગપ્પસાદસુત્તાદીનં (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ઇતિવુ॰ ૯૦) સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

અઞ્ઞાણં વત્થુત્તયસ્સ ગુણાનં અજાનનં, તત્થ સમ્મોહો. ''બુદ્ધો નુ ખો, ન નુ ખો''તિઆદિના વિચિકિચ્છા **સંસયો**. **મિચ્છાઞાણં** તસ્સ ગુણાનં અગુણભાવપરિકપ્પનેન વિપરીતગ્ગાહો. **આદિ**-સદ્દેન અનાદરાગારવાદીનં સઙ્ગહો. **ન મહાજુતિક**ન્તિ ન ઉજ્જલં, અપરિસુદ્ધં અપરિયોદાતન્તિ અત્થો. **ન મહાવિપ્ફાર**ન્તિ અનુળારં.

સાવજ્જોતિ તણ્હાદિટ્ઠાદિવસેન સદોસો, લોકિયસરણગમનં સિક્ખાસમાદાનં વિય અગ્ગહિતકાલપરિચ્છેદં જીવિતપરિયન્તમેવ હોતિ, તસ્મા તસ્સ ખન્ધભેદેન ભેદોતિ આહ "**અનવજ્જો કાલકિરિયાયા**"તિ. સોતિ અનવજ્જો સરણગમનભેદો. સતિપિ અનવજ્જત્તે ઇટ્ઠફલોપિ ન હોતીતિ આહ "**અફલો**"તિ. કસ્મા? **અવિપાકત્તા.** ન હિ તં અકુસલન્તિ.

કો ઉપાસકોતિ સરૂપપુચ્છા, કિંલક્ખણો ઉપાસકોતિ વુત્તં હોતિ. **કસ્મા**તિ હેતુપુચ્છા, તેન કેન પવત્તિનિમિત્તેન ઉપાસક-સદ્દો તસ્મિં પુગ્ગલે નિરૂળ્હોતિ દસ્સેતિ, તેનાહ "**કસ્મા ઉપાસકોતિ વુચ્ચતી**"તિ. સદ્દસ્સ અભિધેય્યે પવત્તિનિમિત્તં તદત્થસ્સ તબ્ભાવકારણં. **કિમસ્સ સીલન્તિ** કીદિસં અસ્સ ઉપાસકસ્સ સીલં, કિત્તકેન સીલેનાયં સીલસમ્પન્નો નામ હોતીતિ અત્થો. **કો આજીવો**તિ કો અસ્સ સમ્માઆજીવો, સો પન મિચ્છાજીવસ્સ પરિવજ્જનેન હોતીતિ સોપિ વિભજીયતિ. **કા વિપત્તી**તિ કા અસ્સ સીલસ્સ, આજીવસ્સ વા વિપત્તિ. અનન્તરસ્સ હિ વિધિ વા પટિસેધો વા. **સમ્પત્તી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો.

યો કોચીતિ ખત્તિયાદીસુ યો કોચિ, તેન સરણગમનં એવં કારણં, ન જાતિ આદિવિસેસોતિ દસ્સેતિ.

ઉપાસનતોતિ તેનેવ સરણગમનેન, તત્થ ચ સક્કચ્ચકિરિયાય આદર ગારવબહુમાનાદિયોગેન પયિરુપાસનતો.

વેરમણિયોતિ વેરં વુચ્ચતિ પાણાતિપાતાદિદુસ્સીલ્યં, તસ્સ મણનતો હનનતો વિનાસનતો વેરમણિયો, પઞ્ચ વિરતિયો વિરતિપધાનત્તા તસ્સ સીલસ્સ, તેનેવાહ "**પટિવિરતો હોતી**"તિ.

મિચ્છાવણિજ્જાતિ ન સમ્માવણિજ્જા અયુત્તવણિજ્જા અસારુપ્પવણિજ્જા. **પહાયા**તિ અકરણેનેવ પજહિત્વા. **ધમ્મેના**તિ ધમ્મતો અનપેતેન, તેન અઞ્ઞમ્પિ અધમ્મિકં જીવિકં પટિક્ખિપતિ. **સમેના**તિ અવિસમેન, તેન કાયવિસં આદિદુચ્ચરિતં વજ્જેત્વા કાયસમાદિના સુચરિતેન જીવિકં દસ્સેતિ. **સત્થવણિજ્જા**તિ આવુધભણ્ડં કત્વા વા કારેત્વા વા યથાકતં વા પટિલભિત્વા તસ્સ વિક્કયો. **સત્તવણિજ્જા**તિ મનુસ્સવિક્કયો. **મંસવણિજ્જા**તિ સૂનકારાદયો વિય મિગસૂકરાદિકે પોસેત્વા મંસં સમ્પાદેત્વા વિક્કયો. **મજ્જવણિજ્જા**તિ યં કિઞ્ચિ મજ્જં યોજેત્વા તસ્સ વિક્કયો. **વિસવણિજ્જા**તિ વિસં યોજેત્વા વા વિસં ગહેત્વા વા તસ્સ વિક્કયો. તત્થ સત્થવણિજ્જા પરોપરોધનિમિત્તતાય અકરણીયા વુત્તા સત્તવણિજ્જા અભુજિસ્સભાવકરણતો, મંસવણિજ્જા વધહેતુતો, મજ્જવણિજ્જા પમાદટ્ઠાનતો.

તસ્સેવાતિ પઞ્ચવેરમણિલક્ખણસ્સ **સીલસ્સ ચેવ** પઞ્ચમિચ્છાવણિજ્જાલક્ખણસ્સ **આજીવસ્સ ચ. વિપત્તી**તિ ભેદો, પકોપો ચ. **યાયા**તિ યાય પટિપત્તિયા. **ચણ્ડાલો**તિ ઉપાસકચણ્ડાલો. **મલન્તિ** ઉપાસકમલં. **પટિકિટ્ઠો**તિ ઉપાસકનિહીનો. બુદ્ધાદીસુ કમ્મકમ્મફલેસુ ચ સદ્ધાવિપરિયાયો અસ્સદ્ધિયં મિચ્છાધિમોક્ખો, યથાવુત્તેન અસ્સદ્ધિયેન સમન્નાગતો **અસ્સદ્ધો**. યથાવુત્તસીલવિપત્તિઆજીવવિપત્તિવસેન **દુસ્સીલો**. ''ઇમિના દિટ્ઠાદિના ઇદં નામ મઙ્ગલં હોતી''તિ એવં બાલજનપરિકપ્પિતકોતૂહલસઙ્ખાતેન દિટ્ઠસુતમુતમઙ્ગલેન સમન્નાગતો **કોતૂહલમઙ્ગલિકો. મઙ્ગલં પચ્ચેતી**તિ દિટ્ઠમઙ્ગલાદિભેદં મઙ્ગલમેવ પત્તિયાયતિ. **નો કમ્મન્તિ** કમ્મસ્સકતં નો પત્તિયાયતિ. **ઇતો ચ બહિદ્ધા**તિ ઇતો સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધસાસનતો બહિદ્ધા બાહિરકસમયે. **દક્ખિણેય્યં પરિયેસતી**તિ દુપ્પટિપન્નં દક્ખિણારહસઞ્ઞી ગવેસતિ. **પુબ્બકારં કરોતી**તિ દાનમાનં આદિકં કુસલકિરિયં પઠમતરં કરોતિ. એત્થ ચ દક્ખિણેય્યપરિયેસનપુબ્બકારે એકં કત્વા પઞ્ચ ધમ્મા વેદિતબ્બા.

વિપત્તિયં વુત્તવિપરિયાયેન **સમ્પત્તિ** વેદિતબ્બા. અયં પન વિસેસો – ચતુન્નમ્પિ પરિસાનં રતિજનનટ્ઠેન ઉપાસકોવ રતનં **ઉપાસકરતનં**. ગુણસોભાકિત્તિસદ્દસુગન્ધતાય ઉપાસકોવ પદુમં **ઉપાસકપદુમં**. તથા **ઉપાસકપુણ્ડરીકં**.

આદિમ્હીતિઆદિઅત્થે. **કોટિયન્તિ** પરિયન્તકોટિયં. **વિહારગ્ગેના**તિ ઓવરકકોટ્ઠાસેન, ''ઇમસ્મિં ગબ્ભે વસન્તાનમિદં નામ પનસફલં પાપુણાતી''તિઆદિના તં તંવસનટ્ઠાનકોટ્ઠાસેનાતિ અત્થો. અજ્જતગ્ગન્તિ વા અજ્જદગ્ગન્તિ વા અજ્જ ઇચ્ચેવ અત્થો.

''પાણેહિ ઉપેત''ન્તિ ઇમિના તસ્સ સરણગમનસ્સ આપાણકોટિકતં દસ્સેન્તો ''યાવ મે જીવિતં પવત્તતી''તિઆદીનિ વત્વા પુન જીવિતેનાપિ તં વત્થુત્તયં પટિપૂજેન્તો ''સરણગમનં રક્ખામી''તિ ઉપ્પન્નં તસ્સ રઞ્ઞો અધિપ્પાયં વિભાવેન્તો ''**અહઞ્હી**''તિઆદિમાહ. **પાણેહિ ઉપેત**ન્તિ હિ યાવ મે પાણા ધરન્તિ, તાવ સરણં ઉપેતં, ઉપેન્તો ચ ન વાચામત્તેન, ન એકવારં ચિત્તુપ્પાદમત્તેન, અથ ખો પાણાનં પરિચ્ચજનવસેન યાવજીવં ઉપેતન્તિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

અચ્ચયનં સાધુમરિયાદં મદ્દિત્વા વીતિક્કમનં **અચ્ચયો**તિ આહ ''**અપરાધો**''તિ. અચ્ચેતિ અતિક્કમતિ એતેનાતિ વા **અચ્ચયો**, વીતિક્કમસ્સ પવત્તનકો અકુસલધમ્મો. સો એવ અપરજ્ઝતિ એતેનાતિ **અપરાધો**. સો હિ અપરજ્ઝન્તં પુરિસં અભિભવિત્વા પવત્તતિ, તેનાહ ''**અતિક્કમ્મ અભિભવિત્વા પવત્તો**''તિ. **ચરતી**તિ આચરતિ કરોતિ. **ધમ્મેનેવા**તિ ધમ્મતો અનપેતેન પયોગેન. **પટિગ્ગણ્હાતૂ**તિ અધિવાસનવસેન સમ્પટિચ્છતૂતિ અત્થોતિ આહ ''**ખમતૂ**''તિ.

૨૫૧. સદેવકેન લોકેન ''સરણ''ન્તિ અરણીયતો **અરિયો**, તથાગતોતિ આહ ''**અરિયસ્સ વિનયે બુદ્ધસ્સ ભગવતો સાસને**''તિ. **પુગ્ગલાધિટ્ઠાનં કરોન્તો**તિ કામં ''વુદ્ધિ હેસા''તિ ધમ્માધિટ્ઠાનવસેન વાક્યં આરદ્ધં, તથાપિ દેસનં પન પુગ્ગલાધિટ્ઠાનં કરોન્તો સંવરં આપજ્જતીતિ આહાતિ યોજના.

૨૫૩. ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે નિપ્પજ્જનકાનં અત્તનો કુસલમૂલાનં ખણનેન **ખતો**, તેસંયેવ ઉપહનનેન **ઉપહતો**. ઉભયેનાપિ તસ્સ કમ્માપરાધમેવ વદતિ. પતિટ્ઠાતિ સમ્મત્તનિયામોક્કમનં એતાયાતિ પતિટ્ઠા, તસ્સ ઉપનિસ્સયસમ્પદા. સા કિરિયાપરાધેન ભિન્ના વિનાસિતા એતેનાતિ **ભિન્નપતિટ્ઠો**, તેનાહ ''**તથા**''તિઆદિ. **ધમ્મેસુ ચક્ખુ**ન્તિ ચતુસચ્ચધમ્મેસુ તેસં દસ્સનટ્ઠેન ચક્ખુ. **અઞ્ઞેસુ ઠાનેસૂ**તિ અઞ્ઞેસુ સુત્તપદેસુ. **મુચ્ચિસ્સતી**તિ સટ્ઠિ વસ્સસહસ્સાનિ પચ્ચિત્વા લોહકુમ્ભી નરકતો મુચ્ચિસ્સતિ.

યદિ અનન્તરે અત્તભાવે નરકે પચ્ચતિ, ઇમં પન સુત્તં સુત્વા રઞ્ઞો કો આનિસંસો લદ્ધોતિ આહ ''**મહાનિસંસો**''તિઆદિ. સો પન આનિસંસો નિદ્દાલાભસીસેન વુત્તો તદા કાયિકચેતસિકદુક્ખાપગમો, તિણ્ણં રતનાનં મહાસક્કારકિરિયા, સાતિસયો પોથુજ્જનિકસદ્ધાપટિલાભોતિ એવંપકારો દિટ્ઠધમ્મિકો, સમ્પરાયિકો પન અપરાપરેસુપિ ભવેસુ અપરિમાણો યેવાતિ વેદિતબ્બો.

એત્થાહ – યદિ રઞ્ઞો કમ્મન્તરાયાભાવે તસ્મિંયેવ આસને ધમ્મચક્ખુ ઉપ્પજ્જિસ્સતિ, કથં અનાગતે પચ્ચેકબુદ્ધો હુત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સતિ. અથ પચ્ચેકબુદ્ધો હુત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સતિ, કથં તદા ધમ્મચક્ખું ઉપ્પજ્જિસ્સતિ, નનુ ઇમે સાવકબોધિપચ્ચેકબોધિઉપનિસ્સયા ભિન્નનિસ્સયાતિ? નાયં વિરોધો ઇતો પરતો એવસ્સ

પચ્ચેકબોધિસમ્ભારાનં સમ્ભરણીયતો. સાવકબોધિયા બુજ્ઝનકસત્તાપિ હિ અસતિ તસ્સા સમવાયે કાલન્તરે પચ્ચેકબોધિયા બુજ્ઝિસ્સન્તિ કતાભિનીહારસમ્ભવતો. અપરે પન ભણન્તિ ''પચ્ચેકબોધિયા ચેવાયં કતાભિનીહારો. કતાભિનીહારાપિ હિ તત્થ નિયતિં અપ્પત્તા તસ્સ ઞાણસ્સ પરિપાકં અનુપગતત્તા સત્થુ સમ્મુખીભાવે સાવકબોધિં પાપુણિસ્સન્તીતિ ભગવા 'સચાયં ભિક્ખવે રાજા'તિઆદિમાહ. મહાબોધિસત્તાનમેવ ચ આનન્તરિયપરિમુત્તિ, ન ઇતરબોધિસત્તાનં. તથા હિ પચ્ચેકબોધિયં નિયતો સમાનો દેવદત્તો ચિરકાલસમ્ભૂતેન લોકનાથે આઘાતેન ગરુતરાનિ આનન્તરિયાનિ પસવિ, તસ્મા કમ્મન્તરાયેનાયં ઇદાનિ અસમવેતદસ્સનાભિસમયો રાજા પચ્ચેકબોધિનિયામેન અનાગતે પચ્ચેકબુદ્ધો હુત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સતી''તિ દટ્ઠબ્બં.

સામઞ્ઞફલસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૩. અમ્બટ્ઠસુત્તવણ્ણના

અદ્ધાનગમનવણ્ણના

૨૫૪. અપુબ્બપદવણ્ણનાતિ અત્થસંવણ્ણનાવસેન હેટ્ઠા અગ્ગહિતતાય અપુબ્બસ્સ પદસ્સ વણ્ણના અત્થવિભજના. ‘‘હિત્વા પુનપ્પુનાગતમત્થ’’ન્તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.ગન્થારમ્ભકથા) હિ વુત્તં. **જનપદિનો**તિ જનપદવન્તો, જનપદસ્સ વા ઇસ્સરા **રાજકુમારા ગોત્તવસેન કોસલા નામ**. યદિ એકો જનપદો, કથં બહુવચનન્તિ આહ ‘‘**રુળ્હિસદ્દેના**’’તિ. અક્ખરચિન્તકા હિ ઈદિસેસુ ઠાનેસુ યુત્તે વિય ઈદિસલિઙ્ગવચનાનિ ઇચ્છન્તિ, અયમેત્થ રુળ્હિ યથા અઞ્ઞત્થપિ ‘‘કુરૂસુ વિહરતિ, અઙ્ગેસુ વિહરતી’’તિ ચ. તબ્બિસેસનેપિ **જનપદ**-સદ્દે જાતિ-સદ્દે એકવચનમેવ. **પોરાણા પના**તિ **પન**-સદ્દો વિસેસત્થજોતનો, તેન પુથુઅત્થવિસયતાય એવઞ્ચેતં પુથુવચનન્તિ વક્ખમાનવિસેસં જોતેતિ. બહુપ્પભેદો હિ સો પદેસો તિયોજનસતપરિમાણતાય. **નઙ્ગલાનિપિ છડ્ડેત્વા**તિ કમ્મપ્પહાનવસેન નઙ્ગલાનિપિ પહાય, નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં. ન કેવલં કસ્સકા એવ, અથ ખો અઞ્ઞેપિ મનુસ્સા અત્તનો અત્તનો કિચ્ચં પહાય તત્થ સન્નિપતિંસુ. ‘‘**સો પદેસો**’’તિ પદેસસામઞ્ઞતો વુત્તં, વચનવિપલ્લાસેન વા, તે પદેસાતિ અત્થો. **કોસલાતિ વુચ્ચતિ** કુસલા એવ કોસલાતિ કત્વા.

ચારિકન્તિ ચરણં, ચરણં વા ચારો, સો એવ ચારિકા. તયિદં મગ્ગગમનં ઇધાધિપ્પેતં, ન ચુણ્ણિકગમનમત્તન્તિ આહ ‘‘**અદ્ધાનગમનં ગચ્છન્તો**’’તિ. તં વિભાગેન દસ્સેતું ‘‘**ચારિકા ચ નામેસા**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **દૂરેપી**તિ નાતિદૂરેપિ. **સહસા ગમન**ન્તિ સીઘગમનં. મહાકસ્સપપચ્ચુગ્ગમનાદિં એકદેસેન વત્વા વનવાસીતિસ્સસામણેરસ્સ વત્થું વિત્થારેત્વા જનપદચારિકં કથેતું ‘‘**ભગવા હી**’’તિઆદિ આરદ્ધં. આકાસગામીહિ એવ સદ્ધિં ગન્તુકામો ‘‘**છળભિઞ્ઞાનં આરોચેહી**’’તિ આહ.

સઙ્ઘકમ્મવસેન સિજ્ઝમાનાપિ ઉપસમ્પદા સત્થુ આણાવસેનેવ સિજ્ઝનતો ‘‘**બુદ્ધદાયજ્જં તે દસ્સામી**’’તિ વુત્તન્તિ વદન્તિ. અપરે પન અપરિપુણ્ણવીસતિવસ્સસ્સેવ તસ્સ ઉપસમ્પદં અનુજાનન્તો ‘‘**દસ્સામી**’’તિ અવોચાતિ વદન્તિ. **ઉપસમ્પાદેત્વા**તિ ધમ્મસેનાપતિના ઉપજ્ઝાયેન ઉપસમ્પાદેત્વા.

નવયોજનસતિકમ્પિ ઠાનં મજ્ઝિમદેસપરિયાપન્નમેવ, તતો પરં નાધિપ્પેતં તુરિતચારિકાવસેન અગમનતો. **સમન્તા**તિ ગતગતટ્ઠાનસ્સ ચતૂસુ પસ્સેસુ સમન્તતો. **અઞ્ઞેનપિ કારણેના**તિ ભિક્ખૂનં સમથવિપસ્સનાતરુણભાવતો અઞ્ઞેનપિ **મજ્ઝિમમણ્ડલે** વેનેય્યાનં ઞાણપરિપાકાદિકારણેન મજ્ઝિમમણ્ડલં **ઓસરતિ**. ‘‘**સત્તહિ વા**’’તિઆદિ ‘‘એકમાસં વા’’તિઆદિના વુત્તાનુક્કમેન યોજેતબ્બં.

સરીરફાસુકત્થાયાતિ એકસ્મિંયેવ ઠાને નિબદ્ધવાસવસેન ઉસ્સન્નધાતુકસ્સ સરીરસ્સ વિચરણેન ફાસુકત્થાય. **અટ્ઠુપ્પત્તિકાલાભિકઙ્ખનત્થાયા**તિ **અગ્ગિક્ખન્ધોપમસુત્ત** (અ॰ નિ॰ ૭.૭૨) **મઘદેવજાતકા**દિ (જા॰ ૧.૧.૯) દેસનાનં વિય ધમ્મદેસનાય અટ્ઠુપ્પત્તિકાલં આકઙ્ખમાનેન. સુરાપાનસિક્ખાપદપઞ્ઞાપને (પાચિ॰ ૩૨૮) વિય **સિક્ખાપદપઞ્ઞાપનત્થાય. બોધનેય્યસત્તે** અઙ્ગુલિમાલાદિકે (મ॰ નિ॰ ૨.૩૪૭) **બોધનત્થાય**. કઞ્ચિ, કતિપયે વા પુગ્ગલે ઉદ્દિસ્સ ચારિકા **નિબદ્ધચારિકા**. તદઞ્ઞા **અનિબદ્ધચારિકા**.

દસસહસ્સિ લોકધાતુયાતિ જાતિખેત્તભૂતે દસસહસ્સચક્કવાળે. તત્થ હિ સત્તે પરિપક્કિન્દ્રિયે પસ્સિતું બુદ્ધઞાણં અભિનીહરિત્વા ઠિતો ભગવા ઞાણજાલં પત્થરતીતિ વુચ્ચતિ. **સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણજાલસ્સ અન્તો પવિટ્ઠોતિ** તસ્સ ઞાણસ્સ ગોચરભાવં ઉપગતો. ભગવા કિર મહાકરુણાસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા તતો વુટ્ઠાય ''યે સત્તા ભબ્બા પરિપાકઞાણા અજ્જ મયા વિનેતબ્બા, તે મય્હં ઞાણસ્સ ઉપટ્ઠહન્તૂ''તિ ચિત્તં અધિટ્ઠાય સમન્નાહરતિ. તસ્સ સહ સમન્નાહારા એકો વા દ્વે વા બહૂ વા તદા વિનયૂપગા વેનેય્યા ઞાણસ્સ આપાથમાગચ્છન્તિ અયમેત્થ બુદ્ધાનુભાવો. એવમ્પિ આપાથમાગતાનં પન નેસં ઉપનિસ્સયં પુબ્બચરિયં પુબ્બહેતું સમ્પતિ વત્તમાનઞ્ચ પટિપત્તિં ઓલોકેતિ, તેનાહ ''**અથ ભગવા**''તિઆદિ. **વાદપટિવાદં કત્વાતિ** ''એવં નુ તે અમ્બટ્ઠા''તિઆદિના મયા વુત્તવચનસ્સ ''યે ચ ખો તે ભો ગોતમ મુણ્ડકા સમણકા''તિઆદિના પટિવચનં કત્વા તિક્ખત્તું ઇબ્ભવાદનિપાતનવસેન **નાનપ્પકારં અસબ્ભિવાક્યં** સાધુસભાવાય વાચાય વત્તું અયુત્તવચનં **વક્ખતિ. નિબ્બિસેવનન્તિ** વિગતતુદનં, માનદબ્બવસેન અપગતપરિપ્ફન્દનન્તિ અત્થો.

અવસરિતબ્બન્તિ ઉપગન્તબ્બં. **ઇચ્છાનઙ્ગલેતિ** ઇદં તદા ભગવતો ગોચરગામનિદસ્સનં સમીપત્થે ભુમ્મન્તિ કત્વા. ''**ઇચ્છાનઙ્ગલવનસણ્ડે**''તિ નિવાસનટ્ઠાનદસ્સનં અધિકરણે ભુમ્મન્તિ. તદુભયં વિવરન્તો ''**ઇચ્છાનઙ્ગલં ઉપનિસ્સાયા**''તિઆદિમાહ. ધમ્મરાજસ્સ ભગવતો સબ્બસો અધમ્મનિગ્ગણ્હનપરા પટિપત્તિ, સા ચ સીલસમાધિપઞ્ઞાવસેનાતિ તં દસ્સેતું ''**સીલખન્ધાવાર**''ન્તિઆદિ વુત્તં. **યથાભિરુચિતેનાતિ** દિબ્બવિહારાદીસુ યેન યેન અત્તનો અભિરુચિતેન વિહારેન.

પોક્ખરસાતિવત્થુવણ્ણના

૨૫૫. **મન્તેતિ** ઇરુબ્બેદાદિમન્તસત્થે. પોક્ખરે કમલે સયમાનો નિસીદીતિ **પોક્ખરસાતી.** સાતિ વુચ્ચતિ સમસણ્ઠાનં, પોક્ખરે સણ્ઠાનાવયવે જાતોતિ ''**પોક્ખરસાતી**''તિપિ વુચ્ચતિ. **સેતપોક્ખરસદિસોતિ** સેતપદુમવણ્ણો. **સુવટ્ટિતાતિ** વટ્ટભાવસ્સ યુત્તટ્ઠાને સુટ્ઠુ વટ્ટુલા. કાળવઙ્ગતિલકાદીનં અભાવેન **સુપરિસુદ્ધા.**

ઇમસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ કીદિસો પુબ્બયોગો, યેન નં ભગવા અનુગ્ગણ્હિતું તં ઠાનં ઉપગતોતિ આહ ''**અયં પના**''તિઆદિ. **પદુમગબ્ભે નિબ્બત્તિ** તેનાયં સંસેદજો જાતો. **ન પુપ્ફતીતિ** ન વિકસતિ. **રજતબિમ્બકન્તિ** રૂપિયમયં રૂપકં.

અજ્ઝાવસતીતિ એત્થ **અધિ**-સદ્દો ઇસ્સરિયત્થદીપનો, **આ**સદ્દો મરિયાદત્થોતિ દસ્સેન્તો ''**અભિભવિત્વા**''તિઆદિમાહ. તેહિ યુત્તત્તા હિ **ઉક્કટ્ઠન્તિ** ઉપયોગવચનં, તેનાહ ''**ઉપસગ્ગવસેના**''તિઆદિ. **યાય મરિયાદાયાતિ યાય અવત્થાય. નગરસ્સ વત્થુન્તિ** ''અયં ખણો, સુમુહુત્તં મા અતિક્કમી''તિ રત્તિવિભાયનં અનુરક્ખન્તા રત્તિયં ઉક્કા ઠપેત્વા ઉક્કાસુ જલમાનાસુ નગરસ્સ વત્થું અગ્ગહેસું, તસ્મા ઉક્કાસુ ઠિતાતિ **ઉક્કટ્ઠા,** ઉક્કાસુ વિજ્જોતયન્તીસુ ઠિતા પતિટ્ઠિતાતિ મૂલવિભુજાદિપક્ખેપેન સદ્દસિદ્ધિ વેદિતબ્બા, નિરુત્તિનયેન વા ઉક્કાસુ ઠિતાસુ ઠિતા આસીતિ **ઉક્કટ્ઠા.** અપરે પન ભણન્તિ ''ભૂમિભાગસમ્પત્તિયા, ઉપકરણસમ્પત્તિયા, મનુસ્સસમ્પત્તિયા ચ તં નગરં ઉક્કટ્ઠગુણયોગતો **ઉક્કટ્ઠાતિ** નામં લભી''તિ . **તસ્સાતિ** ''ઉક્કટ્ઠ''ન્તિ ઉપયોગવસેન વુત્તપદસ્સ. **અનુપયોગત્તાતિ** વિસેસનભાવેન અનુપયુત્તત્તા. **સેસપદેસૂતિ** ''સત્તુસ્સદ''ન્તિઆદિપદેસુ. યથાવિધિ હિ અનુપયોગો પુરિમસ્મિં. **તત્થાતિ** ''ઉપસગ્ગવસેના''તિઆદિના વુત્તવિધાને. ''**સદ્દસત્થતો પરિયેસિતબ્બ**''ન્તિ એતેન

સદ્દલક્ખણાનુગતો વાયં સદ્દપ્પયોગોતિ દસ્સેતિ. ઉપઅનુઅધિઆઇતિએવંપુબ્બકે વસનકિરિયાઠાને ઉપયોગવચનમેવ પાપુણાતીતિ સદ્દવિદૂ ઇચ્છન્તિ.

ઉસ્સદતા નામેત્થ બહુલતાતિ, તં બહુલતં દસ્સેતું "**બહુજન**"ન્તિઆદિ વુત્તં. ગહેત્વા પોસેતબ્બં **પોસાવનિયં. આવિજ્ઝિત્વા**તિ પરિક્ખિપિત્વા.

રઞ્ઞા વિય ભુઞ્જિતબ્બન્તિ વા **રાજભોગ્ગં. રઞ્ઞો દાયભૂત**ન્તિ કુલપરમ્પરાય યોગ્યભાવેન રાજતો લદ્ધદાયભૂતં. તેનાહ "**દાયજ્જન્તિ અત્થો**"તિ. રાજનીહારેન પરિભુઞ્જિતબ્બતો ઉદ્ધં પરિભોગલાભસ્સ સેટ્ઠદેય્યતા નામ નત્થીતિ આહ "**છત્તં ઉસ્સાપેત્વા રાજસઙ્ખેપેન ભુઞ્જિતબ્બ**"ન્તિ. "**સબ્બં છેજ્જભેજ્જ**"ન્તિ સરીરદણ્ડધનદણ્ડાદિ ભેદં સબ્બં દણ્ડમાહ. **નદીતિત્થપબ્બતાદીસૂ**તિ નદીતિત્થપબ્બતપાદગામદ્વારઅટવિમુખાદીસુ. ''રાજદાય''ન્તિ ઇમિનાવ રઞ્ઞો દિન્નભાવે સિદ્ધે "**રઞ્ઞા પસેનદિના કોસલેન દિન્ન**"ન્તિ વચનં કિમત્થિયન્તિ આહ "**દાયકરાજદીપનત્થ**"ન્તિઆદિ . **નિસ્સટ્ઠપરિચ્ચત્ત**ન્તિ મુત્તચાગવસેન પરિચ્ચત્તં કત્વા. એવઞ્હિ તં સેટ્ઠદેય્યં ઉત્તમદેય્યં જાતં.

ઉપલભીતિ સવનવસેન ઉપલભીતિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો "**સોતદ્વાર...પે૰... અઞ્ઞાસી**"તિ આહ. અવધારણફલત્તા સબ્બમ્પિ વાક્યં અન્તોગધાવધારણન્તિ આહ "**પદપૂરણમત્તે નિપાતો**"તિ. "**અવધારણત્થે**"તિ પન ઇમિના ઇટ્ઠતોવધારણત્થં **ખો**-સદ્દગ્ગહણન્તિ દસ્સેતિ . "**અસ્સોસી**"તિ પદં ખો-સદ્દે ગહિતે તેન ફુલ્લિતમણ્ડિતં વિય હોન્તં પૂરિતં નામ હોતિ, તેન ચ પુરિમપચ્છિમપદાનિ સિલિટ્ઠાનિ હોન્તિ, ન તસ્મિં અગ્ગહિતેતિ આહ "**પદપૂરણેન બ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતામત્તમેવા**"તિ. **મત્ત**-સદ્દો વિસેસનિવત્તિઅત્થો, તેનસ્સ અનત્થન્તરદીપનતા દસ્સિતા હોતિ, **એવ**-સદ્દેન પન બ્યઞ્જનસિલિટ્ઠતાય એકન્તિકતા.

સમિતપાપત્તાતિ અચ્ચન્તં અનવસેસતો સવાસનં સમિતપાપત્તા. એવઞ્હિ બાહિરકવિરાગસેક્ખાસેક્ખપાપસમનતો ભગવતો પાપસમનં વિસેસિતં હોતિ, તેનાહ **વુત્તઞ્હેત**ન્તિઆદિ. અનેકત્થત્તા નિપાતાનં ઇધ અનુસ્સવત્થો અધિપ્પેતોતિ આહ "**ખલૂતિ અનુસ્સવત્થે નિપાતો**"તિ. **આલપનમત્ત**ન્તિ પિયાલાપવચનમત્તં. પિયસમુદાહારો હેતે ''ભો''તિ વા ''આવુસો''તિ વા ''દેવાનં પિયા''તિ વા. **ગોત્તવસેના**તિ એત્થ ગં તાયતીતિ ગોત્તં. ગોતમોતિ હિ પવત્તમાનં વચનં, બુદ્ધિઞ્ચ તાયતિ એકંસિકવિસયતાય રક્ખતીતિ ગોત્તં. યથા હિ બુદ્ધિ આરમ્મણભૂતેન અત્થેન વિના ન વત્તતિ, એવં અભિધાનં અભિધેય્યભૂતેન, તસ્મા સો ગોત્તસઙ્ખાતો અત્થો તાનિ તાયતિ રક્ખતીતિ વુચ્ચતિ. કો પન સોતિ? અઞ્ઞકુલપરમ્પરાસાધારણં તસ્સ કુલસ્સ આદિપુરિસસમુદાગતં તંકુલપરિયાપન્નસાધારણં સામઞ્ઞરૂપન્તિ દટ્ઠબ્બં. એત્થ ચ "**સમણો**"તિ ઇમિના સરિક્ખકજનેહિ ભગવતો બહુમતભાવો દસ્સિતો સમિતપાપતાકિત્તનતો. "**ગોતમો**"તિ ઇમિના લોકિયજનેહિ ઉળારકુલસમ્ભૂતતાદીપનતો.

ઉચ્ચાકુલપરિદીપનં ઉદિતોદિતવિપુલખત્તિયકુલવિભાવનતો. સબ્બખત્તિયાનઞ્હિ આદિભૂતમહાસમ્મતમહારાજતો પટ્ઠાય અસમ્ભિન્નં ઉળારતમં સક્યરાજકુલં. **કેનચિ પારિજુઞ્ઞેના**તિ ઞાતિપારિજુઞ્ઞભોગપારિજુઞ્ઞાદિના કેનચિ પારિજુઞ્ઞેન પારિહાનિયા. **અનભિભૂતો** અનજ્ઝોત્થતો. તથા હિ તસ્સ કુલસ્સ ન કિઞ્ચિ પારિજુઞ્ઞં લોકનાથસ્સ અભિજાતિયં, અથ ખો વડ્ઢિયેવ. અભિનિક્ખમને ચ તતોપિ સમિદ્ધતમભાવો લોકે પાકટો પઞ્ઞાતો. ઇતિ "**સક્યકુલા પબ્બજિતો**"તિ ઇદં વચનં ભગવતો

સદ્ધાપબ્બજિતભાવદીપનં વુત્તં મહન્તં ञातिपરિવટ્ટં, મહન્તઞ્ચ ભોગક્ખન્ધં પહાય પબ્બજિતભાવસિદ્ધિતો. **સુન્દર**ન્તિ ભદ્દકં. ભદ્દકતા ચ પસ્સન્તસ્સ હિતસુખાવહભાવેન વેદિતબ્બાતિ આહ **અત્થાવહં સુખાવહ**ન્તિ. તત્થ **અત્થાવહ**ન્તિ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થસંહિતહિતાવહં. **સુખાવહ**ન્તિ યથાવુત્તતિવિધસુખાવહં. **તથારૂપાન**ન્તિ તાદિસાનં. યાદિસેહિ પન ગુણેહિ ભગવા સમન્નાગતો, તેહિ ચતુપ્પમાણિકસ્સ લોકસ્સ સબ્બથાપિ અચ્ચન્તાય સદ્ધાય પસાદનીયો તેસં યથાભૂતસભાવત્તાતિ દસ્સેન્તો **યથારૂપો**તિઆદિમાહ. તત્થ **યથાભૂતં...પે॰... અરહત**ન્તિ ઇમિના ધમ્મપ્પમાણાનં, લૂખપ્પમાણાનઞ્ચ સત્તાનં ભગવતો પસાદાવહતં દસ્સેતિ. તં દસ્સનેનેવ ચ ઇતરેસમ્પિ અત્થતો પસાદાવહતા દસ્સિતા હોતીતિ દટ્ઠબ્બં તદવિનાભાવતો. **દસ્સનમત્તમ્પિ સાધુ હોતી**તિ એત્થ કોસિયસકુણવત્થું (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧૪૪; ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ ૧૦) કથેતબ્બં.

અમ્બટ્ઠમાણવકથાવણ્ણના

૨૫૬. **મન્તે પરિવત્તેતી**તિ વેદે સજ્ઝાયતિ, પરિયાપુણાતીતિ અત્થો. **મન્તે ધારેતી**તિ યથાઅધીતે મન્તે અસમ્મુટ્ઠે કત્વા હદયે ઠપેતિ ઓટ્ઠપહતકરણવસેન, ન અત્થવિભાવનવસેન.

સનિઘણ્ડુકેટુભાનન્તિ એત્થ વચનીયવાચકભાવેન અત્થં સદ્દઞ્ચ નિખડતિ ભિન્દતિ વિભજ્જ દસ્સેતીતિ નિખણ્ડુ, સા એવ ઇધ ખ-કારસ્સ ઘ-કારં કત્વા ''નિઘણ્ડૂ''તિ વુત્તો. કિટયતિ ગમેતિ ञापेति કિરિયાદિવિભાગં, તં વા અનવસેસપરિયાદાનતો ગમેન્તો પૂરેતીતિ કેટુભં. **વેવચનપ્પકાસક**ન્તિ પરિયાયસદ્દદીપકં, એકેકસ્સ અત્થસ્સ અનેકપરિયાયવચનવિભાવકન્તિ અત્થો. નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં અનેકેસમ્પિ અત્થાનં એકસદ્દવચનીયતાવિભાવનવસેનપિ તસ્સ ગન્થસ્સ પવત્તત્તા. વચીભેદાદિલક્ખણા કિરિયા કપ્પીયતિ એતેનાતિ **કિરિયાકપ્પો**, સો પન વણ્ણપદસમ્બન્ધપદત્થાદિવિભાગતો બહુવિકપ્પોતિ આહ ''**કિરિયાકપ્પવિકપ્પો**''તિ. ઇદઞ્ચ મૂલકિરિયાકપ્પગન્થં સન્ધાય વુત્તં. સો હિ સતસહસ્સપરિમાણો નયચરિયાદિપકરણં. ઠાનકરણાદિવિભાગતો , નિબ્બચનવિભાગતો ચ અક્ખરા પભેદીયન્તિ એતેહીતિ **અક્ખરપ્પભેદા**, સિક્ખાનિરુત્તિયો. **એતેસ**ન્તિ વેદાનં.

તે એવ વેદે પદસો કાયતીતિ **પદકો**. તં તં સદ્દં તદત્થઞ્ચ બ્યાકરોતિ બ્યાચિક્ખતિ એતેનાતિ **બ્યાકરણં**, સદ્દસત્થં. આયતિં હિતં તેન લોકો ન યતતિ ન ઈહતીતિ **લોકાયતં**. તઞ્હિ ગન્થં નિસ્સાય સત્તા પુઞ્ઞકિરિયાય ચિત્તમ્પિ ન ઉપ્પાદેન્તિ.

વયતીતિ **વયો**, આદિમજ્ઝપરિયોસાનેસુ કત્થચિ અપરિકિલમન્તો અવિત્થાયન્તો તે ગન્થે સન્ધારેતિ પૂરેતીતિ અત્થો. દ્વે પટિસેધા પકતિં ગમેન્તીતિ દસ્સેન્તો ''અવયો ન હોતી''તિ વત્વા તત્થ અવયં દસ્સેતું ''**અવયો નામ...પે॰... ન સક્કોતી**''તિ વુત્તં. ''**અનુઞ્ઞાતો**''તિ પદસ્સ કમ્મસાધનવસેન, ''પટિઞ્ઞાતો''તિ પન પદસ્સ કત્તુસાધનવસેન અત્થો વેદિતબ્બોતિ દસ્સેન્તો ''**આચરિયેના**''તિઆદિમાહ. આચરિયપરમ્પરાભતં **આચરિયકં**. **ગરૂ**તિ ભારિયં અત્તાનં તતો મોચેત્વા ગમનં દુક્કરં હોતિ. **અનત્થોપિ ઉપ્પજ્જતિ** નિન્દાબ્યારોસઉપારમ્ભાદિ.

૨૫૭. ''અબ્ભુગ્ગતો''તિ એત્થ અભિસદ્દયોગેન **ઇત્થમ્ભૂતાખ્યાનત્થવસેનેવ ઉપયોગવચનં**.

૨૫૮. **લક્ખણાની**તિ લક્ખણદીપનાનિ મન્તપદાનિ. **અન્તરધાયન્તી**તિ ન કેવલં લક્ખણમન્તાનિયેવ, અથ ખો અઞ્ઞાનિપિ બ્રાહ્મણાનં ञाणબલાભાવેન અનુક્કમેન અન્તરધાયન્તિ. તથા હિ વદન્તિ ''એકસતં અદ્ધરિયં

સાખા સહસ્સવત્તકો સામા''તિઆદિ. **પણિધિ ...પે॰... મહતો**તિ એત્થ પણિધિમહતો સમાદાનમહતોતિ આદિના પચ્ચેકં મહન્ત-સદ્દો યોજેતબ્બો. પણિધિમહન્તતાદિ ચસ્સ બુદ્ધવંસચરિયાપિટકવણ્ણનાદિવસેન વેદિતબ્બો. **નિદ્ધા**તિ નિપ્ફત્તિયો. **ભવભેદે**તિ ભવવિસેસે. ઇતો ચ એત્તો ચ બ્યાપેત્વા ઠિતતા **વિસટભાવો**.

જાતિસામઞ્ઞતોતિ લક્ખણજાતિયા લક્ખણભાવમત્તેન સમાનભાવતો. યથા હિ બુદ્ધાનં લક્ખણાનિ સુવિસદાનિ, સુપરિબ્યત્તાનિ, પરિપુણ્ણાનિ ચ હોન્તિ, ન એવં ચક્કવત્તીનં, તેનાહ "**ન તેહેવ બુદ્ધો હોતી**"તિ. અભિરૂપતા, દીઘાયુકતા, અપ્પાતઙ્કતા, બ્રાહ્મણાદીનં પિયમનાપતાતિ ઇમેહિ **ચતૂહિ** અચ્છરિયસભાવેહિ. દાનં, પિયવચનં, અત્થચરિયા, સમાનત્તતાતિ ઇમેહિ **ચતૂહિ સઙ્ગહવત્થૂહિ**. **રઞ્જનતો**તિ પીતિજનનતો. ચક્કં ચક્કરતનં વત્તેતિ પવત્તેતીતિ **ચક્કવત્તી**. સમ્પત્તિચક્કેહિ સયં વત્તતિ, તેહિ ચ પરં સત્તનિકાયં વત્તેતિ પવત્તેતીતિ **ચક્કવત્તી**. પરહિતાવહો ઇરિયાપથચક્કાનં વત્તો વત્તનં એતસ્સ, એત્થાતિ વા **ચક્કવત્તી**. અપ્પટિહતં વા આણાસઙ્ખાતં ચક્કં વત્તેતીતિ **ચક્કવત્તી**. ખત્તિયમણ્ડલાદિસઞ્ઞિતં ચક્કં સમૂહં અત્તનો વસે વત્તેતીતિ **ચક્કવત્તી** ચક્કવત્તિવત્તસઙ્ખાતં ધમ્મં ચરતિ, ચક્કવત્તિવત્તસઙ્ખાતો ધમ્મો એતસ્મિં અત્થીતિ વા **ધમ્મિકો**. ધમ્મતો અનપેતત્તા ધમ્મો રઞ્જનટ્ઠેન રાજાતિ **ધમ્મરાજા**. ''રાજા હોતિ ચક્કવત્તી''તિ વુત્તત્તા "**ચાતુરન્તો**"તિ પદં ચતુદીપિસ્સરતં વિભાવેતીતિ આહ "**ચતુસમુદ્દઅન્તાયા**"તિઆદિ. તત્થ ''ચતુદ્દીપવિભૂસિતાયા''તિ અવત્વા ''ચતુબ્બિધા''તિ **વિધ**ગ્ગહણં તંતંપરિત્તદીપાનમ્પિ સઙ્ગહત્થન્તિ દટ્ઠબ્બં. **કોપાદીતિ આદિ**-સદ્દેન કામમોહમાનમદાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ. **વિજિતાવી**તિ વિજિતવા. કેનચિ અકમ્પિયટ્ઠેન જનપદે થાવરિયપ્પત્તો, દળ્હભત્તિભાવતો વા, જનપદો થાવરિયં પત્તો એત્થાતિ **જનપદત્થાવરિયપ્પત્તો**.

ચિત્તીકતભાવાદિનાપિ (ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ ૩; દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૩; સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૨૬; મહાનિ॰ અટ્ઠ॰ ૫૦) ચક્કસ્સ રતનટ્ઠો વેદિતબ્બો. એસ નયો સેસેસુપિ. રતિનિમિત્તતાય વા ચિત્તીકતાદિભાવસ્સ રતિજનનટ્ઠેન એકસઙ્ગહતાય વિસું અગ્ગહણં. ઇમેહિ પન રતનેહિ રાજા ચક્કવત્તી યં યમત્થં પચ્ચનુભોતિ, તં તં દસ્સેતું "**ઇમેસુ પના**"તિઆદિ વુત્તં. **અજિતં જિનાતિ** મહેસક્ખતાસંવત્તનિયકમ્મનિસ્સન્દભાવતો. **વિજિતે યથાસુખં અનુવિચરતિ** હત્થિરતનં અસ્સરતનઞ્ચ અભિરુહિત્વા તેસં આનુભાવેન અન્તોપાતરાસેયેવ સમુદ્દપરિયન્તં પથવિં અનુસંયાયિત્વા રાજધાનિમેવ પચ્ચાગમનતો. **પરિણાયકરતનેન વિજિતમનુરક્ખતિ** તેન તત્થ તત્થ કાતબ્બકિચ્ચસ્સ સંવિધાનતો. **અવસેસેહી**તિ મણિરતનઇત્થિરતનગહપતિરતનેહિ. તત્થ મણિરતનેન યોજનપ્પમાણે પદેસે અન્ધકારં વિધમિત્વા આલોકદસ્સનાદિના સુખમનુભવતિ, ઇત્થિરતનેન અતિક્કન્તમાનુસકરૂપસમ્પત્તિદસ્સનાદિવસેન, ગહપતિરતનેન ઇચ્છિતિચ્છિતમણિકનકરજતાદિધનપટિલાભવસેન.

ઉસ્સાહસત્તિયોગો તેન કેનચિ અપ્પટિહતાણાચક્કભાવસિદ્ધિતો **પચ્છિમેના**તિ પરિણાયકરતનેન. તઞ્હિ સબ્બરાજકિચ્ચેસુ કુસલં અવિરજ્ઝનયોગં, તેનાહ "**મન્તસત્તિયોગો**"તિ . હત્થિઅસ્સરતનાનં મહાનુભાવતાય કોસસમ્પત્તિયાપિ પભાવસમ્પત્તિસિદ્ધિતો "**હત્થિ...પે॰... યોગો**"તિ વુત્તં. (કોસો હિ નામ સતિ ઉસ્સાહસમ્પત્તિયં દુગ્ગં તેજં કુસુમોરં પરક્કમં પબ્બતોમુખં અમોસપહરણં) તિવિધસત્તિયોગફલં પરિપુણ્ણં હોતીતિ સમ્બન્ધો. **સેસેહી**તિ સેસેહિ પઞ્ચહિ રતનેહિ.

અદોસકુસલમૂલજનિતકમ્માનુભાવેનાતિ અદોસસઙ્ખાતેન કુસલમૂલેન સહજાતાદિપચ્ચયવસેન ઉપ્પાદિતકમ્મસ્સ આનુભાવેન **સમ્પજ્જન્તિ** સોમ્મતરરતનજાતિકત્તા. **મજ્ઝિમાનિ** મણિઇત્થિગહપતિરતનાનિ. **અલોભ...પે॰... કમ્માનુભાવેન** સમ્પજ્જન્તિ **ઉળારસ્સ ધનસ્સ**, ઉળારધનપટિલાભકારણસ્સ ચ

પરિચ્ચાગસમ્પદાહેતુકત્તા. **પચ્છિમન્તિ** પરિણાયકરતનં. તઞ્હિ **અમોહ...પે॰... કમ્માનુભાવેન સમ્પજ્જતિ** મહાપઞ્ઞેનેવ ચક્કવત્તિરાજકિચ્ચસ્સ પરિણેતબ્બત્તા. **ઉપદેસો** નામ સવિસેસં સત્તન્નં રતનાનં વિચારણવસેન પવત્તો કથાબન્ધો.

સરણતો પટિપક્ખવિધમનતો **સૂરા,** તેનાહ "**અભીરુકજાતિકા**"તિ. અસુરે વિજિનિત્વા ઠિતત્તા વીરો, સક્કો દેવાનં ઇન્દો. તસ્સ અઙ્ગં દેવપુત્તો સેનઙ્ગભાવતોતિ વુત્તં "**વીરઙ્ગરૂપાતિ દેવપુત્તસદિસકાયા**"તિ. "**એકે**"તિ સારસમાસાચરિયમાહ. **સભાવોતિ** સભાવભૂતો અત્થો. **વીરકારણન્તિ** વીરભાવકારણં. **વીરિયમયસરીરા વિયાતિ** સવિગ્ગહવીરિયસદિસા, સવિગ્ગહં ચે વીરિયં સિયા તંસદિસાતિ અત્થો. નનુ રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ પટિસેના નામ નત્થિ, ય'મસ્સ પુત્તા પમદ્દેય્યું, અથ કસ્મા પરસેનપ્પમદ્દનાતિ વુત્તન્તિ ચોદનં સન્ધાયાહ **સચેતિઆદિ,** તેન પરસેના હોતુ વા મા વા તે પન એવં મહાનુભાવાતિ દસ્સેતિ. **ધમ્મેનાતિ** કતુપચિતેન અત્તનો પુઞ્ઞધમ્મેન. તેન હિ સઞ્ચોદિતા પથવિયં સબ્બરાજાનો પચ્ચુગ્ગન્ત્વા ''સ્વાગતં તે મહારાજા''તિ આદિં વત્વા અત્તનો રજ્જં રઞ્ઞો ચક્કવત્તિસ્સ નિય્યાતેન્તિ, તેન વુત્તં ''સો ઇમં...પે॰... અજ્ઝાવસતી''તિ. અટ્ઠકથાયં પન તસ્સ યથાવુત્તસ્સ ધમ્મસ્સ ચિરતરં વિપચ્ચિતું પચ્ચયભૂતં ચક્કવત્તિવત્તસમુદાગતં પયોગસમ્પત્તિસઙ્ખાતં ધમ્મં દસ્સેતું "**પાણો ન હન્તબ્બોતિઆદિના પઞ્ચસીલધમ્મેના**"તિ વુત્તં. એવઞ્હિ ''અદણ્ડેન અસત્થેના''તિ ઇદં વચનં સુટ્ઠુતરં સમત્થિતં હોતીતિ. યસ્મા રાગાદયો પાપધમ્મા ઉપ્પજ્જમાના સત્તસન્તાનં છાદેત્વા પરિયોનન્ધિત્વા તિટ્ઠન્તિ કુસલપ્પવત્તિં નિવારેન્તિ, તસ્મા તે ''છદના, છદા''તિ ચ વુત્તા. **વિવટેત્વાતિ** વિગમેત્વા. **પૂજારહતા વુત્તા** ''અરહતીતિ અરહ''ન્તિ. **તસ્સા** પૂજારહતાય. **યસ્મા સમ્માસમ્બુદ્ધો,** તસ્મા અરહન્તિ. **બુદ્ધત્તહેતુભૂતા વિવટ્ટચ્છદતા વુત્તા** સવાસનસબ્બકિલેસપ્પહાનપુબ્બકત્તા બુદ્ધભાવસ્સ.

અરહં વટ્ટાભાવેનાતિ ફલેન હેતુઅનુમાનદસ્સનં. **સમ્માસમ્બુદ્ધો છદનાભાવેનાતિ** હેતુના ફલાનુમાનદસ્સનં. **હેતુદ્વયં વુત્તં** ''વિવટ્ટો વિચ્છદો ચા''તિ. **દુતિયેન વેસારજ્જેનાતિ** ''ખીણાસવસ્સ તે પટિજાનતો''તિઆદિના વુત્તેન વેસારજ્જેન. **પુરિમસિદ્ધીતિ** પુરિમસ્સ પદસ્સ અત્થસિદ્ધીતિ અત્થો. **પઠમેનાતિ** ''સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ તે પટિજાનતો''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૦; અ॰ નિ॰ ૪.૮) વુત્તેન વેસારજ્જેન. **દુતિયસિદ્ધીતિ** દુતિયસ્સ પદસ્સ અત્થસિદ્ધિ, બુદ્ધત્થસિદ્ધીતિ અત્થો. **તતિયચતુત્થેહીતિ** ''યે ખો પન તે અન્તરાયિકા ધમ્મા''તિઆદિના, (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૦; અ॰ નિ॰ ૪.૮) ''યસ્સ ખો પન તે અત્થાયા''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૦; અ॰ નિ॰ ૪.૮) ચ વુત્તેહિ તતિયચતુત્થેહિ વેસારજ્જેહિ. **તતિયસિદ્ધીતિ** વિવટ્ટચ્છદનતાસિદ્ધિ યાથાવતો અન્તરાયિકનિય્યાનિકધમ્માપદેસેન હિ સત્થુ વિવટ્ટચ્છદનભાવો લોકે પાકટો અહોસિ. **પુરિમં ધમ્મચક્ખુન્તિ** પુરિમપદં ભગવતો ધમ્મચક્ખું **સાધેતિ** કિલેસારીનં, સંસારચક્કસ્સ ચ અરાનં હતભાવદીપનતો. **દુતિયં પદં બુદ્ધચક્ખું સાધેતિ** સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સેવ તંસબ્ભાવતો. **તતિયં પદં સમન્તચક્ખું સાધેતિ** સવાસનસબ્બકિલેસપ્પહાનદીપનતો. ''સમ્માસમ્બુદ્ધો''તિ હિ વત્વા ''વિવટ્ટચ્છદો''તિ વચનં બુદ્ધભાવાવહમેવ સબ્બકિલેસપ્પહાનં વિભાવેતિ. "**સૂરભાવ**"ન્તિ લક્ખણવિભાવને વિસદઞાણતં.

૨૫૯. એવં ભોતિ એત્થ **એવન્તિ** વચનસમ્પટિચ્છને નિપાતો. વચનસમ્પટિચ્છનઞ્ચેત્થ ''તથા મયં તં ભવન્તં ગોતમં વેદિસ્સામ, ત્વં મન્તાનં પટિગ્ગહેતા''તિ ચ એવં પવત્તસ્સ પોક્ખરસાતિનો વચનસ્સ સમ્પટિગ્ગહોતિ આહ. "**સોપિ તાયા**"તિઆદિ. તત્થ **તાયાતિ** તાય યથાવુત્તાય સમુત્તેજનાય. **અયાનભૂમિન્તિ** યાનસ્સ અભૂમિં. **દિવાપધાનિકાતિ** દિવાપધાનાનુયુઞ્જનકા.

૨૬૦. યદિપિ પુબ્બે અમ્બટ્ઠકુલં અપ્પઞ્ઞાતં, તદા પન પઞ્ઞાયતીતિ આહ "**તદા કિરા**"તિઆદિ. **અતુરિતો**તિ અવેગાયન્તો.

૨૬૧. **યથા ખમનીયાદીનિ પુચ્છન્તો**તિ યથા ભગવા ''કચ્ચિ વો માણવા ખમનીયં, કચ્ચિ યાપનીય''ન્તિઆદિના ખમનીયાદીનિ પુચ્છન્તો તેહિ માણવેહિ સદ્ધિં પઠમં પવત્તમોદો અહોસિ પુબ્બભાસિતાય તદનુકરણેન એવં તેપિ માણવા ભગવતા સદ્ધિં સમપ્પવત્તમોદા અહેસુન્તિ યોજના. તં પન સમપ્પવત્તમોદતં ઉપમાય દસ્સેતું "**સીતોદકં વિયા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સમ્મોદિત**ન્તિ સંસન્દિતં. **એકીભાવ**ન્તિ સમ્મોદનકિરિયાય સમાનતં . **ખમનીય**ન્તિ ''ઇદં ચતુચક્કં નવદ્વારં સરીરયન્તં દુક્ખબહુલતાય સભાવતો દુસ્સહં કચ્ચિ ખમિતું સક્કુણેય્ય''ન્તિ પુચ્છન્તિ, **યાપનીય**ન્તિ આહારાદિપચ્ચયપટિબદ્ધવુત્તિકં ચિરપ્પબન્ધસઙ્ખાતાય યાપનાય કચ્ચિ યાપેતું સક્કુણેય્યં. સીસરોગાદિઆબાધાભાવેન **કચ્ચિ અપ્પાબાધં**, દુક્ખજીવિકાભાવેન **કચ્ચિ અપ્પાતઙ્કં,** તંતંકિચ્ચકરણે ઉટ્ઠાનસુખતાય **કચ્ચિ લહુટ્ઠાનં**, તદનુરૂપબલયોગતો **કચ્ચિ બલં**, સુખવિહારસબ્ભાવેન **કચ્ચિ ફાસુવિહારો** અત્થીતિ સબ્બત્થ કચ્ચિ-સદ્દં યોજેત્વા અત્થો વેદિતબ્બો. બલપ્પત્તા પીતિ **પીતિ**યેવ. તરુણપીતિ **પામોજ્જં**. સમ્મોદનં જનેતિ કરોતીતિ સમ્મોદનિકં તદેવ **સમ્મોદનીયં**. સમ્મોદિતબ્બતો **સમ્મોદનીય**ન્તિ ઇદં પન અત્થં દસ્સેતું વુત્તં "**સમ્મોદિતું યુત્તભાવતો**"તિ. સરિતબ્બભાવતો અનુસ્સરિતબ્બભાવતો ''સરણીય''ન્તિ વત્તબ્બે "**સારણીય**"ન્તિ દીઘં કત્વા વુત્તં. "**સુય્યમાનસુખતો**"તિ આપાથમધુરતમાહ, "**અનુસ્સરિયમાનસુખતો**"તિ વિમદ્દરમણીયતં. "**બ્યઞ્જનપરિસુદ્ધતાયા**"તિ સભાવનિરુત્તિભાવેન તસ્સા કથાય વચનચાતુરિયમાહ, "**અત્થપરિસુદ્ધતાયા**"તિ અત્થસ્સ નિરુપક્કિલેસતં. **અનેકેહિ પરિયાયેહી**તિ અનેકેહિ કારણેહિ.

અપસાદેસ્સામીતિ મઙ્કું કરિસ્સામિ. **કણ્ઠે ઓલમ્બેત્વા**તિ ઉભોસુ ખન્ધેસુ સાટકં આસજ્જેત્વા કણ્ઠે ઓલમ્બિત્વા. **દુસ્સકણ્ણં ગહેત્વા**તિ નિવત્થસાટકસ્સ દસાકોટિં એકેન હત્થેન ગહેત્વા. **ચઙ્કમં અભિરુહિત્વા**તિ ચઙ્કમિતું આરભિત્વા. **ધાતુસમતા**તિ રસાદિધાતૂનં સમાવત્થતા, અરોગતાતિ અત્થો. **અનાચારભાવસારણીય**ન્તિ અનાચારભાવેન સરણીયં. ''અનાચારો વતાય''ન્તિ સરિતબ્બકં.

૨૬૨. "**ભવઞ્ઞં ગહેતુકામો વિયા**"તિઆદિ અસક્કુણેય્યત્તા દુક્કરં કિચ્ચં આરભતીતિ દસ્સેતું વુત્તં. અસક્કુણેય્યઞ્હેતં સદેવકેનાપિ લોકેન, યદિદં ભગવતો અપસાદનં, તેનાહ "**અટ્ઠાને વાયમતી**"તિ. અયં બાલો ''મયિ કિઞ્ચિ અકથેન્તે મયા સદ્ધિં કથેતુમ્પિ ન વિસહતી''તિ માનમેવ પગ્ગણ્હિસ્સતિ, કથેન્તે પન કથાપસઙ્ગેનસ્સ જાતિગોત્તે વિભાવિતે માનનિગ્ગહો ભવિસ્સતીતિ ભગવા ''એવં નુ તે''તિઆદિમાહ. તેન વુત્તં ''અથ ખો ભગવા''તિઆદિ. આચારસમાચારસિક્ખાપનેન આચરિયા, તેસં પન આચરિયાનં પકટ્ઠા આચરિયાતિ પાચરિયા યથા પપિતામહોતિ, તેનાહ "**આચરિયેહિ ચ તેસં પાચરિયેહિ ચા**"તિ.

પઠમઇબ્ભવાદવણ્ણના

૨૬૩. **તીસુ ઇરિયાપથેસૂ**તિ ઠાનગમનનિસજ્જાસુ. **કથાપળાસ**ન્તિ કથાવસેન યુગગ્ગાહં. સયાનેન આચરિયેન સદ્ધિં સયાનસ્સ કથા નામ આચારો ન હોતિ, તં ઇતરેહિ સદિસં કત્વા કથનં ઇધ કથાપળાસો.

તસ્સ પન યં અનાચારભાવવિભાવનં સત્થારા અમ્બટ્ઠેન સદ્ધિં કથેન્તેન કતં, તં સઙ્ગીતિઅનારુળ્હં પરમ્પરાભતન્તિ ઉપરિ પાળિયા સમ્બન્ધભાવેન દસ્સેન્તો "**તતો કિરા**"તિઆદિમાહ. **મુણ્ડકા સમણકા**તિ ચ ગરહાયં **ક**-સદ્દો, તેનાહ "**હીળેન્તો**"તિ. ઇભસ્સ પયોગો ઇભો ઉત્તરપદલોપેન, તં ઇભં અરહન્તીતિ **ઇબ્ભા**. કિં વુત્તં

હોતિ? યથા ઇભો હત્થિવાહનભૂતો પરસ્સ વસેન વત્તતિ, ન અત્તનો, એવં એતેપિ બ્રાહ્મણાનં સુસ્સુસકા સુદ્દા પરસ્સ વસેન વત્તન્તિ, ન અત્તનો, તસ્મા ઇભસદિસપયોગતાય ઇબ્ભાતિ. તે પન કુટુમ્બિકતાય ઘરવાસિનો ઘરસ્સામિકા હોન્તીતિ આહ "**ગહપતિકા**"તિ. **કણ્હા**તિ કણ્હજાતિકા. દિજા એવ હિ સુદ્ધજાતિકા, ન ઇતરેતિ તસ્સ અધિપ્પાયો, તેનાહ "**કાળકા**"તિ. **મુખતો નિક્ખન્તા**તિ બ્રાહ્મણાનં પુબ્બપુરિસા બ્રહ્મુનો મુખતો નિક્ખન્તા, અયં તેસં પઠમુપ્પત્તીતિ અધિપ્પાયો. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. "**સમણા પિટ્ઠિપાદતો**"તિ ઇદં પનસ્સ ''મુખતો નિક્ખન્તા''તિઆદિવચનતોપિ અતિવિય અસમવેક્ખિતવચનં ચતુવણ્ણપરિયાપન્નસ્સેવ સમણભાવસમ્ભવતો. **અનિયમેત્વા**તિ અવિસેસેત્વા, અનુદ્દેસિકભાવેનાતિ અત્થો.

માનુસ્સયવસેન કથેતીતિ માનુસ્સયં અવસ્સાય અત્તાનં ઉક્કંસેન્તો, પરે ચ વમ્ભેન્તો ''મુણ્ડકા''તિ આદિં કથેતિ. **જાનાપેમી**તિ જાતિગોત્તસ્સ પમાણં યાથાવતો વિભાવનેન પમાણં જાનાપેમીતિ. **અત્થો એતસ્સ અત્થીતિ અત્થિકં** દણ્ડિકઞાયેન.

"**યાયેવ ખો પનત્થાયા**"તિ ઇત્થિલિઙ્ગવસેન વુત્તન્તિ વદન્તિ, તં પરતો ''પુરિસલિઙ્ગવસેનેવા''તિ વક્ખમાનત્તા યુત્તં. **યાય અત્થાયા**તિ વા પુલ્લિઙ્ગવસેનેવ તદત્થે સમ્પદાનવચનં, યસ્સ અત્થસ્સ અત્થાયાતિ અત્થો. **અસ્સા**તિ અમ્બટ્ઠસ્સ દસ્સેત્વાતિ સમ્બન્ધો. **અઞ્ઞેસ**ન્તિ અઞ્ઞેસં સાધુરૂપાનં. **સન્તિકં આગતાન**ન્તિ ગુરુટ્ઠાનિયાનં સન્તિકં ઉપગતાનં. **વત્તન્તિ** તેહિ ચરિતબ્બઆચારં. **અસિક્ખિતો**તિ આચારં અસિક્ખિતો. તતો એવ **અપ્પસ્સુતો**. બાહુસચ્ચઞ્હિ નામ યાવદેવ ઉપસમત્થં ઇચ્છિતબ્બં, તદભાવતો અમ્બટ્ઠો અપ્પસ્સુતો અસિક્ખિતો ''અવુસિતો''તિ વિઞ્ઞાયતિ, તેનાહ "**એતસ્સ હી**"તિઆદિ.

૨૬૪. કોધવસચિત્તતાય **અસકમનો**. **માનનિમ્મદનત્થ**ન્તિ માનસ્સ નિમ્મદનત્થં. **ઉગ્ગિલેત્વા**તિ સિનેહપાનેન કિલિન્નં ઉબ્બમનં કત્વા. **ગોત્તેન ગોત્ત**ન્તિ તેન વુત્તેન પુરાતનગોત્તેન ઇદાનિ તં તં અનવજ્જસઞ્ઞિતં ગોત્તં સાવજ્જતો ઉટ્ઠાપેત્વા ઉદ્ધરિત્વા. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. તત્થ **ગોત્તં** આદિપુરિસવસેન, **કુલાપદોસો**, તદન્વયે ઉપ્પન્નઅભિઞ્ઞાતપુરિસવસેન વેદિતબ્બો યથા ''આદિચ્ચો, મઘદેવો''તિ. ગોત્તમૂલસ્સ ગારય્હતાય અમાનવત્થુભાવપવેદનતો "**માનદ્ધજં મૂલે છેત્વા**"તિ વુત્તં. **ઘટ્ટેન્તો**તિ ઓમસન્તો.

યસ્મિં માનુસ્સયકોધુસ્સયા અઞ્ઞમઞ્ઞૂપત્થદ્ધા, સો ''ચણ્ડો''તિ વુચ્ચતીતિ આહ "**ચણ્ડાતિ માનનિસ્સિતકોધયુત્તા**"તિ. **ખરા**તિ ચિત્તેન, વાચાય ચ કક્ખળા. **લહુકા**તિ તરુણા. **ભસ્સા**તિ ''સાહસિકા''તિ કેચિ વદન્તિ, ''સારમ્ભકા''તિ અપરે. **સમાના**તિ હોન્તા, ભવમાનાતિ અત્થોતિ આહ "**સન્તાતિ પુરિમપદસ્સેવ વેવચન**"ન્તિ. **ન સક્કરોન્તી**તિ સક્કારં ન કરોન્તિ. **અપચિતિકમ્મ**ન્તિ પણિપાતકમ્મ **નાનુલોમ**ન્તિ અત્તનો જાતિયા ન અનુચ્છવિકન્તિ અત્થો.

દુતિયઇબ્ભવાદવણ્ણના

૨૬૫. કામં સક્યરાજકુલે યો સબ્બેસં બુદ્ધતરો સમત્થો ચ, સો એવ અભિસેકં લભતિ, એકચ્ચો પન અભિસિત્તો સમાનો ''ઇદં રજ્જં નામ બહુકિચ્ચં બહુબ્યાપાર''ન્તિ તતો નિબ્બિજ્જ રજ્જં વયસા અનન્તરસ્સ નિય્યાતેતિ, કદાચિ સોપિ અઞ્ઞસ્સાતિ તાદિસે સન્ધાયાહ "**સક્યાતિ અભિસિત્તરાજાનો**"તિ. **કુલવંસં જાનન્તી**તિ કણ્હાયનતો પટ્ઠાય પરમ્પરાગતં અનુસ્સવવસેન જાનન્તિ. કુલાભિમાનિનો હિ યેભુય્યેન પરેસં ઉચ્ચાવચં કુલં

તથા તથા ઉદાહરન્તિ, અત્તનો ચ કુલવંસં જાનન્તિ, એવં અમ્બટ્ઠોપિ. તથા હિ સો પરતો ભગવતા પુચ્છિતો વજિરપાણિભયેન યાથાવતો કથેસિ.

તતિયઇબ્ભવાદવણ્ણના

૨૬૬. **ખેત્તલેડ્ડૂનન્તિ** ખેત્તે કસનવસેન નઙ્ગલેન ઉટ્ઠાપિતલેડ્ડૂનં. ''લટુકિકા'' ઇચ્ચેવ પઞ્ઞાતા **ખુદ્દકસકુણિકા લટુકિકોપમવણ્ણનાયં** ''ચાતકસકુણિકા''તિ (મ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૧૫૦) વુત્તા. **કોધવસેન લઞ્જિતુન્તિ** ઉપનય્હિતું, આઘાતં બન્ધિતુન્તિ અત્થો. ''**અમ્હે હંસકોઞ્ચમોરસમે કરોતી**''તિ ઇમિના ''ન તં કોચિ હંસો વા''તિઆદિવચનં સઙ્ગીતિં અનારુળ્હં તદા ભગવતા વુત્તમેવાતિ દસ્સેતિ. ''એવં નુ તે''તિઆદિવચનં, ''અવુસિતવાયેવા''તિઆદિવચનઞ્ચ માનવસેન સમણેન ગોતમેન વુત્તન્તિ મઞ્ઞતીતિ અધિપ્પાયેનાહ ''**નિમ્માનો દાનિ જાતોતિ મઞ્ઞમાનો**''તિ.

દાસિપુત્તવાદવણ્ણના

૨૬૭. **નિમ્માદેતી**તિ અ-કારસ્સ આ-કારં કત્વા નિદ્દેસોતિ આહ ''**નિમ્મદેતી**''તિ. કામં ગોત્તં નામેતં પિતિતો લદ્ધબ્બં, ન માતિતો ન હિ બ્રાહ્મણાનં સગોત્તાય આવાહવિવાહો ઇચ્છિતો, ગોત્તનામં પન યસ્મા જાતિસિદ્ધં, ન કિત્તિમં, જાતિ ચ ઉભયસમ્બન્ધિની, તસ્મા ''**માતાપેત્તિકન્તિ માતાપિતૂનં સન્તક**''ન્તિ વુત્તં. **નામગોત્તન્તિ** ગોત્તનામં, ન કિત્તિમનામં, ન ગુણનામં વા. તત્થ ''કણ્હાયનો''તિ નિરુળ્હા યા નામપણ્ણત્તિ, તં સન્ધાયાહ ''**પણ્ણત્તિવસેન નામ**ન્તિ. તં પન કણ્હઇસિતો પટ્ઠાય તસ્મિં કુલપરમ્પરાવસેન આગતં, ન એતસ્મિંયેવ નિરુળ્હં, તેન વુત્તં ''**પવેણીવસેન ગોત્ત**''ન્તિ. **ગોત્ત**-પદસ્સ પન અત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ. **અનુસ્સરતો**તિ એત્થ ન કેવલં અનુસ્સરણં અધિપ્પેતં, અથ ખો કુલસુદ્ધિવીમંસનવસેનાતિ આહ ''**કુલકોટિં સોધેન્તસ્સા**''તિ. **અય્યપુત્તા**તિ અય્યિકપુત્તાતિ આહ ''**સામિનો પુત્તા**''તિ. દિસા ઓક્કાકરઞ્ઞો અન્તોજાતા દાસીતિ આહ ''**ઘરદાસિયા પુત્તો**''તિ. એત્થ ચ યસ્મા અમ્બટ્ઠો જાતિં નિસ્સાય માનત્થદ્ધો, ન ચસ્સ યાથાવતો જાતિયા અવિભાવિતાય માનનિગ્ગહો હોતિ, માનનિગ્ગહે ચ કતે અપરભાગે રતનત્તયે પસીદિસ્સતિ , ન ''દાસી''તિ વાચા ફરુસવાચા નામ હોતિ ચિત્તસ્સ સણ્હભાવતો. **અભયસુત્તઞ્ચેત્થ** (મ॰ નિ॰ ૨.૮૩; અ॰ નિ॰ ૪.૧૮૪) નિદસ્સનં. કેચિ ચ સત્તા અગ્ગિના વિય લોહાદયો કક્ખળાય વાચાય મુદુભાવં ગચ્છન્તિ, તસ્મા ભગવા અમ્બટ્ઠં નિબ્બિસેવનં કાતુકામો ''અય્યપુત્તા સક્યા ભવન્તિ, દાસિપુત્તો ત્વમસિ સક્યાન''ન્તિ અવોચ.

ઠપેન્તીતિ પઞ્ઞપેન્તિ, તેનાહ ''**ઓક્કાકો**''તિઆદિ. **પભા નિચ્છરતિ** દન્તાનં અતિવિય પભસ્સરભાવતો.

પઠમકપ્પિકાનન્તિ પઠમકપ્પસ્સ આદિકાલે નિબ્બત્તાનં. **કિર**-સદ્દો અનુસ્સવત્થે, તેન યો વુચ્ચમાનાય રાજપરમ્પરાય કેસઞ્ચિ મતિભેદો, તં ઉલ્લિઙ્ગેતિ. **મહાસમ્મતસ્સાતિ** ''અયં નો રાજા''તિ મહાજનેન સમ્મન્નિત્વા ઠપિતત્તા ''મહાસમ્મતો''તિ એવં સમ્મતસ્સ. યં સન્ધાય વદન્તિ –

> ''આદિચ્ચકુલસમ્ભૂતો , સુવિસુદ્ધગુણાકરો;
> મહાનુભાવો રાજાસિ, મહાસમ્મતનામકો.
>
> યો ચક્ખુભૂતો લોકસ્સ, ગુણરંસિસમુજ્જલો;

તમોનુદો વિરોચિત્થ, દુતિયો વિય ભાણુમા.

ઠપિતા યેન મરિયાદા, લોકે લોકહિતેસિના;
વવત્થિતા સક્કુણન્તિ, ન વિલઙ્ઘયિતું જના.

યસસ્સિનં તેજસ્સિનં, લોકસીમાનુરક્ખકં;
આદિભૂતં મહાવીરં, કથયન્તિ ‘મનૂ’તિ ય’’ન્તિ.

તસ્સ ચ પુત્તપપુત્તપરમ્પરં સન્ધાય –

‘‘તસ્સ પુત્તો મહાતેજો, રોજો નામ મહીપતિ;
તસ્સ પુત્તો વરરોજો, પવરો રાજમણ્ડલે.

તસ્સાસિ કલ્યાણગુણો, કલ્યાણો નામ અત્રજો;
રાજા તસ્સાસિ તનયો, વરકલ્યાણનામકો.

તસ્સ પુત્તો મહાવીરો, મન્ધાતા કામભોગિનં;
અગ્ગભૂતો મહિન્દેન, અડ્ઢરજ્જેન પૂજિતો.

તસ્સ સૂનુ મહાતેજો, વરમન્ધાતુનામકો;
‘ઉપોસથો’તિ નામેન, તસ્સ પુત્તો મહાયસો.

વરો નામ મહાતેજો, તસ્સ પુત્તો મહાવરો;
તસ્સાસિ ઉપવરોતિ, પુત્તો રાજા મહાબલો.

તસ્સ પુત્તો મઘદેવો, દેવતુલ્યો મહીપતિ;
ચતુરાસીતિસહસ્સાનિ, તસ્સ પુત્તપરમ્પરા.

તેસં પચ્છિમકો રાજા, ‘ઓક્કાકો’ ઇતિ વિસ્સુતો;
મહાયસો મહાતેજો, અખુદ્દો રાજમણ્ડલે’’તિ.

આદિ **તેસં પચ્છતો**તિ તેસં મઘદેવ પરમ્પરભૂતાનં કળારજનકપરિયોસાનાનં અનેકસતસહસ્સાનં રાજૂનં અપરભાગે ઓક્કાકો નામ રાજા અહોસિ, તસ્સ પરમ્પરાભૂતાનં અનેકસતસહસ્સાનં રાજૂનં અપરભાગે અપરો ઓક્કાકો નામ રાજા અહોસિ, તસ્સ પરમ્પરભૂતાનં અનેકસતસહસ્સાનં રાજૂનં અપરભાગે પુનાપરો ઓક્કાકો નામ રાજા અહોસિ, તં સન્ધાયાહ ‘‘**તયો ઓક્કાકવંસા અહેસું. તેસુ તતિયઓક્કાકસ્સા**’’તિઆદિ.

સહસા વરં અદાસિન્તિ પુત્તદસ્સનેન સોમનસ્સપ્પત્તો સહસા અવીમંસિત્વા તુટ્ઠિયા વસેન વરં અદાસિં, ‘‘યં ઇચ્છસિ, તં ગણ્હા’’તિ. **રજ્જં પરિણામેતું ઇચ્છતી**તિ સા જન્તુકુમારસ્સ માતા મમ તં વરદાનં અન્તરં કત્વા ઇમં રજ્જં પરિણામેતું ઇચ્છતીતિ.

નપ્પસહેય્યાતિ ન પરિયત્તો ભવેય્ય.

નિક્ખમ્માતિ ઘરાવાસતો, કામેહિ ચ નિક્ખમિત્વા. **હેટ્ઠા ચાતિ ચ**-સદ્દેન ''અસીતિહત્થે''તિ ઇદં અનુકડ્ઢતિ. **તેહી**તિ મિગસૂકરેહિ, મણ્ડૂકમૂસિકેહિ ચ. **તે**તિ સીહબ્યગ્ઘાદયો, સપ્પબિળારા ચ.

અવસેસાહિ અત્તનો અત્તનો કનિટ્ઠાહિ.

વડ્ઢમાનાનન્તિ અનાદરે સામિવચનં. **કુટ્ઠરોગો** નામ સાસમસૂરીરોગા વિય યેભુય્યેન સઙ્કમનસભાવોતિ વુત્તં "**અયં રોગો સઙ્કમતીતિ ચિન્તેત્વા**"તિ.

મિગસૂકરાદીનન્તિ **આદિ**-સદ્દેન વનચરસોણાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ.

તસ્મિં નિસિન્નેતિ સમ્બન્ધો. ખત્તિયમાયારોચનેન **અત્તનો ખત્તિયભાવં જાનાપેત્વા.**

નગરં માપેહીતિ સાહારં નગરં માપેહીતિ અધિપ્પાયો.

કેસગ્ગહણન્તિ કેસવેણિબન્ધનં. **દુસ્સગ્ગહણ**ન્તિ વત્થસ્સ નિવાસનાકારો.

૨૬૮. **અત્તનો ઉપારમ્ભમોચનત્થાયા**તિ આચરિયેન અમ્બટ્ઠેન ચ અત્તનો અત્તનો ઉપરિ પાપેતબ્બઉપવાદસ્સ અપનયનત્થં. **અસ્મિં વચને**તિ ''ચત્તારોમે ભો ગોતમ વણ્ણા''તિઆદિના અત્તના વુત્તે, ભોતા ચ ગોતમેન વુત્તે ''જાતિવાદે''તિ ઇમસ્મિં યથાધિકતે વચને. તત્થ પન યસ્મા વેદે વુત્તવિધિનાવ તેન પટિમન્તેતબ્બં હોતિ , તસ્મા વુત્તં "**વેદત્તયવચને**"તિ, "**એતસ્મિં વા દાસિપુત્તવચને**"તિ ચ.

૨૭૦. **ધમ્મો** નામ કારણં ''ધમ્મપટિસમ્ભિદા''તિઆદીસુ (વિભ॰ ૭૧૮) વિય, સહ ધમ્મેનાતિ સહધમ્મો, સહધમ્મો એવ **સહધમ્મિકો**તિ આહ "**સહેતુકો**"તિ.

૨૭૧. **તસ્મા** તદા પટિઞ્ઞાતત્તા. **તાસેત્વા પઞ્હં વિસ્સજ્જાપેસ્સામીતિ આગતો** યથા તં સચ્ચકસમાગમે. ''ભગવા ચેવ પસ્સતિ અમ્બટ્ઠો ચા''તિ એત્થ ઇતરેસં અદસ્સને કારણં દસ્સેતું "**યદિ હી**"તિઆદિ વુત્તં. **આવાહેત્વા**તિ મન્તબલેન આનેત્વા. **તસ્સા**તિ અમ્બટ્ઠસ્સ. **વાદસઙ્ઘટ્ટે**તિ વાચાસઙ્ઘટ્ટે.

૨૭૨. **તાણન્તિ ગવેસમાનો**તિ, ''અયમેવ સમણો ગોતમો ઇતો ભયતો મમ તાયકો''તિ ભગવન્તંયેવ ''તાણ''ન્તિ પરિયેસન્તો ઉપગચ્છન્તો. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. **તાયતી**તિ યથાઉપટ્ઠિતભયતો પાલેતિ, તેનાહ "**રક્ખતી**"તિ, એતેન તાણ-સદ્દસ્સ કત્તુસાધનતમાહ. યથુપટ્ઠિતેન ભયેન ઉપદ્દુતો નિલીયતિ એત્થાતિ **લેણં**, ઉપલયનં, એતેન લેણ-સદ્દસ્સ અધિકરણસાધનતમાહ. "**સરતી**"તિ એતેન સરણ-સદ્દસ્સ કત્તુસાધનતમાહ.

અમ્બટ્ઠવંસકથાવણ્ણના

૨૭૪. **ગઙ્ગાય દક્ખિણતો**તિ ગઙ્ગાય નદિયા દક્ખિણદિસાય. **આવુધં ન પરિવત્તતી**તિ સરં વાસત્તિઆદિં વા પરસ્સ ઉપરિ ખિપિતુકામસ્સ હત્થં ન પરિવત્તતિ, હત્થે પન અપરિવત્તેન્તે કુતો આવુધપરિવત્તનન્તિ આહ "**આવુધં ન પરિવત્તતી**"તિ. સો કિર ''કથં નામાહં દિસાય દાસિયા કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તો''તિ તં હીનં જાતિં

જિગુચ્છન્તો ‘‘હન્દાહં યથા તથા ઇમં જાતિં સોધેસ્સામી’’તિ નિગ્ગતો, તેનાહ **“ઇદાનિ મે મનોરથં પૂરેસ્સામી”**તિઆદિ. વિજ્જાબલેન રાજાનં તાસેત્વા તસ્સ ધીતુયા લદ્ધકાલતો પટ્ઠાય મ્યાયં જાતિસોધિતા ભવિસ્સતીતિ તસ્સ અધિપ્પાયો. **અમ્બટ્ઠં નામ વિજ્જન્તિ** સત્તાનં સરીરે અબ્ભઙ્ગં ઠપેતીતિ અમ્બટ્ઠાતિ એવં લદ્ધનામં વિજ્જં, મન્તન્તિ અત્થો. યતો અમ્બટ્ઠા એતસ્મિં અત્થીતિ અમ્બટ્ઠોતિ કણ્હો ઇસિ પઞ્ઞાયિત્થ, તંવંસજાતતાય અયં માણવો ‘‘અમ્બટ્ઠો’’તિ વોહરીયતિ.

સેટ્ઠમન્તે વેદમન્તેતિ અધિપ્પાયો. મન્તાનુભાવેન રઞ્ઞો બાહુક્ખમ્ભમત્તં જાતં તેન પનસ્સ બાહુક્ખમ્ભેન રાજા, ‘‘કો જાનાતિ, કિં ભવિસ્સતી’’તિ ભીતો ઉસ્સઙ્કી ઉત્રાસો અહોસિ, તેનાહ **“ભયેન વેધમાનો અટ્ઠાસી”**તિ. **સોત્થિ ભદ્દન્તેતિ આદિવચનં અવોચું**. ‘‘અયં મહાનુભાવો ઇસી’’તિ મઞ્ઞમાના.

ઉન્દ્રિયિસ્સતીતિ વિપ્પકિરિયિસ્સતિ, તેનાહ **“ભિજ્જિસ્સતી”**તિ. મન્તે પરિવત્તિતેતિ બાહુક્ખમ્ભકમન્તસ્સ પટિપ્પસ્સમ્ભકવિજ્જાસઙ્ખાતે મન્તે **“સરો ઓતરતૂ”**તિ પરિવત્તિતે. એવરૂપાનઞ્હિ મન્તાનં એકંસેનેવ પટિપ્પસ્સમ્ભકવિજ્જા હોન્તિયેવ યથા તં કુસુમારકવિજ્જાનં. અત્તનો ધીતુ અપવાદમોચનત્થં તસ્સ ભુજિસ્સકરણં. તસ્સાનુરૂપે ઇસ્સરિયે ઠપનત્થં **ઉળારે ચ નં ઠાને ઠપેસિ**.

ખત્તિયસેટ્ઠભાવવણ્ણના

૨૭૫. સમસ્સાસનત્થમાહ કરુણાયન્તો, ન કુલીનભાવદસ્સનત્થં, તેનાહ **“અથ ખો ભગવા”**તિઆદિ. **બ્રાહ્મણેસૂ**તિ બ્રાહ્મણાનં સમીપે, તતો બ્રાહ્મણેહિ લદ્ધબ્બં આસનાદિં સન્ધાય **“બ્રાહ્મણાનં અન્તરે”**તિ વુત્તં. કેવલં સદ્ધાય કાતબ્બં **સદ્ધં**, પરલોકગતે સન્ધાય ન તતો કિઞ્ચિ અપત્થેન્તેન કાતબ્બન્તિ અત્થો, તેનાહ **“મતકે ઉદ્દિસ્સ કતભત્તે”**તિ. **મઙ્ગલાદિભત્તે**તિ **આદિ**-સદ્દેન ઉસ્સવદેવતારાધનાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **યઞ્ઞભત્તે**તિ પાપસઞ્ઞમાદિવસેન કતભત્તે. **પાહુનકાનન્તિ** અતિથીનં. **ખત્તિયભાવં અપ્પત્તો** ઉભતો સુજાતતાભાવતો, તેનાહ **“અપરિસુદ્ધોતિ અત્થો”**તિ.

૨૭૬. ઇત્થિં કરિત્વાતિ એત્થ કરણં કિરિયાસામઞ્ઞવિસયન્તિ આહ **“ઇત્થિં પરિયેસિત્વા”**તિ. બ્રાહ્મણકઞ્ઞં ઇત્થિં ખત્તિયકુમારસ્સ ભરિયાભૂતં ગહેત્વાપિ ખત્તિયાવ સેટ્ઠા, હીના બ્રાહ્મણાતિ યોજના. **પુરિસેન વા પુરિસં કરિત્વા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **પકરણે**તિ રાગાદિવસેન પદુટ્ઠે પક્ખલિતે કારણે, તેનાહ **“દોસે”**તિ. ભસ્સતિ નિરત્થકભાવેન ખિપીયતીતિ **ભસ્સં**, છારિકા.

૨૭૭. જનિતસ્મિન્તિ કમ્મકિલેસેહિ નિબ્બત્તે. જને એતસ્મિન્તિ વા **જનેતસ્મિં**, મનુસ્સેસૂતિ અત્થો, તેનાહ **“ગોત્તપટિસારિનો”**તિ. **સંસન્દિત્વા**તિ ઘટેત્વા, અવિરુદ્ધં કત્વાતિ અત્થો.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

વિજ્જાચરણકથાવણ્ણના

૨૭૮. ઇદં વટ્ટતીતિ ઇદં અજ્ઝેનાદિ કત્તું લબ્ભતિ. **જાતિવાદવિનિબદ્ધા**તિ જાતિસન્નિસ્સિતવાદે વિનિબદ્ધા. બ્રાહ્મણસ્સેવ અજ્ઝેનજ્ઝાપનયજનયાજનાદયોતિ એવં યે અત્તુક્કંસનપરવમ્ભનવસેન પવત્તા, તતો એવ તે

માનવાદપટિબદ્ધા ચ હોન્તિ. યે પન **આવાહવિવાહવિનિબદ્ધા**, તે એવ સમ્બન્ધત્તયવસેન ''અરહસિ વા મં ત્વં, ન વા મં ત્વં અરહસી''તિ એવં પવત્તનકા.

યત્થાતિ યસ્સં વિજ્જાચરણસમ્પત્તિયં. **લગ્ગિસ્સામા**તિ ઓલગ્ગા અન્તોગધા ભવિસ્સામાતિ **ચિન્તયિમ્હ**. પરમત્થતો અવિજ્જાચરણાનિયેવ ''વિજ્જાચરણાની''તિ ગહેત્વા ઠિતો પરમત્થતો વિજ્જાચરણેસુ વિભજિયમાનેસુ સો તતો દૂરતો અપનીતો નામ હોતીતિ આહ ''**દૂરમેવ અવક્ખિપી**''તિ. **સમુદાગમતો પભુતી**તિઆદિસમુટ્ઠાનતો પટ્ઠાય.

૨૭૯. તિવિધં સીલન્તિ ખુદ્દકાદિભેદં તિવિધં સીલં. **સીલવસેનેવા**તિ સીલપરિયાયેનેવ. **કિઞ્ચિ કિઞ્ચી**તિ અહિંસનાદિયમનિયમલક્ખણં કિઞ્ચિ કિઞ્ચિ **સીલં અત્થિ. તત્થ તત્થેવ લગ્ગેય્યા**તિ તસ્મિં તસ્મિંયેવ બ્રાહ્મણસમયસિદ્ધે સીલમત્તે ''ચરણ''ન્તિ લગ્ગેય્ય. **અટ્ઠપિ સમાપત્તિયો ચરણન્તિ નિય્યાતિતા હોન્તિ** રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનનિદ્દેસેનેવ અરૂપજ્ઝાનાનમ્પિ નિદ્દિટ્ઠભાવાપત્તિતો નિય્યાતિતા નિદસ્સિતા.

ચતુઅપાયમુખકથાવણ્ણના

૨૮૦. અસમ્પાપુણન્તોતિ આરભિત્વા સમ્પત્તું અસક્કોન્તો. **અવિસહમાનો**તિ આરભિતુમેવ અસક્કોન્તો. **ખારિ**ન્તિ પરિક્ખારં. તં પન વિભજિત્વા દસ્સેતું ''**અરણી**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અરણી**તિ અગ્ગિધમનકં અરણીદ્વયં. **સુજા**તિ દબ્બિ. **આદિ**-સદ્દેન તિદણ્ડતિઘટિકાદિં સઙ્ગણ્હાતિ **ખારિભરિત**ન્તિ ખારીહિ પુણ્ણં. નનુ ઉપસમ્પન્નસ્સ ભિક્ખુનો સાસનિકોપિ યો કોચિ અનુપસમ્પન્નો અત્થતો પરિચારકોવ, કિં અઙ્ગ પન બાહિરકપબ્બજિતેતિ તત્થ વિસેસં દસ્સેતું ''**કામઞ્ચા**''તિઆદિ વુત્તં. **વુત્તનયેના**તિ ''કપ્પિયકરણ...પે॰... વત્તકરણવસેના''તિ એવં વુત્તેન નયેન. **પરિચારકો હોતિ** ઉપસમ્પન્નભાવસ્સ વિસિટ્ઠભાવતો. ''નવકોટિસહસ્સાની''તિઆદિના (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૦; પટિ॰ મ॰ અટ્ઠ॰ ૩૭) વુત્તપ્પભેદાનં અનેકસહસ્સાનં સંવરવિનયાનં સમાદિયિત્વા વત્તનેન ઉપરિભૂતા અગ્ગભૂતા સમ્પદાતિ હિ ''ઉપસમ્પદા''તિ વુચ્ચતીતિ. **ગુણાધિકોપી**તિ ગુણેહિ ઉક્કટ્ઠોપિ. **અયં પના**તિ વુત્તલક્ખણો તાપસો.

તાપસા નામ કમ્મવાદિકિરિયાવાદિનો, ન સાસનસ્સ પટાણીભૂતા, યતો નેસં પબ્બજિતું આગતાનં તિત્થિયપરિવાસેન વિનાવ પબ્બજ્જા અનુઞ્ઞાતાતિ કત્વા ''**કસ્મા પના**''તિ ચોદનં સમુટ્ઠપેતિ ચોદકો. આચરિયો ''**યસ્મા**''તિઆદિના ચોદનં પરિહરતિ. ''ઓસક્કિસ્સતી''તિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરિતું ''**ઇમસ્મિઞ્હી**''તિઆદિ વુત્તં. **ખુરધારૂપમ**ન્તિ ખુરધારાનં મત્થકેનેવ અક્કમિત્વા ગમનૂપમં. **અઞ્ઞે**તિ અઞ્ઞે ભિક્ખૂ. **અગ્ગિસાલ**ન્તિ અગ્ગિહુત્તસાલં. **નાનાદારૂહી**તિ પલાસદણ્ડાદિનાનાવિધસમિધાદારૂહિ.

ઇદન્તિ ''ચતુદ્વારં આગારં કત્વા''તિઆદિના વુત્તં. **અસ્સા**તિ અસ્સ ચતુત્થસ્સ પુગ્ગલસ્સ. **પટિપત્તિમુખ**ન્તિ કોહઞ્ઞપટિપત્તિયા મુખમત્તં. સો હિ નાનાવિધેન કોહઞ્ઞેન લોકં વિમ્હાપેન્તો તત્થ અચ્છતિ, તેનાહ ''**ઇમિના હિ મુખેન સો એવં પટિપજ્જતી**''તિ.

ખલાદીસુ મનુસ્સાનં સન્તિકે ઉપતિટ્ઠિત્વા વીહિમુગ્ગતિલમાસાદીનિ ભિક્ખાચરિયાનિયામેન સઙ્કડ્ઢિત્વા ઉઞ્છનં ઉઞ્છા, સા એવ ચરિયા વુત્તિ એતેસન્તિ **ઉઞ્છાચરિયા**. અગ્ગિપક્કેન જીવન્તીતિ અગ્ગિપક્કિકા, ન અગ્ગિપક્કિકા **અનગ્ગિપક્કિકા** . ઉઞ્છાચરિયા હિ ખલેસુ ગન્ત્વા ખલગ્ગં નામ મનુસ્સેહિ દિય્યમાનં ધઞ્ઞં ગણ્હન્તિ, તં ઇમે ન ગણ્હન્તીતિ અનગ્ગિપક્કિકા નામ જાતા. **અસામપાકા**તિ અસયંપાચકા. અસ્મમુટ્ઠિના મુટ્ઠિપાસાણેન વત્તન્તીતિ

અસ્મમુટ્ઠિકા. દન્તેન ઉપ્પાટિતં વક્કલં રુક્ખત્તચો દન્તવક્કલં, તેન વત્તન્તીતિ **દન્તવક્કલિકા**. પવત્તં રુક્ખાદિતો પાતિતં ફલં ભુઞ્જન્તીતિ **પવત્તફલભોજિનો**. જિણ્ણપક્કતાય પણ્ડુભૂતં પલાસં, તંસદિસઞ્ચ પણ્ડુપલાસં, તેન વત્તન્તીતિ **પણ્ડુપલાસિકા**, સયંપતિતપુપ્ફફલપત્તભોજિનો.

ઇદાનિ તે અટ્ઠવિધેપિ સરૂપતો દસ્સેતું "**તત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. **સઙ્કડ્ઢિત્વા**તિ ભિક્ખાચરિયાવસેન લદ્ધધઞ્ઞં એકજ્ઝં કત્વા.

પરિયેટ્ઠિ નામ દુક્ખાતિ પરેસં ગેહતો ગેહં ગન્ત્વા પરિયેટ્ઠિ નામ દીનવુત્તિભાવેન દુક્ખા. પાસાણસ્સ પરિગ્ગહો દુક્ખો પબ્બજિતસ્સાતિ વા દન્તેહેવ ઉપ્પાટેત્વા ખાદન્તિ.

ઇમાહિ ચતૂહિયેવાતિ ''ખારિવિધં આદાયા''તિઆદિના વુત્તાહિ ચતૂહિ એવ તાપસપબ્બજ્જાહીતિ.

૨૮૨. અપાયે વિનાસે નિયુત્તો **આપાયિકો**. તબ્ભાવં પરિપૂરેતું અસક્કોન્તો તેન અપરિપુણ્ણો **અપરિપૂરમાનો** , કરણે ચેતં પચ્ચત્તવચનં, તેનાહ "**આપાયિકેનાપિ અપરિપૂરમાનેના**"તિ.

પુબ્બકઇસિભાવાનુયોગવણ્ણના

૨૮૩. દીયતીતિ દત્તિ, દત્તિયેવ **દત્તિક**ન્તિ આહ "**દિન્નક**"ન્તિ. યદિ બ્રાહ્મણસ્સ સમ્મુખીભાવો રઞ્ઞો ન દાતબ્બો, કસ્માસ્સ ઉપસઙ્કમનં ન પટિક્ખિત્તન્તિ આહ "**યસ્મા પના**"તિઆદિ. **ખેત્તવિજ્જાયા**તિ નીતિસત્થે. **પયાત**ન્તિ સદ્ધં, સસ્સતિકં વા, તેનાહ "**અભિહરિત્વા દિન્ન**"ન્તિ. કસ્મા ભગવા ''રઞ્ઞો પસેનદિસ્સ કોસલસ્સ દત્તિકં ભુઞ્જતી''તિઆદિના બ્રાહ્મણસ્સ મમ્મવચનં અવોચાતિ તત્થ કારણં દસ્સેતું "**ઇદં પન કારણ**"ન્તિઆદિ વુત્તં.

૨૮૪. **રથૂપત્થરે**તિ રથસ્સ ઉપરિ અત્થરિતપદેસે. **પાકટમન્તન**ન્તિ પકાસભૂતં મન્તનં. તઞ્હિ સુદ્દાદીહિ ઞાયતીતિ ન રહસ્સમન્તનં. **ભણતી**તિ અપિ નુ ભણતિ.

૨૮૫. **પવત્તારો**તિ પાવચનભાવેન વત્તારો, યસ્મા તે તેસં મન્તાનં પવત્તકા, તસ્મા આહ "**પવત્તયિતારો**"તિ. સુદ્દે બહિ કત્વા રહો ભાસિતબ્બટ્ઠેન મન્તા એવ, તંતંઅત્થપટિપત્તિહેતુતાય પદન્તિ **મન્તપદં**, અનુપનીતાસાધારણતાય વા રહસ્સભાવેન વત્તબ્બં હિતકિરિયાય અધિગમુપાયં. **સજ્ઝાયિત**ન્તિ ગાયનવસેન સજ્ઝાયિતં, તં પન ઉદત્તાનુદત્તાદીનં સરાનં સમ્પાદનવસેનેવ ઇચ્છિતન્તિ આહ "**સરસમ્પત્તિવસેના**"તિ. **અઞ્ઞેસં વુત્ત**ન્તિ પાવચનભાવેન અઞ્ઞેસં વુત્તં. **સમુપબ્યૂળ્હ**ન્તિ સઙ્ગહેત્વા ઉપરૂપરિ સઞ્ઞૂળ્હં. **રાસિકત**ન્તિ ઇરુવેદયજુવેદસામવેદાદિવસેન , તત્થાપિ પચ્ચેકં મન્તબ્રહ્માદિવસેન, અજ્ઝાયાનુવાકાદિવસેન ચ રાસિકતં.

તેસન્તિ મન્તાનં કત્તૂનં. **દિબ્બેન ચક્ખુના ઓલોકેત્વા**તિ દિબ્બચક્ખુપરિભણ્ડેન યથાકમ્મૂપગઞાણેન સત્તાનં કમ્મસ્સકતાદિં પચ્ચક્ખતો દસ્સનટ્ઠેન દિબ્બચક્ખુસદિસેન પુબ્બેનિવાસઞાણેન અતીતકપ્પે બ્રાહ્મણાનં મન્તજ્ઝેનવિધિઞ્ચ ઓલોકેત્વા. **પાવચનેન સહ સંસન્દિત્વા**તિ કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ યં વચનં વટ્ટસન્નિસ્સિતં, તેન સહ અવિરુદ્ધં કત્વા. ન હિ તેસં વિવટ્ટસન્નિસ્સિતો અત્થો પચ્ચક્ખો હોતિ. **અપરાપરે પના**તિ અટ્ઠકાદીહિ અપરા પરે પચ્છિમા ઓક્કાકરાજકાલાદીસુ ઉપ્પન્ના. **પક્ખિપિત્વા**તિ અટ્ઠકાદીહિ ગન્થિતમન્તપદેસુ કિલેસસન્નિસ્સિતપદાનં તત્થ તત્થ પદે પક્ખિપનં કત્વા. **વિરુદ્ધે અકંસૂ**તિ બ્રાહ્મણધમ્મિકસુત્તાદીસુ આગતનયેન સંકિલેસિકત્થદીપનતો

પચ્ચનીકભૂતે અકંસુ. **ઇધાતિ** ‘‘ત્યાહં મન્તે અધીયામી’’તિ એતસ્મિં ઠાને. **પટિઞ્ઞં અગ્ગહેત્વાતિ** ‘‘તં કિં મઞ્ઞસી’’તિ એવં પટિઞ્ઞં અગ્ગહેત્વાવ.

૨૮૬. નિરામગન્ધાતિ કિલેસાસુચિવસેન વિસ્સગન્ધરહિતા. **અનિત્થિગન્ધાતિ** ઇત્થીનં ગન્ધમત્તસ્સપિ અવિસહનેન ઇત્થિગન્ધરહિતા. એત્થ ચ ‘‘**નિરામગન્ધા**’’તિ એતેન તેસં પોરાણાનં બ્રાહ્મણાનં વિક્ખમ્ભિતકિલેસતં દસ્સેતિ, ‘‘**અનિત્થિગન્ધા બ્રહ્મચારિનો**’’તિ એતેન એકવિહારિતં, ‘‘**રજોજલ્લધરા**’’તિ એતેન મણ્ડનવિભૂસનાનુયોગાભાવં, ‘‘**અરઞ્ઞાયતને પબ્બતપાદેસુ વસિંસૂ**’’તિ એતેન મનુસ્સૂપચારં પહાય વિવિત્તવાસં, ‘‘**વનમૂલફલાહારા વસિંસૂ**’’તિ એતેન સાલિમંસોદનાદિપણીતાહારપટિક્ખેપં, ‘‘**યદા**’’તિઆદિના યાનવાહનપટિક્ખેપં, ‘‘**સબ્બદિસાસૂ**’’તિઆદિના રક્ખાવરણપટિક્ખેપં, એવઞ્ચ વદન્તો મિચ્છાપટિપદાપક્ખિકં સાચરિયસ્સ અમ્બટ્ઠસ્સ વુત્તિં ઉપાદાય સમ્માપટિપદાપક્ખિકાપિ તેસં બ્રાહ્મણાનં વુત્તિ અરિયવિનયે સમ્માપટિપત્તિં ઉપાદાય મિચ્છાપટિપદાયેવ. કુતસ્સ સલ્લેખપટિપત્તિયુત્તતાતિ. ‘‘એવં સુતે’’તિઆદિના ભગવા અમ્બટ્ઠં સન્તજ્જેન્તો નિગ્ગણ્હાતીતિ દસ્સેતિ.

વેઠકેહીતિ વેઠકપટ્ટકાહિ. **સમન્તાનગરન્તિ** નગરસ્સ સમન્તતો. **કતસુધાકમ્મં** પાકારસ્સ અધોભાગે ઠાનં વુચ્ચતીતિ અધિપ્પાયો.

દ્વેલક્ખણદસ્સનવણ્ણના

૨૮૭. ન સક્કોતિસઙ્કુચિતે ઇરિયાપથે અનવસેસતો તેસં દુબ્બિભાવનતો. **ગવેસીતિ** ઞાણેન પરિયેસનમકાસિ. **સમાનયીતિ** ઞાણેન સઙ્કલેન્તો સમ્મા આનયિ સમાહરિ. ‘‘**કઙ્ખતી**’’તિ પદસ્સ આકઙ્ખતીતિ અયમત્થોતિ આહ ‘‘**અહો વત પસ્સેય્યન્તિ પત્થનં ઉપ્પાદેતી**’’તિ. **કિચ્છતીતિ** કિલમતિ. ‘‘**કઙ્ખતી**’’તિ પદસ્સ પુબ્બે આસિસનત્થતં વત્વા ઇદાનિસ્સ સંસયત્થતમેવ વિકપ્પન્તરવસેન દસ્સેન્તો ‘‘**કઙ્ખાય વા દુબ્બલા વિમતિ વુત્તા**’’તિ આહ. **તીહિ ધમ્મેહીતિ** તિપ્પકારેહિ સંસયધમ્મેહિ. **કાલુસિયભાવોતિ** અપ્પસન્નતાય હેતુભૂતો આવિલભાવો.

યસ્મા ભગવતો કોસોહિતં સબ્બબુદ્ધાનં આવેણિકં અઞ્ઞેહિ અસાધારણં વત્થગુય્હં સુવિસુદ્ધકઞ્ચનમણ્ડલસન્નિકાસં, અત્તનો સણ્ઠાનસન્નિવેસસુન્દરતાય આજાનેય્યગન્ધહત્થિનો વરઙ્ગપરમચારુભાવં, વિકસમાનતપનિયારવિન્દસમુજ્જલકેસરાવત્તવિલાસં, સઞ્ઝાપભાનુરઞ્જિતજલવનન્તરાભિલક્ખિતસમ્પુણ્ણચન્દમણ્ડલસોભઞ્ચ અત્તનો સિરિયા અભિભુય્ય વિરાજતિ, યં બાહિરબ્ભન્તરમલેહિ અનુપક્કિલિટ્ઠતાય, ચિરકાલં સુપરિચિતબ્રહ્મચરિયાધિકારતાય, સુસણ્ઠિતસણ્ઠાનસમ્પત્તિયા ચ , કોપીનમ્પિ સન્તં અકોપીનમેવ, તસ્મા વુત્તં ‘‘**ભગવતો હી**’’તિઆદિ. **પહૂતભાવન્તિ** પુથુલભાવં. એત્થેવ હિ તસ્સ સંસયો, તનુમુદુસુકુમારતાદીસુ પનસ્સ ગુણેસુ વિચારણા એવ નાહોસિ.

૨૮૮. હિરિકરણોકાસન્તિ હિરિયિતબ્બટ્ઠાનં. **છાયન્તિ** પટિબિમ્બં. કથં કીદિસન્તિ આહ ‘‘**ઇદ્ધિયા**’’તિઆદિ. **છાયારૂપકમત્તન્તિ** ભગવતો પટિબિમ્બરૂપં. તઞ્ચ ખો બુદ્ધસન્તાનતો વિનિમુત્તત્તા રૂપકમત્તં ભગવતો સરીરવણ્ણસણ્ઠાનાવયવં ઇદ્ધિમયં બિમ્બકમત્તં. તં પન રૂપકમત્તં દસ્સેન્તો ભગવા યથા અત્તનો બુદ્ધરૂપં ન દિસ્સતિ, તથા કત્વા દસ્સેતિ. **નિન્નેત્વાતિ** નીહરિત્વા. **કલ્લોસીતિ** પુચ્છાવિસ્સજ્જને કુસલો છેકો અસિ. **તથાકરણેનાતિ** કથિનસૂચિં વિય કરણેન. **એત્થાતિ** પહૂતજિવ્હાય. **મુદુભાવો પકાસિતો** અમુદુનો ઘનસુખુમભાવાપાદનત્થં અસક્કુણેય્યત્તા **દીઘભાવો, તનુભાવો** ચાતિ દટ્ઠબ્બં.

૨૯૧. "**અત્થચરકેના**"તિ ઇમિના બ્યતિરેકમુખેન અનત્થચરકતંયેવ વિભાવેતિ. **ન અઞ્ઞત્રાતિ** ન અઞ્ઞસ્મિં સુગતિયન્તિ અત્થો. **ઉપનેત્વા ઉપનેત્વાતિ** તં તં દોસં ઉપનેત્વા ઉપનેત્વા, તેનાહ "**સુદ્દદાસાદિભાવં આરોપેત્વા**"તિ. **પાતેસીતિ** પવટ્ટનવસેન પાતેસિ.

પોક્ખરસાતિબુદ્ધૂપસઙ્કમનવણ્ણના

૨૯૩-૬. આગમા નૂતિ આગતો નુ. **ખોતિ** નિપાતમત્તં. **ઇધાતિ** એત્થ, તુમ્હાકં સન્તિકન્તિ અત્થો. **અધિવાસેતૂતિ** સાદિયતુ, તં પન સાદિયનં મનસા સમ્પટિગ્ગહો હોતીતિ આહ "**સમ્પટિચ્છતૂ**"તિ.

૨૯૭. યાવદત્થન્તિ યાવ અત્થો, તાવ ભોજનેન તદા કતન્તિ અત્થો. **ઓણિત્તન્તિ** આમિસાપનયનેન સુચિકતં, તેનાહ "**હત્થે ચ પત્તઞ્ચ ધોવિત્વા**"તિ.

૨૯૮. અનુપુબ્બિં કથન્તિ અનુપુબ્બં કથેતબ્બકથં, તેનાહ "**અનુપટિપાટિકથ**"ન્તિ. કા પન સા? દાનાદિકથાતિ આહ "**દાનાનન્તરં સીલ**"ન્તિઆદિ. તેન દાનકથા તાવ પચુરજનેસુપિ પવત્તિયા સબ્બસાધારણત્તા, સુકરત્તા, સીલે પતિટ્ઠાનસ્સ ઉપાયભાવતો ચ આદિતો કથેતબ્બા. પરિચ્ચાગસીલો હિ પુગ્ગલો પરિગ્ગહિતવત્થૂસુ નિસ્સઙ્ગભાવતો સુખેનેવ સીલાનિ સમાદિયતિ, તત્થ ચ સુપ્પતિટ્ઠિતો હોતિ. સીલેન દાયકપટિગ્ગાહકસુદ્ધિતો પરાનુગ્ગહં વત્વા પરપીળાનિવત્તિવચનતો, કિરિયધમ્મં વત્વા અકિરિયધમ્મવચનતો, ભોગસમ્પત્તિહેતું વત્વા ભવસમ્પત્તિહેતુવચનતો ચ **દાનકથાનન્તરં સીલકથા** કથેતબ્બા, તઞ્ચે દાનસીલં વટ્ટનિસ્સિતં, અયં ભવસમ્પત્તિ તસ્સ ફલન્તિ દસ્સનત્થં ઇમેહિ ચ દાનસીલમયેહિ પણીતપણીતતરાદિભેદભિન્નેહિ પુઞ્ઞકિરિયવત્થૂહિ એતા ચાતુમહારાજિકાદીસુ પણીતપણીતતરાદિભેદભિન્ના અપરિમેય્યા દિબ્બભોગસમ્પત્તિયો લદ્ધબ્બાતિ દસ્સનત્થં તદનન્તરં સગ્ગકથા. સ્વાયં સગ્ગો રાગાદીહિ ઉપક્કિલિટ્ઠો, સબ્બથાનુપક્કિલિટ્ઠો અરિયમગ્ગોતિ દસ્સનત્થં **સગ્ગાનન્તરં મગ્ગો** કથેતબ્બો. મગ્ગઞ્ચ કથેન્તેન તદધિગમુપાયસન્દસ્સનત્થં સગ્ગપરિયાપન્નાપિ, પગેવ ઇતરે સબ્બેપિ કામા નામ બહ્વાદીનવા અનિચ્ચા અદ્ધુવા વિપરિણામધમ્માતિ **કામાનં આદીનવો**, હીના ગમ્મા પોથુજ્જનિકા અનરિયા અનત્થસઞ્હિતાતિ તેસં **ઓકારો** લામકભાવો, સબ્બેપિ ભવા કિલેસાનં વત્થુભૂતાતિ **તત્થ સંકિલેસો**, સબ્બસંકિલેસવિપ્પમુત્તં નિબ્બાનન્તિ **નેક્ખમ્મે આનિસંસો** ચ કથેતબ્બોતિ અયમત્થો બોધિતોતિ વેદિતબ્બો. **મગ્ગોતિ** ચેત્થ **ઇતિ**-સદ્દેન આદિઅત્થદીપનતો ''કામાનં આદીનવો''તિ એવમાદીનં સઙ્ગહોતિ એવમયં અત્થવણ્ણના કતાતિ વેદિતબ્બા. ''તસ્સ ઉપ્પત્તિઆકારદસ્સનત્થ''ન્તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ મગ્ગઞાણં અસઙ્ખતધમ્મારમ્મણં, ન સઙ્ખતધમ્મારમ્મણન્તિ ચોદનં સન્ધાયાહ "**તઞ્હી**"તિઆદિ. તત્થ **પટિવિજ્ઝન્તન્તિ** અસમ્મોહપટિવેધવસેન પટિવિજ્ઝન્તં, તેનાહ "**કિચ્ચવસેના**"તિ.

પોક્ખરસાતિઉપાસકત્તપટિવેદનાકથાવણ્ણના

૨૯૯. એત્થ ચ "**દિટ્ઠધમ્મો**"તિઆદિ પાળિયં દસ્સનં નામ ઞાણદસ્સનતો અઞ્ઞમ્પિ અત્થિ, તન્નિવત્તનત્થં ''પત્તધમ્મો''તિ વુત્તં. પત્તિ ચ ઞાણસમ્પત્તિતો અઞ્ઞમ્પિ વિજ્જતીતિ તતો વિસેસદસ્સનત્થં ''વિદિતધમ્મો''તિ વુત્તં. સા પનેસા વિદિતધમ્મતા એકદેસતોપિ હોતીતિ નિપ્પદેસતો વિદિતભાવં દસ્સેતું ''પરિયોગાળ્હધમ્મો''તિ વુત્તં. તેનસ્સ સચ્ચાભિસમ્બોધંયેવ દીપેતિ. મગ્ગઞાણઞ્હિ એકાભિસમયવસેન પરિઞ્ઞાદિકિચ્ચં સાધેન્તં નિપ્પદેસેન ચતુસચ્ચધમ્મં સમન્તતો ઓગાળ્હં નામ હોતિ, તેનાહ "**દિટ્ઠો અરિયસચ્ચધમ્મો એતેનાતિ દિટ્ઠધમ્મો**"તિ. **તિણ્ણા વિચિકિચ્છાતિ** સપ્પટિભયકન્તારસદિસા સોળસવત્થુકા, અટ્ઠવત્થુકા ચ તિણ્ણા વિતિણ્ણા

વિચિકિચ્છા. **વિગતા કથઙ્કથા**તિ પવત્તિઆદીસુ. ‘‘એવં નુ ખો, ન નુ ખો’’તિ એવં પવત્તિકા વિગતા સમુચ્છિન્ના કથઙ્કથા. **વેસારજ્જપ્પત્તો**તિ સારજ્જકરાનં પાપધમ્માનં પહીનત્તા, તપ્પટિપક્ખેસુ ચ સીલાદિગુણેસુ સુપ્પતિટ્ઠિતત્તા વેસારજ્જં વિસારદભાવં વેય્યત્તિયં પત્તો અધિગતો. સાયં વેસારજ્જપ્પત્તિ સુપ્પતિટ્ઠિતભાવોતિ કત્વા આહ ‘‘**સત્થુસાસને**’’તિ. અત્તના પચ્ચક્ખતો દિટ્ઠત્તા અધિગતત્તા ન પરં પચ્ચેતિ, ન તસ્સ પરો પચ્ચેતબ્બો અત્થીતિ **અપરપ્પચ્ચયો**. યં પનેત્થ વત્તબ્બં અવુત્તં, તં પરતો આગમિસ્સતિ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

અમ્બટ્ઠસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૪. સોણદણ્ડસુત્તવણ્ણના

૩૦૦. સુન્દરભાવેન સાતિસયાનિ અઙ્ગાનિ એતેસં અત્થીતિ અઙ્ગા, રાજકુમારાતિ આહ "**અઙ્ગા નામ અઙ્ગપાસાદિકતાયા**"તિઆદિ. **ઇધાપિ અધિપ્પેતા**, ન અમ્બટ્ઠસુત્તે એવ. **આગન્તું ન દસ્સન્તી**તિ આગમને આદીનવં દસ્સેત્વા પટિક્ખિપનવસેન આગન્તું ન દસ્સન્તિ, નાનુજાનિસ્સન્તીતિ અધિપ્પાયો. નીલાસોકકણિકારકોવિળારકુન્દરાજરુક્ખેહિ સમ્મિસ્સતાય તં ચમ્પકવનં "**નીલાદિપઞ્ચવણ્ણકુસુમપટિમણ્ડિત**"ન્તિ દટ્ઠબ્બં. ન ચમ્પકરુક્ખાનંયેવ નીલાદિપઞ્ચકુસુમતાયાતિ વદન્તિ. "**ભગવા કુસુમગન્ધસુગન્ધે ચમ્પકવને વિહરતી**"તિ ઇમિના ન માપનકાલે એવ તસ્મિં નગરે ચમ્પકરુક્ખા ઉસ્સન્ના, અથ ખો અપરભાગે પીતિ દસ્સેતિ. માપનકાલે હિ ચમ્પકાનં ઉસ્સન્નતાય સા નગરી "ચમ્પા"તિ નામં લભિ. **ઇસ્સરત્તા**તિ અધિપતિભાવતો. સેના એતસ્સ અત્થીતિ સેનિકો, સેનિકો એવ **સેનિયો**, અત્થિતા ચેત્થ બહુભાવવિસિટ્ઠાતિ વુત્તં "**મહતિયા સેનાય સમન્નાગતત્તા**"તિ.

૩૦૧-૨. સંહતાતિ સન્નિપતિતા, "સઙ્ઘિનો"તિ વત્તબ્બે "**સઙ્ઘી**"તિ પુથુત્થે એકવચનં બ્રાહ્મણગહપતિકાનં અધિપ્પેતત્તા, તેનાહ "**એતેસ**"ન્તિ. રાજરાજઞ્ઞાદીનં ભણ્ડધરા પુરિસા ખતા, નેસં તાયનતો **ખત્તા**. સો હિ યેહિ યત્થ પેસિતો, તત્થ તેસં દોસં પરિહરન્તો યુત્તપત્તવસેન પુચ્છિતમત્થં કથેતિ, તેનાહ "**પુચ્છિતપઞ્હે બ્યાકરણસમત્થો**"તિ. કુલાપદેસાદિના મહતી મત્તા એતસ્સાતિ **મહામત્તો**.

સોણદણ્ડગુણકથાવણ્ણના

૩૦૩. વિસિટ્ઠં રજ્જં વિરજ્જં, વિરજ્જમેવ વેરજ્જં યથા "વેકતં વેસય"ન્તિ, નાનાવિધં વેરજ્જં **નાનાવેરજ્જં**, તત્થ જાતાતિઆદિના સબ્બં વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. **ઉત્તમબ્રાહ્મણો**તિ અભિજનસમ્પત્તિયા વિત્તસમ્પત્તિયા વિજ્જાસમ્પત્તિયા ઉગ્ગતતરો, ઉળારો વા બ્રાહ્મણો. **અસન્નિપાતો**તિ લાભમચ્છરેન નિપ્પીળિતતાય અસન્નિપાતો વિય ભવિસ્સતિ.

"અઙ્ગેતિ ગમેતિ ઞાપેતીતિ **અઙ્ગં**, હેતૂતિ આહ "**ઇમિનાપિ કારણેના**"તિ. "ઉભતો સુજાતો"તિ એત્તકે વુત્તે યેહિ કેહિચિ દ્વીહિ ભાગેહિ સુજાતતા વિઞ્ઞાયેય્ય. સુજાત-સદ્દો ચ "સુજાતો ચારુદસ્સનો"તિઆદીસુ (થેરગા॰ ૮૧૮) આરોહસમ્પત્તિપરિયાયોતિ જાતિવસેનેવ સુજાતતં વિભાવેતું "**માતિતો ચ પિતિતો ચા**"તિ વુત્તં. અનોરસપુત્તવસેનાપિ લોકે માતુપિતુસમઞ્ઞા દિસ્સતિ, ઇધ પનસ્સ ઓરસપુત્તવસેનેવ ઇચ્છિતાતિ દસ્સેતું "**સંસુદ્ધગહણિકો**"તિ વુત્તં. ગબ્ભં ગણ્હાતિ ધારેતીતિ **ગહણી**, ગબ્ભાસયસઞ્ઞિતો માતુકુચ્છિપ્પદેસો. યથાભુત્તસ્સ આહારસ્સ વિપાચનવસેન ગણ્હનતો અછડ્ડનતો **ગહણી**, કમ્મજતેજોધાતુ.

પિતા ચ માતા ચ પિતરો, પિતૂનં પિતરો પિતામહા, તેસં યુગો દ્વન્દો **પિતામહયુગો**, તસ્મા, યાવ સત્તમા પિતામહયુગા પિતામહદ્વન્દાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. એવઞ્હિ પિતામહગ્ગહણેનેવ માતામહોપિ ગહિતોતિ. સો અટ્ઠકથાયં વિસું ન ઉદ્ધટો. યુગ-સદ્દો ચેત્થ એકસેસનયેન દટ્ઠબ્બો "યુગો ચ યુગો ચ યુગા"તિ. એવઞ્હિ તત્થ તત્થ દ્વન્દં ગહિતમેવ હોતિ, તેનાહ "**તતો ઉદ્ધં સબ્બેપિ પુબ્બપુરિસા પિતામહગ્ગહણેનેવ ગહિતા**"તિ. પુરિસગ્ગહણઞ્ચેત્થ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસવસેન કતન્તિ દટ્ઠબ્બં. એવઞ્હિ "માતિતો"તિ પાળિવચનં સમત્થિતં હોતિ. **અક્ખિત્તો**તિ અપ્પત્તખેપો. **અનવક્ખિત્તો**તિ સદ્ધથાલિપાકાદીસુ ન અવક્ખિત્તો ન છડ્ડિતો. **જાતિવાદેના**તિ હેતુમ્હિ કરણવચનન્તિ દસ્સેતું "**કેન**

કારણેના"તિઆદિ વુત્તં. એત્થ ચ "**ઉભતો...પે॰... પિતામહયુગા**"તિ એતેન બ્રાહ્મણસ્સ યોનિદોસાભાવો દસ્સિતો સંસુદ્ધગહણિકભાવકિત્તનતો, "**અક્ખિત્તો**"તિ ઇમિના કિરિયાપરાધાભાવો. કિરિયાપરાધેન હિ સત્તા ખેપં પાપુણન્તિ. "**અનુપક્કુટ્ઠો**"તિ ઇમિના અયુત્તસંસગ્ગાભાવો. અયુત્તસંસગ્ગમ્પિ હિ પટિચ્ચ સત્તા અક્કોસં લભન્તિ.

ઇસ્સરોતિ આધિપતેય્યસંવત્તનિયકમ્મબલેન ઈસનસીલો, સા પનસ્સ ઇસ્સરતા વિભવસમ્પત્તિપચ્ચયા પાકટા જાતાતિ અડ્ઢતાપરિયાયભાવેનેવ વદન્તો "**અડ્ઢોતિ ઇસ્સરો**"તિ આહ. મહન્તં ધનં અસ્સ ભૂમિગતઞ્ચેવ વેહાસટ્ઠઞ્ચાતિ **મહદ્ધનો. તસ્સા**તિ તસ્સ તસ્સ . **વદન્તિ** ''અન્વયતો, બ્યતિરેકતો ચ અનુપસઙ્કમનકારણં કિત્તેમા''તિ.

અધિકરૂપોતિ વિસિટ્ઠરૂપો ઉત્તમસરીરો. દસ્સનં અરહતીતિ **દસ્સનીયો**, તેનાહ "**દસ્સનયોગ્ગો**"તિ. પસાદં આવહતીતિ **પાસાદિકો**, તેનાહ "**ચિત્તપ્પસાદજનનતો**"તિ. **વણ્ણસ્સા**તિ વણ્ણધાતુયા. **સરીરન્તિ** સન્નિવેસવિસિટ્ઠં કરચરણગીવાસીસાદિઅવયવસમુદાયં, સો ચ સણ્ઠાનમુખેન ગય્હતીતિ "**પરમાય વણ્ણપોક્ખરતાયાતિ...પે॰... સમ્પત્તિયા ચા**"તિ વુત્તં. સબ્બવણ્ણેસુ સુવણ્ણવણ્ણોવ ઉત્તમોતિ વુત્તં "**સેટ્ઠેન સુવણ્ણવણ્ણેન સમન્નાગતો**"તિ. તથા હિ બુદ્ધા, ચક્કવત્તિનો ચ સુવણ્ણવણ્ણાવ હોન્તિ. **બ્રહ્મવચ્છસી**તિ ઉત્તમસરીરાભો, સુવણ્ણાભો ઇચ્ચેવ અત્થો. ઇમમેવ હિ અત્થં સન્ધાય "**મહાબ્રહ્મુનો સરીરસદિસેનેવ સરીરેન સમન્નાગતો**"તિ વુત્તં, ન બ્રહ્મુજુગત્તતં. **અખુદ્દાવકાસો દસ્સનાયા**તિ આરોહપરિણાહસમ્પત્તિયા, અવયવપારિપૂરિયા ચ દસ્સનાય ઓકાસો ન ખુદ્દકો, તેનાહ "**સબ્બાનેવા**"તિઆદિ.

યમનિયમલક્ખણં **સીલમસ્સ અત્થીતિ સીલવા**. તં પનસ્સ રત્તઞ્ઞુતાય **વુદ્ધં વડ્ઢિતં અત્થીતિ વુદ્ધસીલી**. તેન ચ સબ્બદા સમ્માયોગતો **વુદ્ધસીલેન સમન્નાગતો. સબ્બમેતં પઞ્ચસીલમત્તમેવ સન્ધાય વદન્તિ** તતો પરં સીલસ્સ તત્થ અભાવતો, તેસઞ્ચ અજાનનતો.

ઠાનકરણસમ્પત્તિયા, સિક્ખાસમ્પત્તિયા ચ કત્થચિપિ અનૂનતાય પરિમણ્ડલપદાનિ બ્યઞ્જનાનિ અક્ખરાનિ એતિસ્સાતિ **પરિમણ્ડલપદબ્યઞ્જના**. અથ વા પજ્જતિ અત્થો એતેનાતિ પદં, નામાદિ. યથાધિપ્પેતમત્થં બ્યઞ્જેતીતિ બ્યઞ્જનં, વાક્યં. તેસં પરિપુણ્ણતાય **પરિમણ્ડલપદબ્યઞ્જના**. અત્થઞાપને સાધનતાય વાચાવ કરણન્તિ **વાક્કરણં**, ઉદાહારઘોસો. **ગુણપરિપુણ્ણભાવેન** તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ, તેન વા ભાસિતબ્બઅત્થસ્સ. **પૂરે** પુણ્ણભાવે. **પૂરે**તિ ચ પુરિમસ્મિં અત્થે આધારે ભુમ્મં, દુતિયસ્મિં વિસયે. "**સુખુમાલત્તનેના**"તિ ઇમિના તસ્સા વાચાય મુદુસણ્હભાવમાહ. **અપલિબુદ્ધાય** પિત્તસેમ્હાદીહિ. **સન્દિટ્ઠં** સબ્બં દસ્સેત્વા વિય એકદેસં કથનં. **વિલમ્બિતં** સણિકં ચિરાયિત્વા કથનં. ''સન્દિદ્ધવિલમ્બિતાદી''તિ વા પાઠો. તત્થ **સન્દિદ્ધં** સન્દેહજનકં. **આદિ**-સદ્દેન દુક્ખલિતાનુકડ્ઢિતાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. "**આદિમજ્ઝપરિયોસાનં પાકટં કત્વા**"તિ ઇમિના તસ્સા વાચાય અત્થપારિપૂરિં વદન્તિ.

"**જિણ્ણો**"તિઆદીનિ પદાનિ સુવિઞ્ઞેય્યાનિ, હેટ્ઠા વુત્તત્થાનિ ચ. દુતિયનયે પન **જિણ્ણો**તિ નાયં જિણ્ણતા વયોમત્તેન, અથ ખો કુલપરિવટ્ટેન પુરાણતાતિ આહ "**જિણ્ણોતિ પોરાણો**"તિઆદિ, તેન તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ કુલવસેન ઉદિતોદિતભાવમાહ. જાતિવુદ્ધિયા ''વયોઅનુપ્પત્તો''તિ વક્ખમાનત્તા, ગુણવુદ્ધિયા તતો સાતિસયત્તા ચ "**વુદ્ધોતિ સીલાચારાદિગુણવુદ્ધિયા યુત્તો**"તિ આહ. તથા જાતિમહલ્લકતાય વક્ખમાનત્તા "**મહલ્લકો**"તિ પદેન

વિભવમહત્તતા યોજિતા. **મગ્ગપટિપન્નો**તિ બ્રાહ્મણાનં પટિપત્તિવીથિં ઉપગતો તં અવોક્કમ્મ ચરણતો. **અન્તિમવય**ન્તિ પચ્છિમવયં.

બુદ્ધગુણકથાવણ્ણના

૩૦૪. તાદિસેહિ મહાનુભાવેહિ સદ્ધિં યુગગ્ગાહવસેનપિ દહનં ન માદિસાનં અનુચ્છવિકં, કુતો પન ઉક્કંસનન્તિ ઇદં બ્રાહ્મણસ્સ ન યુત્તરૂપન્તિ દસ્સેન્તો આહ **"ન ખો પન મેતં યુત્ત"**ન્તિઆદિ. **સદિસા**તિ એકદેસેન સદિસા. ન હિ બુદ્ધાનં ગુણેહિ સબ્બથા સદિસા કેચિપિ ગુણા અઞ્ઞેસુ લબ્ભન્તિ. **ઇતરે**તિ અત્તનો ગુણેહિ અસદિસગુણે. **ઇદ**ન્તિ ઇદં અત્થજાતં. **ગોપદક**ન્તિ ગાવિયા પદે ઠિતઉદકં.

સટ્ઠિકુલસતસહસ્સન્તિ સટ્ઠિસહસ્સાધિકં કુલસતસહસ્સં **કુલપરિયાયેના**તિ સુદ્ધોદનમહારાજસ્સ કુલાનુક્કમેન **આગતં. તેસુપી**તિ તેસુપિ ચતૂસુ નિધીસુ. **ગહિતગહિત**ન્તિ ગહિતં ગહિતં ઠાનં પૂરતિયેવ ધનેન પટિપાકતિકમેવ હોતિ. **અપરિમાણોયેવા**તિ ''એત્તકો એસો''તિ કેનચિ પરિચ્છિન્દિતું અસક્કુણેય્યતાય અપરિચ્છિન્નો એવ.

તત્થાતિ મચ્ચકે. **સીહસેય્યં કપ્પેસી**તિ યથા રાહુ અસુરિન્દો આયામતો, વિત્થારતો ઉબ્બેધતો ચ ભગવતો રૂપકાયસ્સ પરિચ્છેદં ગહેતું ન સક્કોતિ, તથા રૂપં ઇદ્ધાભિસઙ્ખારં અભિસઙ્ખરોન્તો સીહસેય્યં કપ્પેસિ.

કિલેસેહિ આરકત્તા પરિસુદ્ધટ્ઠેન **અરિય**ન્તિ આહ **"અરિયં ઉત્તમં પરિસુદ્ધ"**ન્તિ. **અનવજ્જટ્ઠેન કુસલં**, ન સુખવિપાકટ્ઠેન. કત્થચિ **ચતુરાસીતિપાણસહસ્સાનિ**, કત્થચિ **અપરિમાણાપિ દેવમનુસ્સા** યસ્મા ચતુવીસતિયા ઠાનેસુ અસઙ્ખ્યેય્યા અપરિમેય્યા દેવમનુસ્સા **મગ્ગફલામતં** પિવિંસુ, કોટિસતસહસ્સાદિપરિમાણેનપિ બહૂ એવ, **તસ્મા** અનુત્તરાચારસિક્ખાપનવસેન ભગવા **બહૂનં આચરિયો. તે**તિ કામરાગતો અઞ્ઞે ભગવતો પહીનકિલેસે. **કેળના**તિ કેળાયના ધનાયના.

અપાપપુરેક્ખારોતિ અપાપે પુરે કરોતિ, ન વા પાપં પુરતો કરોતીતિપિ અપાપપુરેક્ખારોતિ ઇમમત્થં દસ્સેતું **"અપાપે નવલોકુત્તરધમ્મે"**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અપાપે**તિ પાપપટિપક્ખે, પાપરહિતે ચ. બ્રહ્મનિ સેટ્ઠે બુદ્ધે ભગવતિ ભવા તસ્સ ધમ્મદેસનાવસેન અરિયાય જાતિયા જાતત્તા, બ્રહ્મુનો વા ભગવતો હિતા ગરુકરણાદિના, યથાનુસિટ્ઠપટિપત્તિયા ચ, બ્રહ્મં વા સેટ્ઠં અરિયમગ્ગં જાનાતીતિ **બ્રહ્મઞ્ઞા**, અરિયસાવકસઙ્ખાતા પજા, તેનાહ **"સારિપુત્તા"**તિઆદિ. પકતિબ્રાહ્મણજાતિવસેનાપિ ''બ્રહ્મઞ્ઞાય પજાયા''તિ પદસ્સ અત્થો વેદિતબ્બોતિ દસ્સેતું **"અપિચા"**તિઆદિ વુત્તં.

તિરોરટ્ઠા તિરોજનપદાતિ એત્થ રજ્જં **રટ્ઠં**, રાજન્તિ રાજાનો એતેનાતિ, તદેકદેસભૂતા પદેસા પન **જનપદો**,જના પજ્જન્તિ એત્થ સુખજીવિકં પાપુણન્તીતિ. પુચ્છાય વા દોસં સલ્લક્ખેત્વાતિ સમ્બન્ધો. **અસમત્થત**ન્તિ અત્તનો અસમત્થતં. **ભગવા વિસ્સજ્જેતિ** તેસં ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિં, ઞાણપરિપાકં, ચિત્તાચારઞ્ચ ઞત્વાતિ અધિપ્પાયો.

"એહિ સ્વાગતવાદી"તિ ઇમિના સુખસમ્ભાસપુબ્બકં પિયવાદિતં દસ્સેતિ, **"સખિલો"**તિ ઇમિના સણ્હવાચતં, **"સમ્મોદકો"**તિ ઇમિના પટિસન્ધારકુસલતં, **"અભાકુટિકો"**તિ ઇમિના સબ્બત્થેવ વિપ્પસન્નમુખતં, **"ઉત્તાનમુખો"**તિ ઇમિના સુખાલાપતં, **"પુબ્બભાસી"**તિ ઇમિના ધમ્માનુગ્ગહસ્સ ઓકાસકરણતો હિતજ્ઝાસયતં ભગવતો વિભાવેતિ.

યત્થ કિરાતિ કિર-સદ્દો અરુચિસૂચનત્થો, તેન ભગવતા અધિવુત્થપદેસે ન દેવતાનુભાવેન મનુસ્સાનં અનુપદ્દવતા, અથ ખો બુદ્ધાનુભાવેનાતિ દસ્સેતિ. તેનાહ ''અપિચા''તિઆદિ.

અનુસાસિતબ્બોતિ વિનેય્યજનસમૂહો ગય્હતીતિ નિબ્બત્તિતં અરિયસઙ્ઘમેવ દસ્સેતું **''સયં વા''**તિઆદિ વુત્તં, અનન્તરસ્સ વિધિ પટિસેધો વાતિ કત્વા. **''તાદિસોવા''**તિ ઇમિના ''સયં વા''તિઆદિના વુત્તવિકપ્પો એવ પચ્ચામટ્ઠોતિ. ''પુરિમપદસ્સેવ વા''તિ વિકપ્પન્તરગ્ગહણં. **બહૂનં તિત્થકરાન**ન્તિ પૂરણાદીનં અનેકેસં તિત્થકરાનં, નિદ્ધારણે ચેતં સામિવચનં. **કારણેના**તિ અપ્પિચ્છસન્તુટ્ઠતાદિસમારોપનલક્ખણેન કારણેન. **આગન્તુકા નવકા**તિ અભિનવા આગન્તુકા અબ્ભાગતા. **પરિયાપુણામી**તિ પરિચ્છિન્દિતું જાનામિ સક્કોમિ, તેનાહ **''જાનામી''**તિ. **''કપ્પમ્પિ ચે અઞ્ઞમભાસમાનો''**તિ અભૂતપરિકપ્પનવચનમેતં તથા ભાસમાનસ્સ અભાવતો.

૩૦૫. અલં-સદ્દો અરહત્તોપિ હોતિ ''અલમેવ નિબ્બિન્દિતુ''ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૨૪) વિયાતિ આહ **''અલમેવાતિ યુત્તમેવા''**તિ. પુટેન નેત્વા અસિતબ્બતો પરિભુઞ્જિતબ્બતો **પુટોસં વુચ્ચતિ પાથેય્યં. પુટંસેન** પુરિસેન.

સોણદણ્ડપરિવિતક્કવણ્ણના

૩૦૭. **ઉભતોપક્ખિકા**તિ મિચ્છાદિટ્ઠિસમ્માદિટ્ઠીનં વસેન ઉભયપક્ખિકા. **કેરાટિકા**તિ સઠા.

બ્રાહ્મણપઞ્ઞત્તિવણ્ણના

૩૦૯. **વિઘાત**ન્તિ ચિત્તદુક્ખં.

૩૧૧-૩. **સુજ**ન્તિ હોમદબ્બિં **પગ્ગણ્હન્તેસૂ**તિ જુહનત્થં ગણ્હનકેસુ, ઇરુબ્બિજ્જેસૂતિ અત્થો. **પઠમો વા**તિ તત્થ સન્નિપતિતેસુ યજનકિરિયાયં સબ્બપધાનો વા. **દુતિયો વા**તિ તદનન્તરો વા. **''સુજ''**ન્તિ કરણે એતં ઉપયોગવચનન્તિ આહ **''સુજાયા''**તિ. અગ્ગિહુત્તપમુખતાય યઞ્ઞસ્સ યઞ્ઞે દિય્યમાનં સુજામુખેન દીયતીતિ આહ **''સુજાય દિય્યમાન''**ન્તિ. **પોરાણા**તિ અટ્ઠકથાચરિયા. **વિસેસતો**તિ વિજ્જાચરણવિસેસતો, ન બ્રાહ્મણેહિ ઇચ્છિતવિજ્જાચરણમત્તતો. **ઉત્તમબ્રાહ્મણસ્સા**તિ અનુત્તરદક્ખિણેય્યતાય ઉક્કટ્ઠબ્રાહ્મણસ્સ. **બ્રાહ્મણસમય**ન્તિ બ્રાહ્મણસિદ્ધન્તં. **મા ભિન્દિ** મા વિનાસેસિ.

૩૧૬. **સમસમો**તિ સમોયેવ હુત્વા સમો. હીનોપમવસેનપિ સમતા વુચ્ચતીતિ તં નિવત્તેન્તો **''ઠપેત્વા એકદેસસમત્ત''**ન્તિઆદિમાહ. **કુલકોટિપરિદીપન**ન્તિ કુલઆદિપરિદીપનં **અથાપિ સિયા**તિ અથાપિ તુમ્હાકં એવં પરિવિતક્કો સિયા. **બ્રાહ્મણભાવં સાધેતિ** વણ્ણો. **મન્તજાતીસુ**પિ એસેવ નયો. **સીલમેવ સાધેસ્સતિ** બ્રાહ્મણભાવં. કસ્માતિ ચે? આહ **''તસ્મિઞ્હિસ્સા''**તિઆદિ. **સમ્મોહમત્તં વણ્ણાદયો**તિ વણ્ણમન્તજાતિયો હિ બ્રાહ્મણભાવસ્સ અઙ્ગન્તિ સમ્મોહમત્તમેતં અસમવેક્ખિતાભિમાનભાવતો.

સીલપઞ્ઞાકથાવણ્ણના

૩૧૭. **કથિતો બ્રાહ્મણેન પઞ્હો**તિ ''સીલવા ચ હોતી''તિઆદિના દ્વિન્નમેવ અઙ્ગાનં વસેન યથાપુચ્છિતો પઞ્હો યાથાવતો વિસ્સજ્જિતો **એત્થા**તિ એતસ્મિં યથાવિસ્સજ્જિતે અત્થે. **તસ્સા**તિ સોણદણ્ડસ્સ. **સીલપરિસુદ્ધા**તિ

સીલસમ્પત્તિયા સબ્બસો સુદ્ધા અનુપક્કિલિટ્ઠા. **કુતો દુસ્સીલે પઞ્ઞા** અસમાહિતત્તા તસ્સ. **જળે એળમૂગે કુતો સીલન્તિ** જળે એળમૂગે દુપ્પઞ્ઞે કુતો સીલં સીલવિભાગસ્સ, સીલપરિસોધનૂપાયસ્સ ચ અજાનનતો. પકટ્ઠં ઉક્કટ્ઠં ઞાણં પઞ્ઞાણન્તિ, પાકતિકં ઞાણં નિવત્તેતું ''પઞ્ઞાણ''ન્તિ વુત્તન્તિ તયિદં પકારેહિ જાનનતો **પઞ્ઞાવાતિ** આહ "**પઞ્ઞાણન્તિ પઞ્ઞા ચેવા**"તિ.

સીલેનધોતાતિ સમાધિપદટ્ઠાનેન સીલેન સકલસંકિલેસમલવિસુદ્ધિયા ધોતા વિસુદ્ધા, તેનાહ "**કથં પના**"તિઆદિ. તત્થ **ધોવતીતિ** સુજ્ઝતિ. **મહાસટ્ઠિવસ્સત્થેરો વિયાતિ** સટ્ઠિવસ્સમહાથેરો વિય. **વેદનાપરિગ્ગહમત્તમ્પીતિ** એત્થ **વેદનાપરિગ્ગહો** નામ યથાઉપ્પન્નં વેદનં સભાવરસતો ઉપધારેત્વા ''અયં વેદના ફસ્સં પટિચ્ચ, સો ફસ્સો અનિચ્ચો દુક્ખો વિપરિણામધમ્મો''તિ લક્ખણત્તયં આરોપેત્વા પવત્તિતવિપસ્સના. એવં વિપસ્સન્તેન ''સુખેન સક્કા સા વેદના અધિવાસેતું ''વેદના એવ વેદિયતી''તિ. **વેદનં વિક્ખમ્ભેત્વાતિ** યથાઉપ્પન્નં દુક્ખં વેદનં અનનુવત્તિત્વા વિપસ્સનં આરભિત્વા વીથિં પટિપન્નાય વિપસ્સનાય તં વિનોદેત્વા. **સંસુમારપતિતેનાતિ** કુમ્ભીલેન વિય ભૂમિયં ઉરેન નિપજ્જનેન. **પઞ્ઞાય સીલં ધોવિત્વાતિ** અખણ્ડાદિભાવાપાદનેન સીલં આદિમજ્ઝપરિયોસાનેસુ પઞ્ઞાય સુવિસોધિતં કત્વા.

૩૧૮. "**કસ્મા આહા**"તિ ઉપરિદેસનાય કારણં પુચ્છતિ. **લજ્જા** નામ ''સીલસ્સ જાતિયા ચ ગુણદોસપકાસનેન સમણેન ગોતમેન પુચ્છિતપઞ્હં વિસ્સજ્જેસી''તિ પરિસાય પઞ્ઞાતતા. **એત્તકપરમાતિ** એત્તકઉક્કંસકોટિકા પઞ્ચ સીલાનિ, વેદત્તયવિભાવનં પઞ્ઞઞ્ચ લક્ખણાદિતો નિદ્ધારેત્વા જાનનં નત્થિ, કેવલં તત્થ વચીપરમા મયન્તિ દસ્સેતીતિ આહ "**સીલપઞ્ઞાણન્તિ વચનમેવ પરમં અમ્હાક**"ન્તિ. "**અયં પન વિસેસો**"તિ ઇદં નિય્યાતનાપેક્ખં સીલનિદ્દેસે, તેનાહ "**સીલમિચ્ચેવ નિય્યાતિત**"ન્તિ. સામઞ્ઞફલે પન ''સામઞ્ઞફલ'' મિચ્ચેવ નિય્યાતિતં, પઞ્ઞાનિદ્દેસે પન ઝાનપઞ્ઞં અધિટ્ઠાનં કત્વા વિપસ્સનાપઞ્ઞાવસેનેવ પઞ્ઞાનિય્યાતનં કતં, તેનાહ "**પઠમજ્ઝાનાદીની**"તિ.

સોણદણ્ડઉપાસકત્તપટિવેદનાકથાવણ્ણના

૩૨૧-૨. નત્તાતિ પુત્તપુત્તો. અગારવં નામ નત્થિ, ન ચાયં ભગવતિ અગારવેન ''અહઞ્ચેવ ખો પના''તિઆદિમાહ, અથ ખો અત્તલાભપરિહાનિભયેન. અયઞ્હિ યથા તથા અત્તનો મહાજનસ્સ સમ્ભાવનં ઉપ્પાદેત્વા કોહઞ્ઞેન પરે વિમ્હાપેત્વા લાભુપ્પાદં નિજિગિસન્તો વિચરતિ, તસ્મા તથા અવોચ, તેનાહ "**ઇમિના કિરા**"તિઆદિ.

તક્ખણાનુરૂપાયાતિ યાદિસી તદા તસ્સ અજ્ઝાસયપ્પવત્તિ, તદનુરૂપાયાતિ અત્થો. તસ્સ તદા તાદિસસ્સ વિવટ્ટસન્નિસ્સિતસ્સ ઞાણસ્સ પરિપાકસ્સ અભાવતો કેવલં અબ્ભુદયનિસ્સિતો એવ અત્થો દસ્સિતોતિ આહ "**દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકમત્થં સન્દસ્સેત્વા**"તિ, પચ્ચક્ખતો વિભાવેત્વાતિ અત્થો. **કુસલે ધમ્મેતિ** તેભૂમકે કુસલે ધમ્મે, ''ચતુભૂમકે''તિપિ વત્તું વટ્ટતિયેવ, તેનેવાહ ''આયતિં નિબ્બાનત્થાય વાસનાભાગિયા વા''તિ. **તત્થાતિ** કુસલધમ્મે યથા સમાદપિતે. **નન્તિ** બ્રાહ્મણં **સમુત્તેજેત્વાતિ** સમ્મદેવ ઉપરૂપરિ નિસાનેત્વા પુઞ્ઞકિરિયાય તિક્ખવિસદભાવં આપાદેત્વા. તં પન અત્થતો તત્થ ઉસ્સાહજનનં હોતીતિ આહ "**સઉસ્સાહં કત્વા**"તિ . એવં પુઞ્ઞકિરિયાય સઉસ્સાહતા, એવરૂપં ગુણસમઙ્ગિતા ચ નિયમતો દિટ્ઠધમ્મિકા અત્થસમ્પાદનીતિ એવં **સઉસ્સાહતાય, અઞ્ઞેહિ ચ** તસ્મિં **વિજ્જમાનગુણેહિ સમ્પહંસેત્વા** સમ્મદેવ હટ્ઠતુટ્ઠભાવં આપાદેત્વા.

યદિ ભગવા ધમ્મરતનવસ્સં વસ્સિ, અથ કસ્મા સો વિસેસં નાધિગચ્છતીતિ આહ “**બ્રાહ્મણો પના**”તિઆદિ. યદિ એવં કસ્મા ભગવા તસ્સ તથા ધમ્મરતનવસ્સં વસ્સીતિ આહ “**કેવલમસ્સા**”તિઆદિ. ન હિ ભગવતો નિરત્થકા દેસના હોતીતિ.

સોણદણ્ડસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૫. કૂટદન્તસુત્તવણ્ણના

૩૨૩. પુરિમસુત્તદ્વયેતિ અમ્બટ્ઠસોણદણ્ડસુત્તદ્વયે. **વુત્તનયમેવા**તિ યં તત્થ આગતસદિસં ઇધાગતં તં અત્થવણ્ણનતો વુત્તનયમેવ, તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બન્તિ અત્થો. ‘‘તરુણો અમ્બરુક્ખો અમ્બલટ્ઠિકા’’તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨) બ્રહ્મજાલસુત્તવણ્ણનાયં વુત્તન્તિ આહ ‘‘**અમ્બલટ્ઠિકા બ્રહ્મજાલે વુત્તસદિસાવા**’’તિ.

યઞ્ઞાવાટં સમ્પાદેત્વા મહાયઞ્ઞં ઉદ્દિસ્સ સવિઞ્ઞાણકાનિ, અવિઞ્ઞાણકાનિ ચ યઞ્ઞૂપકરણાનિ ઉપટ્ઠપિતાનીતિ વુત્તં પાળિયં ‘‘મહાયઞ્ઞો ઉપક્ખટો’’તિ, તં ઉપક્ખરણં તેસં તથાસજ્જનન્તિ આહ ‘‘**ઉપક્ખટોતિ સજ્જિતો**’’તિ. **વચ્છતરસતાની**તિ યુવભાવપ્પત્તાનિ બલવવચ્છસતાનિ, તે પન વચ્છા એવ હોન્તિ, ન દમ્મા બલિબદ્દા ચાતિ આહ ‘‘**વચ્છસતાની**’’તિ. **એતે**તિ ઉસભાદયો ઉરબ્ભપરિયોસાના. **અનેકેસ**ન્તિ અનેકજાતિકાનં. સઙ્ખ્યાવસેન અનેકતા સત્તસતગ્ગહણેનેવ પરિચ્છિન્ના. **મિગપક્ખીન**ન્તિ મહિંસરુરુપસદકુરુઙ્ગગોકણ્ણમિગાનઞ્ચેવ મોરકપિઞ્જરતિત્તિરકપોતાદિપક્ખીનઞ્ચ.

૩૨૮. યઞ્ઞસઙ્ખાતસ્સ પુઞ્ઞસ્સ યો સંકિલેસો, તસ્સ નિવારણતો નિસેધનતો **વિધા** વુચ્ચન્તિ વિપ્પટિસારવિનોદના. તતો એવ તા તં પુઞ્ઞાભિસન્દં અવિચ્છિન્દિત્વા ઠપેન્તીતિ ‘‘**ઠપના**’’તિ વુત્તા. તાસં પન યઞ્ઞસ્સ આદિમજ્ઝપરિયોસાનવસેન તીસુ કાલેસુ પવત્તિયા યઞ્ઞો તિટ્ઠપનોતિ આહ ‘‘**તિટ્ઠપનન્તિ અત્થો**’’તિ. પરિક્ખરોન્તિ અભિસઙ્ખરોન્તીતિ **પરિક્ખારા**, પરિવારાતિ વુત્તં. ‘‘**સોળસપરિક્ખારન્તિ સોળસપરિવાર**’’ન્તિ.

મહાવિજિતરાજયઞ્ઞકથાવણ્ણના

૩૩૬. પુબ્બચરિતન્તિ અત્તનો પુરિમજાતિસમ્ભૂતં બોધિસમ્ભારભૂતં પુઞ્ઞચરિયં. તથા હિસ્સ અનુગામિનોવ નિધિસ્સ થાવરો નિધિ નિદસ્સિતો. અડ્ઢતા નામ વિભવસમ્પન્નતા, સા તં તં ઉપાદાયુપાદાય વુચ્ચતીતિ આહ ‘‘**યો કોચિ અત્તનો સન્તકેન વિભવેન અડ્ઢો હોતી**’’તિ . તથા મહદ્ધનતાપીતિ તં ઉક્કંસગતં દસ્સેતું ‘‘**મહતા અપરિમાણસઙ્ખ્યેન ધનેન સમન્નાગતો**’’તિ વુત્તં. ભુઞ્જિતબ્બતો પરિભુઞ્જિતબ્બતો વિસેસતો કામા **ભોગો** નામાતિ આહ ‘‘**પઞ્ચકામગુણવસેના**’’તિ. **પિણ્ડપિણ્ડવસેના**તિ ભાજનાલઙ્કારાદિવિભાગં અહુત્વા કેવલં ખણ્ડખણ્ડવસેન.

માસકાદીતિ આદિ-સદ્દેન થાલકાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **ભાજનાદીતિ આદિ**-સદ્દેન વત્થસેય્યાવસથાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. સુવણ્ણરજતમણિમુત્તાવેળુરિયવજિરપવાળાનિ ‘‘**સત્તરતનાની**’’તિ વદન્તિ. સાલિવીહિઆદિ **પુબ્બણ્ણં** પુરક્ખતંસસ્સફલન્તિ કત્વા. તબ્બિપરિયાયતો મુગ્ગમાસાદિ **અપરણ્ણં**. **દેવસિકં…પે॰… વસેના**તિ દિવસે દિવસે પરિભુઞ્જિતબ્બદાતબ્બવડ્ઢેતબ્બાદિવિધિના પરિવત્તનકધનધઞ્ઞવસેન.

કોટ્ઠં વુચ્ચતિ ધઞ્ઞસ્સ આઠપનટ્ઠાનં, કોટ્ઠભૂતં અગારં **કોટ્ઠાગારં** તેનાહ ‘‘**ધઞ્ઞેન…પે॰… ગારો ચા**’’તિ. એવં સારગબ્ભં ‘‘કોસો’’તિ, ધઞ્ઞસ્સ આઠપનટ્ઠાનઞ્ચ ‘‘કોટ્ઠાગાર’’ન્તિ દસ્સેત્વા ઇદાનિ તતો અઞ્ઞથા તં દસ્સેતું ‘‘**અથ વા**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ યથા અસિનો તિક્ખભાવપરિહારતો પરિચ્છદો ‘‘કોસો’’તિ વુચ્ચતિ, એવં રઞ્ઞો તિક્ખભાવપરિહરણત્તા ચતુરઙ્ગિની સેના ‘‘કોસો’’તિ આહ ‘‘**ચતુબ્બિધો કોસો હત્થી અસ્સા રથા પત્તી**’’તિ. ‘‘**વત્થકોટ્ઠાગારગ્ગહણેનેવ** સબ્બસ્સાપિ ભણ્ડટ્ઠપનટ્ઠાનસ્સ ગહિતત્તા તિવિધં કોટ્ઠાગારન્તિ વુત્તં. ‘‘**ઇદં એવં**

બહુ”ન્તિઆદિ રાજા તમત્થં જાનન્તોવ ભણ્ડાગારિકેન કથાપેત્વા પરિસાય નિસ્સદ્દભાવાપાદનત્થઞ્ચ આહ એવં મે પકતિક્ખોભો ન ભવિસ્સતીતિ.

૩૩૭-૮. **બ્રાહ્મણો ચિન્તેસિ** જનપદસ્સ અનુપદ્દવત્થઞ્ચેવ યઞ્ઞસ્સ ચ ચિરાનુપવત્તનત્થઞ્ચ, તેનાહ “**અયં રાજા**”તિઆદિ.

સત્તાનં હિતસ્સ સુખસ્સ ચ વિદ્દૂસનતો અહિતસ્સ દુક્ખસ્સ ચ આવહનતો ચોરા એવ કણ્ટકા, તેહિ **ચોરકણ્ટકેહિ**. યથા ગામવાસીનં ઘાતા ગામઘાતા, એવં પન્થિકાનં દૂહના વિબાધના **પન્થદૂહના**. **અધમ્મકારી**તિ ધમ્મતો અપેતસ્સ અયુત્તસ્સ કરણસીલો, અત્તનો વિજિતે જનપદાદીનં તતો અનત્થતો તાયનેન ખત્તિયો યો ખત્તધમ્મો, તસ્સ વા અકરણસીલોતિ અત્થો. દસ્સવો એવ ખીલસદિસત્તા **દસ્સુખીલં**. યથા હિ ખેત્તે ખીલં કસનાદીનં સુખપ્પવત્તિં , મૂલસન્તાનેન સસ્સસ્સ બુદ્ધિઞ્ચ વિબન્ધતિ, એવં દસ્સવો રજ્જે રાજાણાય સુખપ્પવત્તિં, મૂલવિરુળ્હિયા જનપદાનં પરિબુદ્ધિઞ્ચ વિબન્ધન્તિ. તેન વુત્તં ‘‘દસ્સવો એવ ખીલસદિસત્તા દસ્સુખીલ’’ન્તિ. **વધ**-સદ્દો હિંસનત્થોપિ હોતીતિ વુત્તં “**મારણેન વા કોટ્ટનેન વા**”તિ. **અદ્દુબન્ધનાદિના**તિ **આદિ**-સદ્દેન રજ્જુબન્ધનસઙ્ખલિકબન્ધનાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **જાનિયા**તિ ધનજાનિયા, તેનાહ “**સતં ગણ્હથા**”તિઆદિ. **પઞ્ચસિખમુણ્ડકરણ**ન્તિ કાકપક્ખકરણં. **ગોમયસિઞ્ચન**ન્તિ સીસે છકણોદકાવસેચનં. **કુદણ્ડકબન્ધન**ન્તિ ગદ્દુલબન્ધનં. **એવમાદીની**તિ **આદિ**-સદ્દેન ખુરમુણ્ડં કરિત્વા ભસ્મપુટપોથનાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **ઊહનિસ્સામી**તિ ઉદ્ધરિસ્સામિ, અપનેસ્સામીતિ અત્થો. **ઉસ્સહન્તી**તિ પુબ્બે તત્થ કતપરિચયતાય ઉસ્સાહં કાતું સક્કોન્તિ. **અનુપ્પદેતૂ**તિ અનુ અનુ પદેતુ, તેનાહ “**દિન્ને અપ્પહોન્તે**”તિઆદિ. સક્ખિકરણપણ્ણારોપનાનિ વડ્ઢિયા સહ વા વિના વા પુન ગહેતુકામસ્સ, ઇધ પન તં નત્થીતિ આહ “**સક્ખિં અકત્વા**”તિઆદિ, તેનાહ “**મૂલચ્છેજ્જવસેના**”તિ. પકારતો ભણ્ડાનિ આભરતિ સમ્ભરતિ પરિચયતિ એતેનાતિ **પાભતં**, ભણ્ડમૂલં.

દિવસે દિવસે દાતબ્બભત્તં **દેવસિકભત્તં**. ‘‘અનુમાસં, અનુપોસથ’’ન્તિઆદિના દાતબ્બં વેતનં **માસિકાદિપરિબ્બયં**. તસ્સ તસ્સ કુલાનુરૂપેન કમ્માનુરૂપેન સૂરભાવાનુરૂપેનાતિ પચ્ચેકં અનુરૂપ-સદ્દો યોજેતબ્બો. સેનાપચ્ચાદિ **ઠાનન્તરં**. સકકમ્મપસુતત્તા , અનુપદ્દવત્તા ચ **ધનધઞ્ઞાનં રાસિકો** રાસિકારભૂતો. **ખેમેન ઠિતા**તિ અનુપદ્દવેન પવત્તા, તેનાહ “**અભયા**”તિ, કુતોચિપિ ભયરહિતાતિ અત્થો.

ચતુપરિક્ખારવણ્ણના

૩૩૯. તસ્મિં તસ્મિં કિચ્ચે અનુયન્તિ અનુવત્તન્તીતિ અનુયન્તા, અનુયન્તા એવ **આનુયન્તા** યથા ‘‘અનુભાવો એવ આનુભાવો’’તિ. **અસ્સા**તિ રઞ્ઞો. **તે**તિ આનુયન્તખત્તિયાદયો. **અત્તમના ન ભવિસ્સન્તિ** ‘‘અમ્હે એત્થ બહિ કરોતી’’તિ. નિબન્ધવિપુલાગમો ગામો **નિગમો**, વિવડ્ઢિતમહાઆયો મહાગામોતિ અત્થો. **જનપદ**-સદ્દો હેટ્ઠા વુત્તત્થો એવ. છન્નં પકતીનં વસેન રઞ્ઞો હિતસુખાભિબુદ્ધિ, તદેકદેસા ચ આનુયન્તાદયોતિ વુત્તં “**યં તુમ્હાકં અનુજાનનં મમ ભવેય્ય દીઘરત્તં હિતાય સુખાયા**”તિ.

અમા સહ ભવન્તિ કિચ્ચેસૂતિ **અમચ્ચા**, રજ્જકિચ્ચવોસાસનકા. તે પન રઞ્ઞો પિયા, સહપવત્તનકા ચ હોન્તીતિ આહ “**પિયસહાયકા**”તિ. રઞ્ઞો પરિસતિ ભવાતિ **પારિસજ્જા** , તે પન કેતિ આહ “**સેસા આણત્તિકરા**”તિ, યથાવુત્તઆનુયન્તખત્તિયાદી હિ અવસેસા રઞ્ઞો આણાકરાતિ અત્થો. સતિપિ દેય્યધમ્મે આનુભાવસમ્પત્તિયા, પરિવારસમ્પત્તિયા ચ અભાવે તાદિસં દાતું ન સક્કા, વુડ્ઢકાલે ચ તાદિસાનમ્પિ રાજૂનં તદ્દભયં હાયતેવાતિ આહ

“**મહલ્લકકાલે…પે॰… ન સક્કા**”તિ. **અનુમતિયા**તિ અનુજાનનેન, **પક્ખા**તિ સપક્ખા યઞ્ઞસ્સ અઙ્ગભૂતા. પરિક્ખરોન્તીતિ **પરિક્ખારા**, સમ્ભારા. ઇમે તસ્સ યઞ્ઞસ્સ અઙ્ગભૂતા પરિવારા વિય હોન્તીતિ આહ “**પરિવારા ભવન્તી**”તિ.

અટ્ઠપરિક્ખારવણ્ણના

૩૪૦. યસસાતિ આનુભાવેન, તેનાહ “**આણાઠપનસમત્થતાયા**”તિ. **સદ્દહતી**તિ ‘‘દાતા દાનસ્સ ફલં પચ્ચનુભોતી’’તિ પત્તિયાયતિ. દાને સૂરોતિ **દાનસૂરો** દેય્યધમ્મે ઈસકમ્પિ સઙ્ગં અકત્વા મુત્તચાગો. સ્વાયમત્થો કમ્મસ્સકતઞાણસ્સ તિક્ખવિસદભાવેન વેદિતબ્બો, તેનાહ “**ન સદ્ધામત્તકેનેવા**”તિઆદિ. યસ્સ હિ કમ્મસ્સકતા પચ્ચક્ખતો વિય ઉપટ્ઠાતિ, સો એવં વુત્તો. **યં દાનં દેતી**તિ યં દેય્યધમ્મં પરસ્સ દેતિ. **તસ્સ પતિ હુત્વા**તિ તબ્બિસયં લોભં સુટ્ઠુ અભિભવન્તો તસ્સ અધિપતિ હુત્વા દેતિ અનધિભવનીયત્તા. ‘‘ન દાસો, ન સહાયો’’તિ વત્વા તદુભયં અન્વયતો, બ્યતિરેકતો ચ દસ્સેતું “**યો હી**”તિઆદિ વુત્તં. **દાસો હુત્વા દેતિ** તણ્હાય દાનસ્સ દાસબ્યતં ઉપગતત્તા. **સહાયો હુત્વા દેતિ** તસ્સ પિયભાવાનિસ્સજ્જનતો. **સામી હુત્વા દેતિ** તત્થ તણ્હાદાસબ્યતો અત્તાનં મોચેત્વા અભિભુય્ય પવત્તનતો. સામિપરિભોગસદિસા હેતસ્સાયં પવત્તતીતિ.

સમિતપાપા સમણા, **બાહિતપાપા બ્રાહ્મણા** ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન, પબ્બજ્જામત્તસમણા જાતિમત્તબ્રાહ્મણા પન **કપણાદિગ્ગહણેનેવેત્થ ગહિતા**તિ અધિપ્પાયો. **દુગ્ગતા**તિ દુક્કરજીવિકં ઉપગતા કસિરવુત્તિકા, તેનાહ “**દલિદ્દમનુસ્સા**”તિ. **અદ્ધિકા**તિ અદ્ધાનમગ્ગગામિનો. **વણિબ્બકા**તિ દાયકાનં ગુણકિત્તનવસેન, કમ્મફલકિત્તનમુખેન ચ યાચનકા સેય્યથાપિ નગ્ગચરિયાદયો, તેનાહ “**ઇટ્ઠં દિન્ન**”ન્તિઆદિ. “**પસતમત્ત**”ન્તિ વીહિતણ્ડુલાદિવસેન વુત્તં, “**સરાવમત્ત**”ન્તિ યાગુભત્તાદિવસેન. ઓપાનં વુચ્ચતિ ઓગાહેત્વા પાતબ્બતો નદિતળાકાદીનં સબ્બસાધારણતિત્થં ઓપાનં વિય ભૂતોતિ **ઓપાનભૂતો**, તેનાહ “**ઉદપાનભૂતો**”તિઆદિ. **સુતમેવ સુતજાતન્તિ જાત**-સદ્દસ્સ અનત્થન્તરવાચકતમાહ યથા ‘‘કોસજાત’’ન્તિ.

અતીતાદિઅત્થચિન્તનસમત્થતા નામસ્સ રઞ્ઞો અનુમાનવસેન, ઇતિકત્તબ્બતાવસેન ચ વેદિતબ્બા , ન બુદ્ધાનં વિય તત્થ પચ્ચક્ખદસ્સિતાયાતિ દસ્સેતું “**અતીતે**”તિઆદિ વુત્તં. અટ્ઠતાદયો તાવ યઞ્ઞસ્સ પરિક્ખારા હોન્તુ તેહિ વિના તસ્સ અસિજ્ઝનતો, સુજાતતા સુરૂપતા પન કથન્તિ આહ “**એતેહિ કિરા**”તિઆદિ. એત્થ ચ કેચિ ‘‘યથા અટ્ઠતાદયો યઞ્ઞસ્સ એકંસતો અઙ્ગાનિ, ન એવમભિજાતતા, અભિરૂપતા ચાતિ દસ્સેતું **કિર**સદ્દગ્ગહણ’’ન્તિ વદન્તિ ‘‘અયં દુજ્જાતો’’તિઆદિ વચનસ્સ અનેકન્તિકતં મઞ્ઞમાના, તયિદં અસારં, સબ્બસાધારણવસેન હેસ યઞ્ઞારમ્ભો તત્થ સિયા કેસઞ્ચિ તથાપરિવિતક્કોતિ તસ્સાપિ અવકાસાભાવાદસ્સનત્થં તથા વુત્તત્તા. **કિર**-સદ્દો પન તદા બ્રાહ્મણેન ચિન્તિતાકારસૂચનત્થો દટ્ઠબ્બો. **એવમાદીનીતિ આદિ**-સદ્દેન ‘‘અયં વિરૂપો દલિદ્દો અપ્પેસક્ખો અસ્સદ્ધો અપ્પસ્સુતો અનત્થઞ્ઞૂ ન મેધાવી’’તિ એતેસં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

ચતુપરિક્ખારાદિવણ્ણના

૩૪૧. “**સુજં પગ્ગણ્હન્તાન**”ન્તિ પુરોહિતસ્સ સયમેવ કટચ્છુગ્ગહણજોતનેન એવં સહત્થા, સક્કચ્ચઞ્ચ દાને યુત્તતા ઇચ્છિતબ્બાતિ દસ્સેતિ . **એવં દુજ્જાતસ્સા**તિ એત્થાપિ હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો.

૩૪૨. **તિણ્ણં ઠાનાનન્તિ** દાનસ્સ આદિમજ્ઝપરિયોસાનભૂતાસુ તીસુ ભૂમીસુ, અવત્થાસૂતિ અત્થો. **ચલન્તી**તિ કમ્પન્તિ પુરિમાકારેન ન તિટ્ઠન્તિ. **કરણત્થે**તિ તતિયાવિભત્તિઅત્થે. કત્તરિ હેતં સામિવચનં કરણીયસદ્દાપેક્ખાય. ‘‘પચ્ચાનુતાપો ન કત્તબ્બો’’તિ વત્વા તસ્સ અકરણૂપાયં દસ્સેતું ‘‘**પુબ્બચેતના પન અચલા પતિટ્ઠપેતબ્બા**’’તિ વુત્તં. તત્થ **અચલા**તિ દળ્હા કેનચિ અસંહીરા. **પતિટ્ઠપેતબ્બા**તિ સુપતિટ્ઠિતા કાતબ્બા. એવં કરણેન હિ યથા તં દાનં સમ્પતિ યથાધિપ્પાયં નિપ્પજ્જતિ, એવં આયતિમ્પિ વિપુલફલતાયાતિ આહ ‘‘**એવઞ્હિ દાનં મહપ્ફલં હોતીતિ દસ્સેતી**’’તિ, વિપ્પટિસારેન અનુપક્કિલિટ્ઠભાવતો. **મુઞ્ચચેતના**તિ પરિચ્ચાગચેતના. તસ્સા નિચ્ચલભાવો નામ મુત્તચાગતા પુબ્બાભિસઙ્ખારવસેન ઉળારભાવો, સમનુસ્સરણચેતનાય પન નિચ્ચલભાવો ‘‘અહો મયા દાનં દિન્નં સાધુ સુટ્ઠૂ’’તિ તસ્સ સક્કચ્ચં પચ્ચવેક્ખણાવસેન વેદિતબ્બો. **તથા અકરોન્તસ્સા**તિ મુઞ્ચચેતનં, તત્થ પચ્ચાસમનુસ્સરણચેતનઞ્ચ વુત્તનયેન નિચ્ચલં અકરોન્તસ્સ વિપ્પટિસારં ઉપ્પાદેન્તસ્સ. ખેત્તવિસેસે પરિચ્ચાગસ્સ કતત્તા લદ્ધેસુપિ **ઉળારેસુ ભોગેસુ ચિત્તં નાપિ નમતિ**. યથા કથન્તિ આહ ‘‘**મહારોરુવં ઉપપન્નસ્સ સેટ્ઠિગહપતિનો વિયા**’’તિ.

સો કિર તગરસિખિં પચ્ચેકબુદ્ધં અત્તનો ગેહદ્વારે પિણ્ડાય ઠિતં દિસ્વા ‘‘ઇમસ્સ સમણસ્સ પિણ્ડપાતં દેહી’’તિ ભરિયં આણાપેત્વા રાજુપટ્ઠાનત્થં પક્કામિ. સેટ્ઠિભરિયા સપ્પઞ્ઞજાતિકા, સા ચિન્તેસિ ‘‘મયા એત્તકેન કાલેન ‘ઇમસ્સ દેથા’તિ વચનમત્તં પિસ્સ ન સુતપુબ્બં, અયઞ્ચ મઞ્ઞે અહોસિ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો, યથા તથા અદત્વા પણીતં પિણ્ડપાતં દસ્સામી’’તિ ઉપગન્ત્વા પચ્ચેકસમ્બુદ્ધં પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા પત્તં આદાય અન્તોનિવેસને પઞ્ઞત્તાસને નિસીદાપેત્વા પરિસુદ્ધેહિ સાલિતણ્ડુલેહિ ભત્તં સમ્પાદેત્વા તદનુરૂપં ખાદનીયં, બ્યઞ્જનં, સૂપેય્યઞ્ચ અભિસઙ્ખરિત્વા બહિ ગન્ધેહિ અલઙ્કરિત્વા પચ્ચેકસમ્બુદ્ધસ્સ હત્થેસુ પતિટ્ઠપેત્વા વન્દિ. પચ્ચેકબુદ્ધો ‘‘અઞ્ઞેસમ્પિ પચ્ચેકબુદ્ધાનં સઙ્ગહં કરિસ્સામી’’તિ અપરિભુઞ્જિત્વાવ અનુમોદનં કત્વા પક્કામિ. સોપિ ખો સેટ્ઠિ રાજુપટ્ઠાનં કત્વા આગચ્છન્તો પચ્ચેકબુદ્ધં દિસ્વા અહં ‘‘તુમ્હાકં પિણ્ડપાતં દેથા’’તિ વત્વા પક્કન્તો, અપિ વો લદ્ધો પિણ્ડપાતોતિ. આમ સેટ્ઠિ લદ્ધોતિ. ‘‘પસ્સામા’’તિ ગીવં ઉક્ખિપિત્વા ઓલોકેસિ. અથસ્સ પિણ્ડપાતગન્ધો ઉટ્ઠહિત્વા નાસપુટં પૂરેસિ. સો ‘‘મહા વત મે ધનબ્યયો જાતો’’તિ ચિત્તં સન્ધારેતું અસક્કોન્તો પચ્છા વિપ્પટિસારી અહોસિ. વિપ્પટિસારસ્સ પન ઉપ્પન્નાકારો ‘‘વરમેત’’ન્તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૧.૧૩૧) પાળિયં આગતોયેવ. ભાતુ પનાયં એકં પુત્તકં સાપતેય્યકારણા જીવિતા વોરોપેસિ, તેન મહારોરુવં ઉપપન્નો. પિણ્ડપાતદાનેન પનેસ સત્તક્ખત્તું સુગ્ગતિં સગ્ગં લોકં ઉપપન્નો, સત્તક્ખત્તુમેવ ચ સેટ્ઠિકુલે નિબ્બત્તો, ન ચાસ્સ ઉળારેસુ ભોગેસુ ચિત્તં નમિ, તેન વુત્તં ‘‘નાપિ ઉળારેસુ ભોગેસુ ચિત્તં નમતી’’તિ.

૩૪૩. આકરોતિ અત્તનો અનુરૂપતાય સમરિયાદં સપરિચ્છેદં ફલં નિબ્બત્તેતીતિ **આકારો**, કારણન્તિ આહ ‘‘**દસહિ આકારેહીતિ દસહિ કારણેહી**’’તિ. **પટિગ્ગાહકતો વા**તિ બલવતરો હુત્વા ઉપ્પજ્જમાનો પટિગ્ગાહકતોવ ઉપ્પજ્જતિ, ઇતરો પન દેય્યધમ્મતો, પરિવારજનતોપિ ઉપ્પજ્જેય્યેવ. **ઉપ્પજ્જિતું યુત્ત**ન્તિ ઉપ્પજ્જનારહં. **તેસંયેવ** પાણાતિપાતીનં. યજનં નામેત્થ દાનં અધિપ્પેતં, ન અગ્ગિજુહનન્તિ આહ ‘‘**યજતં ભવન્તિ દેતુ ભવ**’’ન્તિ. **વિસ્સજ્જતૂ**તિ મુત્તચાગવસેન વિસ્સજ્જતુ. **અબ્ભન્તર**ન્તિ અજ્ઝત્તં, સકસન્તાનેતિ અત્થો.

૩૪૪. હેટ્ઠા સોળસ પરિક્ખારા વુત્તા યઞ્ઞસ્સ તે વત્થું કત્વા, ઇધ પન સન્દસ્સનાદિવસેન અનુમોદનાય આરદ્ધત્તા વુત્તં ‘‘**સોળસહિ આકારેહી**’’તિ. **દસ્સેત્વા** અત્તનો દેસનાનુભાવેન પચ્ચક્ખતો વિય ફલં દસ્સેત્વા, અનેકવારં પન કથનતો ચ આમેડિતવચનં. **તમત્થ**ન્તિ યથાવુત્તં દાનફલવસેન કમ્મફલસમ્બન્ધં. **સમાદપેત્વા**તિ

સુતમત્તમેવ અકત્વા યથા રાજા તમત્થં સમ્મદેવ આદિયતિ ચિત્તે કરોન્તો સુગ્ગહિતં કત્વા ગણ્હાતિ, તથા સક્કચ્ચં આદાપેત્વા. આમેડિતકારણં હેટ્ઠા વુત્તમેવ.

"**વિપ્પટિસારવિનોદનેના**"તિ ઇદં નિદસ્સનમત્તં લોભદોસમોહઇસ્સામચ્છરિયમાનાદયોપિ હિ દાનચિત્તસ્સ ઉપક્કિલેસા, તેસં વિનોદનેનપિ તં સમુત્તેજિતં નામ હોતિ તિક્ખવિસદભાવપ્પત્તિતો. આસન્નતરભાવતો વા વિપ્પટિસારસ્સ તબ્બિનોદનમેવ ગહિતં, પવત્તિતેપિ હિ દાને તસ્સ સમ્ભવતો. યાથાવતો વિજ્જમાનેહિ ગુણેહિ તુટ્ઠપહટ્ઠભાવાપાદનં સમ્પહંસનન્તિ આહ "**સુન્દરં તે...પે०... થુતિં કત્વા કથેસી**"તિ. **ધમ્મતો**તિ સચ્ચતો. સચ્ચઞ્હિ ધમ્મતો અનપેતત્તા ધમ્મં, ઉપસમચરિયાભાવતો સમં, યુત્તભાવેન કારણન્તિ ચ વુચ્ચતીતિ.

૩૪૫. તસ્મિં યઞ્ઞે રુક્ખતિણચ્છેદોપિ નામ નાહોસિ, કુતો પાણવધોતિ પાણવધાભાવસ્સેવ દળ્હીકરણત્થં સબ્બસો વિપરીતગાહાવિદૂસિતઞ્ચસ્સ દસ્સેતું પાળિયં "નેવ ગાવો હઞ્ઞિંસૂ"તિ આદિં વત્વાપિ "ન રુક્ખા છિજ્જિંસૂ"તિઆદિ વુત્તં, તેનાહ "**કિં પન ગાવો**"તિઆદિ. **બરિહિસત્થાયા**તિ પરિચ્છેદનત્થાય. **વનમાલાસઙ્ખેપેના**તિ વનપુપ્ફેહિ ગન્થિતમાલાનિયામેન. **ભૂમિયં વા પત્થરન્તી**તિ વેદિભૂમિં પરિક્ખિપન્તા તત્થ પન્થરન્તિ. **અન્તોગેહદાસાદયો**તિ અન્તોજાતધનક્કીતકરમરાનીતસયંદાસા. **પુબ્બમેવા**તિ ભતિકરણતો પગેવ. **ગહેત્વા કરોન્તી**તિ દિવસે દિવસે ગહેત્વા કરોન્તિ. **તજ્જિતા**તિ ગજ્જિતા. **પિયસમુદાચારેનેવા**તિ ઇટ્ઠવચનેનેવ. **ફાણિતેન ચેવા**તિ એત્થ **ચ**-સદ્દો અવુત્તસમુચ્ચયત્થો, તેન પણીતપણીતાનં નાનપ્પકારાનં ખાદનીયભોજનીયાદીનઞ્ચેવ વત્થમાલાગન્ધવિલેપનયાનસેય્યાદીનઞ્ચ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો, તેનાહ "**પણીતેહિ સપ્પિતેલાદિસમ્મિસ્સેહેવા**"તિઆદિ.

૩૪૬. સં નામ ધનં, તસ્સ પતીતિ સપતિ, ધનવા. દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકહિતાવહત્તા તસ્સ હિતન્તિ **સાપતેય્યં**, તદેવ ધનં. તેનાહ "**પહૂતં સાપતેય્યં આદાયાતિ બહું ધનં ગહેત્વા**"તિ. **ગામભાગેના**તિ સઙ્કિત્તનવસેન ગામે વા ગહેતબ્બભાગેન.

૩૪૭. "**યાગું પિવિત્વા**"તિ યાગુસીસેન પાતરાસભોજનમાહ. **પુરત્થિમેન યઞ્ઞવાટસ્સા**તિ રઞ્ઞો દાનસાલાય નાતિદૂરે પુરત્થિમદિસાભાગેતિ અત્થો, યતો તત્થ પાતરાસં ભુઞ્જિત્વા અકિલન્તરૂપાયેવ સાયન્હે સાલં પાપુણન્તિ "**દક્ખિણેન યઞ્ઞવાટસ્સા**"તિ આદીસુપિ એસેવ નયો.

૩૪૮. **પરિહારેના**તિ ભગવન્તં ગરું કત્વા અગારવપરિહારેન.

નિચ્ચદાનઅનુકુલયઞ્ઞવણ્ણના

૩૪૯. **ઉટ્ઠાય સમુટ્ઠાયા**તિ દાને ઉટ્ઠાનવીરિયં સક્કચ્ચં કત્વા. **અપ્પસમ્ભારતરો**તિ અતિવિય પરિત્તસમ્ભારો. સમારભીયતિ યઞ્ઞો એતેહીતિ સમારમ્ભા, સમ્ભારસમ્ભરણવસેન પવત્તસત્તપીળા. **અપ્પટ્ઠતરો**તિ પન અતિવિય અપ્પકિચ્ચોતિ અત્થો. વિપાકસઞ્ઞિતં અતિસયેન મહન્તં સદિસફલં એતસ્સાતિ **મહપ્ફલતરો**. ઉદયસઞ્ઞિતં અતિસયેન મહન્તં નિસ્સન્દાદિફલં એતસ્સાતિ **મહાનિસંસતરો**. **ધુવદાનાની**તિ ધુવાનિ થિરાનિ અચ્છિન્નાનિ કત્વા દાતબ્બદાનાનિ. **અનુકુલયઞ્ઞાની**તિ અનુકુલં કુલાનુક્કમં ઉપાદાય દાતબ્બદાનાનિ, તેનાહ "**અમ્હાક**"ન્તિઆદિ. **નિબદ્ધદાનાની**તિ નિબન્ધેત્વા નિયમેત્વા પવેણીવસેન પવત્તિતદાનાનિ.

હત્થિદન્તેન પવત્તિતા **દન્તમયસલાકા**, યત્થ દાયકાનં નામં અઙ્કન્તિ. **રઞ્ઞો**તિ સેતવાહનરઞ્ઞો.

આદીનીતિ આદિ-સદ્દેન ''સેનો વિય મંસપેસિં કસ્મા ઓક્ખન્દિત્વા ગણ્હાસી''તિ એવમાદીનં સઙ્ગહો. પુબ્બચેતનામુઞ્ચચેતનાઅપરચેતનાસમ્પત્તિયા દાયકસ્સ વસેન તીણિ અઙ્ગાનિ, વીતરાગતાવીતદોસતાવીતમોહતાપટિપત્તિયા દક્ખિણેય્યસ્સ વસેન તીણીતિ એવં **છળઙ્ગસમન્નાગતાય દક્ખિણાય**. અપરાપરં ઉપ્પજ્જનકચેતનાવસેન મહાનદી વિય, મહોઘો વિય ચ ઇતો ચિતો ચ અભિસન્દિત્વા ઓક્ખન્દિત્વા પવત્તિયા પુઞ્ઞમેવ **પુઞ્ઞાભિસન્દો**.

૩૫૦. **કિચ્ચપરિયોસાનં નત્થિ** દિવસે દિવસે દાયકસ્સ બ્યાપારાપજ્જનતો, તેનાહ ''**એકેના**''તિઆદિ. **કિચ્ચપરિયોસાનં અત્થિ** યથારદ્ધસ્સ આવાસસ્સ કતિપયેનાપિ કાલેન પરિસમાપેતબ્બતો, તેનાહ ''**પણ્ણસાલ**''ન્તિઆદિ. **સુત્તન્તપરિયાયેના**તિ સુત્તન્તપાળિનયેન. (મ॰ નિ॰ ૧.૧૨, ૧૩; અ॰ નિ॰ ૨.૫૮) **નવ આનિસંસા**તિ સીતપટિઘાતાદયો પટિસલ્લાનારામપરિયોસાના નવ ઉદયા. અપ્પમત્તતાય ચેતે વુત્તા.

યસ્મા આવાસં દેન્તેન નામ સબ્બમ્પિ પચ્ચયજાતં દિન્નમેવ હોતિ. દ્વે તયો ગામે પિણ્ડાય ચરિત્વા કિઞ્ચિ અલદ્ધા આગતસ્સપિ છાયૂદકસમ્પન્નં આરામં પવિસિત્વા ન્હાયિત્વા પતિસ્સયે મુહુત્તં નિપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય નિસિન્નસ્સ કાયે બલં આહરિત્વા પક્ખિત્તં વિય હોતિ . બહિ વિચરન્તસ્સ ચ કાયે વણ્ણધાતુ વાતાતપેહિ કિલમતિ, પતિસ્સયં પવિસિત્વા દ્વારં પિધાય મુહુત્તં નિપન્નસ્સ વિસભાગસન્તતિ વૂપસમ્મતિ, સભાગસન્તતિ પતિટ્ઠાતિ, વણ્ણધાતુ આહરિત્વા પક્ખિત્તા વિય હોતિ. બહિ વિચરન્તસ્સ ચ પાદે કણ્ટકો વિજ્ઝતિ, ખાણુ પહરતિ, સરીસપાદિપરિસ્સયા ચેવ ચોરભયઞ્ચ ઉપ્પજ્જતિ, પતિસ્સયં પવિસિત્વા દ્વારં પિધાય નિપન્નસ્સ સબ્બે તે પરિસ્સયા ન હોન્તિ, સજ્ઝાયન્તસ્સ ધમ્મપીતિસુખં, કમ્મટ્ઠાનં મનસિ કરોન્તસ્સ ઉપસમસુખઞ્ચ ઉપ્પજ્જતિ બહિદ્ધા વિક્ખેપાભાવતો. બહિ વિચરન્તસ્સ ચ કાયે સેદા મુચ્ચન્તિ, અક્ખીનિ ફન્દન્તિ, સેનાસનં પવિસનક્ખણે મઞ્ચપીઠાદીનિ ન પઞ્ઞાયન્તિ, મુહુત્તં નિસિન્નસ્સ પન અક્ખીનં પસાદો આહરિત્વા પક્ખિત્તો વિય હોતિ, દ્વારવાતપાનમઞ્ચપીઠાદીનિ પઞ્ઞાયન્તિ. એતસ્મિઞ્ચ આવાસે વસન્તં દિસ્વા મનુસ્સા ચતૂહિ પચ્ચયેહિ સક્કચ્ચં ઉપટ્ઠહન્તિ. તેન વુત્તં ''આવાસં દેન્તેન નામ સબ્બમ્પિ પચ્ચયજાતં દિન્નમેવ હોતી''તિ, તસ્મા એતે યથાવુત્તા સબ્બેપિ આનિસંસા વેદિતબ્બા. તેન વુત્તં ''અપ્પમત્તતાય ચેતે વુત્તા''તિ.

સીતન્તિ અજ્ઝત્તં ધાતુક્ખોભવસેન વા બહિદ્ધા ઉતુવિપરિણામવસેન વા ઉપ્પજ્જનકસીતં. **ઉણ્હ**ન્તિ અગ્ગિસન્તાપં, તસ્સ વનડાહાદીસુ (વનદાહાદીસુ વા સારત્થ॰ ટી॰ ચૂળવગ્ગ ૩.૨૯૫) સમ્ભવો વેદિતબ્બો. **પટિહન્તી**તિ પટિબાહતિ, યથા તદુભયવસેન કાયચિત્તાનં બાધનં ન હોતિ, એવં કરોતિ. સીતુણ્હબ્ભાહતે હિ સરીરે વિક્ખિત્તચિત્તો ભિક્ખુ યોનિસો પદહિતું ન સક્કોતિ. **વાળમિગાની**તિ સીહબ્યગ્ઘાદિચણ્ડમિગે. ગુત્તસેનાસનઞ્હિ આરઞ્ઞકમ્પિ પવિસિત્વા દ્વારં પિધાય નિસિન્નસ્સ તે પરિસ્સયા ન હોન્તીતિ. **સરીસપે**તિ યે કેચિ સરન્તે ગચ્છન્તે દીઘજાતિકે સપ્પાદિકે. **મકસે**તિ નિદસ્સનમત્તમેતં, ડંસાદીનમ્પિ એતેસ્વેવ (એતનેવ સારત્થ॰ ટી॰ ચૂળવગ્ગ ૩.૨૯૫) સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **સિસિરે**તિ સિસિરકાલવસેન, સત્તાહવદ્દલિકાદિવસેન ચ ઉપ્પન્ને સિસિરસમ્ફસ્સે. **વુટ્ઠિયો**તિ યદા તદા ઉપ્પન્ના વસ્સવુટ્ઠિયો પટિહનતીતિ યોજના.

વાતાતપો ઘોરોતિ રુક્ખગચ્છાદીનં ઉમ્મૂલભઞ્જનાદિવસેન પવત્તિયા ઘોરો સરજઅરજાદિભેદો વાતો ચેવ ગિમ્હપરિળાહસમયેસુ ઉપ્પત્તિયા ઘોરો સૂરિયાતપો ચ. **પટિહઞ્ઞતી**તિ પટિબાહીયતિ. **લેણત્થ**ન્તિ નાનારમ્મણતો ચિત્તં નિવત્તેત્વા પટિસલ્લાનારામત્થં. **સુખત્થ**ન્તિ વુત્તપરિસ્સયાભાવેન ફાસુવિહારત્થં. **ઝાયિતુ**ન્તિ અટ્ઠતિંસાય આરમ્મણેસુ યત્થ કત્થચિ ચિત્તં ઉપનિબન્ધિત્વા ઉપનિજ્ઝાયિતું. **વિપસ્સિતુ**ન્તિ અનિચ્ચાદિતો સઙ્ખારે સમ્મસિતું.

વિહારેતિ પતિસ્સયે. **કારયેતિ** કારાપેય્ય. **રમ્મેતિ** મનોરમે નિવાસસુખે. **વાસયેત્થ બહુસ્સુતેતિ** કારેત્વા પન એત્થ વિહારેસુ બહુસ્સુતે સીલવન્તે કલ્યાણધમ્મે નિવાસેય્ય, તે નિવાસેન્તો પન તેસં બહુસ્સુતાનં યથા પચ્ચયેહિ કિલમથો ન હોતિ, એવં **અન્નઞ્ચ પાનઞ્ચ વત્થસેનાસનાનિ ચ દદેય્ય ઉજુભૂતેસુ** અજ્ઝાસયસમ્પન્નેસુ કમ્મકમ્મફલાનં, રતનત્તયગુણાનઞ્ચ સદ્દહનેન **વિપ્પસન્નેન ચેતસા**.

ઇદાનિ ગહટ્ઠપબ્બજિતાનં અઞ્ઞમઞ્ઞૂપકારિતં દસ્સેતું "**તે તસ્સા**"તિ ગાથમાહ. તત્થ **તેતિ** બહુસ્સુતા. **તસ્સાતિ** ઉપાસકસ્સ. **ધમ્મં દેસેન્તીતિ** સકલવટ્ટદુક્ખપનૂદનં સદ્ધમ્મં દેસેન્તિ. **યં સો ધમ્મં ઇધઞ્ઞાયાતિ** સો ઉપાસકો યં સદ્ધમ્મં ઇમસ્મિં સાસને સમ્માપટિપજ્જનેન જાનિત્વા અગ્ગમગ્ગાધિગમેન **અનાસવો** હુત્વા **પરિનિબ્બાતિ** એકાદસગ્ગિવૂપસમેન સીતિ ભવતિ.

સીતપટિઘાતાદયો વિપસ્સનાવસાના તેરસ, અન્નાદિલાભો, ધમ્મસ્સવનં, ધમ્માવબોધો, પરિનિબ્બાનન્તિ એવં **સત્તરસ**.

૩૫૧. **અત્તનો સન્તકાતિ** અત્તનિયા. **દુપ્પરિચ્ચજનં** લોભં નિગ્ગણ્હિતું અસક્કોન્તસ્સ. સઙ્ઘસ્સ વા ગણસ્સ વા સન્તિકેતિ યોજના. **તત્થાતિ** યથાગહિતે સરણે. **નત્થિ પુનપ્પુનં કત્તબ્બતા** વિઞ્ઞૂજાતિકસ્સાતિ અધિપ્પાયો. "**જીવિતપરિચ્ચાગમયં પુઞ્ઞ**"ન્તિ "સચે ત્વં ન યથાગહિતં સરણં ભિન્દિસ્સતિ, એવાહં તં મારેમી"તિ યદિપિ કોચિ તિણ્હેન સત્થેન જીવિતા વોરોપેય્ય, તથાપિ "નેવાહં બુદ્ધં ન બુદ્ધોતિ, ધમ્મં ન ધમ્મોતિ, સઙ્ઘં ન સઙ્ઘોતિ વદામી"તિ દળ્હતરં કત્વા ગહિતસરણસ્સ વસેન વુત્તં.

૩૫૨. સરણં ઉપગતેન કાયવાચાચિત્તેહિ સક્કચ્ચં વત્થુત્તયપૂજા કાતબ્બા, તત્થ ચ સંકિલેસો પરિહનિતબ્બો, સિક્ખાપદાનિ પન સમાદાનમત્તં, સમ્પત્તવત્થુતો વિરમણમત્તઞ્ચાતિ સરણગમનતો સીલસ્સ અપ્પટ્ઠતરતા, અપ્પસમારમ્ભતરતા ચ વેદિતબ્બા. સબ્બેસં સત્તાનં જીવિતદાનાદિના દણ્ડનિધાનતો, સકલલોકિયલોકુત્તરગુણાધિટ્ઠાનતો ચસ્સ મહપ્ફલમહાનિસંસતરતા દટ્ઠબ્બા.

વક્ખમાનનયેન ચ વેરહેતુતાય વેરં વુચ્ચતિ પાણાતિપાતાદિપાપધમ્મો, તં મણતિ "મયિ ઇધ ઠિતાય કથં આગચ્છસી"તિ તજ્જેન્તી વિય નીહરતીતિ **વેરમણી**, તતો વા પાપધમ્મતો વિરમતિ એતાયાતિ "વિરમણી"તિ વત્તબ્બે નિરુત્તિનયેન ઇકારસ્સ એકારં કત્વા "**વેરમણી**"તિ વુત્તા. અસમાદિન્નસીલસ્સ સમ્પત્તતો યથાઉપટ્ઠિતવીતિક્કમિતબ્બવત્થુતો વિરતિ **સમ્પત્તવિરતિ**. સમાદાનવસેન ઉપ્પન્ના વિરતિ **સમાદાનવિરતિ**. સેતુ વુચ્ચતિ અરિયમગ્ગો, તપ્પરિયાપન્ના હુત્વા પાપધમ્માનં સમુચ્છેદવસેન ઘાતનવિરતિ **સેતુઘાતવિરતિ**. ઇદાનિ તિસ્સો વિરતિયો સરૂપતો દસ્સેતું "**તત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. **પરિહરતીતિ** અવીતિક્કમવસેન પરિવજ્જેતિ. **ન હનામીતિ** એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, તેન "અદિન્નં નાદિયામી"તિ એવં આદીનં સઙ્ગહો, **વા**-સદ્દેન વા, તેનાહ "**સિક્ખાપદાનિ ગણ્હન્તસ્સા**"તિ.

મગ્ગસમ્પયુત્તાતિ સમ્માદિટ્ઠિયાદિમગ્ગસમ્પયુત્તા. ઇદાનિ તાસં વિરતીનં આરમ્મણતો વિભાગં દસ્સેતું "**તત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. **પુરિમા દ્વેતિ** સમ્પત્તસમાદાનવિરતિયો. **પચ્છિમાતિ** સેતુઘાતવિરતિ. **સબ્બાનિપિ ભિન્નાનિ હોન્તિ** એકજ્ઝં સમાદિન્નત્તા. **તદેવ ભિજ્જતિ** વિસું વિસું સમાદિન્નત્તા . ગહટ્ઠવસેન ચેતં વુત્તં. **ભેદો નામ નત્થિ** પટિપક્ખસમુચ્છિન્દનેન અકુપ્પસભાવત્તા, તેનાહ "**ભવન્તરેપી**"તિ. **યોનિસિદ્ધન્તિ** મનુસ્સતિરચ્છાનાનં ઉદ્ધં તિરિયમેવ દીઘતા વિય જાતિસિદ્ધન્તિ અત્થો. બોધિસત્તે કુચ્છિગતે બોધિસત્તમાતુસીલં વિય ધમ્મતાય સભાવેનેવ

સિદ્ધં **ધમ્મતાસિદ્ધં**, મગ્ગધમ્મતાય વા અરિયમગ્ગાનુભાવેન સિદ્ધં **ધમ્મતાસિદ્ધં**. **દિટ્ઠિઉજુકરણં નામ ભારિયં** દુક્ખં, તસ્મા સરણગમનં સિક્ખાપદસમાદાનતો મહટ્ઠતરમેવ, ન અપ્પટ્ઠતરન્તિ અધિપ્પાયો. **યથા તથા વા ગણ્હન્તસ્સાપી**તિ આદરગારવં અકત્વા સમાદિયન્તસ્સાપિ. **સાધુકં ગણ્હન્તસ્સાપી**તિ સક્કચ્ચં સીલાનિ સમાદિયન્તસ્સાપિ, ન દિગુણં, તિગુણં વા ઉસ્સાહો કરણીયો.

અભયદાનતાય સીલસ્સ દાનભાવો, અનવસેસં વા સત્તનિકાયં દયતિ તેન રક્ખતીતિ **દાનં**, સીલં. ''અગ્ગાની''તિ ઞાતત્તા **અગ્ગઞ્ઞાનિ**. ચિરરત્તતાય ઞાતત્તા **રત્તઞ્ઞાનિ**. ''અરિયાનં સાધૂનં વંસાની''તિ ઞાતત્તા **વંસઞ્ઞાનિ**. ''**પોરાણાની**''તિઆદીસુ પુરિમાનં એતાનિ **પોરાણાનિ**. સબ્બસો કેનચિપિ પકારેન સાધૂહિ ન કિણ્ણાનિ ન ખિત્તાનિ ન છડ્ડિતાનીતિ **અસઙ્કિણ્ણાનિ**. અયઞ્ચ નયો નેસં યથા અતીતે, એવં એતરહિ, અનાગતે ચાતિ આહ ''**અસઙ્કિણ્ણપુબ્બાનિ ન સઙ્કિયન્તિ ન સઙ્કિયિસ્સન્તી**''તિ. તતો એવ **અપ્પટિકુટ્ઠાનિ** ન પટિક્ખિત્તાનિ. ન હિ કદાચિપિ વિઞ્ઞૂ સમણબ્રાહ્મણા હિંસાદિપાપધમ્મં અનુજાનન્તિ. **અપરિમાણાનં સત્તાનં અભયં દેતી**તિ સબ્બેસુ ભૂતેસુ નિહિતદણ્ડત્તા સકલસ્સપિ સત્તનિકાયસ્સ ભયાભાવં દેતિ. ન હિ અરિયસાવકતો કસ્સચિ ભયં હોતિ. **અવેર**ન્તિ વેરાભાવં. **અબ્યાપજ્ઝ**ન્તિ નિદ્દુક્ખતં.

નનુ ચ પઞ્ચસીલં સબ્બકાલિકં, ન ચ એકન્તતો વિમુત્તાયતનં, સરણગમનં પન બુદ્ધુપ્પાદહેતુકં, એકન્તવિમુત્તાયતનઞ્ચ, તત્થ કથં સરણાગમનતો પઞ્ચસીલસ્સ મહપ્ફલતાતિ આહ ''**કિઞ્ચાપી**''તિઆદિ. **જેટ્ઠક**ન્તિ ઉત્તમં. ''**સરણગમનેયેવ પતિટ્ઠાયા**''તિ ઇમિના તસ્સ સીલસ્સ સરણગમનેન અભિસઙ્ખતતમાહ.

૩૫૩. **ઈદિસમેવા**તિ એવં સંકિલેસં પટિપક્ખમેવ હુત્વા. **હેટ્ઠા વુત્તેહિ ગુણેહી**તિ એત્થ હેટ્ઠા વુત્તગુણા નામ સરણગમનં, સીલસમ્પદા, ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતાતિ એવં આદયો. પઠમજ્ઝાનં નિબ્બત્તેન્તો ન કિલમતીતિ યોજના. **તાની**તિ પઠમજ્ઝાનાદીનિ. ''**પઠમજ્ઝાન**''ન્તિ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસો અયન્તિ આહ ''**એકં કપ્પ**''ન્તિ, એકં મહાકપ્પન્તિ અત્થો. હીનં પન પઠમજ્ઝાનં, મજ્ઝિમઞ્ચ અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પસ્સ તતિયં ભાગં, ઉપડ્ઢકપ્પઞ્ચ **આયું દેતિ**. ''**દુતિયં અટ્ઠકપ્પે**''તિ આદીસુપિ ઇમિના નયેન અત્થો વેદિતબ્બો, મહાકપ્પવસેનેવ ચ ગહેતબ્બં. યસ્મા વા પણીતાનિયેવેત્થ ઝાનાનિ અધિપ્પેતાનિ મહપ્ફલતરભાવદસ્સનપરત્તા દેસનાય, તસ્મા ''**પઠમજ્ઝાનં એકં કપ્પ**''ન્તિઆદિ વુત્તં. **તદેવા**તિ ચતુત્થજ્ઝાનમેવ. યદિ એવં કથં આરુપ્પતાતિ આહ ''**આકાસાનઞ્ચાયતનાદી**''તિઆદિ.

સમ્મદેવ નિચ્ચસઞ્ઞાદિપટિપક્ખવિધમનવસેન પવત્તમાના પુબ્બભાગિયે એવ બોધિપક્ખિયધમ્મે સમ્માનેન્તી વિપસ્સના વિપસ્સકસ્સ અનપ્પકં પીતિસોમનસ્સં સમાવહતીતિ આહ ''**વિપસ્સના…પે॰… અભાવા**''તિ. તેનાહ ભગવા –

''યતો યતો સમ્મસતિ, ખન્ધાનં ઉદયબ્બયં;
લભતી પીતિપામોજ્જં, અમતં તં વિજાનત''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૭૪);

યસ્મા અયં દેસના ઇમિના અનુક્કમેન ઇમાનિ ઞાણાનિ નિબ્બત્તેન્તસ્સ વસેન પવત્તિતા, તસ્મા ''**વિપસ્સનાઞાણે પતિટ્ઠાય નિબ્બત્તેન્તો**''તિ હેટ્ઠિમં હેટ્ઠિમં ઉપરિમસ્સ ઉપરિમસ્સ પતિટ્ઠાભૂતં કત્વા વુત્તં. સમાનરૂપનિમ્માનં નામ મનોમયિદ્ધિયા અઞ્ઞેહિ અસાધારણકિચ્ચન્તિ આહ ''**અત્તનો…પે॰… મહપ્ફલા**''તિ.

વિકુબ્બનદસ્સનસમત્થતાયાતિ હત્થિઅસ્સાદિવિવિધરૂપકરણં વિકુબ્બનં, તસ્સ દસ્સનસમત્થભાવેન. **ઇચ્છિતિચ્છિતટ્ઠાનં** નામ પુરિમજાતીસુ ઇચ્છિતિચ્છિતો ખન્ધપ્પદેસો. **સમાપેન્તો**તિ પરિયોસાપેન્તો.

કૂટદન્તઉપાસકત્તપટિવેદનાકથાવણ્ણના

૩૫૪-૮. **સબ્બે તે પાણયો**તિ ''સત્ત ચ ઉસભસતાની''તિઆદિના વુત્તે સબ્બે પાણિનો. **આકુલભાવો**તિ ભગવતો સન્તિકે ધમ્મસ્સ સુતત્તા પાણીસુ અનુદ્દયં ઉપટ્ઠપેત્વા ઠિતસ્સ ''કથઞ્હિ નામ મયા તાવ બહૂ પાણિનો મારણત્થાય બન્ધાપિતા''તિ ચિત્તે પરિબ્યાકુલભાવો **ઉદપાદિ. સુત્વા**તિ ''બન્ધનતો મોચિતા''તિ સુત્વા. કામચ્છન્દવિગમેન કલ્લચિત્તતા અરોગચિત્તતા, બ્યાપાદવિગમેન મેત્તાવસેન મુદુચિત્તતા અકથિનચિત્તતા, ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચપ્પહાનેન વિક્ખેપવિગમનતો વિનીવરણચિત્તતા તેહિ ન પિહિતચિત્તતા, થિનમિદ્ધવિગમેન ઉદગ્ગચિત્તતા સંપગ્ગણ્હનવસેન અલીનચિત્તતા, વિચિકિચ્છાવિગમેન સમ્માપટિપત્તિયા અધિમુત્તતાય પસન્નચિત્તતા ચ હોતીતિ આહ ''**કલ્લચિત્તન્તિઆદિ અનુપુબ્બિકથાનુભાવેન વિક્ખમ્ભિતનીવરણતં સન્ધાય વુત્ત**''ન્તિ. યં પનેત્થ અત્થતો અવિભત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

કૂટદન્તસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૬. મહાલિસુત્તવણ્ણના

બ્રાહ્મણદૂતવત્થુવણ્ણના

૩૫૯. પુનપ્પુનં વિસાલીભાવૂપગમનતોતિ પુબ્બે કિર પુત્તધીતુવસેન દ્વે દ્વે હુત્વા સોળસક્ખત્તું જાતાનં લિચ્છવીરાજકુમારાનં સપરિવારાનં અનુક્કમેનેવ વડ્ઢન્તાનં નિવાસનટ્ઠાનારામુય્યાનપોક્ખરણીઆદીનં પતિટ્ઠાનસ્સ અપ્પહોનકતાય નગરં તિક્ખત્તું ગાવુતન્તરેન ગાવુતન્તરેન પરિક્ખિપિંસુ, તેનસ્સ પુનપ્પુનં વિસાલીભાવં ગતત્તા ''વેસાલી'' ત્વેવ નામં જાતં, તેન વુત્તં ''**પુનપ્પુનં વિસાલીભાવૂપગમનતો વેસાલીતિ લદ્ધનામકે નગરે**''તિ. **સયંજાત**ન્તિ સયમેવ જાતં અરોપિમં. **મહન્તભાવેનેવા**તિ રુક્ખગચ્છાનં, ઠિતોકાસસ્સ ચ મહન્તભાવેન, તેનાહ ''**હિમવન્તેન સદ્ધિં એકાબદ્ધં હુત્વા**''તિ. **કૂટાગારસાલાસઙ્ખેપેના**તિ હંસવટ્ટકચ્છન્નેન કૂટાગારસાલાનિયામેન. કોસલેસુ જાતા, ભવા વા, તં વા રટ્ઠં નિવાસો એતેસન્તિ **કોસલકા.** એવં **માગધકા** વેદિતબ્બા. યસ્સ અકરણે પુગ્ગલો મહાજાનિયો હોતિ, તં કરણં અરહતીતિ કરણીયં તેન **કરણીયેન,** તેનાહ ''**અવસ્સં કત્તબ્બકમ્મેના**''તિ. **તં કિચ્ચન્તિ વુચ્ચતિ** સતિ સમવાયે કાતબ્બતો.

૩૬૦. યા બુદ્ધાનં ઉપ્પજ્જનારહા નાનત્તસઞ્ઞા, તાસં વસેન **નાનારમ્મણાચારતો.** સમ્ભવન્તસ્સેવ પટિસેધો. **પટિક્કમ્મા**તિ નિવત્તિત્વા તથા ચિત્તં અનુપ્પાદેત્વા. **સલ્લીનો**તિ ઝાનસમાપત્તિયા એકત્તારમ્મણં અલ્લીનો.

ઓટ્ઠદ્ધલિચ્છવીવત્થુવણ્ણના

૩૬૧. અદ્ધોટ્ઠતાયાતિ તસ્સ કિર ઉત્તરોટ્ઠં અપ્પકતાય તિરિયં ફાલેત્વા અપનીતદ્ધં વિય ખાયતિ ચત્તારો દન્તે, દ્વે ચ દાઠા ન છાદેતિ, તેન નં ''**ઓટ્ઠદ્ધો**''તિ વોહરન્તિ. અયં કિર ઉપાસકો સદ્ધો પસન્નો દાયકો દાનપતિ બુદ્ધમામકો ધમ્મમામકો સઙ્ઘમામકો, તેનાહ **પુરેભત્ત**ન્તિઆદિ.

૩૬૨. સાસને યુત્તપયુત્તોતિ ભાવનં અનુયુત્તો. સબ્બત્થ સીહસમાનવુત્તિનોપિ ભગવતો પરિસાય મહન્તે સતિ તદજ્ઝાસયાનુરૂપં પવત્તિયમાનાય ધમ્મદેસનાય વિસેસો હોતીતિ આહ ''**મહન્તેન ઉસ્સાહેન ધમ્મં દેસેસ્સતી**''તિ.

''**વિસ્સાસિકો**''તિ વત્વા તમસ્સ વિસ્સાસિકભાવં વિભાવેતું ''**અયઞ્હી**''તિઆદિ વુત્તં. થેરસ્સ ખીણા સવસ્સસતો આલસિયભાવો ''અપ્પહીનો''તિ ન વત્તબ્બો, વાસનાલેસં પન ઉપાદાયાહ ''**ઈસકં અપ્પહીનો વિય હોતી**''તિ. ન હિ સાવકાનં સવાસના કિલેસા પહીયન્તિ.

૩૬૩. વિનેય્યજનાનુરોધેન બુદ્ધાનં પાટિહારિયવિજમ્ભનં હોતીતિ વુત્તં ''**અથ ખો ભગવા**''તિઆદિ, તેનેવાહ ''**સંસૂચિતનિક્ખમનો**''તિ. ગન્ધકુટિતો નિક્ખમનવેલાયઞ્હિ છબ્બણ્ણા બુદ્ધરસ્મિયો આવેળાવેળાયમલાયમલા હુત્વા સવિસેસા પભસ્સરા વિનિચ્છરિંસુ.

૩૬૪. તતો પરન્તિ ''હિય્યો''તિ વુત્તદિવસતો અનન્તરં પરં **પુરિમતરં** અતિસયેન પુરિમત્તા. ઇતિ ઇમેસુ દ્વીસુ વવત્થિતો યથાક્કમં પુરિમપુરિમતરભાવો. એવં સન્તેપિ યદેત્થ ''પુરિમતર''ન્તિ વુત્તં, તતો પભુતિ યં યં ઓરં, તં તં પુરિમં, યં યં પરં, તં તં પુરિમતરં, ઓરપારભાવસ્સ વિય પુરિમપુરિમતરભાવસ્સ ચ અપેક્ખાસિદ્ધિતો, તેનાહ ''**તતો પટ્ઠાયા**''તિઆદિ. **મૂલદિવસતો પટ્ઠાયા**તિઆદિદિવસતો પટ્ઠાય. **અગ્ગ**ન્તિ પઠમં. તં

પનેત્થ પરા અતીતા કોટિ હોતીતિ આહ "**પરકોટિં કત્વા**"તિ. **યં**-સદ્દયોગેન ચાયં ''વિહરામી''તિ વત્તમાનપ્પયોગો, અત્થો પન અતીતકાલવસેનેવ વેદિતબ્બો, તેનાહ "**વિહાસિન્તિ વુત્તં હોતી**"તિ. પઠમવિકપ્પે ''વિહરામી''તિ પદસ્સ ''યદગ્ગે''તિ ઇમિના ઉજુકં સમ્બન્ધો દસ્સિતો, દુતિયવિકપ્પે પન ''તીણિ વસ્સાની''તિ ઇમિનાપિ.

પિયજાતિકાનીતિ ઇટ્ઠસભાવાનિ. **સાતજાતિકાની**તિ મધુરસભાવાનિ. મધુરં વિયાતિ હિ ''મધુર''ન્તિ વુચ્ચતિ મનોરમં યં કિઞ્ચિ. **કામૂપસઞ્હિતાની**તિ આરમ્મણં કરોન્તેન કામેન ઉપસંહિતાનિ, કામનીયાનીતિ અત્થો, તેનાહ "**કામસ્સાદયુત્તાની**"તિ, કામસ્સાદસ્સ યુત્તાનિ યોગ્યાનીતિ અત્થો. **સરીરસણ્ઠાને**તિ સરીરબિમ્બે, આધારે ચેતં ભુમ્મં. તસ્મા **સદ્દેના**તિ તં નિસ્સાય તતો ઉપ્પન્નેન સદ્દેનાતિ અત્થો. **મધુરેના**તિ ઇટ્ઠેન. **એત્તાવતા**તિ દિબ્બસોતઞાણસ્સ પરિકમ્માકથનમત્તેન. ''અત્તના ઞાતમ્પિ ન કથેતિ, કિમસ્સ સાસને અધિટ્ઠાનેના''તિ કુજ્ઝન્તો **આઘાતં બન્ધિત્વા** સહ કુજ્ઝનેનેવ ઝાનાભિઞ્ઞાહિ પરિહાયિ. **ચિન્તેસી**તિ ''કસ્મા નુ ખો મય્હં તં પરિકમ્મં ન કથેસી''તિ પરિવિતક્કેન્તો અયોનિસો ઉમ્મુજ્જનવસેન ચિન્તેસિ. **અનુક્કમેના**તિ પાથિકસુત્તે આગતનયેન તં તં અયુત્તમેવ ચિન્તેન્તો, ભાસન્તો, કરોન્તો ચ અનુક્કમેન. ભગવતિ બદ્ધાઘાતતાય સાસને પતિટ્ઠં અલભન્તો **ગિહિભાવં પત્વા**.

એકંસભાવિતસમાધિવણ્ણના

૩૬૬-૩૭૧. એકંસાયાતિ તદત્થેયેવ ચતુત્થી, તસ્મા એકંસત્થન્તિ અત્થો. **અંસ**-સદ્દો ચેત્થ કોટ્ઠાસપરિયાયો, સો ચ અધિકારતો દિબ્બરૂપદસ્સનદિબ્બસદ્દસ્સવનવસેન વેદિતબ્બોતિ આહ "**એકકોટ્ઠાસાયા**"તિઆદિ. **અનુદિસાયા**તિ પુરત્થિમદક્ખિણાદિભેદાય ચતુબ્બિધાય અનુદિસાય. **ઉભયકોટ્ઠાસાયા**તિ દિબ્બરૂપદસ્સનત્થાય, દિબ્બસદ્દસ્સવનત્થાય ચ. **ભાવિતો**તિ યથા દિબ્બચક્ખુઞાણં, દિબ્બસોતઞાણઞ્ચ સમધિગતં હોતિ, એવં ભાવિતો. તયિદં વિસું વિસું પરિકમ્મકરણેન ઇજ્ઝન્તીસુ વત્તબ્બં નત્થિ, એકજ્ઝં ઇજ્ઝન્તીસુપિ કમેનેવ કિચ્ચસિદ્ધિ એકજ્ઝં કિચ્ચસિદ્ધિયા અસમ્ભવતો. પાળિયમ્પિ એકસ્સ ઉભયસમત્થતાસન્દસ્સનત્થમેવ ''દિબ્બાનઞ્ચ રૂપાનં દસ્સનાય, દિબ્બાનઞ્ચ સદ્દાનં સવનાયા''તિ વુત્તં, ન એકજ્ઝં કિચ્ચસિદ્ધિસમ્ભવતો. "**એકંસભાવિતો સમાધિહેતૂ**"તિ ઇમિના સુનક્ખત્તો દિબ્બચક્ખુઞાણાય એવ પરિકમ્મસ્સ કતત્તા વિજ્જમાનમ્પિ દિબ્બસદ્દં નાસ્સોસ્સીતિ દસ્સેતિ. **અપણ્ણક**ન્તિ અવિરજ્ઝનકં, અનવજ્જન્તિ વા અત્થો.

૩૭૨. ''સમાધિ એવ'' ભાવેતબ્બટ્ઠેન **સમાધિભાવના**. ''દિબ્બસોતઞાણં સેટ્ઠ''ન્તિ મઞ્ઞમાનેનાપિ મહાલિના દિબ્બચક્ખુઞાણમ્પિ તેન સહ ગહેત્વા ''એતાસં નૂન ભન્તે''તિઆદિના પુચ્છિતન્તિ "**ઉભયંસભાવિતાનં સમાધીનન્તિ અત્થો**"તિ વુત્તં. **બાહિરા એતા સમાધિભાવના** અનિય્યાનિકત્તા. તા હિ ઇતો બાહિરકાનમ્પિ ઇજ્ઝન્તિ. **ન અજ્ઝત્તિકા** ભગવતો સામુક્કંસિકભાવેન અપ્પવેદિતત્તા. **યદત્થ**ન્તિ યેસં અત્થાય. **તે**તિ તે અરિયફલધમ્મે. તે હિ સચ્છિકાતબ્બાતિ.

ચતુઅરિયફલવણ્ણના

૩૭૩. **તસ્મા**તિ વટ્ટદુક્ખે સંયોજનતો. "**મગ્ગસોતં આપન્નો**"તિ ફલટ્ઠસ્સ વસેન વુત્તં. મગ્ગટ્ઠો હિ મગ્ગસોતં આપજ્જતિ. તેનેવાહ ''સોતાપન્નો''તિ, ''સોતાપત્તિફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નો''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૭૯) ચ. **અપતનધમ્મો**તિ અનુપ્પજ્જન- (મ॰ નિ॰ ૩.૩૭૯) સભાવો. **ધમ્મનિયામેના**તિ મગ્ગધમ્મનિયામેન. હેટ્ઠિમન્તતો સત્તમભવતો ઉપરિ અનુપ્પજ્જનધમ્મતાય વા નિયતો. **પરં અયનં** પરાગતિ.

તનુત્તં નામ પવત્તિયા મન્દતા, વિરળતા ચાતિ આહ "**તનુત્તા**"તિઆદિ. **હેટ્ઠાભાગિયાનન્તિ** હેટ્ઠાભાગસ્સ કામભવસ્સપચ્ચયભાવેન હિતાનં. **ઓપપાતિકો**તિ ઉપપાતિકો ઉપપતને સાધુકારીતિ કત્વા. વિમુચ્ચતીતિ વિમુત્તિ, ચિત્તમેવ વિમુત્તિ **ચેતોવિમુત્તી**તિ આહ "**સબ્બકિલેસ...પે॰... અધિવચન**"ન્તિ. ચિત્તસીસેન ચેત્થ સમાધિ ગહિતો "ચિત્તં પઞ્ઞઞ્ચ ભાવય"ન્તિ. આદીસુ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩; પેટકો॰ ૨૨; મિ॰ પ॰ ૨.૯) વિય. **પઞ્ઞાવિમુત્તી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો, તેનાહ "**પઞ્ઞાવ પઞ્ઞાવિમુત્તી**"તિ. **સામન્તિ** અત્તનાવ, અપરપ્પચ્ચયેનાતિ અત્થો. **અભિઞ્ઞા**તિ ય-કારલોપેન નિદ્દેસોતિ આહ "**અભિજાનિત્વા**"તિ.

અરિયઅટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગવણ્ણના

૩૭૪-૫. અરિયસાવકો નિબ્બાનં, અરિયફલઞ્ચ પટિપજ્જતિ એતાયાતિ પટિપદા, સા ચ તસ્સ પુબ્બભાગો એવાતિ ઇધ "**પુબ્બભાગપટિપદાયા**"તિ અરિયમગ્ગમાહ. "અટ્ઠ અઙ્ગાનિ અસ્સા"તિ અઞ્ઞપદત્થસમાસં અકત્વા અટ્ઠઙ્ગાનિ અસ્સ સન્તીતિ **અટ્ઠઙ્ગિકો**તિ પદસિદ્ધિ દટ્ઠબ્બા.

સમ્મા અવિપરીતં યાથાવતો ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં પચ્ચક્ખતો દસ્સનસભાવા **સમ્મા દસ્સનલક્ખણા**. સમ્મદેવ નિબ્બાનારમ્મણે ચિત્તસ્સ અભિનિરોપનસભાવો **સમ્મા અભિનિરોપનલક્ખણો**. ચતુરઙ્ગસમન્નાગતા વાચા જનં સઙ્ગણ્હાતીતિ તબ્બિપક્ખવિરતિસભાવા સમ્માવાચા ભેદકરમિચ્છાવાચાપહાનેન જને સમ્પયુત્તે ચ પરિગ્ગણ્હનકિચ્ચવતી હોતીતિ **સમ્મા પરિગ્ગહણલક્ખણા**. યથા ચીવરકમ્માદિકો કમ્મન્તો એકં કાતબ્બં સમુટ્ઠાપેતિ, તં તં કિરિયાનિપ્ફાદકો વા ચેતનાસઙ્ખાતો કમ્મન્તો હત્થપાદચલનાદિકં કિરિયં સમુટ્ઠાપેતિ, એવં સાવજ્જકત્તબ્બકિરિયાસમુટ્ઠાપકમિચ્છાકમ્મન્તપ્પહાનેન સમ્માકમ્મન્તો નિરવજ્જસમુટ્ઠાપનકિચ્ચવા હોતિ, સમ્પયુત્તે ચ સમુટ્ઠાપેન્તો એવ પવત્તતીતિ **સમ્મા સમુટ્ઠાપનલક્ખણો સમ્માકમ્મન્તો**. કાયવાચાનં, ખન્ધસન્તાનસ્સ ચ સંકિલેસભૂતમિચ્છાજીવપ્પહાનેન **સમ્મા વોદાપનલક્ખણો સમ્માઆજીવો**. કોસજ્જપક્ખતો પતિતું અદત્વા સમ્પયુત્તધમ્માનં પગ્ગણ્હનસભાવોતિ **સમ્મા પગ્ગાહલક્ખણો સમ્માવાયામો**. સમ્મદેવ ઉપટ્ઠાનસભાવાતિ **સમ્મા ઉપટ્ઠાનલક્ખણા સમ્માસતિ**. વિક્ખેપવિદ્ધંસનેન સમ્મદેવ ચિત્તસ્સ સમાદહનસભાવોતિ **સમ્મા સમાધાનલક્ખણો સમ્માસમાધિ**.

અત્તનો પચ્ચનીકકિલેસા દિટ્ઠેકટ્ઠા અવિજ્જાદયો. **પસ્સતી**તિ પકાસેતિ કિચ્ચપટિવેધેન પટિવિજ્ઝતિ, તેનાહ "**તપ્પટિચ્છાદક...પે॰... અસમ્મોહતો**"તિ. તેનેવ હિ સમ્માદિટ્ઠિસઙ્ખાતેન અઙ્ગેન તત્થ પચ્ચવેક્ખણા પવત્તતીતિ **તથેવા**તિ અત્તનો પચ્ચનીકકિલેસેહિ સદ્ધિન્તિ અત્થો.

કિચ્ચતોતિ પુબ્બભાગેહિ દુક્ખાદિઞાણેહિ કાતબ્બસ્સ કિચ્ચસ્સ ઇધ સાતિસયં નિપ્ફત્તિતો ઇમસ્સેવ વા ઞાણસ્સ દુક્ખાદિપ્પકાસનકિચ્ચતો. **ચત્તારિ નામાનિ લભતિ** ચતૂસુ સચ્ચેસુ કાતબ્બકિચ્ચનિપ્ફત્તિતો. **તીણિ નામાનિ લભતિ** કામસઙ્કપ્પાદિપ્પહાનકિચ્ચનિપ્ફત્તિતો. **સિક્ખાપદવિભઙ્ગે** (વિભ॰ ૭૦૩) "વિરતિચેતના, સબ્બે સમ્પયુત્તધમ્મા ચ સિક્ખાપદાની"તિ વુચ્ચન્તીતિ તત્થ પધાનાનં વિરતિચેતનાનં વસેન "**વિરતિયોપિ હોન્તિ ચેતનાયોપી**"તિ આહ. મુસાવાદાદીહિ વિરમણકાલે વા વિરતિયો, સુભાસિતાદિવાચાભાસનાદિકાલે ચ ચેતનાયો યોજેતબ્બા. **મગ્ગક્ખણે વિરતિયોવ** ચેતનાનં અમગ્ગઙ્ગત્તા એકસ્સ ઞાણસ્સ દુક્ખાદિઞાણતા વિય, એકાય વિરતિયા મુસાવાદાદિવિરતિભાવો વિય ચ એકાય ચેતનાય સમ્માવાચાદિકિચ્ચત્તયસાધનસભાવાભાવા

સમ્માવાચાદિભાવાસિદ્ધિતો, તંસિદ્ધિયઞ્ચ અઙ્ગત્તયત્તાસિદ્ધિતો ચ. **સમ્મપ્પધાનસતિપટ્ઠાનવસે**નાતિ ચતુસમ્મપ્પધાનચતુસતિપટ્ઠાનભાવવસેન.

પુબ્બભાગેપિ મગ્ગક્ખણેપિ સમ્માસમાધિયેવાતિ. યદિપિ સમાધિઉપકારકાનં અભિનિરોપનાનુમજ્જનસમ્પિયાયનબ્રૂહનસન્તસુખાનં વિતક્કાદીનં વસેન ચતૂહિ ઝાનેહિ સમ્માસમાધિ વિભત્તો, તથાપિ વાયામો વિય અનુપ્પન્નાકુસલાનુપ્પાદનાદિચતુવાયામકિચ્ચં, સતિ વિય ચ અસુભાસુખાનિચ્ચાનત્તેસુ કાયાદીસુ સુભાદિસઞ્ઞાપહાનચતુસતિકિચ્ચં એકો સમાધિ ચતુક્કજ્ઝાનસમાધિકિચ્ચં ન સાધેતીતિ પુબ્બભાગેપિ પઠમજ્ઝાનસમાધિ પઠમજ્ઝાનસમાધિ એવ મગ્ગક્ખણેપિ, તથા પુબ્બભાગેપિ ચતુત્થજ્ઝાનસમાધિ ચતુત્થજ્ઝાનસમાધિ એવ મગ્ગક્ખણેપીતિ અત્થો.

તસ્માતિ પઞ્ઞાપજ્જોતત્તા **અવિજ્જન્ધકારં વિધમિત્વા** પઞ્ઞાસત્થત્તા **કિલેસચોરે ઘાતેન્તો. બહુકારત્તા**તિ વ્વાયં અનાદિમતિ સંસારે ઇમિના કદાચિપિ અસમુગ્ઘાટિતપુબ્બો કિલેસગણો તસ્સ સમુગ્ઘાટકો અરિયમગ્ગો . તત્થ ચાયં સમ્માદિટ્ઠિ પરિઞ્ઞાભિસમયાદિવસેન પવત્તિયા પુબ્બઙ્ગમા હોતીતિ બહુકારા, તસ્મા બહુકારત્તા.

તસ્સાતિ સમ્માદિટ્ઠિયા. ''બહુકારો''તિ વત્વા તં બહુકારતં ઉપમાય વિભાવેતું ''યથા હી''તિઆદિ વુત્તં. ''અયં'' તમ્બકંસાદિમયત્તા **કૂટો**. અયં સમસારતાય મહાસારતાય **છેકો. એવન્તિ** યથા હેરઞ્ઞિકસ્સ ચક્ખુના દિસ્વા કહાપણવિભાગજાનને કરણન્તરં બહુકારં યદિદં હત્થો, એવં યોગાવચરસ્સ પઞ્ઞાય ઓલોકેત્વા ધમ્મવિભાગજાનને ધમ્મન્તરં બહુકારં યદિદં વિતક્કો વિતક્કેત્વા તદવબોધતો, તસ્મા સમ્માસઙ્કપ્પો સમ્માદિટ્ઠિયા બહુકારોતિ અધિપ્પાયો. દુતિયઉપમાયં **એવન્તિ** યથા તચ્છકો પરેન પરિવત્તેત્વા પરિવત્તેત્વા દિન્નં દબ્બસમ્ભારં વાસિયા તચ્છેત્વા ગેહકરણકમ્મે ઉપનેતિ, એવં યોગાવચરો વિતક્કેન લક્ખણાદિતો વિતક્કેત્વા દિન્નધમ્મે યાથાવતો પરિચ્છિન્દિત્વા પરિઞ્ઞાભિસમયાદિકમ્મે ઉપનેતીતિ યોજના. વચીભેદસ્સ ઉપકારકો વિતક્કો સાવજ્જાનવજ્જવચીભેદનિવત્તનપવત્તનકરાય સમ્માવાચાયપિ ઉપકારકો એવાતિ ''**સ્વાય**''ન્તિઆદિ વુત્તં.

વચીભેદસ્સ નિયામિકા **વાચા** કાયિકકિરિયાનિયામકસ્સ **કમ્મન્તસ્સ ઉપકારિકા. તદુભયાનન્તર**ન્તિ દુચ્ચરિતદ્વયપહાયકસ્સ સુચરિતદ્વયપારિપૂરિહેતુભૂતસ્સ સમ્માવાચાસમ્માકમ્મન્તદ્વયસ્સ અનન્તરં. **ઇદં વીરિય**ન્તિ ચતુબ્બિધં સમ્મપ્પધાનવીરિયં. ઇન્દ્રિયસમતાદયો સમાધિસ્સ ઉપકારધમ્મા. તબ્બિપરિયાયતો અપકારધમ્મા વેદિતબ્બા. **ગતિયો**તિ નિપ્ફત્તિયો, કિચ્ચાદિસભાવે વા. **સમન્નેસિત્વા**તિ ઉપધારેત્વા.

દ્વેપબ્બજિતવત્થુવણ્ણના

૩૭૬-૭. ''**કસ્મા આરદ્ધ**''ન્તિ અનુસન્ધિકારણં પુચ્છિત્વા તં વિભાવેતું ''**અયં કિરા**''તિઆદિ વુત્તં, તેન અજ્ઝાસયાનુસન્ધિવસેન ઉપરિ દેસના પવત્તાતિ દસ્સેતિ. **તેના**તિ તથાલદ્ધિકત્તા. **અસ્સા**તિ લિચ્છવીરઞ્ઞો. **દેસનાયા**તિ સણ્હસુખુમાયં સુઞ્ઞતપટિસંયુત્તાયં યથાદેસિતદેસનાયં. **નાધિમુચ્ચતી**તિ ન સદ્દહતિ ન પસીદતિ. **તન્તિધમ્મં નામ કથેન્તો**તિ યેસં અત્થાય ધમ્મો કથીયતિ, તસ્મિં તેસં અસતિપિ મગ્ગપટિવેધે કેવલં સાસને તન્તિધમ્મં કત્વા કથેન્તો. **એવરૂપસ્સા**તિ સમ્માસમ્બુદ્ધત્તા અવિપરીતધમ્મદેસનતાય એવંપાકટધમ્મકાયસ્સ **સત્થુ. યુત્તં નુ ખો એતં અસ્સા**તિ અસ્સ પઠમજ્ઝાનાદિસમધિગમેન સમાહિતચિત્તસ્સ કુલપુત્તસ્સ એતં ''તં જીવ''ન્તિઆદિના ઉચ્છેદાદિગાહગહણં અપિ નુ યુત્તન્તિ પુચ્છતિ. લદ્ધિયા પન ઝાનાધિગમમત્તેન ન તાવ વિવેચિતત્તા ''**તેહિ યુત્ત**''ન્તિ વુત્તં **તં વાદં પટિક્ખિપિત્વા**તિ ઝાનલાભિનોપિ તં ગહણં ''અયુત્તમેવા''તિ તં

ઉચ્છેદવાદં સસ્સતવાદં વા પટિક્ખિપિત્વા. **અત્તમના અહેસુન્તિ** યસ્મા ખીણાસવો વિગતસમ્મોહો તિણ્ણવિચિકિચ્છો, ‘‘તસ્મા તસ્સ તથા વત્તું ન યુત્ત’’ન્તિ ઉપ્પન્નનિચ્છયતાય તં **મમ વચનં સુત્વા** અત્તમના અહેસુન્તિ અત્થો. **સોપિ** લિચ્છવી રાજા તે વિય સઞ્જાતનિચ્છયત્તા **અત્તમનો અહોસિ**. યં પનેત્થ અત્થતો અવિભત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

મહાલિસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૭. જાલિયસુત્તવણ્ણના

દ્વેપબ્બજિતવત્થુવણ્ણના

૩૭૮. ''ઘોસિતેન સેટ્ઠિના કતે આરામે''તિ વત્વા તત્થ કોયં ઘોસિતસેટ્ઠિ નામ, કથઞ્ચાનેન આરામો કારિતો, કથં વા તત્થ ભગવા વિહાસીતિ તં સબ્બં સમુદાગમતો પટ્ઠાય સઙ્ખેપતોવ દસ્સેતું ''**પુબ્બે કિરા**''તિઆદિ વુત્તં. **તતો**તિ અલ્લકપ્પરટ્ઠતો. **તદા**તિ તેસં તં ગામં પવિટ્ઠદિવસે. **બલવપાયાસ**ન્તિ ગરુતરં બહુપાયાસં. **અસન્નિહિતે**તિ ગેહતો બહિ ગતે. **ભુસ્સતી**તિ રવતિ. **ઘોસકદેવપુત્તોત્વેવ નામં અહોસિ** સરઘોસસમ્પત્તિયા. **વેય્યત્તિયેના**તિ પઞ્ઞાવેય્યત્તિયેન. **ઘોસિતસેટ્ઠિ નામ જાતો** તાય એવ ચસ્સ સરસમ્પત્તિયા ઘોસિતનામતા.

સરીરસન્તપ્પનત્થન્તિ હિમવન્તે ફલમૂલાહારતાય કિલન્તસરીરા લોણમ્બિલસેવનેન તસ્સ સન્તપ્પનત્થં પીનનત્થં. **તસિતા**તિ પિપાસિતા. **કિલન્તા**તિ પરિસ્સન્તકાયા. તે કિર તં વટરુક્ખં પત્વા તસ્સ સોભાસમ્પત્તિં દિસ્વા મહાનુભાવા મઞ્ઞે એત્થ અધિવત્થા દેવતા, ''સાધુ વતાયં દેવતા અમ્હાકં અદ્ધાનપરિસ્સમં વિનોદેય્યા''તિ ચિન્તેસું, તેન વુત્તં ''**તત્થ અધિવત્થા...પે॰... નિસીદિંસૂ**''તિ. **સો**તિ અનાથપિણ્ડિકો ગહપતિ. **ભતકાન**ન્તિ ભતિયા વેય્યાવચ્ચં કરોન્તાનં દાસપેસકમ્મકરાનં. **પકતિભત્તવેતન**ન્તિ પકતિયા દાતબ્બભત્તવેતનં, તદા ઉપોસથિકત્તા કમ્મં અકરોન્તાનમ્પિ કમ્મકરણદિવસેન દાતબ્બભત્તવેતનમેવાતિ અત્થો. **કઞ્ચી**તિ કઞ્ચિપિ ભતકં.

ઉપેચ્ચ પરસ્સ વાચાય આરમ્ભનં બાધનં **ઉપારમ્ભો**, દોસદસ્સનવસેન ઘટ્ટનન્તિ અત્થો, તેનાહ ''**ઉપારમ્ભાધિપ્પાયેન વાદં આરોપેતુકામા હુત્વા**''તિ. વદન્તિ નિન્દનવસેન કથેન્તિ એતેનાતિ હિ વાદો, દોસો. તં આરોપેતુકામા, પતિટ્ઠાપેતુકામા હુત્વાતિ અત્થો. ''**તં જીવં તં સરીર**''ન્તિ, ઇધ યં વત્થું જીવસઞ્ઞિતં, તદેવ સરીરસઞ્ઞિતન્તિ ''રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતી''તિ વાદં ગહેત્વા વદન્તિ. રૂપઞ્ચ અત્તાનઞ્ચ અદ્વયં કત્વા સમનુપસ્સનવસેન ''સત્તો''તિ વા બાહિરકપરિકપ્પિતં અત્તાનં સન્ધાય વદન્તિ. **ભિજ્જતી**તિ નિરુદયવિનાસવસેન વિનસ્સતિ. **તેન** જીવસરીરાનં અનઞ્ઞત્તાનુજાનનતો, સરીરસ્સ ચ ભેદદસ્સનતો. ન હેત્થ યથા ભેદવતા સરીરતો અનઞ્ઞત્તા અદિટ્ઠોપિ જીવસ્સ ભેદો વુત્તો, એવં અદિટ્ઠભેદતો અનઞ્ઞત્તા સરીરસ્સાપિ અભેદોતિ સક્કા વિઞ્ઞાતું તસ્સ ભેદસ્સ પચ્ચક્ખસિદ્ધત્તા, ભૂતુપાદાયરૂપવિનિમુત્તસ્સ ચ સરીરસ્સ અભાવતોતિ આહ ''**ઉચ્છેદવાદો હોતી**''તિ.

''**અઞ્ઞં જીવં અઞ્ઞં સરીર**''ન્તિ અઞ્ઞદેવ વત્થું જીવસઞ્ઞિતં, અઞ્ઞં વત્થું સરીરસઞ્ઞિતન્તિ ''રૂપવન્તં અત્તાનં સમનુપસ્સતી''તિઆદિનયપ્પવત્તં વાદં ગહેત્વા વદન્તિ. રૂપે ભેદસ્સ દિટ્ઠત્તા, અત્તનિ ચ તદભાવતો અત્તા નિચ્ચોતિ આપન્નમેવાતિ આહ ''**તુમ્હાકં...પે॰... આપજ્જતી**''તિ.

૩૭૯-૩૮૦. તયિદં નેસં વઞ્ઝાસુતસ્સ દીઘરસ્સતાપરિકપ્પનસદિસન્તિ કત્વા ઠપનીયોયં પઞ્હોતિ તત્થ રાજનિમીલનં કત્વા સત્થા ઉપરિ નેસં ''તેન હાવુસો સુણાથા''તિઆદિના ધમ્મદેસનં આરભીતિ આહ ''**અથ ભગવા**''તિઆદિ. **તસ્સા યેવા**તિ મજ્ઝિમાય પટિપદાય.

સદ્ધાપબ્બજિતસ્સાતિ સદ્ધાય પબ્બજિતસ્સ ''એવમહં ઇતો વટ્ટદુક્ખતો નિસ્સરિસ્સામી''તિ એવં પબ્બજ્જં ઉપગતસ્સ તદનુરૂપઞ્ચ સીલં પૂરેત્વા પઠમજ્ઝાનેન સમાહિતચિત્તસ્સ. **એતં વત્તુ**ન્તિ એતં કિલેસવટ્ટપરિબુદ્ધિદીપનં

‘‘તં જીવં તં સરીર’’ન્તિઆદિકં દિટ્ઠિસંકિલેસનિસ્સિતં વચનં વત્તુન્તિ અત્થો. **નિબ્બિચિકિચ્છો ન હોતી**તિ ધમ્મેસુ તિણ્ણવિચિકિચ્છો ન હોતિ, તત્થ તત્થ આસપ્પનપરિસપ્પનવસેન પવત્તતીતિ અત્થો.

એતમેવં જાનામીતિ યેન સો ભિક્ખુ પઠમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ, એતં સસમ્પયુત્તધમ્મં ચિત્તન્તિ એવં જાનામિ. **નો ચ એવં વદામી**તિ યથા દિટ્ઠિગતિકા તં ધમ્મજાતં સનિસ્સયં અભેદતો ગણ્હન્તા ‘‘તં જીવં તં સરીર’’ન્તિ વા તદુભયં ભેદતો ગણ્હન્તા ‘‘અઞ્ઞં જીવં અઞ્ઞં સરીર’’ન્તિ વા અત્તનો મિચ્છાગાહં પવેદેન્તિ, અહં પન ન એવં વદામિ તસ્સ ધમ્મસ્સ સુપરિઞ્ઞાતત્તા, તેનાહ ‘‘**અથ ખો**’’તિઆદિ . બાહિરકા યેભુય્યેન કસિણજ્ઝાનાનિ એવ નિબ્બત્તેન્તીતિ આહ ‘‘**કસિણપરિકમ્મં ભાવન્તેસ્સા**’’તિ. યસ્મા ભાવનાનુભાવેન ઝાનાધિગમો, ભાવના ચ પથવીકસિણાદિસઞ્ઞાનનમુખેન હોતીતિ સઞ્ઞાસીસેન નિદ્દિસીયતિ, તસ્મા આહ ‘‘**સઞ્ઞાબલેન ઉપ્પન્ન**’’ન્તિ. તેનાહ – ‘‘પથવીકસિણમેકો સઞ્જાનાતી’’તિઆદિ. ‘‘**ન કલ્લં તસ્સેત**’’ન્તિ ઇદં યસ્મા ભગવતા તત્થ તત્થ ‘‘અથ ચ પનાહં ન વદામી’’તિ વુત્તં, તસ્મા ન વત્તબ્બં કિરેતં કેવલિના ઉત્તમપુરિસેનાતિ અધિપ્પાયેનાહ, તેન વુત્તં ‘‘**મઞ્ઞમાના વદન્તી**’’તિ. સેસં સબ્બત્થ સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

જાલિયસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૮. મહાસીહનાદસુત્તવણ્ણના

અચેલકસ્સપવત્થુવણ્ણના

૩૮૧. યસ્મિં રટ્ઠે તં નગરં, તસ્સ રટ્ઠસ્સપિ યસ્મિં નગરે તદા ભગવા વિહાસિ, તસ્સ નગરસ્સપિ એતદેવ નામં, તસ્મા **ઉરુઞ્ઞાયન્તિ** ઉરુઞ્ઞાજનપદે ઉરુઞ્ઞાસઞ્ઞાતે નગરેતિ અત્થો. **રમણીયો**તિ મનોહરભૂમિભાગતાય છાયૂદકસમ્પત્તિયા, જનવિવિત્તતાય ચ મનોરમો. **નામન્તિ** ગોત્તનામં. તપનં સન્તપનં કાયસ્સ ખેદનં તપો, સો એતસ્સ અત્થીતિ તપસ્સી, તં **તપસ્સિં**. યસ્મા તથાભૂતો તપં નિસ્સિતો, તપો વા તં નિસ્સિતો, તસ્મા આહ "**તપનિસ્સિતક**"ન્તિ. લૂખં વા ફરુસં સાધુસમ્મતાચારવિરહતો નપસાદનીયં આજીવતિ વત્તતીતિ લૂખાજીવી, તં **લૂખાજીવિં**. **મુત્તાચારાદીતિ આદિ**-સદ્દેન પરતો પાળિયં (દી॰ નિ॰ ૧.૩૯૭) આગતા હત્થાપલેખનાદયો સઙ્ગહિતા. **ઉપ્પણ્ડેતી**તિ ઉહસનવસેન પરિભાસતિ. **ઉપવદતી**તિ અવઞ્ઞાપુબ્બકં અપવદતિ, તેનાહ "**હીળેતિ વમ્ભેતી**"તિ. **ધમ્મસ્સ ચ અનુધમ્મં**તિ એત્થ **ધમ્મો** નામ હેતુ ''હેતુમ્હિ ઞાણં ધમ્મપટિસમ્ભિદા''તિઆદીસુ (વિભ॰ ૭૨૦) વિયાતિ આહ "**કારણસ્સ અનુકારણ**"ન્તિ. **કારણ**ન્તિ ચેત્થ તથાપવત્તસ્સ સદ્દસ્સ અત્થો અધિપ્પેતો તસ્સ પવત્તિહેતુભાવતો. અત્થપ્પયુત્તો હિ સદ્દપ્પયોગો. અનુકારણન્તિ ચ સો એવ પરેહિ તથા વુચ્ચમાનો. **પરેહી**તિ ''યે તે''તિ વુત્તસત્તેહિ પરેહિ. **વુત્તકારણેના**તિ યથા તેહિ વુત્તં, તથા યે તુમ્હેહિ ન વુત્તં, એવં સતિ તેહિ વુત્તકારણેન સકારણો હુત્વા તુમ્હાકં વાદો વા તતો પરં તસ્સ અનુવાદો કોચિ અપ્પમત્તકોપિ વિઞ્ઞૂહિ ગરહિતબ્બં ઠાનં કારણં નાગચ્છેય્ય, કિમેવં નાગચ્છતીતિ યોજના. "**ઇદં વુત્તં હોતી**"તિઆદિના તમેવત્થં સઙ્ખેપતો દસ્સેતિ.

૩૮૨. ઇદાનિ યં વિભજ્જવાદં સન્ધાય ભગવતા ''ન મે તે વુત્તવાદિનો''તિ સઙ્ખેપતો વત્વા તં વિભજિત્વા દસ્સેતું ''ઇધાહં કસ્સપા''તિઆદિ વુત્તં, તં વિભાગેન દસ્સેન્તો "**ઇધેકચ્ચો**"તિઆદિમાહ . ભગવા હિ નિરત્થકં અનુપસમસંવત્તનિકં કાયકિલમથં ''અત્તકિલમથાનુયોગો દુક્ખો અનરિયો અનત્થસંહિતો''તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૩.૧૦૮૧; મહાવ॰ ૧૩; પટિ॰ મ॰ ૨.30) ગરહતિ. સાત્થકં પન ઉપસમસંવત્તનિકં ''આરઞ્ઞિકો હોતિ, પંસુકૂલિકો હોતી''તિઆદિના વણ્ણેતિ. **અપ્પપુઞ્ઞતાયા**તિ અપુઞ્ઞતાય. **તીણિ દુચ્ચરિતાનિ પૂરેત્વા**તિ મિચ્છાદિટ્ઠિભાવતો કમ્મફલં પટિક્ખિપન્તો ''નત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૧૭૧; મ॰ નિ॰ ૧.૪૪૫; ૨.૯૪, ૯૫, ૨૨૫; ૩.૯૧, ૧૧૫; સં॰ નિ॰ ૩.૨૧૦; ધ॰ સ॰ ૧૨૨૧; વિભ॰ ૯૩૮) મિચ્છાદિટ્ઠિં પુરક્ખત્વા તથા તથા તીણિ દુચ્ચરિતાનિ પૂરેત્વા. **અનેસનવસેના**તિ કોહઞ્ઞે ઠત્વા અસન્તગુણસમ્ભાવનિચ્છાય મિચ્છાજીવવસેન. **ઇમે દ્વે**તિ ''અપ્પપુઞ્ઞો પુઞ્ઞવા''તિ ચ વુત્તે દુચ્ચરિતકારિનો દ્વે પુગ્ગલે સન્ધાય.

"**ઇમે દ્વે સન્ધાયા**"તિ એત્થ પન દુતિયનયે ''અપ્પપુઞ્ઞો, પુઞ્ઞવા''તિ ચ વુત્તે સુચરિતકારિનોતિ આદિના યોજેતબ્બં. કમ્મકિરિયવાદિનો હિ ઇમે દ્વે પુગ્ગલા. ઇતિ પઠમદુતિયનયેસુ વુત્તનયેનેવ તતિયચતુત્થનયેસુ યોજના વેદિતબ્બા.

બાહિરકાચારયુત્તો તિત્થિયાચારયુત્તો, ન વિમુત્તાચારો. **અત્તાનં સુખેત્વા**તિ અધમ્મિકેન સુખેન અત્તાનં સુખેત્વા, તેનાહ "**દુચ્ચરિતાનિ પૂરેત્વા**"તિ. "**ન દાનિ મયા સદિસો અત્થી**"તિઆદિના તિસ્સન્નં મઞ્ઞનાનં વસેન દુચ્ચરિતપૂરણમાહ. **મિચ્છાદિટ્ઠિવસેના**તિ ''નત્થિ કામેસુ દોસો''તિ એવં પવત્તમિચ્છાદિટ્ઠિવસેન. **પરિબ્બાજિકાયા**તિ પબ્બજ્જં ઉપગતાય તાપસદારિકાય. **દહરાયા**તિ તરુણાય. **મુદુકાયા**તિ સુખુમાલાય. **લોમસાયા**તિ

તનુતમ્બલોમતાય અપ્પલોમાય. **કામેસૂતિ** વત્થુકામેસુ. **પાતબ્યતન્તિ** પરિભુઞ્જિતબ્બં, **પાતબ્યતન્તિ** વા પરિભુઞ્જનકતં. **આપજ્જન્તો**તિ ઉપગચ્છન્તો. પરિભોગત્થો હિ અયં **પા**-સદ્દો, કત્તુસાધનો ચ **તબ્બ**-સદ્દો, યથારુચિ પરિભુઞ્જન્તોતિ અત્થો. કિલેસકામોપિ હિ અસ્સાદિયમાનો વત્થુકામન્તોગધોયેવ.

ઇદન્તિ યથાવુત્તં અત્થપ્પભેદં વિભજ્જનં. **તિત્થિયવસેન આગતં** અટ્ઠકથાયં તથા વિભત્તત્તા. **સાસનેપીતિ** ઇમસ્મિં સાસનેપિ.

અરહત્તં વા અત્તનિ અસન્તં ''અત્થી''તિ વિપ્પટિજાનિત્વા. સામન્તજપ્પનં, પચ્ચયપટિસેવનં, ઇરિયાપથનિસ્સિતન્તિ ઇમાનિ **તીણિ વા કુહનવત્થૂનિ**. **તાદિસો વા**તિ ધુતઙ્ગ- (મિ॰ પ॰ ૪.૨; વિસુદ્ધિ॰ ૧.૨૨) સમાદાનવસેન લૂખાજીવી એવ. **દુલ્લભસુખો ભવિસ્સામિ** દુગ્ગતીસુ ઉપપત્તિયાતિ અધિપ્પાયો.

૩૮૩. અસુકદ્ધાનતોતિ અસુકભવતો. **આગતા**તિ નિબ્બત્તનવસેન ઇધાગતા. **ઇદાનિ ગન્તબ્બદ્ધાનન્તિ** આયતિં નિબ્બત્તનદ્ધાનં. **પુન ઉપપત્તિન્તિ** આયતિં અનન્તરભવતો તતિયં ઉપપત્તિં, **પુન ઉપપત્તી**તિ પુનપ્પુનં નિબ્બત્તિ. **કેન કારણેના**તિ યથાભૂતં અજાનન્તો હિ ઇચ્છાદોસવસેન યં કિઞ્ચિ ગરહેય્ય, અહં પન યથાભૂતં જાનન્તો સબ્બં તં કેન કારણેન ગરહિસ્સામિ, તં કારણં નત્થીતિ અધિપ્પાયો, તેનાહ ''**ગરહિતબ્બમેવા**''તિઆદિ. **તમત્થન્તિ** ગરહિતબ્બસ્સેવ ગરહણં, પસંસિતબ્બસ્સ ચ પસંસનં.

ન કોચિ ''ન સાધૂ''તિ વદતિ દિટ્ઠધમ્મિકસ્સ, સમ્પરાયિકસ્સ ચ અત્થસ્સ સાધનવસેનેવ પવત્તિયા ભદ્દકત્તા. **પઞ્ચવિધં વેરન્તિ** પાણાતિપાતાદિપઞ્ચવિધં વેરં. તઞ્હિ પઞ્ચવિધસ્સ સીલસ્સ પટિસત્તુભાવતો, સત્તાનં વેરહેતુતાય ચ ''વેર''ન્તિ વુચ્ચતિ. તતો એવ **તં ન કોચિ ''સાધૂ''તિ વદતિ**, તથા દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થાનં અસાધનતો, સત્તાનં સાધુભાવસ્સ ચ દૂસનતો. **ન નિરુન્ધિતબ્બન્તિ** રૂપગ્ગહણે ન નિવારેતબ્બં. દસ્સનીયદસ્સનત્થો હિ ચક્ખુપટિલાભોતિ તેસં અધિપ્પાયો. યદગ્ગેન તેસં પઞ્ચદ્વારે અસંવરો સાધુ , તદગ્ગેન તત્થ સંવરો ન સાધૂતિ આહ ''**પુન યં તે એકચ્ચન્તિ પઞ્ચદ્વારે સંવર**''ન્તિ.

અથ વા **યં તે એકચ્ચં વદન્તિ ''સાધૂ''તિ** તે ''એકે સમણબ્રાહ્મણા''તિ વુત્તા તિત્થિયા યં અત્તકિલમથાનુયોગાદિં ''સાધૂ''તિ વદન્તિ, મયં તં ન ''સાધૂ''તિ વદામ. **યં તે એકચ્ચં વદન્તિ ''ન સાધૂ''તિ** યં પન તે અનવજ્જપચ્ચયપરિભોગં, સુનિવત્થસુપારુપનાદિસમ્માપટિપત્તિઞ્ચ ''ન સાધૂ''તિ વદન્તિ, તં મયં ''સાધૂ''તિ વદામાતિ એવં પેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

એવં યં પરવાદમૂલકં ચતુક્કં દસ્સિતં, તદેવ પુન સકવાદમૂલકં કત્વા દસ્સિતન્તિ પકાસેન્તો ''**એવ**''ન્તિઆદિમાહ. યઞ્હિ કિઞ્ચિ કેનચિ સમાનં, તેનપિ તં સમાનમેવ, તથા અસમાનં પીતિ. **સમાનાસમાનતન્તિ** સમાનાસમાનતામત્તં. અનવસેસતો હિ પહાતબ્બાનં ધમ્માનં પહાનં સકવાદે દિસ્સતિ, ન પરવાદે. તથા પરિપુણ્ણમેવ ચ ઉપસમ્પાદેતબ્બધમ્માનં ઉપસમ્પાદનં સકવાદે, ન પરવાદે. તેન વુત્તં ''ત્યાહ''ન્તિઆદિ.

સમનુયુઞ્જાપનકથાવણ્ણના

૩૮૫. લદ્ધિં પુચ્છન્તોતિ ''કિં સમણો ગોતમો સંકિલેસધમ્મે અનવસેસં પહાય વત્તતિ, ઉદાહુ પરે ગણાચરિયા. એત્થ તાવ અત્તનો લદ્ધિં વદા''તિ લદ્ધિં પુચ્છન્તો. **કારણં પુચ્છન્તો**તિ ''સમણો ગોતમો સંકિલેસધમ્મે

અનવસેસં પહાય વત્તતી''તિ વુત્તે ''કેન કારણેન એવમત્થં ગાહયા''તિ કારણં પુચ્છન્તો. **ઉભયં પુચ્છન્તો**તિ ''ઇદં નામેત્થ કારણ''ન્તિ કારણં વત્વા પટિઞ્ઞાતે અત્થે સાધિયમાને અન્વયતો, બ્યતિરેકતો ચ કારણં સમત્થેતું સદિસાસદિસભેદં ઉપમોદાહરણદ્વયં પુચ્છન્તો, **ઉભયં પુચ્છન્તો** કારણસ્સ ચ તિલક્ખણસમ્પત્તિયા યથાપટિઞ્ઞાતે અત્થે સાધિતે સમ્મદેવ અનુપચ્છા ભાસન્તો નિગમેન્તો **સમનુભાસતિ નામ**. **ઉપસંહરિત્વા**તિ ઉપનેત્વા. "**કિં તે**"તિઆદિ ઉપસંહરણાકારદસ્સનં. **દુતિયપદે**તિ ''સઞ્ઞેન વા સઞ્ઞ''ન્તિ ઇમસ્મિં પદે.

તમત્થન્તિ તં પહાતબ્બધમ્માનં અનવસેસં પહાય વત્તનસઙ્ખાતઞ્ચ સમાદાતબ્બધમ્માનં અનવસેસં સમાદાય વત્તનસઙ્ખાતઞ્ચ અત્થં. **યોજેત્વા**તિ અકુસલાદિપદેહિ યોજેત્વા. અકોસલ્લસમ્ભૂતટ્ઠેન **અકુસલા ચેવ** તતોયેવ **અકુસલાતિ ચ** સઙ્ખં ગતાતિ **સઙ્ખાતા** તત્થ પુરિમપદેન એકન્તાકુસલે વદતિ, દુતિયપદેન તંસહગતે, તંપક્ખિયે ચ, તેનાહ "**કોટ્ઠાસં વા કત્વા ઠપિતા**"તિ, અકુસલપક્ખિયભાવેન વવત્થાપિતાતિ અત્થો. અવજ્જટ્ઠો દોસટ્ઠો ગારય્હપરિયાયત્તાતિ આહ "**સાવજ્જાતિ સદોસા**"તિ. **અરિયા** નામ નિદ્દોસા, ઇમે પન કત્થચિપિ નિદ્દોસા ન હોન્તીતિ **નિદ્દોસટ્ઠેન અરિયા ભવિતું નાલં અસમત્થા**.

૩૮૬-૩૯૨. **યન્તિ** કારણે એતં પચ્ચત્તવચનન્તિ આહ "**યેન વિઞ્ઞૂ**"તિ. **યં વા પના**તિ ''યં પન કિઞ્ચી''તિ અસમ્ભાવનવચનમેતન્તિ આહ "**યં વા તં વા અપ્પમત્તક**"ન્તિ. **ગણાચરિયા** પૂરણાદયો. સત્થુપ્પભવત્તા સઙ્ઘસ્સ સઙ્ઘસમ્પત્તિયાપિ સત્થુસમ્પત્તિ વિભાવીયતીતિ આહ "**સઙ્ઘપસંસાયપિ સત્થુયેવ પસંસાસિદ્ધિતો**"તિ. સા પન પસંસા પસાદહેતુકાતિ પસાદમુખેન તં દસ્સેતું "**પસીદમાનાપિ હી**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **પિ**-સદ્દેન યથા અન્વયતો પસંસા સમુચ્ચીયતિ, એવં સત્થુવિપ્પટિપત્તિયા સાવકેસુ, સાવકવિપ્પટિપત્તિયા ચ સત્થરિ અપ્પસાદો સમુચ્ચીયતીતિ દટ્ઠબ્બં. **સરીરસમ્પત્તિ**ન્તિ રૂપસમ્પત્તિં, રૂપકાયપારિપૂરિન્તિ અત્થો. **ભવન્તિ વત્તારો** રૂપપ્પમાણા , ઘોસધમ્મપ્પમાણા ચ. પુન **ભવન્તિ વત્તારો**તિ ધમ્મપ્પમાણવસેનેવ યોજેતબ્બં. યા સઙ્ઘસ્સ પસંસાતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો.

તત્થ યા બુદ્ધાનં, બુદ્ધસાવકાનંયેવ ચ પાસંસતા, અઞ્ઞેસઞ્ચ તદભાવો જોતિતો, તં વિરતિપ્પહાનસંવરુદ્દેસવસેન નીહરિત્વા દસ્સેતું "**અયમધિપ્પાયો**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સેતુઘાતવિરતિ** નામ અરિયમગ્ગવિરતિ. **વિપસ્સનામત્તવસેના**તિ ''અનિચ્ચ''ન્તિ વા ''દુક્ખ''ન્તિ વા વિવિધં દસ્સનમત્તવસેન, ન પન નામરૂપવવત્થાનપચ્ચયપરિગ્ગણ્હનપુબ્બકં લક્ખણત્તયં આરોપેત્વા સઙ્ખારાનં સમ્મસનવસેન. **ઇતરાની**તિ સમુચ્છેદપટિપ્પસ્સદ્ધિનિસ્સરણપ્પહાનાનિ. "**સેસ**"ન્તિ પઞ્ચસીલતો અઞ્ઞો સબ્બો સીલસંવરો, ''ખમો હોતી''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪; ૩.૧૫૯; અ॰ નિ॰ ૪.૧૧૪) વુત્તો સુપરિસુદ્ધો ખન્તિસંવરો, ''પઞ્ઞાયેતે પિધિય્યરે''તિ (સુ॰ નિ॰ ૧૦૪૧; ચૂળનિ॰ ૬૦) એવં વુત્તો કિલેસાનં સમુચ્છેદકો મગ્ગઞાણસઙ્ખાતો ઞાણસંવરો, મનચ્છટ્ઠાનં ઇન્દ્રિયાનં પિદહનવસેન પવત્તો પરિસુદ્ધો ઇન્દ્રિયસંવરો, ''અનુપ્પન્નાનં પાપકાનં અકુસલાનં ધમ્માનં અનુપ્પાદાયા''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૪૦૨; મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૫; સં॰ નિ॰ ૫.૮; વિભ॰ ૨૦૫) વુત્તો સમ્મપ્પધાનસઙ્ખાતો વીરિયસંવરોતિ ઇમં સંવરપઞ્ચકં સન્ધાયાહ. **પઞ્ચ ખો પનિમે પાતિમોક્ખુદ્દેસા**તિઆદિ સાસને સીલસ્સ બહુભાવં દસ્સેત્વા તદેકદેસે એવ પરેસં અવટ્ઠાનદસ્સનત્થં યથાવુત્તસીલસંવરસ્સેવ પુન ગહણં.

અરિયઅટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગવણ્ણના

૩૯૩. સીહનાદન્તિ સેટ્ઠનાદં, અભીતનાદં કેનચિ અપ્પટિવત્તિયનાદન્તિ અત્થો. ''અયં યથાવુત્તો મમ વાદો અવિપરીતો, તસ્સ અવિપરીતભાવો ઇમં મગ્ગં પટિપજ્જિત્વા અપરપ્પચ્ચયતો જાનિતબ્બો''તિ એવં **અવિપરીતભાવાવબોધનત્થં**. ''**અત્થિ કસ્સપા**''તિઆદીસુ યં મગ્ગં પટિપન્નો સમણો ગોતમો વદન્તો યુત્તપત્તકાલે, તથભાવતો ભૂતં, એકંસતો હિતાવિહભાવેન અત્થં, ધમ્મતો અનપેતત્તા ધમ્મં, વિનયયોગતો પરેસં વિનયનતો ચ વિનયં વદતીતિ સામંયેવ અત્તપચ્ચક્ખતોવ જાનિસ્સતિ, સો મયા સયં અભિઞ્ઞા સચ્છિકત્વા પવેદિતો સકલવટ્ટદુક્ખનિસ્સરણભૂતો અત્થિ કસ્સપ મગ્ગો, તસ્સ ચ અધિગમૂપાયભૂતા પુબ્બભાગપટિપદાતિ અયમેત્થ યોજના. તેન ''સમણો ગોતમો ઇમે ધમ્મે''તિઆદિનયપ્પવત્તો વાદો કેનચિ અસંકમ્પિયો યથાભૂતસીહનાદોતિ દસ્સેતિ.

''એવમેતં યથાભૂતં સમ્મપ્પઞ્ઞાય પસ્સતી''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૩.૧૩૪) વિય **મગ્ગઞ્ચ પટિપદઞ્ચ એકતો કત્વા દસ્સેન્તો**. ''**અયમેવા**''તિ વચનં મગ્ગસ્સ પુથુભાવપટિક્ખેપનત્થં, સબ્બઅરિયસાધારણભાવદસ્સનત્થં, સાસને પાકટભાવદસ્સનત્થઞ્ચ. તેનાહ ''એકાયનો અયં ભિક્ખવે મગ્ગો''તિ, (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૩; મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૬; સં॰ નિ॰ ૫.૩૬૭, ૩૮૪, ૪૦૯)''એસેવ મગ્ગો નત્થઞ્ઞો દસ્સનસ્સ વિસુદ્ધિયા''તિ (ધ॰ પ॰ ૨૭૪),

''એકાયનં જાતિખયન્તદસ્સી,
મગ્ગં પજાનાતિ હિતાનુકમ્પી;
એતેન મગ્ગેન તરિંસુ પુબ્બે,
તરિસ્સન્તિ યે ચ તરન્તિ ઓઘ''ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૫.૩૮૪, ૪૦૯; મહાનિ॰ ૧૯૧; ચૂળનિ॰ ૧૦૭, ૧૨૧; નેત્તિ॰ ૧૭૦);

સબ્બેસુ સુત્તપદેસેસુ અભિધમ્મપદેસેસુ ચ એકોવાયં મગ્ગો પાકટો પઞ્ઞાતો આગતો ચાતિ.

તપોપક્કમકથાવણ્ણના

૩૯૪. તપોયેવ ઉપક્કમિતબ્બતો આરભિતબ્બતો તપોપક્કમોતિ આહ ''**તપારમ્ભા**''તિ. આરમ્ભનઞ્ચેત્થ કરણમેવાતિ આહ ''**તપોકમ્માનીતિ અત્થો**''તિ. **સમણકમ્મસઞ્ઞાતા**તિ સમણેહિ કત્તબ્બકમ્મસઞ્ઞિતા. **નિચ્ચોલો**તિ નિસ્સટ્ઠચેલો સબ્બેન સબ્બં પટિક્ખિત્તચેલો. નગ્ગિયવતસમાદાનેન **નગ્ગો**. ''**ઠિતકોવ ઉચ્ચારં કરોતી**''તિઆદિ નિદસ્સનમત્તં, વમિત્વા મુખવિક્ખાલનાદિઆચારસ્સપિ તેન વિસ્સટ્ઠત્તા. **જિવ્હાય હત્થં અપલિખતિ** અપલિહતિ ઉદકેન અધોવનતો. દુતિયવિકપ્પેપિ એસેવ નયો. ''એહિ ભદ્દન્તે''તિ વુત્તે ઉપગમનસઙ્ખાતો વિધિ એહિભદ્દન્તો, તં ચરતીતિ એહિભદ્દન્તિકો, તપ્પટિક્ખેપેન **ન એહિભદ્દન્તિકો**. **ન કરોતિ** સમણેન નામ પરસ્સ વચનકરેન ન ભવિતબ્બન્તિ અધિપ્પાયેન. **પુરેતર**ન્તિ તં ઠાનં અત્તનો ઉપગમનતો પુરેતરં. તં કિર સો ''ભિક્ખુના નામ યાદિચ્છકી એવ ભિક્ખા ગહેતબ્બા''તિ અધિપ્પાયેન ન ગણ્હાતિ. **ઉદ્દિસ્સકતં** ''મમ નિમિત્તભાવેન બહૂ ખુદ્દકા પાણા સઙ્ઘાતં આપાદિતા''તિ ન ગણ્હાતિ. **નિમન્તનં ન સાદિયતિ** ''એવં તેસં વચનં કતં ભવિસ્સતી''તિ. કુમ્ભીઆદીસુપિ સો સત્તસઞ્ઞીતિ આહ ''**કુમ્ભીકળોપિયો**''તિઆદિ.

કબળન્તરાયોતિ કબળસ્સ અન્તરાયો **હોતીતિ**. ગામસભાગાદિવસેન સઙ્ગમ્મ કિત્તેન્તિ એતિસ્સાતિ **સઙ્કિત્તિ**, તથા સંહટતણ્ડુલાદિસઞ્ચયો. **મનુસ્સા**તિ વેય્યાવચ્ચકરમનુસ્સા.

સુરાપાનમેવાતિ મજ્જલક્ખણપ્પત્તાય સુરાય પાનમેવ સુરાગ્ગહણેન ચેત્થ મેરયમ્પિ સઙ્ગહિતં. એકાગારમેવ ઉઞ્છતીતિ **એકાગારિકો**. એકાલોપેનેવ વત્તતીતિ **એકાલોપિકો**. દીયતિ એતાયાતિ **દત્તિ**, દ્વત્તિઆલોપમત્તગાહિ ખુદ્દકં ભિક્ખાદાનભાજનં, તેનાહ ''**ખુદ્દકપાતી**''તિ. અભુઞ્જનવસેન એકો અહો એતસ્સ અત્થીતિ એકાહિકો, આહારો. તં **એકાહિકં**, સો પન અત્થતો એકદિવસલઙ્ઘકોતિ આહ ''**એકદિવસન્તરિક**''ન્તિ. ''**દ્વીહિક**''ન્તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. એકાહં અભુઞ્જિત્વા એકાહં ભુઞ્જનં **એકાહવારો**, તં એકાહિકમેવ અત્થતો. દ્વીહં અભુઞ્જિત્વા દ્વીહં ભુઞ્જનં **દ્વીહવારો**. સેસદ્વયેપિ એસેવ નયો. ઉક્કટ્ઠો પન પરિયાયભત્તભોજનિકો દ્વીહં અભુઞ્જિત્વા એકાહમેવ ભુઞ્જતિ. સેસદ્વયેપિ એસેવ નયો.

૩૯૫. કુણ્ડકન્તિ તનુતરં તણ્ડુલસકલં.

૩૯૬. સણેહિ સણવાકેહિ નિબ્બત્તવત્થાનિ **સાણાનિ**. મિસ્સસાણાનિ **મસાણાનિ**, ન ભઙ્ગાનિ. **એરકતિણાદીનીતિ આદિ**-સદ્દેન અક્કમકચિકદલીવાકાદીનં સઙ્ગહો. એરકાદીહિ કતાનિ હિ છવાનિ લામકાનિ દુસ્સાનીતિ વત્તબ્બતં લભન્તિ.

મિચ્છાવાયામવસેનેવ ઉક્કુટિકવતાનુયોગોતિ આહ ''**ઉક્કુટિકવીરિયં અનુયુત્તો**''તિ. થણ્ડિલન્તિ વા સમા પકતિભૂમિ વુચ્ચતિ ''પત્થણ્ડિલે પાતુરહોસી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૪.૧૦) વિય, તસ્મા **થણ્ડિલસેય્યન્તિ** અનન્તરહિતાય પકતિભૂમિયં સેય્યન્તિ વુત્તં હોતિ. **લદ્ધં આસનન્તિ** નિસીદિતું યથાલદ્ધં આસનં. **અકોપેત્વાતિ** અઞ્ઞત્થ અનુપગન્ત્વા, તેનાહ ''**તત્થેવ નિસીદનસીલો**''તિ. સો હિ તં અછડ્ડેન્તો અપરિચ્ચજન્તો અકોપેન્તો નામ હોતિ. **વિકટન્તિ ગૂથં વુચ્ચતિ** આસયવસેન વિરૂપં જાતન્તિ કત્વા.

એત્થ ચ ''અચેલકો હોતી''તિઆદીનિ વતપદાનિ યાવ ''ન થુસોદકં પિવતી''તિ એતાનિ એકવારાનિ. ''એકાગારિકો વા''તિઆદીનિ નાનાવારાનિ, નાનાકાલિકાનિ વા. તથા ''સાકભક્ખો વા''તિઆદીનિ, ''સાણાનિપિ ધારેતી''તિઆદીનિ ચ. તથા હેત્થ વા-સદ્દગ્ગહણં, પિ-સદ્દગ્ગહણઞ્ચ કતં. પિ-સદ્દોપિ વિકપ્પત્થો એવ દટ્ઠબ્બો. પુરિમેસુ પન ન કતં. એવઞ્ચ કત્વા ''અચેલકો હોતી''તિ વત્વા ''સાણાનિપિ ધારેતી''તિઆદિ વચનસ્સ, ''રજોજલ્લધરો હોતી''તિ વત્વા ''ઉદકોરોહનાનુયોગં અનુયુત્તો''તિ વચનસ્સ ચ અવિરોધો સિદ્ધો હોતિ. અથ વા કિમેત્થ અવિરોધચિન્તાય. ઉમ્મત્તકપચ્છિસદિસો હિ તિત્થિયવાદો. અથ વા ''અચેલકો હોતી''તિ આરભિત્વા તપ્પસઙ્ગેન સબ્બમ્પિ અત્તકિલમથાનુયોગં દસ્સેન્તેન ''સાણાનિપિ ધારેતી''તિઆદિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

તપોપક્કમનિરત્થકથાવણ્ણના

૩૯૭. સીલસમ્પદાદીહિ વિનાતિ સીલસમ્પદા, સમાધિસમ્પદા, પઞ્ઞાસમ્પદાતિ ઇમાહિ લોકુત્તરાહિ સમ્પદાહિ વિના ન કદાચિ સામઞ્ઞં વા બ્રહ્મઞ્ઞં વા સમ્ભવતિ, યસ્મા ચ તદેવં, તસ્મા તેસં તપોપક્કમાનં નિરત્થકતં દસ્સેન્તોતિ યોજના. ''**દોસવેરવિરહિત**''ન્તિ ઇદં દોસસ્સ મેત્તાય ઉજુપટિપક્ખતાય વુત્તં. **દોસ**-ગ્ગહણેન વા સબ્બેપિ ઝાનપટિપક્ખા સંકિલેસધમ્મા ગહિતા, **વેર**-ગ્ગહણેન પચ્ચત્થિકભૂતા સત્તા. યદગ્ગેન હિ દોસરહિતં, તદગ્ગેન વેરરહિતન્તિ.

૩૯૮. પાકટભાવેન કાયતિ ગમેતીતિ **પકતિ**, લોકસિદ્ધવાદો, તેનાહ ''**પકતિ ખો એસાતિ પકતિકથા એસા**''તિ. **મત્તાયાતિ મત્તા**-સદ્દો ''મત્તા સુખપરિચ્ચાગા''તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૨૯૦) વિય અપ્પત્થં અન્તોનીતં

કત્વા પમાણવાચકોતિ આહ “**ઇમિના પમાણેન એવં પરિત્તકેના**”તિ. તેન પન પમાણેન પહાતબ્બો પકરણપ્પત્તો પટિપત્તિક્કમોતિ આહ “**પટિપત્તિક્કમેના**”તિ. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બવારેસુ.

૩૯૯. અઞ્ઞથા વદથાતિ યદિ અચેલકભાવાદિના સામઞ્ઞં વા બ્રહ્મઞ્ઞં વા અભવિસ્સ, સુવિજાનોવ સમણો સુવિજાનો બ્રાહ્મણો. યસ્મા પન તુમ્હે ઇતો અઞ્ઞથાવ સામઞ્ઞં બ્રહ્મઞ્ઞઞ્ચ વદથ, તસ્મા દુજ્જાનોવ સમણો દુજ્જાનો બ્રાહ્મણો, તેનાહ “**ઇદં સન્ધાયાહા**”તિ. **તં પકતિવાદં પટિક્ખિપિત્વા**તિ પુબ્બે યં પાકતિકં સામઞ્ઞં બ્રહ્મઞ્ઞઞ્ચ હદયે ઠપેત્વા તેન ‘‘દુક્કર’’ન્તિઆદિ વુત્તં, તમેવ સન્ધાય ભગવતાપિ ‘‘પકતિ ખો એસા’’તિઆદિ વુત્તં. ઇધ પન **તં પકતિવાદં** પાકતિકસમણબ્રાહ્મણવિસયં કથં પટિક્ખિપિત્વા પટિસંહરિત્વા **સભાવતોવ** પરમત્થતોવ સમણસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ ચ **દુજ્જાનભાવં આવિકરોન્તો** પકાસેન્તો. **તત્રાપી**તિ સમણબ્રાહ્મણવાદેપિ **વુત્તનયેનેવ**.

સીલસમાધિપઞ્ઞાસમ્પદાવણ્ણના

૪૦૦-૧. પણ્ડિતોતિ હેતુસમ્પત્તિસિદ્ધેન પણ્ડિચ્ચેન સમન્નાગતો, **કથં ઉગ્ગહેસિ** પરિપક્કઞાણત્તા ઘટે પદીપેન વિય અબ્ભન્તરે સમુજ્જલન્તેન પઞ્ઞાવેય્યત્તિયેન તત્થ તત્થ ભગવતા દેસિતમત્થં પરિગ્ગણ્હન્તો તમ્પિ દેસનં ઉપધારેસિ. **તસ્સ ચા**તિ યો અચેલકો હોતિ યાવ ઉદકોરોહનાનુયોગં અનુયુત્તો વિહરતિ, તસ્સ ચ. **તા સમ્પત્તિયો પુચ્છામિ**, યાહિ સમણો ચ હોતીતિ અધિપ્પાયો. **સીલસમ્પદાયા**તિ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, તેન ‘‘ચિત્તસમ્પદાય પઞ્ઞાસમ્પદાયા’’તિ પદદ્વયં સઙ્ગણ્હાતિ અસેક્ખસીલાદિખન્ધત્તયસઙ્ગહિતઞ્હિ અરહત્તં, તેનાહ “**અરહત્તફલમેવ સન્ધાય વુત્ત**”ન્તિઆદિ. તત્થ **ઇદન્તિ** ઇદં વચનં.

સીહનાદકથાવણ્ણના

૪૦૨. અનઞ્ઞસાધારણતાય , અનઞ્ઞસાધારણત્થવિસયતાય ચ **અનુત્તરં બુદ્ધસીહનાદં નદન્તો**. અતિવિય અચ્ચન્તવિસુદ્ધતાય **પરમવિસુદ્ધં. પરમ**ન્તિ ઉક્કટ્ઠં, તેનાહ “**ઉત્તમ**”ન્તિ. **સીલમેવ** લોકિયસીલત્તા. યથા અનઞ્ઞસાધારણં ભગવતો લોકુત્તરસીલં સવાસનં પટિપક્ખવિદ્ધંસનતો, એવં લોકિયસીલમ્પિ તસ્સ અનુચ્છવિકભાવેન સમ્ભૂતત્તા, સમેન સમન્તિ **સમસમ**ન્તિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ “**મમ સીલસમેન સીલેન મયા સમ**”ન્તિ. “**યદિદં અધિસીલ**”ન્તિ લોકિયં, લોકુત્તરઞ્ચાતિ દુવિધમ્પિ બુદ્ધસીલં એકજ્ઝં કત્વા વુત્તં. તેનાહ ‘‘સીલેપી’’તિ. **ઇતિ ઇમ**ન્તિ એવં ઇમં સીલવિસયં. પઠમં પવત્તત્તા **પઠમં**.

તપતીતિ સન્તપ્પતિ, વિધમતીતિ અત્થો. **જિગુચ્છતી**તિ હીળેતિ લામકતો ઠપેતિ. **નિદ્દોસત્તા અરિયા** આરકા કિલેસેહીતિ. મગ્ગફલસમ્પયુત્તા વીરિયસઙ્ખાતા તપોજિગુચ્છાતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **પરમા નામ** સબ્બુક્કટ્ઠભાવતો. યથા યુવિનો ભાવો યોબ્બનં, એવં જિગુચ્છિનો ભાવો **જેગુચ્છં**. કિલેસાનં સમુચ્છિન્દનપટિપ્પસ્સમ્ભનાનિ **સમુચ્છેદપટિપસ્સદ્ધિવિમુત્તિયો. નિસ્સરણવિમુત્તિ** નિબ્બાનં. અથ વા સમ્માવાચાદીનં અધિસીલગ્ગહણેન, સમ્માવાયામસ્સ અધિજેગુચ્છગ્ગહણેન, સમ્માદિટ્ઠિયા અધિપઞ્ઞાગ્ગહણેન ગહિતત્તા અગ્ગહિતગ્ગહણેન સમ્માસઙ્કપ્પસતિસમાધયો મગ્ગફલપરિયાપન્ના **સમુચ્છેદપટિપસ્સદ્ધિવિમુત્તિયો** દટ્ઠબ્બા. **નિસ્સરણવિમુત્તિ** પન નિબ્બાનમેવ.

૪૦૩. યં કિઞ્ચિ જનવિવિત્તં ઠાનં ઇધ “**સુઞ્ઞાગાર**”ન્તિ અધિપ્પેતં. તત્થ નદન્તેન વિના નાદો નત્થીતિ આહ “**એકતોવ નિસીદિત્વા**”તિ. **અટ્ઠસુ પરિસાસૂ**તિ ખત્તિયપરિસા, બ્રાહ્મણપરિસા, ગહપતિપરિસા, સમણપરિસા,

ચાતુમહારાજિકપરિસા, તાવતિંસપરિસા, મારપરિસા, બ્રહ્મપરિસાતિ ઇમાસુ અટ્ઠસુ પરિસાસુ.

વેસારજ્જાનીતિ વિસારદભાવા ઞાણપ્પહાનસમ્પદાનિમિત્તં કુતોચિ અસન્તસ્સનભાવા નિબ્ભયભાવાતિ અત્થો. **આસભં ઠાન**ન્તિ સેટ્ઠં ઠાનં, ઉત્તમં ઠાનન્તિ અત્થો. **આસભા** વા પુબ્બબુદ્ધા, તેસં ઠાનન્તિ અત્થો.

અપિચ ઉસભસ્સ ઇદન્તિ આસભં, આસભં વિયાતિ આસભં. યથા હિ નિસભસઙ્ખાતો ઉસભો અત્તનો ઉસભબલેન ચતૂહિ પાદેહિ પથવિં ઉપ્પીળેત્વા અચલટ્ઠાનેન તિટ્ઠતિ, એવં તથાગતોપિ દસહિ તથાગતબલેહિ સમન્નાગતો ચતૂહિ વેસારજ્જપાદેહિ અટ્ઠપરિસાપથવિં ઉપ્પીળેત્વા સદેવકે લોકે કેનચિ પચ્ચત્થિકેન અકમ્પિયો અચલેન ઠાનેન તિટ્ઠતિ. એવં તિટ્ઠમાનોવ તં આસભં ઠાનં પટિજાનાતિ ઉપગચ્છતિ ન પચ્ચક્ખાતિ અત્તનિ આરોપેતિ. તેન વુત્તં ''આસભં ઠાનં પટિજાનાતી''તિ.

સીહનાદં નદતીતિ યથા મિગરાજા પરિસ્સયાનં સહનતો, વનમહિંસમત્તવારણાદીનં હનનતો ચ ''સીહો''તિ વુચ્ચતિ, એવં તથાગતો લોકધમ્માનં સહનતો, પરપ્પવાદાનં હનનતો ચ ''સીહો''તિ વુચ્ચતિ. એવં વુત્તસ્સ સીહસ્સ નાદં સીહનાદં. તત્થ યથા સીહો સીહબલેન સમન્નાગતો સબ્બત્થ વિસારદો વિગતલોમહંસો સીહનાદં નદતિ, એવં તથાગતસીહોપિ દસહિ તથાગતબલેહિ સમન્નાગતો અટ્ઠસુ પરિસાસુ વિસારદો વિગતલોમહંસો ''ઇતિ રૂપ''ન્તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૩.૭૮; અ॰ નિ॰ ૮.૨) નયેન નાનાવિલાસસમ્પન્નં સીહનાદં નદતિ.

પઞ્હં અભિસઙ્ખરિત્વાતિ ઞાતું ઇચ્છિતમત્થં અત્તનો ઞાણબલાનુરૂપં અભિરચિત્વા **તઙ્ખણંયેવા**તિ પુચ્છિતક્ખણેયેવ ઠાનુપ્પત્તિકપટિભાનેન **વિસ્સજ્જેતિ. ચિત્તં પરિતોસેતિયેવ** અજ્ઝાસયાનુરૂપં વિસ્સજ્જનતો. **સોતબ્બઞ્ચસ્સ મઞ્ઞન્તિ** અટ્ઠક્ખણવજ્જિતેન નવમેન ખણેન લબ્ભમાનત્તા. ''યં નો સત્થા ભાસતિ, તં નો સોસ્સામા''તિ આદરગારવજાતા **મહન્તેન ઉસ્સાહેન સોતબ્બં** સમ્પટિચ્છિતબ્બં **મઞ્ઞન્તિ. સુપ્પસન્ના** પસાદાભિબુદ્ધિયા વિગતુપક્કિલેસતાય **કલ્લચિત્તા મુદુચિત્તા હોન્તિ. પસન્નકાર**ન્તિ પસન્નેહિ કાતબ્બસક્કારં, ધમ્મામિસપૂજન્તિ અત્થો. તત્થ આમિસપૂજં દસ્સેન્તો "**પણીતાની**"તિઆદિમાહ. ધમ્મપૂજા પન "**તથત્તાયા**"તિ ઇમિના દસ્સિતા. **તથાભાવાયા**તિ યથત્તાય યસ્સ વટ્ટદુક્ખનિસ્સરણત્થાય ધમ્મો દેસિતો, તથાભાવાય, તેનાહ "**ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિપૂરણત્થાયા**"તિ. સા ચ ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિ યાય અનુપુબ્બિયા પટિપજ્જિતબ્બા, પટિપજ્જન્તાનઞ્ચ સતિ અજ્ઝત્તિકઙ્ગસમવાયે એકંસિકા તસ્સા પારિપૂરીતિ તં અનુપુબ્બિં દસ્સેતું "**કેચિ સરણેસૂ**"તિઆદિ વુત્તં.

ઇમસ્મિં પનોકાસે ઠત્વાતિ ''પટિપન્ના ચ આરાધેન્તી''તિ એતસ્મિં સીહનાદકિચ્ચપારિપૂરિદીપને પાળિપદેસે ઠત્વા. **સમોધાનેતબ્બા**તિ સઙ્કલિતબ્બા. **એકો સીહનાદો** અસાધારણો અઞ્ઞેહિ અપ્પટિવત્તિયો સેટ્ઠનાદો અભીતનાદોતિ કત્વા. એસ નયો સેસેસુપિ. **પુરિમાનં દસન્ન**ન્તિઆદિતો પટ્ઠાય યાવ ''વિમુત્તિયા મય્હં સદિસો નત્થી''તિ એતેસં પુરિમાનં દસન્નં સીહનાદાનં, નિદ્ધારણે ચેત્થ સામિવચનં, તેનાહ "**એકેકસ્સા**"તિ. "**પરિસાસુ ચ નદતી**"તિ **આદયો પરિવારા** ''એકચ્ચં તપસ્સિં નિરયે નિબ્બત્તં પસ્સામી''તિ સીહનાદં નદન્તો ભગવા પરિસાયં નદતિ વિસારદો નદતિ યાવ ''પટિપન્ના આરાધેન્તી''તિ અત્થયોજનાય સમ્ભવતો . તથા સેસેસુપિ નવસુ.

"**એવ**"ન્તિઆદિ યથાવુત્તાનં તેસં સઙ્કલેત્વા દસ્સનં. **તે દસા**તિ તે ''પરિસાસુ ચ નદતી''તિ આદયો સીહનાદા. **પુરિમાનં દસન્ન**ન્તિ યથાવુત્તાનં પુરિમાનં દસન્નં. **પરિવારવસેના**તિ પચ્ચેકં પરિવારવસેન યોજિયમાના **સતં** સીહનાદા. **પુરિમા ચ દસા**તિ તથા અયોજિયમાના પુરિમા ચ દસાતિ એવં **દસાધિકં સીહનાદસતં હોતિ. એવં**

વાદીનં વાદન્તિ એવં પવત્તવાદાનં તિત્થિયાનં વાદં. **પટિસેધેત્વાતિ** તથાભાવાભાવદસ્સનેન પટિક્ખિપિત્વા. યં ભગવા **ઉદુમ્બરિકસુત્તે** ''ઇધ નિગ્રોધ તપસ્સી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૩૩) ઉપક્કિલેસવિભાગં, પારિસુદ્ધિવિભાગઞ્ચ દસ્સેન્તો સપરિસસ્સ નિગ્રોધસ્સ પરિબ્બાજકસ્સ પુરતો સીહનાદં નદિ, તં દસ્સેતું ''**ઇદાનિ પરિસતિ નદિતપુબ્બં સીહનાદં દસ્સેન્તો**''તિઆદિ વુત્તં.

તિત્થિયપરિવાસકથાવણ્ણના

૪૦૪. ઇદન્તિ ''રાજગહે ગિજ્ઝકૂટે પબ્બતે વિહરન્તં મં...પે॰... પઞ્હં પુચ્છી''તિ ઇદં વચનં. કામં યદા નિગ્રોધો પઞ્હં પુચ્છિ, ભગવા ચસ્સ વિસ્સજ્જેસિ, ન તદા ગિજ્ઝકૂટે પબ્બતે વિહરતિ, રાજગહસમીપે પન વિહરતીતિ કત્વા ''**રાજગહે ગિજ્ઝકૂટે પબ્બતે વિહરન્તં મ**''ન્તિ વુત્તં, ગિજ્ઝકૂટે વિહરણઞ્ચસ્સ તદા અવિચ્છિન્નન્તિ, તેનાહ ''**યં તં ભગવા**''તિઆદિ. **યોગેતિ** નયે, દુક્ખનિસ્સરણૂપાયેતિ અત્થો.

૪૦૫. યં પરિવાસં સામણેરભૂમિયં ઠિતો પરિવસતીતિ યોજના. યસ્મા સામણેરભૂમિયં ઠિતેન પરિવસિતબ્બં, ન ગિહિભૂતેન, તસ્મા **અપરિવસિત્વાયેવ પબ્બજ્જં લભતિ. આકઙ્ખતિ પબ્બજ્જં, આકઙ્ખતિ ઉપસમ્પદન્તિ** એત્થ પન **પબ્બજ્જા**-ગ્ગહણં વચનસિલિટ્ઠતાવસેનેવ ''દિરત્તતિરત્તં સહસેય્ય''ન્તિ (પાચિ॰ ૫૦) એત્થ દિરત્તગ્ગહણં વિય. **ગામપ્પવેસનાદીનીતિ આદિ**-સદ્દેન વેસિયાવિધવાથુલ્લકુમારિપણ્ડકભિક્ખુનિગોચરતા, સબ્રહ્મચારીનં ઉચ્ચાવચેસુ કિંકરણીયેસુ દક્ખાનલસાદિતા, ઉદ્દેસપરિપુચ્છાદીસુ તિબ્બછન્દતા, યસ્સ તિત્થાયતનતો ઇધાગતો, તસ્સ અવણ્ણે, રતનત્તયસ્સ ચ વણ્ણે અનત્તમનતા, તદુભયં યથાક્કમં વણ્ણે ચ અવણ્ણે ચ અત્તમનતાતિ ઇમેસં સઙ્ગહો વેદિતબ્બો, તેનાહ ''**અટ્ઠ વત્તાનિ પૂરેન્તેના**''તિ. **ઘંસિત્વા કોટ્ટેત્વાતિ** અજ્ઝાસયસ્સ વીમંસનવસેન સુવણ્ણં વિય ઘંસિત્વા કોટ્ટેત્વા.

ગણમજ્ઝે નિસીદિત્વાતિ ઉપસમ્પદાકમ્મસ્સ ગણપ્પહોનકાનં ભિક્ખૂનં મજ્ઝે સઙ્ઘત્થેરો વિય તસ્સ અનુગ્ગહત્થં નિસીદિત્વા. **વૂપકટ્ઠોતિ** વિવિત્તો. તાદિસસ્સ સીલવિસોધને અપ્પમાદો અવુત્તસિદ્ધોતિ આહ ''**કમ્મટ્ઠાને સતિં અવિજહન્તો**''તિ. **પેસિતચિત્તોતિ** નિબ્બાનં પતિ પેસિતચિત્તો તંનિન્નો તપ્પોણો તપ્પબ્ભારો. જાતિકુલપુત્તાપિ આચારસમ્પન્ના એવ અરહત્તાધિગમાય પબ્બજ્જાપેક્ખા હોન્તીતિ તેપિ તેહિ એકસઙ્ગહે કરોન્તો આહ ''**કુલપુત્તાતિ આચારકુલપુત્તા**''તિ, તેનાહ ''**સમ્મદેવાતિ હેતુનાવ કારણેનેવા**''તિ. ''ઓતિણ્ણોમ્હિ જાતિયા''તિઆદિના નયેન હિ સંવેગપુબ્બિકં યથાનુસિટ્ઠં પબ્બજ્જં સન્ધાય ઇધ ''સમ્મદેવા''તિ વુત્તં. **હેતુનાતિ** ઞાયેન. **પાપુણિત્વાતિ** પત્વા અધિગન્ત્વા. **સમ્પાદેત્વાતિ** અસેક્ખા સીલસમાધિપઞ્ઞા નિપ્ફાદેત્વા, પરિપૂરેત્વા વાતિ અત્થો.

નિટ્ઠાપેતુન્તિ નિગમનવસેન પરિયોસાપેતું. ''બ્રહ્મચરિયપરિયોસાનં...પે॰... વિહાસી''તિ ઇમિના એવ હિ અરહત્તનિકૂટેન દેસના પરિયોસાપિતા. તં પન નિગમેન્તો ''**અઞ્ઞતરો ખો પના...પે॰... અહોસી**''તિ વુત્તં ધમ્મસઙ્ગાહકેહિ. યં પનેત્થ અત્થતો ન વિભત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

મહાસીહનાદસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૯. પોટ્ઠપાદસુત્તવણ્ણના

પોટ્ઠપાદપરિબ્બાજકવત્થુવણ્ણના

૪૦૬. **સાવત્થિયન્તિ** સમીપત્થે ભુમ્મન્તિ આહ "**સાવત્થિં ઉપનિસ્સાયા**"તિ. **જેતસ્સ કુમારસ્સ વને**તિ જેતેન નામ રાજકુમારેન રોપિતે ઉપવને. નિવાસફાસુતાદિના પબ્બજિતા આરમન્તિ એત્થાતિ **આરામો**, વિહારો. ફોટો પાદેસુ જાતોતિ **પોટ્ઠપાદો**. વત્થચ્છાયાછાદનપબ્બજૂપગતત્તા **છન્નપરિબ્બાજકો**. **બ્રાહ્મણમહાસાલો**તિ મહાવિભવતાય મહાસારતાપત્તો બ્રાહ્મણો. **સમયન્તિ** સામઞ્ઞનિદ્દેસો, તં તં સમયન્તિ અત્થો. **પવદન્તીતિ** પકારતો વદન્તિ, અત્તના અત્તના ઉગ્ગહિતનિયામેન યથા તથા સમયં વદન્તીતિ અત્થો. "**પભુતયો**"તિ ઇમિના તોદેય્યજાણુસોણીસોણદણ્ડાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ, **પરિબ્બાજકાદયો**તિ **આદિ**-સદ્દેન છન્નપરિબ્બાજકાદિકે. તિન્દુકાચીરમેત્થ અત્થીતિ તિન્દુકાચીરો, આરામો. તથા એકા સાલા એત્થાતિ એકસાલકો, તસ્મિં **તિન્દુકાચીરે એકસાલકે**.

અનેકાકારાનવસેસઞેય્યત્થવિભાવનતો, અપરાપરુપ્પત્તિતો ચ ભગવતો ઞાણં તત્થ પત્થટં વિય હોતીતિ વુત્તં "**સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં પત્થરિત્વા**"તિ, યતો તસ્સ ઞાણજાલતા વુચ્ચતિ, વેનેય્યાનં તદન્તોગધતા હેટ્ઠા વુત્તાયેવ. વેનેય્યસત્તપરિગ્ગણ્હનત્થં સમન્નાહારે કતે પઠમં નેસં વેનેય્યભાવેનેવ ઉપટ્ઠાનં હોતિ, અથ સરણગમનાદિવસેન કિચ્ચનિપ્ફત્તિ વીમંસીયતીતિ આહ "**કિં નુ ખો ભવિસ્સતીતિ ઉપપરિક્ખન્તો**"તિ . **નિરોધન્તિ** સઞ્ઞાનિરોધં. **નિરોધા વુટ્ઠાનન્તિ** તતો નિરોધતો વુટ્ઠાનં સઞ્ઞુપ્પત્તિં. **સબ્બબુદ્ધાનં ઞાણેન સંસન્દિત્વા**તિ યથા તે નિરોધં, નિરોધતો વુટ્ઠાનઞ્ચ બ્યાકરિંસુ, બ્યાકરિસ્સન્તિ ચ, તથા બ્યાકરણવસેન સંસન્દિત્વા. **હત્થિસારિપુત્તો**તિ હત્થિસારિનો પુત્તો. "**યુગન્ધરપબ્બતં પરિક્ખિપિત્વા**"તિ ઇદં પરિકપ્પવચનં ''તાદિસં અત્થિ ચે, તં વિયા''તિ. **મેઘવણ્ણન્તિ** રત્તમેઘવણ્ણં, સઞ્ઝાપ્પભાનુરઞ્જિતમેઘસઙ્કાસન્તિ અત્થો. **પચ્ચગ્ઘન્તિ** અભિનવં આદિતો તથાલદ્ધવોહારેન , અનઞ્ઞપરિભોગતાય , તથા વા સત્થુ અધિટ્ઠાનેન સો પત્તો સબ્બકાલં "**પચ્ચગ્ઘં**" ત્વેવ વુચ્ચતિ, સિલાદિવુત્તરતનલક્ખણૂપપત્તિયા વા સો પત્તો "**પચ્ચગ્ઘ**"ન્તિ વુચ્ચતિ.

૪૦૭. **અત્તનો રુચિવસેન** સદ્ધમ્મટ્ઠિતિજિઞ્ઞાસયવસેન, ન પરેન ઉસ્સાહિતોતિ અધિપ્પાયો. "**અતિપ્પગભાવમેવ દિસ્વા**"તિ ઇદં ભૂતકથનં ન તાવ ભિક્ખાચારવેલા સમ્પત્તાતિ દસ્સનત્થં. ભગવા હિ તદા કાલસ્સેવ વિહારતો નિક્ખન્તો ''વાસનાભાગિયાય ધમ્મદેસનાય પોટ્ઠપાદં અનુગ્ગણ્હિસ્સામી''તિ. **યન્નૂનાહન્તિ** અઞ્ઞત્થ સંસયપરિદીપનો, ઇધ પન સંસયપરિદીપનો વિય. કસ્માતિ આહ "**બુદ્ધાન**"ન્તિઆદિ. **સંસયો નામ નત્થિ** બોધિમૂલે એવ સમુગ્ઘાટિતત્તા. **પરિવિતક્કપુબ્બભાગો**તિ અધિપ્પેતકિચ્ચસ્સ પુબ્બભાગપરિવિતક્કો એવ. **બુદ્ધાનં લબ્ભતી**તિ ''કરિસ્સામ, ન કરિસ્સામા''તિઆદિકો એસ ચિત્તચારો બુદ્ધાનં લબ્ભતિ સમ્ભવતિ વિચારણવસેન પવત્તનતો, ન પન સંસયવસેન. **તેનાહા**તિ યેન બુદ્ધાનમ્પિ લબ્ભતિ, તેનેવાહ ભગવા "**યન્નૂનાહ**"ન્તિ. પરિકપ્પને વાયં નિપાતો. ''ઉપસઙ્કમેય્ય''ન્તિ કિરિયાપદેન વુચ્ચમાનો એવ હિ અત્થો ''યન્નૂના''તિ નિપાતપદેન જોતીયતિ. અહં યન્નૂન ઉપસઙ્કમેય્યન્તિ યોજના. **યદિ પના**તિ ઇદમ્પિ તેન સમાનત્થન્તિ આહ "**યદિ પનાહન્તિ અત્થો**"તિ.

૪૦૮. યથા ઉન્નતપ્પાયો સદ્દો ઉન્નાદો, એવં વિપુલભાવેન ઉપરૂપરિ પવત્તોપિ ઉન્નાદોતિ તદુભયં એકજ્ઝં કત્વા **પાળિયં** ''ઉન્નાદિનિયા''તિ વત્વા પુન વિભાગેન દસ્સેતું ''ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દાયા''તિ વુત્તન્તિ તમત્થં વિવરન્તો "**ઉચ્ચં નદમાનાયા**"તિઆદિમાહ. **અસ્સા**તિ પરિસાય. **ઉદ્ધંગમનવસેના**તિ ઉન્નતબહુલતાય ઉગ્ગન્ત્વા ઉગ્ગન્ત્વા

પવત્તનવસેન. **દિસાસુ પત્થટવસેના**તિ વિપુલભાવેન ભૂતપરમ્પરાય સબ્બદિસાસુ પત્થરણવસેન. ઇદાનિ પરિબ્બાજકપરિસાય ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દતાય કારણં, તસ્સ ચ પવત્તિઆકારં દસ્સેન્તો "**તેસઞ્હી**"તિઆદિમાહ. **કામસ્સાદો** નામ કામગુણસ્સાદો. કામભવાદિગતો અસ્સાદો **ભવસ્સાદો**.

૪૦૯. **સણ્ઠપેસી**તિ સંયમનવસેન સમ્મદેવ ઠપેસિ, સણ્ઠપનઞ્ચેત્થ તિરચ્છાનકથાય અઞ્ઞમઞ્ઞસ્મિં અગારવસ્સ જહાપનવસેન આચારસ્સ સિક્ખાપનં, યથાવુત્તદોસસ્સ નિગ્ગહનઞ્ચ હોતીતિ આહ "**સિક્ખાપેસી**"તિઆદિ. **અપ્પસદ્દ**ન્તિ નિસ્સદ્દં, ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દાભાવન્તિ અધિપ્પાયો. **નપ્પમજ્જન્તી**તિ ન અગારવં કરોન્તિ.

૪૧૦. **નો આગતે આનન્દો**તિ ભગવતિ આગતે નો અમ્હાકં આનન્દો પીતિ **હોતિ**. **પિયસમુદાચારા**તિ પિયાલાપા. ''પચ્ચુગ્ગમનં અકાસી''તિ વત્વા ન કેવલમયમેવ, અથ ખો અઞ્ઞેપિ પબ્બજિતા યેભુય્યેન ભગવતો અપચિતિં કરોન્તેવાતિ દસ્સેતું ''ભગવન્તઞ્હી''તિઆદિં વત્વા, તત્થ કારણમાહ "**ઉચ્ચાકુલીનતાયા**"તિ, તેન સાસને અપ્પસન્નાપિ કુલગારવેન ભગવતિ અપચિતિં કરોન્તે વાતિ દસ્સેતિ. **એતસ્મિં અન્તરે કા નામ કથા**તિ એતસ્મિં યથાવુત્તપરિચ્છેદબ્ભન્તરે કથા કા નામ. **વિપ્પકતા** આરદ્ધા હુત્વા અપરિયોસિતા. ''કા કથા વિપ્પકતા''તિ વદન્તો અત્થતો તસ્સા પરિયોસાપનં પટિજાનાતિ નામ. ''કા કથા''તિ ચ અવિસેસચોદનાતિ યસ્સા તસ્સા સબ્બસ્સાપિ કથાય પરિયોસાપનં પટિઞ્ઞાતઞ્ચ હોતિ, તઞ્ચ પરેસં અસબ્બઞ્ઞૂનં અવિસયન્તિ આહ "**પરિયન્તં નેત્વા દેમીતિ સબ્બઞ્ઞુપવારણં પવારેસી**"તિ.

અભિસઞ્ઞાનિરોધકથાવણ્ણના

૪૧૧. **સુકારણ**ન્તિ સુન્દરં અત્થાવહં હિતાવહં કારણં. નાનાતિત્થેસુ નાનાલદ્ધીસુ નિયુત્તાતિ નાનાતિત્થિકા, તે એવ **નાનાતિત્થિયા** ક-કારસ્સ ય-કારં કત્વા. કુતૂહલમેત્થ અત્થીતિ કોતૂહલા, સા એવ સાલાતિ **કોતૂહલસાલા**, તેનાહ "**કોતૂહલુપ્પત્તિટ્ઠાનતો**"તિ. **સઞ્ઞાનિરોધે**તિ સઞ્ઞાસીસેનાયં દેસના, તસ્મા સઞ્ઞાસહગતા સબ્બેપિ ધમ્મા સઙ્ગય્હન્તિ, તત્થ પન ચિત્તં પધાનન્તિ આહ "**ચિત્તનિરોધે**"તિ. અચ્ચન્તનિરોધસ્સ પન તેહિ અનધિપ્પેતત્તા, અવિસયત્તા ચ "**ખણિકનિરોધે**"તિ આહ. કામં સોપિ તેસં અવિસયોવ, અત્થતો પન નિરોધકથા વુચ્ચમાના તત્થેવ તિટ્ઠતીતિ તથા વુત્તં. **કિત્તિઘોસો**તિ ''અહો બુદ્ધાનુભાવો ભવન્તરપટિચ્છન્નં કારણં એવં હત્થામલકં વિય પચ્ચક્ખતો દસ્સેતિ, સાવકે ચ એદિસે સંવરસમાદાને પતિટ્ઠાપેતી''તિ થુતિઘોસો યાવ ભવગ્ગા પત્થરતિ. **પટિભાગકિરિય**ન્તિ પળાસવસેન પટિભાગભૂતં પયોગં કરોન્તો. **ભવન્તરસમય**ન્તિ તત્ર તત્ર વુટ્ઠનસમયં અભૂતપરિકપ્પિતં કિઞ્ચિ ઉપ્પાદિયં વત્થું અત્તનો સમયં કત્વા. **કિઞ્ચિદેવ સિક્ખાપદ**ન્તિ ''એલમૂગેન ભવિતબ્બં , એત્તકં, વેલં એકસ્મિંયેવ ઠાને નિસીદિતબ્બ''ન્તિ એવમાદિકં કિઞ્ચિદેવ કારણં સિક્ખાકોટ્ઠાસં કત્વા **પઞ્ઞપેન્તિ**. **નિરોધકથ**ન્તિ નિરોધસમાપત્તિકથં.

તેસૂતિ કોતૂહલસાલાયં સન્નિપતિતેસુ તિત્થિયસમણબ્રાહ્મણેસુ. **એકચ્ચે**તિ એકે. **પુરિમો**તિ ''અહેતૂ અપ્પચ્ચયા''તિ એવંવાદી. ટ્વાયં ઇધ ઉપ્પજ્જતીતિ યોજના. **સમાપત્તિ**ન્તિ અસઞ્ઞભાવાવહં સમાપત્તિં. **નિરોધે**તિ સઞ્ઞાનિરોધે. **હેતું અપસ્સન્તો**તિ યેન હેતુના અસઞ્ઞભવે સઞ્ઞાય નિરોધો સબ્બસો અનુપ્પાદો, યેન ચ તતો ચુતસ્સ ઇધ પઞ્ચવોકારભવે તસ્સા ઉપ્પાદો, તં અવિસયતાય અપસ્સન્તો.

નન્તિ પઠમવાદિં. **નિસેધેત્વાતિ** ''ન ખો નામેતં ભો એવં ભવિસ્સતી''તિ એવં પટિક્ખિપિત્વા. **અસઞ્ઞિકભાવન્તિ** મુચ્છાપત્તિયા કિરિયમયસઞ્ઞાવસેન વિગતસઞ્ઞિભાવં. વક્ખતિ હિ ''વિસઞ્ઞી હુત્વા''તિ. વિક્ખમ્ભનવસેન કિલેસાનં સન્તાપનેન **અત્તન્તપો. ઘોરતપો**તિ દુક્કરતાય ભીમતપો. **પરિમારિતિન્દ્રિયો**તિ નિબ્બિસેવનભાવાપાદનેન સબ્બસો મિલાપિતચક્ખાદિન્દ્રિયો. **ભગ્ગો**તિ ભઞ્જિતકુસલજ્ઝાસયો. **એવમાહા**તિ ''એવં સઞ્ઞા હિ ભો પુરિસસ્સ અત્તા''તિઆદિઆકારેન સઞ્ઞાનિરોધમાહ. ઇમિના નયેન ઇતો પરેસુ દ્વીસુ ઠાનેસુ યથારહં યોજના વેદિતબ્બા.

આથબ્બણપયોગન્તિ આથબ્બણવેદવિહિતં આથબ્બણિકાનં વિસઞ્ઞિભાવાપાદનપયોગં. **આથબ્બણં પયોજેત્વા**તિ આથબ્બણવેદે આગતઅગ્ગિજુહનપુબ્બકં મન્તજપ્પનં પયોજેત્વા સીસચ્છિન્નતાદિદસ્સનેન સઞ્ઞાનિરોધમાહ. **તસ્સા**તિ યસ્સ સીસચ્છિન્નતાદિ દસ્સિતં, તસ્સ.

યક્ખદાસીનન્તિ દેવદાસીનં, યા ''દેવતાભતિયોતિપિ'' વુચ્ચન્તિ. **મદનિદ્દન્તિ** સુરામદનિમિત્તકં સુપનં **દેવતૂપહારન્તિ** નચ્ચનગાયનાદિના દેવતાનં પૂજં. **સુરાપાતિન્તિ** પાતિપુણ્ણં સુરં. **દિવા**તિ અતિદિવા ઉસ્સૂરે.

એલમૂગકથા વિયાતિ ઇમેસં પણ્ડિતમાનીનં કથા અન્ધબાલકથાસદિસી. **ચત્તારો નિરોધે**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞવિધુરે ચત્તારો નિરોધે **એતે પઞ્ઞપેન્તિ**. ન ચ અઞ્ઞમઞ્ઞવિરુદ્ધનાનાસભાવેન તેન ભવિતબ્બં, અથ ખો એકસભાવેન, તેનાહ ''**ઇમિના ચા**''તિઆદિ. **અઞ્ઞેનેવા**તિ ઇમેહિ વુત્તાકારતો અઞ્ઞાકારેનેવ **ભવિતબ્બં**. ''**અયં નિરોધો, અયં નિરોધો**''તિ આમેડિતવચનં સત્થા અત્તનો દેસનાવિલાસેન અનેકાકારવોકારં નિરોધં વિભાવેસ્સતીતિ દસ્સનત્થં કતં **અહો નૂના**તિ એત્થ **અહો**તિ અચ્છરિયે, **નૂના**તિ અનુસ્સરણે નિપાતો. તસ્મા અહો નૂન ભગવા અનઞ્ઞસાધારણદેસનત્તા નિરોધમ્પિ અહો અચ્છરિયં કત્વા કથેય્ય મઞ્ઞેતિ અધિપ્પાયો. ''**અહો નૂન સુગતો**''તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. અચ્છરિયવિભાવનતો એવ ચેત્થ દ્વિક્ખત્તું વચનં, અચ્છરિયત્થોપિ ચેત્થ **અહો**-સદ્દો. સો યસ્મા અનુસ્સરણમુખેનેવ તેન ગહિતો, તસ્મા વુત્તં ''**અહો નૂનાતિ અનુસ્સરણત્થે**''તિ. કાલપુગ્ગલાદિવિભાગેન બહુભેદત્તા **ઇમેસં નિરોધધમ્માનન્તિ** બહુવચનં, કુસલ-સદ્દયોગેન સામિવચનં ભુમ્મત્થે દટ્ઠબ્બં. **ચિણ્ણવસિતાયા**તિ નિરોધસમાપત્તિયં વસીભાવસ્સ ચિણ્ણત્તા. **સભાવં જાનાતી**તિ નિરોધસ્સ સભાવં યાથાવતો જાનાતિ.

અહેતુકસઞ્ઞુપ્પાદનિરોધકથાવણ્ણના

૪૧૨. ઘરમજ્ઝેયેવ પક્ખલિતાતિ ઘરતો બહિ ગન્તુકામા પુરિસા મગ્ગં અનોતરિત્વા ઘરાજિરેન સમતલે વિવટઙ્ગણે એવ પક્ખલનં પત્તા, એવં સમ્પદમિદન્તિ અત્થો. અસાધારણો **હેતુ**, સાધારણો **પચ્ચયો**તિ એવમાદિ વિભાગેન ઇધ પયોજનં નત્થિ સઞ્ઞાય અકારણભાવપટિક્ખેપત્તા ચોદનાયાતિ વુત્તં ''**કારણસ્સેવ નામ**''ન્તિ.

પાળિયં ''ઉપ્પજ્જન્તિપિ નિરુજ્ઝન્તિપી''તિ વુત્તં, તત્થ ''સહેતૂ સપ્પચ્ચયા સઞ્ઞા ઉપ્પજ્જન્તિ, ઉપ્પન્ના પન નિરુજ્ઝન્તિયેવ, ન તિટ્ઠન્તી''તિ દસ્સનત્થં ''નિરુજ્ઝન્તી''તિ વચનં, ન નિરોધસ્સ સહેતુસપ્પચ્ચયભાવદસ્સનત્થં. ઉપ્પાદો હિ સહેતુકો , ન નિરોધો. યદિ હિ નિરોધોપિ સહેતુકો સિયા, તસ્સ નિરોધેનાપિ ભવિતબ્બં અઙ્કુરાદીનં વિય, ન ચ તસ્સ નિરોધો અત્થિ. તસ્મા વુત્તનયેનેવ પાળિયા અત્થો વેદિતબ્બો. અયઞ્ચ નયો ખણનિરોધવસેન વુત્તો. યો પન યથાપરિચ્છિન્નકાલવસેન સબ્બસોવ અનુપ્પાદનિરોધો, સો ''સહેતુકો''તિ વેદિતબ્બો તથારૂપાય પટિપત્તિયા વિના અભાવતો. તેનાહ ભગવા ''સિક્ખા એકા સઞ્ઞા નિરુજ્ઝતી''તિ. (દી॰ નિ॰ ૧.૪૧૨) તતો એવ ચ ઇધાપિ વુત્તં ''સઞ્ઞાય સહેતુકં ઉપ્પાદનિરોધં દીપેતુ''ન્તિ.

સિક્ખા એકાતિ એત્થ **સિક્ખા**તિ કરણે પચ્ચત્તવચનં, એક-સદ્દો અઞ્ઞપરિયાયો ''ઇત્થેકે અભિવદન્તિ સતો વા પન સત્તસ્સા''તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૮૫ આદયો; મ॰ નિ॰ ૩.૨૧) વિય, ન સઙ્ખ્યાવાચીતિ આહ "**સિક્ખા એકા સઞ્ઞા ઉપ્પજ્જન્તીતિ સિક્ખાય એકચ્ચા સઞ્ઞા જાયન્તી**"તિ. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો.

૪૧૩. તત્થાતિ તસ્સં ઉપરિદેસનાયં. **સમ્માદિટ્ઠિસમ્માસઙ્કપ્પવસેન પરિયાપન્નત્તા આગતા**તિ સભાવતો ઉપકારતો ચ પઞ્ઞાક્ખન્ધે પરિયાપન્નત્તા સઙ્ગહિતત્તા **તતિયા** અધિપઞ્ઞાસિક્ખા સમ્માદિટ્ઠિસમ્માસઙ્કપ્પવસેન આગતા. તથા હિ વુત્તં ''યા ચાવુસો વિસાખ સમ્માદિટ્ઠિ, યો ચ સમ્માસઙ્કપ્પો, ઇમે ધમ્મા પઞ્ઞાક્ખન્ધે સઙ્ગહિતા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૬૨) કામઞ્ચેત્થ વુત્તનયેન તિસ્સોપિ સિક્ખા આગતા એવ, તથાપિ અધિચિત્તસિક્ખાય એવ અભિસઞ્ઞાનિરોધો દસ્સિતો, ઇતરા તસ્સ સમ્ભારભાવેન આનીતા.

પઞ્ચકામગુણિકરાગોતિ પઞ્ચકામકોટ્ઠાસે આરબ્ભ ઉપ્પજ્જનકરાગો. **અસમુપ્પન્નકામચારો**તિ વત્તમાનુપ્પન્નતાવસેન અસમુપ્પન્નો યો કોચિ કામચારો યા કાચિ લોભુપ્પત્તિ. પુરિમો વિસયવસેન નિયમિતત્તા કામગુણારમ્મણોવ લોભો દટ્ઠબ્બો, ઇતરો પન ઝાનનિકન્તિભવરાગાદિપ્પભેદો સબ્બોપિ લોભચારો કામનટ્ઠેન કામેસુ પવત્તનતો. સબ્બેપિ હિ તેભૂમકા ધમ્મા કામનીયટ્ઠેન કામાતિ. ઉભયેસમ્પિ કામસઞ્ઞાતિનામતા સહચરણઞાયેનાતિ ''કામસઞ્ઞા''તિ પદુદ્ધારં કત્વા તદુભયં નિદ્દિટ્ઠં.

"**તત્થા**"તિઆદિ અસમુપ્પન્નકામચારતો પઞ્ચકામગુણિકરાગસ્સ વિસેસદસ્સનં. કામં પઞ્ચકામગુણિકરાગોપિ અસમુપ્પન્નો એવ મગ્ગેન સમુગ્ઘાટીયતિ, તસ્મિં પન સમુગ્ઘાટિતેપિ ન સબ્બો રાગો સમુગ્ઘાટં ગચ્છતિ, તસ્મા પઞ્ચકામગુણિકરાગગ્ગહણેન ન ઇતરસ્સ સબ્બસ્સ રાગસ્સ ગહણં હોતીતિ ઉભયસાધારણેન પરિયાયેન ઉભયં સઙ્ગહેત્વા દસ્સેતું પાળિયં કામસઞ્ઞાગ્ગહણં કતન્તિ તદુભયં સરૂપતો વિસેસતો ચ દસ્સેત્વા સબ્બસઙ્ગાહિકભાવતો "**અસમુપ્પન્નકામચારો પન ઇમસ્મિં ઠાને વટ્ટતી**"તિ વુત્તં.

સદિસત્તાતિ કામસઞ્ઞાદિભાવેન સમાનત્તા, એતેન પાળિયં ''પુરિમા''તિ સદિસકપ્પનાવસેન વુત્તન્તિ દસ્સેતિ. અનાગતા હિ ઇધ ''નિરુજ્ઝતી''તિ વુત્તા અનુપ્પાદસ્સ અધિપ્પેતત્તા, તેનાહ "**અનુપ્પન્નાવ નુપ્પજ્જતી**"તિ.

નીવરણવિવેકતો જાતત્તા વિવેકજેહિ પઠમજ્ઝાનપીતિસુખેહિ સહ અક્ખાતબ્બા, તંકોટ્ઠાસિકા વાતિ **વિવેકજં પીતિસુખસઙ્ખાતા.** નાનત્તસઞ્ઞાપટિઘસઞ્ઞાહિ નિપુણતાય સુખુમભૂતતાય **સુખુમસઞ્ઞા ભૂતા** સુખુમભાવેન, પરમત્થભાવેન અવિપરીતસભાવા. ઝાનં તંસમ્પયુત્તધમ્માનં ભાવનાસિદ્ધા સણ્હસુખુમતા નીવરણવિક્ખમ્ભનવસેન વિઞ્ઞાયતીતિ આહ "**કામચ્છન્દાદિઓળારિકઙ્ગપ્પહાનવસેન સુખુમા**"તિ. **ભૂતતાયા**તિ વિજ્જમાનતાય. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બવારેસુ.

સમાપજ્જનાધિટ્ઠાનાનિ વિય વુટ્ઠાનં ઝાને પરિયાપન્નમ્પિ હોતિ યથા તં ધમ્માનં ભઙ્ગક્ખણો ધમ્મેસુ, ન આવજ્જનપચ્ચવેક્ખણાનીતિ "**પઠમજ્ઝાનં સમાપજ્જન્તો અધિટ્ઠહન્તો વુટ્ઠહન્તો ચ સિક્ખતી**"તિ વુત્તં, ન ''આવજ્જન્તો પચ્ચવેક્ખન્તો''તિ. **તન્તિ** પઠમજ્ઝાનં. **તેના**તિ હેતુમ્હિ કરણવચનં, તસ્મા પઠમજ્ઝાનેન હેતુભૂતેનાતિ અત્થો. હેતુભાવો ચેત્થ ઝાનસ્સ યથાવુત્તસઞ્ઞાય ઉપ્પત્તિયા સહજાતાદિપચ્ચયભાવો કામસઞ્ઞાય નિરોધસ્સ ઉપનિસ્સયતાવ, તઞ્ચ ખો સુત્તન્તપરિયાયેન. તથા ચેવ સંવણ્ણિતં ''તથારૂપાય પટિપત્તિયા વિના

અભાવતો''તિ. **એતેનુપાયેના**તિ ય્વાયં પઠમજ્ઝાનતપ્પટિપક્ખસઞ્ઞાવસેન ''સિક્ખા એકા સઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ, સિક્ખા એકા સઞ્ઞા નિરુજ્ઝતી''તિ એત્થ અત્થો વુત્તો, એતેન નયેન. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બવારેસુ.

૪૧૪. યસ્મા પનેત્થ સમાપત્તિવસેન તંતંસઞ્ઞાનં ઉપ્પાદનિરોધે વુચ્ચમાને અઙ્ગવસેન સો વુત્તોતિ આહ "**યસ્મા પના**"તિઆદિ. "**અઙ્ગતો સમ્મસન**"ન્તિ અનુપદધમ્મવિપસ્સનાય લક્ખણવચનં. અનુપદધમ્મવિપસ્સનઞ્હિ કરોન્તો સમાપત્તિં પત્વા અઙ્ગતો સમ્મસનં કરોતિ, ન ચ સઞ્ઞા સમાપત્તિયા કિઞ્ચિ અઙ્ગં હોતિ. વુત્તઞ્ચ "**ઇદઞ્ચ સઞ્ઞા સઞ્ઞાતિ એવં અઙ્ગતો સમ્મસનં ઉદ્ધટ**"ન્તિ. **અઙ્ગતો**તિ વા અવયવતોતિ અત્થો, અનુપદધમ્મતોતિ વુત્તં હોતિ. **તદેવા**તિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનમેવ.

યતો ખોતિ પચ્ચત્તે નિસ્સક્કવચનન્તિ આહ "**યો નામા**"તિ યથા ''આદિમ્હી''તિ એતસ્મિં અત્થે ''આદિતો''તિ વુચ્ચતિ ઇતરવિભત્તિતોપિ તો-સદ્દસ્સ લબ્ભનતો. સકસ્મિં અત્તના અધિગતે સઞ્ઞા સકસઞ્ઞા, સા એતસ્સ અત્થીતિ **સકસઞ્ઞી**, તેનાહ "**અત્તનો પઠમજ્ઝાનસઞ્ઞાય સઞ્ઞવા**"તિ. **સકસઞ્ઞી**તિ ચેત્થ ઉપરિ વુચ્ચમાનનિરોધપાદકતાય સાતિસયાય ઝાનસઞ્ઞાય અત્થિભાવજોતકો **ઈ**-કારો દટ્ઠબ્બો, તેનેવાહ "**અનુપુબ્બેન સઞ્ઞગ્ગં ફુસતી**"તિઆદિ. તસ્મા તત્થ તત્થ સકસઞ્ઞિતાગ્ગહણેન તસ્મિં તસ્મિં ઝાને સબ્બસો સુચિણ્ણવસીભાવો દીપિતોતિ વેદિતબ્બં.

લોકિયાનન્તિ નિદ્ધારણે સામિવચનં, સામિઅત્થે એવ વા. યદગ્ગેન હિ તં તેસુ સેટ્ઠં, તદગ્ગેન તેસમ્પિ સેટ્ઠન્તિ. ''લોકિયાન''ન્તિ વિસેસનં લોકુત્તરસમાપત્તીહિ તસ્સ અસેટ્ઠભાવતો. "**કિચ્ચકારકસમાપત્તીન**"ન્તિ વિસેસનં અકિચ્ચકારકસમાપત્તિતો તસ્સ અસેટ્ઠભાવતો. અકિચ્ચકારકતા ચસ્સા પટુસઞ્ઞાકિચ્ચાભાવવચનતો વિઞ્ઞાયતિ. યથેવ હિ તત્થ સઞ્ઞા, એવં ફસ્સાદયો પીતિ. યદગ્ગેન હિ તત્થ સઙ્ખારાવસેસસુખુમભાવપ્પત્તિયા પકતિવિપસ્સકાનં સમ્મસિતું અસક્કુણેય્યરૂપેન ઠિતા, તદગ્ગેન હેટ્ઠિમસમાપત્તિધમ્મા વિય પટુકિચ્ચકરણસમત્થાપિ ન હોન્તીતિ. સ્વાયમત્થો પરમત્થમઞ્જુસાયં **વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાયં** આરુપ્પકથાયં (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૧.૨૮૬) સવિસેસં વુત્તો, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેન વેદિતબ્બો. કેચિ પન ''યથા હેટ્ઠિમા હેટ્ઠિમા સમાપત્તિયો ઉપરિમાનં ઉપરિમાનં અધિટ્ઠાનકિચ્ચં સાધેન્તિ, ન એવં નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસમાપત્તિ કસ્સચિપિ અધિટ્ઠાનકિચ્ચં સાધેતિ, તસ્મા સા અકિચ્ચકારિકા, ઇતરા કિચ્ચકારિકા વુત્તા''તિ વદન્તિ, તદયુત્તં તસ્સાપિ વિપસ્સનાચિત્તપરિદમનાદીનં અધિટ્ઠાનકિચ્ચસાધનતો. તસ્મા પુરિમોયેવ અત્થો યુત્તો.

પકપ્પેતીતિ સંવિદહતિ. ઝાનં સમાપજ્જન્તો હિ ઝાનસુખં અત્તનિ સંવિદહતિ નામ. **અભિસઙ્ખરોતી**તિ આયૂહતિ, સમ્પિણ્ડેતીતિ અત્થો. સમ્પિણ્ડનત્થો હિ સમુદયટ્ઠો. યસ્મા નિકન્તિવસેન ચેતનાકિચ્ચસ્સ મત્થકપ્પત્તિ, તસ્મા ફલૂપચારેન કારણં દસ્સેન્તો "**નિકન્તિં કુરુમાનો અભિસઙ્ખરોતિ નામા**"તિ વુત્તં. **ઇમા** ઇદાનિ મે લબ્ભમાના **આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસઞ્ઞા નિરુજ્ઝેય્યું** તંસમતિક્કમેનેવ ઉપરિઝાનત્થાય ચેતનાભિસઙ્ખરણસમ્ભવતો. **અઞ્ઞા**તિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસઞ્ઞાહિ અઞ્ઞા. તતો થૂલતરભાવતો **ઓળારિકા**. કા પન તાતિ આહ "**ભવઙ્ગસઞ્ઞા**"તિ. આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનતો વુટ્ઠાય એવ હિ ઉપરિઝાનત્થાય ચેતનાભિસઙ્ખરણાનિ ભવેય્યું, વુટ્ઠાનઞ્ચ ભવઙ્ગવસેન હોતિ. યાવ ચ ઉપરિ ઝાનસમાપજ્જનં, તાવ અન્તરન્તરા ભવઙ્ગપ્પવત્તીતિ આહ "**ભવઙ્ગસઞ્ઞા ઉપ્પજ્જેય્યુ**"ન્તિ.

ચેતેન્તોવાતિ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનજ્ઝાનં એકં દ્વે ચિત્તવારે સમાપજ્જન્તો એવ. **ન ચેતે**તિ તથા હેટ્ઠિમજ્ઝાનેસુ વિય વા પુબ્બાભોગાભાવતો પુબ્બાભોગવસેન હિ ઝાનં પકપ્પેન્તો ઇધ ''ચેતેતી''તિ વુત્તો. યસ્મા

‘‘અહમેતં ઝાનં નિબ્બત્તેમિ ઉપસમ્પાદેમિ સમાપજ્જામી’’તિ એવં અભિસઙ્ખરણં તત્થ સાલયસ્સેવ હોતિ, ન અનાલયસ્સ, તસ્મા એકં ચિત્તક્ખણિકમ્પિ ઝાનં પવત્તેન્તો તત્થ અપ્પહીનનિકન્તિકતાય **અભિસઙ્ખરોન્તો એવા**તિ અત્થો. યસ્મા પનસ્સ તથા હેટ્ઠિમજ્ઝાનેસુ વિય વા તત્થ પુબ્બાભોગો નત્થિ, તસ્મા ‘‘**ન અભિસઙ્ખરોતી**’’તિ વુત્તં. ‘‘**ઇમસ્સ ભિક્ખુનો**’’તિઆદિ વુત્તસ્સેવત્થસ્સ વિવરણં. ‘‘**સ્વાયમત્થો**’’તિઆદિના તમેવત્થં ઉપમાય પટિપાદેતિ.

પચ્છાભાગેતિ પિતુઘરસ્સ પચ્છાભાગે. **તતો** પુત્તઘરતો. **લદ્ધઘરમેવા**તિ યતો અનેન ભિક્ખા લદ્ધા, તમેવ ઘરં પુત્તગેહમેવ. **આસનસાલા વિય આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનસમાપત્તિ** તતો પિતુઘરપુત્તઘરટ્ઠાનિયાનં નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનનિરોધસમાપત્તીનં ઉપગન્તબ્બતો. **પિતુઘરં અમનસિકરિત્વા**તિ પવિસિત્વા સમતિક્કન્તમ્પિ પિતુઘરં ન મનસિ કત્વા. પુત્તઘરસ્સેવ આચિક્ખનં વિય એકં દ્વે ચિત્તવારે સમાપજ્જિતબ્બમ્પિ નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં ન મનસિ કત્વા પરતો નિરોધસમાપત્તિઅત્થાય એવ મનસિકારો. એવં અમનસિકારસામઞ્ઞેન, મનસિકારસામઞ્ઞેન ચ ઉપમુપમેય્યતા વેદિતબ્બા આચિક્ખનેનપિ મનસિકારસ્સેવ જોતિતત્તા. ન હિ મનસિકારેન વિના આચિક્ખનં સમ્ભવતિ.

તા ઝાનસઞ્ઞાતિ તા એકં દ્વે ચિત્તવારે પવત્તા નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનસઞ્ઞા. **નિરુજ્ઝન્તી**તિ પદેસેનેવ નિરુજ્ઝન્તિ, પુબ્બાભિસઙ્ખારવસેન પન ઉપરિ અનુપ્પાદો. યથા ચ ઝાનસઞ્ઞાનં, એવં ઇતરસઞ્ઞાનં પીતિ આહ ‘‘**અઞ્ઞા ચ ઓળારિકા ભવઙ્ગસઞ્ઞા નુપ્પજ્જન્તી**’’તિ, યથાપરિચ્છિન્નકાલન્તિ અધિપ્પાયો. **સો એવં પટિપન્નો ભિક્ખૂ**તિ સો એવં યથાવુત્તે સઞ્ઞગ્ગે ઠિતો અરહત્તે, અનાગામિફલે વા પતિટ્ઠિતો ભિક્ખુ દ્વીહિ ફલેહિ સમન્નાગમો, તિણ્ણં સઙ્ખારાનં પટિપ્પસ્સદ્ધિ, સોળસવિધા ઞાણચરિયા, નવવિધા સમાધિચરિયાતિ ઇમેસં વસેન નિરોધપટિપાદનપટિપત્તિં પટિપન્નો. **ફુસતી**તિ એત્થ **ફુસનં** નામ વિન્દનં પટિલદ્ધીતિ આહ ‘‘**વિન્દતિ પટિલભતી**’’તિ. અત્થતો પન યથાપરિચ્છિન્નકાલં ચિત્તચેતસિકાનં સબ્બસો અપ્પવત્તિ એવ.

અભીતિ ઉપસગ્ગમત્તં નિરત્થકં, તસ્મા ‘‘સઞ્ઞા’’ ઇચ્ચેવ અત્થો. નિરોધપદેન અનન્તરિકં કત્વા સમાપત્તિપદે વત્તબ્બે તેસં દ્વિન્નં અન્તરે સમ્પજાનપદં ઠપિતન્તિ આહ ‘‘**નિરોધપદેન અનન્તરિકં કત્વા વુત્ત**’’ન્તિ, તેનાહ ‘‘**અનુપટિ...પે॰... અત્થો**’’તિ. **તત્રાપી**તિ તસ્મિમ્પિ તથા પદાનુપુબ્બિઠપનેપિ અયં વિસેસત્થોતિ યોજના. **સમ્પજાનન્તસ્સા**તિ તં તં સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય તત્થ તત્થ સઙ્ખારાનં સમ્મસનવસેન પજાનન્તસ્સ. **અન્તે**તિ યથાવુત્તાય નિરોધપટિપત્તિયા પરિયોસાને. દુતિયવિકપ્પે **સમ્પજાનન્તસ્સા**તિ સમ્પજાનકારિનોતિ અત્થો, તેન નિરોધસમાપજ્જનકસ્સ ભિક્ખુનો આદિતો પટ્ઠાય સબ્બપાટિહારિકપઞ્ઞાય સદ્ધિં અત્થસાધિકા પઞ્ઞા કિચ્ચતો દસ્સિતા હોતિ, તેનાહ ‘‘**પણ્ડિતસ્સ ભિક્ખુનો**’’તિ.

સબ્બાકારેનાતિ ‘‘સમાપત્તિયા સરૂપવિસેસો, સમાપજ્જનકો, સમાપજ્જનસ્સ ઠાનં, કારણં, સમાપજ્જનાકારો’’તિ એવમાદિ સબ્બપ્પકારેન. **તત્થા**તિ વિસુદ્ધિમગ્ગે. (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૮૬૭) **કથિતતોવા**તિ કથિતટ્ઠાનતો એવ **ગહેતબ્બા**, ન ઇધ તં વદામ પુનરુત્તિભાવતોતિ અધિપ્પાયો.

એવં ખો અહન્તિ એત્થ આકારત્થો **એવં**-સદ્દો ઉગ્ગહિતાકારદસ્સનન્તિ કત્વા. **એવં પોટ્ઠપાદા**તિ એત્થ પન સમ્પટિચ્છનત્થો, તેનાહ ‘‘**સુઉગ્ગહિતં તયાતિ અનુજાનન્તો**’’તિ.

૪૧૫. સઞ્ઞા અગ્ગા એત્થાતિ **સઞ્ઞગ્ગં**, આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં. **અટ્ઠસુ** સમાપત્તીસુપિ **સઞ્ઞગ્ગં અત્થિ ઉપલબ્ભતીતિ ચિન્તેત્વા**. ‘‘પુથૂ’’તિ પાળિયં લિઙ્ગવિપલ્લાસં દસ્સેન્તો આહ ‘‘બહૂનિપી’’તિ. ‘‘**યથા**’’તિ ઇમિના

પકારવિસેસો કરણપ્પકારો ગહિતો, ન પકારસામઞ્ઞન્તિ આહ “**યેન યેન કસિણેના**”તિ, **પથવીકસિણેન કરણભૂતેના**”તિ ચ. ઝાનં તાવ યુત્તો કરણભાવો સઞ્ઞાનિરોધફુસનસ્સ સાધકતમભાવતો, કથં કસિણાનન્તિ? તેસમ્પિ સો યુત્તો એવ. યદગ્ગેન હિ ઝાનાનં નિરોધફુસનસ્સ સાધકતં અભાવો, તદગ્ગેન કસિણાનમ્પિ તદવિનાભાવતો. અનેકકરણાપિ કિરિયા હોતિયેવ યથા ‘‘અસ્સેન યાનેન દીપિકાય ગચ્છતી’’તિ.

એકવારન્તિ સકિં. **પુરિમસઞ્ઞાનિરોધન્તિ** કામસઞ્ઞાદિપુરિમસઞ્ઞાય નિરોધં, ન નિરોધસમાપત્તિસઞ્ઞિતં સઞ્ઞાનિરોધં. **એકં સઞ્ઞગ્ગન્તિ** એકં સઞ્ઞાભૂતં અગ્ગં સેટ્ઠન્તિ અત્થો હેટ્ઠિમસઞ્ઞાય ઉક્કટ્ઠભાવતો. સઞ્ઞા ચ સા અગ્ગઞ્ચાતિ સઞ્ઞગ્ગં, ન સઞ્ઞાસુ અગ્ગન્તિ. **દ્વે વારે**તિ દ્વિક્ખત્તું. **સેસકસિણેસૂ**તિ કસિણાનંયેવ ગહણં નિરોધકથાય અધિકતત્તા. તતો એવ ચેત્થ ઝાનગ્ગહણેન કસિણજ્ઝાનાનિ એવ ગહિતાનીતિ વેદિતબ્બં. “**પઠમજ્ઝાનેન કરણભૂતેના**”તિ આરમ્મણં અનામસિત્વા વદતિ યથા ‘‘યેન યેન કસિણેના’’તિ એત્થ ઝાનં અનામસિત્વા વુત્તં. “**ઇતી**”તિઆદિના વુત્તમેવત્થં સઙ્કેત્વા નિગમનવસેન વદતિ. **સબ્બમ્પી**તિ સબ્બં એકવારં સમાપન્નઝાનં. **સઙ્કેત્વા**તિ સઞ્ઞાનનલક્ખણેન તંસભાવાવિસેસતો એકજ્ઝં સઙ્કેત્વા. **અપરાપરન્તિ** પુનપ્પુનં.

૪૧૬. ઝાનપદટ્ઠાનં વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તસ્સ પુગ્ગલસ્સ વસેન સઞ્ઞાઞાણાનિ દસ્સિતાનિ પઠમનયે . દુતિયનયે પન યસ્મા વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા મગ્ગેન ઘટેન્તસ્સ મગ્ગઞાણં ઉપ્પજ્જતિ, તસ્મા વિપસ્સનામગ્ગવસેન સઞ્ઞાઞાણાનિ દસ્સિતાનિ. યસ્મા પન પઠમનયો લોકિયત્તા ઓળારિકો, દુતિયનયો મિસ્સકો તસ્મા તદુભયં અસમ્ભાવેત્વા અચ્ચન્તસુખુમં સુભં થિરં નિબ્બત્તિતલોકુત્તરમેવ દસ્સેતું મગ્ગફલવસેન સઞ્ઞાઞાણાનિ દસ્સિતાનિ તતિયનયે. તયોપેતે નયા મગ્ગસોધનવસેન દસ્સિતા.

‘‘અયં પનેત્થ સારો’’તિ વિભાવેતું તિપિટકમહાસિવત્થેરવાદો આભતો. નિરોધં પુચ્છિત્વા તસ્મિં કથિતે તદનન્તરં સઞ્ઞાઞાણુપ્પત્તિં પુચ્છન્તો અત્થતો નિરોધતો વુટ્ઠાનં પુચ્છતિ નામ, નિરોધતો ચ વુટ્ઠાનં અરહત્તફલુપ્પત્તિયા વા સિયા અનાગામિફલુપ્પત્તિયા વા, તત્થ સઞ્ઞા પધાના, તદનન્તરઞ્ચ પચ્ચવેક્ખણઞાણન્તિ તદુભયં નિદ્ધારેન્તો થેરો “**કિં ઇમે ભિક્ખૂ ભણન્તી**”તિઆદિમાહ . તત્થ “**કિં ઇમે ભિક્ખૂ ભણન્તી**”તિ તદા દીઘનિકાયતન્તિં પરિવત્તન્તે ઇમં ઠાનં પત્વા યથાવુત્તેન પટિપાટિયા તયો નયે કથેન્તે ભિક્ખૂ સન્ધાય વદતિ.

યસ્સ યથા મગ્ગવીથિયં મગ્ગફલઞાણેસુ ઉપ્પન્નેસુ નિયમતો મગ્ગફલપચ્ચવેક્ખણઞાણાનિ હોન્તિ, એવં ફલસમાપત્તિયં ફલપચ્ચવેક્ખણઞાણન્તિ આહ “**પચ્છા પચ્ચવેક્ખણઞાણ**”ન્તિ. “**ઇદં અરહત્તફલ**”ન્તિ ઇદં પચ્ચવેક્ખણઞાણસ્સ પવત્તિઆકારદસ્સનં. **ફલસમાધિસઞ્ઞાપચ્ચયા**તિ ફલસમાધિસહગતસઞ્ઞાપચ્ચયા. **કિર**-સદ્દો અનુસ્સરણત્થો. યથાધિગતધમ્માનુસ્સરણપક્ખિયા હિ પચ્ચવેક્ખણા. સમાધિસીસેન ચેત્થ સબ્બં અરહત્તફલં ગહિતં સહચરણઞાયેન, તસ્મિં અસતિ પચ્ચવેક્ખણાય અસમ્ભવો એવાતિ આહ “**ઇદપ્પચ્ચયા**”તિ.

સઞ્ઞાઅત્તકથાવણ્ણના

૪૧૭. દેસનાય સણ્હભાવેન સારમ્ભમક્ખિસ્સાદિમલવિસોધનતો સુતમયઞાણં ન્હાપિતં વિય, સુખુમભાવેન તનુલેપનવિલિત્તં વિય, તિલક્ખણબ્ભાહતતાય કુણ્ડલાદિઅલઙ્કારવિભૂસિતં વિય ચ હોતિ, તદનુપસેવતો ઞાણસ્સ ચ તથાભાવો તંસમઙ્ગિનો પુગ્ગલસ્સ તથાભાવાપત્તિ, નિરોધકથાય નિવેસનઞ્ચસ્સ સિરિસયનપ્પવેસનસદિસન્તિ આહ “**સણ્હસુખુમ...પે॰... આરોપિતોપી**”તિ. **તત્થા**તિ તસ્સં નિરોધકથાયં. **સુખં અવિન્દન્તો** મન્દબુદ્ધિતાય

અલભન્તો. મલવિદૂસિતતાય **ગૂથટ્ઠાનસદિસં. અત્તનો લદ્ધિં** અત્તદિટ્ઠિં. **અનુમતિં ગહેત્વાતિ** અનુઞ્ઞં ગહેત્વા ''એદિસો મે અત્તા''તિ અનુજાનાપેત્વા, અત્તનો લદ્ધિયં પતિટ્ઠપેત્વાતિ અત્થો. **કં પના**તિ ઓળારિકો, મનોમયો, અરૂપીતિ તિણ્ણં અત્તવાદાનં વસેન તિવિધેસુ કતમન્તિ અત્થો. **પરિહરન્તો**તિ વિદ્ધંસનતો પરિહરન્તો, નિગૂહન્તોતિ અધિપ્પાયો. યસ્મા ચતુસન્તતિરૂપપ્પબન્ધં એકત્તવસેન ગહેત્વા રૂપીભાવતો ''ઓળારિકો અત્તા''તિ પચ્ચેતિ અત્તવાદી, અન્નપાનોપધાનતઞ્ચસ્સ પરિકપ્પેત્વા ''સસ્સતો''તિ મઞ્ઞતિ, રૂપીભાવતો એવ ચ સઞ્ઞાય અઞ્ઞત્તં ઞાયાગતમેવ, યં વેદવાદિનો ''અન્નમયો, પાનમયો''તિ ચ દ્વિધા વોહરન્તિ, તસ્મા પરિબ્બાજકો તં સન્ધાયા ''**ઓળારિકં ખો**''તિ આહ.

તત્થ યદિ અત્તા રૂપી, ન સઞ્ઞી, સઞ્ઞાય અરૂપભાવત્તા, રૂપધમ્માનઞ્ચ અસઞ્જાનનસભાવત્તા, રૂપી ચ સમાનો યદિ તવ મતેન નિચ્ચો, સઞ્ઞા અપરાપરં પવત્તનતો તત્થ તત્થ ભિજ્જતીતિ ભેદસબ્ભાવતો અનિચ્ચા, એવમ્પિ ''અઞ્ઞા સઞ્ઞા, અઞ્ઞો અત્તા''તિ સઞ્ઞાય અભાવતો અચેતનોતિ ન કમ્મસ્સ કારકો, ફલસ્સ ચ ન ઉપભુઞ્જકોતિ આપન્નમેવ, તેનાહ ''**ઓળારિકો ચ હિ તે**''તિઆદિ. **પચ્ચાગચ્છતો**તિ પચ્ચાગચ્છન્તસ્સ , જાનતોતિ અત્થો. ''અઞ્ઞા ચ સઞ્ઞા ઉપ્પજ્જન્તિ, અઞ્ઞા ચ સઞ્ઞા નિરુજ્ઝન્તી''તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ ઉપ્પાદપુબ્બકો નિરોધો, ન ચ ઉપ્પન્નં અનિરુજ્ઝકં નામ અત્થીતિ ચોદનં સન્ધાયાહ ''**ચતુન્નઞ્ચ ખન્ધાન**''ન્તિઆદિ.

૪૧૮-૪૨૦. મનોમયન્તિ ઝાનમનસો વસેન મનોમયં. યો હિ બાહિરપચ્ચયનિરપેક્ખો, સો મનસાવ નિબ્બત્તોતિ મનોમયો. રૂપલોકે નિબ્બત્તસરીરં સન્ધાય વદતિ, યં વેદવાદિનો આનન્દમયો, વિઞ્ઞાણમયોતિ ચ દ્વિધા વોહરન્તિ. **તત્રાપી**તિ ''મનોમયો અત્તા''તિ ઇમસ્મિમ્પિ પક્ખે. **દોસે દિન્ને**તિ ''અઞ્ઞાવ સઞ્ઞા ભવિસ્સતી''તિઆદિના દોસે દિન્ને. ઇધાપિ પુરિમવાદે વુત્તનયેનેવ દોસદસ્સનં વેદિતબ્બં. અયં પન વિસેસો – યદિ અત્તા મનોમયો, સબ્બઙ્ગપચ્ચઙ્ગી, અહીનિન્દ્રિયો ચ ભવેય્ય, એવં સતિ ''રૂપં અત્તા સિયા, ન ચ સઞ્ઞી''તિ પુબ્બે વિય વત્તબ્બં. તેનાહ – ''મનોમયો ચ હિ તે''તિઆદિ. કસ્મા પનાયં પરિબ્બાજકો પઠમં ઓળારિકં અત્તાનં પટિજાનિત્વા તં લદ્ધિં વિસ્સજ્જેત્વા પુન મનોમયં અત્તાનં પટિજાનાતિ, તઞ્ચ વિસ્સજ્જેત્વા અરૂપિં અત્તાનં પટિજાનાતીતિ? કામઞ્ચેત્થ કારણં હેટ્ઠા વુત્તમેવ, તથાપિ ઇમે તિત્થિયા નામ અનવટ્ઠિતચિત્તા થુસરાસિમ્હિ નિખાતખાણુકો વિય ચઞ્ચલાતિ દસ્સેતું ''**યથા નામ ઉમ્મત્તકો**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સઞ્ઞાયા**તિ પકતિસઞ્ઞાય. **ઉપ્પાદનિરોધં ઇચ્છતિ** અપરાપરં પવત્તાય સઞ્ઞાય ઉદયવયદસ્સનતો. તથાપિ ''સઞ્ઞા સઞ્ઞા''તિ પવત્તસમઞ્ઞં ''અત્તા''તિ ગહેત્વા તસ્સ ચ અવિચ્છેદં પરિકપ્પેન્તો સસ્સતં મઞ્ઞતિ, તેનાહ ''**અત્તાનં પન સસ્સતં મઞ્ઞતી**''તિ.

તથેવાતિ યથા ''રૂપી અત્તા''તિ, ''મનોમયો અત્તા''તિ ચ વાદદ્વયે સઞ્ઞાય અત્તતો અઞ્ઞતા, તથા ચસ્સ અચેતનતાદિદોસપ્પસઙ્ગો દુન્નિવારો , તથેવ ઇમસ્મિં વાદે દોસો. તેનાહ ''**તથેવસ્સ દોસં દસ્સેન્તો**''તિ. **મિચ્છાદસ્સનેના**તિ અત્તદિટ્ઠિસઙ્ખાતેન મિચ્છાભિનિવેસેન. **અભિભૂતત્તા**તિ અનાદિકાલભાવિતભાવેન અજ્ઝોત્થટત્તા નિવારિતઞાણચારત્તા. **તં નાનત્તં અજાનન્તો**તિ યેન સન્તતિઘનેન, સમૂહઘનેન ચ વઞ્ચિતો બાલો પબન્ધવસેન પવત્તમાનં ધમ્મસમૂહં મિચ્છાગાહવસેન ''અત્તા''તિ, ''નિચ્ચો''તિ ચ અભિનિવિસ્સ વોહરતિ, તં એકત્તસઞ્ઞિતં ઘનગ્ગહણં વિનિભુજ્જ યાથાવતો જાનનં ઘનવિનિબ્ભોગો, સબ્બેન સબ્બં તિત્થિયાનં સો નત્થીતિ અયમ્પિ પરિબ્બાજકો તાદિસસ્સ ઞાણસ્સ પરિપાકસ્સ અભાવતો વુચ્ચમાનમ્પિ નાઞ્ઞાસિ. તેન વુત્તં ''**ભગવતા વુચ્ચમાનમ્પિ તં નાનત્તં અજાનન્તો**''તિ. સઞ્ઞા નામાયં નાનારમ્મણા નાનાક્ખણે ઉપ્પજ્જતિ, વેતિ ચાતિ **સઞ્ઞાય ઉપ્પાદનિરોધં પસ્સન્તોપિ સઞ્ઞામયં** સઞ્ઞાભૂતં **અત્તાનં** પરિકપ્પેત્વા યથાવુત્તઘનવિનિબ્ભોગાભાવતો

નિચ્ચમેવ કત્વા **મઞ્ઞતિ** દિટ્ઠિમઞ્ઞનાય. તથાભૂતસ્સ ચ તસ્સ સણ્હસુખુમપરમગમ્ભીરધમ્મતા ન ઞાયતેવાતિ વુત્તં "**દુજ્જાનં ખો**"તિઆદિ.

દિટ્ઠિઆદીસુ "એવમેત"ન્તિ દસ્સનં અભિનિવિસનં **દિટ્ઠિ**. તસ્સા એવ પુબ્બભાગભૂતં "એવમેત"ન્તિ નિજ્ઝાનવસેન ખમનં **ખન્તિ**. તથા રોચનં **રુચિ**. "**અઞ્ઞથા**"તિઆદિ તેસં દિટ્ઠિઆદીનં વિભજિત્વા દસ્સનં. તત્થ **અઞ્ઞથા**તિ યથા અરિયવિનયે અન્તદ્વયં અનુપગ્ગમ્મ મજ્ઝિમા પટિપદાવસેન દસ્સનં હોતિ, તતો અઞ્ઞથાયેવ. **અઞ્ઞદેવા**તિ યં પરમત્થતો વિજ્જતિ ખન્ધાયતનાદિ, તસ્સ ચ અનિચ્ચતાદિ, તતો અઞ્ઞદેવ પરમત્થતો અવિજ્જમાનં અત્તાનં સસ્સતાદિ **તે ખમતિ ચેવ રુચ્ચતિ ચ**. આયુઞ્જનં અનુયુઞ્જનં **આયોગો**, તેનાહ "**યુત્તપયુત્તતા**"તિ. **પટિપત્તિયા**તિ પરમત્તચિન્તનાદિપરિબ્બાજકપટિપત્તિયા . **દુજ્જાનમેતં** ધમ્મતં ત્વં "અયં પરમત્થો, અયં સમ્મુતી"તિ ઇમસ્સ વિભાગસ્સ દુબ્બિભાગત્તા. "યદિ એતં દુજ્જાનં, તં તાવ તિટ્ઠતુ, ઇમં પનત્થં ભગવન્તં પુચ્છિસ્સામી"તિ ચિન્તેત્વા યથા પટિપજ્જિ, તં દસ્સેતું "**અથ પરિબ્બાજકો**"તિઆદિ વુત્તં. **અઞ્ઞો વા સઞ્ઞતો**તિ સઞ્ઞાસભાવતો અઞ્ઞો સભાવો વા અત્તા હોતૂતિ અત્થો. **અસ્સા**તિ અત્તનો.

લોકીયતિ દિસ્સતિ એત્થ પુઞ્ઞપાપં, તબ્બિપાકો ચાતિ **લોકો**, અત્તા. સો હિસ્સ કારકો, વેદકો ચાતિ ઇચ્છિતો. **દિટ્ઠિગત**ન્તિ "સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા"તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૧.૩૧; ઉદા॰ ૫૫) નયપ્પવત્તં દિટ્ઠિગતં. ન હેસ દિટ્ઠાભિનિવેસો દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થનિસ્સિતો તદસંવત્તનતો. યો હિ તદાવહો, સો તંનિસ્સિતોતિ વત્તબ્બતં લભેય્ય યથા તં પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારો. એતેનેવ તસ્સ ન ધમ્મનિસ્સિતતાપિ સંવણ્ણિતા દટ્ઠબ્બા. આદિબ્રહ્મચરિયસ્સાતિ આદિબ્રહ્મચરિયં, તદેવ **આદિબ્રહ્મચરિયકં** યથા "વિનયો એવ વેનયિકો"તિ, (પારા॰ અટ્ઠ॰ ૨૧) તેનાહ "**સિક્ખત્તયસઙ્ખાતસ્સા**"તિઆદિ. દિટ્ઠાભિનિવેસસ્સ સંસારવટ્ટે નિબ્બિદાવિરાગનિરોધુપસમાસંવત્તનં વટ્ટન્તોગધત્તા, તસ્સ વટ્ટસમ્બન્ધનતો ચ. તથા અભિઞ્ઞાસમ્બોધનિબ્બાનાસંવત્તનઞ્ચ દટ્ઠબ્બં. **અભિજાનનાયા**તિ ઞાતપરિઞ્ઞાવસેન અભિજાનનત્થાય. **સમ્બુજ્ઝનત્થાયા**તિ તીરણપહાનપરિઞ્ઞાવસેન સમ્બોધનત્થાયાતિ વદન્તિ. **અભિજાનનાયા**તિ અભિઞ્ઞાપઞ્ઞાવસેન જાનનાય, તં પન વટ્ટસ્સ પચ્ચક્ખકરણમેવ હોતીતિ આહ "**પચ્ચક્ખકિરિયાયા**"તિ. **સમ્બુજ્ઝનત્થાયા**તિ પરિઞ્ઞાભિસમયવસેન પટિવેધાય.

કામં તણ્હાપિ દુક્ખસભાવા, તસ્સા પન સમુદયભાવેન વિસું ગહિતત્તા "**તણ્હં ઠપેત્વા**"તિ વુત્તં. **પભાવનતો** ઉપ્પાદનતો. દુક્ખં પભાવેન્તીપિ તણ્હા અવિજ્જાદિપચ્ચયન્તરસહિતા એવ પભાવેતિ, ન કેવલાતિ આહ "**સપ્પચ્ચયા**"તિ. **ઉભિન્નં અપ્પવત્તી**તિ ઉભિન્નં અપ્પવત્તિનિમિત્તં, નપ્પવત્તન્તિ એત્થ દુક્ખસમુદયા એતસ્મિં વા અધિગતેતિ અપ્પવત્તિ. દુક્ખનિરોધં નિબ્બાનં ગચ્છતિ અધિગચ્છતિ, તદત્થં પટિપદા ચાતિ **દુક્ખનિરોધગામિનીપટિપદા. મગ્ગપાતુભાવો**તિ અગ્ગમગ્ગસમુપ્પાદો. **ફલસચ્છિકિરિયા**તિ અસેક્ખફલાધિગમો. **આકાર**ન્તિ તં ગમનલિઙ્ગં.

૪૨૧. સમન્તતો નિગ્ગણ્હનવસેન તોદનં વિજ્ઝનં **સન્નિતોદકં**, **વાચાયા**તિ ચ પચ્ચત્તે કરણવચનન્તિ આહ "**વચનપતોદેના**"તિ. **સજ્ઝબ્ભરિત**ન્તિ સમન્તતો ભુસં અરિતં **અકંસૂ**તિ સતમત્તેહિ તુત્તકેહિ વિય તિંસસતમત્તા પરિબ્બાજકા વાચાપતોદનેહિ તુદિંસુ **સભાવતો વિજ્જમાન**ન્તિ પરમત્થસભાવતો ઉપલબ્ભમાનં, નપકતિઆદિ વિય અનુપલબ્ભમાનં. **તચ્છ**ન્તિ સચ્ચં. **તથ**ન્તિ અવિપરીતં **લોકુત્તરધમ્મેસૂ**તિ વિસયે ભુમ્મં તે ધમ્મે વિસયં કત્વા. **ઠિતસભાવ**ન્તિ અવટ્ઠિતસભાવં, તદુપ્પાદકન્તિ અત્થો. **લોકુત્તરધમ્મનિયામત**ન્તિ

લોકુત્તરધમ્મસમ્પાપનનિયામેન નિયતં, તેનાહ "**બુદ્ધાનઞ્હી**"તિઆદિ. **એદિસા**તિ "ધમ્મટ્ઠિતત"ન્તિઆદિના વુત્તપ્પકારા.

ચિત્તહત્થિસારિપુત્તપોટ્ઠપાદવત્થુવણ્ણના

૪૨૨. સુખુમેસુ અત્થન્તરેસૂતિ ખન્ધાયતનાદીસુ સુખુમઞાણગોચરેસુ ધમ્મેસુ. **કુસલો**તિ પુબ્બે બુદ્ધસાસને કતપરિચયતાય છેકો **અહોસિ. ગિહિભાવે આનિસંસકથાય કથિતત્તા** સીલવન્તસ્સ ભિક્ખુનો તથા કથનેન વિબ્ભમને નિયોજિતત્તા ઇદાનિ સયમ્પિ સીલવા એવ હુત્વા છ વારે (ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૩૭; જા॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૬૯) વિબ્ભમિ. કમ્મસરિક્ખકેન હિ ફલેન ભવિતબ્બં. **મહાસાવકસ્સ કથિતે**તિ મહાસાવકસ્સ મહાકોટ્ઠિકત્થેરસ્સ અપસાદનકથિતનિમિત્તં. **પતિટ્ઠાતું અસક્કોન્તો**તિ સાસને પતિટ્ઠં લદ્ધું અસક્કોન્તો.

૪૨૩. પઞ્ઞાચક્ખુનો નત્થિતાયાતિ સુવુત્તદુરુત્તસમવિસમદસ્સનસમત્થપઞ્ઞાચક્ખુનો અભાવેન . **ચક્ખુમા**તિ એત્થ યાદિસેન ચક્ખુના પુરિસો "ચક્ખુમા"તિ વુત્તો, તં દસ્સેતું "**સુભાસિતા**"તિઆદિ વુત્તં. **એકંસિકા**તિ એકન્તિકા, નિબ્બાનાવહભાવેન નિચ્છિતાતિ અધિપ્પાયો. **ઠપિતા**તિ વવત્થાપિતા. **ન એકંસિકા** ન એકન્તિકા, ન નિબ્બાનાવહભાવેન નિચ્છિતા વટ્ટન્તોગધભાવતોતિ અધિપ્પાયો.

એકંસિકધમ્મવણ્ણના

૪૨૫. "કસ્મા આરભી"તિ કારણં પુચ્છિત્વા "**અનિય્યાનિકભાવદસ્સનત્થ**"ન્તિ પયોજનં વિસ્સજ્જિતં. સતિ હિ ફલસિદ્ધિયં હેતુસિદ્ધોયેવ હોતીતિ. **પઞ્ઞાપિતનિટ્ઠાયા**તિ પવેદિતવિમુત્તિમગ્ગસ્સ, વટ્ટદુક્ખપરિયોસાનં ગચ્છતિ એતાયાતિ "નિટ્ઠા"તિ વિમુત્તિ વુત્તા. નિટ્ઠામગ્ગો હિ ઇધ ઉત્તરપદલોપેન "નિટ્ઠા"તિ વુત્તો. તસ્સ હિ અનિય્યાનિકતા, નિય્યાનિકતા ચ વુચ્ચતિ, ન નિટ્ઠાય. નિય્યાનં વા નિગ્ગમનં નિસ્સરણં, વટ્ટદુક્ખસ્સ વુપસમોતિ અત્થો. નિય્યાનમેવ નિય્યાનિકં, ન નિય્યાનિકં અનિય્યાનિકં, સો એવ ભાવો અનિય્યાનિકભાવો, તસ્સ દસ્સનત્થન્તિ યોજેતબ્બં. "**એવ**"ન્તિ "નિબ્બાનં નિબ્બાન"ન્તિ વચનમત્તસામઞ્ઞં ગહેત્વા વદતિ, ન પન પરમત્થતો તેસં સમયે નિબ્બાનપઞ્ઞાપનસ્સ લબ્ભનતો, તેન વુત્તં "**સા ચ ન નિય્યાનિકા**"તિઆદિ. **લોકથૂપિકાદિવસેના**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન "અઞ્ઞો પુરિસો, અઞ્ઞા પકતી"તિ પકતિપુરિસન્તરાવબોધો મોક્ખો, બુદ્ધિઆદિગુણવિનિમુત્તસ્સ અત્તનો સકત્તનિ અવટ્ઠાનં મોક્ખો, કાયપવત્તિગતિજાતિબન્ધાનં અપ્પમજ્જનવસેન અપ્પવત્તો મોક્ખો, યઞ્ઞેહિ જુતેન પરેન પુરિસેન સલોકતા મોક્ખો, સમીપતા મોક્ખો, સહયોગો મોક્ખોતિ એવમાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **યથાપઞ્ઞત્તા**તિ પઞ્ઞત્તપ્પકારા **હુત્વા ન નિય્યાતિ**, યેનાકારેન "નિટ્ઠા પાપુણીયતી"તિ તેહિ પવેદિતા, તેનાકારેન તસ્સા અપ્પત્તબ્બતો ન નિય્યાતિ. **પણ્ડિતેહિ પટિક્ખિત્તા**તિ "નાયં નિટ્ઠા પટિપદા વટ્ટસ્સ અનતિક્કમનતો"તિ બુદ્ધાદીહિ પણ્ડિતેહિ પટિક્ખિત્તા. **નિવત્તતી**તિ પટિક્ખેપસ્સ કારણવચનં, તસ્મા તેહિ પઞ્ઞત્તા નિટ્ઠા પટિપદા ન નિય્યાતિ, અઞ્ઞદત્થુ તંસમઙ્ગિનં પુગ્ગલં સંસારે એવ પરિબ્ભમાપેન્તી નિવત્તતિ.

પધાનં જાનનં નામ પચ્ચક્ખતો જાનનં તસ્સ પમાણજેટ્ઠભાવતો, ઇતરસ્સ સંસયાનુબદ્ધત્તાતિ વુત્તં "**જાનં પસ્સ**"ન્તિ. તેનેત્થ દસ્સનેન જાનનં વિસેસેતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – તુમ્હાકં એકન્તસુખે લોકે પચ્ચક્ખતો ઞાણદસ્સનં અત્થીતિ. **જાનન્તિ** વા તસ્સ લોકસ્સ અનુમાનવિસયતં પુચ્છતિ, **પસ્સન્તિ** પચ્ચક્ખતો ગોચરતં. અયઞ્હેત્થ અત્થો – અપિ તુમ્હાકં લોકો પચ્ચક્ખતો ઞાતો, ઉદાહુ અનુમાનતોતિ.

યસ્મા લોકે પચ્ચક્ખભૂતો અત્થો ઇન્દ્રિયગોચરભાવેન પાકટો, તસ્મા વુત્તં “**દિટ્ઠપુબ્બાની**”તિઆદિ. **દિટ્ઠપુબ્બાની**તિ દિટ્ઠવા, દસ્સનભૂતેન, તદનુગતેન ચ ઞાણેન ગહિતપુબ્બાનીતિ અત્થો. એવઞ્ચ કત્વા “**સરીરસણ્ઠાનાદીની**”તિ વચનં સમત્થિતં હોતિ. “**અપ્પાટિહીરક ત**”ન્તિ અનુનાસિકલોપં કત્વા નિદ્દેસોતિ આહ “**અપ્પાટિહીરકં ત**”ન્તિ ‘‘અપ્પાટિહીરં કત’’ન્તિ એવમેત્થ વણ્ણેન્તિ. પટિપક્ખહરણતો પટિહારિયં, તદેવ પાટિહારિયં, ઉત્તરવિરહિતં વચનં. પાટિહારિયમેવેત્થ ‘‘પાટિહીરક’’ન્તિ વા વુત્તં. ન પાટિહીરકં અપ્પાટિહીરકં પરેહિ વુચ્ચમાનઉત્તરેહિ સઉત્તરત્તા, તેનાહ “**પટિહરણવિરહિત**”ન્તિ. સઉત્તરઞ્હિ વચનં તેન ઉત્તરેન પટિહારીયતિ અતિવિપરિવત્તીયતિ. તતો એવ નિય્યાનસ્સ પટિહરણમગ્ગસ્સ અભાવતો “**અનિય્યાનિક**”ન્તિ વત્તબ્બતં લભતિ.

૪૨૬. વિલાસો લીળા. **આકપ્પો** કેસબન્ધવત્થગ્ગહણં આદિઆકારવિસેસો, વેસસંવિધાનં વા. **આદિ**-સદ્દેન ભાવાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. “**ભાવો**”તિ ચ ચાતુરિયં વેદિતબ્બં.

તયોઅત્તપટિલાભવણ્ણના

૪૨૮. આહિતો અહં માનો એત્થાતિ **અત્તા,** અત્તભાવોતિ આહ “**અત્તપટિલાભોતિ અત્તભાવપટિલાભો**”તિ. **કામભવં દસ્સેતિ** તસ્સ ઇતરદ્વયત્તભાવતો ઓળારિકત્તા. **રૂપભવં દસ્સેતિ** ઝાનમનેન નિબ્બત્તં હુત્વા રૂપીભાવેન ઉપલબ્ભનતો. **સંકિલેસિકા ધમ્મા નામ દ્વાદસ અકુસલચિત્તુપ્પાદા** તદભાવે કસ્સચિ સંકિલેસસ્સાપિ અસમ્ભવતો. **વોદાનિયા ધમ્મા નામ સમથવિપસ્સના** તાસં વસેન સબ્બસો ચિત્તવોદાનસ્સ સિજ્ઝનતો.

૪૨૯. પટિપક્ખધમ્માનં અસમુચ્છેદે પન ન કદાચિપિ અનવજ્જધમ્માનં પારિપૂરી, વેપુલ્લં વા સમ્ભવતિ, સમુચ્છેદે પન સતિ એવ સમ્ભવતીતિ **મગ્ગપઞ્ઞાફલપઞ્ઞા**-ગ્ગહણં. તા હિ સકિં પરિપુણ્ણા પરિપુણ્ણા એવ અપરિહાનધમ્મત્તા. **તરુણપીતી**તિ ઉપ્પન્નમત્તા અલદ્ધાસેવના દુબ્બલા પીતિ. **બલવતુટ્ઠી**તિ પુનપ્પુનં ઉપ્પત્તિયા લદ્ધાસેવના ઉપરિવિસેસાધિગમસ્સ પચ્ચયભૂતા થિરતરા પીતિ. “**યં અવોચુમ્હા**”તિઆદીસુ અયં સઙ્ખેપત્થો – યં વોહારં ‘‘સંકિલેસિકવોદાનિયધમ્માનં પહાનાભિવુદ્ધિનિટ્ઠં પઞ્ઞાય પારિપૂરિવેપુલ્લભૂતં ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે અપરપ્પચ્ચયેન ઞાણેન પચ્ચક્ખતો સમ્પાદેત્વા વિહરિસ્સતી’’તિ કથયિમ્હ. **તત્થ** તસ્મિં વિહારે **તસ્સ** મમ ઓવાદકરસ્સ ભિક્ખુનો **એવં** વુત્તપ્પકારેન વિહરણનિમિત્તં પમોદપ્પભાવિતા **પીતિ ચ ભવિસ્સતિ**, તસ્સા ચ પચ્ચયભૂતં પસ્સદ્ધિદ્વયં સમ્મદેવ ઉપટ્ઠિતા **સતિ ચ** ઉક્કંસગતં ઞાણઞ્ચ તથાભૂતો ચ સો વિહારો. સન્તપણીતતાય અતપ્પકો અનઞ્ઞસાધારણો સુખવિહારોતિ વત્તબ્બતં અરહતીતિ.

પઠમજ્ઝાને પટિલદ્ધમત્તે હીનભાવતો પીતિ દુબ્બલા પામોજ્જપક્ખિકા, સુવિભાવિતે પન તસ્મિં પગુણે સા પણીતા બલવભાવતો પરિપુણ્ણકિચ્ચા પીતીતિ વુત્તં “**પઠમજ્ઝાને પામોજ્જાદયો છપિ ધમ્મા લબ્ભન્તી**”તિ. “**સુખો વિહારો**”તિ ઇમિના સમાધિ ગહિતો. સુખં ગહિતન્તિ અપરે, તેસં મતેન સન્તસુખતાય ઉપેક્ખા ચતુત્થજ્ઝાને ‘‘સુખ’’ન્તિ ઇચ્છિતા, તેનાહ “**તથા ચતુત્થે**”તિઆદિ. **પામોજ્જં નિવત્તતી**તિ દુબ્બલપીતિસઙ્ખાતં પામોજ્જં છસુ ધમ્મેસુ નિવત્તતિ હાયતિ. વિતક્કવિચારક્ખોભવિરહેન દુતિયજ્ઝાને સબ્બદા પીતિ બલવતી એવ હોતિ, ન પઠમજ્ઝાને વિય કદાચિ દુબ્બલા. **સુદ્ધવિપસ્સના પાદકજ્ઝાનમેવા**તિ ઉપરિ મગ્ગં અકથેત્વા કેવલં વિપસ્સનાપાદકજ્ઝાનં **કથિતં. ચતૂહિ મગ્ગેહિ સદ્ધિં વિપસ્સના કથિતા**તિ વિપસ્સનાય પાદકભાવેન ઝાનાનિ કથેત્વા તતો પરં વિપસ્સનાપુબ્બકા ચત્તારોપિ મગ્ગા કથિતાતિ અત્થો. **ચતુત્થજ્ઝાનિકફલસમાપત્તિ કથિતા**તિ પઠમજ્ઝાનિકાદિકા ફલસમાપત્તિયો અકથેત્વા ચતુત્થજ્ઝાનિકા એવ ફલસમાપત્તિ કથિતા. **પીતિવેવચનમેવ**

કત્વાતિ દ્વિન્નં પીતીનં એકસ્મિં ચિત્તુપ્પાદે અનુપ્પજ્જનતો પામોજ્જં પીતિવેવચનમેવ કત્વા. પીતિસુખાનં અપરિચ્ચત્તત્તા, “**સુખો ચ વિહારો**”તિ સાતિસયસ્સ સુખવિહારસ્સ ગહિતત્તા ચ **દુતિયજ્ઝાનિકફલસમાપત્તિ નામ કથિતા.** કામં પઠમજ્ઝાનેપિ પીતિસુખાનિ લબ્ભન્તિ, તાનિ પન વિતક્કવિચારક્ખોભેન ન સન્તપણીતાનિ, સન્તપણીતાનિ ચ ઇધાધિપ્પેતાનિ.

૪૩૨-૪૩૭. **વિભાવનત્થો**તિ પકાસનત્થો સરૂપતો નિરૂપનત્થો, તેનાહ “**અયં સો**”તિઆદિ. **નન્તિ** ઓળારિકં અત્તપટિલાભં. **સપ્પટિહરણન્તિ** પરેન ચોદિતવચનેન સપરિહારં સઉત્તરં. **તુચ્છો**તિ મુસા અભૂતો. **સ્વેવા**તિ સો એવ અત્તપટિલાભો. **તસ્મિં સમયે હોતી**તિ તસ્મિં પચ્ચુપ્પન્નસમયે વિજ્જમાનો હોતિ. **અત્તપટિલાભોત્વેવ નિય્યાતેસિ**, ન નં સરૂપતો નીહરિત્વા દસ્સેસિ. **રૂપાદયો ચેત્થ ધમ્મા**તિ રૂપવેદનાદયો એવ એત્થ લોકે સભાવધમ્મા. **અત્તપટિલાભો**તિ પન તે રૂપાદિકે પઞ્ચક્ખન્ધે ઉપાદાય પઞ્ઞત્તિ, તેનાહ “**નામમત્તમેત**”ન્તિ. **નામપણ્ણત્તિવસેના**તિ નામભૂતપઞ્ઞત્તિમત્તતાવસેન.

૪૩૮. **એવઞ્ચ પન વત્વા**તિ ‘‘અત્તપટિલાભોતિ રૂપાદિકે ઉપાદાય પઞ્ઞત્તિમત્ત’’ન્તિ ઇમમત્થં ‘‘યસ્મિં ચિત્ત સમયે’’તિઆદિના વત્વા. **પટિપુચ્છિત્વા વિનયનત્થન્તિ** યથા પરે પુચ્છેય્યું, તેનાકારેન કાલવિભાગતો પટિપદાનિ પુચ્છિત્વા તસ્સ અત્થસ્સ ઞાપનવસેન વિનયનત્થં. **તસ્મિં સમયે સચ્ચો અહોસી**તિ તસ્મિં અતીતસમયે ઉપાદાનસ્સ વિજ્જમાનતાય સચ્ચભૂતો વિજ્જમાનો વિય વત્તબ્બો અહોસિ, ન પન **અનાગતો** ઇદાનિ **પચ્ચુપ્પન્નો** વા **અત્તપટિલાભો** તદુપાદાનસ્સ તદા અવિજ્જમાનત્તા. **યે તે અતીતા ધમ્મા** અતીતસમયે અતીતત્તપટિલાભસ્સ ઉપાદાનભૂતા રૂપાદયો. **તે એતરહિ નત્થિ** નિરુદ્ધત્તા. તતો એવ **અહેસુન્તિ સઙ્ખ્યં ગતા. તસ્મા**તિ તસ્મિંયેવ સમયે લબ્ભનતો. **સોપિ** તદુપાદાનો **મે અત્તપટિલાભો તસ્મિંયેવ** અતીત**સમયે સચ્ચો** ભૂતો વિજ્જમાનો વિય **અહોસિ. અનાગતપચ્ચુપ્પન્નાનન્તિ** અનાગતાનઞ્ચેવ પચ્ચુપ્પન્નાનઞ્ચ રૂપધમ્માનં ઉપાદાનભૂતાનં **તદા** તસ્મિં અતીતસમયે **અભાવા** તદુપાદાનો **અનાગતો પચ્ચુપ્પન્નો** ચ અત્તપટિલાભો **તસ્મિં** અતીત**સમયે મોઘો** તુચ્છો મુસા નત્થીતિ અત્થો. **નામમત્તમેવા**તિ સમઞ્ઞામત્તમેવ. **અત્તપટિલાભં પટિજાનાતિ** પરમત્થતો અનુપલબ્ભમાનત્તા.

“**એસેવ નયો**”તિ ઇમિના યે તે અનાગતા ધમ્મા, તે એતરહિ નત્થિ, ‘‘ભવિસ્સન્તી’’તિ પન સઙ્ખ્યં ગમિસ્સન્તિ, તસ્મા સોપિ મે અત્તપટિલાભો તસ્મિંયેવ સમયે સચ્ચો ભવિસ્સતિ. અતીતપચ્ચુપ્પન્નાનં પન ધમ્માનં તદા અભાવા તસ્મિં સમયે મોઘો અતીતો મોઘો પચ્ચુપ્પન્નો. યે ઇમે પચ્ચુપ્પન્ના ધમ્મા, તે એતરહિ અત્થિ, તસ્મા યોયં મે અત્તપટિલાભો, સો ઇદાનિ સચ્ચો. અતીતાનાગતાનં પન ધમ્માનં ઇદાનિ અભાવા તસ્મિં સમયે મોઘો અતીતો મોઘો અનાગતોતિ એવં અત્થતો નામમત્તમેવ અત્તપટિલાભં પટિજાનાતીતિ ઇમમત્થં અતિદિસતિ.

૪૩૯-૪૪૩. **સંસન્દિતુન્તિ** સમાનેતું. **યસ્મિં સમયે ખીરં હોતી**તિ યસ્મિં કાલે ભૂતુપાદાયસઞ્ઞિતં ઉપાદાનવિસેસં ઉપાદાય ખીરપઞ્ઞત્તિ હોતિ. **ન તસ્મિં…પે૦… ગચ્છતિ** ખીરપઞ્ઞત્તિઉપાદાનસ્સ દધિઆદિપઞ્ઞત્તિયા અનુપાદાનતો. પટિનિયતવત્થુકા હિ એકા લોકસમઞ્ઞા, તેનાહ “**યે ધમ્મે ઉપાદાયા**”તિઆદિ. તત્થ સઞ્ઞાયતિ એતાયાતિ **સઞ્ઞા**, પઞ્ઞત્તિ. નિદ્ધારેત્વા વચન્તિ વદન્તિ એતાયાતિ **નિરુત્તિ**. નમન્તિ એતેનાતિ **નામં**. વોહરન્તિ એતેનાતિ **વોહારો**, પઞ્ઞત્તિયેવ. **એસ નયો સબ્બત્થા**તિ ‘‘યસ્મિં સમયે’’તિઆદિના ખીરે વુત્તનયં દધિઆદીસુ અતિદિસતિ.

સમનુજાનનમત્તકાનીતિ ‘‘ઇદં ખીરં, ઇદં દધી’’તિઆદિના તાદિસે ભૂતુપાદાયરૂપવિસેસે લોકે પરમ્પરાભતં પઞ્ઞત્તિં અપ્પટિક્ખિપિત્વા સમનુજાનનં વિય પચ્ચયવિસેસવિસિટ્ઠં રૂપાદિખન્ધસમૂહં ઉપાદાય ‘‘ઓળારિકો અત્તપટિલાભો’’તિ ચ ‘‘મનોમયો અત્તપટિલાભો’’તિ ચ ‘‘અરૂપો અત્તપટિલાભો’’તિ ચ તથા તથા સમનુજાનનમત્તકાનિ, ન ચ તબ્બિનિમુત્તો ઉપાદાનતો અઞ્ઞો કોચિ અત્થો અત્થીતિ અત્થો. **નિરુત્તિમત્તકાની**તિ સદ્દનિરુત્તિયા ગહણૂપાયમત્તકાનિ. ‘‘સત્તો ફસ્સોતિ હિ સદ્દગ્ગહણુત્તરકાલં તદનુવિદ્ધપણ્ણત્તિગ્ગહણમુખેનેવ તદત્થાવબોધો. **વચનપથમત્તકાની**તિ તસ્સેવ વેવચનં. **વોહારમત્તકાની**તિ તથા તથા વોહારમત્તકાનિ. **નામપણ્ણત્તિમત્તકાની**તિ તસ્સેવ વેવચનં, તંતંનામપઞ્ઞાપનમત્તકાનિ. **સબ્બમેત**ન્તિ ‘‘અત્તપટિલાભો’’તિ વા ‘‘સત્તો’’તિ વા ‘‘પોસો’’તિ વા સબ્બમેતં **વોહારમત્તકં** પરમત્થતો અનુપલબ્ભનતો, તેનાહ ‘‘**યસ્મા પરમત્થતો સત્તો નામ નત્થી**’’તિઆદિ.

યદિ એવં કસ્મા તં બુદ્ધેહિપિ વુચ્ચતીતિ આહ ‘‘**બુદ્ધાનં પન દ્વે કથા**’’તિઆદિ. સમ્મુતિયા વોહારસ્સ કથનં **સમ્મુતિકથા**. પરમત્થસ્સ સભાવધમ્મસ્સ કથનં **પરમત્થકથા**. અનિચ્ચાદિકથાપિ પરમત્થસન્નિસ્સિતકથા પરમત્થકથાતિ કત્વા **પરમત્થકથા**. પરમત્થધમ્મો હિ ‘‘અનિચ્ચો, દુક્ખો, અનત્તા’’તિ ચ વુચ્ચતિ , ન સમ્મુતિધમ્મો. કસ્મા પનેવં દુવિધા બુદ્ધાનં કથાપવત્તીતિ તત્થ કારણમાહ ‘‘**તત્થ યો**’’તિઆદિના. યસ્મા પરમત્થકથાય સચ્ચસમ્પટિવેધો, અરિયસચ્ચકથા ચ સિખાપ્પત્તા દેસના, તસ્મા વિનેય્યપુગ્ગલવસેન સમ્મુતિકથં કથેન્તોપિ ભગવા પરમત્થકથંયેવ કથેતીતિ આહ ‘‘**તસ્સ ભગવા આદિતોવ...પે॰... કથેતી**’’તિ, તેનાહ ‘‘**તથા**’’તિઆદિ, તેનસ્સ કત્થચિ સમ્મુતિકથાપુબ્બિકા પરમત્થકથા હોતિ પુગ્ગલજ્ઝાસયવસેન, કત્થચિ પરમત્થકથાપુબ્બિકા સમ્મુતિકથા. ઇતિ વિનેય્યદમનકુસલસ્સ સત્થુ વિનેય્યજ્ઝાસયવસેન તથા તથા દેસનાપવત્તીતિ દસ્સેતિ. સબ્બત્થ પન ભગવા ધમ્મતં અવિજહન્તો એવ સમ્મુતિં અનુવત્તતિ, સમ્મુતિં અપરિચ્ચજન્તોયેવ ધમ્મતં વિભાવેતિ, ન તત્થ અભિનિવેસાતિધાવનાનિ. વુત્તઞ્હેતં ‘‘જનપદનિરુત્તિં નાભિનિવિસેય્ય, સમઞ્ઞં નાતિધાવેય્યા’’તિ.

પઠમં સમ્મુતિં કત્વા કથનં પન વેનેય્યવસેન યેભુય્યેન બુદ્ધાનં આચિણ્ણન્તિ તં કારણેન સદ્ધિં દસ્સેન્તો ‘‘**પકતિયા પના**’’તિઆદિમાહ. નનુ ચ સમ્મુતિ નામ પરમત્થતો અવિજ્જમાનત્તા અભૂતા, તં કથં બુદ્ધા કથેન્તીતિ આહ ‘‘**સમ્મુતિકથં કથેન્તાપી**’’તિઆદિ. **સચ્ચમેવા**તિ તથમેવ. **સભાવમેવા**તિ સમ્મુતિભાવેન તંસભાવમેવ, તેનાહ ‘‘**અમુસાવા**’’તિ. પરમત્થસ્સ પન સચ્ચાદિભાવે વત્તબ્બમેવ નત્થિ.

ઇમેસં પન સમ્મુતિપરમત્થાનં કો વિસેસો? યસ્મિં ભિન્ને, બુદ્ધિયા વા અવયવવિનિબ્ભોગે કતે ન તંસઞ્ઞા, સો ઘટપટાદિપ્પભેદો સમ્મુતિ, તબ્બિપરિયાયતો પરમત્થો. ન હિ કક્ખળફુસનાદિસભાવે અયં નયો લબ્ભતિ. એવં સન્તેપિ વુત્તનયેન સમ્મુતિપિ સચ્ચસભાવા એવાતિ આહ ‘‘**દુવે સચ્ચાનિ અક્ખાસી**’’તિઆદિ.

ઇદાનિ નેસં સચ્ચસભાવં કારણેન દસ્સેન્તો ‘‘**સઙ્કેતવચનં સચ્ચ**ન્તિ ગાથમાહ. તત્થ **સઙ્કેતવચનં સચ્ચં** વિસંવાદનાભાવતો. તત્થ હેતુમાહ ‘‘**લોકસમ્મુતિકારણ**’’ન્તિ. લોકસિદ્ધા હિ સમ્મુતિ સઙ્કેતવચનસ્સ અવિસંવાદનતાય કારણં. પરમો ઉત્તમો અત્થો **પરમત્થો**, ધમ્માનં યથાભૂતસભાવો. તસ્સ **વચનં સચ્ચં** યાથાવતો અવિસંવાદનવસેન ચ પવત્તનતો. તત્થ કારણમાહ ‘‘**ધમ્માનં ભૂતલક્ખણ**’’ન્તિ, સભાવધમ્માનં યો ભૂતો અવિપરીતો સભાવો, તસ્સ લક્ખણં અઙ્ગનં ઞાપનન્તિ કત્વા.

યદિ તથાગતો પરમત્થસચ્ચં સમ્મદેવ અભિસમ્બુજ્ઝિત્વા ઠિતોપિ લોકસમઞ્ઞં ગહેત્વાવ વદતિ, કો એત્થ લોકિયમહાજનેહિ વિસેસોતિ આહ. “**યાહિ તથાગતો વોહરતિ અપરામાસ**”ન્તિઆદિ. લોકિયમહાજનો અપ્પહીનપરામાસત્તા ‘‘એતં મમા’’તિઆદિના પરામસન્તો વોહરતિ, તથાગતો પન સબ્બસો પહીનપરામાસત્તા અપરામસન્તો યસ્મા લોકસમઞ્ઞાહિ વિના લોકિયો અત્થો લોકે કેનચિ દુવિઞ્ઞેય્યો, તસ્મા તાહિ તં વોહરતિ. તથા વોહરન્તો એવ ચ અત્તનો દેસનાવિલાસેન વેનેય્યસત્તે પરમત્થસચ્ચે પતિટ્ઠપેતિ. **દેસનં વિનિવટ્ટેત્વા**તિ હેટ્ઠા પવત્તિતકથાય વિનિવટ્ટેત્વા વિવેચેત્વા દેસનં ‘‘અપરામાસ’’ન્તિ તણ્હામાનપરામાસપ્પહાનકિત્તનેન **અરહત્તનિકૂટેન નિટ્ઠાપેસિ**. યં યં પનેત્થ અત્થતો ન વિભત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

પોટ્ઠપાદસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૧૦. સુભસુત્તવણ્ણના

સુભમાણવકવત્થુવણ્ણના

૪૪૪. “**અચિરપરિનિબ્બુતે**”તિ સત્થુ પરિનિબ્બુતભાવસ્સ ચિરકાલતાપટિક્ખેપેન આસન્નતા દસ્સિતા, કાલપરિચ્છેદો ન દસ્સિતોતિ તં પરિચ્છેદતો દસ્સેતું “**પરિનિબ્બાનતો ઉદ્ધં માસમત્તે કાલે**”તિ વુત્તં. તત્થ **મત્ત-** ગ્ગહણેન કાલસ્સ અસમ્પુણ્ણતં જોતેતિ. તુદિસઞ્ઞિતો ગામો નિવાસો એતસ્સાતિ **તોદેય્યો**. તં પનેસ યસ્મા સોણદણ્ડો વિય ચમ્પં, કૂટદન્તો વિય ચ ખાણુમતં અજ્ઝાવસતિ, તસ્મા વુત્તં “**તસ્સ અધિપતિત્તા**”તિ ઇસ્સરભાવતોતિ અત્થો. **સમાહારન્તિ** સન્નિચયં. **પણ્ડિતો ઘરમાવસેતિ** યસ્મા અપ્પતરપ્પતરેપિ વયમાને ભોગા ખિયન્તિ, અપ્પતરપ્પતરેપિ સઞ્ચિયમાને વડ્ઢન્તિ, તસ્મા વિઞ્ઞુજાતિકો કિઞ્ચિ વયં અકત્વા આયમેવ ઉપ્પાદેન્તો ઘરાવાસં અનુતિટ્ઠેય્યાતિ લોભાદેસિતં પટિપત્તિં ઉપદિસતિ.

અદાનમેવ સિક્ખાપેત્વા લોભાભિભૂતતાય **તસ્મિંયેવ ઘરે સુનખો હુત્વા** નિબ્બત્તિ. લોભવસિકસ્સ હિ દુગ્ગતિ પાટિકઙ્ખા. **અતિવિય પિયાયતિ** પુબ્બપરિચયેન. **પિણ્ડાય પાવિસિ** સુભં માણવં અનુગ્ગણ્હિતુકામો. **નિરયે નિબ્બત્તિસ્સસિ** કતોકાસસ્સ કમ્મસ્સ પટિબાહિતું અસક્કુણેય્યભાવતો.

બ્રાહ્મણચારિત્તસ્સ ભાવિતતં સન્ધાય, તથા પિતરં ઉક્કંસેન્તો ચ “**બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તો**”તિ આહ. **તં પવત્તિં પુચ્છી**તિ સુતમેતં મયા “મય્હં પિતા સુનખો હુત્વા નિબ્બત્તો”તિ તુમ્હેહિ વુત્તં, કિમિદં સચ્ચન્તિ પુચ્છિ. **તથેવ વત્વા**તિ યથા પુબ્બે સુનખસ્સ વુત્તં, તથેવ વત્વા. **અવિસંવાદનત્થન્તિ** સચ્ચાપનત્થં “તોદેય્યબ્રાહ્મણો સુનખો હુત્વા નિબ્બત્તો”તિ અત્તનો વચનસ્સ અવિસંવાદનત્થં અવિસંવાદભાવસ્સ દસ્સનત્થન્તિ અત્થો. **સબ્બં દસ્સેસી**તિ બુદ્ધાનુભાવેન સો સુનખો તં સબ્બં નેત્વા દસ્સેસિ, ન જાતિસ્સરતાય. ભગવન્તં દિસ્વા ભુક્કરણં પન પુરિમજાતિસિદ્ધવાસનાવસેન. **ચુદ્દસ પઞ્હે પુચ્છિત્વા**તિ “દિસ્સન્તિ હિ ભો ગોતમ મનુસ્સા અપ્પાયુકા, દિસ્સન્તિ દીઘાયુકા. દિસ્સન્તિ બવ્હાબાધા, દિસ્સન્તિ અપ્પાબાધા. દિસ્સન્તિ દુબ્બણ્ણા, દિસ્સન્તિ વણ્ણવન્તો. દિસ્સન્તિ અપ્પેસક્ખા, દિસ્સન્તિ મહેસક્ખા. દિસ્સન્તિ અપ્પભોગા, દિસ્સન્તિ મહાભોગા. દિસ્સન્તિ નીચકુલીના, દિસ્સન્તિ ઉચ્ચાકુલીના. દિસ્સન્તિ દુપ્પઞ્ઞા, દિસ્સન્તિ પઞ્ઞાવન્તો”તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૮૯). ઇમે ચુદ્દસ પઞ્હે પુચ્છિત્વા, અઙ્ગસુભતાય કિરેસ “**સુભો**”તિ નામં લભિ.

૪૪૫. “**એકા ચ મે કઙ્ખા અત્થી**”તિ ઇમિના ઉપરિ પુચ્છિયમાનસ્સ પઞ્હસ્સ પગેવ તેન અભિસઙ્ખતભાવં દસ્સેતિ. **વિસભાગવેદના**તિ દુક્ખવેદના. સા હિ કુસલકમ્મનિબ્બત્તે અત્તભાવે ઉપ્પજ્જનકસુખવેદનાપટિપક્ખભાવતો “વિસભાગવેદના”તિ. કાયં ગાળ્હા હુત્વા બાધતિ પીળેતીતિ “આબાધો”તિ ચ વુચ્ચતિ. **એકદેસે ઉપ્પજ્જિત્વા**તિ સરીરસ્સ એકદેસે ઉટ્ઠિતાપિ **અયપટ્ટેન આબન્ધિત્વા વિય ગણ્હાતિ** અપરિવત્તભાવકરણતો, એતેન બલવરોગો આબાધો નામાતિ દસ્સેતિ. **કિચ્છજીવિતકરો**તિ અસુખજીવિતાવહો, એતેન દુબ્બલો અપ્પમત્તકો રોગો આતઙ્કોતિ દસ્સેતિ. **ઉટ્ઠાનન્તિ** સયનનિસજ્જાદિતો ઉટ્ઠહનં, તેન યથા તથા અપરાપરં સરીરસ્સ પરિવત્તનં વદતિ. **ગરુકન્તિ** ભારિયં કિચ્છસિદ્ધિકં . **કાયે બલં ન હોતી**તિ એત્થાપિ “ગિલાનસ્સેવા”તિ પદં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. હેટ્ઠા ચતૂહિ પદેહિ અફાસુવિહારાભાવં પુચ્છિત્વા ઇદાનિ

ફાસુવિહારસબ્ભાવં પુચ્છતિ, તેન સવિસેસો ફાસુવિહારો પુચ્છિતોતિ દટ્ઠબ્બો, અસતિપિ અતિસયત્થજોતને સદ્દે અતિસયત્થસ્સ લબ્ભનતો યથા ''અભિરૂપાય દેય્યં દાતબ્બ''ન્તિ.

૪૪૭. **કાલઞ્ચ સમયઞ્ચ ઉપાદાયા**તિ. એત્થ **કાલો** નામ ઉપસઙ્કમનસ્સ યુત્તપત્તકાલો. **સમયો** નામ તસ્સેવ પચ્ચયસામગ્ગી, અત્થતો તજ્જં સરીરબલઞ્ચેવ તપ્પચ્ચયપરિસ્સયાભાવો ચ. **ઉપાદાનં** નામ ઞાણેન તેસં ગહણં સલ્લક્ખણન્તિ દસ્સેતું "**કાલઞ્ચા**"તિઆદિ વુત્તં. **ફરિસ્સતી**તિ વક્ખિસ્સતિ.

૪૪૮. **ચેતિયરટ્ઠે**તિ ચેતિરટ્ઠે. ય-કારેન હિ પદં વડ્ઢેત્વા વુત્તં. ચેતિરટ્ઠતો અઞ્ઞં વિસુંયેવેકં રટ્ઠન્તિ ચ વદન્તિ. **મરણપટિસંયુત્ત**ન્તિ મરણં નામ તાદિસાનં રોગ વસેનેવ હોતીતિ યેન રોગેન તં જાતં, તસ્સ સરૂપપુચ્છા, કારણપુચ્છા, મરણહેતુકચિત્તસન્તાપપુચ્છા, તસ્સ ચ સન્તાપસ્સ સબ્બલોકસાધારણતા, તથા મરણસ્સ ચ અપ્પતિકારતાતિ એવં આદિના મરણપટિસંયુત્તં સમ્મોદનીયં કથં કથેસીતિ દસ્સેતું "**ભો આનન્દા**"તિઆદિ વુત્તં. **ન રન્ધગવેસી** મારો વિય, **ન વીમંસનાધિપ્પાયો** ઉત્તરમાણવો વિયાતિ અધિપ્પાયો. **યેસુ ધમ્મેસૂ**તિ વિમોક્ખુપાયેસુ નિય્યાનધમ્મેસુ. **ધરન્તી**તિ તિટ્ઠન્તિ, પવત્તન્તીતિ અત્થો.

૪૪૯. અત્થપ્પયુત્તતાય સદ્દપયોગસ્સ સદ્દપ્પબન્ધલક્ખણાનિ તીણિ પિટકાનિ તદત્થભૂતેહિ સીલાદીહિ ધમ્મક્ખન્ધેહિ સઙ્ગય્હન્તીતિ વુત્તં "**તીણિ પિટકાનિ તીહિ ખન્ધેહિ સઙ્ગહેત્વા**"તિ. **સઙ્ખિત્તેન કથિત**ન્તિ ''તિણ્ણં ખન્ધાન''ન્તિ એવં ગહણતો સામઞ્ઞતો ચાતિ સઙ્ખેપેનેવ કથિતં. "**કતમેસં તિણ્ણ**"ન્તિ અયં અદિટ્ઠજોતના પુચ્છા, ન કથેતુકમ્યતા પુચ્છાતિ વુત્તં "**વિત્થારતો પુચ્છિસ્સામી 'તિ ચિન્તેત્વા 'કતમેસં તિણ્ણ'ન્તિ આહા**"તિ. કથેતુકમ્યતાભાવે પનસ્સ થેરસ્સ વચનતા સિયા.

સીલક્ખન્ધવણ્ણના

૪૫૦-૪૫૩. **સીલક્ખન્ધસ્સા**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, પકારત્થો વા, તેન ''અરિયસ્સ સમાધિક્ખન્ધસ્સ...પે॰... પતિટ્ઠાપેસી''તિ અયં એત્તકો પાઠો દસ્સિતોતિ દટ્ઠબ્બં તેનાહ "**તેસુ દસ્સિતેસૂ**"તિ, ઉદ્દેસવસેનાતિ અધિપ્પાયો. **ભગવતા વુત્તનયેનેવા**તિ સામઞ્ઞફલદેસનાદીસુ ભગવતા દેસિતનયેનેવ, તેનસ્સ સુત્તસ્સ સત્થુભાસિતભાવં જિનવચનભાવં દસ્સેતિ. **સાસને ન સીલમેવ સારો**તિ અરિયમગ્ગસારે ભગવતો સાસને યથા દસ્સિતં સીલં સારો એવ ન હોતિ સારવતો મહતો રુક્ખસ્સ પપટિકટ્ઠાનિયત્તા. યદિ એવં કસ્મા ઇધ ગહિતન્તિ આહ "**કેવલઞ્હેતં પતિટ્ઠામત્તકમેવા**"તિ. ઞાનાદિઉત્તરિમનુસ્સધમ્મે અધિગન્તુકામસ્સ અધિટ્ઠાનમત્તં તત્થ અપ્પતિટ્ઠિતસ્સ તેસં અસમ્ભવતો. અથ વા **ન સીલમેવ સારો**તિ કામઞ્ચેત્થ સાસને ''મગ્ગસીલં, ફલસીલ''ન્તિ ઇદં લોકુત્તરસીલમ્પિ સારમેવ, તથાપિ ન સીલક્ખન્ધો એવ સારો અથ ખો સમાધિક્ખન્ધોપિ પઞ્ઞાક્ખન્ધોપિ સારો એવાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. પુરિમો એવ સારો, તેનાહ "**ઇતો ઉત્તરી**"તિઆદિ.

સમાધિક્ખન્ધવણ્ણના

૪૫૪. કસ્મા પનેત્થ થેરો સમાધિક્ખન્ધં પુટ્ઠો ઇન્દ્રિયસંવરાદિકે વિસ્સજ્જેસિ, નનુ એવં સન્તે અઞ્ઞં પુટ્ઠો અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો અમ્બં પુટ્ઠો લબુજં બ્યાકરોન્તો વિય હોતીતિ ઈદિસી ચોદના ઇધ અનોકાસાતિ દસ્સેન્તો "**કથઞ્ચ માણવ ભિક્ખુ...પે॰... સમાધિક્ખન્ધં દસ્સેતુકામો આરભી**"તિ આહ, તેનેત્થ ઇન્દ્રિયસંવરાદયોપિ સમાધિઉપકારતં ઉપાદાય સમાધિક્ખન્ધપક્ખિકાનિ ઉદ્દિટ્ઠાનીતિ દસ્સેતિ **રૂપજ્ઝાનાનેવ આગતાનિ, ન અરૂપજ્ઝાનાનિ**

રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનદેસનાનન્તરં અભિઞ્ઞાદેસનાય અવસરોતિ કત્વા. રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનપાદિકા હિ સપરિભણ્ડા છપિ અભિઞ્ઞાયો. લોકિયા અભિઞ્ઞા પન સિજ્ઝમાના યસ્મા અટ્ઠસુ સમાપત્તીસુ ચુદ્દસવિધેન ચિત્તપરિદમનેન વિના ન ઇજ્ઝન્તિ, તસ્મા અભિઞ્ઞાસુ દેસિયમાનાસુ અરૂપજ્ઝાનાનિપિ દેસિતાનેવ હોન્તિ નાનન્તરિયભાવતો, તેનાહ "**આનેત્વા પન દીપેતબ્બાની**"તિ. વુત્તનયેન દેસિતાનેવ કત્વા સંવણ્ણકેહિ પકાસેતબ્બાનીતિ અત્થો. અટ્ઠકથાયં પન ''ચતુત્થજ્ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતી''તિ ઇમિનાવ અરૂપજ્ઝાનમ્પિ સઙ્ગહિતન્તિ દસ્સેતું "**ચતુત્થજ્ઝાનેન હી**"તિઆદિ વુત્તં. ચતુત્થજ્ઝાનઞ્હિ રૂપવિરાગભાવનાવસેન પવત્તં ''અરૂપજ્ઝાન''ન્તિ વુચ્ચતીતિ.

૪૭૧-૪૮૦. ન ચિત્તેકગ્ગતામત્તકેનેવાતિ એત્થ હેટ્ઠા વુત્તનયાનુસારેન અત્થો વેદિતબ્બો. લોકિયસ્સ સમાધિક્ખન્ધસ્સ અધિપ્પેતત્તા "**ન ચિત્તે...પે॰... અત્થી**"તિ વુત્તં. અરિય-સદ્દો ચેત્થ સુદ્ધપરિયાયો, ન લોકુત્તરપરિયાયો. તથા હેટ્ઠાપિ લોકિયાભિઞ્ઞાપટિસમ્ભિદાહિ વિનાવ અરહત્તે અધિગતે નત્થેવ ઉત્તરિંકરણીયન્તિ સક્કા વત્તું યદત્થં ભગવતિ બ્રહ્મચરિયં વુસ્સતિ, તસ્સ સિદ્ધત્તા. ઇધ પન લોકિયાભિઞ્ઞાપિ આગતા એવ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

સુભસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૧૧. કેવટ્ટસુત્તવણ્ણના

કેવટ્ટગહપતિપુત્તવત્થુવણ્ણના

૪૮૧. **પાવારિકમ્બવને**તિ પાવારિકસેટ્ઠિનો અમ્બબહુલે ઉપવને. તં કિર સો સેટ્ઠી ભગવતો અનુચ્છવિકં ગન્ધકુટિં, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ રત્તિટ્ઠાનદિવાટ્ઠાનકુટિમણ્ડપાદીનિ સમ્પાદેત્વા પાકારપરિક્ખિત્તં દ્વારકોટ્ઠકસમ્પન્નં કત્વા બુદ્ધપ્પમુખસ્સ સઙ્ઘસ્સ નિય્યાતેસિ, પુરિમવોહારેન પન ''પાવારિકમ્બવન''ન્તિ વુચ્ચતિ, તસ્મિં પાવારિકમ્બવને. **કેવટ્ટોતિ ઇદં તસ્સ નામં** કેવટ્ટેહિ સંરક્ખિતત્તા, તેસં વા સન્તિકે સંવડ્ઢિતત્તાતિ કેચિ. ''ગહપતિપુત્તસ્સા''તિ એત્થ કામં તદા સો ગહપતિટ્ઠાને ઠિતો, પિતુ પનસ્સ અચિરકાલંકતતાય પુરિમસમઞ્ઞાય ''ગહપતિપુત્તો'' ત્વેવ વોહરીયતિ, તેનાહ ''**ગહપતિ મહાસાલો**''તિ. મહાવિભવતાય મહાસારો, ગહપતીતિ અત્થો ર-કારસ્સ લ-કારં કત્વા ''મહાસાલો સુખુમાલો અહ''ન્તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૩.૩૯) વિય. **સદ્ધાસમ્પન્નો**તિ પોથુજ્જનિકાય સદ્ધાય વસેન સદ્ધાસમન્નાગતો.

સમિદ્ધાતિ સમ્મદેવ ઇદ્ધા, ઇદ્ધિયા વિભવસમ્પત્તિયા વેપુલ્લપ્પત્તાતિ અત્થો. ''એહિ ત્વં ભિક્ખુ અન્વદ્ધમાસં, અનુમાસં, અનુસંવચ્છરં વા મનુસ્સાનં પસાદાય ઇદ્ધિપાટિહારિયં કરોહી''તિ એકસ્સ ભિક્ખુનો આણાપનં તસ્મિં ઠાને તસ્સ ઠપનં નામ હોતીતિ આહ ''**ઠાનન્તરે ઠપેતૂ**''તિ. **ઉત્તરિમનુસ્સાનં ધમ્મતો**તિ ઉત્તરિમનુસ્સાનં બુદ્ધાદીનં અધિગમધમ્મતો. નિદ્ધારણે ચેતં નિસ્સક્કં. ઇદ્ધિપાટિહારિયઞ્હિ તતો નિદ્ધારેતિ. **મનુસ્સધમ્મતો ઉત્તરી**તિ પકતિમનુસ્સધમ્મતો ઉપરિ. **પજ્જલિતપદીપો**તિ પજ્જલન્તો પદીપો.

૪૮૨. **ન ધંસેમી**તિ ગુણસમ્પત્તિતો ન ચાવેમિ, તેનાહ ''**સીલભેદ**''ન્તિઆદિ. **વિસ્સાસં વડ્ઢેત્વા** ભગવતિ અત્તનો વિસ્સત્થભાવં બ્રૂહેત્વા વિભૂતં પાકટં કત્વા.

ઇદ્ધિપાટિહારિયવણ્ણના

૪૮૩-૪. **આદીનવ**ન્તિ દોસં. **ગન્ધારી**તિ **ચૂળગન્ધારી**, મહાગન્ધારીતિ દ્વે ગન્ધારીવિજ્જા. તત્થ **ચૂળગન્ધારી** નામ તિવસ્સતો ઓરં મતાનં સત્તાનં ઉપપન્નટ્ઠાનજાનનવિજ્જા. **મહાગન્ધારી** તમ્પિ જાનાતિ તતો ઉત્તરિપિ ઇદ્ધિવિધઞાણકપ્પં યેભુય્યેન ઇદ્ધિવિધકિચ્ચં સાધેતિ. તસ્સા કિર વિજ્જાય સાધકો પુગ્ગલો તાદિસે દેસકાલે મન્તં પરિજપ્પિત્વા બહુધાપિ અત્તાનં દસ્સેતિ, હત્થિઆદીનિપિ દસ્સેતિ, દસ્સનીયોપિ હોતિ, અગ્ગિથમ્ભમ્પિ કરોતિ, જલથમ્ભમ્પિ કરોતિ, આકાસેપિ અત્તાનં દસ્સેતિ. સબ્બં ઇન્દજાલસદિસં દટ્ઠબ્બં. **અટ્ટો**તિ દુક્ખિતો બાધિતો, તેનાહ ''**પીળિતો**''તિ.

આદેસનાપાટિહારિયવણ્ણના

૪૮૫. કામં ''**ચેતસિક**''ન્તિ પદં યે ચેતસિ નિયુત્તા ચિત્તેન સમ્પયુત્તા, તેસં સાધારણવચનં, સાધારણે પન ગહિતે ચિત્તવિસેસો ગહિતોવ હોતિ, સામઞ્ઞજોતના ચ વિસેસે અવતિટ્ઠતીતિ ચેતસિકગ્ગહણસ્સ અધિપ્પાયં વિવરન્તો ''**સોમનસ્સદોમનસ્સં અધિપ્પેત**''ન્તિ આહ. સોમનસ્સગ્ગહણેન ચેત્થ તદેકટ્ઠા રાગાદયો, સદ્ધાદયો ચ દસ્સિતા હોન્તિ, દોમનસ્સગ્ગહણેન દોસાદયો. વિતક્કવિચારા પન સરૂપેનેવ દસ્સિતા. **એવં તવ મનો**તિ ઇમિના આકારેન તવ મનો પવત્તોતિ અત્થો . કેન પકારેન પવત્તોતિ આહ ''**સોમનસ્સિતો વા**''તિઆદિ. ''**એવં તવ**

મનો”તિ ઇદં પન સોમનસ્સિતતાદિમત્તદસ્સનં, ન પન યેન યેન સોમનસ્સિતો વા દોમનસ્સિતો વા, તં તં દસ્સનં. **દુતિયન્તિ** ‘‘ઇત્થમ્પિ તે મનો’’તિ ઇદં. **ઇતિપીતિ** એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો નિદસ્સનત્થો ‘‘અત્થીતિ ખો, કચ્ચાન, અયમેકો અન્તો’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૫; ૩.૯૦) વિય, તેનાહ **“ઇમઞ્ચ ઇમઞ્ચ અત્થં ચિન્તયમાન**”ન્તિ **પિ**-સદ્દો વુત્તત્થસમ્પિણ્ડનત્થો. પરસ્સ ચિન્તં મનતિ જાનાતિ એતેનાતિ **ચિન્તામણિ**. તસ્સા કિર વિજ્જાય સાધકો પુગ્ગલો તાદિસે દેસકાલે મન્તં પરિજપ્પિત્વા યસ્સ ચિત્તં જાનિતુકામો, તસ્સ દિટ્ઠસુતાદિવિસેસસઞ્ઞાનનમુખેન ચિત્તાચારં અનુમિનન્તો કથેતીતિ કેચિ. અપરે ‘‘વાચં નિચ્છરાપેત્વા તત્થ અક્ખરસલ્લક્ખણવસેના’’તિ વદન્તિ.

અનુસાસનીપાટિહારિયવણ્ણના

૪૮૬. **પવત્તેન્તા**તિ પવત્તનકા હુત્વા, પવત્તનવસેનાતિ અત્થો. “**એવ**”ન્તિ હિ પદં યથાનુસિટ્ઠાય અનુસાસનિયા વિધિવસેન, પટિસેધવસેન ચ પવત્તિઆકારપરામસનં, સા ચ સમ્માવિતક્કાનં મિચ્છાવિતક્કાનઞ્ચ પવત્તિઆકારદસ્સનવસેન પવત્તતિ તત્થ આનિસંસસ્સ આદીનવસ્સ ચ વિભાવનત્થં. **અનિચ્ચસઞ્ઞમેવ** ન નિચ્ચસઞ્ઞન્તિ અત્થો. પટિયોગીનિવત્તનત્થઞ્હિ **એવ**-કારગ્ગહણં. ઇધાપિ **એવં** સદ્દગ્ગહણસ્સ અત્થો, પયોજનઞ્ચ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. **ઇદં**ગહણેપિ એસેવ નયો. **પઞ્ચકામગુણિકરાગ**ન્તિ નિદસ્સનમત્તં દટ્ઠબ્બં, તદઞ્ઞરાગસ્સ, દોસાદીનઞ્ચ પહાનસ્સ ઇચ્છિતત્તા, તપ્પહાનસ્સ ચ તદઞ્ઞરાગાદિખેપનસ્સ ઉપાયભાવતો તથા વુત્તં દુટ્ઠલોહિતવિમોચનસ્સ પુબ્બદુટ્ઠમંસખેપનૂપાયતા વિય. **લોકુત્તરધમ્મમેવા**તિ અવધારણં પટિપક્ખભાવતો સાવજ્જધમ્મનિવત્તનપરં દટ્ઠબ્બં તસ્સાધિગમૂપાયાનિસંસભૂતાનં તદઞ્ઞેસં અનવજ્જધમ્માનં નાનન્તરિયભાવતો. **ઇદ્ધિવિધં ઇદ્ધિપાટિહારિયન્તિ દસ્સેતિ** ઇદ્ધિદસ્સનેન પરસન્તાને પસાદાદીનં પટિપક્ખસ્સ હરણતો. ઇમિના નયેન સેસપદદ્વયેપિ અત્થો વેદિતબ્બો. **સતતં ધમ્મદેસના**તિ સબ્બકાલં દેસેતબ્બધમ્મદેસના.

ઇદ્ધિપાટિહારિયેનાતિ સહયોગે કરણવચનં, ઇદ્ધિપાટિહારિયેન સદ્ધિન્તિ અત્થો. **આદેસનાપાટિહારિયેના**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. ધમ્મસેનાપતિસ્સ આચિણ્ણન્તિ યોજના. “**ચિત્તાચારં ઞત્વા**”તિ ઇમિના આદેસનાપાટિહારિયં દસ્સેતિ. “**ધમ્મં દેસેસી**”તિ ઇમિના અનુસાસનીપાટિહારિયં “**બુદ્ધાનં સતતં ધમ્મદેસના**”તિ અનુસાસનીપાટિહારિયસ્સ તત્થ સાતિસયતાય વુત્તં. **સઉપારમ્ભાનિ** પતિરૂપેન ઉપારમ્ભિતબ્બતો. **સદોસાનિ** દોસસમુચ્છિન્દનસ્સ અનુપાયભાવતો. સદોસત્તા એવ **અદ્ધાનં ન તિટ્ઠન્તિ** ચિરકાલટ્ઠાયીનિ ન હોન્તિ. **અદ્ધાનં અતિટ્ઠનતો ન નિય્યન્તી**તિ ફલેન હેતુનો અનુમાનં. અનિય્યાનિકતાય હિ તાનિ અનદ્ધનિયાનિ. **અનુસાસનીપાટિહારિયં અનુપારમ્ભં** વિસુદ્ધિપ્પભવતો, વિસુદ્ધિનિસ્સયતો ચ. તતો એવ **નિદ્દોસં**. ન હિ તત્થ પુબ્બાપરવિરોધાદિદોસસમ્ભવો. નિદ્દોસત્તા એવ **અદ્ધાનં તિટ્ઠતિ** પરવાદવાતેહિ, કિલેસવાતેહિ ચ અનુપહન્તબ્બતો. **તસ્મા**તિ યથાવુત્તકારણતો, તેન સઉપારમ્ભાદિં, અનુપારમ્ભાદિં ચાતિ ઉભયં ઉભયત્થ યથાક્કમં ગારય્હપાસંસભાવાનં હેતુભાવેન પચ્ચામસતિ.

ભૂતનિરોધેસકવત્થુવણ્ણના

૪૮૭. **અનિય્યાનિકભાવદસ્સનત્થ**ન્તિ યસ્મા મહાભૂતપરિયેસકો ભિક્ખુ પુરિમેસુ દ્વીસુ પાટિહારિયેસુ વસિપ્પત્તો કુસલોપિ સમાનો મહાભૂતાનં અપરિસેસનિરોધસઙ્ખાતં નિબ્બાનં નાવબુજ્ઝિ , તસ્મા તાનિ નિય્યાનાવહતાભાવતો અનિય્યાનિકાનીતિ તેસં અનિય્યાનિકભાવદસ્સનત્થં. તતિયં પન તક્કરસ્સ એકન્તતો નિય્યાનાવહન્તિ તસ્સેવ **નિય્યાનિકભાવદસ્સનત્થં**.

એવમેતિસ્સા દેસનાય મુખ્યપયોજનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અનુસઙ્ગિકમ્પિ દસ્સેતું "**અપિચા**"તિઆદિ આરદ્ધં. **મહાભૂતે પરિયેસન્તો**તિ અપરિસેસં નિરુજ્ઝનવસેન મહાભૂતે ગવેસન્તો, તેસં અનવસેસનિરોધં વીમંસન્તોતિ અત્થો. **વિચરિત્વા**તિ ધમ્મતાય ચોદિયમાનો વિચરિત્વા. ધમ્મતાસિદ્ધં કિરેતં, યદિદં તસ્સ ભિક્ખુનો તથા વિચરણં, યથા અભિજાતિયં મહાપથવિકમ્પાદિ. **મહન્તભાવપ્પકાસનત્થ**ન્તિ સદેવકે લોકે અનઞ્ઞસાધારણસ્સ બુદ્ધાનં મહન્તભાવસ્સ મહાનુભાવતાય દીપનત્થં. **ઇદઞ્ચ કારણ**ન્તિ સબ્બેસમ્પિ બુદ્ધાનં સાસને ઈદિસો એકો ભિક્ખુ તદાનુભાવપ્પકાસનો હોતીતિ ઇદમ્પિ કારણં દસ્સેન્તો.

કત્થાતિ નિમિત્તે ભુમ્મં, તસ્મા **કત્થા**તિ કિસ્મિં ઠાને કારણભૂતે. **કિં આગમ્મા**તિ કિં આરમ્મણં પચ્ચયભૂતં અધિગન્ત્વા, તેનાહ "**કિં પત્તસ્સા**"તિ. **તે**તિ મહાભૂતા. **અપ્પવત્તિવસેના**તિ અનુપ્પજ્જનવસેન. **સબ્બાકારેના**તિ વચનત્થલક્ખણાદિસમુટ્ઠાનકલાપચુણ્ણનાનત્તેકત્તવિનિબ્ભોગાવિનિબ્ભોગ-
સભાગવિસભાગઅજ્ઝત્તિકબાહિરસઙ્ગહપચ્ચયસમન્નાહારપચ્ચયવિભાગાકારતો,
સસમ્ભારસઙ્ખેપસસમ્ભારવિભત્તિસલક્ખણસઙ્ખેપસલક્ખણવિભત્તિઆકારતો ચાતિ સબ્બેન આકારેન.

૪૮૮. દિબ્બન્તિ એત્થ પઞ્ચહિ કામગુણેહિ સમઙ્ગીભૂતા હુત્વા વિચરન્તિ, કીળન્તિ, જોતન્તિ ચાતિ દેવો, દેવલોકો. તં યન્તિ ઉપગચ્છન્તિ એતેનાતિ **દેવયાનિયો**. **વસં વત્તેન્તો**તિ એત્થ **વસવત્તનં** નામ યથિચ્છિતટ્ઠાનગમનં. ચત્તારો મહારાજાનો એતેસં ઇસ્સરાતિ **ચાતુમહારાજિકા** યા દેવતા મગ્ગફલલાભિનો તા તમત્થં એકદેસેન જાનેય્યું બુદ્ધવિસયો પનાયં પઞ્હોતિ ચિન્તેત્વા ''ન જાનામા''તિ આહંસુ, તેનાહ "**બુદ્ધવિસયે**"તિઆદિ. અજ્ઝોત્થરણં નામેત્થ નિપ્પીળનન્તિ આહ "**પુનપ્પુનં પુચ્છતી**"તિ. **અભિક્કન્તતરા**તિ રૂપસમ્પત્તિયા ચેવ પઞ્ઞાપટિભાનાદિગુણેહિ ચ અમ્હે અભિભુય્ય પરેસં કામનીયતરા. **પણીતતરા**તિ ઉળારતરા, તેનાહ "**ઉત્તમતરા**"તિ.

૪૯૧-૩. **દેવયાનિયસદિસો** ઇદ્ધિવિધઞાણસ્સેવ અધિપ્પેતત્તા. "**દેવયાનિયમગ્ગોતિ વા ...પે॰... સબ્બમેતં ઇદ્ધિવિધઞાણસ્સેવ નામ**"ન્તિ ઇદં પાળિયં અટ્ઠકથાસુ ચ તત્થ તત્થ આગતરુળ્હિવસેન વુત્તં.

૪૯૪. **આગમનપુબ્બભાગે નિમિત્ત**ન્તિ બ્રહ્મુનો આગમનસ્સ પુબ્બભાગે ઉપ્પજ્જનનિમિત્તં. **પાતુરહોસી**તિ આવિ ભવિ. **પાકટો અહોસી**તિ પકાસો અહોસિ.

૪૯૭. **પદેસેના**તિ એકદેસેન, ઉપાદિન્નકવસેન, સત્તસન્તાનપરિયાપન્નેનાતિ અત્થો. **અનુપાદિન્નકેપી**તિ અનિન્દ્રિયબદ્ધેપિ. **નિપ્પદેસતો** અનવસેસતો. **પુચ્છામૂળ્હસ્સા**તિ પુચ્છિતું અજાનન્તસ્સ. **પુચ્છાય દોસં દસ્સેત્વા**તિ તેન કતપુચ્છાય પુચ્છિતાકારે દોસં વિભાવેત્વા. યસ્મા વિસ્સજ્જનં નામ પુચ્છાનુરૂપં પુચ્છાસભાગેન વિસ્સજ્જેતબ્બતો, ન ચ તથાગતા વિરજ્ઝિત્વા કતપુચ્છાનુરૂપં વિસ્સજ્જેન્તિ, અત્થસભાગતાય ચ વિસ્સજ્જનસ્સ પુચ્છકા તદત્થં અનવબુજ્ઝન્તા સમ્મુય્હન્તિ, તસ્મા પુચ્છાય સિક્ખાપનં બુદ્ધાચિણ્ણં, તેનાહ "**પુચ્છં સિક્ખાપેત્વા**"તિઆદિ.

૪૯૮. **અપ્પતિટ્ઠા**તિ અપ્પચ્ચયા, સબ્બસો સમુચ્છિન્નકારણાતિ અત્થો. **ઉપાદિન્નં યેવા**તિ ઇન્દ્રિયબદ્ધમેવ. યસ્મા એકદિસાભિમુખં સન્તાનવસેન સણ્ઠિતે રૂપપ્પબન્ધે દીઘસમઞ્ઞા તં ઉપાદાય તતો અપ્પકે રસ્સસમઞ્ઞા તદુભયઞ્ચ વિસેસતો રૂપગ્ગહણમુખેન ગય્હતિ, તસ્મા આહ "**દીઘઞ્ચ રસ્સઞ્ચાતિ સણ્ઠાનવસેન ઉપાદારૂપં વુત્ત**"ન્તિ. અપ્પપરિમાણે રૂપસઙ્ઘાતે અણુસમઞ્ઞા, તં ઉપાદાય તતો મહતિ થૂલસમઞ્ઞા. ઇદમ્પિ દ્વયં વિસેસતો

રૂપગ્ગહણમુખેન ગય્હતિ, તેનાહ “**ઇમિનાપી**”તિઆદિ. **પિ**-સદ્દેન ચેત્થ ‘‘સઞ્ઞાનવસેન ઉપાદારૂપં વુત્ત’’ન્તિ એત્થાપિ વણ્ણમત્તમેવ કથિતન્તિ ઇમમત્થં સમુચ્ચિનતીતિ વદન્તિ. **સુભ**ન્તિ સુન્દરં, ઇટ્ઠન્તિ અત્થો. **અસુભ**ન્તિ અસુન્દરં, અનિટ્ઠન્તિ વુત્તં હોતિ. તેનેવાહ “**ઇટ્ઠાનિટ્ઠારમ્મણં પનેવં કથિત**”ન્તિ. દીઘં રસ્સં, અણું થૂલં, સુભાસુભન્તિ તીસુ ઠાનેસુ ઉપાદારૂપસ્સેવ ગહણં, ભૂતરૂપાનં વિસું ગહિતત્તા. **નામ**ન્તિ વેદનાદિક્ખન્ધચતુક્કં તઞ્હિ આરમ્મણાભિમુખં નમનતો, નામકરણતો ચ ‘‘નામ’’ન્તિ વુચ્ચતિ. હેટ્ઠા ‘‘દીઘં રસ્સ’’ન્તિઆદિના વુત્તમેવ ઇધ રુપ્પનટ્ઠેન ‘‘રૂપ’’ન્તિ ગહિતન્તિ આહ “**દીઘાદિભેદં રૂપઞ્ચા**”તિ. **દીઘાદી**તિ ચ **આદિ**-સદ્દેન આપાદીનઞ્ચ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. યસ્મા વા દીઘાદિસમઞ્ઞા ન રૂપાયતનવત્થુકાવ, અથ ખો ભૂતરૂપવત્થુકાપિ. તથા હિ સઞ્ઞાનં ફુસનમુખેનપિ ગય્હતિ, તસ્મા દીઘરસ્સાદિગ્ગહણેન ભૂતરૂપમ્પિ ગય્હતેવાતિ ‘‘દીઘાદિભેદં રૂપ’’મિચ્ચેવ વુત્તં. **કિં આગમ્મા**તિ કિં અધિગન્ત્વા કિસ્સ અધિગમહેતુ. “**ઉપરુજ્ઝતી**”તિ ઇદં અનુપ્પાદનિરોધં સન્ધાય વુત્તં, ન ખણનિરોધન્તિ આહ “**અસેસમેતં નપ્પવત્તતી**”તિ.

૪૯૯. **વિઞ્ઞાતબ્બ**ન્તિ વિસિટ્ઠેન ઞાતબ્બં, ઞાણુત્તમેન અરિયમગ્ગઞાણેન પચ્ચક્ખતો જાનિતબ્બન્તિ અત્થો, તેનાહ “**નિબ્બાનસ્સેતં નામ**”ન્તિ. નિદિસ્સતીતિ નિદસ્સનં, ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યં. ન નિદસ્સનં **અનિદસ્સનં**, અચક્ખુવિઞ્ઞેય્યન્તિ એતમત્થં વદન્તિ. નિદસ્સનં વા ઉપમા, તં એતસ્સ નત્થીતિ **અનિદસ્સનં**. ન હિ નિબ્બાનસ્સ નિચ્ચસ્સ એકસ્સ અચ્ચન્તસન્તપણીતસભાવસ્સ સદિસં નિદસ્સનં કુતોચિ લબ્ભતીતિ. યં અહુત્વા સમ્ભોતિ, હુત્વા પટિવેતિ તં સઙ્ખતં ઉદયવયન્તેહિ સઅન્તં, અસઙ્ખતસ્સ પન નિબ્બાનસ્સ નિચ્ચસ્સ તે ઉભોપિ અન્તા ન સન્તિ, તતો એવ નવભાવાપગમસઙ્ખાતો જરન્તોપિ તસ્સ નત્થીતિ આહ “**ઉપ્પાદન્તો...પે॰... અનન્ત**”ન્તિ. ‘‘તિત્થસ્સ નામ’’ન્તિ વત્વા તત્થ નિબ્બચનં દસ્સેતું “**પપન્તિ એત્થાતિ પપ**”ન્તિ વુત્તં. એત્થ હિ પપન્તિ પાનતિત્થં. **ભ-કારો કતો** નિરુત્તિનયેન. વિસુદ્ધટ્ઠેન વા **સબ્બતોપભં**, કેનચિ અનુપક્કિલિટ્ઠતાય સમન્તતો પભસ્સરન્તિ અત્થો . યેન નિબ્બાનં અધિગતં, તં સન્તતિપરિયાપન્નાનંયેવ ઇધ અનુપ્પાદનિરોધો અધિપ્પેતોતિ વુત્તં “**ઉપાદિન્નકધમ્મજાતં નિરુજ્ઝતિ અપ્પવત્તં હોતી**”તિ.

તત્થાતિ ‘‘વિઞ્ઞાણસ્સ નિરોધેના’’તિ યં પદં વુત્તં, તસ્મિં. “**વિઞ્ઞાણ**”ન્તિ વિઞ્ઞાણં ઉદ્ધરતિ વિભત્તબ્બત્તા **એત્થેતં ઉપરુજ્ઝતી**તિ એતસ્મિં નિબ્બાને એતં નામરૂપં ચરિમકવિઞ્ઞાણનિરોધેન અનુપ્પાદવસેન નિરુજ્ઝતિ અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા, તેનાહ “**વિજ્ઝાતદીપસિખા વિય અપણ્ણત્તિકભાવં યાતી**”તિ. ‘‘ચરિમકવિઞ્ઞાણ’’ન્તિ હિ અરહતો ચુતિચિત્તં અધિપ્પેતં. “**અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણસ્સાપી**”તિઆદિનાપિ સઉપાદિસેસનિબ્બાનમુખેન અનુપાદિસેસનિબ્બાનમેવ વદતિ નામરૂપસ્સ અનવસેસતો ઉપરુજ્ઝનસ્સ અધિપ્પેતત્તા, તેનાહ “**અનુપ્પાદવસેન ઉપરુજ્ઝતી**”તિ. **સોતાપત્તિમગ્ગઞાણેના**તિ કત્તરિ, કરણે વા કરણવચનં. **નિરોધેના**તિ પન હેતુમ્હિ. **એત્થા**તિ એતસ્મિં નિબ્બાને. સેસમેત્થ યં અત્થતો ન વિભત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

કેવટ્ટસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૧૨. લોહિચ્ચસુત્તવણ્ણના

લોહિચ્ચબ્રાહ્મણવત્થુવણ્ણના

૫૦૧. સાલવતિકાતિ ઇત્થિલિઙ્ગવસેન **તસ્સ ગામસ્સ નામં**. ગામણિકાભાવેનાતિ કેચિ. લોહિતો નામ તસ્સ કુલે પુબ્બપુરિસો, તસ્સ વસેન **લોહિચ્ચોતિ તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ** ગોત્તતો આગતં **નામં**.

૫૦૨. ''દિટ્ઠિગત''ન્તિ લદ્ધિમત્તં અધિપ્પેતન્તિ આહ **''ન પન ઉચ્છેદસસ્સતાનં અઞ્ઞતર''**ન્તિ. ન હિ ઉચ્છેદસસ્સતગાહવિનિમુત્તો કોચિ દિટ્ઠિગાહો અત્થિ. **''ભાસતિ ચેવા''**તિ તસ્સા લદ્ધિયા લોકે પાકટભાવં દસ્સેતિ. અત્તતો અઞ્ઞો પરોતિ યથા અનુસાસકતો અનુસાસિતબ્બો પરો, એવં અનુસાસિતબ્બતોપિ અનુસાસકો પરોતિ વુત્તં **''પરો પરસ્સાતિ પરો યો''**તિઆદિ. **કિં**-સદ્દાપેક્ખાય ચેત્થ **''કરિસ્સતી''**તિ અનાગતકાલવચનં, અનાગતેપિ વા તેન તસ્સ કાતબ્બં નત્થીતિ દસ્સનત્થં. **કુસલં ધમ્મન્તિ** અનવજ્જધમ્મં નિક્કિલેસધમ્મં વિમોક્ખધમ્મન્તિ અત્થો. ''પરેસં ધમ્મં કથેસ્સામી''તિ તેહિ અત્તાનં પરિવારાપેત્વા વિચરણં કિં અત્થિયં આસયબુદ્ધસ્સાપિ અનુરોધેન વિના તં ન હોતીતિ તસ્મા **અત્તના પટિલદ્ધં...પે૰... વિહાતબ્બન્તિ વદતિ**. તેનાહ ''એવં સમ્પદમિદં પાપકં લોભધમ્મં વદામી''તિ.

૫૦૪. સોતિ લોહિચ્ચો બ્રાહ્મણો.

૫૦૮. કથાફાસુકત્થન્તિ કથાસુખત્થં, સુખેન કથં કથેતુઞ્ચેવ સોતુઞ્ચાતિ અત્થો. **અપ્પેવ નામ સિયા**તિ એત્થ પીતિવસેન આમેડિતં દટ્ઠબ્બં. તથા હિ તં ''બુદ્ધગજ્જિત''ન્તિ વુચ્ચતિ . ભગવા હિ ઈદિસેસુ ઠાનેસુ વિસેસતો પીતિસોમનસ્સજાતો હોતિ. તેનાહ **''અયં કિરેત્થ અધિપ્પાયો''**તિઆદિ.

લોહિચ્ચબ્રાહ્મણાનુયોગવણ્ણના

૫૦૯. સમુદયસઞ્ઞાતીતિ આયુપ્પાદો. અનુપુબ્બો કમ્પી-સદ્દો આકઙ્ખનત્થો હોતીતિ **''ઇચ્છતીતિ અત્થો''**તિ વુત્તં. સાતિસયેન વા હિતેન અનુકમ્પકો અનુગ્ગણ્હનકો **હિતાનુકમ્પી. સમ્પજ્જતી**તિ આસેવનલાભેન નિપ્પજ્જતિ બલવતી હોતિ, અવગ્ગહાતિ અત્થો, તેનાહ **''નિયતા હોતી''**તિ. **નિરયે નિબ્બત્તતિ** મિચ્છાદિટ્ઠિકો.

૫૧૦-૧૧. દુતિયં ઉપપત્તિન્તિ ''નનુ રાજા પસેનદી કોસલો''તિઆદિના દુતિયં ઉપપત્તિં સાધનયુત્તિં. કારણઞ્હિ ભગવા ઉપમામુખેન દસ્સેતિ. **યે ચિમે**તિ યે ચ ઇમે કુલપુત્તા દિબ્બા ગબ્ભા પરિપાચેન્તીતિ યોજના. **અસક્કુણન્તા** ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિયા, ઞાણપરિપાકસ્સ વા અભાવેન. યે પન ''પરિપચ્ચન્તી''તિ પઠન્તિ, તેસં ''દિબ્બે ગબ્ભે''તિ વચનવિપલ્લાસેન પયોજનં નત્થિ. અત્થો ચ દુતિયવિકપ્પે વુત્તનયેન વેદિતબ્બો. અહિતાનુકમ્પિતા ચ તંસમઙ્ગિસત્તવસેન. દિવિ ભવાતિ **દિબ્બા**. ગબ્ભેન્તિ પરિપચ્ચનવસેન સન્તાનં પબન્ધેન્તીતિ **ગબ્ભા**. **''છન્નં દેવલોકાન''**ન્તિ નિદસ્સનવચનમેતં. બ્રહ્મલોકસ્સાપિ હિ દિબ્બગબ્ભભાવો લબ્ભતેવ દિબ્બવિહારહેતુકત્તા. એવઞ્ચ કત્વા ''ભાવનં ભાવયમાના''તિ ઇદમ્પિ વચનં સમત્થિતં હોતિ. ભવન્તિ એત્થ યથારુચિ સુખસમપ્પિતાતિ ભવા, વિમાનાનિ. દેવભાવાવહત્તા **દિબ્બા**. વુત્તનયેનેવ **ગબ્ભા. દાનાદયો** દેવલોકસંવત્તનિય**પુઞ્ઞવિસેસા. દિબ્બા ભવા**તિ દેવલોકપરિયાપન્ના ઉપપત્તિભવા. તદાવહો હિ કમ્મભવો પુબ્બે ગહિતો.

તયોચોદનારહવણ્ણના

૫૧૩. અનિયમિતેનેવાતિ અનિયમેનેવ ''ત્વં એવંદિટ્ઠિકો એવં સત્તાનં અનત્થસ્સ કારકો''તિ એવં અનુદ્દેસિકેનેવ . **માનન્તિ** ''અહમેતં જાનામિ, અહમેતં પસ્સામી''તિ એવં પણ્ડિતમાનં. **ભિન્દિત્વા**તિ વિધમેત્વા, જહાપેત્વાતિ અત્થો. **તયો સત્થારે**તિ અસમ્પાદિતઅત્તહિતો અનોવાદકરસાવકો, અસમ્પાદિતઅત્તહિતો ઓવાદકરસાવકો, સમ્પાદિતઅત્તહિતો અનોવાદકરસાવકોતિ ઇમે તયો સત્થારે. ચતુત્થો પન સમ્માસમ્બુદ્ધો ન ચોદનારહો હોતીતિ ''તેન પુચ્છિતે એવ કથેસ્સામી''તિ ચોદનારહે તયો સત્થારે પઠમં દસ્સેસિ , પચ્છા ચતુત્થંસત્થારં. કામઞ્ચેત્થ ચતુત્થો સત્થા એકો અદુતિયો અનઞ્ઞસાધારણો, તથાપિ સો યેસં ઉત્તરિમનુસ્સધમ્માનં વસેન ''ધમ્મમયો કાયો''તિ વુચ્ચતિ, તેસં સમુદાયભૂતોપિ તે ગુણાવયવે સત્થુટ્ઠાનિયે કત્વા દસ્સેન્તો ભગવા ''અયમ્પિ ખો, લોહિચ્ચ, સત્થા''તિ અભાસિ.

અઞ્ઞાતિ ય-કારલોપેન નિદ્દેસો ''સયં અભિઞ્ઞા''તિ આદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૨૮, ૩૭, ૫૨; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૪; ૨.૩૪૧; અ॰ નિ॰ ૨.૫; ૧૦.૧૧; મહાવ॰ ૧૧; ધ॰ પ॰ ૩૫૩; કથા॰ ૪૦૫) વિય. **અઞ્ઞાયા**તિ ચ તદત્થિયે સમ્પદાનવચનન્તિ આહ ''**આજાનનત્થાયા**''તિ. સાવકત્તં પટિજાનિત્વા ઠિતત્તા એકદેસેનસ્સ સાસનં કરોન્તીતિ આહ ''**નિરન્તરં તસ્સ સાસનં અકત્વા**''તિ. **ઉક્કમિત્વા વત્તન્તી**તિ યથિચ્છિતં કરોન્તીતિ અત્થો. **પટિક્કમન્તિયા**તિ અનભિરતિયા અગારવેન અપગચ્છન્તિયા, તેનાહ ''**અનિચ્છન્તિયા**''તિઆદિ. **એકાયા**તિ એકાય ઇત્થિયા. **એકો ઇચ્છેય્યા**તિ એકો પુરિસો તાય અનિચ્છન્તિયા સમ્પયોગં કામેય્ય. ઓસક્કનાદિમુખેન ઇત્થિપુરિસસમ્બન્ધનિદસ્સનં ગેહસિતઅપેક્ખાવસેન તસ્સ સત્થુનો સાવકેસુ પટિપત્તીતિ દસ્સેતિ. અતિવિય વિરત્તભાવતો **દટ્ઠુમ્પિ અનિચ્છમાનં. લોભેના**તિ પરિવારવસેન ઉપ્પજ્જનકલાભસક્કારલોભેન. **તત્થ સમ્પાદેહી**તિ તસ્મિં પટિપત્તિધમ્મે પતિટ્ઠિતં કત્વા સમ્પાદેહિ. **ઉજું કરોહિ** કાયવઙ્કાદિવિગમેન.

૫૧૫. એવં ચોદનં અરહતીતિ એવં વુત્તનયેન સાવકેસુ અપ્પોસ્સુક્કભાવાપાદને નિયોજનવસેન ચોદનં અરહતિ, ન પઠમો વિય ''એવરૂપો તવ લોભધમ્મો''તિઆદિના, ન ચ દુતિયો વિય ''અત્તાનમેવ તાવ તત્થ સમ્પાદેહી''તિઆદિના. કસ્મા? સમ્પાદિતઅત્તહિતતાય તતિયસ્સ.

નચોદનારહસત્થુવણ્ણના

૫૧૬. ''ન ચોદનારહો''તિ એત્થ યસ્મા ચોદનારહતા નામ સત્થુવિપ્પટિપત્તિયા વા સાવકવિપ્પટિપત્તિયા વા ઉભયવિપ્પટિપત્તિયા વા, તયિદં સબ્બમ્પિ ઇમસ્મિં સત્થરિ નત્થિ, તસ્મા ન ચોદનારહોતિ ઇમમત્થં દસ્સેતું ''**અયઞ્હી**''તિઆદિ વુત્તં.

૫૧૭. મયા ગહિતાય દિટ્ઠિયાતિ સબ્બસો અનવજ્જે સમ્માપટિપન્ને પરેસં સમ્મદેવ સમ્માપટિપત્તિં દેસ્સેન્તે સત્થરિ અભૂતદોસારોપનવસેન મિચ્છાગહિતાય નિરયગામિનિયા પાપદિટ્ઠિયા . **નરકપપાતન્તિ** નરકસઙ્ખાતં મહાપપાતં. પપતન્તિ તત્થાતિ હિ પપાતો. **સગ્ગમગ્ગથલે**તિ સગ્ગગામિમગ્ગભૂતે પુઞ્ઞધમ્મથલે. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

લોહિચ્ચસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૧૩. તેવિજ્જસુત્તવણ્ણના

૫૧૮. ઉત્તરેનાતિ એત્થ **એન**-સદ્દો દિસાવાચીસદ્દતો પઞ્ચમીઅન્તતો અદૂરત્થો ઇચ્છિતો, તસ્મા ઉત્તરેન-સદ્દેન અદૂરત્થજોતનં દસ્સેન્તો "**અદૂરે ઉત્તરપસ્સે**"તિ આહ. અક્ખરચિન્તકા પન એન-સદ્દયોગે અવધિવાચિનિ પદે ઉપયોગવચનં ઇચ્છન્તિ. અત્થો પન સામિવસેનેવ ઇચ્છિતોતિ ઇધ સામિવચનવસેનેવ વુત્તં.

૫૧૯. કુલચારિત્તાદીતિ આદિ-સદ્દેન મન્તજ્ઝેનાભિરૂપતાદિસમ્પત્તિં સઙ્ગણ્હાતિ. **મન્તસજ્ઝાયકરણત્થન્તિ** આથબ્બણમન્તાનં સજ્ઝાયકરણત્થં, તેનાહ "**અઞ્ઞેસં બહૂનં પવેસનં નિવારેત્વા**"તિ.

મગ્ગામગ્ગકથાવણ્ણના

૫૨૦. "**જઙ્ઘચાર**"ન્તિ ચઙ્કમતો ઇતો ચિતો ચ ચરણમાહ. સો હિ જઙ્ઘાસુ કિલમથવિનોદનત્થો ચારોતિ તથા વુત્તો. તેનાહ "અનુચઙ્કમન્તાનં અનુવિચરન્તાન"ન્તિ. **તેના**તિ ઉભોસુપિ અનુચઙ્કમનાનુવિચારણાનં લબ્ભનતો. સહાયા હિ તે અઞ્ઞમઞ્ઞ સભાગવુત્તિકા. "મગ્ગો"તિ ઇચ્છિતટ્ઠાનં ઉજુકં મગ્ગતિ ઉપગચ્છતિ એતેનાતિ મગ્ગો, ઉજુમગ્ગો. તદઞ્ઞો અમગ્ગો, તસ્મિં **મગ્ગે ચ અમગ્ગે ચ. પટિપદન્તિ** બ્રહ્મલોકગામિમગ્ગસ્સ પુબ્બભાગપટિપદં.

નિય્યાતીતિ નિય્યાનીયો, સો એવ "**નિય્યાનિકો**"તિ વુત્તોતિ આહ "**નિય્યાયન્તો**"તિ. યસ્મા નિય્યાતપુગ્ગલવસેનસ્સ નિય્યાનિકભાવો , તસ્મા "નિય્યાયન્તો"તિ પુગ્ગલસ્સ યોનિસો પટિપજ્જનવસેન નિય્યાયન્તો મગ્ગો "**નિય્યાતી**"તિ વુત્તો. **કરોતી**તિ અત્તનો સન્તાને ઉપ્પાદેતિ. ઉપ્પાદેન્તોયેવ હિ તત્થ **પટિપજ્જતિ** નામ. સહ બ્યેતિ વત્તતીતિ સહબ્યો, સહવત્તનકો . તસ્સ ભાવો **સહબ્યતા**તિ આહ "**સહભાવાયા**"તિઆદિ. સહભાવોતિ ચ સલોકતા, સમીપતા વા વેદિતબ્બા, તેનાહ "**એકટ્ઠાને પાતુભાવાયા**"તિ. **સકમેવ આચરિયવાદન્તિ** અત્તનો આચરિયેન પોક્ખરસાતિના કથિતમેવ આચરિયવાદં. **થોમેત્વા પગ્ગણ્હિત્વા** "અયમેવ ઉજુમગ્ગો અયમઞ્જસાયનો"તિ પસંસિત્વા ઉક્કંસિત્વા. **ભારદ્વાજોપિ સકમેવા**તિ ભારદ્વાજોપિ માણવો અત્તનો આચરિયેન તારુક્ખેન કથિતમેવ આચરિયવાદં થોમેત્વા પગ્ગણ્હિત્વા વિચરતીતિ યોજના. **તેન વુત્તન્તિ** તેન યથા તથા વા અભિનિવિટ્ઠભાવેન વુત્તં પાળિયં.

૫૨૧-૨. અનિય્યાનિકા વાતિ અપ્પાટિહારિયાવ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ વાદે દોસં દસ્સેત્વા અવિપરીતતત્થદસ્સનત્થં ઉત્તરરહિતા એવ. અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ વાદસ્સ આદિતો વિરુદ્ધગ્ગાહણં **વિગ્ગહો**, સ્વેવ વિવદનવસેન અપરાપરં ઉપ્પન્નો **વિવાદો**તિ આહ "**પુબ્બુપ્પત્તિકો વિગ્ગહો અપરભાગે વિવાદો**"તિ. **દુવિધોપિ એસો** વિગ્ગહો, વિવાદોતિ દ્વિધા વુત્તોપિ વિરોધો. **નાનાઆચરિયાનં વાદતો**તિ નાનારુચિકાનં આચરિયાનં વાદભાવતો. **નાનાવાદો** નાનાવિધો વાદોતિ કત્વા.

૫૨૩. એકસ્સાપીતિ તુમ્હેસુ દ્વીસુ એકસ્સાપિ. **એકસ્મિન્તિ** સકવાદપરવાદેસુ એકસ્મિમ્પિ. **સંસયો નત્થી**તિ "મગ્ગો નુ ખો, ન મગ્ગો નુ ખો"તિ સંસયો વિચિકિચ્છા નત્થિ. અઞ્જસાયનભાવે પન સંસયો. તેનાહ "એસ કિરા"તિઆદિ. ભગવા પન યદિ સબ્બત્થ મગ્ગસઞ્ઞિનો, **એવં સતિ "કિસ્મિં વો વિગ્ગહો"તિ પુચ્છતિ.**

૫૨૪. "ઇચ્છિતટ્ઠાનં ઉજુકં મગ્ગતિ ઉપગચ્છતિ એતેનાતિ મગ્ગો, ઉજુમગ્ગો. તદઞ્ઞો અમગ્ગો"તિ વુત્તો વાયમત્થો. **સબ્બે તે**તિ સબ્બેપિ તે નાનાઆચરિયેહિ વુત્તમગ્ગા.

યે પાળિયં ‘‘અદ્ધરિયા બ્રાહ્મણા’’તિઆદિના વુત્તા. અદ્ધરો નામ યઞ્ઞવિસેસો, તદુપયોગિભાવતો ‘‘અદ્ધરિયા’’ ત્વેવ વુચ્ચન્તિ યજૂનિ, તાનિ સજ્ઝાયન્તીતિ **અદ્ધરિયા**, યજુબ્બેદિનો. યે ચ તિત્તિરિઇસિના કતે મન્તે સજ્ઝાયન્તિ, તે **તિત્તિરિયા**, યજુબ્બેદિનો એવ. યજુબ્બેદસાખા હેસા, યદિદં તિત્તિરં. છન્દો વુચ્ચતિ વિસેસતો સામવેદો, તં સરેન કાયન્તીતિ **છન્દોકા**, સામવેદિનો. ‘‘**છન્દોગા**’’તિપિ પઠન્તિ, સો એવત્થો. બહવો ઇરયો એત્થાતિ બવ્હારિ, ઇરુબ્બેદો. તં અધીયન્તીતિ **બવ્હારિજ્ઝા**.

‘‘બહૂની’’તિ એત્થાયં ઉપમાસંસન્દના – યથા તે નાનામગ્ગા એકંસતો તસ્સ ગામસ્સ વા નિગમસ્સ વા પવેસાય હોન્તિ, એવં બ્રાહ્મણેહિ પઞ્ઞાપિયમાનાપિ નાનામગ્ગા બ્રહ્મલોકૂપગમનાય બ્રહ્મુના સહબ્યતાય એકંસેનેવ હોન્તીતિ.

૫૨૭-૫૨૯. વ-કારો આગમસન્ધિમત્તન્તિ અનત્થકો વ-કારો, તેન વણ્ણાગમેન પદન્તરસન્ધિમત્તં કતન્તિ અત્થો. **અન્ધપવેણી**તિ અન્ધપન્તિ. ‘‘**પઞ્ઞાસસટ્ઠિ અન્ધા**’’તિ ઇદં તસ્સા અન્ધપવેણિયા મહતો ગચ્છગુમ્બસ્સ અનુપરિગમનયોગ્યતાદસ્સનં. એવઞ્હિ તે ‘‘સુચિરં વેલં મગ્ગં ગચ્છામા’’તિ એવં સઞ્ઞિનો હોન્તિ. **નામકંયેવા**તિ અત્થાભાવતો નામમત્તંયેવ, તં પન ભાસિતં તેહિ સારસઞ્ઞિતમ્પિ નામમત્તતાય અસારભાવતો નિહીનમેવાતિ આહ ‘‘**લામકંયેવા**’’તિ.

૫૩૦. યતોતિ ભુમ્મત્થે નિસ્સક્કવચનં, સામઞ્ઞજોતના ચ વિસેસે અવતિટ્ઠતીતિ આહ ‘‘**યસ્મિં કાલે**’’તિ. **આયાચન્તી**તિ પત્થેન્તિ. ઉગ્ગમનં લોકસ્સ બહુકારભાવતો તથા થોમનાતિ. અયં કિર બ્રાહ્મણાનં લદ્ધિ ‘‘બ્રાહ્મણાનં આયાચનાય ચન્દિમસૂરિયા ગન્ત્વા લોકે ઓભાસં કરોન્તી’’તિ.

૫૩૨. ઇધ પન કિં વત્તબ્બન્તિ ઇમસ્મિં પન અપ્પચ્ચક્ખભૂતસ્સ બ્રહ્મુનો સહબ્યતાય મગ્ગદેસને તેવિજ્જાનં કિં વત્તબ્બં અત્થિ, યે પચ્ચક્ખભૂતાનમ્પિ ચન્દિમસૂરિયાનં સહબ્યતાય મગ્ગં દેસેતું ન સક્કોન્તીતિ અધિપ્પાયો. ‘‘**યત્થા**’’તિ ‘‘ઇધ પના’’તિ વુત્તમેવત્થં પચ્ચામસતિ.

અચિરવતીનદીઉપમાકથાવણ્ણના

૫૪૨. સમભરિતાતિ સમ્પુણ્ણા. તતો એવ **કાકપેય્યા. પારા**તિ પરતીરં. **અપારન્તિ** ઓરિમતીરં. **એહી**તિ આગચ્છ.

૫૪૪. પઞ્ચસીલ...પે॰... વેદિતબ્બા યમનિયમાદિબ્રાહ્મણધમ્માનં તદન્તોગધભાવતો. **તબ્બિપરીતા**તિ પઞ્ચસીલાદિવિપરીતા પઞ્ચ વેરાદયો. ‘‘પુનપી’’તિ વત્વા ‘‘**અપરમ્પી**’’તિ વચનં ઇતરાયપિ નદિ ઉપમાય સઙ્ગણ્હનત્થં.

૫૪૬. કામયિતબ્બટ્ઠેનાતિ કામનીયભાવેન. **બન્ધનટ્ઠેના**તિ તેનેવ કામેતબ્બભાવેન સત્તાનં ચિત્તસ્સ આબન્ધનભાવેન. કામઞ્ચાયં **ગુણ**-સદ્દો અત્થન્તરેસુપિ દિટ્ઠપ્પયોગો, તેસં પનેત્થ અસમ્ભવતો પારિસેસઞાયેન બન્ધનટ્ઠેયેવ યુત્તોતિ દસ્સેતું ‘‘**અનુજાનામી**’’તિઆદિના અત્થુદ્ધારો આરદ્ધો, **એસેવા**તિ બન્ધનટ્ઠો એવ. ન હિ રૂપાદીનં કામેતબ્બભાવે વુચ્ચમાને પટલટ્ઠો યુજ્જતિ તથા કામેતબ્બતાય અનધિપ્પેતત્તા. રાસટ્ઠઆનિસંસટ્ઠેસુપિ

એસેવ નયો તથાપિ કામેતબ્બતાય અનધિપ્પેતત્તા. પારિસેસતો પન બન્ધનટ્ઠો ગહિતો. યદગ્ગેન હિ નેસં કામેતબ્બતા, તદગ્ગેન બન્ધનભાવો ચાતિ.

કોટ્ઠાસટ્ઠોપિ તેસુ યુજ્જતેવ ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યાદિકોટ્ઠાસભાવેન નેસં કામેતબ્બતો. કોટ્ઠાસે ચ ગુણ-સદ્દો દિસ્સતિ ‘‘દિગુણં વટ્ટેતબ્બ’’ન્તિઆદીસુ, સમ્પદાટ્ઠોપિ –

> ‘‘અસઙ્ખ્યેય્યાનિ નામાનિ, સગુણેન મહેસિનો;
> ગુણેન નામમુદ્ધેય્યં, અપિ નામસહસ્સતો’’તિ. (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧૩૧૩; ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૫૩; પટિ॰ મ॰ અટ્ઠ॰ ૭૬);

આદીસુ સોપિ ઇધ ન યુજ્જતીતિ અનુદ્ધટો.

ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યાતિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન વિજાનિતબ્બા, તેન પન વિજાનનં દસ્સનમેવાતિ આહ ‘‘**પસ્સિતબ્બા**’’તિ. ‘‘સોતવિઞ્ઞાણેન સોતબ્બા’’તિ એવમાદિ **એતેનુપાયેના**તિ અતિદિસતિ. ગવેસિતમ્પિ ‘‘ઇટ્ઠ’’ન્તિ વુચ્ચતિ, તં ઇધ નાધિપ્પેતન્તિ આહ ‘‘**પરિયિટ્ઠા વા હોન્તુ મા વા**’’તિ. **ઇટ્ઠારમ્મણભૂતા**તિ સુખારમ્મણભૂતા. **કામનીયા**તિ કામેતબ્બા. ઇટ્ઠભાવેન મનં અપ્પાયન્તીતિ **મનાપા**. **પિયજાતિકા**તિ પિયસભાવા.

ગેધેનાતિ લોભેન અભિભૂતા હુત્વા પઞ્ચકામગુણે પરિભુઞ્જન્તીતિ યોજના. **મુચ્છાકાર**ન્તિ મોહનાકારં. **અધિઓસન્ના**તિ અધિગ્ગય્હ અજ્ઝોસાય અવસન્ના, તેનાહ ‘‘**ઓગાળ્હા**’’તિ. **પરિનિટ્ઠાનપ્પત્તા**તિ ગિલિત્વા પરિનિટ્ઠાપનવસેન પરિનિટ્ઠાનં ઉપગતા. **આદીનવ**ન્તિ કામપરિભોગે સમ્પતિ, આયતિઞ્ચ દોસં **અપસ્સન્તા**. ઘાસચ્છાદનાદિસમ્ભોગનિમિત્તસંકિલેસતો નિસ્સરન્તિ અપગચ્છન્તિ એતેનાતિ નિસ્સરણં, યોનિસો પચ્ચવેક્ખિત્વા તેસં પરિભોગપઞ્ઞા. તદભાવતો **અનિસ્સરણપઞ્ઞા**તિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો ‘‘**ઇદમેત્થા**’’તિઆદિમાહ.

૫૪૮-૯. આવરન્તીતિ કુસલપ્પવત્તિં આદિતોવ નિવારેન્તિ. **નિવારેન્તી**તિ નિરવસેસતો વારયન્તિ. **ઓનન્ધન્તી**તિ ઓગાહન્તા વિય છાદેન્તિ. **પરિયોનન્ધન્તી**તિ સબ્બસો છાદેન્તિ. **આવરણાદીનં વસેના**તિ આવરણાદિઅત્થાનં વસેન. તે હિ આસેવનબલવતાય પુરિમપુરિમેહિ પચ્છિમપચ્છિમા દળ્હતરતમાદિભાવપ્પત્તા વુત્તા.

સંસન્દનકથાવણ્ણના

૫૫૦. ઇત્થિપરિગ્ગહે સતિ પુરિસસ્સ પઞ્ચકામગુણપરિગ્ગહો પરિપુણ્ણો એવ હોતીતિ વુત્તં ‘‘**સપરિગ્ગહોતિ ઇત્થિપરિગ્ગહેન સપરિગ્ગહો**’’તિ. ‘‘**ઇત્થિપરિગ્ગહેન અપરિગ્ગહો**’’તિ ચ ઇદં તેવિજ્જબ્રાહ્મણેસુ દિસ્સમાનપરિગ્ગહાનં દુટ્ઠુલ્લતમપરિગ્ગહાભાવદસ્સનં. એવંભૂતાનં તેવિજ્જાનં બ્રાહ્મણાનં કા બ્રહ્મુના સંસન્દના, બ્રહ્મા પન સબ્બેન સબ્બં અપરિગ્ગહોતિ. **વેરચિત્તેન અવેરો**, કુતો એતસ્સ વેરપ્પયોગોતિ અધિપ્પાયો. **ચિત્તગેલઞ્ઞસઙ્ખાતેના**તિ ચિત્તુપ્પાદગેલઞ્ઞસઞ્ઞિતેન, તેનસ્સ સબ્બરૂપકાયગેલઞ્ઞાભાવો વુત્તો હોતિ. **બ્યાપજ્ઝેના**તિ દુક્ખેન. **ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન તદેકટ્ઠા સંકિલેસધમ્મા સઙ્ગય્હન્તિ. અપ્પટિપત્તિહેતુભૂતાય વિચિકિચ્છાય સતિ ન કદાચિ ચિત્તં પુરિસસ્સ વસે વત્તતિ, પહીનાય પન સિયા વસવત્તનન્તિ આહ ‘‘**વિચિકિચ્છાય અભાવતો ચિત્તં વસે વત્તેતી**’’તિ. **ચિત્તગતિકા**તિ ચિત્તવસિકા, તેનાહ **ચિત્તસ્સ**

વસે વત્તન્તી"તિ. **ન તાદિસો**તિ બ્રાહ્મણા વિય ચિત્તવસિકો ન હોતિ, અથ ખો વસીભૂતજ્ઝાનાભિઞ્ઞતાય ચિત્તં અત્તનો વસે વત્તેતીતિ **વસવત્તી**.

૫૫૨. બ્રહ્મલોકમગ્ગેતિ બ્રહ્મલોકગામિમગ્ગે પટિપજ્જિતબ્બે, પઞ્ઞપેતબ્બે વા, તં પઞ્ઞપેન્તાતિ અધિપ્પાયો. **ઉપગન્ત્વા**તિ અમગ્ગમેવ "મગ્ગો"તિ મિચ્છાપટિપજ્જનેન ઉપગન્ત્વા, પટિજાનિત્વા વા. **પઙ્કં ઓતિણ્ણા વિયા**તિ મત્થકે એકઙ્ગુલં વા ઉપડ્ઢઙ્ગુલં વા સુક્ખતાય "સમતલ"ન્તિ સઞ્ઞાય અનેકપોરિસં મહાપઙ્કં ઓતિણ્ણા વિય. **અનુપ્પવિસન્તી**તિ અપાયમગ્ગં બ્રહ્મલોકમગ્ગસઞ્ઞાય ઓગાહયન્તિ. તતો એવ **સંસીદિત્વા વિસાદં પાપુણન્તિ. એવ**ન્તિ "સમતલ"ન્તિઆદિના વુત્તનયેન. **સંસીદિત્વા**તિ નિમ્મુજ્જિત્વા. **સુક્ખતરણં મઞ્ઞે તરન્તી**તિ સુક્ખનદિતરણં તરન્તિ મઞ્ઞે. **તસ્મા**તિ યસ્મા તેવિજ્જા અમગ્ગમેવ "મગ્ગો"તિ ઉપગન્ત્વા સંસીદન્તિ, તસ્મા. **યથા તે**તિ યથા તે "સમતલ"ન્તિ સઞ્ઞાય પઙ્કં ઓતિણ્ણા. **ઇધેવ ચા**તિ ઇમસ્મિઞ્ઞ અત્તભાવે. **સુખં વા સાતં વા ન લભન્તી**તિ ઝાનસુખં વા વિપસ્સનાસાતં વા ન લભન્તિ, કુતો મગ્ગસુખં વા નિબ્બાનસાતં વાતિ અધિપ્પાયો. **મગ્ગદીપક**ન્તિ મગ્ગદીપકાભિમતં. "**ઇરિણ**"ન્તિ અરઞ્ઞાનિયા ઇદં અધિવચનન્તિ આહ "**અગામકં મહારઞ્ઞ**"ન્તિ . મિગરુરુઆદીનમ્પિ **અનુપભોગરુક્ખેહિ. પરિવત્તિતુમ્પિ ન સક્કા હોન્તિ** મહાકણ્ટકતાય. ઞાતીનં બ્યસનં વિનાસો **ઞાતિબ્યસનં**. એવં **ભોગસીલબ્યસનાનિ** વેદિતબ્બાનિ. રોગો એવ બ્યસતિ વિબાધતીતિ **રોગબ્યસનં**. એવં **દિટ્ઠિબ્યસન**મ્પિ દટ્ઠબ્બં.

૫૫૪. જાતસંવડ્ઢોતિ જાતો હુત્વા સંવડ્ઢિતો. **ન સબ્બસો પચ્ચક્ખા હોન્તિ** પરિચયાભાવતો. **ચિરનિક્ખન્તો**તિ નિક્ખન્તો હુત્વા ચિરકાલો. **દન્ધાયિતત્ત**ન્તિ વિસ્સજ્જને મન્દત્તં સણિકવુત્તિ, તં પન સંસયવસેન ચિરાયનં નામ હોતીતિ આહ "**કઙ્ખાવસેન ચિરાયિતત્ત**"ન્તિ. **વિત્થાયિતત્ત**ન્તિ સારજ્જિતત્તં. અટ્ઠકથાયં પન વિત્થાયિતત્તં નામ છમ્ભિતત્તન્તિ અધિપ્પાયેન "**થદ્ધભાવગ્ગહણ**"ન્તિ વુત્તં.

૫૫૫. ઉ-ઇતિ ઉપસગ્ગયોગે **લુમ્પ**-સદ્દો ઉદ્ધરણત્થો હોતીતિ "**ઉલ્લુમ્પતૂ**"તિ પદસ્સ **ઉદ્ધરતૂ**તિ અત્થમાહ. ઉપસગ્ગવસેન હિ ધાતુ-સદ્દા અત્થવિસેસવુત્તિનો હોન્તિ યથા "ઉદ્ધરતૂ"તિ.

બ્રહ્મલોકમગ્ગદેસનાવણ્ણના

૫૫૬. યસ્સ અતિસયેન બલં અત્થિ, સો "**બલવા**"તિ વુત્તોતિ આહ "**બલસમ્પન્નો**"તિ. સઙ્ખં ધમયતીતિ **સઙ્ખધમકો**, તં ધમયિત્વા તતો સદ્દપવત્તકો. **અપ્પનાવ વટ્ટતિ** પટિપક્ખતો સમ્મદેવ ચેતસો વિમુત્તિભાવતો.

પમાણકતં કમ્મં નામ કામાવચરં પમાણકરાનં સંકિલેસધમ્માનં અવિક્ખમ્ભનતો. તથા હિ તં બ્રહ્મવિહારપુબ્બભાગભૂતં પમાણં અતિક્કમિત્વા ઓદિસ્સકઅનોદિસ્સકદિસાફરણવસેન વડ્ઢેતું ન સક્કા. વુત્તવિપરિયાયતો પન **અપ્પમાણકતં કમ્મં નામ રૂપારૂપાવચરં**, તેનાહ "**તઞ્હી**"તિઆદિ. તત્થ અરૂપાવચરે ઓદિસ્સકાનોદિસ્સકવસેન ફરણં ન લબ્ભતિ, તથા દિસાફરણં.

કેચિ પન તં આગમનવસેન લબ્ભતીતિ વદન્તિ, તદયુત્તં. ન હિ બ્રહ્મવિહારનિસ્સન્દો આરુપ્પં, અથ ખો કસિણનિસ્સન્દો, તસ્મા યં સુવિભાવિતં વસીભાવં પાપિતં આરુપ્પં, તં "**અપ્પમાણકત**"ન્તિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. યં વા સાતિસયં બ્રહ્મવિહારભાવનાય અભિસઙ્ખતેન સન્તાનેન નિબ્બત્તિતં, યઞ્ચ બ્રહ્મવિહારસમાપત્તિતો વુટ્ઠાય સમાપન્નં

અરૂપાવચરજ્ઝાનં, તં ઇમિના પરિયાયેન ફરણપ્પમાણવસેન **અપ્પમાણકત**ન્તિ વત્તું વટ્ટતીતિ અપરે. વીમંસિત્વા ગહેતબ્બં.

રૂપાવચરારૂપાવચરકમ્મેતિ રૂપાવચરકમ્મે, અરૂપાવચરકમ્મે ચ સતિ. **ન ઓહીયતિ ન તિટ્ઠતી**તિ કતૂપચિતમ્પિ કામાવચરકમ્મં યથાધિગતે મહગ્ગતજ્ઝાને અપરિહીને તં અભિભવિત્વા પટિબાહિત્વા સયં ઓહીયકં હુત્વા પટિસન્ધિં દાતું સમત્થભાવે ન તિટ્ઠતિ. **લગ્ગિતુ**ન્તિ આવરિતું નિસેધેતું. **ઠાતુ**ન્તિ પટિબલો હુત્વા ઠાતું. **ફરિત્વા**તિ પટિપ્ફરિત્વા. **પરિયાદિયિત્વા**તિ તસ્સ સામત્થિયં ખેપેત્વા. કમ્મસ્સ પરિયાદિયનં નામ તસ્સ વિપાકુપ્પાદનં નિસેધેત્વા અત્તનો વિપાકુપ્પાદનન્તિ આહ “**તસ્સ વિપાકં પટિબાહિત્વા**”તિઆદિ. **એવં મેત્તાદિવિહારી**તિ એવં વુત્તાનં મેત્તાદીનં બ્રહ્મવિહારાનં વસેન મેત્તાદિવિહારી.

૫૫૯. અગ્ગઞ્ઞસુત્તે...પે॰... અલત્થુન્તિ અગ્ગઞ્ઞસુત્તે આગતનયેન ઉપસમ્પદઞ્ચેવ અરહત્તઞ્ચ અલત્થું પટિલભિંસુ. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

તેવિજ્જસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

નિટ્ઠિતા ચ તેરસસુત્તપટિમણ્ડિતસ્સ સીલક્ખન્ધવગ્ગસ્સ અત્થવણ્ણનાય

લીનત્થપ્પકાસનાતિ.

સીલક્ખન્ધવગ્ગટીકા નિટ્ઠિતા.